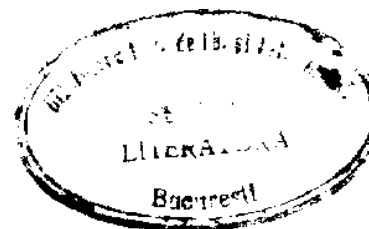

Coperta: *Sergiu Georgescu*

LIVIU REBREANU

Opere 10

*Ediție critică de
Niculae Gheran*

GORILA

București — 1981

E D I T U R A M I N E R V A

.Judecăţile critice nu suit verdicte şi e îngust acela care nu se ajuta de adîncimea timpului si nu reciteşte.'

G. Calin eseu

Publicînd romanele *Jar* (1934) şi *Arrândoi* (1940), îngrijitorul ediţiei de faţă a găsit de cuviinţă să tipărească, în volumul precedent, şi un masiv lot de documente din dosarul unei cărţi uitate, *Gorila* (1938), care se intercalează între scrierile amintite. Tipărite sub titlul *Confluente*, documentele întregesc informaţia istoriografică referitoare la creaţia din ultimul deceniu al existenţei romancierului, numeroasele însenînări punînd totodată în lumină legăturile organice dintre opere distincte (*Răs-coala*, *Jar*, *Gorila*), cîndva părţi integrante ale aceluiaşi proiect de roman.

Cu aceeaşi optică editorială, au fost orînduite şi caietele volumelor *Răscoala* şi *Jar*, cu numeroase puncte de contact în geneza romanului *Gorila*, tomurile 8 şi 9 ale seriei noastre incluzînd, de asemenea, şi variantele abandonate ale celor trei lucrări. Pentru prima oară în editarea *Opereilor*, publicarea caietelor de creaţie şi a variantelor unei lucrări a precedat astfel tipărirea operei în cauză. Invkînd specialiştii la o dezbatere dreaptă, la lumina zilei, încercam; în subtext, să năruim o veche prejudecată critică, potrivit căreia *Gorila* ar fi reprezentat un tribut conjunctural plătit de scriitor mişcării extremiste de dreapta. Ecoul favorabil pe care l-a avut publicarea caietelor de creaţie ale romanului *Gorila*, şi în special articolele lui Şerban Cioculescu¹, Al. Piru² şi Ion

Aducem mulţumirile noastre, cu toata deferenta, acad. prof. univ. ŞERBAN CIOCULESCU, prof. univ. CONST. CIOPRAGA, prof. univ. ALEXANDRU PIRU, prof. univ. MIRCEA ZACIU, istoricului EUGEN BANTEA, pentru grija şi sollicitudinea cu care s-au aplecat asupra prezentei ediţii şi, în special, a studiului introductiv ce o însoţeşte, pentru sugestiile şi observaţiile lor extrem de pertinente.

De asemenea, mulţumim cu căldura PUIEI-FLORICA REBREANU, pentru generozitatea de a ne fi pus la îndemîină manuscrisul romanului, precum şi alte documente de natură a ne înlesni reproducerea fidelă a textului original, ca şi o judicioasă perspectivă asupra intenţiilor fundamentale ale scriitorului.

¹ Liviu Rebreanu; „Opere — 9”, în *România literară*, XI, nr. 23, 8 iun. 1978, p. 7.

² Rebreanu şi romanul social, în *Luceafărul*, XXII, nr. 4 (874), 27 ian. 1979, p. 3.

Simuț³, reprezentând fiecare o generație distinctă de cercetători, ne-a stimulat aprofundarea studiului, făcându-ne să medităm încă o dată asupra legăturilor dintre diferitele scrieri, care, indiferent de cota lor valorică, alcătuiesc opera unui titan al literaturii române.

N-a existat scriitor, oricât de mare, a cărui creație să fie alcătuită, în totalitatea ei, din capodopere. De aici însă, nu se poate trage în vreun fel concluzia că o ediție științifică a operei unui mare artist ar trebui să excludă acele scrieri pe care istoria literară nu le-a înregistrat drept valori excepționale. Firește, o asemenea ediție, constituind prin ea însăși o contribuție de prim ordin la istoria literară, nu se poate rezuma la o restituire fidelă dar pasivă a textului respectiv. Ea are un rol bine determinat în însuși procesul de valorificare critică a operei pe care o propune cititorilor. Dar această valorificare nu implică cîtuși de puțin eliminarea din cuprinsul ediției a unora sau altora dintre textele autorului cu pricina, în funcție de optica — necesarmente afectată de un oarecare grad de subiectivitate — a editorului. O ediție cu adevărat științifică trebuie să cuprindă toate scrierile unei mari personalități, atît cele tipărite în timpul vieții cît și cele rămase în manuscris. Aportul editorului la procesul de valorificare poate și trebuie să se concretizeze în perspectiva ce o deschide cititorului prin aparatul critic cu care își întregeste ediția.

Pe de altă parte, trebuie avut în vedere că procesul de valorificare a unei opere are, prin excelență, un caracter istoric, judecățile putînd fi modificate odată ai trecerea timpului. O opera, considerată astăzi de primă mărime, mîine poate fi socotită de însemnătate secundară sau invers. O ediție însă este destinată să învingă avatarurile vremurilor. Publicînd scrierile unui «are amor în totalitatea lor, ea lasă, cum este și firesc, problema valorificării în permanență deschisă. De asemenea, trebuie avut în vedere că, din scrierile unuia și aceluiași autor, lucrări care ni se par de valoare mai mica au darul de a proiecta o anumită lumina asupra acelora considerate de valoare maximă, ceea ce ne ajută la pătrunderea mai adîncă a semnificațiilor lor. Situația romanului *Gorila* este, în acest sens, deosebit de concludentă.

încă de la apariție, cartea a avut parte de aprecieri dintre cele mai contradictorii, unele, de pildă cronicile lui Perpessicius⁴ sau Șerban

³ „Gorila” — *recurs*, în *Familia*, seria a V-a, XV (115), nr. 6 (166), iun. 1979, p. 6.

⁴ *Liziu Rebreanu: „Gorila”, în România*, I. nr. 29, 30 iul. 1938, p. 2, nr. 31, 2 iul. 1938, p. 2 (Mențiuni critice).

Cioculescu⁵. fiindu-i favorabile, iar altele, cum sînt referințele critice semnate de G. Calinescu⁶, total potrivnice. După cum am văzut, timpul avea să diferențieze și mai mult punctele de vedere, ceea ce îl va determina pe însuși Calinescu să opineze pentru necesitatea recitirii operei marelui scriitor.⁷

Dar oricare ar fi punctul de vedere cu privire la valoarea sau semnificațiile cărții, nimeni nu poate contesta că amânarea retipăririi romanului constituie prin ea însăși o nedreptate. Căci înainte, de a formula o judecată de valoare asupra unui text este nevoie să-l cunoaștem de la prima pînă la ultima lui pagină.

Lipsa unei ediții critice, care să exprime un punct de vedere bazat pe studiul complex al tuturor documentelor de arhivă, face ca, pe alte meridiane, unii comentatori să denatureze esența operei rebreniene în general și a *Gorilei* în special, prezentînd-o tendențios, în favoarea ideologiei unor elemente de clasă, cu care Rebreanu nu a avut nici o afinitate.⁸ Căci nu nouă, ci autorului *Gorilei* îi aparțin masele de mai jos, datate 22 ianuarie 1941, în vîntoarea unei situații politice paroxistice :

„E neîndoielnic că azi legionarii sînt ca un corp străin în mijlocul neamului, ca un fel de ocupanți fanarioți care nu urmăresc decît *unpofia* prin orice mijloace, oricît de reprobabile. De aceea lumea are adevărată groază de legionari și numai de frică tace, întocmai ca pe vremea lui Calinescu. Dealtfel ei însuși par a urmări să se impună prin teroare, încît nimeni nu i-ar mai regreta dacă s-ar întîmpla să fie înlăturați de la putere.”⁹

O nouă ediție care, odată cu publicarea romanului, pune în valoare și un punct de vedere actual cu privire la semnificațiile lui, răspunde deci unor cerințe obiective, prin natura lor polivalente, depășind cadrul strict al istoriei literare. O ediție nouă are menirea de a scoate din circulație vechile exemplare, la care, prin forța împrejurărilor, unii profesori ^ studenți apelează, cărți lipsite de orice comentariu critic și, în plus, degradate din pricina multor greșeli de tipar. Cercetarea *nju-

Aspecte epice contemporane, 1. Liviu Rebreanu, „Gorila”, în Revista Fundațiilor regale, V, nr. 8, 1 aug. 1938, p. 408—414.

Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent, 1941, p. 652—653.

⁷ Vezi articolul *Un suflet înalt și plin de stele*, în *Contemporanul*, nr. 36, 4 sept. 1964, p. t.

Cf. Dictionnaire des oeuvres de totis les temps et de tous les pays. Uffont—Bompiani, voi. II, p. 459.

Ci. Jurnal (vezi *Romanul romanului, intra*, p. 439).

țioasă a manuscrisului (descoperit de noi tirziu), confruntarea lui cu ediția din 1938 ne-au îngăduit să stabilim ceea ce în filologie numim „forma definitivă” a textului, operație efectuată în spiritul unor legitime deziderate științifice.

Mai mult decât în cazul altor cărți, interpretarea corectă a *Gorilei* presupune cunoașterea temeinică a vieții scriitorului și, mai ales, a ansamblului de opere din care romanul face parte.

Subliniam cu un alt prilej¹⁰ ideea potrivit căreia Rebreanu s-a regăsit pe sine doar în momentul când a realizat că vocația sa primordială în literatură este obiectivitatea. Tocmai această obiectivitate a adus romanelor sale *Ion*, *Pădurea spînzuraților* și *Răscoala* marea glorie de a figura printre cărțile reprezentative ale scrisului românesc dintotdeauna. În cazul *Gorilei*, aceeași obiectivitate pare însă a-i fi jucat autorului o farsă. După cum a mărturisit scriitorul însuși¹¹ și a observat aproape întreaga critică, în cuprinsul acestui roman politica figurează deopotrivă drept temă principală și erou central. Așa cum era însă și firesc, romancierul nu și-a tratat tema și eroul într-un chip abstract, ci extrăgându-și întregul material din cele ce vedea că se petrec în jurul său. Astfel, *Gorila* fiind în epocă o carte de cea mai strictă actualitate și apărînd într-un moment când în viața politică românească încordarea era mai mare decât oricînd, judecățile formulate asupra romanului riscuau să nu se ridice la nivelul de obiectivitate pe care îl reclama viziunea scriitorului, ba chiar mai mult, să fie tributare uneia sau alteia dintre pozițiile politice înfățișate în paginile lucrării.

Deși îi contesta *Gorilei* valoarea estetică, G. Calinescu se ridica însă împotriva acelor care, confundînd concepția exprimată de unele sau altele dintre personajele cărții cu aceea a autorului, se străduiau să tragă concluzii cu privire la tendințele romanului și să-l judece în consecință. Marele critic arăta că din declarațiile eroilor, fiecare dintre adepții diferitelor tendințe politice înfățișate în roman putea reține ce îi convenea. Ceea ce desigur corespundea faptului că, într-o proză obiectivă prin excelență, ca aceea a lui Rebreanu, eroii nu se puteau exprima altfel decât prin limbajul specific concepției politice pentru care militau. Problema însă care se pune este de a ști dacă sub unul sau altul dintre aceste limbaje politice se ascunde scriitorul însuși, și sub care anume. Iar dacă nici unul dintre ele nu exprimă vederile politice ale autorului,

¹⁰ Vezi articolul *Rebreanu*, în dicționarul *Scriitori romani* (coordonatori Mircea Zăciu, M. Papahagi, A. Sasu), 1978, p. 596.

¹¹ Vezi *Opere*, voi. 9, capitolul *Confluențe*, p. 575.

se ridică întrebarea dacă o asemenea proză, avînd drept temă principală politica, fără tendință explicită, trebuie anatemizată (și, am adăuga, în favoarea cui ?).

Natura contradictorie a diferitelor aprecieri critice la cîrs a fost supus romanul *Gorila* — atît în perioada imediat următoare apariției lui cit și după aceea — aprecieri în care, cum observa G. Calinescu, criteriile estetice nu rareori se împleteau cu cele politice, s-a datorat felului greșit în care uneori a fost citit. În general s-a ignorat că, fiind produs al ficțiunii, opera literară — chiar în cazul cînd are drept temă principală politica, cu o tendință explicită sau numai implicită — posedă un sistem de semnificații diferit de acela al lucrărilor științifice, ideologice, filosofice sau de doctrină politică. În acestea din urmă, accentul cade pe demonstrația logică cu ajutorul căreia autorul se străduiește să-și convingă cititorul de adevărul celor susținute. Proza artistică însă urmărește să-și cucerească lectorul prin influențarea sensibilității sale, ceea ce presupune — în cazul unui roman politic cum e *Gorila* — implicarea limbajului politic în destinul și comportamentul eroilor, atitudinea autorului față de ele determinînd și poziția sa în raport cu diferitele limbaje înfățișate. Putem considera aproape o axiomă ideea că una și aceeași frază are un conținut diferit după cum este inserată fiur-o lucrare de ideologie sau într-o operă literară, în beletristică sensul frazei nu decurge numai din raportul logic între concepte, ca în cazul unei lucrări de doctrină, ci și din contextul evenimential în care este formulată respectiva relație dintre noțiuni. Ignorarea acestei specificități a creației literare a dus la greșeala unor comentatori pripiti, care au crezut că pot depista semnificațiile romanului *Gorila* — în speță tendința sa politică — prin referire exclusivă la afirmațiile eroilor lui. Asemenea afirmații pot fi găsite și în lucrări de doctrină politică de orientări diferite. Ce împărtășește și ce nu autorul din cuprinsul acestora nu poate rezulta din expunerea lor de către proprii săi eroi, ci din modul în care întreaga personalitate a romancierului se recompune în structura cărții, privita ca un sistem relativ închis și autonom de semnificații, precum și în raporturile ce se pot stabili, deopotrivă, între această structură, totalitatea operei și experiența de viața a scriitorului.

Pornind deci de la faptul că o justă înțelegere a semnificațiilor și tendințelor unui text literar presupune o transcendere a literei sale și o strădanie de a aborda spiritul sau, socotim necesar să încadrăm *Gorila* într-un sistem de patru coordonate, pentru a dobîndi asupra cărții o viziune tot atît de obiectivă pe cît și-a dorit-o autorul însuși, atunci cînd și-a plămuit romanul. De fapt, aceste coordonate repre-

zintă tot atâtea niveluri ale exegezei pe care sîntem datori să le străbatem în interpretarea cărții- Ele sînt: pretextul, textul, contextul și subtextul romanului.

PRETEXTUL ne este dat de ideea inițială care a stimulat imaginația autorului, ca și de modul cum intenția primordială s-a precizat și s-a îmbogățit pe parcurs, în raport cu împrejurările concrete, atît subiective cît și obiective, în care s-a creat opera. Asupra felului cum scriitorul a reacționat în fața lor, semnatarul acestor pagini a avut marele avantaj de a intra în posesia unui material de arhivă nu numai vast, dar și extrem de revelator. Drept rezultat, din tot ceea ce ne putea oferi sub raportul datelor menite să explice condițiile sociale, politice, psihologice și de viață personală în care Rebreanu și-a scris *Gorila*, am alcătuit un fel de „dosar” pe care îl publicăm, sub titlul de *Romanul romanului*, la sfîrșitul volumului de față. „Piese de rezistență” sînt mărturisiri cuprinse în jurnalul intim, prin care autorul ne destăinuie întregul proces de creație al *Gorilei*, cu toate implicațiile sale. (Majoritatea însemnărilor datează din anii 1928—1941.)

Desigur, nî s-ar putea obiecta că o investigație onestă și exhaustivă a împrejurărilor politice în care s-a făurit o operă nu se poate limita la astfel de mărturisiri, oricît de edificatoare ar fi ele. Îndeosebi, în cazul *Gorilei*, modul în care frămîntările social-politice ale epocii au afectat conștiința scriitorului trebuie neapărat confruntat cu o analiză riguroasă a momentului istoric respectiv, chiar și numai pentru a se stabili, cu exactitate, pînă la ce punct viziunea scriitorului a fost caracterizată prin luciditate și de la ce punct a început să fie produsul unei automistificări. Și sub acest raport cercetătorul dispune de o bibliografie bogată.¹² (Studierea ei ne-a îngăduit să reflectăm, de ase-

¹² *Împotriva fascismului. Sesiunea științifică privind analiza critică și demascarea fascismului în România, București, 4—5 martie 1971.* [Comunicări și dezbateri de I. Popescu-Puțuri, V. Roman, Constanța Bogdan, A. Petric, St. Neagoe, F. Nedelcu, P. Ilie, A. Petri, G. Ivașcu, Ș. Cioculescu, N. N. Constantinescu, Măria Covaci, Tr. Udrea, M. Fătu și I. Spălățelu, Banyai L., Miron Constantinescu], Editura politică, 1971 ; Mthai Fătu și Ion Spălățelu, *Garda de fier, organizație teroristă de tip fascist*, Editura politică, 1971 ; Mircea Musai și Ion Ardeleanu, *Viața politică în România, Partidele politice 1918—1921*, Editura politică, 1971 ; Florea Nedelcu, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, Editura Dacia, 1973 ; Al. Gh. Savu, *Sistemul partidelor politice din România*, Editura științifică și enciclopedică, 1976 ; Stelian Neagoe, *Triumful rațiunii împotriva violenței*, Editura Junimea, 1977 ; Gheorghe T. Pop, *Caracterul antinațional și antipopular al activității*

menea, la raportul realitate-ficțiune, îndelung dezbătut în cadrul exegezei rebreniene. Concluziile desprinse din studierea literaturii social-politice explică rostul unor note redactate de noi în subsolul romanului, reperele realității avînd darul să sublinieze și mai mult adevărul istoric al evenimentelor politice transfigurate de scriitor.)

Cum ni se înfățișează așadar acea traiectorie morală care avea să-l ducă pe Rebreanu la conceperea și apoi la plămuierea *Gorilei*, după efectuarea sus-amintitei confruntări între cele două serii de izvoare documentare menționate mai înainte ?

De la început, se cuvine să accentuăm faptul că Rebreanu nu și-a conceput viitoarea scriere sub presiunea nemijlocită a evenimentelor pe care avea să le întruchieze, că proiectul ei datează încă din perioada 1912—1916, așa cum o demonstrează un manuscris reprodus de noi în volumul precedent.¹³ Vechimea proiectului constituie o confirmare a declarațiilor făcute de scriitor imediat după apariția cărții (reproduse de noi în *Romanul romanului*), potrivit cărora intenția sa n-a fost să realizeze o cronică politică, în sensul jurnalistic al cuvîntului, ci o operă de ficțiune care, depășind particularitatea fenomenelor efectiv și nemijlocit trăite, să le sublimeze, să le ridice la o treaptă de generalizare, menită a le scoate în evidență esențele.¹⁴

Întrucît însă, cu alt prilej, scriitorul afirmă că vechiul proiect a zăcut vreme îndelungată în subconștientul său, pentru a reapărea clar în sfera conștiinței mult mai tîrziu (o însemnare din jurnal, datată 30 noiembrie 1930, arată că se gîndește a-l înfățișa în cuprinsul viitorului roman pe Pamfil Șeicaru drept erou principal), se pune întrebarea : cum de a fost cu puțință ca o intenție evident născută sub imperiul altor condiții social-politice să-și găsească factorii stimulatori, cei mai adecvați de înfăptuire, abia după mai bine de două decenii, timp în care acele condiții suferiseră mari transformări ? Oare, în ciuda acestor transformări, intuiția scriitorului detecta anumite aspecte rămase neschimbate în viața social-politică a țării, ceea ce ar justifica tentativa de a relua vechiul proiect ? Dar în ce constau oare aceste aspecte atît de grave, care aveau să urmărească pînă la obsesie conștiința scriitorului, o vreme atît de îndelungată ? Și prin ce izbutiseră să o traumatizeze atît de puternic ?

Podului Național Creștin, Editura Dacia, 1978 ; Emilia Sonea și Gădila Sonea, *Viața economică și politică a României (1933—1938)*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978 ș.a.

¹³ *Opere*, voi. 9, capitolul *Confluente*, p. 578.

¹⁴ *Vezi infra*, p. 435.

Tot în declarațiile la care ne-am referit mai înainte, scriitorul precizează că scopul său a fost acela de a arăta „pacostea” pe care a reprezentat-o pentru țara noastră politica, îndeosebi sub două din manifestările sale cele mai dăunătoare: „naționalismul bătut cu pumnii în piept și falsă democrație”¹⁵. Nu este greu de ghicit, chiar dacă nu își explicitează gândul, că el are în vedere accepțiunea negativă a conceptului de politică, aceea care privește activitatea de conducere a statului în condițiile unei societăți împărțite în clase antagoniste. Dovada cea mai clară o oferă însăși lumea personajelor cărții, circumscrisa social la elemente aparținând burgheziei românești interbelice.

Motivația interioară care avea să-l ducă pe romancier la proiectul inițial din 1912—1916 apare cu osebire limpede, dacă o raportăm la unele creații ale sale mult anterioare *Gorilei*, de pildă *Calvarul* sau piesa *Apostolii*. Sosit pînă de iluzii și speranțe în România dinaintea primului război, scriitorul încearcă o adevărată prăbușire sufletească; dezamăgirea și dezgustul său față de cele întâlnite aici trebuie să fi fost cumplite, de vreme ce unul din eroii săi, Remus Lunceanu, pus să trăiască în proces sufletească similar, se sinucide. Dar ce a determinat, în ultimă instanță, această prăbușire? După părerea noastră, tocmai faptul că realitățile jegătene îi arătau o față a politicii totalmente opusă aceleia pe care o cunoscuse și o trăiau conaționalii săi din Transilvania. Pentru românii aflați sub apăsarea dualismului austro-ungar, politica însemna luptă pentru înfăptuirea idealului național, dobîndirea libertății și egalității sociale. Fie că erau burgheze sau muncitorești, partidele românești din Transilvania aveau de îndeplinit un rol progresist; de aceea naționalismul lor nu însemna șovinism, ură împotriva altor popoare, ci doar aspirația spre eliberare a propriului neam. Cît privește democrația, ele erau conștiente că numai în cadrul creat de instaurarea ei reală și deplină puteau nădăjdui la atingerea înaltelor lor țeluri.¹⁶

Nu aceeași situație există însă și în „vechiul regat”, unde, „înainte de 1916, viața politică era redusă la manifestările de suprafață ale unei infime minorități”¹⁷.

Înfăptuirea Marii Uniri din 1918 a adus, desigur, transformări în viața social-politică a țării.¹⁸ Totul îndreptățește presupunerea că Re-

breanu Șt-a pus mari nădejdi în înnoirile pe care le va aduce reîntregirea neamului. De aceea poate a și părăsit vechiul proiect. Următoarea notație din roman este de altfel extrem de revelatoare: „Pe ruinele aștei lumi mulțimea celor ce au luptat și au pățit, cu sufletele zdrențuite de suferințe, aștepta întronarea domniei dreptății pentru toți. Pluteau în aer fiorii revoluționari ai înfrățirii universale. După anii roșii de sînge și moarte inimile clocoteau de credință în pacea eternă. Și rîvnea fanatic o lume nouă, pură, idilică. Vechii conducători nu mai aveau credit în opinia publică.”¹⁹ Faptul că romanul începe să-l preocupe iarăși prin 1930 — cum o atestă însemnarea din jurnal, mai sus menționată — nu poate fi explicat decît prin altă dezamăgire ce avea să-i frustreze conștiința.

Într-adevăr, în deceniul scurs după sfîrșitul primului război mondial, Rebreanu avusese suficient timp să-și dea seamă că, în substanța lor, prea puține aspecte suferiseră schimbări în raport cu situația antebelică. E drept, reforma agrară, ce a avut loc sub presiunea valului revoluționar, duse la scăderea considerabilă a puterii economice moșierești și, în practică, la eliminarea Partidului conservator ce-i reprezenta interesele, din viața politica a țării. În schimb însă, marea burghezie industrială și bancară, reprezentată de Partidul liberal, nu numai că-și menținuse pozițiile în economia românească, dar chiar și le consolidase, îndeosebi datorită confiscării de bunuri aparținînd unor foști capitaliști străini din provinciile reunite. Este de asemenea adevărat că, între timp, apăruseră noi partide, dar acestea constituiau mai degrabă un fel de paravan ce îngăduia liberalilor să-și exercite în continuare influența chiar și atunci cînd, în mod formal, partidul nu se afla la putere. După cum observa N. Iorga, Partidul liberal era „obișnuit să vină la putere cînd dorește și să plece numai cînd îi convine, knpunător în zile mari și disparînd cu totul în folosul auxiliarilor în zile obișnuite”. Dar pentru a-și garanta sieși posibilitatea unei dominații politice și economice nestînjinite, marea burghezie avea nevoie de certitudinea că în condițiile valului revoluționar postbelic votul universal, de rurind instituit, nu va fi folosit de marea majoritate a poporului împotriva intereselor capitaliste. De aceea guvernarile liberale și cele ale „auxiliarilor” au transformat democrația într-o parodie, amintind situația

muncitorești și țărănești, împreună cu cele roic-burgheze, frămîntate de un viguros curent revoluționar, radicalizate și pline de spirit combativ, au început să participe tumultuos la viața politică în epoca postbelică, în același timp, încorporarea noilor provincii se făcu deîndată simțită între granițele vechii *Românii*” (*ibid.*, p. 80).

¹⁹ *Gorila*, p. 31.

¹⁵ *Ibid.* (*infra*, p. 436).

¹⁶ Cf. *Lucrețiu Pătrășcanu, Sub trei dictaturi*, Editura politică, 1970, p. 80.

¹⁷ *Ibid.*, p. 77.

¹⁸ „Revoluția din Octombrie victorioasă și puternica mișcare revoluționară din restul Europei au constrins clasele dominante din România să introducă votul universal în locul regimului electoral cenzitar. Masele

dinainte de război. În plus, ca o măsură de siguranță, vîrfurile burgheziei liberale au încurajat formarea de organizații extremiste, deschis-contrarevoluționare, cu caracter diversionist. Și astfel, încă în vara anului 1919, apare la Iași așa-numita „Gardă a Conștiinței Naționale”. Ulterior, începînd cu anul 1922, răsar ca ciupercile după ploaie o puzderie de formațiuni similare, întrecîndu-se între ele în imitarea conținutului și metodelor de activitate ale fasciilor mussoliniene: «Uniunea Național Creștină», „Liga Creștină Socială”, „Mișcarea Național Fascistă italo-română”, „Fascia Națională Română” ș.a., organizații minuscule cu un caracter efemer, lipsite de orice ecou în opinia publică. Dintre toate, cea mai cunoscută a fost „Liga. Apărării Naționale Creștine”, creată de A. C. Cuza la 4 martie 1923 și în cadrul căreia și-au făcut ucenicia viitorii conducători ai mișcării legionare, cea mai josnică manifestare a terorismului fascist din cîte a cunoscut istoria țării noastre.

Cu puțină imaginație, ss poate ușor realiza de ce tocmai în 1930 traiectoria morală a lui Rebreanu cunoaște acea cotitură interioară de natură a-l îndemna să-și amintească de vechiul proiect. Desigur, la nivelul experienței individuale, «declanșarea procesului creator ar fi lesne de atribuit atacurilor violente îndreptate împotriva scriitorului de Pamfil Șeicaru (cum rezultă din însemnările jurnaliere publicate de noi la finele ediției), împrejurare cum nu se poate mai nimerită pentru un autor de a face cunoștință îndeaproape cu un model uman ales ca prototip al unui viitor roman. Dar atît campania acelui gazetar (devenit simbol al venalității presei burgheze românești), cit și întregul șir de avataruri care o însoțesc (între care conflictul de lungă durată cu gruparea ortodoksiștilor, condusă de Nichifor Crainic, conflict ce va culmina cu demisia lui Rebreanu din funcția de director al Educației Poporului) se integrează într-un cadru mai larg, ale cărui determinări scriitorul nu le poate evita, chiar dacă pe moment nu le resimte întreaga presiune. Cari nu întîmplător 1930 avea să fie anul prăbușirii tuturor iluziilor sale. Seria de evenimente, strîns legate între ele, cu care coincide, face din el un punct de cotitură în istoria contemporană a țării. S-ar putea spune chiar că în cursul lui asistăm la prima ridicare de cortină a celui sinistru spectacol oferit de falimentul pe care avea să-l înregistreze democrația burgheză românească, silită, spre sfîrșitul deceniului ce tocmai începea, să-și abandoneze pozițiile în favoarea celor „trei dictaturi”.

La data cînd Rebreanu începe să se gîndească din nou la *Gorila*, economia capitalistă mondială parcurge deja al doilea an al uneia dintre cele mai pustiitoare crize din cîte a cunoscut istoria sa, avînd drept consecință agravarea peste măsură a „crizei permanente, generale” a societății burgheze. În aceste condiții, aparatul statului își exacerbează

funcția sa de reprimare a oricăror tendințe contestatatoare, de apărare a drepturilor și libertăților democratice. Cu numai cîteva luni înainte de hotărîrea scriitorului de a trece la redactarea romanului, venise sa-și reocupe tronul Carol al II-lea, cunoscute fiind veleitățile sale dictatoriale, disprețul său pentru partidele politice și sistemul parlamentar. De asemenea, cu un an în unrop, „Legiunea Arhanghelului Mihail”, condusă de C. Z. Codreanu, părăsește „Liga Apărării Naționale Creștine”, din care făcea parte pînă atunci, pentru a se reorganiza ca formație politică ds sine stătătoare sub denumirea de „Garda de fier”. După cum o vor arăta evenimentele ulterioare, nici această sciziune nu era fără legătură cu restructurarea pe care criza de credit o impunea economiei capitaliste românești. În timp ce gruparea cuzistă considera că trebuie să-și desfășoare activitatea în cadrul parlamentar, fiind un instrument de diversiune îndeosebi al guvernărilor liberale, legionarii se pronunțau, dimpotrivă, pentru o dictatură de tip fascist, alegînd ca principal mijloc de acțiune teroarea politică. În spatele lor se aflau acele forțe ale marelui capital românesc care aveau interes să creeze o stare generală de instabilitate, insecuritate și spaimă, pentru a împiedica desfășurarea normală a mecanismului democratic de legiferare, creînd astfel condiții unei viitoare lovituri de stat, destinată a sustrage puterea etecutivă oricărui control public.

În sfîrșit, însemnarea din jurnalul lui Rebreanu mai coincide cu perioada de încheiere a primei guvernări național-țărănistă. Este de presupus că scriitorul își pusese în ea oarecare speranțe, de vreme ce acceptase din partea acesteia funcția de director al Teatrului Național (1928), iar mai apoi de director al Educației Poporului, înființată în cadrul Ministerului Sănătății și Ocrotirilor Sociale (1929), Nădejtile sale își avuseră desigur originea, pe de o parte, în faptul că el împărtășea din tot sufletul aspirațiile țărănimii, pe care partidul aflat atunci la putere promisese sa le satisfacă, iar pe de altă parte, în împrejurarea că mai păstra încă asupra unora dintre conducătorii lui imaginea ce și-o făurise pe vremea cînd el luptasera, sub stapînirea austro-ungară, pentru afirmarea drepturilor legitim: ale românilor și înfăptuirea idealului național.

Pașinile de jurnal din această perioadă nu ne dezvăluie, în chip explicit, dacă și în ce măsură Rebreanu ajunsese să împărtășească dezamăgirea milioanelor de alegători care aduseseră în urmă cu doi ani pe țărăniști la putere. Cert este însă că el privea lucrurile cu ochii unui serilor și nu ai unui politician de profesie. Pentru el, spirit generos prin excelență, aveau prioritate idealurile în numele cărora pretindeau că acționează conducătorii partidului aflat la putere, nicidecum interesele ingusre ai unei minorități dornice să se mențină, - cu orice preț, în

guvern. Oricum, însemnările sale denotă o stare acută de neliniște și oboseală. Ea nu se datora numai campaniei de presă îndreptate împotriva scriitorului, campanie care reunea într-unui și același cor vocile deschis antisemite ale demagogiei „naționalismului bătut cu pumnii în piept” (dominate de *Curentul* lui Șeicaru), pe cele ale opoziției liberale, precum și alte glasuri de la *Epoca*, ziarul conservator, pe care, la vremea aceea, aproape că nu-l mai citea nimeni. La urma urmelor, eră oarecum în firea lucrurilor ca în condițiile unui regim cu mai multe partide politice un reprezentant al administrației să fie atacat — chiar și cu rea-credință — de către forțele rămase în opoziție. Ceea ce îl amăra și îl neliniștea era constatarea că aceste „lovituri sub centură” nu primeau riposta cuvenită din partea guvernului, care nu făcea aproape nimic pentru a demasca în fața opiniei publice substraturile nocive ale atacurilor concentrate, susținute în bandă. O însemnare din jurnal arată că, exasperat, scriitorul se duce să se plîngă lui Maniu. Acesta îl consolează, îl încurajează, dar... atacurile continuă. (Nu trebuie uitat că, la acea dată* forțele ostile, și îndeosebi ale extremei drepte, erau infime, în raport cu acelea ale partidului de la putere.) Amărăciunea degajată de fraza din jurnal, prin care ni se relatează întrevederea cu conducătorul național-țărănist, se datora ea oare faptului că scriitorul intuia prezența unor gânduri ascunse ale interlocutorului său? Greu de spus. Ceea ce știm sigur este că slaba riposta la agitațiile drepte se explica prin aceea că guvernul însuși nu era deloc străin de întreținerea lor. Vaida-Voievod, care făcea parte din el, ca ministru de interne, avea să mărturisească deschis mai târziu că a încurajat acțiunile „Gărzii de fier”, precizînd cu cinism ca intenționa să utilizeze drept instrument de combatere „a comunismului și a curenților dizolvante”.

Iată deci că primul guvern național-țărănist, în care scriitorul spera să descopere semnele unei înnoiri, practica, asemenea tuturor celor anterioare, o politică strategică duplicitară, din care, în numele „democrației”, aveau să tragă foloase și unele organizații de tip fascist. Lui Rebreanu îi va fi deci ușor să constate că imaginea ce si-o făurise pe vremuri despre unii din foștii conducători ai Partidului Național nu mai corespundea realității, că mentalitatea lor degenerase, idealurilor de odinioară substituindu-li-se bizantinismul calculului politicianist, totalmente incompatibil cu rectitudinea „ardelenească” de altădată. Convingerile lui democratice vor rămîne în continuare nestrămutate, dovadă fiind, cîțiva ani n^ai târziu, atitudinea sa curajoasă de redactare a manifestului antifascist (semnat apoi de personalități marcante ale vieții noastre intelectuale), scris în apărarea lui Mihail Sadoveanu. Dar traumatismul său sufletească va fi de astă dată atît de puternic, încît nici o formație poli-

tică (inclusiv cea național-țărănistă) nu va fi în stare să-i cîștige în viitor adeziunea. Așa se explică de ce, ulterior, nu va manifesta nici un fel de entuziasm la propunerea lui Mihai Popovici, alt ardelean fruntaș al Partidului național-țărănesc, de a candida pe listele acestuia pentru un loc de deputat sau senator.²⁰ După cum o repulsie adîncă se va instala în sufletul său față de activitatea de politician a unui mare poet ca Octavian Goga, ceea ce îl va face să răsufle ușurat atunci cînd, datorită unui nesperat concurs de împrejurări, nu va mai fi obligat să ia cuvîntul la înmormîntarea lui.²¹ Firește, democratismul său funciar, profund, autentic, îl va costa scump în anii premergători instaurării dictaturii regale. El va fi victima unor intrigi politicianiste, urzite de oamenii lui Carol al II-lea, atunci cînd colegii de breaslă îl vor propune drept candidat la funcția de președinte al Societății Scriitorilor Români sau, mai târziu, în perioada activității sale în conducerea Radiodifuziunii.

În timpul primei guvernări național-țărăniste, cînd începuse din nou să se gîndească la *Gorila*, Rebreanu notează la un moment dat în jurnalul său o împlinire relativ obișnuită, care însă n-avea cum să nu-i fi dat de gîndit, datorită semnificației ei deosebite. Astfel, scriitorul fusese mai înainte informat, pe cale particulară, că o notă ostilă la adresa sa urma să apară în *Universul*. Apoi i se comunică de către Scarlat Froda, conducătorul revistei *Rampa*, că nota respectivă nu va mai apărea, datorită intervenției lui Aristide Blank. Iată deci că un bancher, deși evreu, putuse exercita o influență hotărîtoare asupra unui ziar cu tendință nu mai puțin antisemita decît *Curentul* lui Șeicaru, și încă într-o perioadă atît de precară pentru activitatea băncilor, ca aceea la care face aluzie însemnarea din jurnal. Prin urmare, lui Rebreanu trebuie să-i fi fost pe deplin limpede că adevăratul joc al politicii nu „se făcea” în vîzul lumii, „la scena deschisă” a Parlamentului și a polemicilor de presă, ci în culise, acolo unde, între uși capitonate, se dădea o continuă bătălie, surdă dar acerbă, a marilor interese financiare, bancare și industriale, indiferent de naționalitatea magnaților. Așa-numitele dispute între doctrine sau programe divergente, atunci cînd nu aduceau o atingere directă orînduirii existente, erau manipulate cu grijă de către „înalte cercuri” financiare, în funcție de strategia globală pe care ele o adoptaseră pentru conducerea vieții economice a țării. De aici el putea cu ușurință conchide că falsitatea democrației

²⁰ Cf. *Jurnal* (*infra*, p. 407, 430).

²¹ *Idem* (*infra*, p. 433).

românești, în epoca antebelică și în cea postbelică, avea cauze cu mult nwi profunde decât versatilitatea bizantină a oamenilor politici care activau în cadrul ei, cum eventual ar fi fost înclinat să creadă pe vremea când schițase primul proiect îl romanului. Democrația politica rănvină strict formală, structural falsă, atîta timp cit nu reflecta o democrație sociala și economica. Pentru a deveni cu adevărat democratică, societatea românească trebuia să sufere un proces de transformări sociale radicale. După cum avea să-i mărturisească lui Alexandru Sahia, tocmai în zilele marilor confruntări la care ne referim, Rebreanu era pe deplin conștient de imperioasa necesitate istorică a unor astfel de transformări. La întrebarea: „Credeți într-un faliment al capitalismului autorul *Răscoalei* răspundea cît se poate de categoric : „Nu sînt economist. Totuși evenimentele înconjurătoare mă ajuta suficient să am o părere. Prăbușirea băncilor, care se face în toată lumea, ană încredințează de lucrul acesta. Capitalismul pîrîie din toate încheieturile. Rețelele marilor economiști vād că nu servesc la nimic. Lucrul acesta mă îndreptățește să cred într-o transformare socială profundă.”²²

Există indicii clare că dorința fierbinte a lut Rebreanu a fost aceea de a face din *Gorila* romanul unei astfel de transformări. In cuprinsul aceluiași interviu, el menționează că se va strădui să pună în centrul viitoarei scrieri „tipul omului de azi”. „Prin aceasta vreau să încerc o factură nouă de roman. Nădăjduiesc că voi reuși.”²³

Desigur, formularea este încă vagă, fumizîndu-ne prea puține sugestii cu privire la intențiile scriitorului sau măcar la sfera sa de preocupări. Inșă își va găsi precizarea cîtiva ani mai tîrziu, cînd într-o înșențiere din jurnal, datată 25 ianuarie 1937, va mărturisi că *Gorila* este lumea veche „în fața căreia se ridică frumoasă lumea nouă”. In același an, o altă înșemnare ne va destăinui că prin intermediul unui erou și al unui „contra-erou” el urmărea sa pună, față în față, într-un conflict ireconciliabil, lumea veche și cea nouă, cea dintîi fiind caracterizată printr-o morală individualistă, cealaltă printr-una colectivistă.

Oricine citește paginile de jurnal consacrate procesului de creație al *Gorilei* își poate da seama destul de lesne că gestația acestuia este peste măsură de grea și îndelungată, chiar și pentru un scriitor ca Rebreanu care, prin înșăși natura sa, cum arătăm cu alt prilej, își elabora cărțile cu foarte multă încetineală. Pe urmele lui Calinescu, Lucian Raicu atribuie dificultățile întîmpinate de scriitor în plămădirea romului scă-

derii forței sale creatoare, cu alte cuvinte „paneii de inspirație”.²⁴ După părerea noastră înșă, aceste dificultăți își au o origine m_jult mai profundă, ținînd de neputința scriitorului de a imprima viitoarei cărți un conținut cît mai aproape de concepțiile ce și le făurise cu privire la necesitatea transformării sociale. Mai precis, între conștiința unei atare necesități și materialul experienței de viață susceptibil a-i alimenta inspirația, scriitorul simțea, în chip obscur, căseîndu-se o prăpastie, aidoma aceleia ce o vede săpîndu-se între cele două lumi ce urmau a fi înfățișate în viitoarea scriere. Astfel Rebreanu ne oferă exemplul unui "z tipic de contradicție între concepție și realizare. Ai impresia că materialul însuși pate a rezista cu îndîrjire modelării la care scriitorul îl supunea pe baza concepției ce și-o fixase. Așa se explică neîncetatele sale frămîntări, consemnate în jurnal, în legătură cu neputința de a-și imagina ceea ce el numește „omul nou” sau „omul lu-mji noi”. în cele din urmă, Rebreanu se va vedea silit să limiteze sfera acțiunii romanului sau la vechea lume a politicianilor de profesie, ca și a mai noilor ari-viști apăruiți după sfîrșitul primului războii mondial, animați, în fond, de aceleași interese. Printre aceștia din urmă, el va identifica două categorii, în funcție de caile specifice de parvenire alese de fiecare din ele : una va folosi, în chip conjugat, arma servitutii și lingușelii în raporturile cu cei aflați la putere, dar și demagogia naționalistă și șantajul gazetăresc ; 'lea de-a doua, alcătuită din declasații ce vor forma „trupele de asalt” ale mișcărilor fasciste, va alege ca „mijloc de luptă” teroarea. Aspirația scriitorului spre transformarea socială nu va putea fi așadar înfățișată direct; ea va transpare doar, nefiindu-i rezervat primțul plan a! evenimentelor relatate, ci planul secund, acela pe care cititorul trebuia abia să-l întrevadă din detaliile atmosferei de nervozitate, de „criță”, în care se zbătea lumea cărții, înfățișată în ansamblu! ei, dar mai ales din modul caricatural agresiv și demagogic în care erau folosite lozincile pseudo-revoluționare ale personajelor ce întruchipau mișcarea fascistă.

împovărat de rapiditatea unor mutații politice, Rebreanu va dovedi, totuși o atitudine lucidă în fața evenimentelor pe care și le propusese, să le întruchipeze în *Gorila*. Afirmația sa — după apariția cărții, deci la cîteva luni după instaurarea dictaturii regale — că evenimentele l-au ajuns din urmă, nu poate fi altfel interpretată decât în sensul că intuiția sa de scriitor prevăzuse cele ce aveau să se întîmple, că înțelesese foarte de timpuriu necesitatea barării drumului fascismului spre

²² Alexandru Sahia, *De vorbă cu d-l Livitt Rebrenu*, în *Vremea* IV nr. 212, 8 nov. 1931, p. 7 (Curier literar).

²³ *Ibid.*

²⁴ Cf. *Liviu Rebrenu*, Eșeu. Editura pentru literatură, București, ^67, p. 275—277.

putere. Căci, să nu uităm, întrebarea fundamentală pe care si-o pun intelectualii din paginile cărții („încotro? Spre democrație sau spre fascism?”) este rostită într-un moment de mare tensiune europeană; cu mulți ani în urmă, țări de veche tradiție culturală, precum Italia, Germania și Spania, se angajaseră pe drumul dictaturii fasciste. Atitudinea lucidă a poporului român împotriva forțelor extremiste de dreapta se rasfrînge cu prisosință în romanul lui Rebreanu (apărut, de reținut, la mijlocul anului 1938), dovada numeroasele replici cu caracter anti-fascist aparținînd unor personaje „neutre” angajate în conflict.

Dar depistarea sensului major al romanului, așa ciuîl se desprinde din căminarea deopotrivă a textului, contextului și subtextului sau, este cu neputință de atîns fără luarea în considerație a influențelor pe care le-au exercitat asupra propriei sale ființe evenimentele și sistemul de relații căruia îi aparținea. Din acest punct de vedere, paginile de jurnal care consemnează procesul de creație al *Gorilei* lasă o impresie ciudată. Pe de o parte, lectura lor ne conturează imaginea unui naiv, a unui nepriceput într-ale politicii, ce nu descifrează totdeauna corect lupta forțelor obscure care-și dispută puterea în stat; pe de altă parte însă, ne impune figura unui om lucid, ce pare a se lăsa manevrat de cei ce vor să-l atragă în jocul lor, naivitatea sa nefiind în fond decît o disimulare, specific țărănească, menită a masca sentimentul neputinței de a găsi o cale concretă de rezistență.

Firește, există în această postură ambiguă în care îl pun evenimentele pe scriitor un acut sentiment al alienării, care, ca experiență strict personală, va fi transmis duratei interioare trăite de eroul principal al romanului. Astfel, Rebreanu își dădea pe deplin seama ca poziția de pion a scriitorului român pe tabla de șah a „mai-marilor țării” se datora unor cauze economice precise. „Primul adevăr este acesta — avea el să-i declare lui Alexandru Sahia în interviul citat — scriitorul român suferă mizeria la culme și s-a ajuns pînă acslo că noțiunea de scriitor se confundă cu lipsa materială. Dar mai există însă și un alt adevăr, un adevăr trist. Este lipsa de solidaritate între scriitori. Orice s-a încercat pentru și spre binele scriitorilor nu s-a putut ajunge la rezultat bun. Au început invidiile, suspectările, calomniile... Și lucrul bun, ceea ce avea să sprijine pe scriitor mat tîrziu, cădea dohorît tot de ei.”

Sentimentul unei legitime demnități îl oprește sa comenteze, în continuare, propriile nemulțumiri, greutățile umilitoare pe care era osîndit sa le suporte, incredibile pentru existența unui scriitor de talia lui.²⁵

²⁵ Cf. jurnalul scriitorului (vezi *Romanul romanului*, *infra*, p. 401).

Această situația obiectivă îi dictează lui Rebreanu o reacție ambivalentă: pe de o parte, nevoile materiale îl împing spre acceptarea, cu bună-știință, a tot felul de servituti administrative, care îl răpesc inevitabil de la adevărata sa menire, iar pe de altă parte, aceleași dependențe îi provoacă un sentiment de profundă aversiune față de politică în general, ca sferă de activitate îndreptată spre manipularea conștiințelor; aversiune însă întovărășită de o nostalgie a libertății ce se cere manifestată îndeosebi în planul superior al vieții spirituale.

TEXTUL, ca structură de bază, este în fond un discurs epic, avînd drept obiect o biografie. De aceea s-ar putea spune că *Gorila* constituie un exemplu aproape tipic de roman cu un singur erou, multitudinea episoadelor colaterale acțiunii principale, ca și a personajelor secundare neavînd altă funcționalitate decît aceea de a da contur acestuia, în speță figurii lui Toma Pahonțu.

Narațiunea însă nu are un caracter neutru, nu se reduce la expunerea, treaptă cu treaptă, a vieții unei individualități omenești, ci urmărește sa ofere concomitent și o meditație cu privire la «nobiturile existențiale, fundamental umane, pe care le antrenează cu sine activitatea politică în general. Ambiția scriitorului coristă deci în a conferi eroului său valoare de simbol. Mai precis, în intenție cel puțin, eroul romanului este privit ca o personalitate animată de o pasiune fundamentală, ce da sens tuturor celorlalte manifestări ale sale, ca și actelor de comportament prin care ele se exteriorizează. Sub acest raport, Toma Pahonțu este înrudit — din punctul de vedere al structurii sale intime — cu Ion al Glanetașului. „Gorila” apare astfel ca o denumire codificată, metaforică, dată de autor acelui monstru al ambiției parvenirii politice, ambiție care, sălășluind în ființa omenească, tînde să acapareze în întregime și să o îndrepte, în scopul satisfacerii ei, spre cele mai mari nelegiuiri. Atribuind acest titlu romanului, scriitorul indică în modul cel mai limpede că atenția sa primordială se îndreaptă, la fel ca în *Ion*, spre configurarea artistică a unei monomanii. De aici și decurge structura biografică a discursului epic. Politica fiind gîndită ca un mod de existență, romanul apare ca o povestire despre viața unui om politic. Trăsăturile caracteristice personalității sale se precizează astfel pe măsură ce ființa zămislită de imaginația scriitorului înaintează în vîrstă. Fiind deci mod de existență, politica este concepută implicit ca o predestinare ce îndreaptă ființa omenească spre moartea menită să răscumpere o «vină primordială”. O afirmație a lui Napoleon Bonaparte, „Destinul

omului modern este politica", poate defini foarte bine linia directoare a textului rebrenian din *Gorila*."

Dar ca și în *Ion* — unde eroul «te siăpinit de patima fundamentală a siăpînirii pămîntului — monomania figurii dominante din *Gorila* nu putea avea nici un fel de șanse să devină o prezență palpabilă pentru cititor, dacă nu i-ar fi fost opusă, chiar din interiorul ei, o pornire contrarie. De aceea scriitorul s-a văzut nevoie să transmită eroului său propria sa ambivalență psihică, constînd, deopotrivă, din acceptarea cu bunăștiință a servitutii și revolta pe plan spiritual împotriva ei. Însă aceasta nu va fi totuși reprodusă în forma ei efectiv trăită, ci va fi decantată, autorul străduindu-se să o ridice la o dimensiune metafizică. Așa se explică întregul înțeles al mvtoului dîn Nietzsche pe care Rebrea nu îi pune în fați cărții sale.²⁷ El nu vrea să sugereze altceva decît că, în viziunea asupra eroului său, autorul romanului a pornit de la ideea cuprinsă într-un cunoscut text al filosofului german, potrivit căreia marea omului constă în faptul că existența sa nu poate dobîndi sens pîntru sine însuși decît dacă și-o concepe ca o *punte* spre eliberarea totală de orice fel de servitute. Sau cum se exprimă Mircea Eliade — decît dacă prin imitarea unui model mitic el speră să devină o ființă paradigmatică, „să întemeieze o lume”²⁸, eliberîndu-se astfel „de slăbiciunea, de neputința sau de nenorocul condiției umane”²⁹. Existența lui Toma Pahonțu este concepută de Rebrea în asemenea mod, încît eroul pare a-și asuma menirea ca prin caracterul său să imite modelul eroilor

²⁷ Dealtmînerl în manuscrisul romanului ie mai află un moto („Politique d'abord!”). Duritatea comunicării, dar mai ales prudența neangajații îl vor determina pe L.R. să renunțe la acest moto, cu atît mai mult cu cît slovele aparțineau lui Charles Maurras (1868—1952), la acea dată membru al Academiei franceze, ulterior exclus pentru colaboraționism,

²⁸ În traducere românească el sună astfel: „Ceea ce e mare la om, e că el este o punte și un făr' de scop; ceea ce se poate iubi la om, e că el e o *trecere* și un *apus*,” Fragmentul face parte din lucrarea *Also sprach Zarathustra*, capitolul IV. El este desprins din dialogul lui Zarathustra cu poporul și este precedat de următoarele gînduri, care îi conturează și mai clar înțelesul: „Omul e o funie întinsă între animal și supraom, o funie deasupra unei prăpăstii. E primejdios să treci dincolo, primejdios să te oprești în cale, primejdios să privești în urmă, o înfiorare și o oprire primejdioasă.” (F. W. Nietzsche, *Afa '•orbit-a Zarathustra*, traducere de Eug. D. Relgis, Editura librăriei H. Steinberg & Fiu, p. 12.)

Mireca Eliade, *De la Zamolxis la Ghenghiz-Han — Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, traducere de Măria Ivănescu și Cezar Ivănescu, Editura științifică și enciclopedică, 1980, p. 36.

clasicității grecești, tragedia să fie consecința unei dragoste unice, privită ca o explozie *dionisiacă*, exact în modul în care interpretase Nietzsche, în *Nașterea tragediei*, semnificația primelor manifestări teatrale ale antichității eline. „Prin cuvîntul «dionisiac» — scria el (și cititorul singur își poate da seama cît de mult se potrivesc aceste cuvinte traiectoriei lui Tomp Pahonțu) — e exprimată rostirea unui *da* extaziat față de caracterul fundamental al vieții, înțeles ca acea calitate de a rămîne egală sieși, deopotrivă de puternică, deopotrivă de fericită! în toate schimbările, marea participare patetică la bucurie și suferință care aprobă și sanctifică cele mai groaznice și îndoielnice laturi ale vieții, eterna voință de procreare, de fecunditate, de reînnoire: sentimentul de unitate a necesității de creare și distrugere.”³⁰

Tradusa în termenii oferiți de cazul concret al destinului lui Toma Pahonțu, ideea mai sus citată a lui Nietzsche se înfățișează astfel: dragostea furibundă, obsesivă, ce-l leagă de Cristiana Belcineanu — dragoste vinovată, distructivă, egoistă în intenție — constituie pentru erou — ca „participare patetică la bucurie și suferință” — singura îndreptățire „care aprobă și sanctifică” acele „groaznice și îndoielnice laturi ale vieții” sale, cum sînt cinismul, lipsa de principii și de moralitate, individualismul nemărginit, cu alte cuvinte: ambiția de a parveni, cu orice preț, prin orice mijloace, în cariera politică. Dar tocmai pentru că politica reprezintă principalul factor care-l leagă pe erou de realitatea de fiecare zi, în opoziție cu aspirațiile sale de eliberare, mobilurile intime ale existenței lui nu se pot reduce la dimensiunile lor metafizice. Dimpotrivă, dinamica interioară a lui Toma Pahonțu este animată și de o profundă motivație socială, chiar dacă eroul — contrar autorului, care o pune cu ostentație în evidență — nu îndrăznește să și-o mărturisească sieși deschis. În acțiunea romanului, acea „punte” („Briicke” — menționată în motoul din Nietzsche pus în fruntea *Gorila*), fiind concretizată tocmai de dragostea eroului pentru o odraslă boierească, dobîndeste, în primul rînd, semnificația simbolică — în sensul dat de Mircea Eliade — pe care o avea „podul”, „puntea” în miturile arhaice: de „trecere primejdioasă de la un mod de existență la altul.”³¹ Toma Pahonțu nu năzuiește, pentru a scăpa „de slăbiciunea, de neputința sau de nenorocul condiției umane”³², să „întemeieze o lume”³³, dar în schimb aspiră cu toată ardoarea sa între, să pătrundă într-o altă lume decît a sa proprie. Din acest punct de vedere, el nu este înrudit numai cu Ion al

³⁰ Apud Friz Martini, *Istoria literaturii germane de la începuturi pînă în prezent*, Editura Univers, 1972, p. 415.

³¹ Cf. Mircea Eliade, op. cit., p. 182.

³² *Ibid.*, p. 36.

Glanetaşului, ci și cu întreaga galerie de ariviști care, de la Dinu Păturică și pînă la Iancu Urmatecu, parcurg întreaga proză românească din a doua jumătate a veacului trecut și din prima a secolului nostru; e înrudit, mai ales, cu Andrei Pieiraru din piesa *Sufleu lări* de Camil Petrescu. Ca și personajul acestuia, Toma Pahonțu, dezavantajat de originea lui socială umilă, își neutralizează complexul plebeian de inferioritate priatr-un orgoliu intim pătruns de conștiința propriei superiorități intelectuale, și animat de voința nemăsurată, cinică, de a și-o vedea afirmată și recunoscută, indiferent de mijloacele ce ar trebui să le folosească pentru atingerea unui astfel de scop.

Factor comun în destinele lui Toma Pahonțu și Andrei Pieiraru este mai ales faptul că, pentru amîndoi, dragostea pentru o odraslă boierească constituie, deopotrivă, „o trecere și un apus („ein Uebergang und ein Untergang” — după cuvîntul lui Nietzsche în fragmentul ales de Rebreanu ca moto). Există însă o deosebire fundamentală între ei. În timp ce Andrei Pieiraru — în figura căruia Camil Petrescu năzuia să parafrazeze pe Julien Sorel din *Roșu și negru* al lui Stendhal — caută să-și demonstreze sieși superioritatea pe terenul exclusiv al unei dragoste destinate să înfrîngă orgoliul aristocratic al partenerei sale, Toma Pahonțu, dimpotrivă, se străduiește să parvină în primul rînd pe arena vieții politice, folosindu-și talentul și inteligența, dar și lipsa de scrupule morale, pentru a-și face intrarea în cercul îngust al guvernanților de profesie.

La prima vedere, dragostea din pricina căreia eroul lui Rebreanu sfîrșește tragic n-ar constitui decît antiteza menită a scoate și mai puternic în relief această dominantă a personalității sale. În realitate însă, în ființa lui Toma Pahonțu politica și dragostea nu sînt dimensiuni antitetice, ci complementare. Obsesia erotică a eroului nu este altceva decît sublimarea ambiției politice, și astfel monomaniei sale nu i se opune, în fond, nimic de natura s-o contracareze. În *Gorila*, nu avem deci de-a face cu un conflict asemănător celui comelian între dragoste și ambiție. Căci, în fizionomia morală a lui Toma Pahonțu, dragostea însăși face parte integrantă din ambiție. Dacă totuși manifestarea eroului ca explozie dionisiacă are misiunea de a justifica, în ochii eroului, vulgaritatea ambiției de parvenire, faptul poate fi pus numai pe seama caracterului strict inconștient al legăturii indisolubile dintre cele două pasiuni. În aceasta constă, dealtfel, întreaga și marea valoare, chiar originalitatea figurii lui Toma Pahonțu, zugrăvită în *Gorila*. Desigur, literatura a înregistrat cazuri în care o pasiune de ordin social a constituit factorul de refulare a unei porniri erotice sălășluind în abisurile inconștientului. După cîte știm, romanul lui Rebreanu este unicul raz

în care un scriitor încearcă să urmărească procesul sufletesc invers, de sublimare și refulare a unei ambiții sociale prin pasiunea erotică, concepută ea însăși ca un fel de alibi, de catalizator al celei dintîi, pe care chiar ea o include. Mai mult, interesul pentru figura plămădită de Rebreanu crește în clipa în care cititorul sesizează și un alt aspect de natură a conferi eroului un grad sporit de complexitate psihologică. Toma Pahonțu — care, fără să-și dea seama, este de fapt prizonierul propriei sale ambiții politice — vede un fel de eliberare în dragostea pentru Cristiana, deși tocmai aceasta pornire erotică îi potențează ambiția politică, fiind chiar un factor suplimentar de aservire. În consecință, scriitorul își dezvăluie marea sa măiestrie de romancier tocmai în modul cum izbutește să disjungă cele două laturi ale unei monomanii: ambiția politică și erotica veleitară față de o parteneră cu statut social suprapus celui al eroului, să o transforme pe cea de a doua în sublimarea celei dintîi, creînd astfel o falsă antiteza acolo unde nu avem de-a face decît cu o complementaritate.

În acest sens converg și unele mărturisiri ale scriitorului cu privire la caracterul operei sale. Pentru el *Gorila* se definește ca un roman social, „fără să ridice anume vreo problemă, fără să rezolve nimic pe planul social și politic. Dealtfel — adăuga el — conflictul epic, propriu-zis, e un conflict de iubire.”³⁴

Neconsutuiul ipostaza unei înfruntări între ambiție și dragoste, Toma Pahonțu este pedepsit de soartă pentru vina de a fi corupt — tot, fără să-și fi dat seama — iubirea ca „participare patetică la bucurie și suferință”³⁵, cu mobiluri și motivații ce-i erau funciarmente străine și țineau nu de o împlinire esențialmente umană, ci de pasiunea alienantă a ascensiunii pe scara ierarhiei sociale și a satisfacerii gustului pentru putere personală,

Dîin păcate, critica a acordat o atenție prea mică faptului că, în chiar pianul strict al existenței sale sociale, Toma Pahonțu ni s-a dezvăluie nu numai cu o complexitate sporită, față de ceea ce am fi înclinați să intuim la prima vedere, dar și cu o alcătuire psiho-socială intimă mai interesantă decît aceea a omologilor săi din galeria de ariviști la care ne-am referit mai înainte. În genere, potrivit „modelului” Dinu Păturică al lui Filimon, aceștia, în ciuda deosebirilor considerabile ce subzistă între individualitățile lor specifice, tind oarecum să respecte un tipar comun, în modul de a-și înlăptui ambițiile de parvenire. În cazul lor, întregul proces de parvenire se reduce la eforturile de în-

³⁴ Cf. interviul din *România*, I, nr. 13, 14 iun. 1938, p. 2.

³⁵ Nietzsche, *op. cit.* (Vezi *supra*, p. XXIII).

corporare, de pătrundere, prin acțiuni subversive, într-un organism sociat cu un număr limitat de membri. Toma Pahonțu, dimpotrivă, sprijinindu-și ascensiunea pe umerii unui suzeran ca Rotaru, nu numai că nu se străduie să i se substituie printr-o acțiune subversivă, dar chiar depune toate eforturile pentru a-i propulsa în cariera pohoică, stăruindu-i cu insistență ambițiile. De asemenea, eroul lui Rebreanu, contrar omologilor săi, aspira la o putere pe care și-o vrea numai pentru sine, neîmpărțită cu nimeni, refuzând orice fel de înregimentare. (Nu greșim cu nimic dacă afirmăm că, prin acest refuz, personalitatea lui trădează starea psihică a autorului la care ne-am referit în preambulul romanului.)

Dragostea lui Toarta pentru Cristiana n-ar fi de fapt altceva decât devierea în plan erotic a necesității obiective de încorporare, dar pe care în sfera strict practică a existenței sale sociale o respinge cu îndârjire și repulsie. Ascensiunea sa nu este calculată dinainte, ca aceea a unui Dinu Păturică, Tănase Scatiu, Iancu Urmatecu — sau chiar a unui Gore Pirgu — pe baza unui mecanism precis ce are, în genere, la temelie, credința stăpînului în perenitatea ordinei pe care o patronază și, în consecință, încrederea lui naivă în devotamentul supusului. Dimpotrivă, eroul lui Rebreanu își gîndește și își datorează urcușul numai prin specularea abilă a hazardului, pe care crede că l-ar putea face să joace în favoarea lui. Aceasta deoarece, vrînd cu tot dinadinsul să intre în cercul îngust al profesioniștilor politici, dorește în același timp, cu nu mai puțină ardoare, să-și menajeze, în chiar cadrul acestui cerc, totala libertate individuală, atît interioară cît și exterioară. Ca moduri de existență, politica și dragostea sînt pentru el doar fațete ale aceleiași aventuri periculoase. Numai astfel se explică de ce își începe cariera pornind de la două ipoteze riscante : că guvernul este pe cale să demisioneze și că Rotaru ar primi să facă parte din noul cabinet (deși, pînă atunci, nemulțumit de demnitățile oferite de partidul căruia îi aparținea, acesta se ținuse departe de avanscena politică). Cît privește dragostea, cu același cinism atroce se rupe de propria lui familie, pricinuindu-i mari suferințe, și asta numai pentru că a întâlnit privirea unei femei din lumea ce forma încă mirajul vieții sale.

Plutirea ambigua a lui Toma Pahonțu pe linia de întîlnire a doua tendințe contrarii — necesitatea de a accepta servitutea și aspirația spre libertate —, exact acolo unde, datorită vîrtejului produs, primejdia devine maximă, nu poate ispiți decît un spirit aventurier. În climatul politic specific democrației parlamentare burgheze — în cadrul căreia, adeseori, fiecare din cele două tendințe amintite constituie masca și alibiul celeilalte — aventura eroului nostru își găsește cîmp larg de ma-

nifestare. Crezîndu-se în stare a-și hotărî singur destinul, a transforma în favorabile împrejurări ce i se înfățișează inițial ca defavorabile, eroul, deși se consideră liber de orice prejudecăți sau angajamente de ordin programatic ori doctrinar, nu-i mai puțin prizonierul unui mit pe care el însuși și l-a făurit. El crede cu candoare că trăind în societate poate fi totuși absolut liber de ea, că poate nesocoti legile ei de funcționare, unele dintre ele nescrise, dar riguroase. Dacă pe plan erotic sfîrșitul său tragic se datorește pîngaririi inconștiente a dragostei cu mobilitate străine naturii ei intime, pe plan strict social el își are premisele tocmai în ignorarea unor astfel de legi. Spiritul de aventură îl determină să-și situeze singur existența într-un punct critic. Căci, aspirînd la manipularea propriului său destin, el ajunge, tocmai datorită acțiunii oarbe a acestor legi, în situația contrarie, ca soarta să-i fie manevrată din afară, de forțe pe care nu le poate controla. Astfel, deși este pe deplin conștient că în nici un caz nu va fi în stare să parvină la o poziție socială mai înaltă, decît folosindu-se de condițiile ce îi sînt create de către democrația parlamentară, deși se sprijină în ascensiunea sa pe un democat convins ca Rotaru (care îi înlesnește chiar dobîndirea unui ajutor financiar din partea unui bancher evreu), Toma Pahonțu, fără să creadă cîtuși de puțin în sloganurile pe care le debitează în gazeta sa (dovadă, între altele, și angajarea în redacție a unor ziariști de origine iudaică), se lansează în dezlănțuirea unei campanii de presă cu caracter ultranaționalist, antisemit.

Gazeta scoasă de Pahonțu — repetăm : cu bani avansați de un financiar evreu (ceea ce este de natură să sugereze că pe acesta nu-l interesa defel soarta naționalităților săi) — devine catalizatorul și trambulina de afirmare în viața politică a unei mărunte grupări fasciste în stare incipientă, „Frații de cruce”, inițiată și condusă de Dolinescu. În sistemul său de semnificații, textul lui Rebreanu are menirea de a sugera prin figura acestuia tocmai ipostaza pe care Pahonțu o refuză atunci cînd, pus pe parvenire, își mobilizează toate forțele interioare pentru a lua lumea cu asalt : anume, spiritul de încorporare. Antiteză a eroului principal, conducătorul fascist este pus de autor să pozeze într-un fel de „om nou,” menit să aducă o primenire în moravurile vieții publice afectate de corupție. În realitate însă, întreaga sa psihologie demonstrează că el este chiar mai vechi decît Pahonțu. Contrar acestuia, care, cum am văzut, suferă de un complex plebeian de inferioritate, comandantul „fraților” este stăpînit de complexul de superioritate al originii sale boierești (stabilită cu abilitate de autorul romanului, tocmai pentru a sugera, în subtext, caracterul „noii” organizații). Numai că avînd un astfel de complex, se vede frustrat în noile condiții capi-

ta'iste de după primul război mondial, cînd Dolinescu consideră că a fost în mod abuziv depozat de drepturile sale de a conduce țara, pe care socotea că le are prin naștere. Pentru a-și compensa frustrarea, ci înființează o mică grupare — alcătuită din tineri decasați, înspăimîntați de lipsa oricăror perspective de a se afirmă în viață — grupare înăuntrul căreia este ascultat fără crîcnire, cu supunere oarbă. Ca model social — pe care dealtfel năzuiește să-l impună întregii țări —, formația sa politică repetă raporturile ce existau înainte de primul război mondial între părinții săi și țărani de pe moșia lor. Antisemitismul lui nu este decît o mască menită a ascunde, a mistifica utopia reacționară de care el este animat din punct de vedere ideologic. Sub acest raport, este cit se poate de edificatoare discuția pe care o are La un moment dat cu Pahonțu. Deși Dolinescu îi recunoaște preopinentului său superioritatea intelectuală, își arogă sieși dreptul de a conduce — drept socotit de el în afara oricărei discuții — în numele unui alt tip de superioritate : cea «morală». Dar ce înseamnă ea în fond, și despre ce fel de morală este vorba ? Nimic altceva decît intransigența fanatică de a impune cu forța, prin mijloace teroriste chiar, viziunea sa aberantă, speculînd starea de nemulțumire socială din anii crizei economice. Deși nu o afirmă explicit (dîin aceleași motive literare, folosite, spre pildă, în *Răscoala*, considerente de natura a nu face textul să alunece spre didacticism sau tezism anost), Rebreanu sugerează implicit că întreaga frazeologie a „fraților de cruce” despre lupta lor împotriva politicii, despre înlocuirea ei printr-o așa-zisă activitate de „educare a poporului”, indică tendința lor nemariurita de a supune masele unui fel de dresaj moral, cu scopul de a le împiedica să se pronunțe, în cunoștință de cauză, cu privire la adevăratele probleme ale existenței lor. Din nou. măestria artistului își spune cuvîntul, simpatile și antipatiile fiind puțin transparente, trăsătură dealtfel caracteristică oricărei proze obiective. (In acest sens, trebuie interpretată o nouă mărturisire din interviul publicat la 14 iunie 1938 : „Cum nu am încetat de a crede, cu hotărîre, în autonomia actului de creație, problema nu m-a preocupat decît din punct de vedere literar, la fel cum cred că va fi judecat și romanul. Opera literară nu poate fi pamflet.” *)

Cu toate că nu împărtășea poziția lui Dolinescu, Toma Pahonțu se lasă totuși convins să susțină acțiunea „fraților de cruce”. Firește, calculul politic joacă un rol hotărîtor în adoptarea unei asemenea decizii. Dar nu mai puțin adevărat este — dacă privim îndeaproape natura

relațiilor dintre cei doi eroi — că printre impulsurile care i-au dat naștere poate fi identificată și o anumită dispoziție de natură afectivă, irațională chiar, stînrnd în subconștientul lui Pahonțu și formînd un fel de substrat al atitudinii sale. Acesta își dorise gazetă pe care o conducea numai pentru că, așa cum se spunea adesea, presa constituia „a patra putere în stat”. Dolinescu, cu morga sa aristocratică, ci siguranța rece și distantă ce-l caracterizează, i se înfățișează în fond ca o altă ipostază a aceleiași lumi mirifice întruchipată de Cristiana, lume ale cărei porți i se păreau dintru început ferecate. De aceea față de conducătorul minusculei grupări fasciste el manifestă, deopotrivă, dispreț și ură, amestecate însă cu anumită invidie și admirație. A-i susține acțiunea însemna a-l „avea în mînă”, a-l manipula și deci spune, ceea ce în intimitatea spiritului său se traduce prin satisfacția de a fi fost în state să domine rocmat pe acela care reprezenta modul de existență de care el fusese frustrat. Așa se explică de ce — obținînd o asemenea satisfacție în sfera erotică a vieții sale — susținerea acțiunii politice a lui Dolinescu nu mai prezintă pentru el nici un interes. La rîndul iui, tînărul vlăstar boieresc, deși nu și-l dorește decît ca „însoțitor vremelnice de drum”, obișnuit să vadă în fiecare un serv, îl și socotește subalternul sau „de drept”, tratîndu-l ca atare. In clipa cînd consideră că „a călcat consemnul”, unul din oamenii săi îl ucide. Și astfel Pahonțu ispășește o vină pe care n-a făptuit-o. Căci el nu împărtășise cauza „fraților”, iar ca aliatul lor temporar se putea oricînd considera dezlegat de angajarea pe care și-o asumase. El nu plătește o vină, ci mai degrabă o nesocotința: ușurința de a se fi jucat cu focul, de a fi dezlegat și lăsat liberi cîinii urii șovine împotriva unei populații lipsite de apărare, fără însă a-și da seama ca el însuși putea să cadă pradă lor. „Cine seamănă vînt, culege furtună”, pare a sugera autorul prin sfîrșitul eroului.

Regăsim în fizionomia morală a lui Toma Pahonțu o trăsături dominantă a lui Pirgu din Crai *de Curtea-Veche*, scoasă în *leWif* priii următoarea caracterizare :

„Așa cum sucea el treburile, cum le învîrtea, cum îi prostea și-i zăpăcea de la mic la mare, scoțîndu-se pe el basma curată, era o minune ; un tîrg întreg îl juca giurgîuna și noi-înșine nu am făcut tustră oare parte din Vicleimul ale cărui păpuși le arunca una într-alta, le smucea, le surchidea, fără să se sinchisească dacă i se întîmp.'a să le ciobească sau să le sfărâme ?”³⁷

³⁸ Cf. *România*, I, nc. 13, 14 iun. 1938, p. 2.

³⁷ Mateiu Caragiale, *Opere*, București, 1936, p. 106.

Deși pînă la urmă nu are soarta fericită a omologului său, neizbutilind a se scoate pe sine „basma curată”, Toma Pahonțu, în virtutea mitului de ființă supraomenească pe care și-l făurește despre propria sa persoană, se crede în stare „un tîrg întreg” a-l „juca giurgiuna”, speculîndu-și relațiile și la centru și la dreapta, folosindu-se de întreaga țesătură a adversităților politice și străduindu-se să profite din fiecare nouă împrejurare. S-ar putea spune ca tocmai prin aceasta trăsătură eroul izbutește să confere identitate concretă și prezență simbolică acelei „gorile” monstruoase —, cum i se înfățișa autorului politica în condițiile democrației parlamentare burgheze din deceniile al III-lea și al IV-lea ale veacului nostru. Dar ceea ce este deosebit de interesant în acest roman decurge din împrejurarea că eroul, ca prezență simbolică, devine o modalitate de identificare nu numai a unei existențe omenești singulare, dominată de o monomanie, ci și a unei întregi lumi, a unei faune numeroase.

Chiar dacă nu trăiește prin individualitatea fiecăruia în parte, această lume se impune, în totalitatea ei, prin specificul relațiilor dintre personaje, de natură a concura la configurarea protagonistului. Particularitatea *Gorilei* ca structură epică rezida în aceea ca figura centrală a romanului reprezintă condensarea, într-o ipostază unică, toceai a acestui specific. Toma Pahonțu se crede în stare a manipula pe toată lumea. Această lume însă există numai în măsura în care fiecare se crede în stare a-l manipula pe celălalt. Este legea de fier a junglei politice. Dar oare, în tot acest joc — prin natura lui primejdios — eroul nu ajunge în situația de a fi el însuși manipulat? Căci meritul artistic al lui Rebreanu este tocmai acela de a nu ne lăsa să distingem, în țesătura de intrigi de la suprafața vieții politice, pe manipulant de manipulat, fiecare ar-lîndu-se, deopotrivă, în ambele posturi. Arena activității publice ni se înfățișează într-adevăr ca scena unui spectacol de mirionete, dar care numai în pane ar semăna cu „Vicleimul” pomenit de Mateiu Caragiale în textul citat mai înainte; mai degrabă ar putea fi comparat cu un spectacol în cuprinsul căruia comicul se împletește cu tragicul.

Rebreanu însă mai are și un alt merit: de a ne sugera că în ciuda felului în care ni se înfățișează lucrurile la prima vedere — cînd nu izbutim să deosebim pe manevranți de manevrați —, la un examen mai atent sîntem în stare să descoperim chiar și pe aceia care trag sforile din culise. Ei sînt cei doi „mari anonimi”: bancherul evreu Leopold Goldstein și ginerele său, industriașul antisemit Octavian Utalea. Dacă, din punct de vedere caracterologic, autorul nu le-a dăruit o individualitate precisă, faptul nu se poate altfel explica decît prin aceea că, deliberat, a urmărit să sugereze natura obscură a uneltirilor lor. Ei

ne apar în roman exact ca și prototipurile lor din viața reală: cu o identitate aproape imposibil de descoperit. Fiind magnați ai capitalului și industriei {caietele de creație amintesc numele lui Max Aușnit și Monornița — aflați în umbra mișcării legionare), ei sînt exponenții unei relații sociale, ai unei funcțiuni; ca atare reprezintă „bunuri” nu „persoane”. Firește, romanul ar fi cîștigat poate în pregnanță socială, dacă ne-ar fi arătat și motivele concrete ale acțiunii lor, ca de pilda finanțarea de către Goldstein a gazetei lui Pahonțu și de către Utalea a campaniei electorale a „fraților de cruce”. Dar atunci, probabil, ar fi fost dificil pentru scriitor de a-și realiza intenția: înfățișarea lor sub specia anonimatului. Oricum, replica lui Titu Herdelea din ultima parte a romanului, „Toți oamenii cu bani mulți seamănă între dînsii”, pare să sugereze cititorului una din concluziile grave ale cărții, reîjefind rolul marilor patroni, care intervin, de regulă, doar în momentele cruciale ale acțiunii conduse de ei din umbra.

Ca pură relatare a unei suite de evenimente, încărcate de semnificație spirituală din viața unuia sau mai multor eroi, textul încă nu poate epuiza în întregime sensul unui roman. Așa cum conținutul unei simple propozițiuni nu rezultă numai din acela al cuvintelor care o compun, al modului în care sînt grupate și al raporturilor gramaticale dintre ele, o simplă virgulă putînd determina schimbarea înțelesului în funcție de locul unde e plasată, tot astfel o operă literară nu poate fi percepută în toată adîncimea ei, dacă ne rezumăm lectura la pătrunderea numai a ceea ce ne comunică propozițiunile și frazele din care e alcătuită. Între acestea există un așa-numit „spațiu de nedeterminareTM”, asemănător cu pauza dintr-o operă muzicală, prin care autorul continua să-și exprime gîndurile chiar dacă nu folosește nici un cuvînt în acest scop. De pildă, prin simpla alăturare a două fraze poate apărea un înțeles diferit de acela al fiecăreia dintre ele, luată în chip izolat. Astfel una reprezintă contextul celeilalte. Mai mult chiar, dacă percepem o operă în totalitatea ei, nu arareori descoperim contextul unei notații la o anumită distanță de locul în care a fost formulată, după cum o reclamă necesitățile de compoziție ale cărții.

CONTEXTUL are un rol deosebit, mai ales într-un roman obiectiv ca *Gorila*. Neintervenind personal în discursurile eroilor săi — puși să evolueze după propria lor logică internă, să se exprime potrivit unei identități sociale, politice și psihologice ce le-a fost inițial atribuită — scriitorului nu-i rămîne pentru a comunica judecăți de valoare asupra

³⁸ Cf. *Gorila* (infra, p. 311).

eroilor înfățișați, decît juxtapunerea unor determinări sau unor situații care, după cum se completează sau se anulează reciproc, au darul de a pune în lumină optica favorabilă sau defavorabilă asupra lor.

Desigur, uneori însuși textului îi se încredințează menirea de a reflecta atare optică. De exemplu, chiar la începutul cărții, Octavian Utalea își face intrarea în narațiune prin următoarea notație :

„Astă-primăvară, în lumea bună bucureșteană a făcut rumoare căsătoria marelui industriaș ardelean Octavian Utalea, unul din cei mai bogați oameni din țară și cunoscut antisemit, cu d-șoara Clarisa Babila, fiica foarte frumoasă a bancherului Leopold Goldstein. În special erau scandalizate femeile, că un bărbat atît de «bine» n-a găsit în tot vechiul regat decît o ovreică...”³⁹

Ceea ce reflectă pe deplin ideea autorului că marii capitaliști, bancheri sau industriași, de naționalități diferite, stabilesc între ei legături de rudenie, atunci cînd le-o impun interesele, lozincile antisemite, șovine, naționaliste, pe care unii dintre ei le vîntură, fiind bune numai „pentru a prosti mulțimea”^{*}.

Dar o asemenea notație aparține ea însăși unui anumit context, în lumina căruia își împlinește semnificația. Spre sfîrșitul narațiunii, ni se istorisește împrejurarea-cheie potrivit căreia, în ciuda retoricii lor bombastice privitoare la necesitatea alungării politicii din viața publică, „frații de cruce” se hotărăsc ei înșiși să facă totuși politică, prezentîndu-se la o alegere parțială, bineînțeles cu un program antisemit. Cum însă o asemenea acțiune costă bani, cel care îi finanțează este — cum s-a relatat — tocmai Octavian Utalea. Ceea ce, desigur, este de natura să confere un alt sens decît cel propriu diatribelor isterice îndreptate de ei împotriva evreilor.

Tot prin arta contextului, Rebreanu subliniază că sinceritatea convingerilor afișate de unii tineri fanatizați — de fapt rod al unei mari naivități politice — apare ca reală doar la nivelul cititorva membri de rînd ai grupării, care, ca Ionescu, sfîrșesc prin a deveni unelte oarbe și executori docili ai asasinatelor plănuite în umbră. Scriitorul n-are nevoie decît de o singură replică — destinată demascării gîndurilor ascunse ale lui Dolinescu — pentru a arăta întreaga goliciune a frazeologiei acestuia. La un moment dat, în cursul unei discuții, conducătorul fascist îi spune lui Pahonțu :

«Astea-s pentru galerie, religia tinereții și comandamentul național și celelalte !”⁴⁰

³⁹ *Ibid. (infra, p. 13—14).*

^{*} *Ibid. (infra, p. 74).*

Desigur, în sensul ei propriu, replica se referă la gîndurile nemărturisite ale lui Pahonțu, disimulate cu grija la adăpostul unei vorbării naționaliste. Dar tocmai datorită modului ambiguu în care este formulată, ea dobîndește și un înțeles colateral, deci o valoare artistică revelatoare, sugerînd implicit că si propriile sale lozinci — identice de fapt cu ale lui Pahonțu — sint tot „pentru galerie”. Dealtfel, într-o versiune inedită, replica revine și în vorbirea unui alt personaj, Vasile Cumpănațu, acuratețea lui sufletească punînd-o și mai bine în valoare. Percisflînd crezul „simplu și sfînt” al conducătorului „fraților de cruce” („un neara, o țară, un rege”), Cumpănațu observă cu luciditate: „Astea sînt sloganuri demagogice pentru captarea mulțimilor, draga Barbule!”⁴¹. Sub pana lui Rebreanu, arta contextului devine așadar principalul mijloc de a transmite cititorului • propria sa atitudine în fața întîmplărilor străbătute de eroii întruchipați de el, fără însă ea prin aceasta romancierul sa fie confruntat cu primejdia didacticismului și tezismului. În special ea îi îngăduie să scoată în evidență o latură ascunsă a personajului — dar tocmai din această pricină hotărîtoare pentru judecata de valoare asupra lui, pe care autorul intenționează s-o impură cititorului — și s-o înfățișeze ca atare. Tehnica folosită seamănă cu aceea a contrapunctului din muzică unde, după cum se știe, chiar cea mai duioasă melodie se poate transforma, printr-o simplă amendare, înti-un motiv comic. Autorul lasă impresia a acorda inițial un fel de credit eroului și, înconjurîndu-l cu o aparenta simpatie, Îl umflă ca pe un balon, pentru ca, la momentul potrivit, să-l reducă la zero printr-o singură întepătură de ac. De pildă, tot despre Utalea, ni se afirmă în cuprinsul unei caracterizări că, pe de o parte, „averea mare, dobîndită într-un timp relativ scurt numai prin propria-i vrednicie, îi dădea o siguranță și o încredere în sine deplină”⁴² iar, pe de altă parte, că nu concepea să fie contrariat, ceea ce, în cel mai bun caz, denotă obtuzitate: „Ca o fată răsfățată care știe că-i sade bine orice face, tot așa se simțea desigur și Utalea în lume, convins că pînă și greșelile lui trebuie să fie primite ca manifestări ale originalității care-l caracterizează”⁴³. Este deci cît se poate de firesc ca un asemenea personaj, care, „ca toți oamenii de afaceri, cultiva din instinct presa”⁴⁴, să nu manifeste nici un fel de înțelegere pentru libertatea cuvîntului, ceea ce îl va determina să-i declare fără înconjur lui Pahonțu, trădîndu-și implicit și intențiile: „Mîine sau poimîine, cînd

Ibid. (infra, p. 160).

⁴² «s-« *Ibid. (infra, p. 14—15).*

⁴³ *Ibid. (infra, p. 15).*

vei avea ziarul d-tale, fiindcă îl vei avea, sînt sigur, vei căuta și d-ta tot slugi care să scrie cum vei gândi și judeca d-ta. Cineva trebuie să comande, dragul meu domn, nu numai la armată ci în orice întreprindere, altfel mergem ta anarhie și la faliment !”⁴⁶

În același mod își manifestă scriitorul și antipatia sa profundă față de un fascist ca Dolinescu. După ce în cuprinsul unei caracterizări ni-l descrie sub înfățișarea ce și-o construise desigur pentru aparițiile sale în public („mîndrie bărbătească, răspîndind totuși o simpatie cuceritoare”), scriitorul ține să precizeze ce se ascundea în spatele ei: „numai buzele subțiri, alcătuiind o linie orizontală, ascundeau parcă în rigiditatea lcr o cruzime aproape în contrast cu tot restul”⁴⁷. Iar pentru a întări mai mult efectul distanțării sale de propriul sau personaj îi atribuie ca trăsătură fizică semnul prin excelență al spadașinului care, după oim se știe, alcătua marea mîndrie a tuturor iuncrilor prusaci: „O cicatrice largă îi brăzda obrazul drept de la coadi ochiului la colțul gurii și pînă la îndoîtura bărbiei”⁴⁸. În felul acesta, Rebreanu înscrie spiritul terorist ca trăsătură caracteristică a personajului său. Dealtminteri tot prin context portretul acestuia dobîndește noi trăsături caracterologice, vizînd același cod generic. Astfel „aerul de suficiență morală și de superioritate boierească”⁴⁹, pe care îl degajă continuu conducătorul „fraților de cruce”, își are explicația în însăși stîrpea personajului, precizată ca atare în narațiunea lui Rebreanu („Dolinescu, odrasla unei familii mari, cu relații de rudenie >) prietenie în sferele înalte, trăia în alte cercuri cu puține contingente în lumea în care se învînea Pahonțu”⁵⁰). Inegalitatea stărilor îl determină dealtfel pe acesta din urmă să relice ; „De ce ți s-ar părea curios că am obținut o situație pe care alții, infinit inferiori mie, o cîștigă fără nici o muncă și fără merite ? Pentru că viu de la țară sărac și fără alt sprijin decît talentul dăruit de Dumnezeu și truda zilnică de a-mi îmbogăți creierul și sufletul ? Oare tu însuși meriți mai mult situația pe care o ai decît eu pe a mea ? Dacă eu, prin talent și străduință, dobîndesc o situație, sînt arivist, iar dacă o dobîndești tu, nu ești arivist, pentru că te-ai născut la oraș, într-o familie bogată, cu num; cunoscut, și ți se cuvine locul de conducător, indiferent dacă ai mai puțin talent și muncești mai puțin ca mine sau deloc ? [...] Cînd ai la spate siguranța materială poți să ai toate intransigentele. Sa poțesti

însă să fii intransigent cînd a doua zi n-ai unde să dormi și cu ce să-ți potolești foamea ! [...] De peste douăzeci de ani gusc amărăciunea asta — continuă Toma. De cînd am ajuns între boieri... Și nici azi n-am scăpat de ea și voi simți-O pînă voi muri. Moralmente nu m-ați considerat egalul vostru niciodată. O discriminare a stăruit mereu care a răbufnit, cînd disprețuitor, cînd amenințător, cînd mai discret, de cîte ori n-a fost altă armă mai eficace să mă combată. Vor uebui sa treacă generații pînă ce urmașii mei vor dobîndi în sfîrșit egalitatea morală, reala, definitivă...”⁵¹

Fragmentul citat mai sus este cu atît mai important cu cît gîndurile atribuite lui Pahonțu le regăsim în propriul jurnal al scriitorului, o sugestie în plus la interpretarea corectă a romanului.

O însemnătate deosebită prezintă, sub raportul analizei contextului, și deci al decriptării opțiunilor politice fundamentale ale autorului, identificarea tipurilor de gîndire ce le ilustrează limbajele folosite de protagoniști în debaterile lor de idei și, mai ales, contrastul dintre modul în care își susțin tezele adepții democrației și cei ai fascismului. În acest sens, este de reținut faptul că, în arta lui Rebreanu, însuși dialogul politic, în ciuda naturii lui abstracte, dobîndește virtuți caracterologice de prima importanță, neconstituind doar modul de semnificare al înfruntăm dintre concepții antitetice, ci și al universurilor umane specifice pe care le întruchiează respectivele personaje. Astfel, limbajului politic i se încredințează misiunea de a forma un fel de corespondent în plan verbal al monomaniei pasionale reprezentate de Pahonțu. „Frații de cruce”, în frunte cu Dolinescu, fiind exponenții unei astfel de monomanii verbale, devin *ipso facto* un fel de ipostază caricaturală a celei pasionale ilustrate de eroul principal. Este ca și cum autorul, fără să intervină cîtuși de puțin în discursurile eroilor săi, ar voi să ne sugereze implicit pînă la ce grad de dezumanizare grotescă poate ajunge monomania ambiției parvenirii politice. Dar o asemenea funcțiune a limbajului politic nu avea cum să dobîndească pregnanță artistică în afara propriului sau context, respectiv prin izolarea lui de un alt limbaj care, prin contrast, trebuia să dezvăluie cititorului lipsa de conținut intelectual al celui dintîi. Pentru a nu impieta asupra obiectivității, scriitorul se ferește să îngroașe retorica „fraților de cruce”, lăsîndu-i să se caricaturizeze singuri prin modul specific în care reacționează din punct de vedere verbal la obiecțiile ce li se aduc de către adversarii lor sau chiar la cele mai mărunte rezerve formulate de personaje cu atitudine absolut neutră în dezbateri. Sub un atare

⁴⁶ *Ibid. (infra, p. 19).*

⁴⁷⁻⁴⁸ *Ibid. (infra, p. 72—73).*

⁴⁹ *Ibid. (infra, p. 280).*

⁵⁰ *Ibid. (infra, p. 74).*

6i *Ibid. (infra, p. 163—164).*

raport, este simptomatic faptul ca, în fond, marea controversă pe care o prezintă Rebreanu în romanul sau între tezele fasciștilor și cele ale antifasciștilor nu este «tuși de puțin un dialog în adevăratul înțeles al cuvîntului. Ea seamănă mai degrabă cu o convorbire între surzi. Pentru că în limbajul fiecăreia dintre cele două atitudini cuvîntul folosit îndeplinește altă funcțiune ; în consecință nici un fel de comunicare, de contact spiritual nu este cu putință între ele. În timp ce în vorbirea fasciștilor cuvîntul este desprins de orice suport noțional, fiind doar un fel de exclamație, asemănătoare sunetelor nearticulate emise de animale pentru a exprima o anumită dispoziție viscerală, în cea a antifasciștilor ea este înzestrată cu toate atributele sale umane de comunicare a unei gândiri raționale. De aceea fasciștii rezistă fără nici un fel de scrupul sau mustrare de conștiință, fără nici un moment de reflecție în fața oricăror argumente, întocmai ca animalul de la circ, sensibil mai mult la biciul dresorului decît la cuvîntul lui. Astfel, de pilda, chiar în momentul cînd își face intrarea în acțiune, studentului Ionescu (în contrast cu portretul idealizat pe care i-l face autorul tocmai pentru a nu-și arunca toate cărțile pe masă încă de la început) î se poate presimți eșuarea ulterioară în postura de asasin, după modul cum se comportă într-o discuție. Ținuta lui nu este aceea a unui student, a unui om deprins să mîmiiască idei, ci a unui huligan obișnuit, pentru care cuvîntul nu servește decît la justificarea agresivității. În mintea lui, toate gravele probleme ale țării se rezumă la doi factori presupuși nocivi : politicienii și evreii. În clipa cînd profesorul Cumpănași manifestă o anumită rezervă față de opiniile lui⁵³, Ionescu nu dovedește nici cea mai mică umbră de receptivitate, stăruind, ca un posedat, fără argumente, asupra aberațiilor sale. În mintea lui, cuvintele acoperă mai puțin realități concrete, efectiv perceptibile, cît mai ales trădează un sindrom obsesiv, consecință a unui impuls irațional de ură patologică care nu așteaptă decît o singură vorbă, oricare ar fi ea, pentru a se declanșa într-o acțiune agresivă.

Lăsîndu-i pe fasciști să ne apară așa cum ar fi voit ei să se înfățișeze publicului, ca și în proprii lor ochi, înveșmîntați în haina unui idealism ostentativ, de paradă — dar tocmai din această pricină de la început suspect cititorului —, Rebreanu spulberă totodată astfel de aparențe înșelătoare, făcîndu-i să se demaște chiar prin propriul lor limbaj politic. Astfel, Dolinescu este pus la un moment dat să declame . „Credința noastră nu admite critică și nici discuție. Unde începe discuția, încetează credința și mai ales puterea ei. Credința discutată

nu mai poate muta munții din loc”⁵³ sau: „Noi suprimăm oratoria. Discutăm în comenzi, ca la armată... Am făcut un decalog în care am cuprins toate datoriile unui frate de cruce. Numai daiorii, vezi, nu drepturi. Noi servim fără plată, pentru mulțumirea conștiinței noastre.”⁵⁴

Ceea ce îl interesează pe Dolinescu nu este cîtusi de puțin ridicarea nivelului de trai al poporului, scoaterea lui din sărăcia de veacuri în care se zbătea, ci transformarea țării într-un imens lagăr de concentrare, în care toți oamenii să fie supuși unei imuni forțate denumită eufemistic „muncă aspră, de gospodărie exemplară”⁵⁵, timp de „cel puțin trei generații”⁵⁶ numai și numai pentru ca în felul acesta el însuși și cei de aceeași teapă să-și poată satisface propria lor sete de putere.

Dacă citim cu atenție romanul *Gorila*, ne putem ușor da seama că deși din necesități de obiectivitate artistică autorul a fost determinat să-i înfățișeze pe fasciști cu propriile lor slogane politice, el a găsit totuși puțința să se distanțeze de retorica lor, pentru a nu lăsa cititorului impresia că i-ar reprezenta în vreun fel. În acest scop, roman-cierul nu s-a mărginit la plasarea diverselor slogane într-un asemenea context încît ele să dobîndească inevitabil un profil caricatura!. Mai mult decît atît, ele au fost astfel dispuse în structura cărții, încît nu există lozinca fascistă căreia să nu i se riposteze în chip energic și mai ales argumentat, contrareplicile impresionînd puternic tocmai datorită convingerii intime cu care sînt rostite.

Arătăm mai înainte că între adepții democrației și cei ai fascismului nu se stabilește și nici nu se poate stabili un adevărat dialog. Contextul dezbaterii scoate în evidență superioritatea incontestabilă a celor dintîi, prin aceea că ei, contrar celorlalți, nu se mărginesc la afirmații lipsite de acoperire, ci discută logic, își formulează susținerile pornind tocmai de la spusele preopinenților lor. Astfel, de pildă, într-o discuție cu Dolinescu, Teofiî Drugeanu, înainte chiar de a-și formula propriul său punct de vedere, se străduiește să pună problema chiar pe terenul interlocutorului său: „Eu recunosc bucuros ca, pentru adevărata înălțare 3 neamului nostru, o educație nouă, radicală, eroică e necesară, absolut necesară, că trebuie făcut *tabula rasa* din minciunile naționale și tradiționale care maschează numai turpitudini! Dar nu pe prețul renunțării la orice control... îmi cunosc neamul și sînt sigur că fărădelegea s-ar lăfăi mai obraznica, mai revoltătoare îndată ce s-ar realiza Trimiterea în concediu a organizațiilor politice. De bine de rău tot avem un control. Cu ce-l înlocuim?... Avem azi o tiranie minoră care se mai sfiește de nele-

giuirile prea mari. Pentru noi un sistem autoritar ar însemna cea mai oribilă tiranie totalitară.”⁵¹ Pentru ca în cele din urmă să aducă argumentul hotărîtor: „Dar Ia noi ? Regele și guvernul sînt de fapt stăpîni mai absoluți ca în orice regini de dictatură. La noi nu există rezistență adevărată. Vorba d-tale: capul plecat... Așa că nu-i nevoie de răsturnări prealabile.”⁵⁸ Personajul subliniază astfel în modul cel mai răspicat cu putință că instaurarea unei dictaturi, așa cum o cereau fasciștii, pentru a pune capăt, chipurile, putreziciunii moravurilor politice, nu ar fi însemnat o schimbare reală în ordinea existentă, ci doar o diversune, întrucît însuși regimul împotriva căruia se înversunau atîta oamenii lui Dolinescu nu reprezenta o democrație adevărată, ci o dictatură camuflată. Ceea ce implică, așa cum sugerează același personaj în continuarea filipicii sale, nu restrîngerea ci, dimpotrivă, lărgirea drepturilor democratice și a libertăților cetățenești. Este de altfel cît se poate de semnificativ faptul că, pe măsura ce narațiunea se apropie de sfîrșit, autorul tinde din ce în ce mai mult să acopere, să înăbușe glasurile fasciștilor sub vocile tot mai numeroase și mai energice ale celor ce li se împotrivesc, ceea ce sugerează cît se poate de limpede rezistența care este pe cale să se organizeze împotriva lor. Punctul declanșator al unor astfel de atitudini potrivnice este marcat de reacția de indignare, de o extremă duritate, pe care o mpnifestă Teofil Druceanu față de Pahonțu, în momentul cînd află de hotărîrea acestuia de a sprijini candidatura „fraților de cruce” în alegeri. Nu-i nevoie să cităm întreaga discuție dintre cei doi eroi pentru a scoate în evidență modul în care autorul, inserîndu-se pe sine în discursul ginerelui lui Rotaru, dă un adevărat avertisment acelor politicieni carieriști care, aidoma eroului său Pahonțu, deși se consideră democrați, fac jocul fasciștilor, pregătind poporului o neagră robie. Este suficient să cităm doar următoarele cuvinte adresate de Teofil Druceanu lui Pahonțu pentru a ne da seama că, prin mijlocirea lor, Rebreanu nu numai că oferă o izbutită caracterizare fascismului, dar chiar, mai mult, dresează un act de acuzare în toată puterea cuvîntului împotriva lui:

„— Bine Toma, mă revolți! strigă cellalt, mai agitat. Cum, linia românească e sinonimă cu linia tiraniei și a robiei ? Adică e românesc să răpești drepturile abia câștigate ale celor mulți și să-i asuprești în favoarea cîtorva care se declară cu de la sine putere conducătorii neamului fără să-i fi ales nimeni și fără să-și fi dovedit aptitudinile ? Dar dacă acest fel de românism e numai o platformă nouă de parvenire

⁵⁷ *Ibid. (infra, p. 89).*

⁵⁸ *Ibid. (infra, p. 89—90).*

pentru cei ce n-au putut reuși cu mijloacele cele vechi ? Dacă Dinu Păturică se bate în piept acuma cu românismul ca să-și umple buzunarele, în loc să însele și să lingusească pe un stăpîn oarecare ca odinioară ? Nu e mai criminal arivistul care abuzează de sentimentele cele mai sfinte ale neamului ? Spune, te rog ! Răspunde.”⁵⁹

Cu aceeași claritate, Teofil Druceanu replicase și conducătorului fascist, încercînd să limpezească adevărata accepțiune a politicii :

„— D-ta vrei să curăți pomul de omizi și, în loc să distrugi omizile, tai pomul ! complecta Teofil. Toți vrem să dăm politicii noastre alt sens, alt ritm, alt suflet, s-o înnobilăm prin noblețea năzuințelor și prin puritatea luptătorilor, dar nu putem să renunțăm la ea fără riscul de-a ne întoarce la robie. Dealtfel generația noastră tocmai din pasiunea politică își trage dinamismul care o deosebește de predecesori, iar cei care vin după noi sînt și *ertpă* dinamici... Evident, vorbesc de politica mare, idealul unei vieți mai bune, nu de ceea ce fac guvernării de azi, învîrtitorii de crize și inventatorii de soluții ministeriale pe sprinceană, gloata de poliricastro fără scrupuluri...”⁶⁰

Ultimul capitol al cărții, în care ni se descriu dezbaterile în procesul intentat lui Ionescu, asasinul lui Pahonțu, îi oferă lui Rebreanu prilejul de a întreprinde un fel de sinteză conchizivă a discuțiilor purtate de-a lungul întregii narațiuni. În felul acesta este de la sine înțeles că autorul instituie un simbol; cele două forțe aflate în conflict, democrația și fascismul, se află în fața unei instanțe supreme, *cea a istoriei însăși*, care va trebui să decidă de partea căreia dintre ele va fi victoria. Firește, ultima frază („Seara tîrziu jurații se retrăgeau să delibereze...”)⁶¹ poate indica totodată și neputința scriitorului de a descifra sensul în care vor evolua evenimentele. Dar această incertitudine se referă numai la stările de fapt pe care vor izbuti sau nu să le instituie cele două atitudini politice, nu și la valorile morale specifice pe care ele le întruchipează. Din punctul de vedere al acestora din urmă, Rebreanu nu manifestă nici un fel de îndoială sau incertitudine, ceea ce de altfel se poate ușor constata chiar din contextul ultimului capitol. Căci este deosebit de semnificativ că tocmai în cuprinsul lui glasurile fasciștilor — atît ca număr cît și ca putere de argumentare — pălesc în fața numeroaselor voci care pledează pentru democrație și care susțin, cu tărie, vinovăția lui Ionescu, ca și a mișcării extremiste din care face parte. Deși ultima replică aparține lui Dolinescu, cuvîntul acestuia are darul

⁵⁹ *Ibid. (infra, p. 179).*

⁶⁰ *Ibid. (infra, p. 87).*

⁶¹ *Ibid. (infra, p. 382).*

de a sugera tocmai inflexibilitatea fascismului în fața oricăror demonstrații ale rațiunii, stăruința lui în a nu-și întemeia acțiunile pe capacitatea de a dovedi presupusa dreptate pe puterea sa de a convinge opinia publică, ci pe forța brutală. Afirmățiilor șefului fascist li se dă însă chiar dinainte o replică zdrobitoare de către Rotaru, care ca eminent jurist și fost ministru al justiției — cum este caracterizat în roman — își asumă autoritatea morală de a pune anticipat concluziile dezbaterilor, de fapt ale întregii cărți:

„Politica poate sa fie folositoare progresului omenirii, poate să servească înălțarea unui neam ! încheie Rotaru. Dar când politica ajunge să argumenteze cu bîta și să convingă cu revolverul, atunci trebuie să-i sucești gîtul repede, altfel distruge țara L...”⁶²

În condițiile vitrege ale asaltului fascismului spre putere, când apare *Gorila*, nici că se putea găsi o mai vibrantă chemare la rezistență împotriva lui ca această replică a eroului lui Rebreanu.

SUBTEXTUL narațiunii decurge așadar nemijlocit din ceea ce scoate în evidență contextul ei. După cum a reieșit, nădăjduim, din analiza întreprinsă pînă acum, conținutul ei are un sens pe deplin univoc. El poate fi rezumat în felul următor : activitatea politică își pierde orice fel de semnificație, atunci când abătîndu-se de la rostul ei fundamental, — acela de a sluji interesele poporului — se prefăce într-o îndeletnicire menită a sluji scopuri egoiste de parvenire personală, fie prin intermediul uneltirilor de culise ale unei false democrații, cum e cea burgheză, fie prin intermediul demagogiei naționaliste a fascismului, care, pretextînd tocmai caracterul corupt al acestei democrații și lipsa ei de reprezentativitate reală, se străduiește să instituie o putere absolutistă, anti-populară, subordonată intereselor marelui capital. Pahonțu și Dolinescu, ca ipostaze ale celor două tipuri specifice de parvenire politică, sînt înfățișați în chip deliberat ca aflîndu-se într-un fals conflict, ceea ce are menirea să sublinieze că ei nu reprezintă decît două fețe ale uneia și aceleiași realități care, în totalitatea ei, trezește repulsia scriitorului. De aceea, valoarea primordială a romanului lui Rebreanu, din punct de vedere politic, constă în caracterul său prin excelență critic. Fiecare dintre cele două fațete ale realității, cu tot aparatul ei verbal de justificare, își găsește un fel de alibi în acțiunile și sloganurile celeilalte. Dar pentru scriitor, și una și cealaltă sînt profund nemulțumitoare. Ultima frază a cărții constituie pentru scriitor un mod criptic de a-și pune sieși o întrebare : poate oare exista și un

⁶² *Ibid.* (infra, p. 381).

alt fel de a concepe politica ? Poate oare exista o politică într-adevăr cinstită, cu adevărat legată de interesele fundamentale ale poporului ? În împrejurările în care își scria cartea, Rebreanu nu găsea că realitatea înconjurătoare îi oferă premise favorabile de natură a întrezări o alternativă la situația istorică deosebit de gravă ce-i ulcera conștiința. Desigur, această blocare a perspectivei asupra căilor de ameliorare a climatului politic din România poate fi și consecința limitelor sale de concepție.

Prețuind cu o mare sinceritate locul creației rebreniene în ansamblul literaturii române precum și atitudinea democratică a scriitorului — care, pe diferite căi, venise adesea în apărarea celor loviți de fascism —, critica „de stîngă” a subliniat, încă de la apariția romanului, meritele și scăderile noii opere. Pe bună dreptate, în recenziile unor cronicari de formație marxistă revine aprecierea potrivit căreia *Gorila* poate fi considerat „un foarte bun roman de descriere a suprafețelor sociale, dar [care] nu pătrunde îndărătul lor pentru a descoperi și fondul, semnificația și forțele mișcătoare”⁶³. Astfel, după I. Constantinovschi, *Gorila* oglindește „atmosfera de nemulțumire a celor mai largi straturi sociale, în perioada postbelică și opoziția surdă a tuturor față de instituțiile și mecanismul vieții noastre publice”⁶⁴, dar și „neputința autorului”⁶⁵ de a se ridica deasupra mărginirii ideologice a personajelor sale, de a descoperi „în atmosfera agitată și în plină prefăcere a societății noastre, liniile generale și oamenii care aduc într-adevăr soluția viitorului”⁶⁶. Pe aceeași temă, Lotar Rădăceanu i-a reproșat lui Rebreanu că viziunea sa asupra societății românești din deceniul al IV-lea al veacului nostru, dacă nu e deformată, în orice caz este incompletă din pricina lipsei, „de pe scenă a principalului personaj, a poporului”⁶⁷. Este de presupus că autorul articolului ar fi dorit ca în paginile romanului să descopere răspunsuri și mai clare la marile întrebări ale istoriei. Observația, interesantă îndeosebi în planul sociologiei literare, își păstrează și astăzi valoarea, deși nu trebuie omis nici faptul că Rebreanu nu își concepute romanul ca o frescă a vieții politice românești, cu toate implicațiile ei, ci numai ca o demascare a politicianismului, realizată într-un cadru social limitat. (Este important de reținut acest lucru, cîtă vreme, și la acea dată, aveam de-a face cu un prozator legat, prin toate fibrele lui, de aspirațiile maselor populare din țara sa. Pe

⁶³ Lotar Rădăceanu, „*Gorila*”, în *Gîndul vremii*, VI, nr. 8—10, oct.—dec. 1938, p. 16—24.

⁶⁴ - ⁶⁵ Ilie Constantinovschi, *De la „Răscoala” la „Gorila”*, în *Viața românească*, XXX, nr. 12, dec. 1938, p. 37—49.

⁶⁷ Lotar Rădăceanu (vezi nota 63).

de altă parte, documente necunoscute la data apariției romanului ne lămuresc astăzi că, multă vreme, proiectele *Răscoalei* și *Gorilei* s-au aflat, concomitent, pe aceeași masă de lucru a autorului lor, condiționându-se reciproc.)

Se pune totuși întrebarea: i-ar fi fost oare atât de greu celui ce ridicase „gloata” la înălțimile maiei sale literaturi să-și imagineze că „omul nou”. Ia care rîvnea, nu putea fi altul decît „omul din popor”, pe care lupta pentru transformarea vechii societăți într-o orînduire mai drept așezată îl ridică pe o nouă treaptă a conștiinței, înzeștrîndu-l cu o morală superioară, colectivistă? Desigur nu. Greutatea începea în momentul cînd, în reprezentarea scriitorului, noțiunea de „popor” trebuia să descindă din sfera abstractă a gîndirii logice și să ia chipul concret al imaginii sensibile. Atunci și mai tîrziu, Rebreanu aproape că identifica poporul cu țărănimea. În clipa cînd începea să se gîndească din nou la *GoriU*, el tocmai isprăvisese *Răscoala*, operă monumentală în cuprinsul căreia, avea tot dreptul să considere, *epuizase* tema capacității revoluționare a țărănimii. (În plus, acest roman avea să arate și realitatea, extrem de dezamăgitoare pentru visurile de transformare socială ale scriitorului, a neputinței țărănimii de a impune *singură* o prefacere radicală a orînduirii bazate pe clase antagoniste.)

În însemnările sale din *Jurnal*, el se plînge mereu ca așa-zisu! „om nou”, pe care dorea să-l întruchipeze, risca să se înfățișeze schematic, deoarece nu-l cunoaște. Dealtfel, îndrăznim să adăugăm, nici nu prea știa unde să-l caute. La data cînd scria, „poporul” nu includea numai țărănimea ci și muncitorimea orașelor. Deși mai puțini decît locuitorii satelor, prin nivelul superior de conștiință și organizare pe care îl posedau, muncitorii constituiau cu adevărat „noul” în viața socială românească, singura forță capabilă să strîngă în jurul ei celelalte categorii și păтури exploatare, pentru a le conduce la lupta revoluționară de transformare a societății. Neînțelegerea profundă a proceselor istorice fundamentale care hotărau destinele realității social-politice românești din acea vreme rețea, dm capul locului, posibilitatea scriitorului de a oferi în *Gorila* o imagine semnificativă și adecvată a conflictului ireconciliabil „între lumea veche și cea nouă”. Și astfel, în practica procesului creator, traiectoria drumului său, de la intenție la realizare, va suferi o distorsiune de 180°, ciocnirii dintre vechi și nou substituindu-i-se înfruntarea, pe atunci la ordinea zilei, dintre două aspecte ale lumii vechi: democrația parlamentară burgheză și mișcarea fascistă.

Limitele de concepție amintite, accentuate foarte puternic de traumatismul sufleteș generat de spectacolul deprimant pe care i-l oferea bizantinismul, corupția și imoralitatea vieții publice, întuneceau lui Re-

breanu orice posibilitate de a întrezări, în chip concret, vreo ieșire din starea tragică în care se găsea țara. El însuși nu se afla atunci într-o situație mai bună, dovadă, între altele, mărturisirile pe care le tace, într-o scrisoare, la 11 decembrie 1937: „Aș vrea să reiau *Gorila*, să termin. De peste o lună stau pe loc. Efectul politicii și al necazurilor. Și totuși, n-ar fi fost rău dacă av;am cartea de Crăciun. Librarii spun c-ar fi epuizat o ediție în sărbători. Acuma e prea tîrziu. Nici pînă azi n-am reînceput scrisul efectiv. De fapt irță zbucium cu nevoile și procesele izvorîte din -nevoi. Mi-e imposibil să mă concentrez pentru «ficțiuni», cînd creditorii bat mereu la ușă. Între timp, mă zbat în necazuri bănești.” “

Nu va trece mult și situația politică a țării se va agrava datorită instaurării dictaturii regale, pricinuind scriitorului noi nemulțumiri, care ne fac să înțelegem și mai clar incisivitatea criticii lui sociale. Perspectivele luptei se întunecă însă și mai mult, romanul neoferind nici o soluție de rezolvare a marilor probleme pe care le agită. Dar nu este mai puțin adevărat că, prin însuși modul critic de o excepțională virulență cu care își examinează epoca, scriitorul face dovada unei conștiințe lucide, de mare responsabilitate.

⁶³ Scrisoare către Puia-Florică Rebreanu-Vasilescu.

GORILA

Also sprach Zarathustra

*Was groß ist am Menschen, das ist, dass er eine Brücke und
kein Ziel ist; was geliebt werden kann am Menschen, das ist,
dass er ein Uebergang und ein Untergang ist*

NIETZSCHE

Capitolul întâi
ÎNTORSĂTURA

1

- Nu, zău, m-ați amețit cu atîta politică ! * izbucni
5 d-na Emilia Cornoiu într-un grup de bărbați, așteptînd
începerea ceremoniei. Parcă nici n-am fi la logodnă...
Constantin Rotaru, tată! logodnicei și amfitrionul,
se scuză cu un suris jenat și totuși galant:
— Ai dreptate, coană Milico, ne-a cotropit politica
10 și ne-a stricat pîna-n măduva oaselor! Poate de aceea
merg toate treburile din rau în mai rău...

* Replica, la prima vedere fără o semnificație deosebită, este prezentată în jurnalul scriitorului la un moment de răscruce în geneza operei. Optînd pentru *acest* început de roman, L.R. pune capăt unei îndelungate perioade de căutări febrile (zeci, poate sute de nopți de veghe zadarnică"), pentru aflarea „frazelor salvatoare” — „frază care să fixeze ritmul adevărat” (12 oct. 1936). Abia la 7 iul. 1937, atunci cînd lumea cărții îi era de mult familiară (.clară, făcută, văzută, auzită*), avea să noteze cu mulțumire lăuntrică: „Fiindcă e vorba de un roman politic, trebuie să înceapă cu o indicație politică, așa că exclamația d-Dei Cornoiu «M-ați amețit cu atîta politică !» sper că dă nota trebuincioasă”. În forme felurite, replica revine ca un leit-motiv pe parcursul cărții (de regulă în vorbirea unor personaje lăturălnice, neutre), subliniind și mai mult caracterul antipoliticianist al operei. Ea „dă tonul” romanului, imprimînd totodată și „ritmul adevărat” scontat de scriitor, ritm dinamic, dialogat, propriu unei dezbateri de idei, ritm bazat pe replicile și contrareplicile protagoniștilor cărții.

Soția generalului Alexandru Cornoiu se apropia de cincizeci, dar se simțea tânără și, cum spunea de multe ori, nu se dădea pe una de douăzeci de ani. Era blondă-platină, după moda zilei, cu niște ochi căprui care zîmbeau și se țuguiau de câte ori întâlneau o privire bărbătească simpatică. Deși imai durdulie decît admiteau canoanele siluetei moderne, avea o vioiciune sprințara în mișcări și în vorbă care o făcea agreabilă chiar și celor ce, mai cu seamă la început, o găseau cam vulgara și prea insistentă. Întrerupse pe Rotaru cu alt glas, mîngăios :

— Cel puțin spune-mi și mie, că doar știi cît mă interesează, din pricina lui Alecu, pleacă guvernul ori nu pleacă și, dacă pleacă, cine vine ?... D-ta trebuie să știi că ești în secretele zeilor !

— Mă calomniezi, scumpa doamnă ! protesta galeș amfitrionul, scuturîndu-se ca de o rușine. Sînt un simplu deputat și încă mameluc, adică fără nici o trecere. Eu, ca și dumnealor dealtfel, fac politică teoretică, nu practică !

Înalt, voinic, cu părul foarte nins și cu fața tînească trandafirie, cu ochii albaștri sentimentali, Rotaru inspira încredere de la prima vedere. Avocat cu succese răsunătoare, cu o clientelă care-i asigura venituri considerabile, cu o întreagă armată de secretari, politica într-adevăr mai mult îl încurca și-i răpea timp. O făcea ca un sport și fiindcă orice român cu anume situație socială trebuie să aibă și un rost politic. Lumea îl privea de mulți ani candidat pentru portofoliul justiției.

— Admirabil! strigă Alexe Dancîu, rîzînd și aplaudînd zgomotos.

Era un secretar negricios și rotofei, arivist înverșunat care-și lingușea patronul atît de ostentativ ca indispucea lumea. Cînd vorbea Rotaru se planta în fața lui, ca să fie negreșit observat, și asculta cu gura căscată de admirație, așteptînd momentul să rida sau să aplaude.

— Surdină, Danciule, ca ne compromitem ! murmură avocatul confuz, cu degetul pe buze.

— Nu, zău, maestre, nu mă pot stăpîni! stăruie tînrul. Sînteți formidabil !

Împrejurul d-nei Cornoiu, în colțul vastului salon, cobori clipa de tăcere care subliniază fără voie gafele prea tari. Cei trei-patru tineri pleacă capetele, iar Mircea Tolontan, alt secretar al lui Rotaru, roși pînă-n vîrfurile urechilor. Chiar îndrăznețul Georgel Guguianu, vechi judecător de instrucție și fervent cultivator al maestrului în vederea ministeriatului, începu să-și examineze încurcat botul pantofilor. Singur Victor Florescu, consilier la Casație și prieten din școală cu gazda, uscat și delicat, purtînd gravitatea profesională ca o mască pe figura-i altfel blajină, trecu peste gălgîiosul adulter domestic și rosti sentențios :

*5 — Trebuie totuși să recunoaștem, dragă Costică, indiferent de situația guvernului de azi sau a celui de mîine, că trăim într-o epocă tulbură, într-o criză permanentă !

Cuvintele magistratului șterseră îndată ecoul penibil
20 ce xnai plutea în aer. Înainte de-a răspunde, Rotaru avu o ezitare ca și cînd ar mai fi așteptat vreo observație sau și-ar fi cîntărit replica. Reputația de orator prețuit și-o menaja în toate ocaziile, chiar cele mai anodine. Învăluite într-un suris ușor ironic, întovărășite de priviri moi, insinuante, ciocănite prin
25 pauze savante care le complectau sau multiplicau înțeleșurile, cuvintele cele mai banale deveneau strălucitoare și interesante în gura lui. Vorbind își netezea în răstimpuri sfîrcurile unei mustăți imaginare cu arătătorul minei stîngi, gest care-i dădea un aer ștengăresc... Se uită pe rînd la toți, apoi rămase cu ochii
30 Ta d-na Cornoiu :

— Criza, da, există și chiar în stare endemică, precum spuneai, nu numai la noi, ci în lumea întreagă...
35 Războiul mondial a atins și a sfîrticat însuși sistemul nervos al omenirii. Cine știe cît timp va trece pînă să se vindece rana asta morală, dacă cumva se mai poate vindeca. Dealtfel toate marile zguduiri au fost urmate de prăbușiri morale totdeauna mai dezastruoase decît vărsările de sînge sau distrugerile materiale. Azi situația e mai grea fiindcă și civilizația

noastră are mai multe mijloace de a raspîndi neîncrederea și spaima și de-a ține pe om într-o neconținută surescitare. încît îți vine sa te întrebi dacă însăși civilizația n-o fi cumva o alta formă a crizei?... Un astronom afirmă undeva ca viața organică, despre care noi ne-am obișnuit a crede că e rostul și mîndria naturii pentru că culminează în noi înșine, că viața aceasta n-ar fi decît efectul unei crize epidermice a pămîntului. Ceea ce ar însemna că și bătrina noastră planetă trece printr-o criza... Adevărul însă este ca omului nu i-a plăcut niciodată prezentul. I s-a părut mereu mai frumos trecutul, mai normal, mai ales în perspectiva de poezie a depărtării în timp și spațiu. Bietul om nu-și dă seama că, prin preferința pentru trecut, adică pentru niște lucruri moarte, își exprima presimțirea propriului sau sfîrșit în liniștea cea mare și definitivă. în toate vremurile, chiar în cele mai calme, oamenii au avut Impresia că trăiesc în criză, că lumea s-a înrăit, ca moravurile s-au stricat, ca se apropie sfîrșitul pămîntului. Nici nu s-ar putea altfel. Viața « mișcare și zbucium și lupta, o criză. Existența e sinonimă cu mișcarea. Numai moartea pune capăt crizei, moartea, adică nemișcarea, inexistența...

Ca totdeauna cînd vorbea, Rotaru se înflăcărase, își auzea cadențele vocii și se plăcea. își mîngaia tot mai des mustața închipuită... Apoi deodată se întrepruse, simțind cum pe brațul drept i s-a așezat o mîna delicată. într-o frîntură de clipă și fără a întoarce capul, recunoscuse pe nevasta-sa. Cu alt glas, mai dulce, continua :

— Tu erai, iubito?... Al picat la timp. O cam luasem razna. De la căderea guvernului, pe care coana Milica o dorește cu foc, am ajuns la probleme hamletiene.

Se plecă și săruta mîna care-i curmase elocvența... Pe cît era el de chipeș, pe atîta jîărea d-na Eva Rotaru de micuță, plătînda și delicata, ca o marchiză de demult. Totuși a născut nouă copit, dintre care șapte trăiau, mezinul abia de trei ani, cel mai mare însurat anul trecut, iar fata cea mare se logodea acum. Și și-a păstrat înfățișarea de fetișcană cu obraji ro-

tunzi și cu o voioșie molipsitoare, în ciuda garului în care firele albe au început să precumpănească. Corina, logodnica, îi semăna perfect, numai bucele îi erau cenușii și ochii verzi. între mamă și fată mulți o preferau totuși pe cea dintîi spre indignarea ci care, cu un fel de cochetărie de femeie frumoasă, se mîndrea cu vîrsta, se lăuda că e soacră și poate în curînd bunică.

5 — Atunci te răpesc că tocmai aveam nevoie de tine, scumpe bărbățele ! zise d-na Rotaru drăgălaș, cu un zîmbet către toți.

10 — Ce păcat ca ni-I îai ! interveni d-na Cornoiu melancolic. Era așa de interesant!

— îmi pare rău, dragă, dar uite, vine în schimb generalul ! replică puțin malițios d-na Rotaru.

15 — O, bine ca sosește dragul de el, suspina comic generăleasa. Altfel cum rezistam eu, o biată femeie, între atîția cuceritori !

Generalul Cornoiu, îndesat, cu pieptul plin de decorații, cu părul și mustățile sure tunse ca peria, se apropia marțial. Auzise numai ultimul cuvînt și, convins ca îl privește, era măgulit.

20 — Sper că nu vreți să plecați pentru că am venit eu ? strigă dînsul jovial. O fi el gelos maestrul, domniță Eva, dar eu tot declar că ești cea mai drăgălașă soacra din România mare !

25 — Astîmpără-te, Alecule.' interveni avocatul. Nu uita că și eu am luptat pe front și încă la artilerie!

— Degeaba, generale ! Sînt veterana ! rîse d-na Rotaru. De două ori soacră !

30 — Parca nu te-am dansat anul trecut la nunta băiatului ? se umfla Cornoiu. Sînt dansator vechi, domniță ! Am dansat și la nunta d-tale !

— Atunci plec liniștită ! sfîrși Eva depărtîndu-se cu Rotaru și lăsînd în urma lor o dîră de voie bună.

35 — Nostimă femeie ! murmură generalul clipind visător, după o mica tăcere, urmărind-o din ochi cîțiva pași-

D-na Cornoiu îl măsoară cu o mirare batjocoritoare, apoi zise cu admirație ostentativă :

40 — Dar și Rotaru, un bărbat și jumătate !
Pe toate fețele înfloriră mici zîmbete discrete.

D-na Rotaru era agitata și puțin nervoasă. Logodna o sîcîia oricît voia să se stăpînească. Se serba împotriva voinței ei și a lui Rotaru, chiar și a Drugenilor. Cu toții socotiseră că, de vreme ce după Crăciun urma să se celebreze căsătoria cu fastul convenit, o logodnă oficială nu mai avea rost. Încăpățănarea tînarului Drugeanu, secondat și de Corina, a biruit și bătrînii au trebuit să capituleze. Ca orice mamă grijulie, d-na ^{ro}taru a încercat să atragă atenția fetei că asemenea încăpățănare nu e promițătoare pentru viitoarea lor căsnicie. Corina a răspuns rîzînd: „Ce are a face, iubito ? în clipa cînd nu ne-om mai înțelege, vom divorța și gata!” Răspunsul a consternat pe biata mamă, dar n-a insistat. Începuse să se obișnuiască cu nedelicatețea copiilor; o atribuia destrăbălării ce s-a abătut asupra tineretului după război și împotriva căreia lupta părinților e neputincioasă.

Și căsătoria cu Teofil Drugeanu a fost pusă la cale de Corina singură, încît părinții, vrînd-nevrînd, au trebuit să accepte. Desigur, Teofil nu era o partidă rea. Fiul cel mai mic al fostului primar general, drăguț și simpatic și muncitor, conta printre tinerii de viitor. Era azi, la vîrsta de abia treizeci de ani, secretarul și conducătorul biroului avocațial al fostului ministru Belcineanu care i-a fost profesor la Universitate, îl iubea foarte mult și alături de care făcea politică foarte activă în partidul național. * D-na Rotaru ar fi avut alte planuri. Dar, din moment ce

* Titulatura grupărilor politice întîlnite în carte (partidul național, partidul democrat, partidul radical, partidul agrar ș.a.) ne sugerează că avem de-a face cu o transfigurare a realității. Deliberat, scriitorul a evitat însă reproducerea în roman a unor denumiri și situații avînd corespondențe exacte în istoria vieții politice românești din vremea sa. Ca orice scriitor, el a năzuit la crearea unei opere de ficțiune, „de pură retopire și reconstrucție”. Așa se explică de ce denumirea diverselor grupări are doar un caracter evocator în raport cu istoria vieții politice, fără a permite totuși identificarea unor modele precise în cîmpul realității. Indîrjirea cu care romancierul a respins etichetarea operei drept „roman-cronică”, „roman cu cheie”, „roman de actualitate”

Corina a ales, n-a schițat nici un gest de opunere. Ceea ce o spăimînta însă era numai constatarea că nici pe cel ales de ea nu-l iubea sau îl iubea într-un fel cu totul straniu. Într-o zi, cînd Rotaru i-a făcut o aluzie în privința asta, Corina a replicat fără pic de sîfială :
5 „Noi cei de azi nu ne mai iubim, tuțule scump, ca pe vremea voastră de ați rămas amorezați pînă la bătrînețe, ba încă și geloși, ca măicuța care e ațîț de comică cu eterna ei gelozie ! Noi sîntem lucizi și expeditivi. Mi-e simpatic Teofil și-l iau, dar nu ^slmt porniri criminale de dragul lui. Important e că ne luăm din sentiment, nu din calcul, cum fac alții, cei mai mulți !” Din norocire Teofil părea mai serios, cu toate că și el se ferea de orice sfuziune amoroasă,
10 ca și oînd i-ar fi fost teamă de ridicol...

Mai nesuferită pentru soții Rotaru a devenit căsătoria aceasta din clipa cînd Teofil, împreună cu Corina, firește, au ales ca nași pe soții Belcineanu. Făcînd parte din partide politice care se dușmăneau, Rotaru
20 n-a avut cu Belcineanu decît relații de suprafață se întîlneau în Parlament, pe la Palatul de Justiție, schimbau cîte-o vorba banală, uneori discutau chiar mai mult despre lucruri fără importanță, dar sufletește na s-au putut apropia niciodată. De cînd apoi Belcineanu
25 a devenit ministru, răceala s-a transformat în invidie ascunsă din partea lui Rotaru care se credea, cum îl credea toată lumea, superior atît ca inteligență 4 talent, cît și ca situație socială. Cel puțin Eva se simțea personal jicnită, pe deoparte pentru că „și ăsta”
30 i-a luat-o înainte lui Costică al ei, pe de altă parte pentru că, făcînd cunoștință la o serată cu d-na Belcineanu, aceasta n-a fost sau i s-a părut ei ca nu este destul de deferentă...

— Ce facem, dragul meu, ce facem cu logodna
35 asta ? șopti îngrijorată d-na Rotaru, după ce se despărțară puțin tU grupul d-nei Cornoiau. A fost anunțată pentru ora cinci, acuma e șase, s-a adunat toată

(în sens gazetăresc) subliniază și mai mult intenția autorului de a plămui o „realitate independentă” de sursa primară de inspirație, de conflictele pe care i le «ferea ca material viața reală

lumea de mult, dar nașii lipsesc și preotul. Am impresia că Belcinenii înadins întârzie ca sa...

3 Bărbatul se sili s-o liniștească. Invitații se simt bine. Atmosfera e plăcută. Românul considera întârzierea
io ca un semn de noblețe ; de aceea o primește cu resemnare și de la alții. Trecînd pe lîngă ei Teofil, d-na Rotaru îl opri și pe el pentru explicații. Logodnicul vioi, zvelt, cu figura luminată de ochii negri pătimași, recunoscuse simplu că el a anunțat pe Belcineanu să vie pe la șase, ca să aibă timp lumea să sosească.

— Atunci înseamnă că vor veni la șapte ! Perfect! zise^ Rotaru zîmbînd indulgent. Cît despre preot, fii fără grijă, iubitul 1 Mă ocup eu imediat!

15 Se întoarse și dădu cu ochii de Danciu care se ținea veșnic prin apropierea maestrului, să-i fie la îndemînă pentru orice eventualitate.

— Bine, Danciule băiete, se poate să-mi faci tu una ca asta ? îi ^spuse încet, luîndu-1 mai deoparte. N-am vorbit noi să chemi pe părintele Nae pentru ora cinci ?

20 Mie nu mi-ați spus, maestre, păcatele mele ! se holbă desperat secretarul. Dacă mimați fi ordonat, eu...

— Atunci să știi c-am uitat! făcu Rotaru blajin. In orice caz însă acuma, din pămînt din iarbă verde, să-mi aduci un preot, ai înțeles ? Dacă nu găsești pe
25 al nostru, poate să fie și altul, dar fără popă să nu vii... Aide, mîină, Danciule, că e primejdie!

Danciu dispăru fericit ca are prilejul să se distingă, între timp d-na Rotaru fu înconjurată de întreaga familie Iancu Grigorescu, adică bătrînii și tinerii. D-na
30 Grigorescu — coana Aglăița îi zicea toata lumea — un jandarm de femeie trecuta de cincizeci de ani, fardată și pudrată ca o mască, părul vopsit roșu aprins, plină de bijuterii ca o vitrină de prost gust, domina pe toți cu ținuta ei înțepată. Alături, mai scund și slăbuț,
35 puțin adus din spinare, îmbătrînit înainte de vreme deși aveau aceeași vîrsta, Grigorescu părea o cantitate neglijabilă. S-a însurat din mare dragoste și a luat pe Aglăița săracă lipita. Ca să nu-și înohipuie femeia că face vreo aluzie la sărăcia el de acasă, el care avea
40 terenuri petrolifere ce-i produceau multe mii de lei pe zi, apoi și pentru că o iubea foarte mult. nu i-a ieșit

niciodată din vorba și a ajuns să fie complet terorizat întîi numai de Aglăița, pe urmă și de Florentina, unica lor odraslă, măritata anul trecut cu Radu, băiatul cel mai mare al lui Rotaru.

5 — Ei, nene Iancule, sper ca ești ca acasă ? îl agrăi avocatul jovial.

— Mai bine! răspunse batrînul cu un suris care imediat se transformă în grimasa, trăgînd cu coada ochiului spre nevasta-sa care-l ținea de braț, cum făcea totdeauna în lume, ca o demonstrație a iubirii și armoniei dintre ei.

D-na Grigorescu se întunecă, își retrase mîna de sub brațul lui și ofta ca o martiră :

— Uite, ăsta ești dumneata ! Nu scapi o ocazie
'5 fără să-mi faci complimente d-astea, parcă acasă ai trăi în lanțuri... Și doar martori îmi sînt copiii că femeie ca mine...

Deluviul de tînguiri ar fi continuat fără a ține seama de scuzele umile ale imprudentului soț și nici de intervenția împăciuitoare a lui Rotaru, dacă în
20 cele din urmă Florentina nu l-ar fi impus scurt să înceteze. Precum Aglaia își teroriza bărbatul, așa îi teroriza Florentina pe amîndoi. Radu, înalt blond, adoptînd obiceiul familiei, își ținea nevasta de braț, dragostes
2 5 gtos parcă luna de miere ar fi fost fără sfîrșit pentru ei. Vrînd să șteargă cu totul urmele micii supărări, întreba pe tatăl său dacă e adevărat ca vine și Utalea, fiindcă adineaori Corina așa se lăuda în fața fetelor... Rotaru nu mai apucă să răspundă. în ușa cea mare tocmai
30 apăruse doamna și domnul Utalea.

Numele flutură cîteva clipe, ca un ecou miraculos, pe toate buzele, din om în om. Asta-primăvară, în lumea buna bucureșteana a făcut rumoare căsătoria
35 marelui industriaș ardelean Octavian Utalea, unul din cei mai bogați oameni din țară și cunoscut antisemit, cu d-șoara Clarisa Babila, fiica foarte frumoasă a banche-

rului Leopold Goldstein. * în special erau foarte scandalizate femeile, că un bărbat atât de „bine” n-a găsit în tot vechiul regat decât o ovreică...

5 Utalea se opri o secunda, calm^ aruneînd în salo-
nul vast și plin de lume o privire circulară parcă ar fi
voit să se orienteze înainte de-a lua vreun contact.
Era bine făcut, cu niște ochi de culoarea oțelului, cu
luminile reci și pătrunzătoare, cu mici licăriri cati-
felate. Obrajii puțin palizi aveau o frăgezime aproape
10 tinerească în contrast cu părul castaniu rar, foarte
amestecat cu fire albe. Gura cărnăasă cu dinții puter-
nici, lungi, albi, lucitori se armoniza sever cu bār-
bia lata, colțuroasă. Fruntea înaltă, largă, era brăzdată
de trei cute adânci orizontale, pe cînd de la rădăcina
15 nasului se ridicau altele trei, scurte, verticale... îmbră-
cat simplu și îngrijit, făcea impresia de meticuloasă
curățenie trupească. Cu înfățișarea-i virilă, energică și
hotărîtă contrastau straniu mîinile-i mici, albe, fine, cu
degetele lungi, subțiri, delicate, mîini aproape feme-
20 nine. Avere mare, dobîndînd într-un timp relativ scurt
numai prin propria-i vrednicie, îi dădea o siguranță
și o încredere în sine deplină. Ca o fată răsfațată care
știe că-i șade bine orice face, tot așa se simțea de sigur

* În galeria politicianilor din paginile primului capitol (logodna din casa familiei Rotaru fiind — în concepția scriitorului — mijlocul cel mai expeditiv de a prezenta o bună parte dintre personajele care vor purta acțiunea romanului și ae-a încheia atmosfera generală”), prezența lui Octavian Utalea, altminteri discretă în fabulația cărții, ne îngăduie să descifrăm intențiile autorului în raport cu retorica șovino-patriotardă a grupărilor fasciste, înțelegînd că antisemitismul nu este decât o diversiune a claselor asupritoare, scriitorul reia cu consecvență tematica unor mai vechi nuvele ca *Ițic Ștrul, dezertor* și *Cumpăna dreptății* sau a unei piese precum *Jidanul*, punînd în lumina solidaritatea de clasă a celor avuți, indiferent cărei naționalități îi aparțin, și, la polul opus, fraternizarea celor asupriți. „Om din umbră”, Utalea apare și dispare la momentul oportun în economia iomanului, respectînd cu fidelitate modelele de industriași din viața reală. Dealtfel, în unele proiecte literare prototipurile transpar ca puncte de reper. Exemplu: „Ausnit se botează și se însoară cu o ardeleană tînără și frumoasă. (La recepția Rotaru, apariția ei face senzație.)” Cf. *Arh. L. R., I ms. 3 a, f. 108* ; vezi și *ibid.*, f. 1J2 ; ambele documente reproduse în *Opere*, voi. 9, p. 609 și 613.

și Utalea în lume, convins că pînă și greșelile lui tre-
buie să fie primite ca manifestări ale originalității ca-
re-l caracterizează.

5 în vreme ce tînara și frumoasa-i soție, puțin emo-
ționată dar și măgulită de toate privirile încrucișate
asupra ei, se îndrepta spre d-na Rotaru care o primi cu
sărutările și micile întrebări ocazionale, Utalea se
apropie liniștit de amfitrion :

10 — Sîntem numai de trei zile în București, nici n-am
apucat încă să ne instalăm, dar nevastă-mea n-ar fi
admis pentru nimica-n lume să lipsească de la logodna
Corinei. De aceea ți-am telefonat ieri și ne-am invitat,
în orice caz într-un ceas bun și cu noroc !

15 — Mulțumesc, mulțumesc ! zise Rotaru scuturîndu-I
amîndouă mîinile. Cum văd însă mai mult trebuie să-i
mulțumesc doamnei... Degeaba, noua generație și în
prietenie e mal solidă ca noi!... Ia stai puțin să te
vad î adaogă îndată către d-na Utalea, pe cînd bār-
batul prezintă felicitările de rigoare d-nei Rotaru. Fru-
20 moasă ai fost, dar parca te-ai făcut și mai* bine ! Că-
sătoria îți priește !

— Și călătoria, maestre ! murmură cochet tînara
doamnă.

25 în același moment sosi valvîrtej Corina și o îm-
brățișă, gîlgîind cu glasul muiat de emoție :

— Vai, ce 'surpriza și ce mare bucurie mi-ai făcut,
Babila dragă !

30 Fuseseră colege de clasă în ultimul an de liceu și
au devenit prietene nedespărțite. S-au înscris împreună
la universitate, mai mult ca să aibă pretexte de-a ieși.
ceea ce nu le-a împiedecat să-și dea regulat examenele
și să ia licența, firește în litere, tocmai în timpul cînd
Babila era în focul logodnei cu Utalea. Fiindcă, spre
deosebire de versiunile raspîndite, Utalea a cunoscut pe
35 Babila în casa Rotaru și prin Rotaru a făcut primele
demersuri pentru cererea în căsătorie.

— Nici nu-ți închipui cîte am să-ți povestesc ! con-
tinuă Corina mai potolită. Dar mai tîrziu> alta dată...
Acuma e rîndul tău !

Pe cînd d-na Rotaru întrerupea efuziunile lor pentru a începe prezentările, Utaea șopti cu o ușoară imputare amfitrionului:

— înțelesesem că e vorba de o logodnă intimă, în familie, altfel, spun drept, cu toată părerea de rău...
5 — ^ Dar sîntem în Jamilie, dragă prietene ! protestă candid Rotaru. Adevărat însă ca familia e cam numeroasă. Ce vrei ? Garda veche și-a făcut datoria către țară !.,, Eu știi cîți am — șapte ; ei bine, nici părinții
10 logodnicului nu s-au lăsat mult mai prejos...

Bătrînul Anton Drugeanu, o figură blîndă, rotundă, inofensivă, se miră puțin că nu s-au cunoscut cînd a fost primar, cu cîțiva ani în urmă, apoi începu să-și laude cei șase copii, toți mari, așezați pe la casele lor,
15 afară de JTeofil, cel mai mic dintre băieți, și de fata cea mai mică, Gafina, prietenă cu fata a doua a lui Rotaru, cu Angelica.

Pe cît era ^ Drugeanu de bonom și vorbăreț, pe atîta de rezervată părea soția lui, Paulina, o femeie trecută, uscată și foarte mîndră de superioritatea ei genealogică, fiind descendenta unei familii cu hrisoave de la Petru Rareș. Azi în special a suferit mult din pricina familiei Iancu Grigorescu pe care, deși îi știa bogați putrezi, îi disprețuia ca pe niște oameni de origine cu totul obscură.
25 ' La dejunul oferit de Rotaru pentru a încheia relațiunile între familiile menite să se înrudească prin logodna ce se făcea, d-na Drugeanu a stat tot timpul înțepată, abia a scos cîteva vorbe și s-a uitat la Grigoreștiu, inclusiv Radu, parc-ar fi fost transparent. Grigoreștii, evident, au observat și s-au ofensat. Îndată după-masa coana Aglăița s-a retras cu Iancu într-un colț și l-a bodogănit că se lasă călcat în picioare în loc să dea o replica de să priceapă și ciocoaica și să nu mai îndrăznească să ofenseze niște
30 oameni cumsecade...

Cînd Rotaru i-a prezentat pe Utaea, d-na Drugeanu a răspuns cu un „îmi pare bine” atît de amar parcă ar fi avut chinină în gura, vrînd să arate că n-o impresionează ariviștii chiar cînd au reușit să îngramădească multe rr^li^arie...--
40

în timp ce grupurile se strîngeau din nou după afinități și convorbirile dibuiau să se înfiripeze, pe ușa mare intra, parc-ar fi fost împins din urmă și totuși
5 țănoș, un domn tînăr, înăltuț, îmbrăcat într-un sacou sur închis, cu fața negricioasă dungată de sprîncene stufoase ce se îmbinau deasupra unor ochi soînteietori, cu părul negru pieptănat lins pe spate descoperind o frunte largă frămîntată înainte de vreme. Se opri, luîndu-și seama parcă, după trei pași, și se uita neliniștit în dreapta și stînga, ca omul care trece din întunec
10 nerek la lumina și are nevoie de un mic răgaz pînă să se adapteze.

D-na Rotaru începuse un schimb de păreri cu d-na Drugeanu despre impertinența servitorilor de azi, îngrijorată însă acum mai ales din pricina preotului care nu sosea, gîndîndu-se ca Costică, preocupat cum e,
15 nici nu l-o fi vestit, încît s-ar putea să nu-l mai găsească deloc și să iasă o harababură din toată logodna. Vazînd pe noul venit, se îndreptă spre dînsul amical :

^0
N\$
VA — Va sa zică te-ai răzgîndit, domnule Pahonțu îmi pare foarte, foarte bine, numai că trebuia să aduci și pe doamna...

25 — Știți ca am obiceiul să fiu sincer totdeauna, zise Pahonțu cu un glas aspru, hîrîit, care părea de împrumutat, așa de puțin se potrivea cu întreaga-i înfățișare. N-am venit pentru logodnă. V-am felicitat pe d-voastră de ieri, pe logodnici i-am îmbrățișat, dar ceremoniile nu mă ispitesc și nici, mai ales, mondenismul... Am venit numai cu iluzia ca voi putea face maestrului o comunicare de foarte mare importanță !

— Dacă e politică, mai bine lasă pe mîlne, domnule Pahonțu... Te rog ! făcu d-na Rotaru drăguț.

35 Pahonțu răspunse cu o resemnare superioară :

— In clipa cînd am deschis usa salonului mi-asndat seama că am venit în zadar. Era prea tîrziu. Dar cel puțin, dacă tot am intrat, am să iau o oră de întîlnire pentru mîine... Cine e domnul cu care vorbește maestrul ? adaogă apoi cu alt ton.

— Nu-1 cunoști? se miră gazda. Se poate?...
Utalea !

— A, cel cu milioanele și cu ovreica... Nu pot sa
sufăr pe oamenii ăștia, cu atîția bani ! mormăi dînsul
5 mohorit, aproape încrunțat.

D-na Rotaru zîmbi indulgent. Toma Popescu-Pa-
honțu era un familiar a cărui originalitate nu numai
se tolera, dar se admira și se încuraja de toți ai casei
începînd cu Rotaru. Figura printre secretarii onorifici,
io cu toate că în anii din urmă nici n-a mai dai pe la
Palatul de Justiție și avea în birou o situație superi-
oară, ca un fel de aghiotant politic cu toate că nu
făcea parte din partidul patronului și din nici un par-
tid. Publica uneori mici studii, mai ales polemice și
15 totdeauna virulente, despre felurite chestiuni la ordi-
nea zilei, prin anume reviste, iar prin ziare, unde î se
permitea, critica, zeflemisea, distrugea în articolașe vii
și pasionate tot ce se făcea, reclamând stăruitor oameni
noi la vremuri noi și țara nouă. Activitatea aceasta
20 i-a creat prestigiu și multe simpatii în rândurile tine-
retului intelectual care, dinamic prin fire și dornic de
ceva nou, se înăbușea în mlaștina vieții cotidiene fără
avînturi, ucigătoare de energii, nivelatoare prin mate-
rialismul stomacului — cum sublinia Pahonțu necon-
25 tenit în orice ocazie, nu numai în scris. Avea treizeci
și trei de ani.

Rotaru, într-un grup cu Utalea, Corneanu și consi-
lierul Florescu, întoreîndu-se întâmplător și zărind pe
Pahonțu de vorbă cu nevastă-sa, se îmbujora de o
30 undă de bucurie. Peste două momente îi strînse mîna
cordial.

— Bravo, T o m i ț ă E r a m sigur că n-are să te
rabde inima să nu vii!... Domnule Utalea ! continuă
apoi cu căldură. Iacă, să-ți prezint pe prietenul Po-
pescu-Pahonțu, un mare revoltat, dar mal mare gaze-
35 tar, din nenorocire fără gazetă !

Utalea, ca toți oamenii de afaceri, cultiva din instinct
presa. Se uită la Pahonțu lung, examnîndu-l cu inte-
res și, după o mica tăcere, în vreme ce ceilalți surîdeau
40 amical, zise tatonînd parca :

—; Numele mi-e cunoscut... Am citit, îmi amintesc,
ceva interesant semnat Pahonțu. N-aș putea preciza nici
unde, nici cînd, nici măcar ce, dar numele m-a frapat.
Mi s-a părut un nume ciudat, oarecum predestinat...

Sfîrși cu o umbră de jovialitate rece. Pahonțu, în
primul moment, văzîndu-se atît de cântărit din ochi,
se burzului; cuvintele însă îl măguliră. Dorea pătimaș
să fie cunoscut, mai cu seama în lumea buna, întocmai
ca un poet revoluționar. Utalea îi apărură deodată alt om,
10 în orice caz inteligent. Răbufni cu amărăciunea revol-
tatului profesional :

— Mulțumesc și pentru atîta, onorate domn... Nu
mă sfiesc să spun că mă cred un om capabil cel puțin
să judec cu capul meu. Ei bine, eu n-am loc în presa
română, domnule Utalea \ Pentru ca în presă se caută
15 slugi, nu oameni !

Pe fața lui Utalea apărură o pîlp'ire de suris, mal
Ironică :

— Așa e totdeauna și pretutindeni, domnul meu !
20 Mîine sau poimîine, cînd vei avea ziarul d-tale, fiindcă
îl vei avea, sînt sigur, vei căuta și d-ta tot slugi care
sa scrie cum vei gîndi și judeca d-ta. Cineva trebuie
sa comande, dragul meu domn, nu numai la armata
ci în orișice întreprindere, altfel mergem la anarhie și
25 la faliment!

Pahonțu porni să se explice și discuția se animă.
Rotaru vru sa-i ia apărarea cînd din spate auzi glasul
discret ai lui Danciu : „A sosit preotul". Șovăi. Ar fi
vrut să vorbească el întîi cu popa, să-I puie în curent.
30 Era prea tîrziu. Bătrînul tocmai se plîngea gîfîind d-nei
Rotaru că nu î-a spus nimeni nimic pînă adineauri, ca
altfel el ar fi venit de mult... Rotaru se aproprie totuși
și, ocolind privirea mal mult ironică decît de Imputare
a Evei, curmă explicațiile :

— Bine, părinte. Iasă, nu-I nimic !... Numai să nu
lungești slujba prea-prea că lumea e nerăbdătoare...
Dar ce să te dăscălesc eu? Să faci, părintele, cum are
sa-ți poruncească domnița mea, înțelegi ? în chestiile
40 astea dumneaei e stăpînă Adică numai în astea ?

continua luîndu-și seama cu o privire penitenta spre Eva. În toate e stăpână, părinte !

— Apoi oasa e bine, confirmă preotul cu înțelepciune.

5

Belcinenii veniră întovărășiți de d-na Iuliana Teleman, mare doamna de onoare și nedespărțită prietenă a d-nei Belcineanu, deși mai în vîrstă cu vreo cinci-sprezece ani.

Fiind așteptați, intrarea lor făcu o liniște de cîteva clipe. Belcineanu o privi cu un gest de deferentă specială și se simți foarte măgulit. Era vanitos și plin de încredere în propriile-i calități, socotindu-se superior tuturor oamenilor politici. A intrat în politică imediat după război. S-a înrolat în partidul național, nou și la moda atunci, unde modestul asistent universitar găsea mai ușor acces la posturile de comanda. Printr-un sectarism violent și gălăgios a devenit repede cunoscut, urît și temut. Extrem de muncitor, poseda vaste cunoștințe în toate domeniile politice de care știa sa se servească cu mult efect. Azi, la patruzeci și cinci de ani, era profesor la facultatea de drept și de două ori fost ministru. Părea mai tînăr cu păru-i negru fără un fir alb, cu mustața retezată englezește, cu privirea fixă, iscoditoare, înăsprită de niște ochelari cu ramele groase. O aroganță calculată să-i sporească demnitatea îi dădea o înfățișare antipatica deși se străduia, mai ales în saloane, să se facă iubit printr-o afabilitate exuberantă. De origine modestă — tatăl său fusese un sărman funcționăraș la căile ferate — îi plăcea sa pozeze în senior; de aceea s-a însurat tîrziu, în ajun de-a deveni ministru, cu Cristiana Tomșa, mult mai tînara, dintr-o familie mare și cu zestre mare...

Poate emoția așteptării sau poate numai întîmplarea a făcut ca prezentările să ia aspectul unei ceremonii pompoase care mai tîrziu gazdelor li s-a părut comica și chiar le-a indignat puțin. În timp ce doamnele s-au

îmbrățișat cordial cu d-na Rotaru, iar Rotaru cu Belcineanu, lumea s-a strîns cerc în jurul lor, în mijlocul salonului, și Rotaru, ca un nomenclator, a început să pronunțe numele celor ce se apropiau, în vreme ce d-na Rotaru, deși își dădea seama de situație, zîmbea întruna fals și amabil, parca și-ar fi pus o mască...

Pe cît era de amabil Belcineanu, strîngînd toate mîinile și risipind cuvintele calde către bărbați și complimentele către doamne, pe atîta soția lui, sprijinită pe brațul d-nei Teleman, se arata de rezervată, drămuîndu-și chiar privirile cu o parcimonie farmaceutică. Numai cînd apărea vreo cunoștință se înviora pentru cîteva clipe. Astfel provocă mici nemulțumiri care tulburară buna dispoziție. D-na Drugeanu, cu toate că s-a întreținut cu ea mai mult, rămase posaca pentru ca nu a îmbrățișat-o ca pe d-na Rotaru. Baremi coana Aglăița se făcu Dunăre cînd d-na Belcineanu nu catadicsi nici sa-i întindă mîna și ceru în șoaptă bărbatului ei să plece imediat acasă, ca nu mai poate suporta atîtea ofense.

Belcineanu tocmai aruncase cîteva drăgălașii d-nei Utalea (căreia și d-na Belcineanu i-a dat mîna cu o curiozitate totuși reținută) și se pregătea pentru un mic aparteu cu Utalea, cînd Rotaru rosti numele lui Pahonțu, adaogînd emfatic și glumeț.

— Presa, domnule Belcineanu !

Nașul abia își stăpîni o tresărire. Cît a fost ministru și chiar pe urmă în opoziție unele ziare l-au hărțuit cu o persistență exasperantă, încît a ajuns sa aibă o spaima instinctiva față de gazetari căutînd în același timp totuși să se arate nepăsător... Se uită la Pahonțu. Nu-l cunoștea, dar vrînd să fie amabil, îi zise :

— După înfățișare am impresia ca te cunosc... Trebuie să te fi întîlnit pe la Caimeră... Nu știu dacă ești dintre cei ce m-au atacat sau...

Pahonțu, înciudat că nu-l ținea minte deși i-a mai fost prezentat, întrerupse cu mîndrie :

— Nu, excelență ! Eu numai v-am disecat puțin legea minelor !

Belcineanu avea mare slăbiciune sa i se zică „domnule ministru” sau „exceleŃa”, în special în opoziție. Pahonțu era primul care i-a făcut plăcerea. Reluă rîzînd.

— A, am înțeles nuanța : disecat, nu atacat... Draga Cristiana ! continua către nevastă-sa, care nu mai scăpa de d-na Cornoiu. Trebuie să cunoști și tu pe domnul...

— Pahonțu ! complectă Toma ghicind din ezitare că nu i-a reținut numele.

— Da... E ziarist și a disecat legea minelor!

Cristiana întoarse spre Pahonțu niște ochi verzi, fiți, distanți, cu privirea stranie care fermeca și îndepărta în același timp. Dădu din cap aproape imperceptibil. El se înclină ceremonios. Cînd se îndreptă întîlni iar privirea care însă acum era rece de parcă nici nu l-ar fi văzut. Încrucișarea privirilor n-a durat decît o frîntură de secunda căci d-na Belcineanu s-a reîntors simplu către d-na Teleman să continue convorbirea. Pahonțu însă mai ramase o clipa cu ochii ținta la ea, fascinat și revoltat și rușinat. În urechi îi răsuna, ca și cînd nu s-ar fi întrerupt deloc, glasul lui Belcineanu, bariton energic :

— Poate să ne împăcăm la legea administrativa, domnule Pahonțu, auzi, dacă voi fi eu la Interne, cum e probabil, cînd vom veni la putere... Nevastă-mea a fost foarte afectată de campaniile ziarelor. Eu sînt oțc-lit, Nu mă orientez după presa totdeauna interesată, mai mult sau mai puțin, ci după conștiința mea curată și onestă. Dealtfel numai asta e important! Cît timp conștiința mea e împăcata, îmi urmez calea fara șovăire, cum comandă datoria...

În centrul atenției ajunseră în sfîrșit logodnicii. D-na Rotaru, secondată de d-na Cornoiu, terminase pregătirile și preotul începu mica slujba în mijlocul indiferenței generale. Toată lumea vorbea, glumea, rîdea. Singur Teofil asculta cuvintele preotului cu o smerenie care-t îmbujora fața. Era singurul adevărat credincios din toată lumea care si îmbulzea gălăgioasa în jurul lor...

— Bine ca ți-ai mai adus aminte și de noi! zise roșind Mircea Tolontan către Pahonțu care, în timpul slujbei, trecu spre colțul unde se retrăsese cei cîțiva tineri poftiți ca să fie și dansatori pentru cazul cînd fetele ar avea capriciul să danseze. Credeam că te-au acaparat de tot mărimile...

— Dacă ați ști cît m-e de sila ! făcu Pahonțu cu un aer într-adevăr abătut și ridicînd ambele brațe ca o protestare.

Mircea Tolontan avea un cult pentru Pahonțu. Era de o modestie feciorelnică și chiar în înfățișare avea ceva delicat femenin. Roșea pînă-n vîrfurile urechilor la cea mai ușoară emoție și emoție îi dădea cel mai mic lucru. Tatăl sau căzuse în Ardeal, la începutul războiului. A fost crescut de maică-sa, într-o adorație fără seamăn, ca o fetiță. Harnic și deștept, știa mai multă carte decît toți secretarii lui Rotaru... întrebă șovăitor :

— Cunoști pe băieți ?

— Pe Spulbereanu de mult ! zise Pahonțu scuturîndu-i mîna prietenește.

— Eu sînt Caliga! se prezintă cellalt simplu. Admiratorul d-tale !

Amîndoi erau buni prieteni cu Teofil și invitații lui. Se aflau întîia oară în casa Rotaru, fiind însă obișnuiți în familia Dugeanu ; Caliga făcea chiar puțină curte d-șoarei Gafina, cu aprobarea mută a d-nei Dugeanu care, după numele străin, îl bănuia a fi de neam și în orice caz un tînăr eminent dacă la treizeci de ani a ajuns inginer la „Mica”. Dealtfel el însuși se aprecia foarte, se ținea cam țănoș și, vrînd să para mai distins, căci altfel nu prea îi ședea bine, purta o mustața fină cu vîrfurile mici cîrligate în sus... Spulbereanu, scund, îndesat, cu figura rotundă zîmbitoare, a fost coleg de clasă în liceu cu Teofil. Părinții lor, cu vechi legături de prietenie, activau în același partid politic. Medic proaspăt, lucra împreuna cu tatăl sau care avea o clientelă veche și numeroasă, singura moștenire ce-i putea lăsa.

— Sper să ne mai întâlnim în condiții mai prielnice, murmură Pahonțu strângînd mîna lui Caliga.

în aceeași clipă cineva din grupul ceremoniei, printr-un sîsîit prelung, reclamă puțină tăcere. Zgomotul se potoli atît de brusc încît un răstimp se auzi limpede glasul preotului mormăind mașinal cuvintele sfinte care astfel pierdeau orice urma de taina, Apoi treptat zumzetul de conversații cu chicote și glume își relua stăpînirea...

10 Pahonțu, amant, tăcea. Simțea mereu strîngerea de inimă care-i prevestea sau îi intensifica nemulțumirile sufletești. Toate î se păreau puse la cale să-l micșoreze, pîna și recomandările lui Rotaru de a cărui dragoste n-avea nici un motiv să se îndoiască. Se gîndea
15 neîncetat că trebuie să plece, că el nu e făcut pentru viața de salon falsă, ipocrită unde nimeni nu spune ce crede și nu crede ce spun alții, și totuși nu putea pleca pentru că tocmai viața aceasta îl hipnotiza și o rîvnea cu patima...

20 „Ei, acum ce mai stau ?” se întrebă iar, după terminarea slujbei, cînd lumea se îmbulzea la felicitări.

împreună cu întrebarea însă îl frămînta gîndul ca trebuie să fie civilizat, să spuie un cuvînt logodnicilor, părinților, nașilor... Rămase printre ceilalți tineri care
25 tocmai hotărîseră să mai aștepte pînă se vor potoli felicitatorii prea zeloși.

Mai alături d-na CornoIU dădea asalturi d-nei Teleman s-o convingă despre marile calități militare ale
30 lui Alecu. Doamna de onoare, cu cîteva fișii cochete de par alb în frizură, se apăra încercînd să schimbe vorba și reuși în cele din urmă să povestească grațios o scenă idilică din copilăria principelui moștenitor, la care a asistat și ea și pe care a povestit-o de zeci de
35 oii pretutindeni, ridicînd des ochii spre cer, cucernică și transfigurată, cum făcea de cîte ori pomenea despre familia regală. D-na CornoIU asculta cu respectul de rigoare, dar se uita mereu împrejur să vază dacă observă cineva intimitatea ei cu palatul. Întîlnind ochii

40 lui Pahonțu, exclamă încîntată :

— Vino, domnule Pahonțu, să te prezint... D-ta, ca gazetar, ai să...

— Am avut plăcerea să cunosc pe domnul — întrerupse d-na Teleman sever, întrerupîndu-și povestirea și îndreptîndu-se spre grupul Belcinenilor, urmărită
5 însă de aproape de d-na CornoIU care voia să afle cu orice preț sfîrșitul scenei princiare.

Pahonțu nu mai avu timp să se supere. O tavă cu tradiționala șampanie și pișcoturi sosi în sfîrșit în colțul tineretului, urmată de logodnicii doritori să mai ciocnească și cu cei de seama lor după ce bătrînii i-au
10 copleșit de urări și sfaturi și glume cu atît mai pipărate cu cît vîrsta glumitoruhii era mai înaintată.

— Eu n-am să vă -mai felicit, izbucni Pahonțu ca și cînd ar fi vrut să se răcorească. V-am hiritisit ieri
15 cînd credeam că nu voi lua parte... Dar fiindcă sînt aici, aide să te mai îmbrățișez o dată, Teofile ! Tu ești un om și mî-ești drag ca un frate !

Se sărutară pe amîndoi obraji și logodnicul răspunse :

— Sînt mișcat, dragă Toma, tocmai pentru că îmi spui tu cuvintele astea... Fi sigur că n-am să le uit
20 niciodată !

Pahonțu apucă mîna stîngă a logodnicei, care ciocnea vesel cu ceilalți băieți, zicîndu-i familiar :

— Stai, mîndră cu ochii verzi, să-ți mai sărut o data mînuța pentru că ai avut inspirația să alegi pe cel mai bun băiat !

— De unde știi că nu sînt și eu cea mai bună fată ? rîse Corina provocator.

— Ești, Corinel, sigur că ești ! strigă însuși bătrînul Rotaru care, apropiindu-se, a auzit replica fetei. Și
30 cea mai dragălașă, și cea mai iubită...

Corina, fără a se întoarce, complexă :

— Păcat numai ca sînt prea puțin sentimentală și prea mult cinică !... Nu-i așa, tuțule ?

Rotaru, atins de ironia Corinei de față cu lumea străină, se întunecă dar răspunse tot zîmbitor :

— în orice caz n-ar fi rău...

40 Logodnica își dădu seama de necuviință și, ca să-I împace, se agăța de gîtul lui, răsfațîndu-se :

— Tu ești cel mai dulce părinte din lume, tuțule scump, dar ai rămas cu idei de la patruzeci și opt în unele privinți și mai cu seamă în ce privește dragostea... Adevărat ?... Recunoști ?

5 — Dacă voi ați depoetizat-o și o începeți unde ar trebui să sfârșească ! zise Rotaru înmuiat.

Totuși stăruia în aer o umbră pe care toți o simțeau. Pahonțu se crezu dator să intervieve cu obișnuita-i emfază :

io — Poate ca maestrul are dreptate, cel puțin până la un punct... Noi sîntem mai grăbiți și sinceri până la brutalitate, fiindcă brutal a fost și timpul care ne-a crescut. Adolescența noastră, epoca poeziei și a romantismului sentimental, s-a pierdut în experiența răz-

15 boiului, iar tinerețea ni se scurge în perioada aceasta oribilă de nici pace nici război, ucigătoare de elanuri ori născătoare a unei lumi noi. Viața asta ne-a depoetizat și pe noi cum s-a depoetizat ea însăși. Noi nu mai putem visa la luna ca odinioară cînd viața te

20 ducea spre groapă în car cu boi. Ritmul existenței s-a accelerat amețitor. Mașinile devorează timpul și timpul pe noi. Se zicea că în amor numai preliminariile sînt frumoase. El bine, s-au dus vremurile preliminarilor. Pînă și ardelenii au renunțat la pertractări. Esența,

25 esența e deviza noastră și oroarea de minciuni...

— Destul, destul ! Ne-am lămurit ! strigă Rotaru copleșit de lavîna verbală. Cunoaștem lucrurile astea, dar căsătoria e altă poveste !

— în căsătorie sînt doi, zise Teofil cu o seriozitate care părea comică, dar fericirea depinde de unul, de cel care iubește și înțelege și cedează. Iar acela, în

30 cazul de față, sînt eu !

— O, o, o ! făcu batjocoritor Corina. Vezi, mltî-telule, sa nu te îmbolnăvești de modestie !

35 Tinerii se împrăștiară să prezinte felicitări. Pahonțu șovăi un moment, apoi renunță ca și cînd î-ar fi fost frică. Profita însă ca se găsea în patru ochi cu Rotaru și-i ceru întîlnire pentru mâine dimineața să-i spuie ceea ce a avut credința neroada că î-ar putea spune

40 acum. Rotaru încercă să-l mat oprească, dar Pahonțu izbucni deodată dureros de înăbușit:

— De aproape două ceasuri mă tortur aici, maestre ! Nu mai pot ! Dă-mi drumul !... Dacă n-ar fi fost vorba de ceva hotărâtor, poate de o întorsătură în viața noastră, ^ crezi ca aș fi făcut prostia să viu ?

5 — Bine, dragă Toma, nu te mai rețin, dacă... spuse Rotaru impresionat de emoția lui, deși nu înțelegea nimica.

Se^ învoiră să se întâlnească mîine dimineață și se despărțiră cu o strîngere de mîna mută, Rotaru întorcîndu-se spre grupul unde Belcineanu se afla cu Utalea și consilierul Florescu, iar Pahonțu pornind spre ieșire. Aproape de ușă îi trecu prin gînd ca totuși ar trebui să-și ia rămas bun și de la d-na Rotaru. O zări la

10 cîțiva pași între d-na Belcineanu și nedespărțita doamnă de onoare.

«Nu, nu ! Te pomenesti că...»

Pe cînd el ieșea grăbit, bombănind și cuprins parcă de spaimă, Belcineanu, aflînd că a plecat, exclamă patetic :

20 — N-am noroc cu gazetarii și pace ! Cînd dădui peste unul simpatic, iacă, n-avul timp măcar să-l cunosc mai bine !

încea^ subț impresia izbucnirii lui Pahonțu, Rotaru observă cu căldură :

25 — Am convingerea că e un om de mare talent.' Leal, cinstit, franc, entuziast !... De la țară, prima generație !... închipuiți-vă ce-o să fie urmașii lui, după două-trei generații de contact cu civilizația !... Regret grozav că n-am posibilitatea să-i netezesc calea succesului !

30 — Talentul adevărat își deschide singur calea, iubite maestre ! observă Utalea sceptic. Mi-e teamă însă că tînărul e mai mult un boem cu visuri de mărire, decît un adevărat luptător care vrea să reușească în viață !

35 — Dacă Napoleon se năștea cu douăzeci de ani mai devreme sau mai tîrziu poate că ar fi rămas și el un biet visător de lupte și războaie ! replică Rotaru. Talentul are nevoie de împrejurări prielnice ca să reușească ! Cu atît mai mult un conducător de oameni !

40

— Dacă Napoleon nu reușea, n-ar mai fi fost Napoleon ! surise Utalea, continuînd apoi mai grav : Numai cine reușește are talent adevărat! Restul înseamnă simple virtualități de talent, Conducătorul se impune, nu așteaptă să-l impune alții ! El e tot !

— El sau împrejurările care-l creează, observă Belcineanu.

— Sau destinul î adăoga gînditor Rotaru.

7

10 — Trăiți, coane Tomiță ! strigă lingușitor portarul, după ce luase discret bacșiful, deschizînd și închi-zînd.

15 Pahonțu se pomeni pe trotuar. O duzină de automobile așteptau aliniate în fața casei Rotaru, din Par-cui Eilipescu, casă mare, greoaie, încăpătoare, două pavilioane îmbucate unul într-altul, toate ferestrele de la parter luminate... în minutul cît își ridică gulerul pardesîului, se mai uita spre geamurile salonului, ca și cînd gîndurile i-ar fi zburat înapoi acolo, apoi porni, 20 pe jos, cu gîtul întins, cu mersul apăsător, grăbit să ajungă mai repede cu toate ca nici nu știa unde se duce.

Era vreme urîtă de sfîrșit de novembre. Tîrîia o ploaie foarte fină, aproape ca o negură, încît stropii nu se vedeau și nu se auzeau, ci numai se simțeau din 25 umezeala ce te pătrundea și-ți muia parcă obraji cu sudori reci. Sufla vînt aspru la intervale capricioase pe aleiele pustii ale nobilului cartier. Din loc în loc becuri electrice, pitite în abajururi lăptoase, pluteau în văzduh legănîndu-și neconținut conurile de lumină 10 încît toată lumea părea că se clatină gata să se năruie sub năvala umbrelor. La încrucișări de străzi Pahonțu se simțea izbit brusc în fața de răbufnirea crivățului, iar pe-alocuri cîte-un val de frig îl oprea în mijlocul unui vîrtej de frunze uscate, adunate, răsucite 35 și ridicate pe sus, taifun liliputan care parcă se încu-meta să-l înalțe și pe dînsul în aer, să-l ducă departe, spre ținte necunoscute...

Pînă ajunse în Șoseaua Jianu se răcori și se liniști, își zise disprețuitor că așa își exagerează el totdeauna, în vremea din urmă, obstacolele și primejdiile, numai ca să-și menajeze lenea de acțiune. Exagerare a fost 5 ducerea la Rotaru, ca și plecarea intempestivă. Vrea să-și dea o importanță pe care nu i-o recunosc decît o seamă de băieți și are slăbiciunea să-și închipuie ca toată lumea trebuie să-l admire sau cel puțin să-l găsească interesant.

10 „în definitiv sînt un zero umflat și încrezut!" conchise fti gînd pentru a înlătura alte frămîntări. „Un publicist!"

Izbucni într-un hohot scurt de rîs ca un hămăit neputincios, încît un trecător întoarse capul speriat... Iuți 15 pașii ca și cînd l-ar fi așteptat cineva sau ar fi vrut să fugă de gîndurile pe care credea că le-a alungat și care abia acuma se năpusteau mai vîrtos asupra lui. Traversă Piața Victoriei fără să se uite în dreapta sau în stînga, gîndindu-se că, de l-ar strivi vreo mașină, 20 s-ar termina toate visurile și ambițiile, dar zicîndu-și, în același timp, că asta nu e decît o altă formă a lăși-tății...

Amestecîndu-se pe Calea Victoriei în mulțimea du-mînecală care înfrunta și vremea rea de dragul dis-tracției, Pahonțu păsea în neștire parc-ar fi purtat o 25 povara. Se simțea mic și neputincios și simțimîntul îi umplea ființa de amărăciune. Îndoiala i se infiltra în creier ca o otravă și-i zgîlțîja credința în sine însuși, șoptindu-i ca toate eforturile lui sînt zadarnice.

30 Era obișnuit să hoinărească pe străzile Capitalei, absent, de cîte ori îl chinuia vreo înfrîngere adevărată sau închipuită, ca să sfîrșească veșnic cu aceeași spe-ranță dîrză că trebuie să reușească.

35 „N-am să mă opresc la mijlocul drumului !" își zicea iar și iar. „Mai ales acum... Mai bine mă întorc la coarnele plugului!"

Dacă n-ar fi avut credința fanatică în steaua lui, ar fi trebuit să se întoarcă într-adevăr la coarnele plugului, ba încă la plugul altora, căci părinții lui 40 n-aveau în satul Uda-Argeș decît vreo cinci prăjini de pămînt, vatra casei. Trăiau și azi amîndoi, în mai

mare sărăcie. Tatăl său își pierduse în război piciorul drept, nu mai putea munci pe la alții ca odinioară și trebuia să-și trăiască viața din pensioara de invalid. Pentru ca n-a avut pământ, s-a simțit oropsit și fara

5 noroc, și toata strădania i s-a irosit în zadar. Fusesse om harnic Vasile Popescu, săritor, îndrăzneț, dezghețat. Singurul băiat, Toma, cu el semăna mai mult. A încercat de toate: de aceea a rămas cu porecla Pahonțu. Cîteva ani a fost și la oraș, la Pitești, sacagiu. Cu o

10 gloaba prăpădită și un butoi de împrumut cară apă pe la boieri și-și ținea zilele împreună cu băiatul pe care atunci l-a adus la liceu, fiindcă-i plăcea cartea, ca sa-i pregătească o viață mai puțin amantă. Pe urma, într-o zi, căluțul a pierit și Vasile a trebuit să se întoarcă

15 înapoi la Uda, împărțind cu băiatul ce-a putut lua pe pielea tovarășului de trudă. Toma apucase să intre în clasa a patra. A continuat, îndurînd, fără a crîcni, foame și umilință din belșug. Colegii îl iubeau și-l prețuiau mai mult decît profesorii care-l socoteau colțuros, nărfng.

20 A pornit apoi să cucerească Bucureștii, proaspăt baccalaureat, cu douăzeci de ani în suflet și douăzeci de lei în buzunar. S-a înscris la Drept pentru cariera și la Litere pentru plăcerea lui. Cîteva poezii, inspirate de sora unui prieten, i-au cîștigat la Pitești laudele profesorului de română, el însuși poet cu volum. Norocul l-a dăruit în București două lecții, una cu dejunul în natură, alta cu chiria camerei în bani. Era un cititor pasionat. La Pitești îi ieșise vestea că ar fi citit toată

25 biblioteca liceului. Începu să scrie mici eseuri critice pe care le lăsa la diferite redacții, neîndrăznind să se prezinte direct cu ele. Primul articol apărut într-o revistă efemeră îi dădu siguranța de sine. La Terasa Oteteleşeanu, într-o seară, a întîlnit pe directorul revistei, aproape la fel de tînăr dar cu ifose celebritate, în cîteva săptămîni a făcut cunoștința cu diverși scriitori, ziariști, pictori, actori, și toți îl găseau simpatic și interesant fiindcă scria critică și avea curaj... în preajma vacanței, prin sprijinul profesorului

30 de estetică pe care-l frecventa, a intrat la o gazetă obscură de partid, cu o leafă de mizerie și cu obli-

gația de-a scrie zilnic o pagină întreaga fie direct, fie cu foarfecele. Era fericit. Făurea planuri, toate în jurul literaturii. Își dădu cuminte examenele. Se visa urmașul lui Maiorescu...

5 Apoi a venit războiul și a tras o dungă de sînge peste planurile lui literare. L-a început plin de entuziasm și l-a terminat locotenent rănit de două ori, decorat pe front de trei ori și cavaler Mîhai Viteazul. După armistițiu, rămas mobilizat, s-a apucat să citească pentru restul examenelor, încît la sfîrșitul campaniei din Ungaria, cînd a lepădat uniforma, era posesorul unei licențe în drept, al soldei pe trei luni și al unei ambiții nemăsurate.

Totuși se găsea dezorientat. El se pregătise pentru o

15 viață normală într-o lume cuminte care însă acum se zvîrcolea la pămînt cu așezările ei sociale frînte bucăți, cu ierarhia valorilor răsturnată. Pe ruinele acestei lumi mulțimea celor ce au luptat au pătimit, cu sufletele zdrențuite de suferințe, aștepta întronarea

20 domniei dreptății pentru toți. Pluteau în aer florii revoluționari ai înfrățirii universale. După anii roșii de sînge și moarte inimile clocoteau de credința în pacea eternă. Se rîvnea fanatic o lume nouă, pură, idilică. Vechii conducători nu mai aveau credit în opinia publică. Se constituiau partide noi cu simple de-

25 vize în loc de program : „Cinste și dreptate !" Reformatorii, salvatorii, novatorii apăreau la toate raspîntiile găsind ascultare și aderenți... A fost epoca de aur a demagogiei și a oamenilor de afaceri.

30 Pahonțu respira din plin sentimentalismul umanitarist și-l gusta cu nesațiu. Setea milenară de dreptate a țaranului răbufnea într-însul în imprecății de cafea, între prieteni, contra ciocoilor, în același timp însă se simțea singur și străin în Capitala agitată de frigurile noilor așezări, cel puțin cît nu-și avea asigurata ziua de mîlne. Spaima de viață și de necunoscutul viitorului îi reteza avînturile. În jurul lui se vorbea mereu de afaceri și întreprinderi care îmbogățeau. Nu-l ispiteau averile. Ambițiile lui urmăreau o glorie albă, imaculată. Se dorea admirat de o lume întreagă pentru opera lui binefăcătoare, o admirație dezinteresată

ca a marilor savanți, scriitori, artiști sau conducători de oameni. Pentru asta ar fi trebuit timp mult și el era grăbit foarte ca și când i-ar fi fost frică să nu-i ia alții înainte.

5 într-o zi s-a întâlnit cu un vag prieten de universitate, Ștefan Paulescu, care venise de la Focșani anume să ceară un loc în magistratură și nu știa cui să se adreseze. Lui Pahonțu parcă i-ar fi căzut un vâl de
io pe ochi. A fi împarțitor de dreptate, iată un rol vrednic de sufletul lui. A doua zi s-au prezentat la minister și au fost primiți de secretarul general, magistrat de cariera, care, în stilul eroic-sentimental al momentului, le-a vorbit despre apostolat, despre România mare și despre cinste. Pahonțu a insistat că dorește
15 să rămâie în Capitală fiindcă vrea să-și dea neapărat doctoratul. Peste vreo lună a fost numit ajutor la judecătoria din Alba Iulia, iar Paulescu la Orhel. I se părea o indicație a soartei că a fost trimis tocmai la reședința simbolică a unirii...

20 În Ardeal stăpînea aceeași efervescență, complicată și cu o aversiune mai mult sau mai puțin pronunțată contra funcționarilor veniți din țara veche și priviți ca uzurpatori în slujbele cuvenite localnicilor, mai ales când cei veniți nu erau de soi. Toma Pahonțu a știut să se
25 împace cu toată lumea: Șeful sau era ungur, dintre puținii care au depus spontan jurământul de fidelitate, cu o casă de copii, vorbind românește tocmai atîta că se înțelegea cu țărani dimprejur, clienții de totdeauna ai judecătoriei. Pentru postul de grefier nu s-a
30 găsit alt amator român decît un fost pădurar care scria cum putea, așa că judecătorul se ferecea că, odată cu sosirea ajutorului de la București, se va pune ordine în scripte.

35 Curînd, la marele bal anual al ofițerilor garnizoanei, Toma a cunoscut familia notarului pensionar Iacob Stoica și a îndrăgit pe d-șoara Virginia care atunci abia avea șaptesprezece ani. A devenit mosafir foarte frecvent al casei Stoica. Dacă n-ar fi fost Virginia, poate că ar fi renunțat mai repede și la Alba Iulia, și la magistratură. Îl dezgustau amîndouă. Atmosfera

din oraș i se părea deopotrivă de abrutizantă cu cea de la judecătorie. Dar fără Virginia nu mai putea trăi. A cerut-o de nevastă. Bătrînul Stoica a șovăit și i-a cerut timp ca să mai chibzuiască, iar tinerii să-și mai
5 verifice sentimentele. De dragul Virginiei, Pahonțu a mai rămas un an. În sfîrșit bătrînul Stoica i-a răspuns că-i vine greu să-și înstrăineze tocmai fata cea mai iubită care doreau să le rămîie toiag pentru bătrînețe ;
10 dacă iubește adevărat pe Virginia, îi propune să se stabilească în Alba Iulia, eventual să deschidă birou de avocat, poate chiar în tovărășie cu feciorul sau Ovidiu care a și început să aibă clienți ; în orice caz trebuie să aștepte cu nunta pînă se va căsători fata cea mare, Elena, care se află în vorbă de un an cu profesorul
15 Strungaru de la Aiud...

Pe Pahonțu amînările și trăgănarea îl exasperau, în realitate Iacob Stoica, deși recunoștea calitățile
20 pretendentului, avea presimțirea că Virginia nu va fi fericită, mai ales că nici fata nu părea atît de grăbită și entuziastă cum ar trebui să fie la vîrsta ei. Dezlegarea a adus-o profesorul de la Aiud care în sfîrșit a venit ceremonios și a cerut mîna Elenei. Bătrînul n-a mai avut încotro. Au făcut o logodnă mare, comuna pentru
25 amîndouă fetele, cununia urmînd să se facă peste vreo patru luni în vacanța Crăciunului, între timp trebuind să se completeze trusourile și să se instaleze locuințele viitoarelor perechi, una la Aiud, de care se va ocupa bătrînul, cea de la București rămînînd în grija lui Ovidiu cu Pahonțu care, îndată după logodnă, a părăsit Alba Iulia...

30 La nuntă Toma s-a dus însoțit numai de Titu Herdelea, prieten mai mare, care era și ruda de departe cu familia Stoica. De la Herdelea au aflat prietenii că Pahonțu s-a însurat, - el nu spusese nimănui nimic, nici măcar părinților săi...

35 Căsătoria însemna pentru Toma Pahonțu o fixare. N-a fost muieratic, deși se simțea mereu amoretat. Acuma se liniștea. Blondă pură, cu o figură de madonă, cu ochii de azur de o blîndețe serafică, Virginia era Jemeia ideală, soție perfectă și amanta ispititoare.
40 Fără pretenții, fără capricii, respectîndu-și soțul pe

cît îl iubea, avea încredere oarbă în Inima și în viitorul lui. Voia sa-i fie tovarășa adevărata și sprijin în lupta vieții. Tatăl ci îi trimitea lunar o suma, ca să nu aibă nevoie să ceara nimica bărbatului, sa nu-i fie o povară ci numai bucurie cum a fost și părinților el de cînd a deschis ochii și pînă s-a înstrăinat. După un an, cînd Virginia a fost însărcinată întâia oară și cînd chirii ajunseseră la cifre astronomice, bătrînul l-a cumpărat, în strada Pietății, o casa gospodărească, arătoasă și la preț convenabil. Primul copil a fost băiat, Viriniu, al doilea, peste doi ani, o fetiță, Ioana. Bătrînul Stoica venea greu la București chiar la fata lui cea mai iubită. Îi era frică de Capitală ca de o Sodomă. De cînd au apărut însă nepoții, găsea dese pre-
15 texte să se repeadă sa-i vadă...

Pahonțu a părăsit magistratura fara să aibă nimic precis în vedere. Va face avocatură, și^a zis, căci bara justiției oferă minunate prilejuri de punere în valoare a talentului. S-a adresat atunci lui Rotaru, pe care-l
20 cunoscuse în treacăt ca student, înainte de război, dar care nu-și aducea aminte de el, sa-i fie călăuza în noua carieră. Primul mic proces, ce i-a fost încredințat, l-a vindecat de pasiunea barei. S-a încurcat, s-a fîstîcit, s-a enervat... A cîștigat procesul, dar și-a dat
25 seama că nu se va pasiona niciodată pentru chițibușeriile care alcătuiesc pîinea zilnică a avocatului. În schimb l-a cucerit pe Rotaru care l-a îndrăgit așa de mult că l-a introdus în familie și l-a făcut prietenul cel mai credincios. Pe urma și-a luat cu brio docto-
30 rătul cu o teză despre „Crima politică”. A reînceput scrisul. Literatura și critica nu-l mai interesau decît
i ca gimnastică spirituală. Avusese revelația între timp că politica este esența vieții și pune politica mai presus de orice alte preocupări. Totuși a continuat și li-
35 terele și chiar și-a luat licența, dar numai așa, ca sa mai aibă o diplomă și mai ales pentru că n-avea ce face. A încercat sa activeze în vreo două partide, cautînd să-și cîștige galoanele prin luptă directă pe teren. A trebuit să renunțe. Bucătăria politicii de par-
40 tid i se părea ucigătoare pentru elanurile intelectuale.

I se reproșa tinerețea (încă nu se impusese moda tinereturilor) și i se cerea să-și aștepte rîndul. Avea de-a face cu șefi de suburbie el care jongla cu doctrine...

Anii însă treceau vertiginos. Evenimentele se perindau, se îngrămădeau ținînd lumea într-o încordare chinuitoare. Oamenii trăiau într-un permanent provizorat. Atmosfera tulbure de speranță și nerăbdare continua, cu toaie că valul umanitarist se sfărîmase de zidurile realităților. Nimeni nu s-ar mai fi mirat dacă
10 ar fi izbucnit brusc un nou război sau o revoluție sau orice cataclism. Numai ceea ce era nu putea dăinui fiindcă nu mulțumea pe nimeni...

Pahonțu trăia și el într-o așteptare, perpetuă. Avea credința că ceasul lui trebuie să sosească, deși el nu făcea nimic pentru a-i grăbi sosirea. Dealtmîntul nu-și dădea seama ce anume ar putea să-i aducă destinul, își zicea mereu că va izbîndi, fără sa-și poată desluși măcar sieși forma sau felul izbînzii. Între prieteni, la
13 cafenea, în redacții, pe strada, își declama, de cîte ori se Ieva ocazia, încrederea în sine, în talentul și viitorul său cu atîta convingere că sugestiona pe ascultători. Era privit de mulți ca un om de valoare și de viitor, inteligent, curajos, stăruitor. Propovăduia triumful tîneretei, slăvea virtuțile tineretului, iar tineretul se recunoștea într-însul, cel puțin un anume tineret.
20 ~⁵

Totuși, după ce a împlinit treizeci de ani, a început să aibă momente de îndoială, mai ales cînd realitatea îi trîntea cîte o decepție. Vedea că n-a făcut nimic și nici n-are perspective. Dacă n-ar fi cavaler Mihai Viteazul pentru unii sau fost magistrat pentru alții, ar fi un simplu palavragiu sau un doctrinar de cafenea, în clipele de zbucium își dădea seama că, în timp ce el a măcinat vorbe goale și a cochetat cu viitorul, alții, colegii lui de școală au ajuns oameni serioși, cu
30 situații solide, respectați de toată lumea: unul era avocat cu mare clientela la Caracal, altul directorul Băncii Naționale din Pitești, iarăși altul judecător la tribunalul Muscel, precum altul a ajuns asistent la universitate ; pînă și Petre Lungu, învățătorul din satul
35 lui, pe care-l disprețuia odinioară, azi e deputat...
40

Toți i-au fost inferiori și toți l-au întrecut în emulația vieții.

10 în vremea din urmă ti apărea tot mai des spectrul ratării. Poate că, din pricina ambiției fără acțiune, viața se răzbună împotriva lui. Speranța în surprize mintuitoare o au și neputincioșii până la mormânt.[^]. Inima începea a-i sfîrși cumplit parc-ar fi fost strînsă cu clește roșite. Spaima aceasta îl cuprindea uneori pentru uri gest, un cuvînt, o privire și îl făcea sa se zvrcolească ceasuri nesfîrșite. Parcă din ce în ce se dezgheocau doi oameni într-însul: unul încrezător, fanatic, gălăgios, cellalt tăcut, ascuns, chinuit. Și amîndoi parca erau străini de ființa lui adevărata...

15 În fața Cercului Militar un glas cunoscut îl trezi din frămîntare.

— Da cei, frate, nici nu mai vezi oamenii ?

Era Titu Herdelea, înfrigurat, îmbondorit înir-un pardesiu gros, cu mîinile afundate în buzunare. *

* Cunoscut încă din paginile romanului *Ion și Răscoala*, Titu Herdelea este un personaj-liant, destinat sa sugereze unitatea de preocupări ce stă la temelia celei mai însemnate părți a operei rebreniene. După cum, se știe, adesea el îndeplinește și rolul de „raisonneur”, de exponent al gândurilor autorului în fața realității înfățișate (pentru a nu mai aminti de paralelisme de ordin biografic). În paginile *Gorilei*, corespondențele sînt plurivalente. Astfel, îndeosebi în prima parte a romanului, uncie „coincidențe” sînt șocante pe măsură ce derulăm viața unui alt personai, Toma Pahonțu, reamintindu-ne diferite date din viața scriitorului însuși (ucenicia pe lîngă un „profesor estet”, cu ajutorul [^]căruia începe să robotească ta un ziar; locuința din strada Pietății ; gazetărie la *România*). în afara elementelor exterioare, rețin atenția unele idei structurale în modul său de gîndire (speranța într-o Jume nouă, pura. idilică” ; dezamăgirea tînărului în fața realităților sociale postbelice etc). Diverse împrejurări de ordin familial sînt, de asemenea, frapante. („își iubea părinții, dar mai mult teoretic”[^], p. 107 ; sau : „Pînă la război a păstrat legăturile mai strînse ; după război s-a mărginit să trimită din cînd în cînd, destul de rar, cîte-o sumă de bani, sperînd să se întoarcă la Uda în triumf. în realitate nu mai simțea nici o atracție pentru Uda și nici măcar pentru părinții lui”, p. 107.) Raportări se pot face și la profilul altor personaje (Tnodul de gîndire al bătrînului Cumpănașu, Teofil Druceanu), de unde concluzia că, în paginile romanului, roiul lui Titu Herdelea este deseori dublat de alți interpreți.

— A, tu ești, bătrîne ? făcu Pahonțu tresărind. Fusesi pe la Rotaru, și-a logodit fata și am vagabondat nițel așa, numai cu gîndurile mele. Știi, cine are provizii în cap, trebuie sa mai consume dîn cînd în cînd...

5 Te duci la redacție ?... Ia spune, ce mai e cu politica ?

10 — Pe mine mă întrebi ? zise Herdelea plictisit. Eu știu ce știe toată lumea : că guvernul se pregătește sa plece și că regele pregătește succesiunea... La Rotaru ai văzut pe Belcineanu. El putea eventual să-ți spuie mai multe, că doar se vorbește că ei trebuie sa vie...

Pahonțu mormăi cu o nepăsare făcută :

— La urma urmelor sa-i ia dracul !... Credeam că tu știi ceva mai nou !

15 — Apoi drept sa-ți spun pe mine nici nu mă prea interesează ! răspunse Titu Herdelea. Dealtfel și de tine mă mir, că ești băiat superior. Iar te-ai apucat de
politică ?... E oribilă ! Nu face de noi !

20 [^]— Dar cînd m-am lăsat, bătrîne ? strigă Pahonțu sfătos. La mine politica e pîinea sufletului ! Degeaba zîmbești. Ai sa vezi !

[^]— Bine, bine, am trecut și eu pe acolo, mai demult, făcu Herdelea liniștit. în orice caz eu îți urez mereu succes!... Servus!

25 Cobori grăbit pe strada Sărindar, spre *Universul*, unde era reporter și ajutor de secretar de noapte. Pahonțu, țintuit locului, se uita după el pînă ce dispăru. Zîmbetul lui Herdelea îl enerva :

„Ai trecut, bătrîne, știu — bombăni în sine cu superioritate. Dar, vezi, eu am și talent !”

10

35 Prin Titu Herdelea a cunoscut Virginia, de cum s-a instalat în București, familia Traian Cumpănașu cu care a legat mare prietenie. Altele nici nu prea avea. Era în bune relații și cu Herdelenii, dar d-na Herdelea, fire bănuitoare și arțăgoasă, nu se împăca aieva cu nimeni. Casa profesorului Cumpănașu se afla și aproape, în strada Clopotari. Fiind astfel și vecini, cel puțin o dată pe săptămîină, mai ales duminicile.

cinău împreună, pe rînd, cînd în Pietății, cînd în Clopotari, stînd pe urmă la taifas pînă după miezul nopții și punînd țara la cale, ca toți românii.

Azi era rîndul să mănînce la Cumpănașu. Pe la cinci după-amiazi însă Virginia s-a pomenit cu un telefon de la Pahonțu că, din motive imperioase, el trebuie să treacă neapărat pe la Rotaru unde nu știe cît va zăbovi, așa că ea sa meargă la Cumpănașu și să nu-l aștepte, fiindcă s-ar putea să întîrzie mai mult ; în orice caz va veni și el cel puțin s-o ia... Virginia era obișnuită cu astfel de telefoane. Îi concedase din capul locului libertatea întreagă, numai ca să nu se simtă încătușat prin căsnicie, și Toma uza și abuza de îngăduința ei- Mesele acestea pe el nu prea îl amuzau, socotindu-le de un patriarhalism perimat. „Nu lipsește decît lotonul” — a spus odată.

Totuși acum Virginia răspunse cu un suspin : „Bine, dragă Toma !” Se gîndea să renunțe și ea. La logodna Corinel fusese vorba să se ducă împreună. D-na Rotaru a insistat mult. Pahonțu a declarat patetic ca refuză să participe la mascarade mondene. Și iată ca, în ultimul moment, se răzgîndește și merge, dar singur, fără ea... A crezut și ea, cum spuneau mulți, că Pahonțu nu o scoate în lume din gelozie și de teamă să nu o piardă. De cîtva timp l se părea ca Toma se jenează să apară cu ea în lume... Gîndul o durea și o umilea.

Profesorul Cumpănașu a primit pe Virginia, ca totdeauna, cu mare bucurie. Era ardelean, din satul lui Cloșca, din părinți țărani, stabilit în țara dinainte de război. A făcut studii strălucite la Blaj și la Budapesta, ca bursier al Mitropoliei. Cînd s-a întors doctor la Blaj, i s-a părut că n-a fost primit cu destulă prețuire, s-a supărat și a trecut în țară cu speranța să cucească o catedră universitară, dacă nu la București măcar la Iași. I s-a dat un post la liceul din Roman și a trebuit sa accepte. Mîndria însă și elanurile de înălțare i s-au zdrobit. Era un latinist pasionat. Peste cîtiva ani s-a însurat cu fata unui coleg mai bătrîn și a devenit un burghez cuminte, conștiincios, tmplinindu-și corect datoria, înfricoșat de orice neprevăzut,

biruitor prin meticulozitate în lupta cu grijile vieții. Au avut patru copii, la intervale raționale. Cei dintîi au murit înainte de a apuca sa-i îndrăgească. Au rămas cu un băiat, Vasile, după numele bunicului din Cărpeneș, și o fată, Cintia, omagiul profesorului de latină pentru iubitul său poet Propertiu.

D-na Cumpănașu a călăuzit primii ț-ași ai Virginiei în căsnicie și a avut bucuria să o vada curînd gospodina desăvîrșită... Cu trei ani în urma însă d-na Cumpănașu s-a stins subit, după o zăcere de numai cîteva zile. A fost o catastrofă pentru Cumpănașu. Cu gură de moarte a lăsat pe Cintia în grija Virginiei, să-i fie soră și mamă. Fata avea atunci cincisprezece ani. Acuma era în clasa a șaptea la Central, deșteaptă, vioaie, drăguță, cu un aer de melancolie și seriozitate care o înfrumuseța și inspira încredere oricui se apropia de ea. Acest aer îl avea, mai accentuat, și Vasile, proaspăt student la Litere.

Cumpănașu fu dezolat cînd auzi ca Pahonțu va lipsi; nu din pricina lui, căci orioît se silea, în fundul sufletului său nu-l iubea, ci de dragul Virginiei care părea abătută, deși încerca să se ascundă. Hotărî sa aștepte pînă la nouă cu masa, judecînd că ceremonia logodnei nu poate dura mai tîrziu, iar la eventuala petrecere Pahonțu n-are ce căuta. Pe urmă aici erau numai el, familia, afară de un prieten al lui Vasile, student tînăr și el, Ion A. Ionescu. Băiat de țaran, foarte sărac, cel mai mare dintre șase copii, a fugit de mic de-acasă și a învățat carte muncind din greu, încît de vreo doi ani își mai ajută și părinții cu cîte ceva. Mijlociu de statură, lat în umeri, făcea impresia unui luptător, mai cu seamă că și fața îi era colțuroasă și frămîntată. În toată înfățișarea lui stăpînea energia și o hotărîre aproape sălbatecă. Părea dîrz și neînduplecat ca o stîncă. În ochi mici avea o strălucire atît de fierbinte că îi lumina întreaga ființă, iar cînd rîdea sau zîmbea figura i se înfrumuseța de bunătate și năivitate...

Se făcu ora nouă și trecură în sufragerie. Nici n-apucară să se așeze bine la masa cînd soneria zbîrnîl prelung. Cintia făcu semn jupînesel să continue servi-

ciul și merse ea să deschidă. Pahonțu își agăța parde-
siul mormăind :

— Ei, ia spune, ce s-a întâmplat de te^{ai} repezit să
mă l*ei* de la ușă cu secrete ?

5 — Am venit numai să te previn să fii mai drăguț
cu Ginia că am văzut-o j*n*îhnită ! zise fata cu un glas
care, vrînd să fie glumeț, era mat serios.

— O, o ! exclamă Tojma batjocoritor.

10 — In sfîrșit, cum vrei ! continuă Cintia. Acuma
însă poftim înlăuntru că tocmai ne așezam... Te-am
așteptat destul...

— Uite cum mă ia fetișcana asta I rîse Pahonțu
înveselit. Parc-ai fi o soacră, dar nu ca a mea care-i
bună, ci ca a ta care va sta cu tine și va fi rea !...

U în sufrageria luminoasă, după un „bună-seara” ge-
neral, Toma se duse întîi la Virginia, îi săruta mîna
și-i zise mîngăietor, în auzul tuturor:

— Sa nu fii supărata, porumbiță dulce, că am trecut
pe la Rotaru .' A fost un motiv foarte, foarte impor-
20 tant... în orice caz sa mă ierți, porumbiță dragă ! Mi
s-a părut în telefon că ai suspinat...

— Nu, Toma, ți s-a părut ! răspunse Virginia roșind
de mulțumire. Tu știi că eu nu te judec... Dealtfel erai
liber, dacă voiai...

25 Cintia curmă cu o glumă emoția prietenei, adre-
sîndu-se lui Pahonțu :

— Pentru că ai fost drăguț, îți ofer locul cel mai
bun, adică lîngă mine !

30 Văzînd la stînga ei pe studentul Ionescu, care venea
întîia oară la masa și nu-l cunoștea Pahonțu întrebă :

— Mi se pare ca sîntera doi care rîvnim locul cel
mai bun ?

35 — Fii d-ta liniștit că eu am grije de amîndoi, re-
plică Cintia prezentînd pe Ionescu, care se sculase în
picioare. Pahonțu îi strînse mîna, iar tînărul rosti cu
mare sinceritate :

— Pînă acuma v-am admirat numai după cuvintele
fratelui Vasile... De aci încolo vom putea vorbi și
mai mult despre d-voastră !

40 După o pauză, întretăiată de zgomotul tacîmurilor,
Cumpănașu, mai lacom de politică decît de mîncare,

vru să afle noutăți de la Pahonțu care trebuie să fi
auzit cîte ceva la Rotaru, fiindcă politicianii oriunde
• se întîlnesc, la înmormîntări, la nunți, la petreceri, nu
se poate să nu puie la cale fel de fel de lucruri. Pa-
honțu răspunse ironic că atîta cît a fost el de fața nu
s-a complotat nimic ; poate pe urma...

5 — De aici se vede clar că Rotaru nu e politician de
nădejde, cel puțin pentru vremurile astea, observa
Cumpănașu mai în glumă mai în serios.

10 — Apoi da, evident, se înflăcăra îndată Pahonțu.
Politicianul român trebuie să fie lichea sau Hcheluță,
altfel ramîne diletant, chiar pentru un om ca^d-ta.
Rotaru n-a putut fi ministru în țara românească pen-
tru că e mîndru și corect pe cînd alții... Ce să mai
15 vorbim ?

Se întrerupse cu o strîmbătură de scîrbă și începu
să soarbă din supa care aburea... Bătrînul Cumpănașu
tocmai se întoarse, zîmbi indulgent, la Virginia, ve-
cina lui din stînga, cînd deodată cellalt vecin, studen-
20 tul Ionescu, spuse simplu, cu un glas care atrase toaic
privirile asupra lui :

— Politicianii și jidanii sînt nenorocirea neamului
nostru ! *

• în configurarea personajului Ionescu, scriitorul, respectînd
cu o remarcabilă strictețe datele realității social-politice ale mo-
mentului în care se petrece acțiunea romanului său, arată că fas-
cismul, prin politica sa demagogică și lipsită de scrupule, a izbutit,
într-o oarecare măsură, să pervertească mințile unor tineri inte-
lectualii, criza economică a societății capitaliste aducîndu-i în
stare de profundă nemulțumire din pricina nesatisfacerii multor
cerințe vitale. În acest sens, s; poate afirma că personajul se în-
cadrează perfect în aprecierea potrivit căreia „conducerea Gărzii
de Fier a avut o atitudine criminală premeditată și organizată nu
numai față de adversari, dar și față de proprii ei partizani, pre-
supunînd că între aceștia au existat și oameni de bună-credință,
antrenîndu-i prin învățături mincinoase și perfide la o moarte stu-
pidă, lipsită de orice rost” (cf. *Împotriva fascismului*, Sesiunea
Științifică privind analiza critică și demascarea fascismului în
România, 4—5 martie 1^{*7}, Editura politică, 1971, p. 115). Dacă
privim același personaj din perspectiva evoluției conferite de
L.R., ne putem da seama că atitudinea „criminală” din citatul
de mai sus își găsește concretizarea pregnantă în evenimentul sem-
nificativ de la sfîrșitul romanului, potrivit căruia figura respectivă
ajunge în postura unui asasin. Dialectica personajului dobîndește

— Aşa, axiomatic, poate că e exagerat, zise profesorul împăciuitor. Să nu uitam că politicianii români au ştiut să conducă destinele neamului încît am putut sa ne realizăm idealul şi am ajuns o țara mare şi frumoaşă !... Prin urmare nu trebuie să generalizăm !

Pahonțu ridicase ochii să vadă mai bine pe cel ce vorbise. Cintia îi despărțea. Profilul ei fin contrasta cu liniile aspre ale figurii de alături. Fata părea mișcată, deși nu se uita la el. La fel părea și Vasile la dreapta lui Pahonțu.

— Ba să generalizăm, iubite domnule profesor ! strigă Pahonțu cu glasul-i hîrîit care suna mai strident și uneori fals. Sa învățăm a privi adevărul în față și întreg, dezbrăcat de ipocriziile tradiționale care ascund totdeauna turpitudinii... Domnul a exprimat un adevăr trist într-o formulă care ar trebui să devie lozinca generală pentru dărmarea șandramalei !... Bravo, domnule ! urmă întorîndu-se spre Ionescu. Ai dreptate ! Politicianii sînt nenorocirea neamului !

— Și jidanii ! complecta studentul cu o scăpărare noua în ochi.

— Și ! încuviință Toma Pahonțu mai domol, adăogînd după o secunda: Chestia ovreiască are, după mine, un interes secundar. Eu o consider o anexă a politicianismului.

— Dimpotrivă ! stăruia tînarul privindu-l drept parc-ar fi vrut să-I sfredească conștiința. Dacă-mi permiteți... politicianii sînt anexa jidanilor !

Pahonțu se încruntă imperceptibil. Insistența calmă și îndărătnică a studentului i se părea că-i atinge prestigiul. Criticismul altora îl indispunea, iar contrazicerile îl ațîțau. Totuși zise surîzător, cu o superioritate batjocoritoare :

o soluționare artistică prin folosirea unui procedeu literar uzitat în opera scriitorului. El are obiceiul de a-și introduce un erou în acțiune printr-o latură aparentă a conformației sale psihice, contrazicînd flagrant esenței sale. Spre pildă, profilul angelic al Solomiei — autoarea dublei crime din romanul *Amîndoi* — derutează privirile cititorului curios să dezlege tîlcul dosarului polițist, bănuielile cazînd asupra altor personaje.

— Da ?... Bine. Atunci, iată, eu nu mai crîcnesc și conced tot ce poțtești !

Tînarul Ionescu urmă netulburat:

— Nu vă supărați că insist. Nu e politicoș, știu.

5 Dar e vorba de pacostea cea mai mare ce bîntuie puterile neamului nostru și care nu poate fi stîrpită prin concesiile amabile... Asta e credința oiea, adaogă după o mică pauză, cu glasul schimbat și încărcat de emoție dureroasă, și pentru credința asta primesc bucuros disprețul, suferința, chiar moartea !

Cuvintele lui erau atît de stranii și izvorîte dintr-o convingere atît de fanatică încît Pahonțu însuși abia într-un tîrziu răspunse cu un glas care părea ca vrea să șteargă urmele ironiei de adineaori:

15 — Orice credință cinstită e sfîntă ! Divergențe pot exista în privința unor detalii formale, dar asupra fondului nu este român care să nu fie de acord, care să nu fie convins cît de incapabili sînt conducătorii acestei îndelung și infinit răbdătoare țări...

20 Se înflăcăra și continuă din ce în ce mai vehement: ca ne lipsește o disciplină morală, singura care poate crea încrederea poporului; că partidele se înmulțesc pentru că nu sînt organizații politice Izvorîte din întru chiparea unor anumite principii, ci simple asociații
25 pentru exploatarea țării în folosul clientelei lor directe și indirecte; că din pricina aceasta nu mai exista interes general ci numai interes de partid care ocrotește un clan sau o clasă în dauna întregii țări ; din aceeași pricină legea e inexistentă de fapt, căci ori nu se aplică deloc, ori se aplică după obraz; ca în toate țările
30 cei ce au pornit războiul în condițiile știute s-au eclipsat demult, lăsînd cîrmuirea pe seama celor ce au luptat, numai noi continuăm cu aceeași echipă de neputincioși care, conștient sau inconștient, ruinează țara și viitorul neamului; că ne-am obișnuit să trăim numai
35 pentru burtă, fără nici un ideal, într-o lașitate scîrnăvă și cultivînd lichelismul cel mai abject...

Erau obiecțiile și criticile pe care le debita toată lumea și acasă, și în public, pe care mai cu seamă
40 politicianii înșiși le alimentau nu numai prin faptele lor dar și prin acuzațiile, injuriile și suspiciunile ce

și le aruncau reciproc atât în discursuri sau polemici, cât și indirect prin campanii de presa. Pahonțu însă declama clișeele, uzate și arhicunoscute, înzorzonindu-le cu gesturi și epitete atât de grase că ascultărilor li se păreau noi-nouțe și le sorbeau cu plăcere. Numai Cumpănașu clătina din cap și, când Pahonțu obosi și tăcu, observă cam profesoral :

— Apoi, frate Pahonțule, ușor e să critici, dar tare e greu să clădești și să crezi. Eu, recunosc, sînt bătrîn și poate incapabil să mă adaptez lumii noi pe care totuși o simt că se zămislește undeva și care nu va semăna deloc cu cea de azi. Sensibilitatea voastră e alta. De multe ori am impresia că între mine și copiii mei sînt neînțelegeri organice, ca și când am trăi în evuri diferite și am vorbi limbaje diferite... Totuși eu voi crede pînă voi închide ochii, că România noastră mîndra, ca să fie deplin fericită, n-are lipsă de răsturnări, ci numai de bună rînduială. Nu pe ruinele trecutului se construiește viitorul, ci pe temeliile moștenite. Ființa acestei țări e plămădită din sufletele și sîngele și cenușa a milioane și milioane de înaintași a căror muncă și amintire nu pot fi nici uitate, nici minimalizate. Nu e bun un guvern ? Să-1 dam jos, să vie altul, pînă ce va apare cel dorit de cei buni... (Se opri o clipă.) Dar iacă, am luat-o și eu pe urmele fratelui Pahonțu !... N-am eu nici voința și nici puterea să mă hărțuiesc cu voi... Ma gîndeam numai să te întreb, frate Pahonțule, de ce nu intri d-ta serios în politica ? Crezi că parlamentul nostru n-are nevoie de oameni talentați ca d-ta ?

— Parlamentul nostru ! murmură studentul disprețuitor. Țara se vindecă cu fapte, nu cu discursuri!

Pahonțu nu mai auzi vorbele lui Ionescu, atât de mult îl măguli întrebarea profesorului. Răspunse cu mai mare indignare :

— Ei bine, eu n-am loc în parlamentul țării pentru care mi-am vărsat sîngele efectiv, nu la figurat! înțelegi, domnule Cumpănașu ? Eu sînt incomod pentru că nu tac și...

Studentul, ca și cînd l-ar fi obsedat un gînd greu, vorbea oftat și cu privirea departe, dincolo de zidurile cei îngrădeau avîntul :

— Vremea compromisurilor și cîrnelor s-a încheiat! Gînduri și fapte noi trebuie să regenereze țara batjocorită de toți tîlharii !

9

— Bine, draga, ai spus că vii la nouă și acum e zece ! întîmpină Rotaru pe Toma a doua zi, privindu-l peste ochelari, din spatele biuroului. Regret. Nu mai pot. Trebuie să ies cu dumnealui / adaogă arătînd pe un domn gras și cu multe inele în degete.

Pahonțu avea obiceiul să întîrzie dintr-o nepăsare boemă. Azi a vrut să fie exact și tocmai azi vechiul prieten Barbu Dolinescu, întîlnit întîmplător în Piața Victoriei, l-a ținut o oră întreagă să-i povestească niște pătanii. Protesta exasperat:

— Nu, maestre dragă, imposibil să mai amîn convorbirea !... Domnul are să fie bun să mai aștepte nîlțeluș... Nu-i așa, domnule ?...

Clientul surise speriat. Rotaru se zbătu, dar trebui să cedeze. Într-un salonaș, alături de cancelaria unde-și primea clienții, îi atrase însă atenția să fie scurt, ceea ce făcu pe Pahonțu să exclame patetic :

— Sper la viitorul d-tale, maestre, merită o atenție necronometrată !

— A, dacă e viitorul meu în joc, atunci, firește ! zise Rotaru ironic. Mă neliniștea cumplit viitorul, știi, draga Toma .' Dar dacă te ocupi tu de el, n-am nici o grije !

— Îmi pare rău că mă ironizezi, domnule Rotaru, înainte chiar de a-mi cunoaște intențiile! făcu Pahonțu deodată grav și ofensat.

— Intențiile tale sînt totdeauna frumoase, știu, replică avocatul conciliant. Dar onorabilul de alături așteaptă și mă plătește să mă ocup de interesele lui...

Pahonțu își dădea seama că iar a nemerit o atmosferă de pripeală, de zeflema și de biuro care

face imposibila discuția unor lucruri delicate. îi trecu prin minte să ia mai bine altă întâlnire pe diseară, să poată vorbi pe îndelete, nu sub presiunea clienților. Dar gura lui începuse să debiteze cu grandilocvența considerației banale asupra situației țării, a guvernului, a partidelor, asupra trecutului și asupra calităților politice excepționale ale poporului român care... Rotaru se silea să asculte cu atenție și părea incapabil. Avea în ochi o licărire de iron'e pe care Pahonțu o ved[^]i, o înțelegea și car.: îl făcea să spu^L* și mai multe banalități. O pendula veche bătu deod.m zece, repede și cu s'net vesel. P[^]hcnțu își zise că desigur avocatul număra bătăile, se gîndește la clientul de afara și mei nu ascultă palavrele lui. într-adevăr, peste cîteva secunde, Rotaru foarte surîzător, cu faimoasa replica din Caragiale, îl rugă să nu uite că timpul e bani, cîteodată cel puțin. Toma continuă pînă ce ajunse, la situația lui Rotaru în politica țării, în partidul radical și în opinia publică, apoi drept încheiere provizorie strigă :

— Dacă partidul radical crede că are dreptul sa-ți prefere oameni mediocri și fără caracter, dorința țării este sa te vază și pe d-ta la lucru î

— în ce privește dorințele țării, știi, sînt destul de sceptic, zise Rotaru mai serios. îmi vine să cred că țara nu dorește decît so lăsăm în pace... Dar presupun c-ar fi cum zici tu. Perfect. Ei și! Ce ai vrea să fac ?... Să caut alt partid care să mă aprecieze mai mult ?... Acuma ? La cincizeci de ani ? Ar fi cel puțin imprudent, dacă nu ridicol... Nu, băiete ! Pentru mine s-a sfîrșit. Trebuie să rămîn consecvent! Pînă la capăt ! Așa e jocul !

Devenise puțin melancolic. îi făcea plăcere cînd î se spunea ca e un nedreptățit în politica, dar se și înduioșa. Pahonțu profită de mica înduioșare și reluă catifelat:

— Evident, numele și gloria și trecutul d-tale nu se pot risca în aventuri. Numai siguranța unei reparații răsunătoare...

40 Tocmai ocazia unei astfel de reparații voia să i-o prezinte. Dar mai întîi îi ceru foarte solemn cuvîntul

de onoare că, indiferent de rezultat, va păstra cel mai desăvîrșit secret asupra celor ce-i va comunica. Rotaru, iar înseninat, primi jocul oricît avea aerul unei conspirații de foileton polițienesc.

5 — Iată acum, iubite maestre, ce se petrece! începem Pahonțu din nou bombastic, dar și misterios. Guvernul d-voastră e în lichidare. Mai are o lună, maximum doua de viață. Asta dealtfel o știe toată lumea precum o știe și succesorul d-voastră. Era suficient așeară să privești figura d-lui Belcineanu ca să cunoști situația politică... Și totuși eu știu, din izvor absolut sigur, că nu Belcineanu cu ai lor vor guverna mîine, ci partidul democrat, adică doctorul Ionescu !

Rotaru rî-se ușor :

15, — Am înțeles. Locul meu e în căsuța doctorului... Apoi își potrive ochelarii pe nas și continuă puțin muștrător :

— Și ca să-mi spui asemenea combinații gazetărești, îmi lai timpul cel mai prețios!... Nu știu, ești tu prea naiv sau mă consideri pe mine... Oricum ar fi, m-al confundat, draga băiete !

Pahonțu sări în picioare parca l-ar fi pălmuli :

— încetează, pentru Dumnezeu, domnule Rotaru, ma insultă spăimîntător!... Mă crezi capabil pe mine de asemenea necuviințe ? Să vin eu la d-ta cu palavre

* Materialul documentar oferă un bun prilej de a se stabili corespondențe cu realitatea istorică. Astfel în jurnalul său, scriitorul nota în toamna lui 1930 : „In politică nimic nou nu se știe. In general se crede că Mihalache sau Mironescu vor forma guvernul. Alții spun că în nici un caz nu vor continua național-țărăniștii. Paul Prodan pariază că va fi ceva neașteptat. Seara o ediție specială anunță de la Sinaia că Mihalache a spus că Mironescu va face guvernul. Nu se poate pronostica nimica cu regele” (7 oct. 1930). Nu va trece nici un an și același autor va adăuga, în același spirit, următoarele notații: „Nu știu de ce, am impresia că trăim într-o epocă de nebunie generală, iar noi, România, sîntem în plină operetă, Iorga în fruntea guvernului e un fenomen de un comic aristofanesc. Dacă toate nebuniile lui n-ar avea nici o răsfrîngerj asupra soartei țării, s-ar putea consemna, spre a servi mai tîrziu pentru material de comedie. Din nenorocire, se pare că toate vor avea repercusiuni grave” (23 iun. 1931, dată cînd L.R. scria la Răscoala).

de cafea și să te ofensez cu propuneri copilărești ? Așa de puțin mă prețuiești ?... Ei, bine, maestre, te rog să iai notă că, în cazul când informația pe care ți-am dat-o nu s-ar adevăra, eu mă voi sinucide ! Dacă după plecarea actualului guvern nu va veni unul prezidat de doctorul Ionescu, în douăzeci și patru de ore eu nu voi mai fi printre cei vii !

Impresionat de vehemența protestului Rotaru răspunse cu bunătate că nici o știre politică nu e atât de sigură încât să-ți poți risca viața pentru ea, mai ales când e vorba de un viitor mai depărtat ca douăzeci și patru de ore. Pentru că însă Pahonțu continua să perezeze și voind să pună capăt unei situații din ce în ce mai penibile, Rotaru se sculă zicând :

— În orice caz îți mulțumesc, dragă Toma ! Mi-ai dat încă o dovadă că mă iubești, dar nu pot, dragă Toma ! Nu mai insistă. Știi bine că nu alerg după situații politice... Sînt un om care nu-mi văd capul de muncă... în sfîrșit vorbim altă dată despre asta, mai ales că mă așteaptă clientul...

Pahonțu vedea că-i fuge pămîntul de sub picioare, totuși mai încercă niște argumente dar atât de puțin convingătoare că el însuși se mira cum poate să le rostească.

— Uite, dragă băiete, îl întrerupse Rotaru îngăduitor. Acuma n-am timp să fac cu tine dialecticism politic. Adevărat, n-am avut satisfacții în politică, dar nici eu n-am iubit-o cu patimă mare. Mai presus de toate însă mi-e silă de aviatorii politici, care fac salturi acrobatice dintr-un partid în altul, în goană perpetuă după un portofoliu... Eu primesc sfaturi bucuroși de la prieteni, am primit și de la tine — dar propuneri care să mă micșoreze în ochii mei proprii, niciodată ! Nu mai sînt nici destul de tînăr și nici destul de cinic...

Toma voia mereu să-l întrerupă, să-l roage să înceteze și nu găsea nimic și asculta cu niște ochi desperați. Tot timpul și-a dat seama perfect că ceea ce spunea dînsul într-adevăr nu poate fi crezut și că a făcut o prostie închipuindu-și altfel... Și totuși ce speranțe își clădise el pe știrea pe care Rotaru a în-

lăturat-o ca o glumă de cafea ! De ieri ! după-amiază a trăit într-o lume nouă, construită de imaginația lui. Azi-noapte, după masa de la Cumpănașu, cu capul plin de fraze, s-a plimbat în biroul său pînă spre ziua, închipuindu-și viitorul și zăugrăvindu-l atât de strălucit că-i hohotea inima. Pe urmă, cînd în sfîrșit s-a culcat și a adormit, a trăit aievea toate visurile aprinse de flacăra informației senzaționale care acum și lui i se părea cenușie și neserioasă.

Se simți deodată atât de îndurerat și de umilit că nu mai știa cum să încheie și să dispară. Atunci, ca o salvatoare, apărură d-na Rotaru, îmbrăcată, gata să iasă. Îi trebuia automobilul; avea o mulțime de curse și, dacă Cosucă i l-ar putea ceda... Tot atât de bucuros ca și Pahonțu de venirea Evei care curma natural o scena inutil prelungită, Rotaru i-l oferi grațios mai ales că și clientul avea mașină proprie... D-na Rotaru fu intrigată de mutra plouată a lui Pahonțu.

— Am avut niște chestii politice plicticoase, îi explică soțul fără să mai aștepte vreo întrebare. Așa e politica, numai plictiseli... Dar acum să plecăm, Tomiță, că m-ai ținut destul !

— Bine, prea bine, nu mai insist, făcu Pahonțu cu glas galben. La revedere, maestre ! Te rog să consideri că nu ți-am spus nimic. Orice indiscreție ar fi pentru mine...

— Fii liniștit, sînt mormînt ! răspunse avocatul, adaogînd apoi repede, parcă i-ar fi fost frică să nu reînceapă discuția : M-am dus... Pa, iubito ! Dispune de mașină cum dorești... La revedere, corupătorule ! sfîrși amical către Pahonțu, dîndu-i mîna și ieșind.

Toma, în picioare, abătut, încerca să-și compue o figură mai senină față de d-na Rotaru care părea mereu intrigată. Un moment îi fulgeră prin creieri să ceară concursul ei, să-i povestească tot și mai ales să-i arate perspectivele pentru Rotaru de-a deveni ministru foarte curînd. Se abținu. Ar fi și inelegant și riscant.

După o tăcere nehotărîtă, d-na Eva Rotaru îi oferi să-l ia cu mașina în oraș. Pahonțu refuză amărît :

— Nu, mulțumesc, doamnă !... Parcă de plimbare îmi arde mie ? Aș fi caraghios !

Constantin Rotaru, însoțit de doi secretari și de clientuî cu inele, coborî la o bancă unde stătu aproape o oră; pe urmă, numai cu secretarii, merse la prîmăria de sector pentru o jumătate de oră; alt client îl aștepta la Ministerul Comunicațiilor, de unde trebui să urce și la Justiție pentru cîteva minute; în sfîrșit se duse singur la Cameră, la o ședință a unei comisii speciale, pe la ora unu urmînd sa sosească la tribunal... Și pretutindeni, deși mintea îi era preocupată de lucruri concrete, un glas îi șoptea cînd muștrător, cînd ca o ispită: „De trei ori aș fi fost ministru pînă acumă dacă...” Gîndul îl urmărea stăruitor, se mai cobora în adîncimile conștiinței lui, apoi iar apărea la suprafață ca niște bășicuțe limpezi și tremurătoare; dacă ar fi avut noroc cum au avut alții mai puțin înzestrați ca dînsul; dacă ar fi fost mai îndrăzneț fiindcă în politică nimic nu se oferă, totul se cere direct pentru cei mediocri, indirect pentru cei meritoși; dacă, în loc sa facă sacrificii, ar fi pus mai multa pasiune pentru a-și valorifica talentul în sînul partidului; dacă ar fi făcut mai puține gesturi de integritate morală și independență spirituală, și mal multe manifestări de disciplină oarba și de admirație pentru sanhedrinul care împarte gradele în opoziție, onorurile și demnitățile la putere; dacă ar fi știut să profite de prietenia-i veche cu șeful partidului, cultivînd-o subț toate formele, iar nu așteptînd ca șeful să facă totdeauna primul pas...

30 în comisia Camerei cel mai mult și mai prost a vorbit un deputat democrat, un învățător gras, gros, negricios, într-un costum țărănesc, parfumat. Era specialistul partidului în cooperatie și cel puțin viitor subsecretar de stat. * Rotaru îl examina mai îndelung

* Caz rar în procesul de transfigurare artistică, schița portretistică a „deputatului democrat” trădează prototipul: Ton Mihalache (1882—1963), unul dintre conducătorii Partidului țărănesc (înființat în 1918) și ai Partidului național-țărănesc (înființat în 1926), al cărui președinte de altfel a și fost între 1933—1937.

ca alte dați cînd i se păru-se numai comic și umflat și fără importanță.

— Și un prost ca asta are să fie ministru — se gîndi cu un zîmbet tulbure. Firește, dacă informația lui Pahonțu s-ar adevăra...

10 îi părea rău că a fost cam brusc cu bietul Toma, unul dintre puținii care-l lubeau dezinteresat. La urma urmelor știrea lui nu e chiar așa de neverosimilă în vremurile noastre născătoare de surprize. Politica e arta vieții și trebuie să urmeze sinuozitățile ei, nu să se pietrifice ori să se repete stereotipic. Lumea dorește veșnic noutăți, chiar absurde.

— Rigiditatea e un panaș anacronic — își zise iar, coborînd Dealul Patriarhiei spre Palatul Justiției. Stai într-un partid o viață întreagă din spirit de consecvență și ajungi ridicol, pe cînd ceilalți...

20 Se uită la ceas. Mai avea timp. Se abătu într-un restaurant, la întîmplare, sa ia ceva la repezeală, să nu mal aibă grija mesei. În realitate căuta singurătatea. Gîndurile îl năpădeau ca un stol de păsări hrăpărețe... Un chelner belaliu îi recomanda mîncări și băuturi cu o insistență de gurmand flamînd. îl descurajă cu o comandă frugală...

25 Pahonțu a fost picătura de apa în paharul prea plin. De aceea îl obsedează mereu el și numai el. De fapt aceleași lucruri, minus informația buclucașă, i le-au spus de cel puțin zece ani încoace toți prietenii. Dacă ar fi ascultat de atunci sfaturile lor, azi ar fi un fost ministru cu vechime... Dacă! Iar dacă !... îl enerva, pîrîndu-i-se o imputare a propriei conștiințe, ceea ce dovedea că și conștiința și-a pierdut rectitudinea cu care se mîndrea. Niciodată n-a vrut să-și examineze serios situația politică de frica să nu-și piarza idealismul. El, spre deosebire de alții, credea 35 că e obligat să dea ceva țării, nu sa ceara sau să primească. N-a cerut niciodată nimic, dar nici nu i s-a oferit. Prietenul lui bun, șeful partidului, nu i-a făcut niciodată nici o propunere. Nici măcar șefia unei organizații județene. Se alegea deputat la București, fi-

rește când erau la putere... L-a durut la început; pe urma s-a consolât cu câte o zeflemea. Pînă ce a început să se considere prea bătrîn. Numai bietul Pahonțu protesta cîteodata : „Cum bătrîn, domnule ? în politică vîrsta de cincizeci de ani înseamnă maturitatea creatoare, fiindcă abia atunci ai destulă experiența pentru a stăpîni mulțimile !”

„Ar fi fost bine să fi stat de vorbă cu șeful măcar o dată în zece ani și despre ale mele !” regreta dînsul acum. „Excesul de orgoliu devine prostie gogonată !”

Era sigur în aceste momente că șeful l-ar fi satisfăcut. Se înduioșa singur. A fost cam nedelicat cu șeful partidului. Iată o greșeală care poate fi reparată. Are să-i ceară o întrevvedere. Nu e urgent. Peste cîteva zile... Sau și mai tîrziu, cînd vor trece în opoziție, ca să nu aibă aerul de solicitator întîrziat. De ce să se gîndească să-și părăsească partidul cînd partidul nu e vinovat întru nimic de indolența lui proprie ?

Meise pe jos pînă (a tribunal. Danciu alerga disperat pe sălile palatului cautîndu-l, iar Mircea Tolontan lua note, avînd să răspundă el întîi avocatului advers, Rotaru rămînînd să încheie dezbaterile. Președintele moțăia ; lumea se plictisea. Uirîndu-se împrejur și așezîndu-se, iui Rotaru îi fulgera prin creieri : „Dacă aș fi fost ministru, președintele ar fi tresărit de emoție cînd m-a văzut...”

Pe la cinci se duse la Camera. De obicei îl amuza atmosfera. Azi îl chinuia o jenă ciudată. Se simțea mic și de prisos. Strîngea mîini pe coridoare și împărțea surîsuri sterpe. Inima însă îl sfîrîla de invidie cînd apărea cîte un mărunțel și tînerel subsecretar de stat înconjurat și adulat încît sărmanul abia își mai stăpînea îngîmfarea... Era tocmai o pauză. Primul-ministru lacuse Camerei rara onoare de-a veni la ședință pentru a răspunde unei întrebări delicate ce se știa că o va pune guvernului șeful partidului democrat. După uralele nesfîrșite cu care majoritatea a acoperit declarația președintelui consiliului, s-a simțit nevoia unei destinderi, în incintă rămăsese puțina lume. Într-un mic grup, doctorul Ionescu, interelatoml de adineaori, discuta răspunsul șefului guvernului. Rotaru se gîndi

îndată : „Dacă ar fi după Pahonțu, în curînd și doctorul va fi aclamat tot atît de frenetic...” Dădu să treacă înainte cu moțăiala din cap obișnuită ; doctorul însă, deși nu erau în relații strînse, îi întinse mîna cu o afabila șoaptă : „Ce mai faci, domnule Rotaru ?”

„Ce coincidențe !” își zise Rotaru, corectîndu-se însă : „De fapt mi se par mie coincidențe din pricina lui Pahonțu, altfel ar fi întîmplări obișnuite...”

Ajunse în coridorul dinspre biurourile Camerei tocmai în clipa cînd primul-ministru, înconjurat de o ceață zeloasă de miniștri, parlamentari, șefi de cabinet și ziariști, se îndrepta leneș și mmdru, ca un Napoleon după Austerlitz, spre ieșirea principală. Înalt, cu melonul puțin pe spate, cu bărbuța cafenie, cu ochii osteniți, cu un demi-palton culoarea bărbii, trecea răspunzînd monosilabic celor ce-i vorbeau, uitîndu-se la cei ce salutau fără a răspunde. Cînd zări însă pe Rotaru întinse mîna fără a se opri din mers, murmurînd afectuos ; „Ce mai faci, Costică ?” Rotaru fu silit să-i însoțească cîțlva pași răspunzînd cu același ton amical și respectos : „Mulțumesc, dragă șefule... aș fi vrut să-ți mai vorbesc și eu cîte ceva, dar...” Președintele îl întrerupse : „Vino cînd vrei și sînt al tău, la președenție...” Rotaru, cu o stăruință care-l mira pe el însuși, întrebă : „Poate să fie și azi ?” „Peste o oră ! La revedere, Costică !”

Era înecîntat și se căia că l-a învinovățit, fie și numai în gînd. Șeful i-a rămas adevărat prieten, însă n-a știut să se facă prețuit... Se pomeni apoi înconjurat de oameni în ochii cărora crescuse mult pentru că șeful guvernului i-a acordat o atenție specială...

11

Vrînd să răspundă delicat la gestul președintelui, Rotaru se înființa precis la ora hotărîta în palatul din Calea Victoriei. Fu introdus îndată, parcă ar fi fost așteptat. Președintele era singur. Pe biurou avea un dosar pe care-l închise tacticos. îi oferî loc pe o

canapea, se așeza și dînsul alături și zise cu o plictiseală surizătoare :

— Ești nemulțumit, știu, Costică, și tu... Toți sînteri nemulțumiți ; așa se cuvine la sfîrșitul guvernării.

5 Rotaru își pierdu seninătatea încrezătoare ; răspunse puțin mîhnit:

— Cred ca nu merit să fiu trecut la grămada, iubite șefule...

10 Astfel, ațîțat, a continuat calm dar ferm sa-și deschida inima și sa-i înșire fără diplomație, ca unui prieten vechi, jignirile ce le-a suferit demnitatea lui de cîte ori a fost prilejul sa i se ofere ce i s-ar fi cuvenit. Șeful a ascultat liniștit rechizitoriul. Părea indiferent și asta întărită pe Rotaru.

15 — Înțeleg sentimentul tău și într-un fel îi împărtășesc, spuse pe urmă președintele. Și statele tale de serviciu, dar mai cu seamă talentul și prestigiu! tău peisonal te îndreptățesc sa aspiři la o întrebuintare mai activă în sînul partidului ca și în guvernarea țării.

20 Adică, fără floricele, sîntem doar vechi prieteni, trebuia să fii ministru, și încă de mult... Sa nu crezi că de puține ori m-am gîndit la tine, dragă Costică. Totuși te-am lăsat mereu la o parte întîi pentru că mî-ești prieten și pe prieteni poți sa-i nemulțumești

25 fără riscuri prea mari, pe urmă și mai ales pentru că pe tine te socotesc făcînd parte din rezerva cea mare nu numai a noastră, dar a țării întregi. Guvernările obișnuite nu reclamă genii și nici măcar talente excepționale, ci niște oameni simpli, corecți, harnici și cu

30 oarecare aptitudini sau experiențe gospodărești și biurocratice. Astfel de activitate ție nu ți-ar aduce decît plictiseli și scăderea veniturilor personale. Eu te păstrez pentru momentul cînd țara va avea nevoie de un om superior. Nu promit nimica și-ți mărturisesc leal că aș

35 dori o epoca liniștită care...

„Astea sînt sofisme ieftine”, voia să-i spuie Rotaru, dar nu-l întrerupea. Vreun sfert de ceas a ascultat explicațiile banale, urmărindu-i toate gesturile toate sinuozițiile verbale cu sentimentul umilitor ca șeful

•10 trebuie să-l creadă și imbecil, dacă își închipuie că-l poate încînta cu asemenea baliverne. Convorbirea s-ar

fi terminat în nota aceasta de sentimentalism diplomatic dacă Rotaru, spăimîntat că lucrurile vor rămîne cum au fost, n-ar fi ripostat zîmbind puțin sarcastic și puțin dureros :

5 Totuși acum, la sfîrșitul guvernării, nu la început, ca să nu bănuiești că-ți cer ceva, aș dori mult, foarte mult, să-mi lămurești situația în partid ceva mai concret, măcar pentru viitor... Din cuvintele tale meșteșugite am înțeles ca sînt atît de supracotat încît, în

10 așteptarea vremilor excepționale, rămîn bun în gradul de soldat prost. Tu, dragă șefule, și cei obosiți ca și tine de răspunderile unei guvernări tumultuoase, ați ajuns să-mi Invidiați virginitatea într-atîta că nîine-poimîine va trebui să va fiu recunoscător că am rămas

•5 un mameluc anonim. Am însă impresia că restul lumii nu e tocmai de acord cu noi. Firește, asta n-ar avea nici o importanță. Cel mult mi-ar rezerva în orice clipă o libertate pe care altfel n-aș fi purut-o reclama...

20 Primul ministru relua cu un foarte discret surîs și cu același glas leneș :

— Dragă Costică, eu te-am înțeles de cînd ți-am întîlnit privirea la Camera, pe culoar... Probabil că ai în vedere ceva și cauți justificări la mine. Ei bine, recunosc, ți-am spus, există motive de nemulțumire. Cu

25 toate astea, ca vechi prieten, îmi permit să-ți șoptesc ca n-ar fi elegant din partea ta ceea ce ar fi admisibil din partea altora. Noi, cesticialați, am fost și sîntem oportuniști, alergăm după situații, după mici satisfacții, pentru ca n-avem alte posibilități de a ne realiza

30 micile noastre talente. Tu ai o glorie pe care nu ți-o poate spori un portofoliu ministerial...

— Dar nici nu mi-o poate scădea prea rău, rîse Rotaru.

— Da. Probabil ! făcu șeful dînd din cap îndoielnic.
35 Foști miniștri se găsesc cîteva suie în țară, pe cînd avocați mari ca tine abia cîțiva... Așa e Ceea ce pare că vrei să faci acuma poate să nu-ți știrbească gloria, dar ți-ar frînge linia de conduită generală. Pzna azi ai fost creditor în viața politică. În clipa cînd pentru un problematic portofoliu ministerial vei renunța la panașul tau, admiratorii tăi cei mai obiectivi

vor avea o mica jena. Nu mai vorbesc că ai da o lovitură partidului nostru, destul de lovit în ajunul trecerii în opoziție... Ar fi nedelicat din parte-mi sa mă îmbulzesc cu sfaturi sau să te ofensez cu promisiuni ca să te rețin...

— Douăzeci și ceva de ani de fidelitate mă pun la adăpost de suspiciuni, întrerupse Rotaru cu alt glas, mai mîndru. Dacă aş fi rîvnît situații, aş fi avut posibilitatea să-mi impun drepturile în partid de mult...

— Și ai fi obținut satisfacție, complectă președintele fără convingere.

— Ei tocmai...

Rotaru vru sa continue, dar atestarea promptă a șefului îl încurcă, încît se opri. După o pauză confuză începură amîndoi în același timp :

— Atunci...

Zîmbiră dîndu-și seama că în realitate nu mai aveau ce-și spune. Rotaru se ridică murmurînd :

— Atunci... la revedere, dragă șefule !

— La revedere, Costică, și... Da...

Președintele consiliului îi dădu mîna și-l conduse pînă în biuroul șefului de cabinet unde așteptau vreo zece persoane care se sculară în picioare. Fără a vedea pe nimeni, dar cu glasul mai obosit, repetă: „La revedere, Costică !* și se retrase, în vreme ce Rotaru împărțea surîsuri și strîngerii de mîna...

„în fond nu mi-a spus nimic interesant” — se gîndea Rotaru coborînd scara monumentală și uitîndu-se după mașina de piață care o lăsase să-l aștepte. „Adică depinde ce e Interesant** — continua apoi urcîndu-se și poruncind sal ducă acasă. „Mai clar cum ar fi putut să-mi vorbească ?”

Constantin Rotaru nu era omul clarificărilor definitive. Atitudinile tranșante îl oripilau... îi părea rău că a provocat explicația. Și totuși se simțea ușurat, parc-ar fi lepădat o povară nesuferită. Cînd sosi acasă se mira cum a putut îndura atîția ani o situație atît de umilitoare.

Intră în cancelarie unde secretarii încheiau lucrările din cursul zilei. în biuroul sau găsi pe Pahonțu discu-

tînd foarte animat cu Mircea Tolontan care avea un dosar în mîna.

— Ce-ai pățit, Tomiță, de ești aici la ora asta ? glumi Rotaru bucuros că a dat peste el.

— Ma consolez și eu, maestre, cum pot, cu fraze ! răspunse Pahonțu. Dacă faptele întîrzie, vorbele sînt totdeauna la îndemîna.

— Asta e aluzie la vorbele de azi-dimineața ? întreba avocatul. Putem să reluăm convorbirea la urma urmelor...

— Inutil, iubite maestre, mormăi Pahonțu. Chestia e înmormîntată. M-ai convins că nu e serioasă și...

Rotaru îl măsura clătinînd din cap. Ascultă raportul lui Tolontan despre un proces, cu ochii mereu la Pahonțu care, tolănit într-un fotoliu, începuse să fredoneze fals un tangou la modă. Cînd rămaseră singuri, îl întreba cu un glas nesigur ;

Ascultă, Pahonțule!... Tu ești într-adevăr cm de nădejde ?

— De ! făcu Toma uimit. Dacă întrebi așa, maestre, înseamnă că te îndoiești.

Se uită lung la Rotaru și în ochi i se aprinse deodată o văpaie... *

* Rescriind capitolul introductiv al romanului, singurul care a ocazionat mai multe variante (Vezi *Opere*, vol. 9, *Addenda*, p. 659—733), L.R. nota în jurnalul său : „Am reînceput, a nu s'iu cită oara, transcrierea. Mă împotmolesc mereu din pricina proporțiilor. Prezentarea aceasta trebuie să se facă și interesant, dar și fără prolixitate. Dacă mi-aș da drumul ar ieși cel puțin o sută de pagini numii din descrierea logodnei. în *realitate*, *logodna asta e mijlocul cel mai expeditiv de a prezenta o bună parte dintre personajele • care vor purta acțiunea romanului și de a închea atmosfera generală.*” (8 iul, 1937; sublinierea ne aparține.) O data în plus, „avertismentul” ne invită să circumstxiem lumea personajelor, mediul din care autorul își va recruta tipuri reprezentative „democraților de fațada” sau „fraților de cruce” (bancheri, miniștri, judecători, deputați, gazetari etc.) și, implicit, mentalitatea acestora, specifica, stăvilind tentația unor inoportune generalizări.

VĂLMĂȘAGUL

1

Rotaru rîse cu poftă aflînd ce-a pus la cale Pahonțu care-și luase rolul de-a mijloci trecerea la democrației doctorului Ionescu :

— Tu vreî o punere în scena spectaculoasă ?... Stai frumos, puiule ! Aici e vorba de politică, nu de teatru !

— Politica e teatrul vieții, marele teatru ! zise Toma patetic. Iar în teatrul modern, regia are un rol capital...

Dar declanșarea operației presupunea în primul rînd o clarificare între Rotaru și partidul radical. Avocatul se sfîia să spuie că această clarificare s-a făcut și e motivul determinant pentru hotărîrea lui. De aceea declară energic și indignat:

— N-am nici o obligație față de nimeni și nici mai ales față de el, bunul meu șef și prieten de treizeci de ani. Ei, toți, au față de mine !... Prin telefon am să-i anunț plecarea !... Nu e elegant, dar m-am săturat de elegantele unilaterale!

Într-o săptămînă toate rudele și mulți prieteni știau că Rotaru e pe cale să se despartă de partidul în care și-a pierdut tinerețea. Diferite zvonuri circulau și pe culoarele Camerei, mai cu seamă că Rotaru nu se mai ducea la ședințe. În același timp au început să aoră în ziare mici note, strecurate de Pahonțu, lasînd să

se înțeleagă că s-ar fi ivit serioase divergențe asupra unor probleme de stat între șeful guvernului și o fracțiune importantă a majorității.

Cu toate că mișcările în partidele politice sau chiar crearea unor organisme noi aveau la bază veșnic ambiții sau motive personale, se găseau totdeauna explicații de ordin general, scăldate în grija pentru interesele superioare sau în crize subite de conștiință patriotică și națională, care puteau să justifice orice schimbare la față. Pahonțu se gîdea să transforme nemulțumirea lui Rotaru într-o criză a partidului guvernamental. „O disidență radicală” ar fi un titlu senzational și ar pregăti apoi o „fuziune” cu partidul doctorului Ionescu, în loc de o simplă trecere sau înscriere, asigurînd maestrului situația preponderentă cuvenită în noua locuința politică.

Într-o după-amiază Pahonțu s-a abătut pe la Titu Herdelea, la o cafea. Știa că e prieten dinainte de război cu Ștefan Motroc, fost ministru al muncii și secretar general al partidului democrat. Firește a venit vorba despre Rotaru și Herdelea, curios mereu, să interesat unde are de gînd să se mute.

— N-am idee, făcu Pahonțu evaziv. Probabil unde va fi chemat mai insistent. În orice caz ar fi un aport considerabil pentru orice partid un om de talent, curat, nobil... Poate la democrați, poate la...

— Imposibil ! întrerupse Herdelea. Democrații n-au nici o șansa de venit la putere și-mi închipuiesc că Rotaru vrea să fie ministru, altfel rămînea unde era.

— Rotaru e un naiv, zise celalalt pe gînduri. Nu vînează portofolii. Ar fi o mare lovitură pentru democrați dacă l-ar putea atrage.

— Evident! aprobă Titu, adăogînd după o secundă : Ce-ar fi să-i atrag atenția lui Motroc ?

— În orice caz pe mine nu mă amesteci, bătrîne ! Ziua următoare Herdelea a luat și pe Pahonțu la Motroc și au aranjat o întrevedere cu Rotaru, absolut confidențială. Întîlnirea a avut loc a treia zi, după cină, în strada Pietății, la Pahonțu care, pentru mai multă discreție, expediasse pe Virginia la Cumpănașu. S-au discutat generalități : programe, organizație, per-

spectivă... Despre eventualitatea venirii la putere nici nu s-a pomenit. Motroc a mărturisit, ca secretar general și cunosător al împrejurărilor, dar numai în treacăt, fără a stărui, că în Capitală partidul e slăbuț și cam lipsit de cadre active adăogînd însă că un șef harnic și cu mare prestigiu ar putea face minuni în cel mai scurt timp. Urmă, peste alte cîteva zile, alta înîlnîre, de asemenea secretă, cu șeful partidului democrat în casa lui Motroc. Rotaru, însoțit de Pahonțu, s-a dus cu o mașină de piață. Doctorul Ionescu sosise, în cabinetul lui Motroc a fost întîi o convorbire în trei, apoi gazda s-a retras lăsînd pe Rotaru în patru ochi cu șeful mai bine de o oră. Convorbirea s-a terminat prîn învestirea noului fruntaș democrat cu șefia organizației Capitalei pe care o deținuse, mai mult nominal, însuși doctorul Ionescu. Recepția oficială în partid rămînea să se facă la data ce o va hotărî Rotaru, cu o solemnitate excepțională.

Pahonțu începuse să întocmească o listă de „intelectuali și fruntași* care vor urma pe Rotaru în noul partid. După întrevvedere cu Ionescu, operația a continuat mai intens. Cîteva duzini de ayocați, ingineri^ medici, funcționari particulari, negustori, mai cu seamă dintre cei nemulțumiți cu avantajile avute de la guvernul agonizant, își încercau norocul și cu Rotaru. Făceau parte din clientela ambulantă creată de caricaturizarea regimului democratic parlamentar, oameni care reușeau să trăiască din loteria politică...

în ajunul recepției solemne, Rotaru a mai avut o întrevvedere cu doctorul Ionescu. Nu se putea aștepta să i se facă toate confidențele, totuși a rămas nedumerit că nici rîndul trecut, nici acum nu s-a făcut nici cea mai infimă aluzie la venirea la putere. Nici măcar Ipoteza venirii n-a pus-o Ionescu. Poate tocmai asta să fie un indiciu ?

Acasă mai examina o dată cu Pahonțu lista aderenților. Erau o sută doisprezece, între care negreșit Danciu. Semnătura lui Pahonțu lipsea. Avocatul se mîhni:

— Eu o singură condiție am pus doctorului, chiar adineaori — ca pe lista Capitalei tu să candidezi

lîngă mine ! îmi închipuiam ca mergem împreună și la bine și la rău... Ai alergat pentru mine, m-ai ajutat, te-ai ostenit, în sfîrșit mî-ai dovedit un devotament care m-a mișcat, și acum, în ultimul moment, dai înapoi ?

— Nu, maestre dragă, zise Pahonțu cu o modestie care nu-l prindea. Dar nu vreau să se poată zice vreodată că...

— Nu, nu, te rog ! stărui Rotaru. Categorie : mergi sau nu mergi ?

— ^Poftim !

Iscăli: Toma P. Pahonțu. Așteptase înadins să fie rugat. Altminteri n-ar fi ezitat deloc. Era doar prima ocazie de-a se urni din loc. Oportunitatea și consecințele gestului le-a cîntărit din prima seară. Nu se va înregimenta. Își va clarifica independența la timp. Nu vedea o contrazicere între a critica violent partidele și a se ridica prin ele. Dușmanul se combate mai eficient cu propriile-i arme. Nici o poliță nu poate angaja viitorul unui om de voință. Numai talentul scrie viitorul și timpul...

— Porumb!to !... Victorie! strigă în aceeași seară Toma sosind acasă vesel și grăbit, tocmai cînd se pune masa.

Virginia, cu cei doi copilași, era în dormitor și se aranja puțin așteptîndu-l, fiindcă își anunțase venirea la telefon de la Rotaru. Așa cum era, cu pălăria pe ceafa, Toma o luă în brațe, o umplu de sărutări și apoi se învîrti cu ea prin odaie într-un vîrtej de dans, spre marea bucurie a copiilor care se țineau după ei rîzînd și țîpînd. Femela, și surprinsă și mulțumită de explozia aceasta, se zvîrcolea slab în brațele lui :

— Destul, Toma, te vîd copiii !... Ce-i cu tine, Toma ?

Veni rîndul copiilor la sărutări și farandolă, încît casa răsună de veselie. *Fraulein* Erna, o nemțoaică bătrînă, severă și urîta foc, care fusese să zorească pe

bucătăreasă, se întoarse alergînd și se oprise uluită în ușa sufrageriei. Domnul de^abia se stăpîni să n-o danseze și pe ea ; îi zise totuși prietenește (altfel n-o putea suferi) :

— Madam Erna, sînt fericit, auzi ?... *Glucklkh*

Și mie foame de-aș fi în stare să te mănînc și pe d-ta !

10 — *Sehr schon !* făcu Erna cu un surîs acru observînd că copiii rîdeau și se mohorî de tot cînd Virginu» băiețelul de șase ani începu sa strige bătînd din palme :

— Mănînc-o, taticule, mănînc-o !

— *Was ist denn das ?* se zborși nemțoaica deodată către copii cu atîta autoritate ca și Toma se mai potoli.

15 Pe cît Pahonțu devenise de gălăgios și de guraliv în lume, pe atîta se făcuse de tăcut acasă în ultimii ani. Virginia, care nu prea ieșea și era doritoare să afle noutăți chiar neînsemnate, îi scotea vorbele cu cleștele. De astă dată însă nu-i stătu gura deloc în
20 timpul cinei, îi înșiră toate fleacurile din cursul zilei, auzite sau citite, vorbi îndelung cu copilașii care nu mai conteneau cu întrebările, fericiți ca nu mai trebuie să vorbească nemțește, deși *Fraukin* încerca prin semne discrete să-și facă datoria...

25 Toma își simțea inima atît de plină de bucurie ca trebuia să se răcorească. Era de o rară discreție în ce privea afacerile lui intime. Nirnânui nu i-a făcut confesiuni despre Iubirile lui, despre durerile sau mulțumirile, despre simțirile sau gîndurile lui adevărate.
30 Destăinuia numai ceea ce i se părea mai mult sau mai puțin la fel cu toată lumea. I se părea că s-ar coborî dacă și-ar manifesta față de un străin ceva din cuprinsul intim al sufletului său. De aceea se ferea să plînga ca sa-i vadă cineva. în clipele de emoție mare i se umpleau ochii de lacrimi pe care însă le strivea și le ascundea cum putea mai repede.

40 Nici pe Virginia n-a inițiat-o niciodată în gîndurile și proiectele lui decît cu frazele vagi pe care le declama și în lume. Relațiile dintre ei au păstrat neconținut o înfățișare normală ; el zicea că sînt standardizate^ după tipicul burghez. La început a iubit-o atît de pătimaș

ca ar fi^ putut face din el orice. Ea a fost însă prea tînără și nepricepută și, maritîndu-se, s-a legatuit să fie supusă și iubitoare crezînd ca astfel are să-l înlanțuiască mai puternic, cum au învățat-o și sfatuit-o
5 părinții. De aceea a renunțat cu totul la orice alte bucurii, căutînd și găsind toate satisfacțiile în ca^a ei. Pentru Pahonțu lipsa de rezistență a însemnat curînd lipsă de Interes. Cu frumusețea ei s-a obișnuit, iar
10 calitățile menagere, care în primii ani l-au fermecat, mai tîrziu a constatat că banalizează căsnicia. La început nu și-a deschis sufletul pentru că o socotea prea copil, mai tîrziu i se părea ca nu l-ar putea înțelege cu adevărat. Avea uneori senzaț'a vagă ca asemenea căsnicie e sortita să devie o povară și o piedica pentru
15 un bărbat cu idealuri superioare...

Spre sfîrșitul mesei, Virginia reveni cu întrebarea pe care o pun în fiecare seară milioane de femei și care pe bărbați, cînd nu-i lasă indiferenți, îi plictisește:

20 — Toma dragă, mai spune și tu ce ai pofti sa mîncînci mîine, că noi neam epuizat toată fantezia !

Toma, ca niciodată o primi cu un zîmbet indulgent și răspunse draguț ;

25 — Ce vrei tu, porumbițo!... Dealtfel, știi, eu nu țin la mîncare și-s bucuros de orice îmi dat, mai ales în zilele astea agitate !

— Atunci lasă că ne mai sfătuim noi și cu bucătăreasa ! zise Virginia blînd ca să îmbuneze puțin pe nemțoaica bosumflată de glumele lui Toma.

30 — *Â propos* de masa, porumbițo ! strigă bărbatul sculîndn-se. Să știi că o să ai un mosafir la dejun, mai încolo nițel, să mai scap de balamucurile astea... Un prieten foarte bun, ca un frate, din timpul războiului... Sînt sigur că are să-ți placă și ție, deși e cam trznit...

35 Era vorba de Dolinescu din pricina căruia întîrziase deunăzi la întîlnirea cu Rotaru și pe care l-a întîlnit din nou astăzi.

— Mie-mi face plăcere, dragă Toma, să primesc pe prietenii tăi ! zise femela cu bucurie. Dar daca tu nu chemi niciodată pe nimeni ?

40 — Adevărat, rîse Toma. Sînt un sălbatec !

Ca totdeauna, Virginia îi duse ea însăși în biurou cafeaua făcută în sufragerie, în vreme ce jupîneasa strîngea masa și nemțoaica trecea cu copiii sa-i pregătească pentru culcare. Subt un abajur metalic un bec electric își rasfrîngea toată lumina pe masa de scris, în spatele căreia biblioteca bogată gemea de cărți răvășite după capriciile lecturilor. Toma stătea întins cu fața în sus pe sofaua din colț, cu ochii în tavan, urmărind parca numai rotocoalele de fum ale țigării.

10 Virginia așează ceașca pe mescioara de la căpații, murmurind „uite, cafeaua!” și așezîndu-se apoi lîngă el. După un timp, fiindcă el tăcea, îl întrebă delicat:

— Vrei să fii singur, Toma? Sa nu te deranjez...

— Nu, nu! zise repede Toma. S-a isprăvit vremea

15 visurilor. Am pătruns în realitate!

Sorbind din cafea și amestecînd cuvintele cu fumul altei țigări îi spuse în fraze precipitate cum s-a apropiat de țintă, adică de „startul pentru prima etapa*.”

— Și am toate motivele să cred, iubita mea^ porum-

20 biță, încheie dînsul, că în curînd barbațelul tău va fi deputat! Știu că pe tine nu te interesează frămîntările mele și ca...

— Apoi dacă tu nu vrei să mă asociezi la grijile și năzuințele tale, draga Toma? întrerupse Virginia cu o ușoară amărăciune. Nu mi-ar fi mie drag să-mi povestești luptele tale, mai ales că eu nu prea cunosc lumea. Dar poate că n-ai încredere în inteligența mea...

— Cînd nu întrebi niciodată înseamnă că nu te interesează!

30 — Nu, iubitul meu zise ea lingușitor. înseamnă că încrederea se oferă, nu se cere. Dar ce are să fac? Eu te iubesc și așa! Oricum!

Se lăsă moale și-și răzîmă capul pe pieptul lui tocmai deasupra inimii, auzindu-i bătăile aspre ca niște lovituri de ciocan. Toma îi mîngîie parul o clipă, apoi își apropie fața de obraji ei, șoptind:

35 — Iartă-mă, porumbiță scumpa! Sînt vinovat!... Sînt rău!... Dar viața nu mă lasă să fiu cum aș vrea.

Virginia îi astupă gura cu degetele:

40 — Taci... nu vorbi așa... Tu ești bun și drăguț și.

— Pentru tine mă zbucium să dobîndesc situația care mi se cuvine! Pentru dragostea ta, porumbiță, căci numai tu mî-ești draga pe lume!

— Și pentru copilașii noștri! completează ea, cu două lacrimi în colțul ochilor.

— Desigur, dar întîi pentru tine care meriți toate iubirile...

Gura ei era înflorită de tremurul unui suris de fericire care scînteia și în lacrima ce se strivea între pleoapele întredeschise. Toma îi sărută buzele cu lăcomia unui adolescent grăbit. Parfumul și căldura trupului care se frîngea în brațele lui îi răscoli'ă sîngele. Mîna lui începea să mîngăie prelung coapsele pline.

15 — Nu, nu, iubitele! făcu Virginia dezmeticindu-se și ferindu-se blînd de insistența lui. Fii cuminte!... Nici servitorii nu s-au culcat... Poate să vie cineva...

Era în picioare, își aranja părul puțin ciufulit și rochia puțin boțită și se uita cu o iubire doritoare la bărbatul care se trîntise iar pe spate, cu fața în sus și ochii închiși. Se plecă deodată asupra lui, îl sărută fugar pe buze și apoi, îndreptîndu-se, șopti:

— Nu mai sta și tu, iubitele, atîta!... Vii curînd?... Te aștept... Să te aștept?

25 Refuzul îl enervase. El o dorea acum și ea se oferea mai tîrziu. Bombăni ceva neînțelese.

— Te-ai supărat, iubitele? reveni Virginia drăgăstos. Se poate, iubitele?

— Nu, nu, mormăi el fără să deschidă ochii.

30 — Atunci te aștept... Să nu întîrzii

Dispăru ca o umbră albă. îi auzi îndată glasul în sufragerie, apoi peste cîteva minute în dormitor, singur, un lălăit de mulțumire discret, plătînd ca o adiere de primăvară. Pahonțu, cu sîngele mai calm, se gîndi muștrîndu-se:

35 „Cît ești tu de cuminte și cît sînt eu de nemernic!”

Se ridică, aprinse o țigară nouă și sorbi restul cafelei. Pe jîirDu era un teanc de jurnale. Nici n-a avut răgaz să-și arunce ochii prin ele și doar aranjase ca astă-seară să apară unele informații despre cazul Rotaru.

40

Deschise unul zicîndu-și batjocoritor :

— M-a găsit sentimentalismul tocmai acum...

5 în două gazete, erau note simpatice despre Rotaru
a cărui plecare descoperea racile grele în conducerea
partidului care se cramponează la putere, deși... Alt
jurnal însă dădea știrea că Rotaru a și trecut în par-
tidul democrat unde i se pregătește o primire deosebit
de caldă, avînd în vedere marea suprafață politica ce
o prezintă o personalitate atît de marcantă. Același
io ziar, în altă parte, vestea că apropiata succesiune va
aduce surprize, că în culisele politice se pun la calc
regrupări senzaționale care vor explica intempestiva
schimbare la față a d-lui Rotaru... Toma se spăimînta :
n-o fi făcut cumva Rotaru vreo indiscreție ? Puse mîna
15 pe telefon :

— Maestre, ai văzut presa de seară Dar notița
cu regroupările ?... De unde crezi că vine indiscreția ?...
Bine, știu că ziarul are simpatii pentru doctorul Ionescu.
A, da, posibil sa fie o tatonare a opiniei pu-
20 blice chiar din partea lor... Mă rog, tactica generală
a partidului îi privește pe ei...

Pe cînd vorbea și asculta la telefon, auzea iar din
dormitor cîntecul blînd ca un gîngurit de turturică
drăgostoasă, întîi îl supără : din pricina cîntecului i
se fărîmița atenția și abia pricepea ce spunea Rotaru.
Pe urma punînd receptorul la loc, stătu cîteva clipe
cu privirea la fotografia Virginiei ce-o avea pe blurou,
fermecătoare ca în natură. Glasul îi mîngîia acum ure-
chea, redeșteptîndu-i însă brusc și inexplicabil moimei-
25 tul de la logodna Corinel cînd, plecat, aștepta să-i în-
tindă mîna d-na Belcineanu și cînd d-na Belcineanu
l-a lăsat caraghios parcă nici n-ar fi vrut să ia notă
de existența lui. Scutură fruntea ca să alunge imagi-
nea supărătoare. Strivi țigara în scrumieră, întîlni iar
ochii Virginiei în fotografie și-i auzi cîntecul. Bolbo-
rosi cu o satisfacție de comanda :

— Viu, viu !... Tu știu că mă iubești și niciodată
n-ai să... Tu ești a mea, tu nu...

40 își curmă gîndul care pornea să se reîntoarne la
logodna Corinei. Ușa dormitorului deschizîndu-se fără
zgomot, Toma își surprinse nevasta goală în fața

oglinzii. Era o căldură molesitoare și numai lumina lăp-
toasă din oglinda presăra pulbere de aur în parul blond
răscolit de pieptene, estompînd într-un roz mătăsos
trupul alb cu formele atît de proaspete ca părea cobo-
5 rît dintr-o ramă de aur. Toma se opri cîteva clipe în
prag ca și cînd frumusețea femeiei lui niciodată n-ar
H fost așa de triumfătoare. Virginia mai continuă să
fredoneze puțin, apoi melodia se frînse într-un țipăt
scurt. îl zărise în oglindă și, înfricoșată, luă cămașa de
10 noapte sa-și acopere pîntecele și sîinii.

— Vai, cum m-ai speriat ! zise apoi încercînd sa
zîmbească și abia reușind. Mi sa părut că văd un
dușman fioros sau un tîlhar... Nu știu cum... Sa nu
mai faci d-asiea, iubitele !

35 — Se poate, porumbița mea, să te sperii de mine?
șopti Toma apropiindu-se și sărutîndu-i delicat obrazii
Și g'tul-

— Așa-mî bate inima ! murmură Virginia cu glas
mai răsfățat. Parcă mă și doare...

20 Bărbatul, mîngăindu-i sînul stîng, își plecă urechea
pe pieptul ei și auzi într-adevăr zvîrcolirile care nu
izbuteau să se liniștească. Virginia însă se strecură sub
plapoma, lăsînd pe Toma cu cămașa de noapte în
mina.

25 Peste cîteva minute, cînd pași lingă pat, întîlni ace-
iași ochi mari privind în gol parc-ar fi iscodit un răs-
puns la o întrebare ce nu se putea formula.

— Ce-i cu tine, porumbița frumoasă ?... La ce te
gîndești așa de Intens ?

30 — Nimic... nimic ! zise ea repede ca și cînd ar fi
ascuns o taină ; pe urmă, tremurîndu-și genele lungi,
cu un suris moale și cu glas îndulcit de abandonare
șopti : Vino !... Și... stinge lumina !

34 Cu toate că era măritată de șapte ani și născuse
doi copii, d-na Pahonțu păstrase o candoare aproape
feciorelnica. Nu avea și nici n-ar fi putut păstra se-
crete. Trebuia să împartă cu cineva bucuriile ca și su-
ferințele. Din copilărie a rămas cu nevoia sufletească
de a-și depozita încrederea parca astfel și-ar fi ușurat
conștiința și ar fi făcut provizii pentru alte vremuri.
^o

Cînd s-a măritat a crezut că bărbatul îi va fi și duhovnic. Și singurul, căruia n-a îndrăznit să se destăinuiească niciodată complet, a fost Toma. Prima încercare, pe timpul logodnei, a descurajat-o într-atîta ca nici nu i-a mai trecut prin gînd să reînceapă. Grijile casei și ale copiilor le cumpănea cu Frăulein Erna, mai cu seamă de cînd s-a stins d-na Cumpănașu ; problemele culinare le dezbătea îndelung cu bucătăreasa ; pentru nevoile inimii Cintia era prietena neprețuită care și ea, la rîndu-i, numai pe Ginia o avea confidentă.

A doua zi Virginia chemă poate și de xece ori casa Cumpănașu interesîndu-se dacă d-șoara Cintia a venit de la școală, încît servitoarea se temea să nu se fi întîmplat ceva. În sfîrșit răsună gurița Cintiei la telefon.

— Maimuță scumpă, ce mult mi-ai lipsit astăzi ! zise d-na Pahonțu înviorată. N-am nimic special să-ți spun... Nu, zău, adevărat ! Numai că sînt fericită, Cintizelule scump, și știi bine că fericirea mea n-ar fi deplină dacă n-ai lua pane și tu !... Sigur că din pricina lui Toma ! Apoi lumea mea acum el este și copilășii, ba parcă mai mult el, fiindcă în el se întruchipează și copiii... A, nu ! Ce vorba ! Cum să aleg între el și copii ? Noi patru facem o singură ființă... De ce crezi tu, Cintizel drag, că am vrut să-ți spun că sînt fericită ?... Nu-ți mai aduci aminte cînd m-am plîns odată, mai de mult, că Toma pare înstrăinat, curios, în sfîrșit m-am plîns... Îți amintești ?... Da, cînd a fost fara mine la logodna Corinei Rotaru !... Ei bine, am început să am remușcări că m-am plîns... Toma e bun și drăguț. Să-ți dea Dumnezeu și ție unul la fel !... De ce protestezi ? N-aî vrea ?... Tu nu prea-l iubești pe Toma, Cintizel, am observat ! Te potrivești cu bietul tata... Ba da, ba da

După ce închise telefonul îi păru rău că nu i-a spus nimica despre spaima stranie de aseară mai ales că îi stăruia în suflet ca un pumnal.

„Lasă că-i spun altă data, se gîndi renunțînd. Poate că ar rîde de mine c-am dat în doaga copiilor cu spaimele din senin...”

Toma Pahonțu, mai mult chiar decît Rotaru, a trăit o săptămînă de zbucium bolnav. I se părea că toată lumea s-a oprit în loc și admira mișcările maestrului. Cu trei zile înainte de recepția solemnă de la clubul democrat a reușit să plaseze în *Universul* un amplu interviu cu fotografie al lui Rotaru, oferind curioșilor explicații și clarificări. „La poarta vieții românești bat năpraznic marile comandamente ale viitorului. Tiparele vechi au fost sfărîmate de pulsul noilor principii care-și reclamă realizarea. Nu salturi în necunoscut ; noi nu ne putem permite luxul nebuniilor care să primejduiască însăși existența statului. Dar stăpîni trebuie să fim în casa noastră, complet stăpîni. Primatul național e comandamentul imperios fără a cărui împlinire România nu poate deveni statul puternic și suveran ce are dreptul să fie... Constituția riscă să rămîie un petec de hîrtie dacă nu se adaptează grabnic spiritului vremii. Constituția nouă va trebui să asigure supremația românismului acestei țări într-o disciplină și ordine națională care să garanteze dezvoltarea normală « tuturor energiilor creatoare... Noi nu putem face ca struțul și să ignorăm problemele dificile sau dezagreabile. Problema evreiască există și trebuie urgent soluționată. Eu nu sînt antisemit, dar...” Frazele patriotice curgeau pe aproape trei coloane de gazetă și se încheiau cu certitudinea că aceleași îngrijorări naționale și străduința sinceră de-a vindeca relele de care suferim le-a jăsit în programul partidului democrat pentru a cărui realizare va munci cu bucurie, alături de marele român și animator ce este doctorul Ionescu, respectat de întreaga țară conștientă...

Intervievul a stîrnit comentarii variate. În timp ce unele ziare ironizau subtilele descoperiri ale distinsului reprezentant al baroului, altele, tinere și vehemente, îl salutau ca pe un erou al noii conștiințe românești...

Recepția de la clubul din Calea Victoriei, regizată de Pahonțu împreună cu Motroc, a fost simplă și sobră ca să facă mai mare impresie în special asupra gazetarilor care, ca totdeauna, erau lacomi de intrigi

sau declarații senzaționale. Toate saloanele au fost ocupate de aderenții lui Rotaru printre care s-au mai amestecat și alți prieteni și cunoștințe. La ora fixată, precis, și-a făcut intrarea solemnă doctorul Ionescu de braț cu Rotaiu și înconjuțați de parlamentarii și fruntașii partidului. Au fost, firește, primiți cu o furtună mare de aplauze și aclamații. Pe urmă Rotaru a rostit un discurs; patetic, parafrazându-și inteligent interviul și adăugînd o apologie a doctorului Ionescu sub a cărui energică și înțeleaptă comandă partidul democrat și cu adevărat național va cîștiga izbînda cea mare, Izbînda românismului însuși. Cîteva minute păreau ca se vor darîma zidurile de ropotele ovațiilor. Șeful răspunse tot atît de patetic dar mai scurt facînd elogiul lui Rotaru, mare jurist, mare orator, mare om politic și mai presus de toate mare român. În mijlocul altui puhoi de aplauze doctorul Ionescu a îmbrățișat călduros pe Rotaru. Pe urmă Rotaru a îmbrățișat pe Pahonțu, pe urină Motroc pe Rotaru, pe urmă Motroc pe Pahonțu și așa mai departe, în vreme ce aplauzele frenetice nu mai conteneau și emoția lucea pe toate fețele.

A urmat obligatul banchet la Luzana unde atmosfera a devenit mai cordială și limbile s-au desțelenit în numeroase și nesfîrșite toasturi. Printre primele a fost al lui Pahonțu, care în loc să tamîieze pe șeful partidului democrat sau să batjocorească măcar celelalte partide, a cerut atenție și dragoste și grije pentru tineretul român, speranța viitorului... Cu un vocabular aspru și cu glasul lui hîriit, a recoltat abia cîteva aplauze anemice, comesenii considerînd deplasate asemenea revendicări la o masă prietenească. Spre surprinderea tuturor însă doctorul Ionescu s-a ridicat imediat și a mulțumit „tînărului prieten Pahonțu” ca a evocat aici o problemă atît de dureroasă și atît de actuală, tîndu-1 ca va dovedi prin fapte, cînd va veni ocazia, interesul cel poartă generațiilor noi. Și a închinat pentru tineretul țării, ciocnind afectuos cu Pahonțu în aclamațiile entuziaste ale tuturor.

— Așa se face politica ! i-a șoptit mai tîrziu lui Toma un veciu sfrijit, necunoscut, clipind șiret, fără

a lăsa să se înțeleagă dacă îl complimentează sau îl ironizează, ori dacă admiră prezența de spirit a șefului față de problemele grase demagogice.

io Ultima scenă a cazului Rotaru s-a jucat în parlament. După trecerea oficială în partidul democrat, Rotaru a trimis președintelui o scrisoare aducîndu-i la cunoștință că, deoarece conștiința l-a îndemnat să se despartă de vechii săi prieteni politici, se creie dator, dealtfel și în conformitate cu legea, să-și depună mandatul de deputat. Președintele Camerei s-a consultat cu șeful guvernului și apoi a propus, iar Adunarea a admis unanim respingerea demisiei. Ziua următoare Rotaru a mers la ședință și s-a așezat în mijlocul celor nouă reprezentanți ai partidului democrat care l-au salutat cu entuziaste aplauze și îmbrățișări, sub privirile indulgente și ironice ale majorității.

20 — Acuma, Tomiță băiete, la lucru ! strigă Rotaru în aceeași seara. Alegerile bat la ușă, vorba șefului. Trebuie să ne ocupăm serios de reorganizarea Capitalei ! Să luăm contact cu șefii de sectoare, să...

25 Pahonțu crezu iar de cuviință să se codească puțin, numai ca să fie solicitat mai insistent, pretextînd că n-are destulă experiență ca să-și asume o răspundere atît de mare, ca...

30 — Ascultă, Pahonțule, îl întrerupse avocatul deodată cu alt glas, serios și apăsător. Exagerezi. Nu știu a citea oară repeți jocul cu ezitățile astea care nu ți se potrivesc deloc. Dacă ar fi din modestie, ar fi o prostie. Dacă e diplomatie, atunci faci măgăria inutilă de-a mă crede pe mine prost... îmi pare rău că m-ai silit să-ți vorbesc așa.

— Mîe îmi pare și mai rău, maestre dragă, că-mi atribui motive machiavelice ! strigă Toma rîzînd, ca să dea altă întorsătură conversației. Căci nu e decît dorința firească de-a mă acoperi pentru viitor în cazul cînd mi-aî face imputări că...

40 Pahonțu își dădea seama că-a întins prea tare coarda. Rotaru se simțea ofensat. Nu putea nici acuma și nici chiar mai tîrziu să-și răcească relațiile cu dînsul, singurul prieten mai mare. Trebuia cu orice preț și imediat să restabilească situația. Tocmai se întîlnise iarăși

cu Dolinescu și-l poftise la masă, cum îi făgăduise de-
unăzi, îi veni ideea deodată să invite și pe Rotaru,
mărturisindu-i că în acceptare ar vedea uitarea necu-
viinței de adineaori. Pe Rotaru invitația îl încurca.
Nu-i plăcea să iasă seara. Strigă împăcat:

— Ei atunci nu viu și asta să-ți fie dovada că nici
n-am fost supărat... Te-am pus la punct și cu asta s-a
terminat... Dar după ce ai fost cum ai fost, vrei să mă
și pedepsești?... Tu nu știi cât de greu mă urnesc?...
Amîna mai bine pînă după alegeri!...

— Atunci vei fi ministru și n-o să ai timp, zise
Pahonțu. Bine, maestre, nu mai insist, dacă nu-ți face
plăcere, dar lasă cel puțin pe Corina să vie cu Teofil !

— Bucuros, puiule! făcu Rotaru bucuros. Numai
să vorbești și cu Eva... Cu toate că Corina e capabila
să meargă chiar fără voia mamei-si sau mai ales arunci...

Pahonțu oftă liniștit. Pe drum, singur, se muștra :

— Un om deștept nu face d-astea nici cînd e în
șă, darmită cînd de-abia a atins scara !

Barbu Dolinescu sosi cel dintîi. Dacă venea cu zece
minute mai devreme, nici pe Toma nu l-ar fi găsit
acasă.

— Îți deschid eu că fetmeile-s în mare fierbere cu
pregătirile î îl întâmpină Pahonțu îmbrățișîndu-l. Mai
Bărbiile, ce bucurie-mi faci, mămă, nici nu-ți închipui !

Era cu vreun an mai tînăr ca Toma, dar părea mai
mare, poate din pricina firelor albe ce-i mijeau pe tîm-
ple. Avea o înfățișare de mîndrie bărbătească, răs-pîn-
dind totuși o simpatie cuceritoare. Fața uscată cu pie-
lea mată și niște trăsături fine care însă reunite dădeau
o impresie de energie îndărătnică. Ochii vii negri, cu
sclipiri arzătoare, erau într-adevăr ferestrele sufletului,*
privirile lor exprimau atîta sinceritate că în dosul lor
nu mai putea dăinui nici o taină și nici o strîmbătate.
Numai buzele subțiri, alcătuiind o linie orizontală, as-
cundeau parcă în rigiditatea lor o cruzime aproape în
contrast cu tot restul. O cicatrice largă îi brăzda obra-

zul drept de la coada ochiului la colțul gurii și pînă
la îndoitura bărbiei.

— Bine te-am găsit, frate-meu ! zise oaspele rîzînd
numai cu ochii.

În clipa cînd treceau din vestibul în biuroul _lui
Toma, se deschise furtunos ușa sufrageriei și Virginia
strigă :

— Toma dragă, a sunat! Vezi tu cine e, ca jupî-
neasa...

Zări pe Dolinescu, se întrerupse zăpăcită și mur-
mură :

— Vai, scuzați, domnule, credeam că Toma e
singur...

Străinul o privea cu surprindere plăcută. Pahonțu
interveni :

— Stai, porumbițo, dacă s-a nimerit așa, să cunoști
pe fratele Dolinescu...

— Iertați-mă, doamnă ! Am venit prea devreme, zise
Dolinescu sarutîndu-i mîna. Am venit însă înadins ca
să mai pot sta de vorbă cu soțul d-voastră pe care de
ani de zile nu l-am mai văzut decît între două trenuri
sau două tramvaie... (Vorbînd examina mereu pe Vir-
ginia. Se întoarse deodată spre Pahonțu, cu alt glas.)
Domnule, frumoasă nevastă ai!... Unde ai găsit-o ?...

Mămă Pahonțule, mămă, tu în toate ai avut noroc!

Virginia se retrase confuză și îneîntată, făgăduind
să revie curînd împreună cu Cintia pe care o luase de
la amiază să-i fie de ajutor, mai ales ca între invitați
erau și soții Herdelea, iar pe coana Niculina o cunoștea
de mare ousurle.

Un sfert de oră, cît fură singuri, Dolinescu nu jn-
cetă să ferească pe Toma, și pentru că a izbutit să-și
înjghebe un cămin — casa lui, nevasta lui, copiii lui —
dar cu deosebire pentru că s-a putut acomoda cu viața
și, stăruind pe lîngă Rotaru, a ajuns aproape de
țintă.

— Am înțeles din jurnale, frate-meu, zise serios, dar
cu o lumină disprețuitoare în ochii jucăuși. Ca mîlne
vei fi deputat și pe urmă celelalte înainte...

— Dacă ar merge lucrurile cum crezi tu, da^ zîmbî
Pahonțu. Dar partidul democrat nu înseamnă sigu-

ranța, cî mai mult riscul! Eu nu puteam să ma despart de Rotaru, îți închipui !

5 — Lasă, măi, că trebuie să fie ceva la mijloc ! re-
lua Dolinescu neturburat. Rotaru e vulpe bătrînă și nîci
tu nu ești tocmai ageamiu — nu mergeți voi spre neant
doar cu idealul în brațe ! Astea-s pentru galerie, religia
tinereții și comandamentul național și celelalte !

io Pahonțu era obișnuit cu franchețele lui bicîuitoare
și-i plăceau în patru ochi. S-au legat prieteni de cruce
pe front. Au luptat în același batalion de vînători, au
fost bravi amîndoi și au dobîndit împreună cruciulița
albastră care le consacra meritele militare. Dolinescu a
observat de atunci rîvna aproape feroce de-a ajunge
a camaradului său, dar nu i-a socotit-o un defect în
15 sine, zicînd ca munca și talentul dau drept omului să
se valorifice.

20 După război viața i-a despărțit. Dolinescu, odrasla
unei familii mari, cu relații de rudenie și prietenie în
sferele înalte, trăia în alte cercuri cu puține contin-
gențe în lumea în care se învîrtea Pahonțu. Cînd se în-
tîlneau, rar, vechile amintiri comune din traiul aspru
de odinioară le împrăștiu prietenia și-i păstrau viu
farmecul. Pahonțu îl lubea ca pe un ideal, spunîndu-i
25 totuși deseori că viața ideală pură nu se poate trăi,
precum nimica absolut pur nu poate exista în lumea
noastră pămîntească.

30 în primii ani de pace Dolinescu îndată ce și-a luat
licența, a găsit, prin intervenția unui unchi al său, un
post important în birourile comitetului agrar de pe
lîngă Ministerul Agriculturii. A fost primit cu simpa-
tie de toți, îndeosebi pentru că era cavaler Mihai Vi-
teazul. După vreo șase luni de serviciu, într-o zi di-
rectorul l-a chemat special: „Domnule Dolinescu, pre-
ședintele nostru, printr-o rezoluție sibilinică, cere un
35 referat urgent și favorabil într-o chestiune cam ginga-
șă... Pînă mîine să mi-l aduci !” L-a adus. Peste o oră
îl cheamă președintele, un bătrîn respectabil, sever și
cu mustăți pe oală : „Domnule, referatul d-tale e gre-
șit. N-ai respectat rezoluția mea.” „Nu e greșit, dom-
nule președinte.” „E greșit! apăsă președintele. Sa-l
refaci conform rezoluției mele.” „Domnule președinte,

mi-e imposibil zise Dolinescu îndreptîndu-se militărește.
Rezoluția d-voastră e greșită, fiindcă nu respectă legea.
Referatul meu e în conformitate cu prevederile legii...”
Președintele îl măsură de sus pînă jos, întrebînd : „D-ta
5 te numești Dolinescu ?” „Da, domnule președinte !” 11
măsură din nou, clătînd din cap cu o indignare sta-
pînită, apoi luă referatul, îl rupse tacticos în bucăți, îl
arunca la coș și în cele din urmă se adresă directorului
care era de față, zicînd : „Te rog să iai măsuri ca
10 pînă într-o oră acest domn să părăsească definitiv biu-
rourile instituției ! Ai înțeles ?... Peste o oră sa-mi ra-
portezi de executare !... Atîta necuviința !... Am termi-
nat !” „Am onoarea sa vă salut, domnule președinte !”
făcu Dolinescu liniștit, ieșind...

15 După cîteva zile unchiul său îl apostrofă supărat:
„Bine, Barbule, sa-mi faci una ca asta ! Și tocmai cu
președintele care a fost atît de amabil, care a înființat
anume un post pentru tine...” „N^{am} știut asta, nu
mi-aî spus, răspunse Dolinescu neclintit. Dar chiar daca
20 știam, lucru incorect nu făceam • Mi s-a cerut ceva ne-
legal și ca atare Incorect!”

Vreo doi ani a umblat fără ocupație. Pe urmă un
prietен intim al familiei, membru important în consi-
liul de administrație al unei imense societăți industriale,
25 după multe efortări, a reușit să-l numească inspector
general cu leafă bună și cu atribuții atît de vagi încît
echivala cu o sinecură. Dolinescu s-a prezentat la ad-
ministratoorul delegat, proprietarul și stăpînul de fapt
al instituției, i-a mulțumit pentru numire și i-ji cerut de
30 lucru. Administratorul l-a îndrăgit pentru că era sim-
patic și fusese erou. L-a făcut să vie de mai multe
ori, a stat totdeauna de vorbă foarte amical despre
toate, dar de lucru se codea să-i dea, neavînd încredere
în capacitățile industriale ale eroilor.⁴⁰ Văzînd că trec
35 lunile și încasează leafa fără muncă, Dolinescu de-
clară verde amabilului administrator că conștiința nu-i
permite să primească bani de pomană, că el înțelege
să lucreze, iar dacă nu va fi la înălțime... în zadar
mai încercă administratorul să-i explice că țara are
obligații față de cei ce și-au vărsat sîngele, Dolinescu
nu se dădu bătut. Mai mult ca să scape de el, admi-

nistratorul născoci niște controluri și verificări, imposibile de realizat, dar bune să ocupe timpul zelosului inspector general. Peste aproape un an însă Dolinescu îi aduse un raport de mai multe zeci de pagini. Din curiozitate își arunca ochii prin el într-o seară și rămase uimit de conștiinciozitatea și seriozitatea lucrării. Se descopereau o serie de neregularități din trecut, care au costat multe milioane, și defecte de organizație care azi micșorează producția și păgubesc societatea cu alte milioane. Și se propuneau îndreptări, parte urgente, parte de lungă durată, pentru înlăturarea relelor... După vreo săptămână Dolinescu fu chemat și felicitat cu mare căldură. Totuși peste o lună administratorul îi comunică cu părere de rău ca trebuie să renunțe la serviciile lui, despăgubindu-l cu leafa pe trei ani. Era mai comod decât dacă ar fi realizat propunerile foarte judicioase dar prea gingașe din referatul prea conștiinciosului inspector...

În sfârșit, cu concursul unui prieten mai mare cu câțiva ani și pe cât de muncitor, pe atât de norocos, ajuns director influent la Ministerul Industriei, Barbu Dolinescu a fost numit inspector. Un an și jumătate a funcționat spre mulțumirea tuturor. Era de o cinste și severitate încât i-a mers vestea, iar ministrul însuși, când avea vreo însărcinare mai grea, pe Dolinescu îl trimitea. Cu vreo două luni înainte de plecarea guvernului, prietenul în direcția căruia lucra i-a dat într-o zi un dosar să studieze și să refere, atrăgându-i atenția ca ministrul ar dori să poată pune o rezoluție favorabilă. A doua zi Dolinescu a raportat verbal directorului că în dosar e vorba de niște lucruri suspecte despre care probabil ministrul nu știe, așa că... Directorul consultând pe ministru, i-a spus să fie abil și să facă așa încât să-și împace și conștiința și dorința ministrului. Dolinescu a studiat mai de aproape dosarul și conștiința lui s-a revoltat mai mult. A întocmit deci un raport foarte minuțios, l-a înregistrat oficial ca să nu i se piarză urma și l-a prezentat directorului care, citindu-l, a sărit ars : „Ai nebunit, dragă Barbule?... Crezi că am să prezint eu ministrului astfel de referat?... Dacă ții cu orice preț, du-te de-l prezintă

d-ta î!” Dolinescu a luat dosarul și referatul, s-a urcat la cabinetul ministrului, a așteptat până i s-a spus că e singur ca să-i poată da mai bogate lămuriri, și a intrat „Domnule ministru, referatul în chestia...” „A, J-ai făcut? zise ministrul mulțumit. Bravo! Da-l încoace, Dolinescule!... Sper că pot scrie: Se aproba referatul?” adăugă luând stiloul și aruncându-și ochii pe hîrtia pusă dinainte de Dolinescu. „Cum credeți, domnule ministru! zise Dolinescu modest. Eu m-am luptat sa...” După primele fraze ciute însă, ministrul se întrerupse și strigă supărat: „Ce luptă, domnule? Eu nu ți-am cerut să te lupți... La război te-ai luptat foarte frumos, de aceea ești erou. Dar aici ești funcționar și trebuie să execuți ordinele și să-ți faci datoria... Ia dosarul și să-mi prezinți alt referat, în sensul...” „Domnule ministru, conștiința nu-mi permite să modific nici un cuvânt din ce-am scris în referat!... D-voastră nu știți ca se urmărește...” „Eu n-am timp de conversație cu d-ta. Să modifici referatul!” „Nu se poate, domnule ministru. E înregistrat” — răspunse calm Dolinescu. „Poți să pleci. Vei fi destituit pentru neexecutare de ordine!” gîfîl ministrul Prefer, domnule ministru. Vă salut!”

Ministrul a fost silit să scrie totuși „Se aprobă” pe referatul lui Dolinescu. Și nici Dolinescu n-a fost „destituit” ci numai „pus în disponibilitate” prin desființarea postului. De data aceasta însă Dolinescu n-a primit îndepărtarea fără murmur. Avea drepturi câștigate și s-a adresat justiției. După aproape doi ani a câștigat procesul — daune și reintegrare. Guvernul se schimbă, dar nici noul ministru nu părea bucuros să-l reprimească în serviciu. A tărăgănat cât a putut și l-a reintegrat în cele din urmă, dar la Cetatea-Alba. A urmat alt proces pe care iar l-a câștigat și ministrul iar a găsit motiv de amîinare pînă la bugetul viitor, deoarece numai pe cale bugetară se putea reînființa postul...

Acuma era tocmai în așteptarea noului buget. Cum însă noul buget părea că va fi alcătuit de un nou guvern, era sigur că va trebui să o ia dacapo, să facă alt proces cu alte amînări...

— în sfârșit, știi tu, frate-meu, sistemul nostru național, încheie Dolinescu povestindu-i ultimele peripeții ale ultimului proces. Nu-mi fac iluzii. Pînă nu va veni o răsturnare din temelii, nu se poate ameliora nimic în scumpa noastră țară.

— Tu disprețuiești profund politica, observă Pahonțu. Cu toate astea numai prin politică se poate provoca schimbarea mare pe care o rîvnim cu toții. Politica e arta de a prevedea, de a crea și de a fericii un popor sau lumea întreagă.

— Politica e rîia vieții, dragă Toma ! făcu Dolinescu rînjind crunt; fiindcă însă tocmai reapărea d-na Pahonțu cu Cintia, adaogă repede, îndulcindu-și expresia ; Despre asta vorbim altă dată. Acuma avem lucruri mai simpatice...

în curînd sosi profesorul Cumpănașu cu fiul său și apoi, la interval de cîteva minute numai, Titu Herdelea cu doamna. Dolinescu îi strînse mîna cu o mică explozie amicală :

— Domnule Herdelea, ce bine-mi pare că te întîlnesc ! Nici nu mă așteptam, Toma nu mi-a spus nimic... îți aduci aminte de mine • Unde neam cunoscut : înainte sau după Cireșoaia ?... Dar te-ai schimbat mult ! Nici nu te-aș fi recunoscut pe stradă... Te-ai făcut mal chipeș, mi se pare însă că ai și îmbătrînit !

— Apoi anii nu se îpuținează, ci se înmulțesc, bată-i să-i bată ! zise Titu Herdelea cu o veselie puțin jenată. Am patruzeci și cinci împliniți, domnule Dolinescu ! Aș fi decan asta-seară, dacă n-ar fi domnul profesor sa mă întreacă !

— Eu am bătut cincizeci și cinci și tot nu mă simt bătrîn ! glumi Cumpănașu clipind către d-na Niculina care se întunecase la față.

Titu Herdelea într-adevăr îmbătrînise în ultimii ani parcă l-ar fi ros o boală ascunsă. își pierduse mult din vioiciunea de odinioară. La colțurile ochilor și ale gurii se înmulțeau zbîrciturile, semănînd în privința aceasta cu tatăl său care murise tocmai în ajunul războiului. Părul începuse a-i cărunți de cîțiva ani, pe urmă s-a oprit și a rămas o culoare incertă, deloc tinerească.

Niculina, soția lui, nu observa schimbarea. Dimpotrivă i se părea că, împlinindu-se la corp, s-a făcut mai bine și-l urmărea feroce cu eterna ei gelozie. Ea însăși, din fecioara plătîndă, ajunsese o matroană voinică, grasă, cu respirația grea, cu picioarele umflate, cu un trup otova, cîrcotașă și moralizatoare. Numai figura păstra urmele drăgalășiei de demult, cu toate că făcuse o bărbie cu doua rînduri. Era convinsă că e cea mai desăvîrșită menajeră, teroriza servitoarele și nu-i plăcea nimic la alte case. Pentru că nu și-a înșelat niciodată bărbatul, considera pe celelalte femei cocote. Se credea și azi atît de fermecătoare că nu se dădea pe trei tinere. își făcuse un glas de parcă veșnic avea arțag...

— Îi vreme ce l'itu schimba ou Dolinescu cîteva amintiri de război, Nieulîna se depărta cu Virginia și Cintia, șopiîndu-le indignată :

— Da mojić mai e și asta, cine-o fi... I-auzi ! Că Titu e bătrîn !... Mă mir ca nu i-e rușine...

— Așa sînt, tanti draga, bărbații între el, încercă Virginia so îmbuneze.

— Ba e un mormoloc Titu, că eu l-aș fi repezit sa ma pomenească ! se înverșuna d-na Herdelea.

Mai bodogăni puțin, apoi își schimbă înfățișarea și glasul, întrebînd drăguț :

— Da voi cum vă mai lăudați, fetelor ?... Tu, cîntizoiule, mereu cu școala și gospodăria ?... Sper că ați pregătit un *metiu* mai ușor, Virginia draga ? Eu una, în orice caz, nu știu dacă am sa mănînc mare lucru... Că mi-a adus azi Titu o cegă delicioasă și am gătit-o oum știu eu de a fost ceva rar ! Unde mai pui ca aveam și un curcan...

O întrerupse însuși Titu care se apropia sa salute pe d-na Pahonțu și pe Cintia, rostind vesel și ardelenește :

— Servus Virginia \ Ai emoții de gospodina Dar tu Cintia ? Servus !

Apoi le sărută mîna pe rînd, galant și surîzător. D-na Niculina iar se mohorî. i se părea exagerat și ridicol ca un om serios, cum ar trebui să fie dînsuî, să le țocaie mîiniile. Baremî Cintia e chiar elevă... Dar așa a fost el totdeauna, nedelicat cu nevastă-sa în

lume. Era sigura că, în sufletul lui, le place pe amîndouă și nu așteaptă decît un prilej. Că și ele trebuie să fie niște stricate^ oho... Despre mironosița de Virginia a avut ea bănuiele de cînd Titu s-a găsit din senin să însoțească pe Pahonțu la nuntă, la Alba Iulia. Ba s-a mai descoperit deodată și ruda cu „frumoasa...” ? Nu-i vorbă, a observat ea de mult ca-i fug ochii după fetișcane. Are dreptate domnul c-a îmbătrînit; numai bătrînii sînt așa de libidinoși... Ca să-i taie orice eventual efect, îi zise plină de îngrijorare prefăcută :

— Vai, dragat Țitul, ai un aer așa de scofîlcit ?... Nu cumva ai răcit aseară ?... Cum ajungem acasă îți pun niște pahare, să știi!

— Lasă, frate, ca n-am nimic ! bombăni bărbatul, depărtîndu-se. Ce Dumnezeu...

— Bine, Țitișor scump ! spuse Niculina deodată cu mare drăgălășie. Iar ca să arate celor două cît de mult se iubesc ei și cît de zadarnice ar fi pentru ele orice speranțe de a i-l răpi, strigă dulce: Titule! Scoase vîrfurile limbii între buzele țuguiate și-i trimise o sărutare, ciripind apoi ca o vrabie bătrînă : Ce bărbat, mînca-l-ar mama ! Nici nu se mai găsesc azi bărbați ca el !

Cei doi logodnici întîrziau. Ca să se agrementeze așteptarea, Pahonțu ceru să se servească aperitivele. D-na Herdelea numai acum descoperi pe băiatul lui Cumpănașu și îndată interpela pe Titu :

— Vezi, ți-am spus să aducem și pe bietul Zachî, dar tu ca așa și pe dincolo. Iacă, domnul Cumpănașu l-a adus pe al dumnealui...

— Acu lasă, Nkulino, ca Zachî are de lucru ! făcu Herdelea împăciuitor.

— Ce lucru ? stăruia ea. Așa l-ai chinuit totdeauna, dragul mamei, parc-am avea o sută de copii... De ce nu-l scoatem și pe el în lume ? N-are nas, e slut, ori e prost ? Slava Domnului, i-am dat o educație cum nici la prinți nu se pomenește în vremea de azi...

Zachi era unicul fiu al lui Herdelea și l-a necăjit cît zece. Rau și leneș, disprețuia cartea, avea ambiții sportive și, la douăzeci de ani, abia se lupta cu clasa a șaptea. Subt pretext că un copil avem, Titu a fost

obligat să-i îplinească toate capriciile pentru a evita eterne certuri cu Niculina. N-a trecut nici o clasă fără toate intervențiile posibile și totuși a rămas de trei ori repetent și a trebuit să schimbe trei licee. Anul trecut a încercat să se sinucidă pentru că l-a părăsit o mică artista de varietate...

5 D-na Herdelea, încăpățînată ca totdeauna, se înverșuna să cheme pe Zachî prin telefon, tocmai fiindcă Titu se împotriva și nimeni nu-i dădea ei dreptate, 10 ba Pahonțu — care știa cîte amărăciuni avea Herdelea cu băiatul — aruncase chiar vorba că „nu e nimica, o să vie și Zachî altă dată !” Sosirea ultimilor invitați abia-abia reuși să înlăture chestia Zachî.

— în loc de doi venim trei ! zise Teofil Druceanu. 15 Și, firește, cu întîrziere ! A fost imposibil să convingem pe bătrîni că n-avem nevoie de însoțitor și a trebuit să trimitem întîi mașina să ia pe soră-mea și pe urmă să pornim înapoi toți trei împreună !

— Nici nu există în toată România ființă mai pașoptiistă ca mama ! spuse rîzînd Corina. Afară poate 20 de tata și de mama lui Teo !

Niculina găsi foarte necuviincioase față de părinți vorbele acestea, dar toată lumea făcu haz, mai ales Titu care examina cu ochi dulci pe Corina și pe Gafina. 25 Utlînd pe Zachî, d-na Herdelea se apropie de bărbatul ei, să-l apere de ispite, șoptindu-l :

— Doamne, stricate mai sînt fetele de azi !

Gafina, fata cea mai mică a lui Druceanu, nu cunoștea decît pe Pahonțu. Virginia însă, după ce se îmbrățișă cu Corina, o sărută și pe ea, fără să mai aștepte 30 prezentări. Din rîsetele și zgomotul general se ridica apoi dominator glasul lui Teofil :

— Știi noutatea cea mare, Toma ?... A căzut guvernul !

35 După o clipă de uluire izbucniră întrebările febrile care reclamau amănunte. Teofil n-a mai avut de unde să se informeze. întîmplător, așteptînd pe Gafina, a telefonat la Belcineanu, pe care nu-l putuse întîlni după-amîazi, să-i ceară o precizare pentru un proces 40 de mîine. Și Belcineanu l-a comunicat că acum — un ceas și ceva, exact la ora opt seara, primul ministru

a fost la palat, și-a oferit demisia și demisia i s-a primit. Teofil a informat, firește, și pe Rotaru care, în momentul când tinerii porneau încoace, telefona la doctorul Ionescu.

5 — Bine, dar asta e absolut neașteptat! striga Pahonțu cuprins de o agitație extremă. Asta e lovitura de teatru, ca să nu zicem de măciucă ! N-a răsuflat nimic ! N-a știut nimeni nimic !... S-o fi întâmplat ceva la Parlament ?

10 Nu, asta știu eu precis ! zise Teofil. A fost o ședința absolut anodină.

Titu Herdelea avea emoție din altă pricină. El, știind că nu e nimic extraordinar la ordinea zilei, nici n-a mai trecut pe la redacție, mulțumindu-se să anunțe pe
15 secretarul general ca va veni mai târziu, poate după miezul nopții. Ceru deci numaidecât *Universul*. Secretarul îl liniști și-i ură poftă bună : au avut și ei știrea la timp, dar numai adineaori a confirmat-o prezidenția consiliului printr-o notă laconică și, pentru că n-au
20 putut culege la repezeală nimic interesant, au renunțat a scoate ediție specială.

Pahonțu încerca să afle amănunte de la Rotaru care însă nu știa mai mult căci nu dăduse de doctorul Ionescu, iar Motroc n-avea decât informația din *Dimi-*
25 *neafa* care a apărut tocmai adineaori, anunțând doar că mâine vor începe consultările. Mai telefona și la *Adevărul* întrebând de un redactor politic prieten care de obicei știa mai multe decât se puteau publica, dar nu-l mai găsi la redacție.

30 — Ei, asta e bună ! făcu Pahonțu cu un suris rătăcitor și căutând să se stăpânească. Din senin ! Bomba !

— Așa e politica ! zise Dolinescu ironic. Arta de-a prevedea și de-a fericii lumea !

35 Încurcătura stîrnită de vestea lui Teofil a fost binevenită pentru Virginia care a trebuit să modifice aranjamentul mesei, să adaoge un tacîm...

— Poftiți, vă rog la masă ! rosti cu emoție jupîneasa dîn prag deschizînd larg ușile sufrageriei.

Virginia repeta invitația nu mai puțin emoționată.
40 Era cea dintîi masă mai mare, cu străini și deci mai

pretențioasă, în căsnicia ei de șapte ani. În afară de cina săptămînală cu Cumpanașii, a mai avut rareuri pe Herdelenii sau din cînd în cînd cîte un prieten de-al lui Toma, adus întâmplător și mai totdeauna neanunțat. Acum însă erau unsprezece în sufrageria luminoasă și Virginia se simțea ca la un examen de capacitate. Dacă n-ar fi avut pe Frăulein Erna care să dirijeze pe bucătăreasă și pe jupîneasa în timpul serviciului, ar fi stat pe jăratec. Chiar așa era cu ochii
10 mereu la ușa oficiului și la fata care servea, cu toate că Cintia, de cîte ori își încrucișau privirile, îi făcea discret semne că toate merg pe roate. Spre fericirea el Teofil Druceanu, tocmai într-un moment de tăcere, i se adresă foarte familiar :

15 — Iertați-mă, doamnă, că îndrăznesc, dar e așa de delicios că eu m-aș mai servi puțin, dacă e voie...

— Vai, domnule, îmi faci mare plăcere... Margareta, servește, te rog ! zise d-na Pahonțu iluminată de bucurie, mai ales că și alți oaspeți își manifestară aci:ma
20 aceeași dorință.

D-na Herdelea, care mîncase cu poftă, se opri deodată parca elogiile ar fi fost săgeți zvîrlite în reputația ei culinară. Pentru a atrage atenția asupra propriilor sale calități, pe cînd lumea se servea din nou,
25 ea rosti sentențios :

— Ascultă, draga Virginîco, să-ți dau eu o rețetă d^ volovan cum n-ai mai pomenit... Nu zic, bun e și
asta, dar...

— Mai bun nu se poate, doamnă ! spuse cu mare
30 convingere și Dolinescu, servindu-se a doua oară.

— Ei, îmi pare rău, domnule ! se întărită Niculina. Dacă eu n-am să știu cum se face un volovan și care-i mai bun, atunci nu mai știe nimeni. Ca mesele mele sînt vestite în București. Au fost miniștri la noi la
35 masă, Titu are mulți prieteni oameni mari, și toți mi-au mărturisit ca nu s-au ospătat nlcăiri mai bine... Nu ma laud, nici n-ain nevoie, dar acum cîteva zile am avut și noi un volovan, ei bine, chiar Titu a spus că nici la Capsa, în vremurile de glorie, nu s-a mîncat
40 ceva mai fin și mai delicios... D-aia voiam să-i dau

rețeta, că eu nu-s ca altele, sa nu spun... Eu ce-am în gușă și-n căpușă !

Titu Herdelea pusese nasul în farfurie, jenat, dar vedea cu coada ochiului culm Corina, vecina lui din stînga, se uita peste masă la nevastă-sa ca la panoramă, gata-gata să izbucnească în rîs. Profesorul Cumpănașu însă, șezînd lîngă Niculina și știind-o că, mai ales, în chestii culinare, nu cedează nici moartă, interveni să salveze situația, întrebînd deodată :

— Ia mai bine, frate Pahonțule, spune d-ta ce crezi despre criza asta care a izbucnit așa de subit ?... Știm cine pleacă, dar am vrea să știm cu un minut mai cîrînd cine vine ?

Toma își dădea toate silințele să-și ascundă framîntarea. Avea sentimentul de supremă încordare și de mare încredere amestecat cu mare teamă care în timpul războiului, în preajma unui asalt primejdios, i-a zgîlțîit de-atîtea ori sufletul. Nici acum nu-l trădau decît foarte rare zvîcniri nervoase în mușchii falcilor. Răspunse cu rîsul rînjît care-i dădea o înfățișare sălbatcă :

— Din păcate, onorate domnule profesor, eu, cum ai văzut, nu știu nimic... Poate prietenul Teofil ?...

Tînrul Drugeanu se uită o clipă la Pahonțu, nedumerit:

— Spui ironic sau serios ?... în ambele cazuri răspunsul meu ar fi același: nu există decît o singură soluție dreaptă, cinstită, legală...

— Un guvern al partidului național, adică voi! puncta Pahonțu cu același rînjit care pe Drugeanu îl ațîța.

•— Da, hotărît, categoric, noi! răsună glasul lui, sever, aproape provocator. Nu afirm ca asta va fi soluția. După război nu mai funcționează logica și rațiunea. S-au inventat neconținut motive tenebroase de stat ca să se eludeze aplicarea normală a legii fundamentale și, firește, s-a ajuns la caricaturizarea sistemului de guvernămînt. Totuși azi tocmai cei ce au făcut caricaturizarea arunca vina tuturor relelor asupra parlamentarismului și a celor ce l-au apărat și au suferit toaue prigoanele... Degeaba surîzi, dragă Toma, ba-

nalitățile astea sînt adevăruri pe care nimeni nu le mai ia în serios numai fiindcă ne-am obișnuit cu farsa în care trăim !

Pahonțu își îndulcî zîmbetul zicînd :

— Faci'teorii inutile, puiule! Sîntem de acord, știi bine... Acuma însă e vorba de ceva practic, de un simplu pronostic...

— Nu, nu Toma ! continuă Teofil. Eu nu pot lua în glumă lucrurile care privesc soarta țării mele. Tocmai pentru că le-am zeflemîsit mereu, am ajuns în halul în care sîntem. Excesul de zeflemea și de șmecherie ne-a adus aci... Dar vă rog să mă iertați, doamnă ! zise deodată cu alt ton, de o politeță naturală, către d-na Pahonțu de la dreapta sa. Unde intervine politica dispare veselia \

Virginia era într-adevăr îngrijorată ca dîn pricina discuțiilor nu se mai apreciază suficient eforturile ei menajere. Murmură drăgălaș :

— Numai sa nu vă pierdeți pofta de mîncare...

— A, nu, zau, Pahonțu singur e de vină, se răsfăța deodată și Corina ciocnind brațul amfitrionului. El provoacă pe Teo tocmai pentru că știe cît e de pătimăș...

— Păcat de mîncările astea că-s destul de bune, observă și d-na Herdelea. Mai lăsați încolo politica, of, că ne-a ajuns pînă peste cap...

Un răstimp se vorbi ca să se vorbească, despre toate și nimic. Conversația însă lîncezea. Se simțea că toți se gîndeau la altceva. în sfîrșit Pahonțu se ridică de la masă și alergă la telefon.

— Arde ! Arde ! zîmbi Cumpănașu. Ar fi în stare să ne lase pe toți aici și sa plece să afle ce se mai întîmplă ! Colosal îl pasionează politica !

— Mai degrabă e spiritul gazetăresc, dragă baciule ! zise Titu. Are curiozitatea să descopere, să știe, să se informeze. Păcat că nu se hotărește sa intre într-o redacție serioasă, cum ar fi la noi, la *Universal* Sînt sigur că într-un an ar deveni cel mai strălucit ziarist!

Pahonțu își relua locul la masă: a vorbit cu Rotaru, nu mai e nimic, la palat s-au stins luminile și

s-au închis porțile, ceea ce dovedește ca nu poate fi vorba de audiențe...

5 Barbu Dolinescu așteaptă alta pauza ca sa observe, cu o umbra de tristețe disprețuitoare, că în acest moment, în zeci și poate mii de case, pretutindeni unde a pătruns vestea demisiei guvernului, aceeași nerăbdare și curiozitate frământă sufletele, iar biețu
10 oameni se pierd în speranțe și coniecturi, nu numai cei înregimentati în diferitele partide și grupări politice și deci mai mult sau mai puțin interesați, dar și cei simpli care nu se ocupă de politică sau chiar o detesta.

— Binefacerile civilizației moderne, zise Teofil Dru-
geanu rîzînd. Afli imediat ce se petrece în lume și
15 poți judeca, te poți bucura sau întrista, după împre-
jurări... Asta se cheamă a trăi intens !

— Asta dovedește cît de mult s-a răspîndit pecin-
ginea politică, reluă Dolinescu grav. Ce are a face
cu civilizația ? Atunci și jobenul din capul hotentotului
20 nudist e o binefacere a civilizației sau măcar un J
avantaglu ? Civilizația nu începe cu politica în orice
caz ; cel mult sfîrșește prin politică și se destramă !...
Ca la noi ! Că am ajuns să nu mai facem decît po-
litică și să nu ne intereseze decît scandalurile ei ! 1

— Politica și amorul, exclamă Titu Herdelea cu J
25 intenția de-a îndulci lucrurile. Așa e viața românului i
Se surîse puțin. Numai Niculina se bosumflă. Gluma
lui Titu era o sfidare la adresa ei lăsînd să se înțeleagă J
că și el e mort după amoruri și ca n-a iubit-o și n-o
iubește numai pe ea. Bombăni disprețuitoare :
30

— Ce vorbe-or mai fi și astea. Doamne ?... Om cu
părul alb și cu băiat mare...

Pe Corina o amuza d-na Herdelea, iar indignarea I
el geloasă contra amorului o făcu să rida pe înfun- J
date.

35 — fu, dragă Barbule, urăști politica, strigă Pahonțu
din celălalt capăt al mesei. E o atitudine care se poate
înțelege și explica. Dar judecînd obiectiv nu e posibil
sa condamni politica în sine, ca atare. Pîna la un
punct politica se confunda cu viața însăși. Un popor |
40 nepolitic e un organism mort.

— Excrescențele vieții politice, cum sînt la noi și
aiurea, care dezgustă pe mulți, în special pe oamenii
dintr-o bucată, nu trebuiesc aruncate în sarcina poli-
tice, observă și Cumpănașu, tacticos, ca totdeauna.
5 Noi, popor latin, avem în sînge pasiunea politică.
Strămoșii noștri de la Tibru au fost mari războinici,
dar tot atît de mari și în politică. De multe ori politica
e mai tare decît războiul.

— D-ta vrei să curăți pomul de omizi și, în loc să
io distrugi omizile, tai pomul ! complectă Teofil. Toți
vrem să dăm politicii noastre alt sens, alt ritm, alt
suflet, s-o înnobilăm prin noblețea năzuințelor și prin
puritatea luptătorilor, dar nu putem să renunțăm la ea
fără riscul de-a ne întoarce la robie. Dealtfel generația
15 noastră tocmai din pasiunea politică își trage dina-
mismul care o deosibește de predecesori, iar cei care
vin după noi sînt și mai dinamici... Evident, vorbesc
de politica mare, idealul unei vieți mai bune, nu de
ceea ce fac guvernanții de azi, învîrtitorii de crize
20 și inventatorii de soluții ministeriale pe sprinceană,
gloata de politîcastri fără scrupuluri...

Dolinescu asculta continuînd sa mănînce cu poftă
spre marea încîntare a d-nei Pahonțu. Pe urmă își
așează binișor furculița și cuțitul pe farfuria goală și
25 ridică ochii spre Drugeanu.

— Da, da ! spuse deodată cu glasul încet dar atît
de fierbinte parcă frigea. Vorbim de dinamism, de
generația politicii și uităm politica pe care o vedem
cu ochii noștri și o simțim pe pielea noastră... Fiindcă
ne complăcem în minciună. Toată viața românească e
o minciună oribilă. Mințim chiar că ar fi un Interes
național ca să trăim în minciună. În loc să ne dez-
vălim fără cruțare relele și să le vindecăm cu fierul
roșu, noi ne ascundem sub pretextul civilizației și
35 cocoloșim toate ticăloșiile. Neamurile cele mari și cu
adevărat civilizate sancționează cu moartea pe răufă-
cătorii lor ; noi, cu țărani cei mai amărîți din lume,
afară poate de cei chinezi, cu mortalitatea cea mai
mare și cu criminalitatea la fel, noi aproape că dăm
40 pjemii și decorații tuturor pungașilor... Ne înșelăm
ca poporul nostru e supus și harnic și n-are nevoie de

pedepse severe, și nu permitem judecătorului să dicteze pedeapsa capitală oricât de oribilă ar fi crima, dar găsim natural ca un jandarm oarecare, fără teamă de răspundere, să ucidă pe cel al cărui ochi nu-i sînt pe plac... Cum vreți să faceți politica de demnitate, de mîndrie, de rezistență cu un popor care a codificat lășitatea într-un proverb foarte respectat : capul plecat sabia nu-l taie... ? Nu, nu ! Nici o politică ! Noua ne trebuie educație, nu politica ! Trebuie smulse cu cleștele din suflete lășitatea trecutului, capul plecat și toate celelalte. Sîntem un ogor năpădit de bălării care înăbușesc orice planta nobilă. Trebuie plivit temeinic ogorul, fără mila și fără teama ca pămîntul va rămînea gol și sterp. Va părea așa la început, dar în curînd va răsări sămînța cea bună și vor crește plantele cele nobile... Politica sa plece în vacanță pentru vreo treizeci de ani, iar generația cu dinamismul politic să-și întrebuinteze energiile pentru refacerea sufletului neamului nostru, un suflet nou, eroic, mîndru, viteaz... Fiecare partid și grup politic are cliva oamenilor capabili, cinstiți, talentați. Să-i adunăm pe toți împreună, să nu mai facă politica, numai gospodărie și educație. La plimbare cliența uituror ! Nu se mai dobîndește nimic prin politică și nepotism, ci numai prin muncă și merite ! Cine nu muncește, nu mîncea ! Dinamicii cei mici să învețe carte, să muncească, să zidească țara nouă. Mai jîrziu, cînd lumea va avea în sînge dreptatea și curătenia, cînd va fi dobîndit sentimentul demnității și va fi uitat capul plecat, atunci și numai atunci, poftiți iar la politică î... Vremea și banii ce se pierd azi cu politica, să-l întrebuintăm pentru ridicarea sănătății fizice și morale a neamului. Sînt sigur că în treizeci de ani, dacă se vor întrebuinta bine, vom ajunge țara cea mai binecuvîntată din lume !... Dar pînă atunci...

— Pînă atunci vei face și tu ce face toată lumea ! zise Pahonțu abia ascunzîndu-și ironia. Lumea trăiește cu realități, dragă Barbule !... Frumoase sînt iluziile, o da... Dar cu iluziile nu se hrănesc mulțimile !

— Cu minciunile însă da ! aprobă Dolinescu. Știu. De-aceia n-am nici o pretenție...

— Lucrurile' acestea și altele similare sînt locuri comune, atît de mult le credem cu toții ! făcu Teofil. Domnii politicieni ! n-au decît să dea semnalul !

5 — De ce să nu-i silim pe domnii politicieni să strigă Dolinescu iar înflăcărat. Dinamicii înainte !

10 — Mă ironizezi mereu ! zîmbi Drugeanu fără răutate. Totuși am impresia că sîntem frați de năzuință, că mergem pe cai deosebite spre aceeași țintă. Eu recunosc bucuros că, pentru adevărata înălțare a neamului nostru, o educație nouă, radicală, eroică e necesară, absolut necesară, că trebuie făcut *tabula rasa* din minciunile naționale și tradiționale care maschează numai turpitudini ! Dar nu pe prețul renunțării la orice control... îmi cunosc neamul și sînt sigur că

15 fărădelegea s-ar lăfăi mai obraznică, mai revoltătoare îndată ce s-ar realiza trimiterea în concediu a organizațiilor politice. De bine de rău tot avem un control. Cu ce-l înlocuim ?... Avem azi o tiranie minoră care se mai sfiește de nelegiuirile prea mari. Pentru noi un sistem autoritar ar însemna cea mai oribilă tiranie totalitară... Principiul autorității trebuie introdus cu forța acolo unde există rezistență. În Italia sau în Germania a dat greș legalismul. Acolo, fiindcă se aplica legea, făcută de conducători slăbănogi și

25 minată de sabotori, statul se anarhiza și amenința să se descompună. Acolo poate să aibă o justificare vacanța politicii criticiste.* Pe urma acolo există o acumulare de valori culturale care nu se pot pierde în răstimpul cît va dura pregătirea regimului definitiv, răstimp care fatal nu produce ci numai consumă cultura, care prin însăși esența lui e dușmanul culturii, fiindcă cultură fără critică nu se poate concepe... Dar la noi Regele și guvernul sînt de fapt stăpîni mai absoluți ca în orice regim de dictatură. La

* în realitate, cauzele ascensiunii fascismului în Italia și a nazismului în Germania sînt mult mai complexe. Instaurarea regimului totalitar în aceste țări a reprezentat forma cea mai brutală, mai teroristă a dictaturii cercurilor burgheziei monopoliste în imperialism, interesate într-o politică antidemocratică, anticomunistă și expansionistă, exprimînd interesele celor mai reacționare ale claselor asupritoare.

noi nu există rezistență adevărată. Vorba d-tale : capul plecat... Așa că nu-i nevoie de răsturnări prealabile. Sa vie numai un guvern care sa vrea sa înceapă marea experiență și, cu concursul regelui, va avea orice legi, i se vor da orice mijloace, tot... Nu trebuie sa silim pe nimeni, sa violentăm ! Răsturnările nu știi unde pot ajunge. Violența provoacă violență. Sîntem prea șubrezi, unitatea noastră are trebuință încă de timp pînă sa se sudeze deplin. Riscul ar fi prea mare.[^].
10 Înainte și mai presus de toate România trebuie sa trăiască ! Pe urmă sa vie experiențele și reformele și...

— întrebarea este însă dacă, așa cum trăiește, merită să mai trăiască încă ! zise foarte dîrz Dolinescu, Decît sa fim noi gunoiul lumii, cum zice în *Biblie*,
15 apoi mai bine să nu fim deloc ! Daca neamul românesc nu e capabil de o redresare hotărîită...

— Domnule, domnule, te rog foarte mult, nu mai continua ! întrerupse profesorul Cumpănașu cu patetismul său cam didactic. Am aflat ca ești erou și că
20 ți-ai vărsat sîngele și ți-a't primejduit viața pentru unirea neamului. Pe figura d-tale frumoasă porți semnul vitejiei precum pe piept ai răsplata ei simbolică... Ai dreptul, prin urmare, mai mult decît oricine sa-ți spui cuvîntul asupra treburilor și întocmirilor țării.
23 Totuși, nu-mi lua în nume de rău, eu nu pot asculta nici măcar în discuții de masă, niște vorbe așa de grele despre neamul meu. Mi-am trăit toată tinerețea 1 visînd unirea ; am luptat, cînd a venit ceasul, pentru înfăptuirea ei, acolo, la locul modest unde mi s-a poruncit. Inima mea n-ar putea suporta acum, la ba-
30 trîneț, nici gîndul că s-ar putea strica vreodată ceea i ce se sa făcut cu jertfe atîta de grele... I

Dolinescu păru surprins de consternarea profesorului. îi răspunse fără șovăire :

J3 — Am făcut unirea, domnule profesor, cu ajutorul lui Dumnezeu, dar trebuie so /i păstrăm ! Cu visuri J și cu minciuni însă n-o vom păstra ! De aceea treb-uîej să privim realitățile în față ! Sa nu ne înduioșăm și să nu ne odihnim pe lauri ! în jurul nostru toate po-
40 poarele își revizuiesc puterile. Viața neamurilor, ca și a individului, e o luptă eternă. Cel mai vrednic în-

vinge și trăiește, celelalte sînt sortite pieirei. Apoi dacă e așa, spuneți d-voastră, sincer, deschis, brutal, fără minciună patriotică : sîntem noi oare mai vrednici, mai puternici, mai disciplinați ca alții ? Poporul nostru
5 nu mai are nici un ideal și nu mai crede decît în burta plină.[^]. E bine ? Cu idealul burții pline credeți d-voastră că vom putea păstra unitatea neamului și vom realiza cultura românească adevărată care să dea un sens existenței noastre ?... Burta plină nu poate fi
io idealul unui neam care abia și-a realizat unitatea și care cel puțin trei generații va trebui să o consolideze și să o topească într-o cultură specifică superioară. Ne-ar trebui cel puțin trei generații de muncă aspră, de gospodărie exemplară, de uniune sacră pentru
15 a consolida aievea unirea. în loc de asta, țara a fost împănată pînă în cele mai mici sate, cu cluburi și scandaluri, care au învrăjbit pe oameni și mai ales au înrădăcinat credința ca politica absolvă și justifică tot. Sa fii tâlhar, să fii orice, dacă ești din partid te
20 acopăr • De aceea trăim într-o psihoză oribilă de suspiciune totală care îngăduie răspîndirea tuturor zvonurilor. Iacă, eu nu cred că toți miniștrii sau marii dregători trebuie să fure ori să facă afaceri și să se îmbogățească pe urma slujbei lor vremelnice. Dar lu-
25 mea, toată lumea, toata, crede și e convinsa că România e un imens cîmp de jaf și procopseala. Politicianii înșiși fac toate efortările ca să se acrediteze convingerea asta, fiindcă așa cei buni vor fierbe într-o oală cu cei răi. Au fost cîțiva oameni proeminenți
30 curați și cu reputația imaculată. Ei, aduceți-vă aminte conspirația necinstiților din toate partidele cum s-a ridicat împotriva lor să-i stropească cu noroi, ca să nu rămîie măcar o umbră de bănuială și să nu mai fie nimeni absolut pur în România mare ! Iată atmosfera
35 în care se poate săvîrși orice rău, dar nimic bine ! Și numai din vîna politicii care a infectat țara cu microbii vrajbei!

^ D-na Pahonțu nu asculta discuția și nici n-o interesa. Nu prea citea ziare, iar cînd își arunca ochii, sărea peste articolele și știrile politice. Cunoștea cîțiva oameni politici ardeleni ale căror nume le-a auzit

mereu acasă și alți câțiva pe care-i pomenea mai de; soțul ei. Altfel habar n-avea cine e la guvern. În clipa asta însă îi era și mai urîta politica, fiindcă din pricina ei nimeni nu mai gusta cu adevărat mincările, afară de d-na Herdelea care i-a șoptit câte ceva și la friptură (că cuptorul ei pătrunde mai bine), și la prăjituri (bune, dar cam trecute). Dolinescu a înghițit în goană bunătatea de piept de curcan, iar prăjiturile erau încă pe farfurie, neatînse. Și cu ce pofta începuse masa !... Se uita zîmbind speriată spre Cintia, sa primească măcar de la ea un compliment din ochi, dar Cintia asculta pe Dolinescu, alba de emoție. Virginia știa că prietena ei mică se pasionează după politică și toata vremea fulminează contra ovreilor ; acum însă o durea că pîna și pe ea a pierdut-o din pricina politicii.

— N-am sa apăr eu partidele, tocmai eu care le critic de atîția ani și poate sînt inițiatorul luptei contra lor la noi, începu Pahonțu iar agitat și parca mereu ar fi simțit nevoia unei justificări.

— Poate că nu ți-ar mai veni așa de greu acuma de cînd ești și tu membru marcant al unui partid ! observă ironic Teofil.

— Dragă Teo, răspunse Pahonțu sfidător, dar cu glasul tremurat de un sentimentalism ocazional. Eu sînt un prieten leal. Eu pentru un prieten merg și în foc, nu numai la clubul unui partid oarecare. Dealtfel viitorul tău socru...

— Te rog, te rog, să nu provocăm confuzii! striga tînărul Drugeanu. Viitorul meu socru a făcut o mare greșeală politica, cred eu și nu m-am sfiit, să i-o spun. Nu devii aviator la cincizeci de ani, chîiar cînd ai talent pentru asemenea meserie politică inelegantă. Tu te-ai crezut obligat sa-l urmezi — te privește. Eu unul sînt în stare sa înțeleg gestul unui om care-și calcă pe conștiința pentru un prieten sau binefăcător. Dar mai frumos ar fi fost dacă l-ai fi împiedecat să savîrșeasca greșeala !

— Despre controversile mele cu maestrul să-mi dai voie sa nu vorbesc ! zise gazda cu superioritatea unui cavalier medieval, continuînd după o clipă cu glasul

de adineaori. Vroiam numai să atrag atenția fratelui Barbu că partidele, sau cel puțin unele, cele mai dinamice și care au adoptat principiile ideologiei autoritare, ar putea constitui puntea de legătură între situația de azi și lumea de mîine !

Barbu Dolinescu protestă sec :

— Nu, te rog, nu !... Politicianul spurcă pe ce pune mîna. Crezi tu ca X, după ce a colindat toate partidele și s-a înfruptat din toate tantiemele jidovești, va deveni într-adevăr antisemit și luptătorul ordinei integrale ? Din eroii consiliilor de administrație nu se pot recruta oamenii noi care trebuiesc unei țări noi. Șeful care nu muncește, dar încasează milioane pentru că prezidează cîteva ședințe pe an, poate oare să mai propovăduiască munca pentru toți și să proclame ca cine nu muncește nu mănîncă ? Dacă vrem să izgonim pe exploatatorii jidani, trebuie să-i tolerăm pe ceilalți fiindcă-s de-ai noștri ?... Am auzit d-astea : e pungaș dar baretni e român... Apoi dacă e să continuăm sistemul și să schimbăm doar firma, mai bine nimic ! *

* Ca și alte curente de dreapta din istorie, mișcarea fascistă înfățișată în roman recurge la o tradițională demagogie prin exploatarea nemulțumirilor sociale, politice și economice generate de contradicțiile societății burgheze — fără a propune nimic esențial pentru îndepărtarea cauzelor ce le provoacă. În chip diversionist, personajul lui Rebreanu agită unele sloganuri cu vagă rezonanță anticapitalistă, pe Ungă ceie cu vădit caracter șovin. Paralelismul cu viața reală ne ajută să dezvăluim caracterul demagogic al afirmațiilor unor eroi din roman care dealtfel, reproduc fidel frazeologia modelelor [or. Utalea și Goldstein din paginile romanului își găsesc un corespondent în realitate, în magnați ai capitalului precum N. Malaxa, M. Aușnit sau Barbu Știrbei (cf. *Scînteia*, 5 apr. 1934 ; *Lumea nouă*, 26 ian. 1936; *Reporter*, nr. 6, 1938). Sub masca unei asociații de prietenie, legiunea colecta serioase fonduri bănești de la industriași, comercianți, înalți funcționari de stat, „după puteri” (cf. art. *O c'îrdășie cu țile*, în *Lumea nouă*, 26 ian. 1936). Printre donatorii de elită se numărau patronii sau conducătorii unor mari firme precum societatea „Mica”, îtitreorinderile „Șorecani”, „Uniunea generală a industriașilor din România”, „Mociornița”, ziarul *Universul* (cf. *Scînteia*, nr. 6, 1933 ; *ibid.*, 1 oct. 1936 ; arhiva I.S.I.S.P., fond nr. 7, dosar 222, mapa 37) ș.a. în afară de bani, burghezia și moșierimea din România a oferit și cadre active, așezate în fruntea mișcării. Cîteva exemple : principele Alexandru.

- Dealtfel noi, generația actuala, nu putem decît să pregătim pe omul nou, pe românul de mîine care va reface țara după chipul și asemănarea lui. Noi nu putem intra în țara nouă cum n-a putut intra generația lui Moise în Canaan, fiindcă sîntem păcătoși și am infecta viața cea nouă prin simpla noastră prezență. Preocupările ideale numai cei tineri le îmbrățișează și le trăiesc aieva. Numai ei sînt în stare să viseze și să trăiască în sufletul lor lumea de mîine.
- 5 Ei sînt capabili să moară pentru înfăptuirea ei, ținîndu-se de mîna și cîntînd imnul biruinței. Pentru ei comandamentele naționale, imperativele totalitare nu sînt vorbe goale, ca pentru eseistii de azi, ci trăiri efective... Numai atunci neamul românesc va respira
- 10 în sfîrșit scăpat din îmbrățișarea monstruoasă a gorilei politice !
- Teofil Drugeanu îl asculta cu o față atît de sincer surîzătoare încît Dolinescu, sfîrșind, îl privi întrebător.
- Adică înlocuiești o gorilă cu alta gorilă — zise
- 20 Teofil glumind. în fond tot politica faci, numai vrei s-o botezi altfel. Nu va mai fi gorila, ci... un animal mai simpatic pentru imaginația mulțimii...
- Evident! strigă Pahonțu. Fratele Barbu se înverșunează degeaba. Politica nu se poate suprima. Poți
- 25 să-i schimbi numele, vorba ta, Teo, dar ea ramîne ! E esența vieții!

Cantacuzino va deveni comandantul corpului legionar „Moța și Marin” ; industriașul Manoilescu, directorul ziarului *Buna vestire*, principesa Zoe Swrza și bancherul Gr. T. Coandă, organizatori ai asociației „Prietenii legionarilor”, moșierul Nuțti Esarcu, șeful organizației din jud. Neamț ș.a.m.d. După desființarea „Gărzii de ffftr ca urmare a asasinării lui I. G. Duca (29 dec. 1933), organiația va li reînființată sub titulatura „Totul pentru țara”, fiind oficializată sub conducerea generalului moșier Gheorghe Caruacuzino-Grănicerul. Astfel cei ce agitau mesianismul „izbăvitor de neam” nu formau, în realitate, decît o „organizație a capitaliștilor și a moșierilor reacționari” (cf. *Noi vrem pămînt*, nr. 1, ian. 1934), pavază „a stăpînirii împotriva maselor” (cf. *Apărătorul*, 1 febr. 1933), stare ce va fi denunțată în roman prin intermediul replicii lucide a lui Teofil Drugeanu („înlocuirea unei gorile cu alta gorilă”) — de natură a spulbera confuziile voit întreținute de propaganda fascistă fățarnică, așa cum este ea ilustrată în paginile cărții.

- Pe el toată discuția asta l-a enervat. Avea mereu impresia că Dolinescu face aluzie la dînsul. Chiar și Teofil. S-a pripit cu masa. Nu era oportună. Dacă ar fi dat-o peste cîteva săptămîni, cazul Rotaru ar fi
- 5 fost uitat, cu atît mai mult amestecul lui, și masa ar fi fost o glorificare a lui, mai ales dacă ar fi și la putere, pe cînd așa, a fost o lungă punere a lui în contrazicere cu sine însuși...

- Virginia propuse să servească în salon cafea și lichior.
- 10 Toma primi cu bucurie schimbarea de loc care spera să schimbe și conversația... în trecere Gafina șopti Corinei că s-a plictisit îngrozitor, iar Corina răspunse că și pe ea numai cucoana ceea caraghioasă a făcut-o să se distreze puțin. Cintia ramase cu d-na Pahonțu
- 15 în sufragerie, entuziasmată de Dolinescu, ca și fratele ei Vasile care păstra o înflăcărare ca și cînd ar fi auzit o evanghelie nouă. Cumpănașu cu Titu Herdelea luară la mijloc pe Dolinescu să lămurească pe îndelete unele amănunte și să respingă mal categoric aprecierile lui
- 20 ireverențioase asupra trecutului românilor. D-na Niculina se pomeni singură. Se supără firește pe Titu, care, nedelicat, nu se gîndește la ea parc-ar fi văduv. Vru să-l strige, să-i atragă atenția ca e moșic, dar se răzgîndi și se hotărî să-l pedepsească tocmai prin disprețul ei, făcîndu-se că n-a băgat de seamă. în salon însă se apropie de Dolinescu și zise grațios:
- 25 — Ei, domnule, spun drept, mi-ai vorbit din inimă...

- Uite-așa vorbește și băiatul nostru, Zachî, poate nu-l cunoști, numai despre pungășiile politician Hor și despre nelegiuirea jidanilor care ne-au cotropit țara...
- 30 Titu Herdelea, jenat, căută să-i oprească elanul politic :

- Lasă, Niculino, ce te-aimesteci tu, femele, în lucrurile astea...

- 35 D-na Herdelea acuma se revoltă și pentru mojicia cealaltă :

- Da ce, eu n-am dreptul să vorbesc ? Ori vrei să zici că nu ma pricep ?... Să crează dumnealor că sînt o incultă... Mai bine ai fi maî politicoș cu soția d-tale, să n-o lași singura !... Mie nu mi-e frica de nimeni
- 40

și-mi spun părerile pe față, nu ca alții, după cum baie vîntul. Eu sînt contra jidanilor, cum e și băiatul, și cred ca toți românii trebuie să lupte contra jidanilor pentru salvarea țării ! Ce, noi avem afaceri cu jidanii să ne fie frica de ei, ca altora ? Noi pe față : jos jidanii !

Pahonțu tocmai spunea lui Teofil pentru ce crede că viitorul guvern va fi o surpriza. În loc să-i răspundă, Teofil auzi declarațiile indignate ale Niculinei, care-l amuzară, încît se amestecă și el dulceag :

— Așa e, doamnă ! Aveți dreptate ! Asta e politica adevărată ! Jos jidanii !

D-na Herdelea îi văzu figura echivocă și nu știa ce să creadă : vorbește serios sau o batjocorește ?

Răspunse și ea printr-o întrebare diplomatică :

— Nu-i așa ? *

Criza ținu vreo cinci zile cu obișnuitele ediții speciale, care anunțau mereu soluții și liste de guverne, cele mai multe ticluite după zvonuri de club sau de cafenea.

Peripețiile au fost numeroase și patetice. Pahonțu le-a trăit într-o spaimă de mucenic în așteptarea marelui revelații. El avea credința că de criza asta de guvern depinde destinul lui. De-a doua zi de dimineață s-a repezit la Rotaru să discute, să afle, să-și oțetească încrederea. Apoi pînă seara tîrziu a alergat de

* Consecvent artei sale de totală obiectivare, L.R. a evitat în mod deliberat în noul său roman să adopte o atitudine polemică deschisă. În sensul gazetăresc al cuvîntului, o satiră directă, te-zistă, din care să transpară vizibil sentimentele sale de simpatie sau de antipatie față de unele personaje, acestea urmînd să-și definească adevărata lor natură prin propria lor mișcare. Ca și în cazul *Băscali*, o serie întreagă de idei pe care autorul iu fond le respinge sînt combătute prin logica desfășurării faptelor. În cazul de față, intervenția Kiculinei (personaj caricatural) în apărarea opiniilor antisemite ale lui Dolinescu conferă o coloratura grotesca sloganurilor, șovine ale întregului discurs. Replica lui Teofil Drugeanu consolidează intenția ironică a subtextului.

la Rotaru la cafenea, de la cafenea, prin anume redacții, pe la cluburi, revenind mereu la Rotaru. Cînd n ajuns acasă, tîrziu, după miezul nopții, Virginia dormea. Toată ziua vorbise cu Cintia și cu Fraulein Erna despre masa de seară, care pentru ea era un eveniment infinit mai important decît criza de guvern. Toma ar fi avut poftă să-și răcorească frîm-tarea zilei recapitulînd zvonurile și întîmplările într-o lumină trandafirie.

— Buna e și drăguță porumbița asta, dar n-are nici o înțelegere pentru zbuciumările mele ! se gîndi dînsul cu amărăciune. Dacă în astfel de momente îți lipsește tovarășa vieții, ce folos ?

Parcă era un făcut, tocmai în zilele crizei se în-tîlnea mereu cu cine nu se gîndea. În fiecare zi s-a întîlnit cu Dolinescu. Întîi i s-a părut de rău augur căci Barbu Îl zîmbea batjocoritor și bombănea : „Lupți, lupți, frate-meu ?” Cînd l-a văzut a patra oară, tocmai se ducea cu Rotaru spre locuința doctorului Ionescu.

Dolinescu i-a făcut semn cu mîna, spunînd același lucru. Pahonțu acum a liniștit. Era sigur că îi poarta noroc... Generalul Cornoiu l-a oprîl iur-o zî cînd era mai zbuciumat, în fața Teatrului Național, sa-i exprime părerile lui politice. Studentul Ionescu, pe care

I-a cunoscut deunăzi la Cumpănașu, l-a salutat de două ori, foarte respectos, iar el a răspuns șovăind fiindcă nu-și mai amintea cine o fi, deși știa că îl cunoaște. De două ori a trecut, în automobil, Belcineanu pe lînga el, și nu l-a observat, ori iar nu l-a recunoscut.

„Nu face nimic, s-a gîndit Pahonțu de amîndouă orile. Ai să mă recunoști curînd !”

În prima zi s-au perindat la Palat, după președinții Corpurilor Legiuitoare, toți șefii de partide. Edițiile speciale au răspîndit zvonul ca. avînd în vedere difi-cuțările interne și externe, se încearcă alcătuirea unui guvern național sub președinția unei mari personalități neutre. A doua zi șeful guvernului demisionar a fost însărcinat să formeze un nou guvern de uniune națională, sprijinit de actualul parlament. Întîmpinînd un refuz unanim combinația a căzut atît de repede că seara șeful partidului național se străduia să dobîn-

dească adeziunea altor doua anume partide pentru a alcătui un guvern de lungă durată și cu o opoziție redusă. A patra zi doctorul Ionescu a primit misiunea de-a realiza un guvern de colaborare cu partidul agrar și cu partidul radical-național. Seara s-a aflat ca președintele partidului democrat a reușit în misiunea ce i-o dăduse suveranul. Pentru ca era târziu s-a amînat pentru a doua zi, a cincea zi a crizei, formalitatea prezentării listei și celelalte...

Constantin Rotaru promise între timp asigurarea de la Ionescu că, în cazul care a și venit, va avea portofoliul pe care marele-i talent etc. i-l conferă. Când a fost chemat acum, Motroc i-a spus la telefon doar atîta ca șeful dorește să-i vorbească, adăogînd, la întrebarea lui, că merge bine. „Hai, Pahonțule, hai !” a zis Rotaru totuși mișcat. A apărut Eva: „Mă cheamă șeful!” I-a spus cu tonul parcă ar fi zis: „Iată-mă ministru!” D-na Rotaru a izbucnit în lacrimi... La întoarcere a fost mai puțin triumfal. Șeful i-a arătat că toate prevederile s-au încurcat pentru că trebuie să împartă guvernarea cu celelalte două partide, că țara cere sacrificii tuturor, că dorința maiestății-sale... Și în sfîrșit i-a oferit, și l-a rugat să-i dea o dovadă de adevărată prietenie primind un loc de ministru de stat, fără portofoliu. După alegeri, cînd se va limpezi situația și se va consolida guvernul, să fie sigur ca nu va uita gestul de azi...

— Tu ce zici, făcea sa primesc ? întrebă Rotaru, în mașina spre casă, pe Pahonțu.

— Mai încape vorbă ? striga Toma cu înflăcărare, deși în sine era și el puțin decepționat, gîndindu-se că tot așa poate să I se întîmple și lui mîine, sa n-aibă loc pe lista de la Ilfov sau poate chiar pe nici o listă, avînd în vedere... Un om politic serios trebuie sa știe să se adapteze împrejurărilor !

Pahonțu a fost, firește, și ziua următoare în casa din Parcul Filipescu în clipa cînd Rotaru, în costumul de rigoare, a plecat la Palat pentru depunerea jurămîntului. N-a avut răbdare să aștepte, a luat șt el o mașină și s-a dus în Piața Palatului. A stat acolo în mulțimea de curioși care, îngroșată și stimulată de

agenții celor trei cluburi, urma să facă tradiționala manifestație de entuziasm noului guvern cînd va părăsi Palatul...

Cîteva zile Pahonțu s-a mai framîntat cu groaza că s-ar putea să fie sacrificat și el de vreme ce se cer sacrificii ca să fie satisfăcuți colaboratorii. În definitiv el n-are stat de servicii în partidul democrat. Doar că l-a adus pe Rotaru — dar asta nu mai era un merit, acum cînd vechii luptători vedeau simpli profitori oportuniști în cei veniți în partid mai curînd, atrași de mirosul puterii. La club a și observat priviri piezișe și încă din partea celor ce fuseseră mai amicali cînd spectrul opoziției fără termen se plimba prin sălile goale... Dar pretențiile celorlalte două grupări ! A fost nevoie de arbitrajul șefului guvernului pentru a se încheia o pace dreaptă care să asigure izbînda : vor candida în ordine cei trei șefi de partide, apoi cei trei șefi de organizații, iar restul locurilor se vor fixa în părți egale, de șefii organizațiilor respective... Rotaru s-a ținut de cuvînt și în primul loc, după al șefilor, l-a impus pe Pahonțu. Era al șaptelea pe listă.

— Număr sfînt predestinat ! și-a zis Pahonțu. Steaua mea răsare !...

Cea dintîi felicitare în casa lui Rotaru a veniț da la d-na Cornoiu. Se înmuiase parcă membrana receptorului de dulceața glasului ei : Alecu a spus totdeauna că numai Costică are să-i facă lui dreptate... Pe Eva a Impresionat-o telefonul d-nei Belcineanu, cam afectată, dar „din toată inima”, împreună cu soțul el. „E cu atît mai drăguț din partea ei cu cît trebuie sa fie deprimați ca s-a trecut peste dreptul lor !” murmură d-na Rotaru cu generozitatea învingătorului. Rotaru, din delicatețe, n-a mai spus lui Pahonțu c-a avut dificultăți pînă să-î rezerve locul pe care se luptau cîțiva democrați veterani, dar comunicîndu-i rezultatul și felicitîndu-l, l-a întrebat deodată :

— Măi, Tomiță ! Acuma spune-mi adevărat: de unde ai avut informația că vine Ionescu la putere ?... Ori ai luat-o din imaginația ta ?

Pahonțu rîse și tăcu. îi plăcea să pară misterios, să circule legende în jurul lui...

Rotaru lucra la președinția consiliului unde i s-a rezervat un salon luxos, cu o sala de așteptare în care trona Danciu, șef de cabinet ideal. în realitate n-avea nimic de lucru, cel mult să primească pe prietenii sau cunoscuții care veneau să-l felicite și, în subsidiar, îi cereau vreo intervenție la alte ministere. Șeful guvernului îl rugase să dea deocamdată toată atenția alegerilor din Capitală, cutai, dealtminteri, în afara de lucrările curente, tot guvernul și toata țara nu se mai ocupau decît de campania electorală. Cu toate ca cele trei partidute de la guvern se prezentau cu lista comuna, se suspectau reciproc și se temeau de trageri pe sfoară. Opoziția era mai puternică și mai violentă ca altădată. Mulți miroseau în aer surprize compromițătoare pentru guvernarea începută subt auspicii atît de șubrede.

Toma Pahonțu rîdea de îngrijorările lui Rotaru. Acuma era sigur de izbînda. Numai dacă ar cădea guvernul în alegeri... Așa ceva e imposibil în România. Ar echivala cu o revoluție și România nu e țara revoluțiilor, ci a aranjamentelor... Totuși se puse cu pasiune pe lucru, sa dovedească nu numai lui Rotaru, dar și colaboratorilor și prietenilor care cam strîmbau din nas, ca e cel mai capabil chiar într-un domeniu inferior cum e practica electorala..., că e mai capabil decît toți.

Trecea dîn cînd în cînd pe la cafenea, totdeauna grăbit și grav, vrînd să arate și prin înfățișare prietenilor ca e alt om. Fiind popular după ani de frecventare a localurilor unde se vorbește mult și despre toate, era interpelat zgomotos cerîndu-i-se știri și noutăți... Mulți dintre tovarășii de protestări de pînă ieri îl pizmuiau și-l ironizau în lipsă. Cu cîteva zile înainte de alegeri, Pahonțu a trebuit să facă ultima probă a noilor costume frac și jachetă comandate la cel mai mare croitor, pentru a fi perfect echipat în vederea evenimentelor. Fiind tocmai ora aperitivului, intră pe la cafenea mulțumit și bine dispus. Găsi un

grup mare de prieteni care îl primiră cu alai. Se făcu politica, se debitară cîteva anecdote proaspete, se încercară vorbe de spirit și se ajunse la elogiul cafenelei. Cineva spuse că și cafenea, ca și presa, te duce oriunde cu condiția să o părăsești la timp. Un scriitor bătrîn și slăbuț, în eterna goană după calambururi ca să-și menție mica-i reputație de om spiritual, glumi fără răutate :

— De aceea a început Pahonțu să-și rărească venirile pe-aici...

Altădată ar fi rîs sau ar fi răspuns cu o glumă de aceeași calitate. Acum i se păru o lipsă de considerație și aproape o injurie. Se încrunta și răbufni strident :

— Aburii cafenelei au început să-ți înmoaie creierii, bătrîne domn, ia seama !

După o mică tăcere foarte jenată, scriitorul mormăi :

— Repede te-ai ciocoi, domnule...

— La revedere, băieți ! strigă deodată Pahonțu, scu-lîndu-se și îmbrăcînd paltonul. N-am venit nici să ma enervez, nici să...

în urma lui rămase o dîră de consternare...

în ziua alegerilor Toma a cutreierat secțiile de votare întîi singur, apoi cu Rotaru, pe urmă întovărășind și pe primul ministru care dorea să constate personal ordinea și libertatea perfectă ce le-a impus el consultației populare. Abia la ora două noaptea s-a despărțit de Rotaru, felicitîndu-se și îmbrățișîndu-se..

Sosi acasă rebegit de frig, dar cu inima atît de aprinsă de bucurie că îl venea sa scoale toata casa, să-și trîmbițeze izbînda... Se potoli. Trebuie demnitate și în satisfacție. A cîștigat numai ceea ce merita... Intră în dormitor cu pași de lup, sa nu deranjeze pe Virginia. Cînd se sui în pat, răceala lui totuși o deșteptă.

— Aî venit, Toma ? bîigui ea cu glas de copil somnoroș. Vai, ce rau îmi pare că nu m-ai sculat... Noi re-am așteptat cu toții pînă la miezul nopții, pe urmă copilașii au adormit jucîndu-se cu mine, și Fraulein Erna i-a dus în odăița lor... Sau isprăvit alegerile, iubitele ?

Pahonțu stătea cu fața-n sus lînga ea, învelit pînă la git, încalzindu-și oasele. Răspunse molcom ca și cînd n-ar fi vrut nici acuma să-i sperie somnul :

— Slava Domnului !

Nu putu să nu adaoge cu mîndrie :

— Sînt deputat, porumbițo !

Virginia îl încolăci cu brațele și-l săruta bolborosind somnoroasa cuvinte neînțelese. Toma se întoarse apoi cu spatele, închircindu-se bine ca să se încălzească. Pîna adormi simți în spinare suflarea ei fierbinte...

40

D-na Pahonțu, înția oară în viața ei, a asistat la deschiderea Parlamentului împreună cu Cintia. Toma a ținut neapărat să ia ca să fie cineva apropiat să-l admire și să-i spuie impresii pe urmă. Le-a instalat într-o tribuna unde luase loc și d-na Rotaru cu Corina... Virginia a fost dealtfel mult remarcată și de domnii din incintă și de spectatorii din tribune. Era într-adevăr foarte frumoasă. Pînă și bărbatul ei a observat, încît îi făcea mereu semne de jos ca să vază lumea că e nevasta lui...

io

Firește, cîteva zile în șir Virginia a avut cei po-vesti, îndeosebi mici observații despre prieteni și cunoscuți care, ca niciodată, păreau a-I interesa. De mai multe ori a întrebat-o direct: cum îi venea fracul tăiat după ultima moda ? Femeia repeta neobosită că, din toată Camera, cel mai frumos și mai elegant bărbat a fost el, Toma, iar după el fratele ei, Ovidlu, care de asemenea a participat, însă neoficial, deoarece numai prin optarea capului de listă avea să fie proclamat deputat, adică peste cîteva zile...

15

20

Toma Pahonțu se ducea cu sfințenie la ședințele Camerei, Se agita, se amesteca peste tot și se impunea, în trei zile a cunoscut pe toată lumea. În timpul ședințelor stătea uneori lînga banca ministerială, schim-

25

bînd strîngeri de mîna și observații cu frunțașii care treceau... Cînd a asistat și primul ministru la o ședință, Pahonțu s-a repezit să-l salute și a stat de vorbă mai îndelung, ca să remarce lumea. Trimiterea bezele ziariștilor din tribună, iar pe culoare făcea cerc cu ei și le povestea secrete politice născocite. Se gîndise un moment să vorbească și el la *Mesaj*, dar a renunțat vrînd să-și pregătească întîi atmosfera ca să dea o lovitură cu primul discurs. Făcea exerciții preliminare deocamdată cu întreruperile, fără mare succes însă, fiindcă majoritatea eterogenă nu gusta decît glumele ieftine. Băieții de la ziare i le treceau totuși conștiincios în reportajul parlamentar... Cît au ținut validările și răspunsul la *Mesaj* s-a făcut aproape indispensabil așa că nu exista manifestare colectivă a Camerei sau chiar numai a grupurilor fără ca el să fie poftit să participe, într-o șueta cu gazetarii, în sala pașilor pierduți, a reînceput diatribele contra impotenței parlamentarismului. Fiindcă vorbea tare, s-au strîns și cîțiva deputați care făcură haz de ieșirile lui contra partidelor...

Pe cît disprețuise odinioară pe mondenii și filfisonii care abia așteaptă să arboreze smochingul sau fracul sau jacheta cu jobenul, socotindu-i „măimute cu scăfîrlia crudă” pe atîta îi plăcea azi să pară îngrijit și să se îmbrace totdeauna cu haina pe care o reclama împrejurarile. În special declara că fracul e maturitatea civilizației. Răutăcioșii, la cafenea, spuneau că, de cînd s-a ciocolt, doarme numai în frac și cu joben...

A fost desemnat, negreșit, în comisia care avea să prezinte regelui răspunsul Camerei. După recepție a venit în strada Pietății într-o mașină elegantă, îmbondorit în blană de numai jobenul i se vedea, fericit ca suveranul l-a onorat cu o atenție, adresîndu-i un surîs fugar și trei cuvinte banale...

Virginia îl recunoștea după sonerie și zori pe jupîneasa să-i deschidă, ca să nu-l supere așteptarea. Ea însăși îl întîmplă în prag, draguț :

— Au venit părinții...

Toma, puțin absent și obosit, ca omul cu grave răspunderi, zise indulgent:

— A, foarte bine...

Trecu în salonaș mîndru, freeîndu-și mîinile, dar se opri brusc, aproape speriat, continuînd cu alt glas :

— Credeam că e vorba de părinții tăi, porumbițo, și tocmai mă miram ca doar tatăl tău se află în București de trei zile...

— Nu, Toma, sînt dumnealor, spuse Virginia ca și cînd ar fi vrut să-i dea timp să-și vie în fire din uluiala ce-l cuprinsese. Au picat nici o jumătate de oră după ce ai ieșit tu... Au intrat pe din dos, pe la bucătărie, că nu știau rosturile, și m-am pomenit cu fata că, zice, au venit niște... (jupîneasa spusese „tărani”, dar Virginia, după o mică ezitare, părăindu-i-se ca ar putea să sune neplăcut, schimba) ...niște oameni... Iți închipui cît ne-am bucurat!... Eram tocmai cu tata care voia să iasă, dar nu l-am mai lăsat și am stat cu toții de vorba...

Toma rămăsese pe loc, sub pretext ca asculta pe Virginia, dar uitîndu-se furiș la părinții care se sculasera în picioare și-l priveau parcă cu puțină teamă. Venirea lor neașteptată îl tulbura ca și cînd i-ar fi răsturnat o piedică în drum și totuși, vazîndu-i, o emoție instinctivă îi înfiora inima... În sfîrșit strînse mîna mai întîi socrului Iacob Stoica, apoi se apropie de ai lui, zîmbind incolor :

— Ați mai venit și d-voastră...

Dădu mîna cu tatăl sau, fără să-l privească în față, și pe urma cu malcă-sa care avea ochii plini de lacrimi și bîlbîia întruna :

— Dragul mamei... dragul mamei...

Bătrînul era ceva mai voinic ca Toma, cu ochii mici, vioi și șireți. Părul și mustățile, negre corb, începuseră să se rarească, dar n-aveau nici un fir alb. În piciorul drept, în locul părții amputate în război din sus de genunchi, purta o proteză căpătata și prea scurtă încît îl supăra și-l făcea să schiopăteze mai tare, iar cînd stătea în picioare rămînea strîmb. A cerut el pe unde s-a priceput, că se zvonise că statul dă gratis invalizilor picioare artificiale în locul celor bune jertfite pentru patrie, dar nu i-a făcut nimeni nici măcar dreptatea asta, după ce nici pămînt n-a primit fiindcă în regiunea lor nu existau moșii de împărțit, iar dînsul

nu putea să se înstrăineze la batrinețe, fără bani și fără puteri.

— Acuma, dacă v-a adus Dumnezeu, ia sa gustați ceva..., zise Toma. Porumbițo scumpă, vezi tu...

5 — Lasă că ne-a dat și ne-a omenit. Dumnezeu să-i dea sănătate ! sări bătrîna. Că-i bună și inimoasa ca pîinea lui Dumnezeu.

— Tocmai e vremea mesei, observă Virginia. Fata ne-a și chemat și numai pe tine te-am așteptat...

10 Tatăl Virginiei avea înțelegere să mănînce la un restaurant cu fiul sau și cu alți domni ardeleni cu treburi prin București. Își luă deci rămas bun anunțând că diseara pleacă la Alba Iulia fie ca îl însoțește Ovidiu fie ca nu...

15 După masă Toma s-a retras cu bătrînii în biuro. Virginia, din delicatețe, își găsi de lucru prin sufragerie ca să-i lase sa vorbească în tihnă. Bănuia că poate lui Toma nu i-ar fi plăcut să audă și ea anume plîngeri sau necazuri de-ale părinților lui. Dealtmînteri el le-a
20 și spus îndată ritos că rău au făcut de și-au cheltuit bămșorii pe drumuri, ca tot avea de gînd sa meargă pe-acasă în curînd fiindcă în sfîrșit și-a cucerit rostul în lume după drepturile lui... Bătrînul a răspuns liniștit că i-a gonit sărăcia din urmă. Din pensioara de
25 invalid nu e chip de trăit, că s-a mai dat nițel și la darul beției, din pricina necazurilor, și mai jumătate o lasă la circiumă. De muncit nu mai poate dacă l-a însemnat Dumnezeu așa de rău... Acuma l-a învățat Sîmion Cociorva, care a făcut ceva banișori cu cărău-
30 șia în ultimii ani, să vie la București să ceară un brevet de circiumă. Mal sînt doua cîrtume în Uda, adevărat, dar aceia n-ar avea dreptul sa le aibă că n-au luptat în război, ci au stat acasă și au strîns bani, iar legea zice că invalizii să aibă întîietate. Bani
35 va pune Simion cît va trebui și va pune și casa cea nouă care a ridicat-o la crucea ulițelor în mijlocul satului, iar cîștigul va fi pe dîn doua. El le-a dat și cheltuiala drumului și i-a spus că boierii se lasă cam greu la brevete, ori să dai bani mulți, ori să ai prop-
40 tele mari. Dacă Toma poate să H dobîndeasca, bine dacă nu, e gata să meargă la maiestatea-sa, sa se arun-

ce cu fața la pămînt și să-și ceară dreptul, că maiestatea-sa n-are să-l lase și fără picior, și fără dreptate... Și, dacă a venit, s-a mai gîndit să ceara negreșit și un picior bun, că s-a chinuit destul de i s-au strîmbat și șalele cu asta care-l are... Așa a venit și așa
5 s-a hotărît să nici nu plece de-aici fără brevet, ca acasă nu mai poate duce sărăcia. Și-a adus și baba, că nu știe cît or ține treburile și să nu fie ea amărâta acolo dacă poate sta la feciorul ei în căldură și cu mîncare buna...

Toma era dumerit, dar și amărît. Le spuse că se va interesa chiar după-amiaza, îi lăsă în seama Virginiei și plecă la Cameră. Își iubea părinții, dar mai mult teoretic. Din clasa a patra de liceu, de cînd ba-
J5 trînul s-a reîntors la Uda fără cal, a trăit prin sine. N-a cerut niciodată nimic de acasă, fiindcă n-avea ce cere. Mai curînd el se cerea sa ajute. Pînă la război a păstrat legăturile mai strinse; după război s-a mîrginit să trimită din cînd în cînd, destul de rar, cîte-o
20 sumă de bani, sperînd mereu să se întoarcă la Uda în triumf. În realitate nu mai simțea nici o atracție pentru Uda și nici măcar pentru părinții lui. În unele momente idealiste s-a gîndit să-i aducă la București, să trăiască lîngă el fără griji și-n bucurie ; Virginia
25 i-ar fi primit bucuroasă. Practic însă își dădea seama ca ar fi o corvoadă și pentru el și pentru bătrîni. Pe urma îl jena să-și afișeze efectiv originea joasă țărănească tocmai cînd începea ascensiunea. Era la modă originea de la glie, el însuși a strigat deseori că e pui
?-0 de valah, dar nimeni nu și-a adus părinții țărani să-i expuie pe Calea Victoriei.

Cumpănind și chibzuind bine-bine și-a dat seama ca în fond prezența bătrînilor ar putea totuși să-i fie și lui de folos: un tată țăran, mare mutilat de război
35 și nedreptățit... Așa că a doua zi lua pe bătrînul părinte în mașină și merse la Ministerul de Finanțe. Gălăgios, cum știa dînsul să apară cînd se simțea la largul sau, pătrunse la ministru și, în fața lumii care se găsea în cabinet, își prezentă părintele:

40 — Uite-1, domnule ministru, tatăl meu ! Mare mutilat, iar statul român nici măcar o proteză nu i-a dat

ca să-și urască trupul ologii pentru țară !... în schimb dezertorii și pungașii, care au slujit pe nemți în sat pe când dînsul își vărsa sîngele, au brevete de circiumi, au toate favorurile acestei țări !

5 Toată lumea, eu ministrul în frunte, a fost înduioșată de suferința țăranului erou și părinte al unui deputat erou și cărturar. Și, firește, «-au luat îndată

10 măsuri să fie satisfăcut bătrînul. S-a nemerit și un gazetar în cabinetul ministrului. A doua zi țara întregă a aflat mărturia de mare dragoste filială a inimosului deputat Pahonțu și reparația socială promptă făcută bătrînului erou mutilat de către valorosul ministru de finanțe.

15 Scena a fost comentată și la Cameră, dînd prilej unor ziare să sublinieze răbdarea bătrînului țăran-erou în așteptarea împlinirii dreptății, spre deosebire de țărani de carnaval care au năpădit politica română...

Rotaru îi reproșa pe urmă lui Toma că n-a venit cu bătrînii pe la dînsul. D-na Rotaru ar fi fost foarte

20 curioasă sa-i cunoască, mai ales că nu bănuia sa-i iubească atît de mult.

— Noî avem o discreție ancestrală în manifestarea sentimentelor intime, scumpe maestre ! zise Pahonțu cu o modestie atît de prefăcută ca Rotaru surîse. Asta

25 e tăria și mîndria noastră !

Nunta lui Teofil cu Corina a fost un mare eveniment monden. La biserică au venit toți miniștrii, firește în onoarea lui Rotaru, dar au participat și

30 mulți din fruntașii și foști miniștri naționali, colegi ai lui Belcineanu care cununa. S-au găsit ziare care să tragă concluzia că animozitatea dintre guvern și opoziția națională pare să fie pe cale de îndulcire spre binele țării...

35 Petrecerea, în casele lui Rotaru, a fost foarte animată. Au lipsit oamenii politici, desigur, afară de intimei familiei, în schimb s-au perindat multe zeci de

invitați, mai cu seamă tineret, care au rămas și după plecarea noilor căsătoriți.

Mai mișcată decît mireasa a fost, în timpul ceremoniei, mama ei care nu-și putea reține deloc lacrimile.

5 La gară, dimpotrivă, Corina a fost zguduia de emoție parcă s-ar fi despărțit pentru totdeauna, deși plecau numai pentru trei săptămîni în Egipt, căci Teofil nu putea lipsi mai mult din București.

Rotaru, altfel sentimental, a fost toată vremea

10 senin, surîzător și ici-colo puțin distrat^ Danciu, deși dansator pasionat, nu s-a mișcat de lîngă^ stăpînul său, considerîndu-se în serviciu comandat și răspunzînd, de cîte ori era întrebare sau măcar privit, cu o promptitudine militărească :

15 — Da, domnule ministru... Am înțeles, excelența... Imediat, don ministru...

D-na Rotaru niciodată n-a gustat plăcerea ministeriatului atît de deplin ca azi cînd urechile ei auzeau neconținut, de mii de ori, cu mii de intonații,, ministru, domnul ministru, excelență, domnule ministru..."

20 Iar Costică parca de cînd lumea tot ministru ar fi fost, nu se impresiona deloc ; dovada, își zicea Eva, că de mult trebuia să fie... De aceea pentru ea cel mai simpatice mosafir era Pahonțu, deși mai mult bănuia decît

23 cunoștea rolul lui în descătușarea soțului ei. A fost iubit el în casa lor și mai înainte, dar acum cu toții spuneau că e singurul prieten adevărat al familiei...

Pahonțu se codise să ia pe Virginia la nunta Corinei. Dorea să fie singur și liber, să poată vorbi cit cine-i

30 place, nu sa aibă mereu grija ei. D-na Rotaru i-a spus însă categoric sa nu cumva să vie fără nevasta că nu-l primește în casă.

Toata seara d-na Rotaru s-a ocupat cu multa simpatie de Virginia și i-a făcut toate cunoștințele, în

35 frunte, firește, cu d-na Belcineanu care era nașa.

— Al cunoscut deunăzi ia noi pe Pahonțu, doamnă Belcineanu, nu-i așa ? zise Eva prezentînd-o. Iată și pe soția lui!... Vezi cît e de drăguță?... Ei bine, tot atît e de devotata bărbatului... Și cuminte de

40 parc-ar fi din alte vremuri...

D-na Belcineanu o examina o clipă cu privirea ei distantă și cu un surîs la fel, murmurînd aproape imperceptibil :

— într-adevăr...

Îi întinse mîna cu degetele lungi inelate și reci încît Virginia abia își stăpîni un fior parc-ar fi atins o piele de șarpe. Pe cînd dădea astfel mîna, d-na Belcineanu observă mai încolo, lîngă o fereastră, discutînd cu bancherul Goldstein, pe Pahonțu care, și el, urmărirea de departe scena. Pahonțu evitase sa se apropie de d-na Belcineanu, neputînd uita cum l-a tratat rîndul trecut. Totuși întîlnîndu-i acum privirea, se înclină ușor, silit parcă de un îndemn irezistibil. D-na Belcineanu răspunse cu un zîmbet ciudat, foarte artificios, spre a părea amabil, și în același timp rezervat și cu o umbră de dispreț indulgent putînd să se adreseze deopotrivă lui Toma, ca și Virginiei care, alături de ea, deși cam de aceeași vîrstă, părea o fetișcană drăgălașă, evident, dar fără importanță.

Goldstein întrebă îndată curios :

— Cine-i duduia ceea nostimă care a dat mîna cu d-na Belcineanu și acuma cu d-na Teleman ?

— Nevastă-mea, zise Pahonțu tresărind parcă i-ar fi spulberat un gînd care se zămislea.

— A, scuză-mă, făcu bancherul. Am să te rog să mă prezinți. Nu știam că ai o soție atît de încîntătoare !

— Ești foarte amabil, bîlbîi Pahonțu liniștindu-se.

Amfitrionul, urmat de Danciu, umbra lui, trecea în salonul mare spre sufragerie. Se opri un moment sa atragă atenția lui Pahonțu :

— Ia seama ca financiarul e foarte crai, cît îl vezi așa de serios!... E vădov de zece ani, fata și-a măritat-o și acuma își face de cap.

— Am bănuț, excelență ! glumi Toma.

Goldstein avea aproape șasezeci de ani, cu o înfățișare încă elastică, galantă, cu părul sur bogat, cu buzele cărnoase și cu fața uscată. Ripostă cu o supunere resemnată :

— Domnule ministru, dacă nici d-voastră nu mă mai lăsați să trăiesc, atunci ce sa mă plîng de cei tineri ?

Rîseră cu toții, apoi Rotaru dînd să treacă mai departe, ca și cînd și-ar fi adus aminte, mai spuse :

— A, Toma dragă ! De mult țineam sa-ți spun... Știi că trebuie să stau de vorba cu tine foarte serios și pe îndelete... Danciule, notează, sa-mi aduci aminte !

— Excelență, la dispoziție cînd doriți ! Mîine ? făcu Pahonțu cu o înclinare.

— Nu e tocmai așa de urgent, spuse ministrul. Îți trimit eu vorbă prin Danciu...

Se dansa într-un salon roșu, amenajat anume, în sunetele stridente ale unui jaz. Pahonțu privea din ușă. Văzu pe Virginia dansînd cu mirele care-i vorhea mereu și căreia ea îi răspundea rar rîdicînd atunci ochii spre el. Atenția însă i-o atrase mai mult d-na Belcineanu cu Utalea care nu vorbeau, ci numai se învîrteau în ritmul muzicii... Gîndul de adineaori îi răsări iar în minte, dar iar îl risipi un glas mînos :

— A, domnule Pahonțu !... Ne-am cunoscut la logodnă, nu-i așa ?... Am citit în *Universul* și-mi pare bine că te întîlnesc să-ți spun cît m-a impresionat întîmplarea cu părinteje d-tale !... Ce duios !... A, parcă nici n-ai crede ca în vremurile astea brutale și lipsite de inimă mai există sentimente atît de frumoase !...

Apăru Belcineanu, văzu pe Toma (cu care mai avusese și la Camera cîteva convorbiri) și se opri aproape bucuros :

— A, scumpe domnule Pahonțu, bine ca te vad. Țin foarte mult să vorbim cinci minute... Iartă-ma, Iuliana dragă, ca ți-1 iau E ceva mai important decît...

Doamna de onoare surîse disprețuitor. Era singurul răspuns ce-l merita atîta nedelicatețe. Prietenia intimă cu Cristiana n-o împiedecă sa n-aibă decît un respect mediocru față de soțul ei, ale cărui maniere lăsau veșnic de dorit. În vreme ce Belcineanu, de braț cu Pahonțu, se depărta cautînd un colț singuratec, d-na Teleman fu asaltată de d-na Cornoș radioasă :

— Ce bine-mi pare !... Nu știu cum s-a făcut că toată seara nu ne-am găsit.. Dar încă din biserica i-am șoptit bărbatului meu: „Uite, pe d-na Teleman... E cea mai elegantă și cea mai fina din toată lumea..."

5 După o clipă de întunecare sufletul doamnei de onoare se lumina sub balsamul micilor complimente ale acestei d-ne Cornoiu care începea să i se pară, deși cam insistentă, o femeie interesantă...

10 Belcineanu se plimbă cu Pahonțu prin încăperile pline de lume, fără rezultat. În cele din urmă Toma, vechi cunosător al casei, îl conduse în salonașul de lângă bîuroul lui Rotaru. Găsiră și acolo o pereche adîncită într-o conversație inimoasă, pe care însă Belcineanu o îndepărtă ușor cu un prozaic „nu va supărați..."

15 Dintre toți oamenii politici din toate partidele Belcineanu era cel mai revoltat împotriva soluției ce s-a dat, cu patru luni în urma, crizei de guvern. Parc-ar fi fost lovit personal, se agita și protesta pretutindeni, amestecînd criticile teoretice și lezarea intereselor permanente ale țării cu amenințări mai mult sau mai puțin deghizate. În Cameră a ținut două discursuri foarte violente, dezlănțuind grave conflicte cu majoritățile. Pe culoare n-avea odihnă : mereu explica unuia sau

20 altuia dezastrul spre care mergem cu pași gigantici. Făcea ochi dulci tuturor opozanților și chiar din majoritate celor ce i se păreau nemulțumiți și deci mai accesibili criticilor.

— Așa, aici e perfect, zise Belcineanu așezîndu-[^]e și continuînd îndată cu alt glas, pasionat: Fiindcă am observat deunăzi la Cameră ca-ți dai seama de situația dezastruoasă în care ne găsim, vreau să-ți comunic și d-tale unele lucruri absolut... (Se întrerupse nervos, schimbînd iar vocea.) Dacă n-avem o presă adevărată, ce să facem ? Ziarele mari nu vor să se angajeze ca să nu se strice niciodată cu guvernele, cele mici nu sînt citite... Presa de opinie, cinstită, obiectivă, curajoasă ne lipsește, domnule !... Altfel multe rele s-ar putea curma în țara asta, iar altele, mai

35 multe, s-ar împiedeca din capul locului... Știi că soarta guvernului actual e pecetluită ! Combinația a dat

40

greș. A fost născută moarta. N-au vrut să înțeleagă. Acuma...

— Domnule Belcineanu, cred că e exagerat, întrerupse senin Pahonțu. Nici un guvern n-a căzut după abia patru luni de activitate— Nu știu de unde ai informațiile, dar...

— Draga, sursele mele de informație sînt atît de sigure încît nu încapă nici un fel de îndoială / urma Belcineanu indulgent, ca și cînd întreruperea l s-ar fi părut copilăroasă. Să fim bine înțeleși : eu nu spun că guvernul va cădea mîine sau peste o lună sau chiar peste șase... Asta, în fond n-are importanța decît pentru cetățenii care simt și îndură povara experiențelor nesăbuite. Eu afirm numai că combinația în sine a dat faliment și ca nu mai rămîne decît formalitatea înregistrării oficiale a falimentului...

10

15

îi plăcu lui însuși comparația și se opri să rida ca și cînd ar fi văzut pe doctorul Ionescu ureînd scările palatului regal cu demisia în geantă. Dar reluă firul repede ca nu cumva Pahonțu să interviev cu vreo obiecție nouă.

20

Pahonțu se uita în gura lui și totuși nu mai auzea nimic, fiindcă nu-l mai interesa. I se împlîntase ca un cui în creier eventualitatea căderii guvernului și dec: sfîrșitul mandatului de deputat fără speranțe de revenire într-un timp previzibil... Iacă, la asta nu s-a gîndit și nici nu i-a trecut prin gînd ! Dimpotrivă, s-a obișnuit atît de mult cu „puterea" încît o credea eterna.

25

— Un om prevenit face cît doi, domnule Belcineanu ! zise dînsul deodată răspunzînd în doi peri la o fraza în doi peri a nașului care încerca să bage o mica zîzanie între Rotaru și doi colegi din guvern ; în fapt își vorbea sieși mulcomind un început de alarmă.

30

-0 Convorbirea ar mai fi continuat. Lui Belcineanu l se părea destul de docil Pahonțu și spera să-l convingă. Apăru însă Angelica, a doua fată a lui Rotaru, anunțînd ca noii căsătoriți sînt gata de plecare, așteaptă numai să-și lă rămas bun de la nașul lor...

După învălmășeala plecării tinerilor, Pahonțu întîlni în salonul de Hngă sala de dans pe Litalea care asculta

nu tocmai entuziasmat o expunere a generalului Cornoiu. Se apropie. Ca și când l-ar fi așteptat, Utalea îi zise de departe :

5 — Ei, domnule deputat ? Politica, merge ?... Presa ?... Ori mi se pare că presa nu te mai interesează de când nu mai ai nevoie de ea pentru...

— îmi pare rău ! protestă Pahonțu amabil. Preta e pasiunea mea cea mare. Dar nu-ți spuneam deunăzi ?... Nu mă cheamă nimeni, iar eu nu pot sa mă ofer !

10 — De ce nu scoți acuima ziarul d-tale ? continuă toi glumind și puțin ironic Utalea. Acuma ai avea posibilitatea !

— De ce nu-mi dai o mână de ajutor, căci și d-ta ai nevoie de presă ! răspunse la fel Pahonțu.

15 — Pardon ! Eu nu țin deloc sa am a face cu presa, stimat domnule deputat! zise mai serios Utalea. Sînt bucuros să mă lase în pace! (Urmă iar mai ușor.) Dacă însă aș avea vreo putere, niciodată n-aș spune ce anume sa se scrie, numai ce sa nu se scrie !...

20 Toma era nedumerit. Nu înțelegea daca nu se ascunde cumva vreo propunere indirectă în glumele lui Utalea. Nu mai apucă însă să formuleze o replică de clarificare. Utalea schimba vorba :

25 — De aceea mie îmi place mai mult dansul... Presa e cu boclucuri, cu bătaie de cap și cu griji... Dansul e numai cu plăceri !... O adevărata cură de optimism... D-ta dansezi, domnule Pahonțu ?

30 — Cu plăcere și cu intermitențe, spuse tînărul deputat. Astă-seară încă n-am avut răgaz din alte motive, dar...

în clipa aceea se reîntorcea, cu grupul care petrecuse la gară pe tinerii căsătoriți, d-na Utalea și venea spre soțul ei să se Intereseze cît mai rămîn. Pahonțu continuă cu o galanterie exagerată :

35 — Dacă d-na Utalea mi-ar face onoarea și dacă onoratul soț al doamnei mi-ar permite...

Utalea răspunse surîzînd cu un gest de supunere, pe cînd tînara doamnă primind brațul lui Pahonțu și trecînd în salonul de dans, întrebă curioasă :

40 — N-am înțeles bine ce-a fost... M-ai așteptat înadins pe ruine ca să dansezi ?

— Da ! minți Toma privind-o languros. Toata seara !... Ce să fac dacă e așa de greu sa ajungi la d-ta!

5 — E drăguț daca e adevărat, rîse Babila și adaogă : Totuși e mai greu să te menții unde ajungi !

După un răstimp, în vîrtejul dansului, strîngînd-o mai tare, Pahonțu șopti :

— Te-am văzut frumoasa totdeauna, dar ca astă-seară niciodată !

10 D-na Utalea ridică spre el o privire jucăușă și răspunse ironic :

— Nu-ți închipui, sper, ca e înțîia oară cînd aud niște cuvinte atît de profunde ?... Ceva mai nou nu știi ?... Corina mi-a spus odată ca ești original. Nu ss prea observă. Poate din cauza emoției ?

Rîse cu gura batjocoritoare și cu o provocare vesela în ochi.

20 Toma Pahonțu aștepta zadarnic chemarea lui Rotaru. De cînd era deputat nu se mai vedeau așa de des. încet-încet voia să se emancipeze, păstrîndu-i prietenia întreagă, dar înlaturînd chiar umbra subordonării, tocmai fiindcă mulți îl socoteau omul lui.

30 Totuși o convorbire cu Rotaru l-ar fi interesat, daca nu altfel, cel puțin ca sa se informeze asupra situației reale. I se părea intolerabil sa bîjbîie ca un reporterăș și să se orienteze după conjecturile jurnalelor. Vina însă era numai a lui care, de cînd a intrat în Parlament, se complăcea într-o huzureală parcă ar fi atins culmea tuturor năzuințelor. Înainte palavragea ceasuri întregi cu Rotaru despre toate mărunțișurile vieții politice, ca și despre lucrurile importante. Acuma se ferea nu Rotaru, care ar fi putut invoca discreția obligatorie, ci el care, în cazul unei surprize, ar ajunge iar la cafenea. Se mulțumea cu bîrfelile și clevetirile de pe culoarele Camerei, ba mal contribuia și el la răspîndirea și născocirea micilor intrigi din care se alimentează ziarele și care întrețineau neliniștea și ne-

încrederea în țară. îl bucurau fricțiunile din sânul majorității ca și cele dintre membrii guvernului. Nici un moment nu i-a trecut prin minte ca toate acestea ar putea produce într-o bună zi propria lui prăbușire. ^ îș[dădea seama, firește, că primejdia nu bate la u^a și că ar mai avea timpul să-și pregătească rosturile viitoare. Din nenorocire însă nu era capabil să pregătească nimic. Fierbea, se zvîrcolea, visa și practic nu se clintea din loc. Nu vedea nici măcar unde vrea sa ajungă, cu atât mai puțin cum. Deocamdată își zicea ca trebuie să rămână deputat chiar dacă s-ar întâmpla să fie dizolvat actualul parlament. A fi deputat i se părea o trambulină ideală pentru orice năzuință. Deputăția nu-ți cere nimic și-ți dă tot, când știi so utilizezi. Împrejurul lui toți alergau mai ales după avantajii materiale. Pe el nu-l ispiteau. N-a dorit niciodată bogății. Banul nu-l interesa decât ca mijloc de-a te realiza...

Din când în când se gîndea să-și înfăptuiască vechiul vis cu gazeta lui. Se izbea de alte dificultăți care păreau mai descurajante. I-ar fi trebuit în primul rînd bani, mulți. N-avea de unde sa-i ia sau cine sa-i ofere. Uneori îi fulgera prin cap să convingă pe Rotaru să-l finanțeze. Sau să-i mijlocească găsirea capitalurilor. Scsfia^ Cine știe dacă Rotaru ar accepta acest rol sau dacă^ ar fi bine să-i cunoască toate tainele ? în orice caz însemna ca el să nu mai fie stapîn decât nominal și la discreția altora care să tragă sfori și sa-și aranjeze situații pe spinarea lui... Totuși, în străfundul sufletului, se temea mai mult de munca și responsabilitatea ce le Implică un cotidian. Era mereu pasiunea și idealul lui o gazetă mare, buna, raspîndită, dar cînd ajungea numai la gîndul realizării, îl cuprindeau toate îndoielile și amîna chiar să-și gîndească planul pînă la capăt. Avea sentimentul că lucrurile încă nu sînt coapte nici în privința asta, ca nici în altele.

{Dealtfel acuma, în general, dacă se încurca în planuri sau se înșela în vreo speranță, se consola bizuindu-se în steaua lui. Încrederea aceasta a avut-o și în trecut, dar vagă, într-o stare oarecum embrionară, ca o motivare a inactivității. De cînd era deputat se cre-

dea omul destinului și-și zicea că_ trebuie să^ se lase dus și călăuzit numai de mîna destinului. Așa își justifica nehotărîrile. Un gast pripit ar putea_ destrăma urzeala soartei. Dacă acum un an ar fi inițiat ceva, cine știe de-ar mai fi azi ce este. A așteptat ațîția ani și împlinirea a venit în clipa oînd a fost hărăzit să vie, nu pe care ar fi ales-o el. Și a venit bine. Va veni și de-aci înainte ce va trebui, la fel. Avea certitudinea că nu poate veni decît bine. Răul îl exclusese din calculele lui...

Peste vreo două săptămîni, la Cameră, în timpul unei ședințe plicticoase, Rotaru îi făcu de pe banca ministerială un mic semn de chemare. Plecîndu-se puțin peste pupitru, îi șopti sa-l aștepte la sfîrșitul ședinței să iasă împreună, încheind semnificativ :

— Trebuie neapărat să vorbim !

— De la nuntă aștept mereu sa mă chemi, excelența I răspunse Pahonțu. Poate luam masa undeva^?

— Las că hotărîm pe urmă ! sfîrșl Rotaru prefăcîndu-se ca ascultă cu atenție discursul lăbărțat al unul fruntaș majoritar cam bîlbîit.

Pahonțu rămase o clipă răzimat cu spatele de banca miniștrilor, rotîndu-și privirea întîi prin Incinta destul de populată, pe urmă prin tribunele din față. Privirea i se opri brusc asupra unei tribune din care doi ochi verzi stăruitori păreau că-l examinează anume pe dînsul. Un val de emoție îi îneca inima. Zăpăcit, nu știa dacă e cuviincios să observe ca e privit și dacă trebuie să salute. Înainte de a se dumeri, salută ușor plecînd fruntea. D-na Belcineanu dădu din cap simplu, conținînd apoi a-l privi cu o înflorire de surîs pe buze. Ca să-și ascundă emoția, Pahonțu se întoarse iar spre Rotaru și-l întrebă dacă vorbește azi și Belcineanu. Rotaru răspunse ridicînd nepăsător din umeri. Parcă deodată ar fi trebuit neapărat să afle ce face Belcineanu, pentru că de asta ar fi atîrnat mersul Jumii întregi, Toma porni spre; estrada prezidențială să afle acolo răspunsul precis. Mergînd ardea să știe dacă d-na Belcineanu îl mai privește, dacă-l urmărește și mai ales dacă o fi ghicit ce a întrehat pe Rotaru și

ce caută pe estradă. Abia când ajunse sus și în momentul când se pleca, trecîndu-și brațul peste umărul unui secretar care făcea o listă de nume, abia atunci, într-o frîntură de clipă, reuși parcă mai mult să simtă decît să vadă că d-na Belcineanu continua sa-l observe. Secretarul îi șopti că Belcineanu e înscris, dar nu știe dacă îi va veni rîndul azi, adăogînd :

— Mi s-a părut c-am zărit într-o tribună pe nevasta-sa... Asta ar fi un indiciu că vrea să ia cuvîntul în ședința de azi...

— Nostimă femeie ! murmură Pahonțu mai mult pentru sine.

— Mie nu-mî place! făcu secretarul fără sa ridice nasul. E rece și închipuită și...

Pahonțu nu-l mai ascultă. Ieși repede pe o ușa din fund, se învîrti puțin pe culoare și reveni în incintă pe intrarea principală, lîngă banca ministerială, oprindu-se parcă ar fi căutat pe cineva. Privirea i se încrucișa iar cu a d-nei Belcineanu. Acuma văzu perfect că zîmbește cu un zîmbet nou, care îi dă alta înfățișare. Se prefăcu însă că nu se mai uită la ea și trecu stîngaci, tocmai când voia sa pară maî sigur, prin fața tribunei oratorilor, să se așeze la locul sau, în banca întîi, pe la mijloc. Tocmai atunci zări și pe Belcineanu, cu un teanc de hîrtii dinainte, mai încolo^ la stînga. Schimbară o salutare grăbită din ochi...

Își luă o mică poză, brațele încrucișate pe piept și picior peste picior, să pară mai atent la discursul interminabil ce se bîlbîia de la tribună. Nu înțelegea nimic, nici măcar cuvintele care-i răsunau în timpane ca un zgomot fără rost. Strîngea puțin pleoapele și prin intervalul genelor împreunate zîmbetul cel nou îl părea ca o cunună de lumină. Îi trecu prin minte că exagerează prostește o simplă amabilitate. În același timp parca simțea în spinare atingerea unei priviri insistente încît abia se stapînea să nu se întoarcă să-și controleze senzația.

În sfîrșit oratorul dispăru de la tribună aplaudat obligatoriu de majoritarii disciplinați. Pahonțu văzu ca Rotaru s-a sculat, își strînge servieta și apoi pleacă.

5 Îi venea să nu bage de seamă și să rămîie pe loc, dar incinta se goli repede ; urma o pauză. Ca să scape de obsesie și de frică să nu se uite iarăși spre tribună, alerga după Rotaru. Pînă să se strecoare în culoar, ministrul nu mai era. Află că s-a retras cu doi deputați în sala de consiliu. Se bucura că mai poate zăbovi și el. Umbla nervos de colo pînă colo. Se gîndea dacă n-ar fi politicos să meargă să-i sărute mîna ? După un răstimp își zise că e chiar dator, porni să urce scările, apoi renunță înfricoșat și mai mult rușinat parc-ar fi pornit să facă o crimă. Îi ieși în cale un gazetar care se încăpățîină sa-i povestească o anecdotă nouă cu ovrei. Gazetarul era el însuși ovreu și se numea Sever Sorescu, tînăr și foarte stăruitor, care 10 știa să cultive pe oamenii politici de viitor.

În incintă, în vreme ce lumea se aduna, se mai făcură cîteva formalități, se depuseră cîteva proiecte de legi și în sfîrșit: „D. deputat Belcineanu are cuvîntul !” Pahonțu își relua locul. Era curios să vază 20 pe d-na Belcineanu cum își uiîmărește soțul, dar a avut tăria sa nu mai ridice deloc ochii spre tribune. Se felicita că a avut voință și uită pe Rotaru... Belcineanu își începu cuvîntarea cu solemnitatea unei declarații de război, urmată însă îndată de obișnutele-i 25 violențe de ton și cuvinte care stîrniră întîi murmure apoi exclamări și în sfîrșit întreruperi mai mult sau mai puțin articulate. Vorbea abia de cinci minute. Pahonțu asculta atent cînd un ușier se apropie și-i șopti că-l poștește d-l ministru Rotaru. Rușinat parcă 30 de sine însuși, se ridica imediat și se îndreptă spre ieșire. Fiindcă în același timp se mai sculară și alți deputați să plece, Belcineanu își întrerupse, puțin enervat, firul discursului ca să înfiereze lipsa de atenție ce se acordă opoziției cînd vine să dezvăluiască fără- 35 delegile unei guvernări pe care țara o respinge... Pahonțu se opri ca și cînd ar fi fost apostrofat el direct. Se afla chiar în fața tribunei.

— îmi dați voie, domnule Belcineanu ! striga aspru, aproape provocator.

— Poftim ! făcu oratorul mirat de intervenția lui neașteptată.

— Eu regret foarte mult că trebuie să pice și nu pot să vă mai ascult — începu Pahonțu în tăcerea deplină a Camerei. Am dat un cuvânt pe care vreau să-i respect, ca totdeauna. L-am dat înainte de-a ști că veți vorbi și fără să-mi închipuiesc că, la discuția unei legi atît de tehnice ca aceea care se dezbate, se vor dezvălui tocmai fărădelegile guvernului. Dacă aş fi ştiut, aş fi renunţat la orice şi aş fi rămas ca să vestejesc împreună cu d-voastră fărădelegile, întrucît fărădelegile ar fi reale, iar nu simple produse ale fan-teziei d-voastră torturată de parapon!sire... (Din ma-joritate izbucniră aplauze răzleţe ; Belcineanu, nerăb-dator, încercă să întrerupă pe întrerupătorul său.) Eu pot vesteji oricînd şi orice fărădelege, fiindcă n-am săvîrşit nici una şi nici nu voi săvîrşi niciodată. Nu ştiu însă dacă d-voastră sînteţi cel mai indicat să vă ocupaţi de paiul din ochiul altuia. Eu îmi amintesc unele fărădelegi care au provocat indignarea întregii opinii publice româneşti şi, dacă nu mă înşel, autorul acelor fărădelegi aţi fost chiar d-voastră !... (Alte aplauze, mai numeroase.) Mai mult, printre cei ce v-au vestejit atunci public, pe calea presei, singura acce-sibilă, a fost şi modestia mea... Dar indiferent cine o descoperă, fărădelegea e tot fărădelege, iar eu, care îmi păstrez independenţa de cugetare şi simţire, nu voi ezita să condamn şi fărădelegile prietenilor mei... Iată de ce regret că nu vă pot asculta, domnule Belcineanu !

însoţit de aplauze timide, din pricina întorsăturii de la sfîrşit, Pahonţu ieşi mîndru, fără să se mai sin-chisească de chemările lui Belcineanu care ţinea ne-greşit să-l răspundă. Numai în uşă întoarse capul, o clipa, scuizîndu-se cu un gest că e aşteptat şi nu mai poate întîrzia, profitînd să arunce o privire spre tri-buna unde întîlni iar privirea şi zîmbetul d-nei Bel-cineanu parcă toata vremea l-ar fi urmărit numai pe dînsul.

— Domnul ministru vă aşteaptă în maşină ! îi spuse alt uşier, pe coridor.

— Ce, Tomiţă, te-a cuprins dragostea de Belcineanu de ramaseşi să-l ascuţi ? zise Rotaru puţin mirat că l-a făcut să aştepte, deşi numai cîteva clipe.

— Rău îmi pare, excelenţă, că n-ai fost prezent să auzi cum l-am executat î se lăudă Pahonţu, povestin-du-i incidentul cu înfloriturile cuvenite de parcă Bel-cineanu ar fi şi fost transportat într-un spital moral ca să-şi vindece rănile căpătate.

Merseră întîi la minister unde Rotaru mai avea unele treburi de rezolvat. Pe drum se învoiră să prîn-zească împreună undeva, mai retras, ca să poată fi liniştiţi.

Un senator şi doi avocaţi aveau fixate ore de pri-mire — raportă Danciu în cabinetul ministerial.

— Altceineva ? insistă Rotaru puţin misterios.

— Deocamdată nimeni, răspunse la fel şeful de ca-binet, stîrnind curiozitatea lui Pahonţu.

— Bine !

Pe cînd Danciu introducea pe senator în biuroul lui Rotaru, Pahonţu trecu în altă cameră şi apoi în marele *hali*, să-şi plimbe acolo puţin aşteptarea. După numai cîteva minute de plictiseală în sala somptuoasă, luminată discret, cu covoare groase în care paşii se pierdeau fără zgomot, auzi deodată un foşnet ritmic de mătăsuri ureînd grăbit scările de marmora.

— Aa ! Ce cauţi pe-aicî, artistă frumoasă şi plina de talent ? exclama Pahonţu recunoscînd pe răsfăţata ingenuă de la Teatrul Naţional. Ce plăcere sa te în-tîinesc !

— A, mi se gare c-am întîrziat, zise d-ra Nina Georgescu, micuţa, blonduţă şi drăguţă, rîzgîindu-se cam teatral cu o mică spaimă prefăcută în ochii al-baştri. So fi supărat ministrul ?... Am avut repetiţie. Vîn direct de la teatru...

O introduse la Danciu care părea că o cunoaşte bine şi căruia artista îi jucă aceeaşi scenetă cu întîr-zierea şi spaima...

Continuîndu-şi plimbarea singur în *hali*, Pahonţu zîmbea gîndindu-se ca şeful s-a apucat de ştrengării. Sau e pe cale să se apuce. Nu ştie însă că Nîna Geor-

gescu nu e prea discretă și, dacă prinde de veste domnița Eva, sare în sus toată coaliția guvernamentală...

— Mîine-poimîine te văd titular la Arte, excelent

5 — glumi Pahonțu coborînd *în* sfîrșit, pe la opt, scările ministerului.

— Da, te pomenești, zise Rotaru mîngăindu-și mustățile imaginare. în orice caz ar fi mai amuzant decît așa, copilul nimănui!

w Pahonțu observa că ministrul n-are chef de gluma. Mersera pînă la Otopeni, cu geamurile mașinei deschise, într-o alura -domoală. Se desprimăvăra. Pe Șoseaua Kiseleff parcă primăvara sosește /mai timpuriu. Fusesse o zi călduța, însorită. Aerul era parfumat cu miresmele

15 nehotarîte, îmbătătoare care prevestesc reîntinerirea naturii. Răcoarea blîndă adia în automobil ca o mîngăiere care te face sa uiți necazurile de toate zilele și să visezi o viață nouă.

în intervalul de aproape o oră cit ținu plimbarea

20 abia schimbară cîteva cuvinte despre lucruri străine, fără importanță. Pe de-o parte nu voiau sa audă șoferul conversația, pe de alta atmosfera însăși nu se potrivea pentru alte discuții. Rotaru porunci apoi sa oprească la restaurantul Chateaubriand, la Șosea. Era

25 lume puțină în sală și liniște ca într-un club englezesc. O orchestră de jaz maî mult se adîhnea decît cînta, rezervîndu-se pentru mai tîrziu cînd clienții, bine dispuși, după masă, unii pentru a-și promova digestia, alții pentru a-și manifesta sentimentele, vor dori și vor

30 începe să danseze.

Luară loc într-o boxa retrasă și Rotaru, gurmand, alcătui un meniu fin și ușor, cu concursul chelnerului principal și apoi al patronului însuși venit să salute respectos și sa servească pe domnul ministru. Totuși

35 convorbirea se închea anevoie ca și cînd o sfiala ar fi împiedecat încă pe Rotaru să aducă vorba despre ceea ce // interesa aieva....

în realitate Constantin Rotaru era adînc nemulțumit de situația ce o avea. A fost fruntaș într-un partid mare și a devenit un fel de codaș într-un grupuleț de paraponisiți. Și-a zdrobit o linie dreaptă de con-

duita ca să ajungă ministru fără portofoliu într-un guvern de improvizație și încă sa-i fie disputată chiar situația aceasta de oameni pe care odinioară îi considera nimicuri umflate... înapoi însă nu mai putea

5 da. Se vedea condamnat să se zbuciume și el ca să se menție sau să dobîndeasca un loc mai adecvat meritelor lui personale. Acum nu mai avea nici măcar adevărați prieteni politici, căci în partidul democrat era privit, în fond, ca un transfug oportunist. Era

if silit să lupte, altfel ar fi înlăturat repede și definitiv. De cîte ori nu regreta liniștea dinainte și mai ales libertatea lui de-a nu lupta, mîndria de-a nu cere nimic !

Doctorul Ionescu i-a promis pentru după alegeri

15 portofoliul ce i se cuvine. Săptămîinile însă trec, încep a trece și lunile, iar el ramîne tot sinecurist într-un guvern care se clatină neconținut. Să ceara doctorului sa-și respecte cuvîntul dat, ar însemna să obție o noua promisiune goală. Să-și impună dorința n-are nici o

20 putere...

— Excelență ! zise Pahonțu într-un tîrziu observînd rezerva ministrului. Am impresia de cîtva timp că mă ocolești sau, în cazul cel mai bun, nu mă onorezi cu încrederea de odinioară ?

25 — Fugî, nu umbla cu fleacuri, se apără Rotaru puțin amărît. Parcă tu nu știi nimic, nu vezi nimic...

— Apoi tocmai, se repezi Toma, Trebuie să aflu de la oameni străini, de la dușmani, că guvernul sta pe ghimpi, ca avem multe șanse să ne întoarcem curînd

30 la vetrele noastre, și alte asemenea bucurii. Iar d-ta, prietenul meu ca să nu mai zic ocrotitorul, fiind în guvern și cunoscînd adevărul...

— Adevărat este că, de, cum să-ți spun, carul scîrție ! întrerupse Rotaru. Dealtfel cum a scîrțîit de la

34 început. Experiența n-a fost fericita. Nu merge la noi colaborarea nici în opoziție, necum la guvern unde exista posibilități de a satisface poftele partizane. De-abia merge carul cu un guvern omogen, unitar, disciplinat, bazat pe o majoritate solidă, francă, farit

40 fricțiuni și pe care șeful partidului o strunește cu re-

lativa ușurință fiind creată de dînsul. Democrația integrală e o utopie și aiurea, darmita la noi unde religia abuzului, moștenire de la tiraniile trecutului, e singura cu trecere adevărată. Democrația trebuie temperată și dirijată după climatul fiecărei țări. Fiindcă democrația, ca și temelia ei, libertatea, presupune cetățeni care întîi știu să-ți îplinească perfect datoriile către colectivitate și numai pe urma își exercita drepturile. Legea trebuie să fie lege și pentru cel ce o face ca și pentru cel ce o suferă. Noi avem legile cele mai liberale și mai umane din lume, copiate firește de la alții. Le-am adoptat lesne, fiindcă știm ca tot nu le aplicăm. Mai bine am avea legi puține și mai puțin moderne care să se aplice sever de sus în jos și să facă adevărata educație cetățenească. Asta ar fi prima treaptă a democrației adevărate...

— Dar exista vreo primejdie, cum se zvonește ? întrebă Pahonțu ca sa-i curme digresiunea.

— Deocamdată există eternele fricțiuni care-s mai grave decît alte primejdii, răspunse Rotaru. Primejdiile amenința din afara și se pot evita prin măsuri la timp. Fricțiunile n-au leac... Pentru ca ele rod dinlăuntru ca niște carii...

— Atunci ? se mira Pahonțu. Stăm cu mâinile în sân și așteptăm. moartea ?... Maestre dragă, nu se poate!

— Adevărul este ca eu n-am nici o armă de luptă, zise ministrul cu o resemnare poate calculată anume ca să-și atîțe interlocutorul. Am făcut gestul, trebuie să trag consecințele pîna la ispășire.

— Bine, bine, d-tale în orice caz îți da mîna, se indigna Toma. La urma urmelor ești ministru. O încheiere de cariera politică destul de onorabilă... Dar eu ?

— Și tu deputat, făcu Rotaru ironic. Un început de carieră politică destul de onorabil, ca să te parafrazez pe tine.

— Un început care înseamnă și sfîrșitul dacă mă înțepenesc într-un partid de manevra cum este fracțiunea democratică ! urma Pahonțu mai calm.

— Sa ne înțelegem : nu e vorba de nici un pericol, adică de vreo plecare intempestivă, cel puțin pentru

moment ! preciza Rotaru. Dacă am vrut să mă sfătuiesc cu tine este tocmai ca să prevenim ce se poate preveni.,.

Îi povesti, sub pecetea discreției desăvîrșite, unele scene din ședințele Consiliului de Miniștri cu certurile, uneori violente, între reprezentanții celor trei partide colaboratoare, de cîte ori e vorba de vreo acțiune guvernamentală sau legislativă serioasă ; și mai ales îi repeta cuvintele regelui, într-o audiență de-acum vreo trei săptămîni), care exprimau o nemulțumire categorică, deșt indirectă, față de ezitățile și nehotărîrile guvernului. Apoi, în fraze învăluite, își strecură și decepția lui de-a fi un figurant anodin într-o echipă secundară, nesuștinut de nimeni, neavînd nici măcar în presă o atmosfera mai simpatcă; dimpotrivă, conspirația tăcerii l-a trecut demult pe planul din urmă...

Pahonțu presimțise că Rotam trebuie sa albă nevoie de dînsul de cînd au coborît scările preșidenției. Acuma înțelegea tot, dar își continua jocul obișnuit de-a se lăsa rugat pentru a-și rezerva viitorul. Cu atît mai mult că Rotaru, om bun, simpatc, generos, nu mai avea în politică un viitor pe care să se poată sprijini. Activîsmul politic nu se poate începe la cincizeci de ani cînd puterile creatoare sînt în pragul agoniei.

— Eu ma mir însă de tine, zise în sfîrșit ministrul cu o prudență iscoditoare. Te-am crezut mal dinamic, mai întreprinzător ! De ani de zile te plîngi ca nu te poți realiza, că n-ai unde sa te manifesti, iar acum te mulțumești să îngroși rîndurile mameluclor, ca și cînd ți-al fi atins idealul vieții... Nu mal rămîne decît să te apuci de afaceri ca și colegii tăi împotriva cărora tunai și fulgerai odinioară !

— De ce mă napăstuiești, excelență ? se prefăcu Pahonțu.

— Pentru că ești om de talent și e păcat să te pierzi în cloaca asta politicianistă care a înghițit atîtea energii, le-a corupt și le-a nimicit! zise Rotaru patetic. Eu sînt convins, știi bine, ca tu meriți o soartă mai bună. De aceea te-am îmbrățișat și...

— Sluga nu pot să fiu la nimeni, maestre ! întreprins deputatul cu mândrie. Prefer să stau acasă, să mănânc mămăligă cu ceapa...

— Cine ți-a cerut așa ceva ? se minună Rotaru.

5 — Nimeni ! Și totuși, dacă aş scoate gazeta pe care inima mea o pofteste, ar trebui sa intru în solda cine ştie cui, fiindcă n-am bani ! mărturisi Toma. D-ta însuși îmi faci imputări, dar niciodată nu mi-ai oferit sprijinul... Iarta-mă că ți-o spun !

10 — Dar nici tu nu mi l-ai cerut, Tomiță ! zise zîmbind Rotaru. Dealtfel nu poți oferi ceea ce n-ai ! Eu nici nu ma pricep în ziaristică, și nici bani nu amătîția cît se pare că poate înghiți un jurnal.

15 — Sprijin nu înseamnă numaidecît bani ! Când pornești la un drum greu, merindea sufletească are importanța poate mai mare ca cealaltă...

20 — Nu te-am îndemnat sa pornești tocmai pentru că nu-ți puteam oferi nici o merinde ! zîmbi Rotaru iar. Azi însă se schimbă lucrurile. Azi poți să te îndemni singur la drum cu certitudinea ca vei găsi pe drum merindea !... Ai relații și poți sa-ți faci cîte vrei și apoi prezinți garanție mai serioasă ca reprezentant al națiunii...

25 — Nu, excelență ! starul Pahonțu. Fără figuri literare. Îmi promiți concursul d-tale moral, întreg r

— Uite ! făcu ministrul întinzîndu-i mîna peste masă. *Ein Mann, ein Wort*, vorba neamțului. Și să fim bineînțeleși : fără nici o obligație din partea ta !

30 — Prietenia nu e obligație, domnule ministru ! zise Pahonțu declamator, strîngîndu-î puternic mîna.

35 Chiar atunci orchestra începu un dans frenetic, răs-pîndind fluide mișcătoare în toate picioarele. Pe platoul rezervat apărură o pereche și porni într-o vijelie de răsuciri. Pahonțu, căruia atacul muzicii îi apărea ca un sigiliu fierbinte pe un contract, se uita spre orchestră și avu o strîngere de inimă. I se năzărise că dansatoarea ar fi d-na Belcineanu.

„Sînt idiot.” se gîndi cu un rînjet de satisfacție. „Am început sa nu mai văd decît pe...”

Zile de-a rîndul Toma Pahonțu se adînci în socoteli și planuri, studiind devize tipografice, făcînd liste redacționale, organizînd administrații... De prin sertare scotea la iveală proiecte vechi, muncite în atîtea nopți, să le compare cu cele de azi. Jongla cu tiraje, cu cheltuieli și încasări de mii și zeci de mii de lei pîna ce cifrele îl spaimîntau. Umbla din tipografie în tipografie să controleze prețurile, discuta îndelung la 5 Letea cu un director amabil despre tainele fabricației de hîrtie, interoga pe patronul unei agenții de publicitate și făcu vizite la cîteva agenții telegrafice. Dar în fiecare seară, cînd își recapitula pregătirile, îl cuprindea aceeași teamă de răspunderea ce vrea să și-o 10 ia pomînd o întreprindere care trebui să coste sume enorme, cînd el deocamdată n-are nici un ban...

Pentru că apucase să spună cîtorva prieteni, vestea că Pahonțu scoate un ziar se raspîndi înainte ca el să se fi hotărît definitiv. La Cameră era interpelat deseori : cînd apare ? Chiar unii miniștri îi urau Izbînda, iar Motroc îi spuse direct sa treacă pe la Industrie să stea de vorbă, lasînd sa se înțeleagă ca are să-i dea concurs. Belcineanu baremi dorea să afle cu precizie dacă va fi gazetă de partid sau independentă ? 20 2^

Toate acestea, în loc să-l bucure, îl enervau tocmai pentru că nu se putea urni din loc întrebările și interesul ce stîrnea simpla anunțare a jurnalului îi prevesteau doar puterea ce i-ar procura-o un jurnal serios și-i ațîțau ambiția. 30

— Ce faci, domnule director ? îi strigă Titu Herdelea într-o zi frumoasă de sfîrșit de martie, pe cînd dădea sa intre la Continental unde lua dejunul cu un grup de deputați tîneri. Am auzit că faci gazeta și mie nici nu-mi spui !.., 35

Grăbit, Titu Herdelea voia sa treacă înainte. Era unu și un sfert, iar Niculina se îmbufna dacă nu se așeza la masă la unu și jumătate.

— Stai, batrîne draga, numai o secundă ! se repezi Pahonțu parcă i-ar fi apărut salvarea. În chestia ziarului, trebuie neapărat să-ți vorbesc !...

— Da-mi un telefon ! Dar acum n-am timp!... No știi pe Niculina cu masa ?

În peste douăzeci de ani de gazetărie Titu Herdelea dobândise experiențe bogate în toate cele ce priveau presa. Deși îndată după război a pătruns și a rămas la *Universul*, a avut posibilitatea să participe la atâtea și atâtea întemeieri de ziare noi și să cunoască tainele mari și mici ale vieții și morții lor... Asculta, cu mutra de circumstanță, a doua zi după-masa, expunerea volubilă și nesfârșita a lui Pahonțu la mesecioara retrasă de la Corso, iar la urmă întrebă :

— Câți bani ai ?

— N-am deloc.

— Poți să găsești ?

— Credea da... Depinde de suma...

— Asculta, copile, urmă Herdelea simplu. Ca să fii sigur de reușita încearcă să achiziționezi o tipografie, chiar mai micșoară. Toate ziarele care s-au bazat pe tipografie proprie, continua și azi să apară, bine-rău, indiferent, pe când dintre celelalte nici unu la sută nu mai există... Stai, mi se pare că știu eu o tipografie de ziar care ar fi de vânzare destul de convenabil. Lasă-mă să mă interesez și pe urma mal vorbim !

Ziua următoare reluară convorbirea. Tîtu aducea precizii : cum e tipografia și cât ar costa. Prețul nu era într-adevăr mare, relativ, totuși Pahonțu lăsa nasul în jos.

— Aici e locul să te ajute Rotaru, dacă ține la tine și vrea să faci o gazeta care, firește, are să-i fie și lui de folos !

— Atîția bani nu poate să-mi dea nimeni...

— Pardon, pardon ! făcu Herdelea sever. Nu trebuie să-ți dăruiești, ci să-ți împrumute cu o dobînda foarte mică. Dealtfel tu personal ești o garanție destul de serioasă pentru cine te cunoaște și te prețuiește. La un caz de nevoi ai putea oferi o inscripție ipotecară pe casa voastră,...

— Nu e a mea, e a Virginiei...

— Ce are a face ? Virginia e doar nevasta ta ! Pe urmă, mai tîrziu, vei găsi tu mijlocul și modalitățile, le găsește Rotaru, să-ți liberezi casa de ipoteca, știi, fiindcă ai copii, pentru orice eventualitate...

Titu Herdelea continua să-i servească în serie sfaturile practice pe care Pahonțu le asculta din ce în ce mai alb la față și cu o lucire în ochi nemaivăzută.

— Ce-i cu tine ? întrebă Herdelea uluit. Te-ai schimbat de tot la față...

— Nimic, batrîne ! șopti Pahonțu atît de fierbinte de parcă pe Titu îl frigea respirația lui. Mi-ai făcut un mare serviciu ! Nici nu-ți închipui cît de mare ! Îți rămîn recunoscător, batrîne. La revedere !

Se ridică brusc. Figura îi era schimonosită de niște dungî care-i dădeau o înfățișare dîrză pînă la salbă-ticie. Scutură viguros mîna lui Herdelea și se repezi afara ca și cînd l-ar fi alungat cineva.

Titu se cruci. Ce l-o fi apucat oare ? Uite, cine vrea să scoată gazeta ! Habar n-are de gazetărie :

„Așa eram și eu acum douăzeci de ani... Articole fulminante și proteste și revoltă și credeam că asta e presa. Are să-și mănînce banii, să-și lase nevasta pe drumuri... Mai bine nu-i spuneam nimic ! Mîine-poimîine o să-mi facă imputări că eu l-am îndemnat... Are talent, are energie, dar nu face de meseria asta ! Cu nervi de fecioară nebună nu poți duce o gazetă...”

Se pregăti să plece și el. Chema chelnerul.

— Poftim ! A plecat și nepîtat ! bombăni profund nemulțumit. El face gazetă și eu să-i plătesc șvarțul!...

În aceeași seară Pahonțu expuse și lui Rotaru planul cu tipografia și împrumutul. Ministrului i se păru impozantă suma. Socotea că ar fi mai practic să adune contribuții din mai multe părți ; ar fi un capital care n-ar apăsa asupra ziarului... Pahonțu se împotrivi. Nu poate să primească pomană de la nimeni...

In sfîrșit Retaru făgădui că va sta de vorba cît mai curînd cu banherul Goldstein care s-ar putea să-l servească mai lesne decît alte banei cu multe forme. Pahonțu dădu din umeri cam nemulțumit. De ce tocmai
5 de la un ovrei ? De ce să aibă o ghiulea de picior ? Nu e antisemit, dar nici filosemit și în orice caz vrea să fie slobod să atace chestia evreiască în toată independența sau chiar să ia atitudine contra evreilor. Dar dacă pornește cu bani jidovești...

10 Goldstein se lăsă greu. Era un moment critic pentru toate băncile și suma prea mare. Fu nevoie de toata puterea de persuasiune a ministrului ca banherul să se lase convins.

Mai trebuiau sa urmeze întîlniri, discuții și forma-
15 lități, dar principal Pahonțu avea certitudinea că afacerea s-a aranjat. Între timp trebuia sa vorbească și cu Virginia căreia încă nu-i spusese nimic ca să nu mai știe ea eșecul lui în caz cînd n-ar fi reușit planul cu împrumutul. Pentru a-și liniști conștiința, dar și pen-
20 tru o justificare în ochii lumii, Pahonțu a ținut să garanteze împrumutul printr-o ipoteca pe casa din strada Pietății, deși valoarea ei era mult inferioară.

— Hai, porumbițo, să mai vorbim și noi lucruri serioase ! zise Toma într-o după-amiază, întoreîndu-se
25 acasă de la ultima întrevvedere cu banherul.

Virginia, ca de obicei în după amiezile libere, cum îi erau cele mai multe, se juca cu copiii. Era distracția ei cea mai plăcută. Toma o găsisse în plin joc de-a baba-oarba încît toata casa era răsturnată și abia se
30 putu descotorosi de cele două odrasle care stăruiau sa continue jocul.

— Ei, copii, destul ! strigă Pahonțu seyer. Lasă-i, porumbița dragă, că nu e timpul de răsfățuri!... Unde-i Fraulein Erna de nu mai vine ?... Ia mai sună, te
35 rog

— De unde să bănuim noi că ai sa vii la ora asta ? zise femela puțin supărată că bruftăluia copiii. Trebuie să ai mai multă răbdare cu bieții de ei ![^]

40 Toma se stăpîni și nu mai spuse nimic pîna ce nemțoaica plecă cu copilașii. Pe urmă, povesti Virginiei foarte amănunțit și din ce în ce mai cu însuflețire

cum s-a hotărît să-și realizeze visul cu gazeta și cît de favorabile îi sînt împrejurările, așa că numai de ea mai atîrnă izbînda deplină. Cînd auzi însă Virginia ce-i cere, surîsul cu care asculta i se stinse alungat de
5 o spaima nedeșlășită.

— Vai, iubitele, eu aș fi în stare să-mi dau și sufletul pentru triumful tău ! zise ea cu timiditate șovăitoare. Dar...

— E vorba de o simplă formalitate — se grăbi
10 Toma să explice surprins de rezistența neașteptată. Îți închipui că nu te-aș îndemna să-ți riști zestrea dacă ar fi cea mai mică îndoială posibilă...

— Știu, iubitele, dar...

Ezitatea ei plîngătoare îl enerva. Bombăni batjocoritor :
15

— Spune, spune, tot... De ce te sfiești ?... E vorba doar de averea ta...

— Nu, iubitele, e averea copiilor ! zise Virginia cu ochii în lacrimi. Eu nu doresc nimic. Știi bine. Am renunțat la toate de cînd m-am măritat, numai ca să
20 nu-ți fiu o povară și să nu-ți stînjenesc ascensiunea. Afară de casa asta n-aveam nimic. Părinții mei ne ajută acuma, dar și ajutorul lor...

— în sfîrșit, am înțeles, nu vrei ! întrerupse Toma cu un rînjat.
25

— Ba vreau, dar să ne consultăm și cu tata — spuse repede femeia, ca și cînd acest gînd în acest moment i-ar fi răsărit în creieri. El cunoaște legile și împreună OM ține o să găsească modalitatea să ne asig-
30 gure copilașii.

Toma era furios, dar nici o fibră pe fața nu-l trăda, împotrivirea ei i se părea o răutate prostească. O scrută cîteva secunde cu niște ochi reci. Și în minte îi apăru iar gîndul care de multe ori bătuse la poartă
35 și mereu l-a înăbușit. A făcut o căsătorie neroadă care, în loc să-l ajute în viață, i-a fost o piedică. Pentru o trecătoare plăcere animalică a luat plumb în aripi la vîrsta cînd cel cuminți și calculați sînt preocupați nu-mai de pregătirea viitorului. În loc să fie abia acuma

^O candidat de însurătoare, el poartă jugul de șapte ani. Belcineanu s-a însurat după patruzeci de ani, om ajuns,

triumfător, și chiar atunci a luat o femeie care să-î înțeleagă avânturile și să-l servească în carieră...

— Bine, atunci așteptăm pînă vine bătrînul 'o zise într-un tîrziu mohorît.

— De ce să așteptam ? răspunse Virginia mulțumită că nu s-a supărat. Îi dădă o telegramă și poimîine are să fie aici, ca să nu ai nici o stînjenire...

10 Bătrînul s-a speriat cînd a primit chemarea, dar și mai mult cînd a aflat de ce a fost chemat. Totuși a cedat de dragul Virginiei și chiar a dat o formulă de reasigurare prin care, într-un caz nenorocit, s-ar salva cel puțin partea copiilor. Rotaru a găsit cuminte formula din toate punctele de vedere pînă și pentru Pahonțu însuși, anume ca Virginia și copiii să ia la rîndul lor o inscripție ipotecară asupra tipografiei și întregei averi ce constituie ziarul în suma cît valorează la prețurile de azi casa de zestre.

15 — Ești mulțumit, iubitu! ? întreba Virginia fericită cînd afla cum s-a rezolvat de bine neînțelegerea.

20 — Te iubesc, proastă mica — zise Toma atît de fals că-i fu și lui rușine.

— Măi Pahonțule, {rate-meu, am auzit că faci un J jurnal ! strigă Barbu Dolinescu într-o zi, oprindu-l pe .S stradă. Fac și eu ceva, poate și mai bun ! Am să-ți \ spun în curînd !... Poate să lucrăm împreună

— Ești cam misterios, dragă Barbule, dar lucrăm bucuros ! răspunse Pahonțu neștiind cum să ia cuvintele prietenului.

30 — Mai vorbim alta data ! Fugi ! Cu noroc, frate-meu ! sfîrși celalalt dispărînd.

Toma nu se mai sinchisea ce-o fi vrînd Dolinescu. Avea mii de alte griji și preocupări. Toate mergeau bine, ca la o comandă miraculoasă și necunoscută. Nu mai avea îndoieli și ezitări. Mergea drept înainte, ca la un asalt pentru cucerirea unei poziții puternice. Dușmanii nu se vedeau, dar se simțeau pretutindeni. Dacă | s-ar fi gîndir la greutăți, poale că î-ar fi scăzut în- ;

drăzneala, ca și odinioară, pe front, cînd îi șuierau gloanțele în urechi și moartea îl amenința stăruitor...

Totuși avea sentimentul că-i lipsește ceva pentru a fi deplin sigur de izbîndă. Se simțea singur tocmai oînd avea nevoie de un sfat sau măcar să vorbească cuiva sincer ca un alter-ego. Singurătatea multă e mai rea ca moartea, dar și lipsa singurătății, în anume împrejurări, poate fi pedeapsa cea mai cumplită — își zicea dînsul învinuindu-se ca na fost în stare să-și facă măcar un prieten adevărat, pentru ca apoi tot el să-și spună ca firea lui a fost de vină, care nu-î permitea să-și deschidă complect inima nici fața de părinții lui.

15 Înainte de-a încheia definitiv cumpărarea tipografiei își aduse aminte de Titu Herdelea. Iată ce-i lipsea în Mascota Herdelea e liniștitor, fiindcă știe să asculte și să tacă, precum știe și cum să-i vorbească sau nemerește cuvintele care-i trebuiesc. Era sigur ca fără Herdelea nu va face nimic. Îi trebuie Herdelea neapărat;..

20 Întrerupse cîteva zile alte tratative pînă va termina cu dînsul. Îi oferi să vie la ziarul lui în condiții mult mai bune — apumamente duble fi în.țarcinarea de secretar general, locțiitorul și tovarășul lui. Titu refuză. El nu mai e în vîrsta aventurilor. Să-și caute colaboratori tineri, entuziaști ca și dînsul, care să nu vază obstacolele și să dea năvală înainte. Dealtfel e și epoca tineretului, în gazetărie ca peste tot. În realitate Herdelea n-avea încredere în întreprinderea iui Pahonțu și nu voia să părăsească locul sigur ce-] avea la *Universul*,

30 Pahonțu se înfurie și declara că renunța să mai pornească ziarul dacă Herdelea persista în refuz. Vreo trei zile de-a rîndul a luat cafeaua la d-na Niculina care se lăuda că nicăieri nu se bea cafea buna ca la ea. Pe d-na Herdelea perspectiva salariului dublu a cucerit-o imediat, dar îi era teama că jurnalul lui Pahonțu nu va dura și Titu va ramîne numai în lefușoara de la miniaer, ceea ce ar fi o catastrofă. Cuvîntul hotărîtor l-a avut Zachî, care se pregătea particular pentru bacalaureat, cu multe și grele sfortări fiind iar amoretat și toate gmdurile lui alergînd ne-

10 conținut pe urmele iubitei. Zachi, cu gravitate de arbitru suprem, își dădu părerea ca oferta lui Pahonțu trebuie primită cu entuziasm, întâi pentru că îi era lui simpatic Pahonțu și al doilea pentru că dorea să colaboreze și el mai târziu cu o serie de articole despre necesitatea alungării tuturor jidanilor din țară, avînd el, în privința aceasta, niște idei atât de originale ca maica-sa Niculina se topea de admirație. *
Părerea a fost îndată aprobată și adoptată de Niculina căreia, firește, Titu nu i-a putut rezista mai mult de douăzeci și patru de ore. Dealtfel și cu Pahonțu ea a avut cuvîntul final:

15 — Ascultă, domnule Pahonțu, noi vom face cum zici d-ta, dar ia bine seama să nu nenorociți pe Titu că pe urmă ai de furcă cu mine ! Că *Universul* e jurnal mare și plătește mai sigur ca statul, iar dacă părăsește Titu un loc așa de bun, apoi să nu ne pomenim într-o zi că ai făcut d-ta cine știe ce de ți-a murit
20 jurnalul, și noi să rămînem pe drumuri...

25 — Bătrîne, bătrîne! îl spunea pe urmă Pahonțu. Nu mai e glumă ! Asta- e toată viața mea, viitorul meu, triumful meu ! Pricepi, bătrîne ? Nu se poate să eșuez decît dacă s-ar întîmpla să mor ! Și chiar atunci, ziarul trebuie să rămîie ca să perpetueze numele și
30 gloria lui Pahonțu, băiat de țăran amarît, cuceritorul României !

— Ești cam grăbit la cucerire, copile î rîse Herdelea. Deocamdată să cucerim un număr de cititori ca să trăim !

— îi voi cuceri, bătrîne, cu creierul și cu sîngele meu î strigă Toma Pahonțu fanatic. Sînt sigur ! Clo-cotesc în sufletul meu energii ancestrale ! Țăranul, bătrîne, care învinge !

35 Accesele de romantism nu-l împiedecau să lucreze practic. Voia ca ziarul să apară cît mai curînd. în

* Ironia scriitorului este evidentă, „originalele idei” antisemite ale lui Zachi fiind în deplină concordanță cu caracterizare! scriitorului : „Rău și leneș, disprețuia cartea, avea ambiții sportive și, la douăzeci de ani, abia se lupta cu clasa a șaptea” (*tupra*, p. 80).

orice caz să fie pe piață pentru sesiunea extraordinară a parlamentului din iunie. Acolo va putea pipăi direct efectul gazetei. Angajase un administrator rutinat, evreu cu nume românesc neaoș și cu copiii creștinați.

5 Titu socotea c-ar fi fost mai bine să găsească un român, dar Pahonțu avea superstiția că „nu se poate afacere bună fără de jidan”.

Liste de colaboratori principali pregătise demult și de multe ori. Erau mai ales publiciști tineri, puțin cunoscuți în publicul mare și puțin cotați chiar în cercurile ziaristice. Pahonțu zicea că vrea să facă o experiență care, dacă izbutește, va scutura din toropeala toată presa. Încerca să dea ziarului dinamismul generației tinere, răscolitoare de pasiuni și însetată de o viață nouă. Titu Herdelea s-a luptat din răputeri să-l oprească de la experiențe care pot ucide gazeta din primele zile.

— Lasă, bătrîne, zise Pahonțu cu superioritate. Astea-s îngrijorări de artriciți anchilozați! Nu-mi trebuia experiență moartă, ci talente vii! Noi sîntem tineri și ne adresăm tinerilor iar tinerii o să ne înțeleagă și să ne aplaude !...

Avu însă grija ca pentru rubricile economice și toate care puteau fi productive să angajeze redactori experimentați. Nu voia revoluție, ci primenirea cu aparența revoluționară sau, cum spunea el, o revoluție realistă, în locul răsturnărilor care distrug tot și încearcă apoi să clădească o lume nouă pe un morman de ruine, el urmărirea dărîmări parțiale succesive în locul cărora să
30 poată fi imediat ridicate construcțiile noi în stilul nou al lumii noi...

Biourourile noului ziar s-au instalat într-un local modest dar în strada Sărindar, vechiul cartier al presei, mai ales că și tipografia se afla în apropiere și mijloacele de răspîndire în Capitală deveneau mai lesnicioase. Cabinetul directorului era singur mai arătos și mobilat mai confortabil, pentru a putea primi persoane oricît de simandicoase.

40 Cu o săptămîină înainte de data apariției convocă întreg personalul la o consfătuire. Vreo treizeci de oameni, mai mulți tineri, se înghesuiau cum puteau

în marea sală de redacție. Pahonțu era cel mai emoționat dintre toți. Avea senzația c-a urcat în goană treptele unei scări și a ajuns pe o platformă cu numeroase intrări între care trebuie să aleagă pentru a se fixa. Senzația îi umplea inima când de bucurii radioase când de temeri amare... N-a vrut decît să stea de vorba cu oamenii, înainte de-a porni la asalt, ca în război, și se pomeni improvizînd un mic discurs :

— Domnilor, începem !... Am dat ziarului meu și al d-voastră numele cel mai puțin căutat, dar și cel mai srînt inimilor noastre. *România!* L-am botezat așa pentru că în trecutul nostru e România de ieri, pentru ca în lupta ce-o pornim e România de azi și pentru că din samînța ce-o împrăștiem va trebui să crească România de mîine !...

Glasul lui hotărît avea, subt gîlgîirea emoției, o rezonanță nouă, arzătoare, încît cuvintele păreau fierbinți și încălzeau sufletele ascultătorilor. Vorbi vreo jumătate de oră, despre toate, când familiar și când patetic.

— în viața mea, vă mărturisesc, începe azi un capitol nou, capitolul cel mai de seama. Gazetăria pentru mine e apostolatul unei credinți și al unui ideal, precum trebuie să fie și pentru d-voastră. Am o singură dragoste fanatică : tinerețea care trebuie să biruiască ; și un singur ideal sfînt : mîntuirea țării din ghearele... (O frîntură de clîpa ezita, apoi îi veni brusc în minte comparația lui Dolinescu de astă-iarna, care atunci nu-i plăcuse, găsind-o exagerată ; continuă cu convingere parcă ar fi țîșnit acum din străfundul sufletului)... din ghearele gorilei în care se zvîrcolește neputincioasă de atîția ani de zile

„Urărn viață lungă noului nostru confrate”, formula stereotipa, a întâmpinat apariția *României* în toată presa. în cercurile gazetărești însă nu i se dădeau mai mult de șase luni de existența. S-a aflat, înainte chiar de-a apărea, despre împrumutul de la banca lui Goldstein. Ipoteca asupra casei d-nei Pahonțu n-a înșelat pe nimeni. Anume cerberi atotcunoscători știau ca *România* e jurnal democrat camuflat, că banii i-a dat șeful guvernului și al partidului democrat prin mijlocirea lui Rotaru care are legături vechi de avocat cu Goldstein. S-a ales ca paravan o bancă evreiască tocmai ca să arunce praf în ochii lumii, ca un bancher evreu e mai culant cu anume presă. Pîna-n șase luni guvernul se duce și se isprăvesc și fondurile *României* ; va urma o scurta agonie în opoziție și moartea, căci de prins nu poate să prindă un jurnal în solda unui partid...

în ciuda confrăților, *România* a stîrnit de la primul număr interesul marelui public. Scrisa nervos, avea un elan care cucerea pe cititor. Violența verbală, la modă în toată Europa de după razboi, cel puțin în presa de opinii directe, Pahonțu a adoptat-o, firește, impunînd însă o ținută :

— Violența nu însemnează trivialitate. Violența e atributul firesc al avîntului interior... Numai violența unei credințe are valoare !... Și exprimată cu talent !... între violență și înjurătură e diferența dintre academie și șatra țigănească... în presa noastră numai ziariștii de origine țigănească întrebuițează înjurătura de-acasă crezînd ca astfel fac polemică. Noi sîntem români, domnilor !

În prima săptămîna a publicat și el zilnic cîte un articol de ideologie generală, lucruri mai mult sau mai puțin cunoscute, colorate așa încît să albă un lustru nou și menite mai cu seamă să accentueze independența ideologică, a lui și a ziarului.

Aflase zvonurile care circulau despre *România* și a crezut că, batîndu-se în piept cu independența, are să le risipească. Peste cîtva timp o gazeta de seară, într-un ecou „spiritual”, povestea ce haz s-a făcut pe culoarele Camerei „în jurul Independenței unui confrate apărut de curînd sub conducerea unui talentat deputat guvernamental și publicist”. Pahonțu se înfurie. Rotaru îl sfătui să-și vază de treabă că gura lumii e mare și nimeni n-o poate astupa. El însă nu putea tolera să fie bănuít. Declară că, pentru a curma din rădăcină astfel de bănuieli, va demisiona imediat din partidul democrat. Asta de altfel o dorea demult încît pretextul era binevenit. Rotaru înțelese adevăratul motiv și nici nu mai căuta să-l oprească. Își închipuia chiar că Pahonțu mai bine l-ar servi din afară, ceea ce și Pahonțu recunosc pe fața. Totuși nu voia să plece jicnind pe doctorul Ionescu. Pus în curent de Rotaru, șeful guvernului chemă pe Pahonțu și regretă că se desparte înainte de-a fi putut colabora mai rodnic, mințind că îi rezervase o însărcinare importantă...

România publică textul demisiei iar Pahonțu găsi un prilej să o anunțe și de la tribuna Camerei, ca astfel să fie înregistrată în *Monitorul Oficial* și să ia notă toate ziarele, oricît de sumar, măcar în cadrul reportajului parlamentar. Știa că gestul va fi prețuit de multă lume și pe deasupra scăpa de povara partizanatului. Fiind liber și dacă *România* va continua să

progreseze în opinia publică, avea și certitudinea de-a rămîne permanent în Camera, orice guvern ar veni, de cînd s-a luat obiceiul de-a se oferi mandate conducătorilor marilor ziare.

5 Cu cît succesul *României* sporea cu atît creștea, în lumea concurentă, curiozitatea în privința provenienței fondurilor ei, mai ales de cînd demisia lui Pahonțu de la democrați a dezmințit originea lor guvernamentală. Se puneau în circulație mereu alte știri, mereu date
10 ca sigure ; ca sînt la mijloc bani nemțești, ca sînt bani de la comuniști, că sînt de la un grup de evrei, ca e ziarul personal al unui mare industriaș, că le-a colectat un arhiereu fanatic... Și toate motivate prin prezența băncii Goldstein la întemeierea ziarului.

15 Pe Pahonțu acuma nu-l mai sinchiseau zvonurile, ba le considera ca indicii sigure ale succesului crescînd. De altfel erau colportate numai pe subț pămînt și de cei interesați pentru sau contra lui sau a ziarului. Fața de tirajul considerabil și de ascendentul ce-l avea asupra
-0 cititorilor, *România* începea să fie temută și în aceeași măsura respectată, așa ca în alte jurnale, cînd se pomenea de Pahonțu se făcea totdeauna cu o confraternitate care ea singura demonstra creditul noului confrate.

-5 Pe la sfîrșitul lunii, venind la redacție de la o ședință a Camerei, Pahonțu afla că-l așteaptă o delegație de studenți. Asta însemna că tineretul i-a auzit chemarea... Erau cinci tineri, între care băiatul lui Cumpănașu.

off — Ei, Vasilica, și tu ești delegat ? zise Pahonțu mai bucuros că are și o cunoștință între ei, cu toate că încă pe unul i se părea că l-a mai văzut undeva, dar nu-și amintea unde.

în locul tînărului Cumpănașu, răspunse tocmai cel
alt. Cum îi auzi glasul, Pahonțu îl recunosc : era
15 Ionescu A. Ion, studentul pe care l-a întîlnit odinioară la Cumpănașu.

— Nu delegat, domnule Pahonțu, precum nu sîntem
nici noi ! vorbi Ionescu cu gravitatea patetică de
10 atunci. Sîntem cinci prieteni buni, frați de cruce, care

venim să va felicitam și să vă mulțumim pentru România... E prima goarnă care sună deșteptarea românească! Și primul semn al izbînzii care trebuie să vie!

Mai bine de un ceas Pahonțu a stat apoi de vorba cu tinerii înflăcărați, uniți în același sentiment care le strălucea în priviri și în glasuri. Cel mai mare dintre ei era un maramureșean, Moise Tripa, student în anul al^treilea la Politehnică, înalt, blond și sfios, dar cu trăsături care trădau o energie îndărătnică. Seriozitatea aproape întunecată parcă nu se potrivea deloc cu obrajii de fecioară^ aî lui Culai Iuga care abia împlinea douăzeci de ani, pe cînd Gavrilă Coconețu, deși cu același număr de ani, părea complect matur mai ales și din pricina că era negricios și păros și cu oarecare neglijență în ținuta, ca revoluționarii ruși de odinioară sau ca anarhiștii din romane... Au vorbit numai despre „mîntuirea țării din mlaștina morala în care se bălăcește și unde a aruncat-o politicianismul hîlpov de îmbogățiri fără muncă pe spinarea românimii martirizate” — cum exprima Ionescu Ion, în limbajul lor eroic-bombastic, gîndurile tuturor. Generația nouă, urmașa directă a celor ce și-au vărsat sîngele sau și-au dăruit viața pentru întregirea neamului, are misiunea — a spus tînarul Vasile Cumpănașu care acumă lui Pahonțu i se părea cu totul altul — să lupte și chiar să se jertfească pentru stîrpirea jidanilor, a politicianilor și a celorlalți tîlhari, căci numai aceștia au transformat într-un infern hidos țara mărta care poate și trebuie să fie raiul pe pămînt. Iar Coconețu a adăogat sarcastic, ru accentul lui moale basarabesc, că „au sîngerat și au pierit în război românii cei buni și au rămas cel răi să ne guverneze și să ne exploateze”...

Cuvintele și judecățile lor îndrăznețe însuflețiră pe Pahonțu făcîndu-l să se întoarcă înapoi, cînd perora și el la cafenea și între prieteni proorocind pe curînd împlinirea vremilor. Subt focul încrucișat al privirilor lor^își simțea inima purificată și gata să primească iarăși^ vechile speranțe în apropierea lumii noi. Desfășura în fața lor planul sau de luptă pentru dobîn-

direa vechilor idoli și la urma îi îmbrățișa pe toți rugîndu-i să-l considere fratele lor... *

5 Rămas singur și văzînd pe masa de lucru teancul de corespondență cu realitățile imediate, avu impresia unei căderi dintr-o lume de visuri albe în alta de noroi. Mai umblă de colo pînă colo cîteva minute vrînd să prelungească atmosfera de tinerețe începătoare, cu gîndurile numai la băieții aceștia serioși și fanatici pe care nu se poate să nu-i iubești.

io — Curios cît de nesuferit mi s-a părut Ionescu deunăzi la Cumpănașu — se miră dînsul tulburat. Iar acumă... acumă mi-a devenit simpatic 1

15 Se mințea singur. în străfundul sufletului^ Ionescu îi inspira o reputație atît de obsedantă ca trebuia să facă eforturi să o înăbușe, zicîndu-și cu mintea că e nefirească și prostească...

* În concluziile Sesiunii științifice privind analiza critică fi demascarea fascismului în România, din 4—5 martie 1971 a Academiei de Științe Sociale și Politice a R. S. României și a Institutului de Studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., prof. univ. Miron Constantinescu menționa între altele: „Este incontestabil că în anii 1933—1937” și cu unele prelungiri chiar pînă în 1941, mișcarea legionară a dobîndit o anumită înrîurire în rîndul tineretului studentesc, precum și în rîndul unor paturi, restrîmte, ale țărănimii. Fenomenul acesta merită să fie analizat în toată complexitatea sa și în mod distinct pe categorii și clase sociale. Astfel, tineretul român dintre cele două războaie era profund dezamăgit de faptul că statul nu-i rezolva nici una din problemele sale economice și din aspirațiile sale intelectuale și morale. Această dezamăgire s-a transformat la unii tineri într-o adevărată desperare care i-a aruncat în brațele legionarismului, ce le oferea nu o salvare, ci spectrul salvam amăgitoare. Cea mai mare parte a tineretului studios, în perioada dintre cele două războaie, trăia în mizerie și nu avea sprijinul necesar în burse, cămine, cantine școlare sau universitare. În rîndurile tineretului domnea o stare de nemulțumire și de efervescență continuă. De acea stare de spirit s-au folosit legionarii pentru a-și stabili influența în rîndul acestui tineret, pe care l-au împins apoi pe un făgaș nenorocit” (*împotriva fascismului*, Editura politică, p. 266—267). Ironizarea de către L.R. a limbajului „eroic-bombastic” folosit în logoul personajului Ionescu dobîndite și mai mult relief în pagina ce urmează. Replica aridă a lui Titu Herdelea, cu care scriitorul Jnchide acest episod, spulberă și mai mult frazeologia patriotardă prin care se manifesta demagogia „tinerilor”.

Mai târziu, când sosi Titu Herdelea, Pahonțu îi povesti vizita tinerilor ca un eveniment care clarifica situația ziarului în cadrul frământărilor românești.

— Nu-ți spuneam că noi mergem cu viitorul ? strigă cu mândrie. În orice luptă tinerețea iese biruitoare căci ea are și timpul în tovărășie.

10 — Bine, bine, mormăi Herdelea gânditor. Nu te bucura însă prea mult și nu te lăsa luat de apele lor, dragă directoare ! Băieții sînt buni, negreșit, dar precum azi te felicită și te sărută, pentru că le convine linia ta de conduită, mîine, dacă nu vei mai fi pe placul lor, tot ei o să-ți spargă geamurile dacă nu și capul!

15 În aceeași seara Pahonțu fu chemat acasă la telefon de Belcineanu. Virginia îi spusese că l-a mai căutat de vreo două ori, că l-a informat ca-l poate găsi mai sigur la *România* și că el s-a mulțumit să răspundă ca va reveni mai târziu.

20 — Excelența, îți aud cu plăcere glasul ! zise Pahonțu cu o amabilitate destul de falsă.

Belcineanu dorea să-l întîlnească pentru o explicație mai lungă chiar mîine, dacă ar fi posibil, avînd în vedere că poimîine se închide și Camera, iar pe urmă
25 el trebuie să plece din țară cu nevastă-sa la un congres internațional. Din nenorocire toată ziua de mîine i-e foarte prinsă — nici la Camera nu se poate duce ; doar pe înserat va deveni liber. Dacă și Pahonțu ar putea fi atunci disponibil, cel mai simplu ar fi să ia
30 un ceai împreună la el acasă. îi face invitația pentru că îl știe acum independent și nepărtinitor față de organizațiile politice, deși poate... Cum Pahonțu nu se grăbi să primească, Belcineanu se întrerupse adăo-gînd ca eventual ar veni el la Pahonțu...

35 — Ba nu, de ce, protestă Pahonțu, dar încă nesigur. Voi face tot posibilul să viu, domnule Belcineanu, numai să fixăm ora ca să nu pierdem timpul !

— Sa fie la șase ! zise Belcineanu după o mică gîndire. ți convine ?

— Bine, șase ! repetă Pahonțu.

5 De cînd l-a întrerupt la Camera, n-au mai stat de vorba. Nu că Belcineanu s-ar fi supărat; era obișnuit el cu altercații mai grave. N-au avut însă prilej de întîlnire căci Pahonțu, curînd după aceea, și-a concentrat tot interesul asupra ziarului. După demisia de la democrați i-a spus totuși la bufetul Camerei, în treacăt.

io — Sper că de-acum o să fii mai obiectiv !

România era rezervată față de Belcineanu și partidul național, mai curînd ostila. Fără a-l fi numit, Pahonțu l-a arătat odată pe Belcineanu ca pe prototipul politicianului român de după război, gălăgios,
15 pretențios și incapabil de operă constructivă decît cel mult pentru sine sau pentru partid...

Bănuia cam ce ar putea să-i vorbească Belcineanu. Nu-i era frică de ispite. Din moment ce banii nu-l
20 ademeneau și nu rîvnea să se îmbogățească prin jurnal și nici altfel, se simțea tare și capabil să discute ori-cînd, orice și cu oricine. Totuși poate că S-ar fi eschivat dacă nu l-ar fi invitat acasă. Așa însă a fost peste puterile lui să refuze. Acasă trebuie să meargă...

Se frămîntă toată noaptea fără somn alături de
25 Virginia care dormea foarte liniștită. De atîtea luni umbla să se înșele pe sine însuși, ferindu-se să se gîndească la d-na Belcineanu și gîndindu-se mereu fără voia lui, în străfundurile ființei sale și în visurile cele mai frumoase. Nu voia să limpezească situația nici
30 măcar în inima lui de frică să nu se destrame farmecul. Ca în toate întîmplările vieții, nu se grăbea să provoace hotărîrile soartei lăsînd soarta să-l ducă spre ele.

Emoția care-l tortura era dulce. O examina lucid
35 pe toate fețele și nu descoperea decît o bucurie intensă care făcea să-i vibreze prelung o coardă tainică în suflet de cîte ori îi apărea imaginea d-nei Belcineanu. își zicea ca nu poate să lubească o femeie care l-a umilit ca pe o slugă, chiar dacă azi îi zîmbește și-i face ochi dulci. Pentru ea nu înseamnă nimica Toma
40 Pahonțu, bărbatul, ci numai deputatul și directorul

de gazetă sau ce-i va mai ajuta Dumnezeu să ajungă... Dar, fără voia lui, gândul continua : Tocmai de aceea trebuie s-o iubească și să se facă iubit, ca pe urma s-o umilească și el. Cu toate că el n-ar fi capabil decât ori s-o iubească ori s-o omoare — despre asta și-a dat seama atunci, la Cameră, când i-a suris de departe... Cum o fi oare surîsul ei de aproape, când iubește ?...

Belcineanu spusese că vor lua împreună un ceai. Va să zică poate să fie de față și ea ? Cel puțin la început. Dacă l-a poftit acasă, trebuie să-l puie în contact și cu d-na Belcineanu. (Cum o cheamă ?... Cristiana... Da, Cristiana... Ce nume dulce .' Parcă e vrăjit și sfânt, în același timp !... Mai curios e că și numele Belcineanu, care parcă înfățișează ceva anti-patic când desemnează pe fostul ministru, dobîndește o rezonanță magică sub forma de d-na Belcineanu.) S-ar putea ca invitația să fie inspirată chiar de ea ! Nu din dragoste pentru el, ci pentru Belcineanu...

Gîndurile se înșirau în noaptea fără somn în felurite închipuiri în jurul misterioasei Cristiana, silindu-se să-i reproducă în suflet și timbrul vocii, ca să poată închea deplin scena de mîine când îl va întîmpina, în aureola zîmbetului, cu „Bine ai venit, domnule...”. Respirația calmă, uneori obosită, alteori aproape imperceptibilă, a Virginiei, alături, îi zumzuia însă în urechi parcă înadins ar căuta să tulbure visurile lui treze. Somnul ei începea să-l enerveze ca o provocare.

— în toate ceasurile mele de cumpănă ea doarme nepăsătoare ! se gîndi deodată cu necaz, parca ea ar fi vina tuturor zbuciumărilor lui.

Emoția nopții îl urmări și a doua zi, încît nu-și găsea locul, iar timpul i se părea ca se scurge cu o încetineală otrăvitoare. Se îmbrăca totdeauna îngrijit, azi însă voia să fie și mai corect. Costumul ales dimineața îl schimbă după-masă cu altul care îi venea mai bine. Nu căuta eleganță, ci un gust de om superior...

În sfîrșit la șase fără cinci trimise după o mașină. De la *România* pînă la Belcineanu face zece minute. Tocmai bine...

Sună. O jupîneasa blondă, cochetă îi deschise și-l pofti înăuntru. În vestibul, lepădîndu-și pălăria și mănușile, întrebă mașinal dacă domnul e acasă, numai ca să zică ceva, fiind stînjinit mereu de o emoție copilărească.

— Conașul încă n-a venit, răspunse jupîneasa repede, ca o replică învățată pe dinafară. Va rog însă să poftiți în salonaș că trebuie să sosească numaidecît...

W Fata era dăscălită să se poarte drăguț cu toată lumea și să nu refuze pe nimeni. Pahonțu, trecînd printr-un *hali* unde așteptau cîteva persoane, probabil clienți ai biuroului de avocatură, își freca mîinile. Venind atît de exact, într-un colț al minții un gînd hoțesc îi șoptise că Belcineanu poate să întîrzie și astfel va avea prilejul să stea puțin de vorbă în patru ochi cu doamna. Împlinirea acestei speranțe abia întrezărite îi spori emoția. Totuși, parca n-ar fi putut crede în atîta noroc, ajuns în salonaș întrebă pe jupîneasa cu un glas care ar fi vrut să fie indiferent și fu răgușit și tremurat :

— Dar doamna Belcineanu e acasă ?

— Da, mă rog, acasă, zise fata simplu, dînd să plece.

25 — Bine, fetițo, relua Pahonțu mai sugrumat și abia știind ce mai spune. Atunci anunță și pe doamna că am sosit și... A, da ! Domnul Pahonțu, deputat și directorul ziarului *România*... Nu uiți ?

— Se poate, conașule ? zîmbi jupîneasa cu o cochetărie ofensată.

30 Mereu frecîndu-și mîinile, începu să se plimbe împrejurul mescioarei ovale din mijlocul camerei, stăpînit de o bucurie plină de groază ca în preajma unui examen bine pregătit și cu atît mai temut. Într-un vîrtej amețitor își închipuia tot ce are să se întîmple în clipa cînd va intra și se vor vedea : mii de variante de ce va zice ea și cum va răspunde el, cum se vor privi și cum îi va săruta mîna, ce întrebări își vor pune și mai ales cum va trebui dînsul să se lupte să nu-și trădeze zvîrcolirile inimii, să facă fraze în care sa nu spuie nimic din ce ar vrea inima lui să spună.

să fie mîndru și reținut și cavaler demn de orice împrejurare...

Credea că a trecut o eternitate de cînd a rămas singur. Ii părea bine pentru că spera sa-și recapete stăpînirea de sine și sa facă o impresie mai bărbătească, dar îi părea și rau că astfel se va scurta întîlnirea pe care norocul i-a harăzit-o ca o satisfacție pentru momentele urîte din trecutul lor comun.

Apoi deodată ușa se deschise, parcă cu un zgomot huruitor, și apărură jupîneasa, tot zîmbitoare, dar cu un zîmbet mai șăgalnic, vestind nevinovat:

— Doamna vă roagă să așteptați numai cîteva minute î Domnul ministru a anunțat ca sosește imediat !

Toma a simțit o prăbușire în suflet de cînd s-a ivit servitoarea în prag, o prăbușire atît de năvalnică încît avea senzația că i-au amorțit creierii și e incapabil să mai închege un gînd sau să schițeze un gest. Înțepenit lînga măsuța ovală, se proptea cu o mîna de marginea ei, iar cu cealaltă de speteaza unui scaun pe care-l apropiase el, ca să nu-î fie în cale, adineaori cînd nerăbdarea îl mîna să se plimbe. Se uita la jupîneasa parcă n-ar fi înțeles ce-a spus și nici măcar n-ar fi recunoscut-o... Abia într-un tîrziu izbuti să bîlbîie, fără să-și dea seama ce zice, cu glasul sugrumat de groază și cu pauze icnite :

— A, da... sigur... dacă... doamna...

Cînd pronunță cuvîntul din urmă se cutremură parcă i s-ar fi înfipt în inimă un piron roșit în foc cu răsucituri și sfîrșituri atît de ciudate că durea și vindeca în același timp. Se dezmetici deodată și se rușina ca un lunatec care s-ar trezi gol-goluț pe o stradă plină de oameni și luminată ca ziua. Își dădu seama cît a fost de netot cu închipuirile-i de adolescent provincial amoretat și cît era de ridicol acum, în fața servitoarei care i se părea obraznică și batjocoritoare, îl năpădi un val de mînie că-i venea să spargă și să dărime tot.

— Ascultă, fetițo ! urma calm, dar cu un glas care, din pricina comprimării, avea o hîrîială urîtă. Eu am

venit acî rugat de stăpînu-tau ; el are nevoie de mine, nu eu de el... Spune așadar doamnei că-mi pare foarte rău, dar eu nu alerg după nimeni și nici nu aștept pe nimeni, iar cînd sînt poftit, înțeleg să fiu așteptat !...

5 Așa, fetițo !... Ai priceput ?...

— Bine, conașule, se zăpăci jupîneasa. Eu nu știu...

10 Pahonțu trecu iar prin *hali*, urmat de servitoarea speriată, și ieși fără a mai întoarce capul. La poarta aștepta mașina pe care a avut prudența să n-o concedieze.

— Ați și terminat, boierule ! întrebă șoferul care servea obișnuit pe Pahonțu și sperase într-o cursa mai mînoasa.

15 — Da, băiete ! strigă Pahonțu. Așa-s eu, mă ! Repede !... Viața e scurtă !... D-aia mergem cu automobilul și nu cu boii !... Mîna la gazetă, hai!...

— Adevărat, zise șoferul mai încet și nu prea convins.

-0 Belcineanu sosi acasă peste cîteva minute, întrebă de la poarta de Pahonțu și află de la servitoare că a plecat supărat. Se repezi la Cristiana care se afla într-o convorbire foarte animată cu d-na Iuliana Teleman.

25 — Bine, draga mea, cum se poate să-mi faci asemenea încurcături ? se indignă Belcineanu. Și tocmai cu un om de care aveam atîta nevoie și eu, și... Cînd te-am rugat anume la telefon să ma scuzi...

— I-am trimis vorbă foarte drăguț să aștepte puțin, răspunse Cristiana liniștită. Dacă n-a vrut și a plecat, înseamnă că nu e delicat. Ce să-î fac ?

— I-ai trimis vorbă prin servitori și vrei să spui că i-ai făcut o favoare ! bombăni Belcineanu. Parcă era mare lucru sa te deranjezi cîteva minute, că pe Iuliana o vezi toată ziua, slava Domnului... Cînd e vorba de interese politice, trebuie să...

35 — Nu, *mort ami*, te rog mult ! Politica ta nu mă poate obliga să fac relații cu oameni care...

D-na Belcineanu se opri fără a termina, parcă n-ar fi vrut să precizeze înapoi.

40 — Ce oameni, draga mea ? stărui bărbatul. Sper că n-ai să disprețuiești un om ca Pahonțu, talentat și cu

o situație din cele mai frumoase... Trebuie să ne ferim de ridicol!

— Ei bine, nu vreau să am relații cu acest domnj zise Cristiana măsurîndu-i cu o răceală orgolioasă.

10 — Dacă ne-am apuca să împărțim lumea după sim-
patiile noastre intime..., făcu Belcineanu necăjit, tre-
cînd în biuroul său particular să caute la telefon pe |
Pahonțu, să se explice, să nu se pomenească cu o noua |
gazetă dușmană cînd avea și așa destule vrăjmășii în 1
10 presa... f

15 Pahonțu răspunse ca nu e supărat deloc ; i-a fost §
imposibil să mai aștepte ; avea ceva urgent la redacție. |
Adevărat că s-a simțit ofensat cînd doamna i-a trimis
vorbă ca unui milog, dar i-a trecut; ar fi absurd și
20 necavaleresc să-și impuie prezența unei doamne care
îl respinge, cum e dreptul ei dealtfel... Belcineanu vru
să întrerupă, Pahonțu însă continuă că asta nu-l împi-
edecă să o respecte, poate chiar mai mult, fiind
dovada unui curaj care se întâlnește rar tocmai în
25 lumea așa-zisă bună... Belcineanu îi simțea în glas și
ironia, dar și amărăciunea. încercă să-l împace :

25 — Ca să-mi arăți că nu ești supărat, fixează^mi
d-ta o întâlnire cînd vrei și unde vrei! La nevoie
amînăm plecarea noastră cu o zi-două. Vom călători
cu avionul, deși nu-mi face deloc plăcere...

30 — Nu, domnule Belcineanu ! spuse Pahonțu după
o ușoară ezitare. Sînt prea hărțuit cu jurnalul acum,
în preajma vacanței și voi fi mai mult în vacanță
E jurnal nou și are nevoie de toate îngrijirile ca să
nu piarză ce a cîștigat în scurta-i existență... Lăsăm
mai bine după vacanță ! Pînă atunci tot nu se în-
tîmplă nimic important, cel mult o mică remaniere
care nu privește opoziția... La toamnă sînt la dispo-
ziția d-tale... Dar nu la d-ta acasă, firește !

35 Ultima frază o spuse rîzînd batjocoritor. Belcineanu
nu mai putea insista. Ar fi fost în zadar. Se întoarse
la cele două femei, plictisit. Zise ridicînd din umeri :

— Stăm bine, n-am ce zice... L-ai ofensat tu și
rămîne supărat pe mine !

5 ^ Pahonțu hotărîse mai de mult ca Virginia cu copiii
St Fraulein Erna să petreacă vara în Ardeal, cel puțin
iuhe și august cînd în București sînt caidurile tropicale
insuportabile. S-au înțeles că vor sta un răstimp la
Alba Iulia la părinți, apoi vor trece cu toții o lună
la Sovata și în sfîrșit iar la Alba Iulia sau eventual
la sora ei Elena în Aiud. El nu putea lipsi din Capi-
tală din pricina ziarului; totuși se va repezi din cînd
10 în cînd, măcar cîte două-țrei zile, să mai răsufle și el
și să-și îmbrățișeze familia. Bucătăreasa și jupîneasa
rămîneau să-i facă menajul și să-l îngrijească, să nu
se simtă neglijat, deși nu era deloc mofturos și nicio-
dată n-a plictisit pe Virginia cu pretenții menajere...

15 La început fusese vorba să plece și Cintia ca sa
petreacă, împreună, mai bine. Nedespărțite cum erau,
s-ar fi simțit toată vacanța ca acasă, iar pe la jumă-
tatea lui august, cînd profesorul Cumpănașu avea să
meargă, ca în fiecare an după Unire, sa-și mai vază
20 locurile natale, ar fi trecut pe la Alba Iulia și ar fi
plecat mai departe cu toții, într-un convoi mai mare
și mai vesel.

De vreo lună însă Virginia a observat că Cintia nu
mai era așa de entuziasmată de vilegiatura proiectata.
25 A înțeles că prietena ei are un secret pe care-l ascunde
și de ea. Dar în același timp a înțeles nu numai ca
secretul e cu amor, ci a ghicit. și pe cine iubește.
Dealtfel nici nu era greu de ghicit. De cîteva luni
lonescu A. Ion era nelipsit din casa Cumpănașu. Di-
30 nainte de Paști la toate mesele lor săptămînaie a apărut
și lonescu A. Ion... Virginia observase mai demult
și chiar spusese că Cintia, sub pretext ca e foarte
inteligent și un caracter de bronz, exagerează puțin
admirația. N-a dat însă importanța nici măcar pri-
33 virilor care se căutau pe furiș. Nu putea crede că
Cintia ar fi în stare să se ferească de ea mai ales cu
prima iubire care, fără un confident, parcă nici nu
mai e iubire.

— Nu ți-e rușine, proastă mică, să te ascunzi tu de mine, mama ta ? a certat-o Virginia, sarutînd-o și mîngăind-o, fiindcă Cintia, parcă i s-ar fi descoperit o crima, se pornise pe un plîns cu hohote încît abia

5 a putut-o ostoi.
Numai frate-său Vasile îi cunoștea taina, dar nu de la ea, ci de la el. Cintia a înțeles ca Vasile știe cînd i-a spus, cu vreo lună în urma, că Ion e un băiat care merită să fie iubit. Profesorul Cumpănașu nu bănuia
10 nimic și Cintia era îngrozită că s-ar putea cumva să afle și atunci i-ar interzice să mai vie în casă. Ion a vrut și vrea mereu s-o ceară în căsătorie, dar ea se opunea cu desperare știind că bătrînul ar refuza să stea de vorbă pînă ce tînărul nu-și va fi terminat în-
15 vățătura, adică peste doi ani.

Mai tîrziu mărturisi candid Virginiei că nu s-au sărutat niciodată, că Ion nici măcar mîna nu i-a sa-
rutat-o, dorind să o ia fecioara absolut pură. Nu i-a declarat că o iubește, cî numai că ar vrea sa-i fie soție
20 cînd va veni ceasul. Ea însă simțea că e iubită ca nici o altă fată pe lume. Cîteodată, cînd sînt singuri, se țiiu de mînă și se privesc ; atunci privirea lui e atît de fierbinte că parcă-î aprinde inima și toată făptura...

Cintia nu mai voia să plece nicăiri. Ion, dacă nu va găsi nimic prin București pentru vacanță, va trebui să se ducă acasă, la țară. Nu-și vor putea scrie, dar prin Vasile vor afla unul despre altul și le va trece mai ușor despărțirea.

— Dar cum ai putut tu să te ascunzi de mine, Cintizel scump ? se amara mereu Virginia. Așa de puțină încredere ai în dragostea mea ? ^

— Nu te supăra, Gînia draga ! răspunse fata cu o sinceritate neașteptată. Eu am observația nujîi era prea simpatic Ion. Francheța lui pare îndrăzneală, cînd
25 nu-l cunoști. Dar vezi tu, Gînia, el e un om nou, eu cred chiar că e un erou, poate și de aceea mi-e drag...]
îmi era teamă că ai să încerci să mă oprești și nu mi-ar fi fost cu putință să te ascult...

— Ce copila ești, Cintizel ! rîse Virginia. Nu-ți închipuiai tu oare că, din clipa cînd ai să-l iubești, are să-mi fie și mie simpatic ?

Scenele și convorbirile acestea de lamentări și con-
solări idilice se repetau des în cursul ultimelor trei-pa-
tru săptămîni. Cintia era fericită că în sfîrșit are cu cine să vorbească despre el, căci nici fratelui ei nu a
5 cutezat niciodată să-i facă o mărturisire fățișă. Voia sa fie demnă de Ion în toate privințele și încerca sa adopte și ea un stil de viață eroică...

Toata familia Cumpănașu a petrecut pe Virginia pînă la gară. Virginia sa îmbrățișat de nenumărate
10 ori cu Cintia fagăduindu-și să-și scrie mereu despre toate^ Fiindcă Virginia plîngea, a putut plînge și Cintia ca să-și aline inima. Pahonțu era mai drăgostos cu copiii, poate și din remușcare că de atîtea luni nu se mai ocupa de ei ca odinioară. I-a luat în brațe pe
15 rînd, le-a șoptit cine știe ce de copiii rîdeau, i-a sărutat și i-a învățat să fie cuminți și să nc supere pe mămica. Batrinul Cumpănașu era mișcat și cu ochii umezi, ca totdeauna în fața scenelor duioase de familie. Vasile se învîrtea mai mult pe lîngă Pahonțu în speranța că
20 poate vor pleca împreună și vor mai sta de vorbă, în sfîrșit sosi momentul despărțirii. Pahonțu și-a așezat odraslele în vagon și a îmbrățișat pe Virginia în ușa compartimentului simplu și aproape jenat.

— Vezi, iubitule, sa vii ! murmură Virginia. Ce bine ar fi dacă ți-aî rupe și tu măcar o săptămîna
25 două să te odihnești cu noi!

Toma coborî din vagon răspunzînd cu un „da, da” indiferent. Femeia apăru în geamul deschis cu cei doi copii. Răceala lui o nedumerea. Observa că nu se uită
30 deloc la ea ci numai la copii... Trenul se urni. De pe peron răsunară obișnuitele „la revedere”, „să scrii”, „nu ne uita”, „ai grijă de sănătate”, „călătorie bună”... Virginia nu mai vedea decît pe Toma care avea parcă o bucurie pe față. Apoi dispăru ș* batista alba a Cintiei
35 care se agita neconținut ca o aripă de fluture...

D-na Pahonțu era singură cu copilașii în jumătatea de compartiment. Aranjîndu-și numeroasele geamantane și pachete, gîndurile i se mohorau din ce în ce. Atitudinea lui Toma îi redeștepta toate bănuielile refu-
late de atîta vreme de frică sa nu trebuiască să vaza

sau sa descopere ceea ce ar putea să-i distrugă toata viața. A preferat să apară în ochii lui de o naivitate prostească decît să fie silită a-i cere explicații. Dar de un răstimp Toma era soț doar cu numele și cu patul.

5 Nimic nu-l mai interesa din căsnicie. Pînă și pe copii îi vedea numai la zile mari, și atunci grăbit. Gesturile pe care le-a socotit atenții față de ea, erau totdeauna calculate pentru anume scopuri. Totuși pînă acum se mîngăia cu credința că în fond o iubește și că prin

10 felul lui brutal de purtare, pe care-l avea și în alte manifestări de viață, nu voia decît sa-și afirme orgoliul de stăpîn.

Despărțirea aceasta însă nu se poate să nu-i deschidă ochii. Plecarea a fost hotărîtă de o săptămînă și el n-a găsit cinci minute pentru sufletul ei. Dimpotrivă, săptămînă asta a fost parcă mai depărtat. Apariția ziarului l-a înstrăinat de casă și mai rău. Pîna în ultima clipă a sperat că îi va spune măcar un cuvînt care să-i liniștească inima. Sărutarea dezgustată din ușa compartimentului a arătat sentimentele ce i-au mai rămas pentru ea. Dacă n-ar fi sărutat-o deloc, și-ar fi putut zice că în graba mare a uitat și i-ar fi părut rău. Așa însă...

Pe cînd gîndurile o asaltau tot mai negre, lacrimile i se scurgeau tot mai multe însemnîndu-și urmele pe obraji ei frumoși cu șiroaie sîrate. Apoi nemaiputîndu-și stăpîni amărăciunea, izbucni într-un hohot înăbușit, bîguind desperată :

— Nu ma iubește !... O, Doamne, Doamne !... Nu mă iubește î

Cei doi copii o priviră nedumeriți, pe urmă, cuprinși de spaimă, începură a plînge și ei.

Lumea rămasă pe peron se risipea. Toma Pahonțu, nerăbdător, îndată ce îi trecu pe dinainte ultimul vagon, dădu mîna cu Cumpănașu, zicînd :

— Pe mine să mă iertați, dar trebuie s-o șterg ! Sînt așteptat la ziar... Cînd ai răgaz, Vasilica, mai vino pe la redacție sa mai punem țara la cale !

Tînarul Cumpănașu nici n-apucă sa-i mulțumească ; Pahonțu dispăruse...

„În sfîrșit, am să mai pot răsufli !" își zise dînsul sărînd într-o mașină.

Avu o clipa de remușcare că s-au despărțit ca niște străini cînd ea îl iubește ca și acum șapte ani. Dar, în același timp, își dădea seama că nu putea face altfel.

5 Virginia nu-l mai atrăgea prin nimic. Desigur el era vinovat ca a scos-o din mediul ei burghez provincial. Altfel poate ca amîndoi ar fi mai fericiți. Virginia însă nu era femeia care-i trebuia lui. A înțeles prea

10 tîrziu. Pentru el a devenit, mai ales acum, o povara și o piedecă. Trist este că ea trebuie să sufere, nevinovată, pe cînd el, vinovatul...

Trecuse o săptămînă de cînd a avut întîlnirea cu Belcineanu. Știa că ei au plecat de-a treia zi și că vor lipsi din țara o luna, iar pe urmă se vor instala la Sinaia pînă la sfîrșitul vacanței politice. S-a primit și la *România* informația anunțînd aceasta. El însuși a aruncat-o la coș.

Din seara aceea penibilă a rămas totuși cu descoperirea ca, din pricina căsniciei pripite, și-a jugulat toată viața sentimentală. El n-a avut ocazia să cunoască adevărat femeia, deși a simțit veșnic porniri zvăpăiate să iubească. Cu prima femeie întîlnită s-a căsătorit și a pus capăt tuturor experiențelor pe care i le-a poftit inima furtunoasă. Înainte își zicea că are

25 alte idealuri în viață decît să alerge după fuste ca orice măgăruș frenetic. Acuma găsea că lipsa aceasta de experiență i-a fost un mare neajuns în viața și numai ei i se datorează întîmplările penibile cu d-na Belcineanu...

Se grăbise sa se despartă de familia Cumpănașu fără nici un motiv. N-avea de fapt nici o treabă. Nici nu știa unde să se ducă la ora aceasta imposibila cînd oamenii sau sînt la masa sau vor sa se așeze, cînd la redacție nu e nimeni și nici măcar la cafenea încă n-au venit clienții șvarțului după dejun. După ce mașina a mers o bucată de drum spre oraș, a poruncit s-o ia pe strada Fîntînii și sa iasă în Pietății, acasă... Nu obișnuia să doarmă după-amiazi. Acuma se gîndea

4° să se odihnească o jumătate de ceas, ca să-și treacă vremea. Nu putu adormi. Își aduse aminte ca se

pregătește o remaniere ministerială și că ar trebui să încerce a fi folositor în vreun fel lui Rotaru. *România* a subliniat de câteva ori, într-o formă diplomatică, personalitatea lui Rotaru scoțind în relief anomalia și ridicolul că el nu e titular de departament când guvernul e atât de sărac în adevărate talente. Dar trebuia să lucreze cu multa abilitate, să nu aibă aerul că vrea să forțeze mina șefului guvernului și să ajungă la un rezultat tocmai contrariu. Se înțelesese cu Rotaru să rămână în contact mai strins, să se vadă mai des, dar de când cu afacerea Belcineanu a fost atât de enervat că a și uitat de el... îl chemă la telefon. Rotaru îl rugă să treacă pe la minister mai spre seară ; de câteva zile ținea interimatul la Culte și Arte...

15 Nu mai avea răbdare să stea acasă. I se părea că e ridicol : a vrut descătușare, libertate și când colo se gîndește la somn.

La redacție găsi un bilețel de la Barbu Dolinescu care-l vestea că mîine are să-l caute... Răsfoi gazetele de amiază și apoi pe cele de după-amiază, iar la șase plecă pe jos spre Ministerul Artelor. Reporterul Sever Sorescu, angajat de câteva săptămîni la *România*, întîlnindu-l singur și pe jos, se crezu obligat să-l însoțească, îi spuse câteva zvonuri prinse de dimineață despre fricțiunile din guvern și o anecdotă nouă cu niște ovrei în Palestina. Pe urmă deveni melancolic și îngrijorat. El simțea în aer un val de amenințare antisemită care deocamdată se manifestă în anume mișcări ale tineretului și în câteva reviste mici și cu atât mai violente. Avînd intuiția că e periclitată și existența lui, încerca să se apere plîngîndu-se de ceea ce o să se întîmple.

— D-voastră nu vă puteți da seama, domnule director, spuse deodată lui Pahonțu cu glas de martir.

35 Nu aveți cum să pricepeți atmosfera oribilă în care ne zbatem ! Și, cu toate astea, eu nu sînt evreu, domnule director ! Eu sînt român și vreau să fiu român ! j N-am altă țară și nici alta limbă ! Eu aici m-am născut și am crescut, și părinții mei și strămoșii mei !...

HO Eu sînt român, domnule director !

Era a treia oară că se plîngea lui Pahonțu pe care plîngerile acestea îl plictiseau, amintindu-i că are trei evrei în redacție și unul în administrație, el, care, deși nu fățiș, agita un antisemitism suficient de prudent ca să nu-i înstrăineze cititorii evrei.

— Măi băiete, ție-ți cîntă gîrgăunii în creieri ! zise Pahonțu, jumătate în glumă, jumătate în serios. Vezi-ți de treburile tale și lasă presentimentele în pace ! Ce-o fi cîndva se va vedea ! Pînă atunci avem de lucru

10 Pe toți ne pasc primejdii felurite. Dacă om sta numai cu gîndul la ele, cine-o să mai lucreze ?...

Erau în fața ministerului. Pahonțu tocmai văzu ieșind pe Teofil Drugeanu cu care nu mai vorbea de mult. îl strigă. Sorescu, nemaiașteptînd să fie concediat, cu un obsechios „salut, domnule director", intra în minister să mai adulmece vreo știre sau macat vreo intrigă politică.

i— Bine, Teofile, ai început să mă ocolești — zise Pahonțu scuturîndu-i mîinile cu drag. Am și uitat de cînd n-am mai stat de vorbă !

— Ești cam greu de găsit de cînd te-au coplesi : ocupațiile ! răspunse tînarul Drugeanu. Nu mai departe decît săptămîna asta ți-am telefonat de trei ori. Acasă, firește... O dată am vorbit cu nevastă-ta și mi-a făgăduit că-ți spune... Se vede că a uitat sau...

— Mi-a spus, recunosc, dar eu am uitat să te chem, făcu Pahonțu repede. De ce nu vii la ziar, mă găsești oricînd, dragă Teofile !

— De, la jurnal nu prea mi-ar fi agreabil... în sfîrșit, dacă nu se poate altfel, am să te chem acolo... Chiar țineam să-ți vorbesc niște lucruri... în sfîrșit ai să vezi ! Dar asta abia săptămîna viitoare... întîi să plece Corina. Peste câteva zile e vorba să mergă la Constanța cu maica-sa și cu surorile cele mici... Eu nu pot să lipsesc. Am rămas cu toată cancelaria lui Belcineanu pe cap...

— Atît mai bine, că și pe mine m-a părăsit nevasta adineaori pentru două luni — zise Toma satisfăcut. Va să zică vii, Teofile ?... Atunci cu noroc !... Mă așteaptă socru-tău !

5 În minister nu era serviciu. Doar câțiva funcționari superiori, care au avut de rezolvat lucrări cu ministrul, și Danciu, neobositul șef de cabinet. Găsi pe Danciu în conversație cu d-ra Nina Georgescu, blonda și inocenta ingenuă.

— Iar ne întâlnim ? întrebă Pahonțu zîmbind galeș, apoi, fără să-i aștepte explicația, adaogă către Danciu : E cineva la domnul ministru ?

10 — Lucrează cu un director, dar poftiți, căci tocmai a întrebat de d-voastră ! sări șeful de cabinet repezindu-se îndată la ușa ministrului ca și cînd ar fi vrut să ascundă astfel prezența artistei.

Pahonțu mai aruncă totuși o privire spre d-ra Georgescu care zîmbea șiret, clipind foarte des.

15 — Ei, bine-ai venit î zise Rotaru contînuînd a semna hîrțile pe care î le explica un director chel și cu ochelarii de aur. Șezi numai două minute; sîntem pe isprăvite !

20 Toma se trînti într-un fotoliu, picior peste picior. Se uita la Rotaru cum iscălea. I se părea întinerit și înviorat.

„Dragostea face minuni !” se gîndi dînsul. „Numai eu n-am fost în stare să cunosc nici o minune !”

25 Barbu Dolinescu a fost, ca totdeauna, foarte exact și de aceea a trebuit să aștepte mult pe Pahonțu care, uitînd de biletul vechiului prieten, a venit la redacție abia după ora unu întovărășit de câțiva gazetari mai batrîni cu care se ducea să dejuneze la un restaurant cu gradină de vară.

30 — Cînd ești solicitant trebuie să ai răbdare, frate-meu, zise Dolinescu către Toma care se scuza și se jura. Dealtfel nici nu-mi făceam iluzia că o să putem sta de vorbă imediat. Știu cît ești tu de ocupat acum.

35 Voiam numai să luăm o întâlnire...

Se întâlneau, după dorința lui, a treia zi după-amiază, la Pahonțu acasă unde erau mai netulburați ca oriunde.

5 ^— Ei, frate Barbule, dacă o să suferi de căldură, sa nu mă învinovățești pe mine ! zise gazda instalîndu-se cu dînsul în biurou. Totuși spune cu ce să te servesc, ca să-mi încerc norocul!

— Cu nimic decît cu bună prietenie! răspunse Dolinescu cu un rîs scurt.

10 — Asta totdeauna proaspătă ! rîse și Pahonțu. Și caldă !

O sticlă de vin era pregătită alături, într-o căldărușă de aramă cu cuburi albe de gheață, iar pe o tavă paharele. Pe cînd afară apăsă o zăpușeală caniculară, în odaie se păstrase răcoare plăcută într-o lumină filtrată prin perdele arămii.

•5 Barbu Dolinescu, deși vioi și aproape vesel, ceea ce nu i se întîmpla deseori, părea mai sever ca de obicei și în ochi avea o lucire mai calmă și totuși parcă mai arzătoare. După cîteva minute de tatonare, întrebă iscoditor :

20 — Tu ai auzit, frate Pahonțule, despre mișcarea noastră ?

— Ce mișcare ? se miră Toma. Sper că nu e ceva...

25 — Ceva subversiv, vrei să zici ? întrerupse Dolinescu batjocoritor. Nu te speria, frate-meu ! Știu bine că ai devenit persoană cu răspundere și n-aș avea cruzimea să-ți periclitez cariera... Fii liniștit! Dealtfel eu n-am obiceiul să umblu cu lucruri tenebroase. Cred că am avut puțin curaj în viață... E vorba despre o mișcare de mîntuire. Frații de cruce !

30 Întîia oară de cînd se cunoșteau, pe Pahonțu îl plictisea tonul batjocoritor și aerul de superioritate cu care îi vorbea Dolinescu. Se mulțumi să răspundă mai rece și scurt ca n-a auzit nimic și nici nu vede întru cît l-ar putea interesa pe el mișcarea.

35 — Apoi tocmai asta e rostul întrevederii, sa te interesez sau măcar sa încerc, făcu Dolinescu observînd schimbarea prietenului în glas și înfățișare- Am crezut că ar trebui să te intereseze, dacă în declara-

40

viile cu care ai împuiat urechile oamenilor a fost cel puțin o fărîmă sincera din sufletul tău !

— Dragă Barbule, dacă îți închipui că...

— Nu, stai ! Nu te supăra încă ! strigă Dolinescu cu o voce care nu se putea ști dacă glumește sau batjocorește. Am să-ți spun lucruri mai grave, așa că vei avea vreme destulă sa te superi, dacă ții neapărat... Eu însă cred ca nu e nevoie, frate-meu ! Sîntem amîndoi destul de batrîni și de hîrșiți cu^ yîața^ încît să putem suporta orice adevăr în fața, fără crîcnire. Că mi-ești drag, n-am să-ți mărturisesc dacă în atîția ani nu te-ai convins. Dar la temelia unei băătăii grele și lungi, trebuie să punem adevărul și francheta, întregi, fără reticențe și ascunzișuri. O viață noua trebuie începută în deplină puritate...

— Ai început să mă lucrezi în maxime și sentințe, zise Pahonțu cu un zâmbet făcut. Totuși nu pricep absolut nimic, să știi ! Doar că vrei sa mă copleșești subț povara superiorității tale morale... Apostolii sînt smeriți, Barbule, nu uita, dacă ai pornit în apostolat!

— Depinde de religia pe care o propovăduiești ! ripostă cellalt. Noi propovăduim religia energiei ! Sîntem luptători nu numai cu fapta ci și cu pumnul la nevoie !

— De un sfert de oră faci exerciții de energie asupra mea, dar uiți că și eu sînt luptător chiar dacă n-am pornit nici o mișcare ?... Crezi ca încercînd să mă umilești ai să mă convingi mai ușor ?

Dolinescu încruntă puțin din sprîncene, apoi, după o mica tăcere, urmă cu glas mai dulce :

— Sînt un prost, măi frate-meu ! Ce vrei ? Mă la gura pe dinainte... Nu-s bun de politică și nici de diplomație !

— Și totuși vrei să faci o mișcare politică ! zise Toma Ironic. Te-arunci și tu în brațele gorilei !... într-un ceas bun, Barbule !

— Greșești, frate-meu ! Mișcarea noastră n-are nici o legătură cu politica voastră.

— De ce a mea ?

— Fiindcă ești și tu în ea ! accentua Djelinescu, adăogînd repede cu glas schimbat : Dar stai sa te pun

în curent întîi!... Crezusem că băieții, cînd te-au vizitat la *România*, ți-au pomenit despre frații de cruce...

— Aa ! Sînt de-ai tăi băieții ? zise Pahonțu fără a-și ascunde uimirea.

— Sîntem azi o suta în toată țara ! mărturisi Barbu Dolinescu simplu. Am putea fi mai mulți. Nu alergăm însă după mulți, ci după buni. Cine vine între noi trebuie să fie pentru toată viața. Numai moartea poate să ne despartă sau infamia ! *

Gruparea s-a încheiat, acum vreo patru luni. Dolinescu a primit într-o după-amiază vizita lui Vasile Cumpănașu, care-l auzise în seara cînd au cinat la Pahonțu, și dorea să-i prezinte pe prietenul său Ionescu A. Ion. Tinerii i-au spus că sînt sute și mii ca dînșii, curați, entuziaști, gata să-și dea viața pentru înălțarea neamului. Au stat toată noaptea vorbind și plănuiind și visînd și în toate au avut aceleași păreri parcă o viața întreagă s-ar fi sfătuit și ar fi căutat să-și unească gîndurile și simțirile. Și a doua zi s'au întîlnit din nou, au mers la biserica din cartier și, în

* Numărul neofitilor („o suta”) — între care îți găsește locul și un întîrziat mintal ca Zachî (cîtă vreme mișcarea „fraților” nu aleargă „după mulți ci după buni”) — ne îndreaptă gîndul la grupările efemere de extremă dreapta, apărute imediat după sfîrșitul primului război mondial, cele mai multe autodizolvate prin lipsă de combatanți sau lichidate în fașă pentru că atentau la ordinea publică. Replica personajului, ca dealtfel întregul său discurs — crispat, certat cu normele gîndirii logice, raționale, rostic după modelul oratoriei fasciste — dobîndeste adevăratul ei sens în contextul oferit de arta inegalabilă a scriitorului care, încă din primele pagini ale romanului, își avertizase cititorii: „Dupa anii roșii de sînge și moarte inimile clocoteau de credință în pacea eternă. Se rîvnea fanatic o lume nouă, pură, idilică. Vechii conducători nu mai aveau credit în opinia publică. Se constituiau partide noi cu simple devize în loc de program: «Cinste și dreptate!» Reformatorii, salvatorii, novatorii apăreau la toate răspîntiile găsind ascultare și aderenți... A fost epoca de aur a demagogiei și oamenilor de afaceri” {vezi *supra*, p. 31). Jurnalul scriitorului aduce, în același sens, mărturii suplimentare. (Vezi *Romanul romanului*, p. 436—437.) Dealtfel fragmentai ce urmează nu este altceva decît o reluare a unor idei deja formulate, fiind apoi combătute prin argumentele temeinice ale personajelor ce li se împotrivesc.

fața preotului, pe *Evangelie*, au jurat sa lupte împreună, frățește, pînă la moarte pentru izbăvirea românilor. * Pe urmă au venit alții, în fiecare zî cîte unul, cîte trei, prezențați și garantați de cîte cel puțin doi frați, și toți au jurat la fel, pînă ce s-a împlinit suta. Sînt însa mii de simpatizanți care așteaptă să îngroașe rîndurile fraților de cruce. Dolinescu, fruntașul lor, vrea să consolideze mișcarea înainte de-a merge mai departe și de-a începe munca pe teren,

— V-ați fixat un program ? întrebă curios Pahonțu.

— Nu. Programele încorsetează viața și compromit mișcarea, mai ales că marii tîlhari politici au lucrat totdeauna cu program ! zise Dolinescu rece. Noi avem un crez simplu și sfînt : un neam, o țara, un rege... **

15 Si mai avem obiective de luptă vremelnice : contra politicianilor, a jidanilor și a celorlalți tîlhari !

Pahonțu surise. Deunăzi Vasile Cumpănașu îi spusese aceleași cuvinte : observa indulgent :

20 — Astea sînt sloganuri demagogice pentru captarea mulțimilor, dragă Barbule !

— Astea sînt dogmele unei credințe, frate-meu ! apăsă Dolinescu. Sloganurile sînt pentru cei ce umbla să înșele mulțimile. Noi nici nu ne-am apropiat încă

* În contextul romanului, boiezul grupării dobîndește ecouri ilare. Religia „iubirii aproapelui”, folosită ca pretext în fanalizarea conștiințelor șubrede, va fi înlocuită, pe nesimțite, cu credința oarbă a răzbunării, a terorismului împins pînă la crimă, împotriva adversarilor politici, a celor ce se opun procesului de fascizare a țării. Și în acest caz, notațiile din caietul de creație al lui L.R. ne îngăduie să-i definim opiniile. Fără să prevadă toate implicațiile evoluției monstruoase a mișcării extremiste de dreapta, prezentată de el în formele ei inițiale, scriitorul condamnă crima politică, exprimîndu-și nădejdea ca „nimeni nu s-ar gîndi la astfel de fapte, la suprimarea adversarului sau trădătorului. Nu ne facem judecată în proprie cauză” (cf. *Arh. L.R., ! ms. 3 a, f. 120*). Evenimentele ce vor urma îl vor face să vadă în apostolii „noii credințe” pe dușmanii de moarte ai propriului său neam, proorocindu-le sfîrșitul (vezi capitolul *Romanul romanului*, p. 438—439).

** „Crezul” adaptează lozincă patronilor spirituali hitleriști : „Ein Volk, ein Reich, ein Fuehrer”. Răspunsul ce urmează subliniază caracterul întregului discurs, bazat pe „sloganuri demagogice”, preluate din același arsenal al propagandei naziști.

de ele, * iar cînd vom merge în mijlocul poporului, nu-i vom Jagadui nimic, ci îl vom învăța să muncească și să lupte. Politicianii pot să discute, să critice și să-și schimbe programele și doctrinele și sloganurile după cum bate vuitul. Ei nu cred adevărat în nimic. Credința noastră nu admite critică și nici discuție. Unde începe discuția, încetează credința și mai ales puterea ei. Credința discutată nu mai poate muta munții din loc. Iar noi vrem și mai mult : să înnoim sufletul neamului, să-l smulgem din mlaștina în care l-au scufundat politicianii cu programe și doctrine, să netezim calea unui viitor demn de originea lui !

10 — Frumos, dragă Barbule ! spuse Pahonțu sceptic. Si partidele pornesc la fel, toate, cu elan și cu idealism, iar pe urmă se izbesc de realitate și...

15 — Firește, recunosc, pînă acum toate îndoielile tale sînt admisibile ! relua Dolinescu. N-am făcut încă nimic. Doar ne-am strîns și abia o mîină de oameni. N-avem pretenție c-am descoperit America. Nu venim cu îngîmfări de originalitate. Ce vrem noi, vrea toată lumea... Pînă azi avem o singură superioritate, categorică : toți, absolut toți sîntem oameni cinstiți și dezinteresați ! **

20 — Asta înseamnă că membrii celorlalte mișcări sau grupuri sau partide sînt necinstiți și interesați, toți în bloc ! zîmbi Toma batjocoritor. Ar fi pentru neamul românesc prea trist dacă ar fi adevărat !

25 — Raționamentul tău e jidovesc, replică Dolinescu aspru. Tu ai înțeles prea bine ce am spus. Nu mai insist... Dealtfel vorba multă e a voastră care aveți oroare de faptă. Noi vrem să vorbim numai prin fapte. S-a zis că pentru a cîștiga un popor trebuie să-l îmbeți cu vorbe multe. De aceea belșugul de oratori

* Din nou, ideea Izolării „grupării” de mase (strecurată, cu abilitate, în vorbirea stereotipă a lui Dolinescu) sugerează proporțiile reale, caracterul nepopular al celor care, în carte, se autoproclamă mintuitori ai neamului.

** Vezi în *Romanul romanului* notațiile cu privire la adevăratele intenții ale grupării fasciste, caracterizată de L.R. drept „bandă dușmana pusă să jefuiască și să stoarcă țata în folosul lor propriu” (*hifra*, p. 439).

5 în politica. Noi suprimăm oratoria. Discutăm în co-
menzi, ca la armată... Am făcut un decalog în care
am cuprins toate datoriile unui frate de cruce. Numai
datorii, vezi, nu drepturi. Noi servim fără plată,
pentru mulțumirea conștiinței noastre. Dacă neamul va
profita, asta va fi răsplata noastră...

10 Cu toate ca avea mare poftă sa-l șicaneze, mai ales
că multe din ce spunea erau gânduri risipite chiar de
el odinioară, reduse însă la o simplitate primară, încât
se țineau în picioare numai prin focul sacru și credința
fanatică a vorbitorului, Pahonțu tăcu și—1 ascultă li-
niștit, fără sa-i mai întrerupă deloc, pînă ce Doli-
nescu, după vreun ceas, își dădu seama și se opri :

15 — Adineaori ma lăudam cu zgîrcenia noastră ver-
bală, și iacă, nu mai sfîrșesc cu explicațiile și motivă-
rile... E numai ca să afli tot dintr-odată, să nu mai re-
venim cu lămuriri... Te-am pus în curent cu toate amă-
nuntele de azi și de mîine, să ne cunoști complet !*

20 Pahonțu bănuia că i se va propune să adere și el
la mișoare și se gîndea în ce fel sa refuze, nedorind
să ajungă în subordinea lui Dolinescu. în sfîrșit zise :

— Am ascultat și m-am lămurit, dragă Barbule.
Și tot nu pricep ce vrei de la mine ?... Dacă e vorba de
adeziunea mea...

25 — Nu, deloc ! îl opri Dolinescu scurt. Știu că n-ai
primi... Nu te prefacă că protestezi. E inutil. Știu și
te înțeleg. Dar nici noi nu te-am primi, chiar dacă ai
dori. Vezi cît de franc sînt ? Cum nu vom primi nici-
odată nici un politician, fiindcă politicianul nu poate
30 fi, organic și biologic, sincer și statornic, mai ales cînd
e și Intelectual. Politicianul, ca și intelectualul, e gata
oricînd să trădeze. La noi însă trădarea se pedepsește.
Crincen. Noi nu ne jucăm de-a oportunismul... Ei
bine, tu ești azi cu trup și suflet dincolo. Ai început
35 o ascensiune fericită. Mîine-poimîine o să ajungi cine

* Caracterizarea ideilor susținute de Dolinescu („gînduri risi-
pite chiar de el odinioară, redute însă la o *simplitate primară*”) este în deplină concordanță cu profilul „fraților” din episoadele
anterioare, cu „limbajul lor eroic-bombastic” (cf. *supra*, p. 140),
cu identitatea socială și psihică a personajului în cauză (vezi
studiul introductiv, p. XXXIV).

5 știe ce, poate ministru. Cum să renunți tu la ceea ce
a fost totdeauna adevăratul tău ideal ? Tu nu poți
aștepta venirea lumii noi unde să-ți iei locul ce ți se
cuvine. Ești flămînd de-a te ridica în lumea asta care
oferă mai multe satisfacții decît cea pe care vrem noi
s-o realizăm.

10 — Am dobîndit ceva fără merite și fără muncă ?
se ridică Pahonțu deodată cu o mîndrie jicnită. De ce
ți s-ar părea curios ca am obținut o situație pe care
alții, infinit inferiori mie, o cîștigă fără nici o muncă
și fără merite ? Pentru că viu de la țară, sărac și fără
alt sprijin decît talentul dăruit de Dumnezeu și truda
zilnică de a-mi îmbogăți creierul și sufletul ? Oare tu
însuți meriți mai mult situația pe care o ai decît eu
15 pe a mea ? Dacă eu, prin talent și străduință, dobîn-
desc o situație, sînt arivist, iar dacă o dobîndești tu, nu
ești arivist, pentru că te-ai născut la oraș, într-o fami-
lie bogată, cu nume cunoscut, și ți se cuvine locul de
conducător, indiferent dacă ai mai puțin talent și mun-
cești mai puțin ca mine sau deloc ?

20 — Sînt de acord cu ține, frate Pahonțule ! rîse Doli-
nescu ca sa-i potolească. Nu țin deloc să ne comparăm.
Recunosc că ești superior, ca al diplome multe și stră-
lucite, că ai cunoștințe multe și mari, ca ai un talent
deosebit... Dar știi, că doar ți-am spus de cînd ne-am
25 cunoscut, pe front, tu vrei să dobîndești locul ce ți
se cuvine... cu orice preț. înțelegi ? Faci concesii de
convingeri, dacă o convingere devine un obstacol în
calea ascensiunii. în ce ai crezut ieri, nu mai crezi
30 azi, precum în ce crezi azi, nu vei mai crede mîine.
De fapt nu crezi în nimic... Uite, asta e singura bubița,
frate-meu ! Ești cinstit și dezinteresat în cele materiale,
dar elastic în moralitatea interioară, oricît de moral
arăți pe dinafară... Ei, acuma ți-am spus tot, poți sa-mi
35 tai capul ! Nu pot să înghit ceea ce sînt convins că e
adevărul ! Chiar cînd sînt solicitator, ca acuma !

Pahonțu începuse a se plimba prin biuro, cu mîi-
nile împreunate la spate, cu bărbia întinsă și ridicată,
cu ochii pe sus și pe toată figura cu un suris dispre-
țuitor. Se opri în fața prietenului, cu picioarele răsfrînte
și vorbi dîrz, hîrîlt :

— Lasă, mă Barbule, că noi cunoaştem intransigentele morale şi mai ales la ce servesc ! Când ai la spate siguranţa materială poţi să ai toate intransigentele. Să poţesteşti însă să fii intransigent când a doua zi n-ai unde să dormi şi cu ce să-ţi potoleşti foamea !...

5 — Ascultă, frate Pahonţule, voi să-l întrerupă Dolinescu, dar fără să reuşească.

— De peste douăzeci de ani gust amărăciunea asta, continuă Toma. De când am ajuns între boieri... Şi io nici azi n-am scăpat de ea şi voi simţi-o pînă voi muri. Moralmente nu m-aţi considerat egalul vostru niciodată. O discriminare a stăruit mereu care a răbufnit, când dispreţuitor, când ameninţător, când mai discret, de cîte ori n-a fost altă armă mai eficace să mă combată. Vor trebui să treacă generaţii pînă ce urmaşii mei vor dobîndi în sfîrşit egalitatea morală, reală, definitivă... Dar nu voi capitula, Barbule ! Voi rămîne deasupra şi voi birui ! Nu-mi pasa de surîşurile tale şi ale altora ! Prefer să fiu învingător temut, 20 decît învins compătimit ! Eu am intransigentele mele cînd şî unde trebuie!... Linia de viaţă şi de luptă mi-o croiesc singur ! Sînt sincer cu mine însumi în fiecare moment şi asta-mi ajunge ! Sînt consecvent pe linia mea care, fii liniştit, merge tot înainte!... Ai venit 25 să-mî ceri un concurs, cel puţin aşa spunea, şi ai socotit bine şi prieteneşte să-mi spui în prealabil nişte adevăruri de-ale tale care să-mi aducă aminte că-mî lipseşte egalitatea complectă cu tine, care să-mi sugereze o inferioritate, morală, zici tu, pentru ca astfel 38 concursul meu să fie o obligaţie pentru mine, nu o favoare pentru tine, iar ție să nu-ţi incumbe nici o obligaţie, ci numai drepturi... Adică relaţii de subordine, ca, la nevoie, oricînd să te poţi lepăda de mine fără urmă de remuşcare, ba chiar cu satisfacţia ca tu 35 ai fost generos acceptînd serviciile mele... Te înşeli însă dacă-ţi închipui că simt sau primesc inferioritatea morală pe care vrei să mi-o impui. Dimpotrivă. Barbule ! Cu totul dimpotrivă !

40 Barbu Dolinescu tăcea. Se uita la prietenul său cu o curiozitate nouă, parca l-ar fi văzut înţia oară. În sine recunoştea că într-adevăr nu l-a considerat nicî-

odată egal moral, dar, fireşte, fără nici o legătură cu originea lui ţărăneasca. I se părea puţin ridicol că Pahonţu poate să-şi motiveze astfel toate cotiturile morale pe care le săvîrşeşte şi pe care el însuşi le simte ca atare... Totuşi nu voia acum să continue o controversă inutilă. Era sigur că, deşi părea mîhnit, Pahonţu, inteligent şi abil cum e, va înţelege pînă la urma că, afară de obişnuita ironie, n-a fost nici o intenţie specială de jicnire în vorbele lui... De aceea după o tăcere apăsătoare oaspele reveni mai domol:

10 — Te-am lăsat să te răcoreşti, măi frate-meu, şi nici nu mai vreau să răsound acum la prostiile ce mi le-ai servit, chiar dacă le-ai botezat adevăruri... Ar trebui să stăm aici pînă mîine şi... tu ai alte treburi ! Uite ce doresc de la tine... Frăţeşte !

15 Voia, pentru orice eventualitate, sprijinul ziarului *România* pe seama mişcării fraţilor de cruce. Nu-Î cerea să adopte linia lor generală, dar să-i ocrotească sub forma care îi va conveni.

20 — Îţi cer, în fond, măi frate-meu, să ne simpatizezi niţel ! strigă Dolinescu. Atît ! Cred că nu e prea mult ?... Ti-am spus că nu vreau să-ţi încurc deloc socotelile...

— Şi tu crezi că, dacă nu-mi cereai, n-aş fi sprijinit mişcarea care, de fapt, întrebuintează mai mult sau mai puţin chiar ideile mele ? zise batjocoritor Pahonţu.

— Ba da, cred că da ! recunosc prietenul. Totuşi țineam să am şi asigurarea ta directă. Asta înseamnă un mic angajament, oricît de platonice !

— Adică îţi închipui că aşa mă legi pentru eternitate ? rîse Toma. Eşti naiv, draşă Barbule ! Dealtfel tu nu eşti singurul care face o mişcare, ştii, sper ? E o mica epidemie de mişcări d-astea. Pare că au devenit o modă... Ia seama să nu încăpeţi pe mîna vreunui politician abil care să...

40 — N-ai frică, frate-meu ! murmură Dolinescu fără să clinească. Eu nu mă abat de pe drumul drept ! Pentru nimic în lume ! Noi am jurat, frate Pahonţule ! Şi jurămîntul e sfînt ! Noi vom muri, dar nu ne vom abate, să ştii !

— Bine, treaba voastră ! făcu Pahonțu. în orice caz eu simpatizez cu voi fiindcă trebuie să-mi simpatizez ideile mele proprii, nu ? Așa că...

— Vorba filosofului : bate-ma, dar ascultă-mă ! Bate-mă, dar ajută-mă ! zise Dolinescu cu încăpățănare. Mi-e imposibil să lingușesc. Nu doresc nimic pentru mine sau pentru ceilalți camarazi !... Numai pentru mișcare !... Și nu publicitate, nu reclamă, nu cununi de vorbe goale. Simpla simpatie !

30 — Ba eu contez pe băieți să-mi scrie câte ceva ! Le-am și spus când m-au vizitat, fara să știu ca... Fi-rește, îmi rezerv dreptul de cenzură ! adaogă Pahonțu.

— Ești doar stăpîn în casa ta, frate-meu i strigă Dolinescu. în vremile astea de atotputernicie a presei, 15 cînd pornim la un război crîncen și lung, trebuie să avem o acoperire a spatelor cît de cît, mai ales ca dușmăanii vom avea destule... Insist mereu, dragă Pa-honțule, ca să nu mă înțelegi greșit, fiindcă ma ex-prim așa de prost și n-aș vrea să rămîie în tine bănu-iala că umblu sa abuzez de prietenia și puterea ta... 20

— Fii sigur, Barbule, că sînt mult mai puțin bănuitor de cît vad ca-ți închipui !

— Atunci contez pe tine frate-meu ? întreba Dolinescu aproape solemn. Am cuvîntul tau ?

25 Pahonțu, impresionat de tonul lui, avu o șovăire, parca i-ar fi fost frică de o cursa. Dar imediat își reveni și răspunse ușor, cu o fluturare de suris :

— Nu prea are rost, dar dacă ții neapărat, iacă, ai cuvîntul meu !... Pînă la urmă te pomenești că totuși 30 mă înrolezi și pe mine în mișcare !

— Pîna la urmă toată țara va fi în mișcare ! șopti Dolinescu cu o strălucire pătimășă. Cred asta precum cred în Dumnezeu ! *

* în viața reala nu va trece mult timp și „arhanghelii” vor dispărea din arena istoriei ca ucigași de rînd. în întunecatele zile ale rebeliunii din ian. 1941 — apogeu al terorismului legionar — „toată țara” îi va condamna ca pe cei mai inveterați dușmani ai poporului. Numeroase însenînări cu caracter jurnalier, datate de L.R. în zilele masacrelor legionare, sînt revelatoare pentru atitudinea sa demotratice, reprimarea asasinilor provocînd i o deplină satisfacție. (Vezi *Romanul romanului*, p. 440.)

Tăcură un răstimp, fiecare urmărind parcă o frămîntare care, fără cuvinte, plutea totuși în aer ca o pînză nevăzută, tulburătoare și chinuitoare de su-flete.

5 Apoi se uitară unul la altul uimiți ca și cînd s-ar fi văzut înția oară.

Toma era acuma obsedat de gîndul că trebuie să-și trăiască viața, ceea ce însemna că trebuie să dobîndească experiența iubirii. își dădea seama că obsesia 10 aceasta e numai o poftă de a răzbuna umilința suferită deunăzi la Belcineanu. Recunoașterea nu făcea însă decît sa-I întărite... I se părea că, mal mult decît toate îndeletnicirile spirituale, jocul iubirii este ceea ce deo-15 sebește pe om de animal și dă un preț vieții. El și-a refulat pornirile de viața din sfială organică adusă de la țară, avînd simțămîntul că lui, băiat sărac și de origine umilă, nu i se cuvin plăcerile rezervate celorlalți.

20 într-o săptămînă însă obișnuitele amoruri pe apu-cate îl dezgustară încît era gata sa renunțe la expe-riența, își zicea cu scîrbă ca asemenea contacte, cu femei de care nu te apropie decît o iritație fiziologică, n-au nimic a face cu iubirea, o dezonoarează și o ter-25 felesc...

într-o seară senatorul Ștefan Macoveiu, prieten proas-păt, după o vizită lungă la redacție (i-a povestit o serie de cancanuri și mîncături în legătură cu iminenta re-manieră a guvernului), l-a poftit să cineze împreună, iar pe urma, cu aceeași stăruință, l-a dus la im tea-tru de vară să vază o revistă foarte aplaudată. Pa-honțu nu frecventa decît rareori asemenea spectacole, socotindu-le inferioare pentru un Intelectual ca dînsul. Dar de cînd a devenit client al unor petreceri mult mai 30 puțin pretențioase, s-ar fi crezut ridicol să refuze, pe de o parte că n-avea nimic mai bun, pe de alta că se înțîlnise de două ori cu senatorul într-un cabaret cu o faimă dubioasă.

— Senatorul[^] avea rezervată o loje lângă scenă. Mărturisii cu o mică mîndrie că vine în fiecare seară, și pentru că familia i-e plecata la băi, dar și pentru că are o admirație veche pentru vedeta trupei, o ființă delicioasă și foarte inteligentă. *

— Știu că voi aștia, scriitorii, nu faceți caz de arta asta minora — șopti Macoveiu, căci spectacolul începuse — totuși te rog să fii obiectiv și să-mi spui dacă n-am dreptate!... Fii atent, în tabloul următor își face apariția !

Pahonțu cunoștea vedeta, cam trecută dar încă plină de temperament mai ales pentru un senator îndrăgostit, îi spuse cîteva cuvinte convenționale ; Macoveiu exclamă fericit:

— Nu-i așa ?... Ce-ți spuneam Are să-î facă o bucurie imensa cînd va afla că ți-a plăcut... Dacă vrei să o cunoști, te prezint în antract... Știi, artiștii au o sensibilitate extraordinară... Iar față de celelalte ar fi o distincție... Mai ales că gazeta ta n-a prea fost drăguță cu ea... Mi sa și plîns, sărăcuța... Dar dacă i-ai spune doua vorbe, cum știi tu...

Toma înțelegea acuma rostul vizitei și a mesei senatorului. Schimbă vorba ca să evite răspunsul la invitația pe scenă. Dealtfel făcuse o descoperire care-l interesa mai mult : o stelută foarte tînăra, cu picioare impecabile, sinii rotunzi și o figură drăgălașă cu un năsuc obraznic și niște ochi parca puțin adormiți care priveau mereu departe... Deschise programul să vadă cum se numește. Senatorul îi sări prompt în ajutor : să nu mai caute, îi da el toate explicațiile, că el e aici ca acasă...

— Aa ! Tatiana Popescu... Da, da ! îl lamuri senatorul expert. Drăguța fată ! Are o poveste întreagă... E nouă de tot... A descoperit-o astă-iarnă directorul, întîmplător, ca de meserie e studentă la Drept... Prietena mea e foarte intimă cu ea și a ajutat-o mult... Dacă vrei să o cunoști, în antract... Sau mai bine știi ce, draga Pahonțule ? Hai să o facem lăta !... După spectacol tocmai planuisem să mergem tustrei, adică eu cu ele, la o grădină, să mănînce ceva, căci ele nu

gustă nimic înainte de spectacol, știi, cum sînt artiștii... Dacă-ți face plăcere, vino cu noi!

— Lasă... vedem mai tîrziu, zise Pahonțu, ferindu-se. Deocamdată venim de la masă și parcă nici să aud nu-mi place de mîncare.

— Adevărat bată-te să te bată ! rîse Macoveiu sigur în sine că are să meargă și gîndindu-se cum să facă să poftească din vreme pe Tatiana, ca nu cumva să se angajeze în altă parte tocmai astă-seară și să-l dea de minciună.

Pahonțu își concentra atenția asupra tinerei stele și-i plăcea din oe în ce mai mult. Totuși nu voia să meargă pe scenă tocmai fiindcă *România* a fost foarte severa cu spectacolul, cum era dealtfel cu toate aceste arte ieftine care se adresează numai simțurilor și caută să se confunde cu arta adevărată. Ca să scape de insistențele senatorului, minți ca în antract trebuie să se repează pînă la redacție. Bucuros că astfel are și el posibilitatea să aranjeze perfect tot, Macoveiu îl conjură să se întoarcă repede, să nu rămîie caraghios fața de niște femei în definitiv foarte distinse și talentate...

— Uite, dragă directoare, tu stai cu ele în fund, iar eu trec lângă șofer ! zise senatorul ca un maestru de ceremonii, la sfîrșitul reprezentației, poftindu-și invitații în automobilul propriu, ultimul model, cu aparat de radio care cînta în surdina muzică languroasă ca o continuare discretă a spectacolului. Pînă ajungem puteți să discutați teatru și artă și de toate... Pentru rest va rog să aveți încredere în experiența mea !

între cele două artiste, Pahonțu murmură cîteva complimente și înghiți o avalanșă de reproșuri din partea vedetei care tuna și fulgera împotriva criticului de la *România* care a îndrăznit să o întrebe de vîrstă și să facă aluzie la declinul ei artistic. Pahonțu se apără cum putu de clocotele de revoltă ale vedetei, pe care însă nu izbuti să le potolească nici la restaurantul de la Otopeni, răbufnind din cînd în cînd ca o fîșnire de aburi dintr-un cazan sub mare presiune. La sfîrșit, ca să nu rămîie Pahonțu cu o impresie urîță, senatorul, vu abilitatea sa-i propuie să conducă acasă pe Ta-

tiana. Vedeta însăși, în clipa despărțirii, îi dăruie un suris grațios, zicînd :

— Și știi, *sans rancune* !... Eu spun adevărul în față, nu ca altele... Adevărul nu poate să supere pe un om inteligent!

— Mai e vorbă ? sări Macoveiu împăciuitor. Ce are a face o discuție de artă ?

Pahonțu răsuflă cînd se găsi numai cu Tatiana într-o mașină de piață. Aproape că nici nu-i putuse vorbi din pricina lamentațiilor celeilalte.

— Proclată e mămița asta ! zise dînsul. Așa face și cu camaradele ?

— Baremi cu mine se poartă oribil ! răspunse artista repede. Din pricina ei nici directorul și nici autorii nu îndrăznesc să-mi dea rolurile care mi s-ar cuveni, ca să n-o eclipsiez !

— Iar eu nici n-am putut să mă uit mal bine în ochii d-tale !... Și doar numai pentru d-ta am venit!

Vorbînd încercă să-și treacă brațul pe după mijlocul ei. Tatiana avu o mică înfiorare, îi respinse ușor mîna și se retrase mai încolo, ciripind drăgălaș :

— Ai fost foarte drăguț, dar acum ești prea grăbit !... De ce nu rămîi drăguț pînă la capăt ?

Toma nu insistă, îi plăcea glasul ei ca un clopoțel și toată mlădierea ei tinerească. Murmură :

— Bine, dar d-ta ești prea ispititoare. Trebuie să mă lupt cu mine însumi ca să...

Tatiana se apropie deodată și-i șopti la ureche :

— Cu atît mi-ești mai simpatic !

— Atunci știi ce ? făcu tot în șoaptă și Toma cuprinzîndu-i talia cu amîndouă brațele. Vino mîine seara, după spectacol, să mîncăm împreună undeva, singuri fără mămița, să vorbim în tihnă despre toate... Vrei ? (Tatiana dădu ușor din cap, clipind din ochi și privindu-l.) Te aștept într-o mașină, la ieșirea artiștilor, da ? (Tatiana repetă gestul.) Ne-am înțeles ?

Fata răspunse cu aceeași clipire din ochi și cu un „da” fără glas, numai din buze. Pahonțu, ținînd-o în brațe, vru să-i sărute buzele, dar ea întoarse capul încît gura ei ajunse la urechile lui susurînd :

— Nu, te rog... Lasă-ma... Ne vede șoferul...

Pînă a doua seară Pahonțu avu iarăși nerăbdarea supărătoare de odinioară, cînd se pregătea pentru vizita de la Belcineanu. Își zicea că exagerează proporțiile unei mici aventuri, dar alt glas îi spunea că fetița asta avea un farmec superior femeilor de dragoste cu toate că nu-și putea lăhnuri anume ce fel de farmec...

Seara, la redacție, Titu Herdelea i-a cerut să-și rezerve timp ca să poată discuta mai serios despre *România* ; să nu se îmbete cu iluzii false, căci ziarul e foarte tînar și încă șubred ; trebuie să găsească lucruri care să mențină treaz interesul cititorilor.

— Bine, bătrîne, se poate să-mi strici așa seara asta ? zise Toma mohorît. Nu puteai să-mi spui mîine lucrurile astea ?

— De-aproape o lună, de cînd s-a închis Parlamentul, îți spun mereu și mă amîi mereu, răspunse Herdelea. Te-ai apucat de prostii, draga directoare, și pentru ele îți negligezi viitorul ! Căci *România* e viitorul tau, nu alea !

Pahonțu își recapătă veselia îndată ce simți pe Tatiana alături, în mașina care gonia spre Șosea. Într-un cabinet particular apoi, în timpul mesei, îi asculta povestea vieții cu inevitabila greșeală și cu asigurarea că încă n-a iubit pe nimeni cu adevărat. El vorbi puțin.

O lasă înadins să spuie ce-i place și o privea, fără atenție la cuvinte, amănunțind-o însă neconținut parc-ar fi vrut să descopere într-însa o taină. Tîrziu, cînd pe masă nu mai erau decît ceștile de cafea goale și păhăruțele de lichior cu sticla burtoasă alături, cînd ei doi ședeau pe sofaua fatală, iar gurița ei continua și nu mai sfîrșea micile bîrfeli de culise, lui Pahonțu i se păru deodată că lîngă el se află altcineva, descoperind o asemănare care începea să lămurească atracția stranie ce-o exercita asupra lui fetița asta pînă ieri nevăzută și necunoscută. Se ridică și, sub pretext că-și toarnă un lichior, trecu în cealaltă parte a mesei ca să o examineze mai bine. Tatiana se simțea admirată și, cu ochii întredeschiși, îl mîngăia cu privirea cea mai languroasă care știa cît o avantajează.

„Nu, nu, e o simplă închipuire !” se gîndi Toma cu o decepție involuntară. „Cît sînt de neghiob !”

Se cutremură parcă s-ar fi scuturat de un sentimentalism ridicol. Dădu peste cap lichiorul. Apoi, apropiindu-se și așezându-se iar lângă ea, o întrerupse:

— Bine, dar tu știi ca mi-ești dragă, Tatiana mică ?

— Cît ? se răsfața deodată și ea, parc-ar fi așteptat de mult să ajungă aci.

— Uite-atît ^ făcu Toma cuprinzînd-o și sărutînd-o. ;|
^ Tatiana se lăsă cu ochii închiși pînă ce se pomeni ;f
răsturnată pe sofa subț dînsul. Uimită o clipă și pen- î
tru a nu ceda fără rezistență, începu să-l lovească cu |
pumnii în față și în piept, strigînd din ce în ce mai
moale :

— Nu vreau !... Dă-mi drumul ! Nu !... Ce faci ?...
Mă doare !... Țip !... Bădăranule !... Nu !..

În aceeași noapte, ajuns acasă foarte tîrziu, și neputînd totuși adormi, Pahonțu își reaminti cu toate amănuntele, jcena din cabinetul particular. Toate îl ațîțau și-i răsuceau neconținut nervii. Parcă posesiunea, în loc să-i potolească interesul pentru mica Tatiana, mai mult i-a aprins poftele încît, numai după cîteva ore, o poftea iarăși mai năvalnic. Își recapitula |
rece, ca un martor străin, întîmplarea și-și zicea că 5
farmecele ei trupești și nici cele mintale nu sînt mai ispititoare ca ale atîtor alte femei. Împotrivirea năbădăioasă încheiată cu mîcul leșin pasional, iar pe urmă, în automobil, plînsul cu sughițuri și imputarea că i-a sfîșiat rochița și a brutalizat-o, le scria în rubrica trucurilor menite să-i crească valoarea amoroasă și să-i demonstreze temperamentul focos. În ciuda tuturor artificilor, nu resimțea totuși sila pe care i-o lăsa în urmă de obicei contactul cu femeile întîmplătoare și, dacă nu i-ar fi fost rușine, s-ar fi dus în zorii zilei la ca acasă, în apartamentul ce-l avea într-un *blockhaus* de pe bulevard.

«Totuși nu seamănă !" se gîndi iar, avînd impresia 1
că pîngărește stăruind mereu să găsească o asemănare.

Se întinse în patul larg, cu ochii în tavan, cu gîndurile tulburi. Pe mescioara de noapte un bec lăptos \
vărsa o lumină opacă ale cărei valuri molatece îngră- |
mădeau umbrele prin colțurile dormitorului ca niște

dihăanii amorțite, urzind o atmosferă între somn și trezie, în gîndurile lui se încurcau aimintiri de femei într-o frămîntare caleidoscopică, un film alcătuit din crîmpeie decupate alandala din zeci de filme diferite, 5
rulînd vertiginos încît tablourile se estompau și din multitudinea de figuri numai ochii păreau vii și-și contopeau privirile într-una singură, languroasă, distanta, puțin rece și disprețuitoare și totuși cu o chemare ne-
spus de dulce, răscolindu-I inima pînă în străfundurile 10
tainelor ei... Subț vraja acestei priviri simțea cum i se alină neliniștea, cum i se coboară somnul pe pleoape și cum în conștiința gata sa adoarmă se deslușea limpede că îi place mult mica Tatiana nu mai pentru ca uneori din ochii ei izvorește aceeași privire stranie 15
care de un răstimp i se împletește în pînza destinului ca un fir de aur curat...

Se sculă tîrziu dar cu o bucurie în suflet. După-amiază se va întîlni iar cu Tatiana. Și mîine, și mereu, pînă se va satura.

20 „Slavă Domnului!" își zise încrezător. „De-acuma am scăpat de o obsesie care-mi amenința viitorul !..."

D-na Niculina Herdelea se găsea într-o crîncenă dilema din pricina soțului ei care nu putea să pjece din 23
București în vara aceasta, fiind obligat să rămîie la *România*, dealtfel ca toți ceilalți colaboratori, pentru a nu lasă să lîncezească tînăra gazetă în lunile moarte cînd evenimentele interesante mai mult trebuiau create decît erau date... De la 15 iulie la 15 august, Niculina 30
petrecea, cu bărbatul și băiatul, oriunde afară de București. Ar fi rămas cu Titu, dar băiatul nu admitea să se prăjească pe asfalturile Capitalei, mai ales că își luase în sfîrșit bacalaureatul și merita să se distreze puțin. Să-l lase să plece singur, era imposibil : mare 35
ștregar de la Dumnezeu, Zachî ar fi fost în stare să facă cine știe ce năzbîtii. Dar și Titu, dacă rămîne singur în București, poate s-o facă de rușine cu cine știe ce matracuce, cum se auzea că face și Pahonțu,

că și lui îi joaca ochii după toate femeile... Pînă la »
urma a trebuit să-și sacrifice gelozia pe altarul dra-
gostei pentru Zachi, luînd însă jurămint soțului ca va
fi cuminte și va mînca numai acasă la amiazi și seara,
ca să fie sigură măcar cît de cît. Pentru mai mare con-
trol a făgăduit un bacșiș bun bucătăresei dacă va ob-
serva cinstit tot ce se întîmplă în lipsa ei...

Titu Herdelea avea destule griji ca să nu-i mai ardă
de prostiile ce i le imputa consoarta. Părăsind un loc
sigur la un ziar vechi pentru altul mai bun dar mai
problematic în ce privește viitorul, și-a luat implicit
sarcina de-a consolida *România* ca să trăiască și să
prosperă. Altfel cel dintîi și mai lovit ar fi fost el în-
suși... Profitînd de lipsa Niculinei, își consacră tot
timpul redacției, antrenînd și pe Pahonțu care n-a în-
târziat să-i mărturisească micul amor cu Tatiana și
chiar să i-o prezinte. Dealtminteri Pahonțu nu se mai
jena și nici nu se ascundea. Tatiana venea la redacție
și-l lua. Dejunau aproape mereu împreună.

— Cîtă vreme nu-ți încurca rosturile normale, fii
sănătos ! îi zise Herdelea. Numai să nu afle Virginia !
Ar suferi prea mult... Și ar fi păcat !

Pahonțu nici nu se prea gîndea la ea. Primise citeva
scrisori și răspunsese ici-colo, sobru, grăbit — toate
acestea erau ceva mașinal, comun, natural, ca răsări-
tul soarelui în fiecare zi sau ca apa care curge la
vale. Legătura lui cu Tatiana era pe un plan complet
diferit, într-un compartiment special...

— Acuma abia îmi dau seama ca n-am fost întreg
fiindcă mi-a lipsit iubirea din viața ! spuse într-o zi
lui Herdelea care iar îi adusese aminte de Virginia.
Nu iubirea făcătoare de familie și de copii, ci cealaltă,
care fecondează elanurile și oțelește nervii pentru luptă !
Iubirea asta a creat civilizația, creează tot ! Ea inspiră
invențiile savanților, victoriile marilor generali, marile
combinații ale oamenilor de stat, suprema încordare a
campionilor... tot ce e mare și frumos în lume ! Ea,
iubirea asta, nu cea înregistrată la ofițerul stării ci-
vile !

Herdelea, fără să vrea să-i facă morala, cum nu
făcea nimănui, încerca să-i păstreze în suflet pe Vir-

ginia față de care se simțea într-un fel responsabil și
pentru ca a fost la nunta lor, dar și dintr-o afecțiune
mare pentru firea ei blîndă și îngăduitoare.

— Singura ei vină este ca n-a știut să te facă ge-
los ! zise Titu. Dacă ar fi fost stricată și ar fi coche-
tat sau chiar te-ar fi înșelat cu alții, ai alerga după
ea ca și odinioară la Alba Iulia !

— Da, da... Se poate ! răspunse Pahonțu cu alt
glas, aproape plictisit. Dar mai bine să-ți spun ceva
mai interesant, bătrîne ! Știi ca decretul de remaniere
e întocmit gata ?

— Aud de cîteva zile, dar nu iese nimic...

Remanierea îi interesa întîi pentru Rotaru și apoi,
poate mai mult, fiindcă pregăteau, drept o lovitură pe
timpul verii o campanie mare împotriva unor perso-
nagii din apropierea guvernului, amestecate în niște
afaceri destul de încurcate care ofereau admirabil ma-
terial de scandal politic. Pe Rotaru îl informase de mult
și erau înțeleși ca, la nevoie, se va supăra puțin pe
Pahonțu și va rupe relațiile cu *România*. Firește, dacă
i se va da portofoliul justiției, de mult rîvnit...

între-adevăr într-o seară ziarele primiră un comuni-
cat ca remanierea s-a făcut, iar presa oficioasă a doua
zi proslăvi soliditatea guvernului și dovada de încre-
dere nelimitată ce i-a acordat-o suveranul și care îi
asigură o lungă activitate rodnică și calma. De fapt
nu se făcuse decît un schimb de roluri între miniștrii
actuali : unii fără portofoliu treceau în locul celor ce
au avut portofolii și care deveneau la rîndul lor sim-
pli miniștri de stat, apoi alți doi-trei schimbă depar-
tamentele între ei... Aceasta era abilitatea șefului gu-
vernului. Orice alta modificare ar fi zdruncinat echi-
librul cît era între cele trei partiduri și ar fi amenin-
țat situația guvernului. S-ar fi deschis poște și com-
petiții, s-ar fi provocat nemulțumiri înzecite față de
satisfacțiile ce le-ar fi putut oferi. Și în plus nu era
sigur dacă regele ar fi aprobat o transformare prea
marcantă care ar fi ridicat și poate chiar ar fi coalizat
opозиția împotriva unui gest de statornicire a hlbri-
dei construcții actuale. Așa însă, cum o ticluise doc-
torul Ionescu, remanierea nu risca să supere prea mult

pe nimeni, mai ales ca se făcea și în toiul verii și a vacanței politice.,»

5 Pahonțu participă dimineața la instalarea lui Rotaru în fruntea departamentului dreptății, iar seara întruni un grup de parlamentari prieteni să sărbătorească recunoașterea meritelor la o masă intimă, fără discursuri, J
fara tămbălău, numai cu voie bună.

10 Rotaru era radios. Se simțea în sfârșit biruitor. Venise, afară de veșnic nelipsitul Danciu, însoțit și de Teofil Drugeanu, în calitate de ginere, nu de colaborator al infamei opoziții, cum s-a remarcat în timpul mesei cu o glumă tot atât de originală și de proaspătă ca în generat întreg vocabularul și toată retorica vieții politice curente. Alături de fericitul beneficiar al remanierii, 15
avu și Pahonțu parte de o mică gloriificare ca inițiator al agapei și mai mult ca neobosit luptător pentru dreptatea lui Rotaru...

Se ridicară târziu de la masa. Teofil Drugeanu porni sa plece cu socrul sau. Pahonțu îl reținu :
20 — Ziceai ca ai sa-mi spui ceva ?... Rămîi să facem o plimbare pe jos... a

Teofil se codi. Se vedea că nu-i face plăcere invitația. |
Se scuză :

25 — Vrei să audă nevasta-mea că pierd nopțile prin oraș ?... E prea târziu... Ș-apoi ce voiam să-ți vorbesc nu mai e de actualitate...

— Deunăzi mi-ai promis că vii să mă vezi și n-ai venit, Teofile! zise Pahonțu cu imputare. Ai ceva împotriva mea ? Și n-ai curajul sau lealitatea să-mi spui ?...
30 Nu te mai recunosc, prietene !

Erau în Piața palatului regal. Cîteva minute grupul întreg ramase pe loc în convorbirea despărțirii. După plecarea sărbătoritului, încet-încet se împrăștiară. Teofil Drugeanu cu Pahonțu trecură pe cellalt trotuar sa scape de cîteva prieteni noctambuli care credeau ca e vorba de o continuare a petrecerii în altă parte. O
35 luară pe jos, rar, pe Calea Victoriei, spre Șosea... Toma îi reproșa din nou că s-a înstrăinat fara motiv și fără măcar o explicație cinstită, cum s-ar cuveni între prieteni buni.
40

•— Apoi tocmai de explicațiile astea am vrut sa mă feresc și să ie scutesc, dragă Toma .' răspunse tînărul Drugeanu calm. Sînt și am rămas același prieten adevărat, dar... Am unele rezerve, și grele, în ce privește, ca sa zic așa, noua ta înfățișare publică. O prietenie între doi oameni poate fi tot atât de afectuoasă, chiar cînd exista divergențe categorice între părerile lor politice. Firește, se știrbește ceva din căldura sentimentului, din intimitatea relațiilor...

10 Se aștepta să fie întrerupt. Toma însă tăcea. Drugeanu se opri singur ca și cînd i s-ar fi părut pretențioasă și nesigură explicația debitată ca un discurs banal-

15 •— Continuă, Teofile, te rog ! stăruie Pahonțu după o pauză. Te ascult...

— N-am ce continua... Ar însemna să judec și ar fi nedelicat și prezumțios din partea mea ! zise Drugeanu cu alt glas, puțin jenat.

Merseră cîteva pași tăcînd și privindu-și pantofii.
20 — între prieteni nu poate fi vorba de judecata, ci de discuție, relua Pahonțu. Adu-ți aminte că în privința asta noi niciodată n-am fost prea uniți, și totuși poate tocmai dezacordul ne-a apropiat.

25 — Ba am fost odinioară, draga Toma ! Cel puțin eu așa aveam impresia. Tu însă nu ești prea consecvent și te-ai schimbat...

— Am evoluat, firește, ripostă Pahonțu. Nu ma pot anchiloza. Merg cu viața. Dar linia generala mi-o păstrez !

30 — Cîta vreme ne aflam numai pe teren ideologic, se putea discuta... De cînd ai trecut la fapte, s-a schimbat situația. Faptele nu se mai discută, ci se judeca.

— O, o !... Ti-au plăcut totdeauna vorbele mari!

35 — De ce ma silești să-ți spun lucruri neplăcute, Toma ? făcu deodată Teofil, mai aspru, oprindu-se iar. Uite, peste drum, biserica ! El bine, în fața bisericii, adică în fața lui Dumnezeu îți mărturisesc, fiindcă m-ai stîrnit, că ceea ce faci tu azi e o crimăj Grea, dacă o faci inconștient, mai grea și fără scuză
40 dacă o faci conștient!... Cît timp vorbeai prin cafenele și între prieteni, ideile tale puteau fi interesante ca idei.

De cînd însă, prin ziarul tău, le propovăduiești cu tenacitate, înseamnă ca vrei să le realizezi. Și ideile tale sînt mai periculoase ca o crimă ordinară !

— Românismul intransigent ți se pare atît de periculos ? întrebă Toma ironic.

— A face apologia violenței și a tiraniei crezi că înseamnă românism și intransigență ?

— încă n-am făcut-o, dar, fii sigur, voi face și apologia violenței ! zise Pahonțu rece. După experiența dezmațului individualist, după demagogia iubirii universale și a egalitarismului tembel care ne-au dăruit tirania mulțimii informe și destrăbălate, după carența pacifismului de fraze goale, trebuie să ne întoarcem la normal, la autoritate, disciplină și ordine, trinitatea generatoare de civilizație ! Violența e obligatorie, fiindcă numai ea poate înfăptui selecția naturală, înlăturînd pe cei neputincioși și punînd în locul lor pe cei vrednici !

Teofil Drugeanu îl privea uimit și cu o milă disprețuitoare.

— Tu vorbești așa, Toma ?... Tu ! întreba pe urmă indignat. Tu condamni liberalismul și ideile egalitare, democrația guralivă și păcătoasă, tocmai tu. Și nu te gîndești ce ai fi tu dacă nu te-ai fi născut în epoca aceasta dezmațată, ci într-una de disciplină și tiranie, cum dorești ?... Iată de ce ma întreb dacă ești conștient de crima ce o săvîrșești ! Adică noi să fim sătui de libertate, noi, care încă nici n-am cunoscut-o aieva ? Neamul nostru a trăit și a suferit într-o robie perpetua, de cînd s-a născut. Tirania cea mai groaznică a fost regimul nostru normal pînă ce a venit liberalismul pe care voi îl batjocoriți. Vreți să ne întoarceți în robie tocmai după ce ne-am cîștigat independența și unitatea națională ? Dar dacă se va generaliza regimul după care jinduiți, crezi ca România va mai putea exista ? Nu vom ajunge oare repede de tot o pradă ușoară pentru germanii și rușii care se vor înțelege mai ușor pe spinarea noastră ?... Și, la urma urmelor, la alții, la orășenii cu idealul în stomac, care au fost și cu turcii și cu grecii și cu rușii și cu toți asupritorii noștri de ieri precum ar fi mîine cu alții,

cu oricare ar veni, ei bine, la ei înțeleg setea de variație. Ei sînt cei ce au compromis ideea de libertate și democrație, așa că ar merita să ie piardă și să primească în schimb tirania care le place... Crima ta e mai oribilă pentru că o săvîrșești împotriva celor mulți umili din care te-ai ridicat ! în loc sa-ți aduci mereu aminte și să lupți din răputeri pentru mai multă dreptate pe seama țărănimii, tu lupți să le făurești alte lanțuri, în locul celor a căror urmă încă nu s-a vindecat, să-i arunci într-o robie mai sîngeroasă .'

— Asta e argumentație trasă de par, dragă prietene ! zise Pahonțu cu superioritate. Cînd eu reclam supremația românismului în ordine, disciplina și ierarhie, dacă fac o crimă, primesc bucuros toate răspunsurile ! Eu sînt în tradiția românească, în spiritul românesc și pe linia românească ! De-un secol încercăm toate hainele străine și nu ni se potrivesc. A sosit momentul sa ne facem haine după măsura noastră, din stofa noastră, noi înșine, în orice caz o să ne șadă mai bine !

— Bine, Toma, mă revolți.' strigă cellalt, mai agitat. Cum, linia românească e sinonima cu linia tiraniei și a robiei ? Adică e românesc sa răpești drepturile abia cîștigate ale celor mulți și sa-I asuprești în favoarea cîtorva care se declară cu de la sine putere conducătorii neamului fără sa-i fi ales nimeni și fără să-și fi dovedit aptitudinile ? Dar dacă acest fel de românism e numai o platformă nouă de parvenire pentru cei ce n-au putut reuși cu mijloacele cele vechi ? Dacă Dinu Păturică se bate în piept acum cu românismul ca să-și umple buzunarele, în loc sa înșele și sa lingusească pe un stapîn oarecare ca odinioară ? Nu e jnai criminal arivistul care abuzează de sentimentele cele mai sfinte ale neamului ? Spune, te rog.' Răspunde.

— Degeaba, dragul meu, aperi o cauza pierdută ! zise Pahonțu ironic fără a fi totuși jicnitor. Fiindcă nu vrei să vezi într-o nouă concepție de viață decît motive josnice și intenții urîte, ți-aș putea replica, în felul tău talmudic, că ar fi mai nemerit sa privești rezultatele urîte ale sistemului actual decît relele ipote-

»
J
|

tice în sistemul de mâine... Dar nu! Știu cât ești de cinstit în sufletul tău și cât de mult crezi în ce spui, pînă la fanatismul care nu mai permite o judecată rece. Altfel ar fi imposibil să nu recunoști că liberalismul parlamentar nu poate reprezenta sfîrșitul oricărei evoluții dincolo de care să nu mai existe decît prăpastia neantului. Nimic nu e etern pe pămînt; de ce numai acest sistem politic ar fi fără moarte? Dealtfel sistemul se destramă singur și se apropie vertiginos de sfîrșit. În aer plutesc miresmele lumii noi, dragă Teofil! Numai bătrînii nu le simt, nu sunt capabili să le simtă, fiindcă narile lor sunt înfundate cu calușii trecutului... Dar tineretul vrea altceva, cu orice risc! Preferă să moară decît să se tîrască printre ruine! Ne-am săturat de cuminenie, de libertate și de toate celelalte virtuți ale tihnei burgheze!

— Uite îndemnul la aventura! făcu Drugeanu mai aprins. Pe mine mă doare cînd aud astfel de așa-zise idei care țintesc de-a dreptul la distrugerea țării abia întregite! În schimb tu vii și, cu talentul tău, cu mijloacele de persuasiune ce le oferă un jurnal viu, te pui față în față cu slujba distrugerii!... De ce numai ziarul tău din toată presa românească?

— Fii sigur că în curînd tot ce e viu și curat în țara asta se va pune în slujba liniei românești! spuse Toma grav parc-ar fi vorbit din adîncime. Durerea mea este că nu pot servi mai dîr și mai neîmpăcat Hnia asta! Că trebuie să fac destule compromisuri, ideologice ca să poată exista gazeta... Omul nu-și poate trăi viața pe care o vrea inima și credința lui, ci numai pe care i-o impun împrejurările!... Dar discuția asta e oțioasă, dragă prietene! Adaogă după o tăcere, schimbînd complect tonul. Am fost un prost că am provocat-o... Aici nu poți convinge, cum nu poți în religie. Credința răsare în suflet dintr-o sarnînță divină.

— Firește, cum să discuți cu niște apostoli — zise Teofil silindu-se să pară liniștit; nu se putu stăpîni și continuă disprețuitor: Măi, Toma, ce să ne îmbrobodim cu fraze! Voi n-aveți de la apostoli decît ciomagul!...

— Da, ca să apărăm vestea cea bună împotriva clinilor! rîse Pahonțu. Să lăsam astea, Teofil! Trecem peste ce ne desparte să ajungem la ce ne apropie!

Discuția continuă totuși, Teofil declarînd sentențios ca azi tot îi desparte. El în prietenie, pe lîngă sentimente, pune și o stimă pe care o crede indispensabilă. L-a stimat pe Pahonțu tot atîta pe cît l-a iubit. Cum să-l mai stimeze acum? Toma obiectă că stima se adresează omului, nu Ideilor lui. Pornit cum era, Drugeanu nu se mai sfîșie să riposteze că și împotriva omului are rezerve destule, dacă n-ar fi decît afișarea lui ridicolă și sfidătoare cu o artistă de-a treia mînă, purtare puțin demnă de un reformator care are nevastă și copii fără cusur... Toma protestă, dar destul de slab, și se străduie să schimbe vorba:

— Mai bine spune-mi despre ce ai vrut să-mi vorbești deunăzi? Mă făcuseși curios...

Teofil refuză întîi repetînd că nu mai e de actualitate. Discuția îl pasionase și sufletul îi clocotea. Abia după un timp se mai liniștea, răspunzînd insistențelor prietenului încă pe un ton nervos:

— Voiam atunci, proaspăt, să-ți atrag atenția cît ești de nedrept cu Belcineanu! Credeam că printr-o explicație sinceră am să te opresc să faci o greșală...

— Ți s-a plîns el? se interesa deodată Pahonțu. M-aș mira!

— Mi-a spus numai ce-a pățit cu tine!

— Adică ce-am pățit eu cu el? rectifică Toma. În orice caz am avut dreptul să nu fiu înșel de primire pe cît am vrut să fiu de înșel de invitație!

— Ce vina a avut el în toată afacerea?... C-a înșelat cîteva minute?

— Asta nu era un motiv ca d-na Belcineanu să mă trateze... cum m-a tratat!

— Desigur! Și Belcineanu a fost mai afectat ca tine poate... Dar ce să facă el dacă d-na Cristiana are capricii?...

— Bine, nici eu nu sînt...

— Nu, nu! protestă Teofil repede. Să nu-ți închipui că ea a vrut să te ofenseze!... Să știi că e o femeie foarte delicată sub înfățișarea rece și distantă, iar pe

tine te stimează, chiar mi-a spus odată, venind vorba, că ești o figură care o interesezi sau așa ceva... Prin urmare n-a putut fi la mijloc vreo intenție jcnitoare din partea ei ! In privința asta pot eu să te asigur !

Pahonțu simți un fior cald în inima. Zise slab, aproape îndurerat :

— Parca la logodna ta n-a avut un gest similar
Nu ți-am spus, cum n-am spus nimănui...

10 — Oprește ! Trebuie s-o apar! se înfierbînta iar Drugeanu. Ascultă-mă pe mine ! Cînd o cunoști mai bine e fermecătoare ! Și încă o dată, chiar dacă cu străinii, în general, e rezervata, față de tine are o simpatie care exclude bănuielile tale...

15 — Dragă Teofile, eu îți mulțumesc pentru ce-mî spui — bîlbîi Pahonțu încurcat. Nici nu-ți închipui cît m-a rănit atunci... cît m-a... Cu toate a^tea, ai văzut, n-am reacționat! Am crezut că...

20 — Si ai făcut foarte bine ! Măcar de ai face la fel și în altele L. Drept să-ți mărturisesc, de-accea nici nu ți-am mai vorbit... Belcineanu, cînd mi-a povestit întimplarea, era sigur, fără s-o spuie, că și-a cîștigat un nou dușman^ și^ că o_ să-I ataci... tn sfîrsit, obiceiul presei | și al pămîntului. Are bietul om o experiență teribilă cu ziarele... O să fie vesel cînd îi voi scrie ce mi-a'i spus, dacă nu te supără ?

25 — Deloc! Eu nu amestec chestiile mele personale j cu ziarul! făcu Pahonțu cu mîndrie.

30 — Iar la toamnă am să pun la cale un ceai intim la noi, sa poți sta de vorbă cu d-na Cristiana, sa vezi cît de greșit o judeci! urmă Drugeanu. Poate, firește, să aibă și ea plictiselile ei, mai ales că mi se pare, cel puțin așa spun ai casei, că nu prea e fericită în căsnicia cu Belcineanu. Probabil și diferența de vîrstă e prea mare, dar poate că nici altfel nu se prea potrivesc... I

35 Dar, te rog, Toma, să nu te apuci să bați toba ! Nu vreau sa pornească de la mine astfel de vorbe, daca sunt adevărate și cu atît mal puțin daca nu sunt adevărate !

40 — tîi dau cuvîntul meu ! declară Pahonțu solemn.
Cînd se despărțiră orizontul se rumenea la răsărit...

1

5 La o săptămîna abia după remanierea guvernului, *România* dezlănțui atacul proiectat împotriva vicepreședintelui Camerei, Aurel Tănăsescu, fost de două ori ministru, actizîndu-1 că ar ocroti un scandalos trafic de terenuri petroliere. Zi de zi campania lua proporții prin implicarea unui număr din ce în ce mai mare ce politicieni din mai multe partide. Publicul, avid de scandaluri, urmarea cu înfrigurare desfășurarea filmului. Tirajul ziarului creștea în proporția în care scandalul se îngroșa. Ofensiva impresionă prin tonul calm, ponderat, prin lipsa violenței verbale.

15 Zilnic, pe cîte aproape o pagină, se ofereau cititorilor numai documente aranjate așa încît luau ochii imediat, încadrate într-o expunere rece, sobră, construită dramatic după factura romanelor polițiste cu continuare, fără nici un comentariu. Numai în pagina întîi, cîte-un singur articol cu ținuta gravă, în limbaj apocaliptic, deplora scandalul sau portretiza pe eroi, fără epitete injurioase, fără sublinieri indignate, cerîndu-se doar mereu, ca un ecou Implacabil, intervenția justiției...

25 Cînd se convinse de efectul acestui fel de-a duce campania, Pahonțu repeta în toate consfăturile redacționale serale :

— Atacul se dă totdeauna cu obiectiv precis, în presa ca și în război !... îți alegi dușmanul și-l lovești dîr. Omul interesează, nu principiile. Chiar cînd ataci o doctrină reușești mai sîgur personificînd-o într-un purtător al ei Toți dușmanii și prietenii celui atacat te vor citi și se vor indigna de formă, dar te vor aproba în sinea lor și-ți vor procura material, chiar fals... Pușinii prieteni adevărați se vor intimida și ei... Articolele de doctrina sînt pentru pensionari și văduve care au tîmp sa mediteze... *

Într-adevăr, toată documentația i-o procurase un bun prieten politic al vicepreședintelui Tănăsescu, recoltai (zicea el) de atîta ticăloșie, în realitate furios ca a fost lăsat pe dinafară la întocmirea afacerii, însuși Pahonțu avea o antipatie veche contra eroului care, vechi fruntaș în partidul doctorului Ionescu, presimțind un concurent în Rotaru, a luptat împotriva lui aproape fățiș la formarea guvernului, precum Intrigase chiar și cu ocazia remanierii, spre a-l împiedeca sa ia conducerea unui departament.

Treptat-treptat, pentru că lumea urmărea cu pasiune „panamaua petroliferă”, toate ziarele mai mult sau mai puțin independente trebuîră să secondeze campania *României*, adăogîndu-i, în lipsă de documente, obișnuitele înjurături. Oficiosul guvernului caută timid sa minimalizeze afacerea ; o singură replică a *României*, cu înșirarea dovezilor publicate și anunțarea altora, fu suficientă să înăbușe orice veleități de mușamalizare...

În sfîrșit primul ministru se simți obligat sa la cunoștință și să se informeze. Rotaru, ministrul justiției, în plin concediu și în sînul familiei la Mamaia, fu chemat grabnic la București sa încerce o dulce presiune asupra *României*... Noul mare păzitor al dreptății se consultă îndelung și tainic cu Pahonțu. Dorea să găsească o soluție care să-l acopere pe el fața de

* Replica valorifică o filă veche din caietele scriitorului, de pe vremea cînd L.R. se afla în conflict acut cu Pamfil Șeicaru. Însemnările în cauză au fost publicate de noi în cadrul variantelor romanului *Jar* (vezi *Opere*, voi. 9, p. 491—492). În *Variante*, gazetarul se numește Răcaru, conducătorul ziarului *Fulgerul* (= Șeicaru — *Curentul*).

președintele consiliului și pe Toma fața de opinia publică. Pahonțu refuză orice aranjamente. Lui Rotaru nu-i plăcea campania, dar îi era teamă să nu fie acuzat de complicitate din pricina prieteniei cunoscute cu Pahonțu și a zvonurilor care îl suspectau a fi inspiratorul dacă nu proprietarul și stăpînul clandestin al *României*.

— Iată un moment prielnic, excelență, sa te lepezi de mine ca de Satana ! zise Pahonțu emfatic.

li) — Bine, lepădarea s-ar aranja, dar nu va astupa gura lumii ! observă îngrijorat ministrul. Tu știi cîți dușmani am în partid și în guvern. De ce să le oferim noi înșine arme împotriva mea ?

J5 — Eu nu mai pot da înapoi, excelență, fara a fi bănuir că am fost cumpărat ! protestă Toma calm. Am destule păcate, poate, dar venal nu sînt și nici nu voi fi. N-am făcut niciodată afaceri... Ce-mi ceri d-ta acuma, înseamnă sinuciderea mea morala ! Sacrificiul ar fi prea mare pentru a salva pe niște ticăloși și mal ales pe dușmanul d-tale ireductibil... Dealtfel chiar daca *România* ar înceta campania, ceea ce ar fi egal cu dispariția ei, scandalul n-ar face decît să crească... D-ta spala-te pe mîini, iubite maestre I N-ai altă vina decît ca ești prieten cu mine. Asta e și un avantaj, 25 fiindcă astfel știi de unde am documentele... La nevoie vom soma pe omul nostru de încredere să...

— Nu, nu ! se feri spăimîntat Rotaru. Asta mai lipsește ! Ar fi pur și simplu prăbușirea guvernului...

•;0 Peste cîteva zile un comunicat oficial vestea orgolios că justiția va sancționa cu toata severitatea permisă de legile țării pe toți cei ce se vor dovedi vinovați, indiferent de situația lor socială sau politică...

35 Parcă niciodată *România* nu i-a fost mai draga lui Pahonțu ca în zilele acestea de luptă. I se părea însă că reîntoarcerea pasiunii ziaristice coincidea cu liniștea sufletească dobîndită în convorbirea de deunăzi cu Teofil Drugeanu. De-atunci i-au dispărut zbuciumările și neputința de a-și concentra eforturile într-o activitate spornică, precum s-a risipit și setea sexuală care 10 I se păruse semnul unei lipse de experiență în viață.

Mai păstra pe Tatiana ca o distracție, fără însă a o mai pofți aieva. Începea să-1 plictisească dacă îl venea pe la redacție sau îi telefona, dar se jena să o alunge... Nu-i lipsea decât Teofil. Totdeauna l-a prețuit și l-a socotit un prieten sincer. Azi îl iubea frățeste, de parcă nu mai putea trăi fără el. Dacă n-ar fi fost divergențele politice., Deseori blestema politica și dădea dreptate lui Dolinescu care voia să-i sucească gîtul. Dar își lua seama repede zicîndu-și că fără politică nu poate dăinui o adevărată civilizație, că înlăturarea politicii înseamnă totdeauna întronarea tiraniei, dar mai ales; că el însuși numai politicii îi datorează accesul în lumea unde presimțea ca se afla marea bucurie a vieții lui, rostul cel adînc și neînțeles care înfrumusețează existența și-i da o valoare superioară...

Se întâlnea acum aproape zilnic cu Teofil Drugeanu pe care l-a mai împăcat puțin cu *România*, campania cu scandalul petrolifer. Totuși nu mai discutau politici decât rareori. Pahonțu se făcea a nu pricepe aluziile ironice la felurile altercații ce le aveau cu autoritățile frații de cruce ai lui Dolinescu în campania de recunoaștere ce o făceau în regiunea Făgărașului și pe care *România* le relata cu simpatie, singură între marile gazete.

Teofil conducea cancelaria lui Belcineanu și, în lipsa lor din țară, le îngrijea și casa. Astfel vorbea deseori despre ei, povestind întâmplări și amănunte care-i arătau într-o lumină mai simpatcă. Pe Toma îl interesau mai mult cele care priveau pe d-na Belcineanu, deși niciodată n-a îndrăznit să întrebe de ea parcă i-ar fi fost frica să nu-și trădeze o taină... Drugeanu însuși era bucuros observînd împlînzirea lui. Știa cît va fi de mulțumit șeful său că a dezarmat pe Pahonțu de care se temea, avînd impresia că-i poartă dușmănie chiar cînd nu o arăta...

Pe la sfîrșitul lui august, Teofil spuse într-o zi lui Toma că soții Belcineanu au sosit în țară și s-au oprit la Sinaia unde vor rămîne pînă la sfîrșitul sezonului mort politic. Peste vreo săptămîna însă Teofil plecă la Mamaia să petreacă ultimele zile ale vacanței cu nevastă-sa și familia. Pentru acest răstimp veni la.

București, singur, Belcineanu. Într-o seară Pahonțu îl întîlni la un restaurant înconjurat de cîțiva prieteni politici. îl salută ca altădată. Belcineanu răspunse foarte prompt, iar la plecare, se opri la masa lui și-l felicită cu glas tare pentru curajul de-a fi demascat pe fraudatorii bogățiilor petrolifere ale statului.

— Avem să vorbim niște lucruri deosebit de interesante — adăoga apoi strîngîndu-i mîna cu putere. Poate mai tîrziu, cînd ne-om instala definitiv în Capitală, nu ?

— Tocmai asta voiam să spun și eu — zise Pahonțu mai rezervat, încît interlocutorul său își pierdu iar siguranța. Întîi să reintrăm puțin în normal. Exact.

Cu toată reținerea aparentă, Pahonțu se bucura că l-a văzut și că au vorbit. Reluarea raporturilor ar fi fost mai jenantă altfel, de pildă întîlnindu-se deodată la ceaiul pe care-l promisese Teofil. Așa cel puțin au revenit la neutralitatea dinainte... Totuși de cum l-a zărit și chiar pe cînd îi vorbea, Toma se gîndea că nu trăiește bine cu Cristiana. Gîndul pe urmă îi rămase animat în creieri ca un ferment gata să se multiplice îndată ce va găsi atmosfera prielnică. Peste cîteva zile se pomeni zicîndu-și tocmai pe cînd scria, cu întreaga atenție încordată, la un articol de apărare a fraților de cruce pe care mai multe ziare îi criticau violent, probabil din îndemnul ocult al guvernului :

„Foarte serioase trebuie să fie neînțelegerile între soții Belcineanu dacă le-a aflat și Teofil care disprețuiește clevetirile !”

Exact în ziua cînd apărea în *România* articolul lui Pahonțu despre frații de cruce, alte gazete vesteau cu titluri umflate de indignare marele scandal provocat de el în satul Ohaba Făgărașului unde s-au tras și focuri de revolver asupra jandarmilor. Pahonțu pretindea ca nici o informație, cît de cît interesantă, să nu lipsească din *România*, îl plictisea să nu știe nimic despre asemenea întâmplări tocmai el care a publicat

mereu note și reportagiî trimise de tînărul Cumpănașu sau de Ionescu A. Ion, însărcinați să-l ție în curent cu toate etapele campaniei. Dacă n-a primit nici o știre, însemna că trebuie să fie la mijloc exagerări sau născociri interesate. Drept răspuns confrăților indignați, dădu o notiță de cîteva rinduri, persiflînd pe cei cu musca pe căciulă care se sperie de activitatea educativă națională a cîtorva tineri devotați binelui țării.

A doua zi de dimineață însă îl sculă din pat Dolinescu, picat direct de la gară.

^— Ei, frate-meu, ajuta-mă sa descurcăm ițele! striga dînsul din ușă, silindu-se să zîmbească, dar nereușind decît să schițeze o strîmbătură mînioasă.

Pentru a cunoaște la fața locului durerile și speranțele poporului țărănesc și pentru a încerca aplicarea practică a principiilor constructive pe care își întemeia viitorul, Dolinescu cu frații de cruce au pornit la drum la începutul lui iulie, pe jos, fără bani, fără nici un ajutor de nicăiri, hotărîți să-și câștige traiul prin munca lor. Pînă la Tîrgoviște au mers împreună cu toții, iar acolo s-au despărțit în doua grupuri, continuînd unul prin Pitești, Curtea-de-Argeș, Turnu Roșu, Porumbacu, cellalt prin Cîrnpulung, Șinca^ Sercaia, pînă la Făgăraș unde urmau să se întîlnească la sfîrșitul lui august și să se întoarcă apoi prin Brașov, valea Prahovei la București. Ocolind orașele, răspîndiți în pîlcuri de cîte zece-cîncisprezece oameni, aveau sa se oprească mai ales în satele nevoiașe, sa se adăpostească la cine vrea sa-i primească, să muncească împreună cu țărani, sa repare casa văduvei sărace, sa prășească pamîntu! orfanului, să înfrumusețeze bisericiuța, sa înalțe troițe, să dreagă podețele ori șanțurile, în sfîrșit sa fie folositori oamenilor, iar seara sa se strîngă cu toții, sa le vorbească despre Dumnezeu și despre neamul nostru și să-i îndemne la munca și lapte bune. *

* In anii crizei economice, cercurile reacționare au stimulat activitatea organizațiilor cu tendințe fasciste în vederea abaterii maselor asupra de la lupta împotriva exploataării. Demagogia politică folosită în acțiunile cu caracter diversionist se sprijine*

Dolinescu elaborase amănunțit planul campaniei și, în prima lună, toate au mers fără cel mai mic incident. Se pare însă ca agenții partidelor au început să-și simtă amenințată popularitatea și că însuși guvernul vedea ceva subversiv în mișcarea aceasta ciudata care nu cerea nici voturile oamenilor, nici nu le promitea nimic și nici măcar nu-și organiza cadre. Tinerii aveau ordin categoric de la Dolinescu să fie respectoși cu autoritatea și mai ales să nu răspundă la nici o eventuală provocare. El însuși, cu două pîlcuri, ajunsese asum o saptămină la Făgăraș. Peste două zile mai sosiră trei, încît unul singur mai lipsea, cel condus de Ionescu A. Ion și care lucrase mai mult timp în Ohaba, aproape de Șinca Veche. A doua zi, spre marea senzație a fagărașenilor, pîlcul de la Ohaba, cincisprezece frați de cruce. Își făcu intrarea în oraș într-un autobuz escortat de cîțiva jandarmi înarmați pînă-n dinți. Dolinescu alerga într-un suflet, iar în cinci minute întreaga falanga a fraților era grupata în piața mare

în mare măsura și pe mentalitatea religioasă existentă în rîndurile populației înapoiate, mai cu seamă la sate. (Aici procesul de diferențiere socială prin depozarea mijloacelor de producție a unei importante părți a țărănimii stîrnise mari nemulțumiri.) în amintirile sale, C. Argetoianu, un hun cunoscător al evoluției mișcării extremiste Je dreapta, pe care, dealtfel, a și susținut-o, a dezvăluit adevăratele intenții ale „apărătorilor* credinței și ai sătenilor. „Mistica pe care o propovăduiește acum — scria el — e bazată pe transformarea șovăielii în fanuism, pe mîndria secăturii ridicată la rang de erou sau mucenic" (Arhiva C C. al P.C.R., fond nr. 104, dosar nr. 8609, f. 3266). Avînd încuviințarea autorităților (și în primul rînd a lui Al. Vaida-Voievod, ministru de interne), „arhanghelii" încep să cutreiere satele. Grupuri de legionari — notează năi departe C. Argetoianu — mergeau din comună în comună, „vestind lumea că, în zilele următoare^ va veni cel ce trebuie să vie. Venea într-adevăr «căpitanul», călare pe un cal alb, însoțit de cîțiva flăcăi ; se oprea în mijlocul satului, descăleca, îngenunchea, săruta pămîntul, încăleca^ din nou și pleca mai departe fără să spună un cuvînt. Oamenii priveau cu ochii beliți, dau din capetele lor sleite și, nedumeriți, murmurau : «O fi sfințul ?»' (*ibid.*). In afara de asemenea ritualuri, care făceau apel la rudimentare preiudecăți și superstiții, legionarii au încercat să speculeze și nevoia de pămînt a țărănilor, fluturînd lozinci revendicative cu caracter demagogic. (Apud Mihai Fătu și Ion Spălățelu, *op. cit.*, p. 62—64.)

a oraşului în faţa prefecturii judeţului apărata de un cordon de jandarmi şi poliţişti. Cei arestaţi coborâseră din maşină dar refuzau să intre în clădirea prefecturii în ciuda tuturor ordinelor şi insistenţelor şefului poliţiei, un civil gras, ras şi roşu. Ionescu A. Ion răspundea invariabil ca n-au absolut nici o vină şi prin urmare n-au ce caută la prefectură. între timp Dolinescu află de la un ofiţer de jandarmi că tinerii[^] sînt arestaţi sub acuzaţia de rebeliune şi tentativă de asasinat.

— Nu se poate! răcni Dolinescu. Asta e înscenare!... Imposibil! Se duse la grupul arestaţilor şi Ionescu îi raportă grabnic toată întâmplarea. Ieri a fost duminică. La vecernie au fost la biserica şî, după slujbă, au stat cu oamenii îndelung, ca pentru despărţire. Pe cînd vorbeau a venit plutonierul de jandarmi şi Ie-a poruncit să se împrăştie. Ionescu a dat să-i explice că e mai bine să asculte ţăranii sfaturi cuminţi decît să stea pe la cîrciumă. Dintr-una în alta jandarmul a început să strige şi să ocărăască. Atunci Cui ai Iuga, mezinul între fraţi, indignat peste măsura, l-a făcut brută ticăloasă şi neruşinată. Plutonierul, furios, s-a repezit la Iuga şi l-a izbit cu pumnul[^] în piept, înjurîndu-l de mama. Tinărul a scos fulgerător revolverul şi a tras două focuri. Din norocire Ionescu, care era lîngă el, a reuşit să-i apuce braţul încît gloanţele au pornit în sus şi n-au atîns pe nimeni. Plutonierul, cu cei patru jandarmi, au încercat, după primul moment de spaimă, să aresteze pe Iuga. Fraţii însă l-au înconjurat şi l-au aparat, declarînd solemn ca nu pot tolera să fie maltratat camaradul lor, cerînd să fie arestaţi toţi. în cele din urmă au fost luaţi cu toţii între baionete, ca nişte rebeli, şi porniţi pe jos spre Şercaia unde au sosit noaptea, s-au făcut diferite procese-verbale şi s-au cerut dispoziţii de la autorităţile superioare. Pe urma s-a rechiziţionat un autobuz care trecea pe şoseaua naţională şi au fost aduşi la Făgăraş...

între timp se adunase o mulţime curioasă în piaţa oraşului urmărind peripeţiile neaşteptatului incident. Prefectul judeţului, un bucureştean elegant şi plin de

sine, fu chemat la faţa locului... Dolinescu, lămurit, se apropie de poliţaiul care se vînzolea mereu, răguşit de cît răcnise, şi-l apostrofă sever: „Asculta, domnule, cum îţi permiţi d-ta să provoci scandal şi să maltratezi pe nişte oameni absolut nevinovaţi?” Poliţaiul ramase o secundă uluit mai ales de tonul lui Dolinescu, dar îşi reveni imediat, atîns în demnitatea funcţiunii sale, strigînd: „Ce vrei, bă Cu cine vorbeşti tu așa?... Asta e ultraj!” Nu apucă să continue. Dolinescu îi trăsni o pereche de palme, încît poliţistul, ameţit, se retrase cîtiva paşi. Se făcu o învălmăşeală. Nişte sergenţi săriră să puie mîna pe Dolinescu pe cînd grupul fraţilor de cruce sări să-l apere. Se schimbă lovituri. Jandarmii izbeau cu patul puştilor. în-căierarea se potoli însă repede, căci falanga, după ce reuşi să elibereze pe toţi arestaţii, se regrupa în linişte, iar poliţiştii nu mai îndrăzniră să atace. Tocmai atunci îşi făcu apariţia prefectul. Pus în curent, se duse fără ezitare în mijlocul fraţilor şi ceru lui Dolinescu să predea pe asasinii şi rebelii de la Ohaba, altfel va fi silit să cheme armata, declinîndu-şi orice răspundere pentru urmări. Cei cincisprezece voira să se predea spre a nu primejdui întreaga falangă, dar Dolinescu refuză: „Nu pot tolera să fim trataţi cu nişte răufăcători, domnule prefect, cînd n-avem altă vină decît că ne iubim ţara şi neamul şi căutăm să-i servim după puterile noastre”. După parlamentări nesfîrşite, prefectul se mulţumi cu predarea celui care a tras focurile asupra jandarmului la Ohaba. Iuga se oferi, dar falanga se opuse, în cap cu Dolinescu. După alte tratative Dolinescu trebui să admită ca Iuga să rămîie arestat, cu condiţia să fie predat parchetului, nu poliţiei. Se emise mandat de arestare şi falanga conduse pe tinărul frate pînă la tribunal, hotărîta să aştepte în Făgăraş pronunţarea tribunalului. Dolinescu însă s-a repezit la Bucureşti să ceară ajutorul lui Pahonţu, prieten de aproape cu ministrul justiţiei... *

* Pentru cunoaşterea procesului de transfigurare artistică, cu nebanuite similitudini şi trădări de situaţii, menţionăm unele date obiective din agenda politică a sfârşitului de an 1929 şi a înce-

— Hai I Zise Dolinescu sfîrşindu-şi povestirea.

— Hai, răspunse Pahonţu.

Rotaru, abia sosit din vilegiatură, cunoştea cazul şi era plictisit. Făcu imputări lui Toma, de faţa cu Dolinescu, că i-a procurat atîtea complicaţii cu campania contra lui Tănăsescu, nu că ar fi dorit sa acopere pe vinovaţi, dar fiindcă mulţi chiar din preajma guvernului persistă a-l suspecta că a fost inspiratorul *României*-

10 — Cum vedeţi, domnule ministru, — profită îndată Pahonţu — tîlharii cei mari găsesc apărători în preajma dăca nu şi în sînul guvernului, pe cînd oamenii de treaba, care încearcă să raspîndească duhul omeniei,

puiului de an 193C. în acea vreme, conducătorii Legiunii Arhanghelului „Mihail adoptaseră — după expresia şefului lor — „hotărîrea de a păşi în mase". Pentru a avea un bun ecou propagandistic, ei îşi aleg ca loc de întîlnire Tîrgu Eereşti din fostul judeţ Covurlui, zonă economică mai înapoiata, propice unor acţiuni de speculare a diverselor nemulţumiri. După expresia aceluiaşi comandant de legiune, „contactul cu masele nu s-a produs din lipsă de participanţi". Eşecul acţiunii îl va determina să apeleze la Ministerul de Interne care le vine în ajutor. D.R. Ioanitescu, la acea dată subsecretar de stat al departamentului, dă dispoziţie autorităţilor locale să sprijine, prin toate mijloacele, convocarea cîtorva mii de ţărani, de data asta la Cahul. Regimul capitalist considera astfel că sosise timpul de a fi lansate în viaţa publică grupări de dreapta spre a le folosi ca principală forţă de şoc contrarevoluţionară (apud Mihai Fătu şi Ion Spălăţelu, *op. cit.*, p. 61). Scopul pur propagandistic, al diverselor „campanii la sat", demagogia stîrnită în jurul aşa-ziselor «tabere de muncă", precum şi mitul conducătorului ce le iniţia, în favoarea propriei sale reclame, au fost dezvăluite în presa democratică a vremii, dar, mai tîrziu, şi din interiorul 'mişcării. Cităm cîteva fragmente din scrisoarea deschisă adresată lui C. Z. Codreanu de Mihail Stelescu. fostul său adjunct, ulterior conducător al grupării şi ziarului *Cruciada românismului* (ca şi Toma Pahonţu din *Gorila*, va fi considerat trădător şi suprimat la 16 iul. 1936) : „Îţi scriu în numele unui tînet care te-a crezut mai mare decît eşti şi de care ţi-ai bătut joc. Îţi scriu ca un om care a crezut zece ani în vorbele-ţi mincinoase, dar care n-am înţeles să ma înham la carul dumiata de sînge, pentru a promova un criminal. A J U «at alaiuri atît timp cit ai reuşit să ascunzi micimea sufletului dumiataie. Cînd te-am văzut însă de aproape, m-am îngrozit." ^Evocînd momentul cînd, „pe un cal alb sau negru, cu crucea în _mînă (ca la Cahul)", şeful mişcării încerca să-şi crească popularitatea, Stelescu adăuga: „Şi tot astfel ai început munca «constructivă;,. Nu pentru construcţie, ci pentru reclamă. Cînd s-a pornit U

sînt provocaţi, loviţi şi încarceraţi în ciuda tuturor legilor ! Tănăsescu şi tovarăşii lui de nelegiuii, după săptămîni de cercetări, deşi *România* a furnizat toate probele de culpabilitate, acte şi documente oficiale, se plimbă în libertate şi sfidează lumea, iar fraţii de cruce, nişte tineri curaţi care au muncit toată vara prin satele cele mai amărîte, aşteaptă între baionete cuvîntul justiţiei !

— Domnule deputat, sper că nu ai venit sa suspectezi imparţialitatea justiţiei ? replică ministrul cu acelaşi glas blajin, dar cu o nuanţă de gravitate. Sa nu uităm că unul din aceşti tineri curaţi, cum îl categoriseşti d-ta, a tras focuri de revolver asupra reprezentantului autorităţii şi nu e vina lui dacă gloanţele n-au stîns o viaţă de om... Ce-aţi vrea d-voastră ? Sa-i oferim poate un premiu pentru eroism Prin urmare cumpănă dreapta, domnilor !... Nu vrem sa facem martiri din d-voastră, dar nici tentativa de crimă nu poate rămîne nesancţionată... Precum iarăşi nu se poate tolera ca mersul justiţiei să fie influenţat de teroarea unei grupări, fie ea chiar de eroi veritabili cum a fost şeful el !

Erau în biroul lui Rotaru, acasă, în Parcul Filipescu. După alte insistenţe ale lui Pahonţu, ministrul promise doar atît că are să se intereseze pîna la amiazi, căci la Făgăraş tribunalul urma sa examineze după-amiazi mandatul de arestare al lui Iuga.

Dolinescu puse pe Pahonţu pe la amiazi să mai întrebe pe Rotaru dacă n-a uitat chestia de la Făgăraş.

făcut digul de la Vişani, se ştia bine că nu va fi permis, totuşi s-au trimis tineri acolo ca să fie stîlciţi în bătaie pentru reclama d-tale. Aşteptai la gară la Buzău şi, cînd ai fost informat ca au început bătăile, ai şters-o la Bucureşti. Straşnic căpitan" (*Cruciada românismului*, 4 apr. 1935). La Vişani, din fostul judeţ Kîmnicu Sărat, „nu s-a săpat nici o lopată de pămînt şi nu s-a dai nici o lovitură de tîrnăcop" (M. Fătu şi I. Spălăţelu, *op. cit.*, p. 135). Cu sprijinul lui Vaida-Voievod, acolo a fost regizată o ciocnire între jandarmi şi legionari, din aceleaşi motive de publicitate, de data aceasta în jurul preţinsei prigoane ce s-ar fi exercitat împotriva „tinerilor constructori". După opinia noastră, în studierea raportului „realitate-ficţiune", numai conflictul mişcării cu Mihail Stelescu se detaşează, este reţinut de L. R. în datele lui esenţiale.

Da, s-a interesat și pare că lucrurile nu sînt tocmai așa de grave cum î se raportase întîi. După-amiază Pahonțu chemă la telefon pe prefectul de la Făgăraș care-i spuse că acum se judecă la tribunal confirmarea și speră să se liniștească lucrurile, deși tinerii au fost și sînt foarte provocatori în cap cu șeful lor plecat la București. Peste o jumătate de oră prefectul vesti pe Pahonțu că luga a fost pus în libertate deoarece parchetul n-a mai declarat apel contra infirmării mandatului de către tribunal. Astfel apoi Dolinescu nu mai avu decît să schimbe la telefon două vorbe de bucurie cu Ionescu și să ordone ca falanga, în completul ei, să înceapă marșul spre București, cum fusese stabilit; el îi va aștepta duminică la Brașov.

— Ei, frate-meu, acumă meriți să te îmbrățișez! spuse Dolinescu puțin mișcat, sărutînd amîndoi obraji lui Pahonțu.

— Vezi, frate Barbule, zise apoi Pahonțu batjocoritor. Dacă eram intransigent, nu mă expuneam la Rotaru sa-mi facă reproșuri ! Tu nu te-a fi umilit nici pentru mine și nici pentru nimica-n lume !

3e poate ! răspunse Dolinescu cu o încruntare trecătoare. Dar mai sigur e ca, dacă te-aș fi servit, nu ți-aș mai fi spus nimic !

Vru să plece în aceeași seară, sa petreacă la Sinaia ziua de mîine, sîmbătă, la unchiul său, iar duminică dimineața să fie la Brașov. Auzind de Sinaia, Pahonțu își aduse aminte deodată că nu s-a mișcat toată vara din București. îl reținu, să plece mîine dimineața împreună. Tocmai atunci își vîrî născiorul la redacție și Tatiana pe care Pahonțu o încredința în seama lui Barbu crezînd că o va dezgusta și va pleca. Tatiana însă află de Sinaia și stăruie să meargî și ea măcar să dejuneze acolo, căci seara trebuia sa fie înapoi la teatru. Toma încercă să refuze ; trebui să cedeze în fața promptelor șiroaie de lacrimi care înmuiara pînă și pe Dolinescu, cît era el de misogin...

Pahonțu știa de cîteva zile de la Teofil Drugeanu 1 că Belcineanu s-a reîntors la Sinaia și spera să vaza î cel puțin de departe pe d-na Cristiana. Tovărășia |
micei artiste i se păru, pînă la urmă, că are sa-l facă

mai interesant, mai cuceritor. Cînd însă rămase singur cu ea în *hall-vX* hotelului — Dolinescu se dusese de la gară pe la unchiu-său și urma să vie la masă — își aduse brusc aminte de reproșul lui Teofil că se afișează în lume cu ea... Nemaiavînd încotro, ieșiră în parc sa se plimbe pînă la prînz. După cîteva pași îl cuprinse teama ca nu cumva, pe vremea asta frumoasă, să întâlnească pe alee pe soții Belcineanu. Se îndreptă spre restaurantul din parc unde avea întîlnirea cu Dolinescu, la aperitive, pe terasă... Nici nu apucă bine să se așeze și descoperi, numai la a patra sau a cincea masă, pe d-na Belcineanu împreună cu d-na Telettman și un domn batrîior, probabil generalul, soțul doamnei de onoare, în civil. Fiind lume multă, se liniști cu gîndul că poate să nu fie observat. Pentru mai multă siguranță vru să-și mute scaunul încît să stea cu spatele. Tocmai atunci îl zări d-na Teleman. Trebui să salute, în clipa următoare întîlni și privirea d-nei Belcineanu care-l umplea totdeauna de fericire dar și de spaima.

Răspunse și ea cu un surîs -fugar care lui i se păru nemaipomenit de dulce. Nu se mai putea să schimbe locul. Ar fi refuzat toate simțurile lui. Ochii îi rămăseră ațintiți asupra lor, cu o căutătură de somnambul-D-na Belcineanu continua, cu animație și cu un aer de tristețe, convorbirea, adresîndu-se mai ales generalului, fără să se mai uite la el.

— Da cine-s alea de-ai căzut în admirație ?

Pahonțu tresari parca s-ar fi întors din altă lume. Vulgaritatea întrebării, și în glas și în cuvinte, îl înfurie. Ripostă scîrbit:

— Ascultă, fecioară ! Nu te-am luat ca să ma plictisești, ci ca să te distrezi ! Așa ca dîstrează-te și lasă-mă-n pace !

— A, a ! rîse Tatiana atît de zgomotos că unele capete de ia alte mese se întoarseră curioase. Urît mai ești cînd te strîmbi, micule !... Și nu e nevoie sa faci urît că eu nu-s geloasă !...

Toma tăcu și se uită în altă parte. în schimb Tatiana, arunca ocheade împrejur fredonînd ușor ca sa atragă atenția și să fie recunoscuta ca e vedeta care a lansat șlagărul zilei cu refrenul „Hai să ne iubim pe

iarbă verde"... Pe urmă deodată spuse iarăși cu o drăgălășie de teatru :

— Micule mic, ești supărat pe fetița ta ?... Ei, aide, fii drăguț cu fetița mică !

Își apropie scaunul și-i luă mâinile peste masă mîngăindu-le cu o răsfățare înadins exagerată... Pahonțu își retrase mâinile parca i le-ar fi atins cu jăratec, uitîndu-se în același timp spre masa cealaltă și înțelegînd cu groază că d-na Belcineanu a văzut jocul de dragoste al artistei. Ar fi vrut să-i explice din ochi că Tatiana e o simplă pierdere de timp, ca în inima lui nu mai poate pătrunde alta femeie pînă la moarte, dar d-na Belcineanu iar nu-l mai vedea și aluneca peste dînsul cu privirea ca peste un loc gol...

În sfîrșit sosi Dolinescu pe care Toma îl aștepta acumă mai nerăbdător, socotind că Tatiana îl va mai ferici și pe el cu amabilitățile. Tocmai *n momentele acelea însă d-na Belcineanu dispăru cu prietenii ei, atît de grăbită că nîcî n-a putut-o saluta. Smuls dintr-o vrajă, Pahonțu ramase cu o ură amară împotriva Tatianeii. Striga chelnerul să plătească răbufnind cu dezgust:

— Sa mîncam, fetițo, și so ștergi imediat!... M-am săturat de giumbușlucurile tale nesărate Aide, aide, încetează cu teatrul că n-ai pic de talent !

Tatiana mîncă cu noduri, și se prefăcu de cîteva ori ca-și șterge o lacrimă. Încetul cu încetul Pahonțu totuși se potoli și, în semn că nu mai e supărat pe ea, o lua de gută. Fata trebui să plece îndată după masă, ca să ajungă la timp la București pentru spectacolul de seavă.

Deși împăcat, Toma răsuflă cînd o văzu dusă :

— Drăguță fată, dar îngrozitor de obositoare !

— Dă-i pașaport! zise scurt Dolinescu. Mie mi-e antipatică. N-aș ține-o nici servitoare... Dar gusturile oamenilor...

— Sau capriciile! complectă Pahonțu. Bine c-am scăpat de ea !... Hai să ne mai mișcăm nițel!

Au hoinărit pînă tîrziu, dar numai prin parc. În sine Pahonțu trăgea nădejdea că va mai vedea pe d-na Belcineanu și, cine știe, poate să se întoarcă lucrurile

așa încît să-i audă și glasul. Era și mai mulțumit că nici măcar nu trebuia să vorbească ; Dolinescu îi amănunțea activitatea fraților de cruce din timpul verii cu atîta pasiune și într-un torent de fraze atît de volubH că chiar să fi vrut, n-ar mai fi fost chip să-l întrerupă... Aproape de înserat, cînd se îndreptau să iasă, întîlnira pe Belcineanu care însoțea pe d-na Utalea. Deși parcă puțin jenat, Belcineanu se opri să sîringă mîna lui Pahonțu, exclamînd cu o vioiciune

exagerată:

— Ce bine-mi pare că te revăd Nici nu mă așteptam...

— Cu toate astea am avut onoarea să salut la amiazi pe d-na Belcineanu la restaurant — răspunse Pahonțu numai ca să pomenească de ea.

— Da ? făcu Belcineanu confuz. Nu mi-a spus nimic. Ori n-am fost atent...

Toma își prezintă prietenul. Iubitor de toate încurcăturile politice, Belcineanu strigă îneîntat:

•— A, d-ta ești fruntașul fraților de cruce ?... Care ați asediat prefectura de Făgăraș... Foarte interesant J,,. îmi pare bine !... Ia spune-mi mai pe îndelete cum s-a ajuns la ciocnire ?... Dacă n-aveți ceva deosebit, ne plimbăm cîteva minute, da?... D-ta ce crezi, Babîla ?... O să te intereseze Pahonțu... Dealtfel dumnealor sînt eroii zilei, cum au mai fost și altă dată !

Ei porni înainte cu Dolinescu, iar Pahonțu după ei cu d-na Utalea care părea nedumerită și întrebă :

— U e cu domnul ăsta de l-a îneîntat așa de mult pe Belcineanu ?... Desigur ceva cu politică... Iacă eu habar n-am ! Nici n-am auzit de numele lui...

Mal nedumerit era totuși Pahonțu ca o vede fără Utalea. Auzise că Utalea s-ar mai fi răcit și, de altă parte, ca frumoasa Babila și-ar fi luat oarecare libertăți. Le-a socotit bîrfeli curente. Cînd află că soțul ei e la București, nu-și putu ascunde mirarea :

— Și te lasă singură aici ?... Prada tuturor ispitelor și ispititorilor ?

Babîla rîse cochet. De la nunta Corinei rămăsese cu credința că Pahonțu o place și ar vrea să-i facă curte, ca mai toți bărbații care se apropiau de ea.

Cînd s-au mai întîlnit în lume de cîteva ori, el a continuat a fi galant și a-i șopti cîte un compliment. De aceea îi răspunse și acuma glumind, ca unui aspirant tainic :

— Mai întîi ca nu-s singură... Belcineanu mă păzește aici, iar acasă e tatăl meu care nu ma scapă din ochi... Atunci ce ispite sa mă prade ?

— Bine, bine, dar soțul d-tale care acum doi ani uimise Bucureștii cu iubirea fără seamăn ?

— Doi ani ! Da... Care iubire rezistă doi ani neștirbita ?

— A d-uile î

— Crezi :

— Sînt sigur, dacă-ți face curte Belcineanu ! surise fără răutate Pahonțu.

Descoperirea aceasta i se păru o complectare a celor ce-i povestise Teofil despre căsnicia Belcineanu. Dolinescu trebuind să cineze la unchiul său, Pahonțu era hotărît sa plece la București cu un tren de seară. Se răzgîndi. Iar îi apăru speranța că poate să o mii v«da la Cazinou. în locul Cristianeii întîlni iar pe Babila tot cu Belcineanu, dar însoțiți și de bătrînul Goldsteirt. Statură de vorbă întîi cu toții, pe urmă Toma mai mult cu Goldstetn, iar pe la miezul nopții se retrase. Nu-i părea rău că n-a venit d-na Belcineanu.

„Baremi cînd ne vom vedea să ne putem lamuri!” se gîndea dînsul.

A doua zi fiind duminică nu avea nici o treaba deosebită la București.

— Adică de ce n-aș ramîne și mîine ? își zise ieșind din Cazinou și ocolind prin parc spre hotel. Aici cel puțin s-ar putea sa am o surpriză de bucurie, pe cînd la București mă așteaptă viața de toate zilele...

Pe urmă în camera de hotel, în fața patului alb, în lumina gălbuie îl apăru certitudinea că nu va putea avea odihnă în liniștea asta clară în care începea sa-și auză filfiituî gîndurilor. Trebuia să scape de asaltul

lor. Luptele cele mai aprige în viață le-a susținut cu propriile-i^ gînduri. De aceea chiar spunea, în chip de butadă, că gîndirea e cea mai perfidă otravă pentru existența omului.

Se plimbă un răstimp prin cameră menținîndu-se într-o nehotarîre plăcută ca o legănare fizică, cu gîndurile amortite parcă într-o tulburare ostenita. Una din etapele fericirii trebuie să fie absența gîndurilor... Totuși își dădu seama că starea aceasta celestă nu poate dura și începu să-și adune puținele lucruri în trusa de călătorie zicîndu-și:

„Am să iau primul tren cu vagon de dormit... Zgomotul roților risipește gîndurile...”

Era o noapte călduță, cu cerul senin încărcat de stele ca o mantie regeasca. Pahonțu, cu valiza în mînă, porni pe jos spre gara apropiată. La ora două noaptea Sinaia întreagă dormea păzită de jur împrejur de creștele și vîrfurile munților ca niște cuiburi de strajeri voinici. Ici-colo, pe străzile adormite, becurile electrice parcă se înăbușeau ca și rarile ochiuri galbene somnoroase prin hotelurile și vilele mai mult închipuie decît vizibile în nmmerecul gros care învăluia ca un covor moale toată împrejurimea. De jos, din vale, se ridică adormitor gîlgîitul Prahovei tinere și zburdalnice iar din gară, schițată prin mai multe puncte lăptoase, țîșneau arar șuierături de locomotive ca niște florete nevăzute care încearcă sa scormonească și să sfînice sugrumarea beznei.

Pahonțu mergea agale, bălăbănindu-și trupul în ritmul pașilor și privind în neștire, cu ochii încă neobișnuiți cu întunerecul, bolta vînată ciuruită de miile de sclipiri turburătoare. La o cotitură de stradă se opri uluit parca de spectacolul ceresc pe care conștiința lui abia acuma îl percepea aievea. În fața lui, deasupra lui Orion, uriașul vînător care mai atîngea încă o creastă de deal cu vîrful piciorului, se înalță constelația Taurului, zodia lui, ajungînd cu Pleiada pînă la picioarele lui Perseu... De cînd n-a mai privit el cerul așa, direct, citind în stele ? Poate de cînd veghea demult în tranșeele războiului, cu amenințarea morții de jur împrejur, cînd numai de sus picura speranța și

încrederea pe razele reci de lumină din profunzimile nemărginirii, Atunci a învățat el, singur, geografia cerească, recunoscînd încetul cu încetul constelațiile după amintirile din școală. Pe-atunci își întreba zodia, de cum o zarea pe cer, ce-i ascunde viitorul r Și stelele lui vesteau numai lumină și bucurie... Acuma aceleași , stele, dar mai mult roșiaticul Aldebaran, clipeau ca f niște ochi iubiți depărtați și ispititori, iar chemarea lor era încărcată de speranțe.

„Am ajuns rău de tot cu sentimentalismul !” bombăni dînsul deodată, pornind mai departe rușinat de sine însuși, dar cu privirea tot spre chemarea care îl din cer îl urmărea ca o obsesie.

În gară se plimbă pe peron frămîntînd iar gînduri și planuri ca odinioară. I se părea ca trebuie sa reîn-ceapa viața, c-a pornit greșit și că mai este timp să repare greșelile. Se ferea însă ca de foc sa-și precizez? ce fel de greșeli și se mulțumea să plutească într-o tul-bureală care permitea toate șovăirile.

Un tren de marfă sosi din jos și întepeni pe o linie lăaturalnică. Apoi un personal dinspre Brașov, apoi un accelerat dinspre București.

Se plimba mereu de colo pînă colo pe peron, în vreme ce gîndurile în creieri se învîrteau într-un cerc închis, obositor și vrăjit. Nu voia și nici nu putea sa clarifice în sufletul său ce va face, dar avea certitu-dinea că, atunci cînd va veni ceasul, va face neapărat ceea ce trebuie. Își zicea că asta e lucrul cel ma! mare fiindcă, pentru universul lui interior, singurul care-l in-teresa cu adevărat, ca pe orice om, nașterea sau moar-tea unei iubiri are mai covîrșitoare importanța decît, pentru omenirea întreagă, o conflagrație generala sau un cataclism care ar înghiți un continent...

Găsi patul făcut într-un compartiment liber și într-adevăr duduital metalic monoton al roților îl adormi îndată. Nu se trezi decît, aproape de Bucu-rești, după ciocănitul repetat al conductorului în rama portierei sticloase. Coborî din tren proaspăt, înviorat, cu sufletul trandafiriu. Mergea acasă numai să se schimbe, să ia o baie și să frunzărească presa de dimi-neață ; pe urma avea să treacă pe la *România*, sa...

De cum intră însă în curte avu impresia ca s-a schimbat ceva. Și parcă auzea niște glasuri de copii în casă...

În vestibul îl întâmpină Virginia surîzătoare și ne-vinovata :

— Am sosit Toma, vezi Dacă tu n-ai putut veni să ne iei...

— Cînd ai sosit ? întreba el aproape speriat.

— Ieri, pe Ia amiazi... Probabil ne-am încrucișat cu trenurile... Cintia mi-a spus că ești la Sinaia. Știa de !a servitoarele noastre...

Virginia vorbea foarte blînd și calm, ca totdeauna. Doar în ton și în privirea ei curioasă pîlpîia vag mai mult o mîndrie decît o imputare. Pahonțu însă, ca și cînd l-ar fi pălmuit cu fiecă cuvînt, se umplu de o minie care-i sfîșia toți nervii. Trebui să facă toate sfor-țările ca să nu se năpustească asupra ei, so zdrobească și mai cu seamă să-i înăbușe privirea și glasul, deo-potrivă de exasperante pentru dînsul. Începu să răc-nească scos din minți :

— Și dacă veneai, de ce nu m-ai anunțat ?... De ce mă plictisești cu surprize neroade ?... Dar știu eu, în-țeleg eu ce urmărești d-ta cu surprizele și controlu-riile !.. Dacă-ți închipui că o proastă ca tine are să mă terorizeze, te înșeli ! Auzi ? Baga bine la dovleac ce-ți spun, te înșeli ! Am eu ac de cojocul Idioților, n-ai frică !

Arunca valiza într-un colț, pardesiul și pălăria dea-supra, și năvăli în birou mai mult de frică să nu o lovească. Parcă în viața lui n-a urît pe nimeni și nici-odată cum ura acuma pe femeia asta, dușmanca cea mai odioasă tocmai pentru ca nu-i opunea nici o re-zistență. Toată fața i se roșise, vinele pe tîmple erau ca niște lipitori, iar ochii se făcuseră aproape albi de cît ieșiseră din orbite.

Virginia încremenise cu surîsul blajin pe buze. Nu pricepea nimic. Izbucnirea aceasta era așa de neaștep-tata și atît de inexplicabilă că, după cîteva clipe, în-trebă cu glasul mai alb de cum îi devenise obrazul:

— Vai, Toma, dar ce-am greșit ?... C-am venit acasă, ca...

— Am venit acasă, miorlăi Pahonțu imitînd-o, me-reu furios. Ai venit să mă spionezi! adaogă trîntind cu pumnul în masă. D-aia ai sosit pe neașteptate... Nu te cunosc eu, mîronosițo ?

Femeia, fără a mai căuta să înțeleagă, copleșita, se pomeni înecata de un plîns usturător. în picioare, răzimata de ușciorul ușii, se uita tot mai îngrozita la dînsul, ca la o vedenie, în vreme ce în gît i se zvîrcolea un scîncet amarnic.

— Ia sa nu mi te smiorcai, cobeo ! continuă dînsul cu un nou val de mînie. De ani de zile îmi mucezești inima și-mi împiedici orice avînt... Din pricina ta am vegetat ca un zevzec !

Țipetele lui alarmară toata casa. Cei doi copii ieșiră din dormitor alergînd către tătîcul pe care nu-l văzuseră de două luni. Dînd însă peste mama lor plîngînd, se agătară de rochia ei pornindu-se și ei pe plîns. Virginia se plecă, îi luă de gît pe amîndoi și amestecîndu-și lacrimile, căută să-i liniștească :

— Dragii măicuții dragi... pușorii măicuțil...

Imediat apăru și Frăuîein Erna. Speriată de înfățișarea furioasă și de strigătele domnului, vru să ia copiii ca să nu asiste la asemenea scene :

— *Na, Kinder, roas ist denn los*

— Aide, du-te cu copiii, Frăuîein Erna, și lasă-ne ca avem de vorbă ! zise Pahonțu desmeticindu-se puțin din mrejele mîniei.

Virginia însă îi strinse mai tare la piept și răspunse printre lacrimi :

— Copiii nu-i dau... Mai bine plecăm cu toții...

Rezistența aceasta liniști de tot pe Pahonțu care urmă împăciuitor :

— Atunci lasă, Erna, du-te și-ți vezi de treburi...

Acuma îi era rușine. Nu mai știa cum să șteargă urma întîmplării. Mai șezu un răstimp pe fotoliul de la birou, dărăbănînd cu degetele pe marginea mesei și uitîndu-se la Virginia plecată pe un genunchi și strîngînd în brațe copilașii care-și lipeau capul de obrazii ei, continuînd toți trei a lăcrima cu suspine... în cele din urmă Toma se apropie și zise încet, umilit:

— Iartă-mă, porumbiță dragă... M-am purtat ca un birjar...

5 Virginia, scofilcită de plîns, se scula în picioare, toi atît de mirata ca și adineaori cînd a început să rac-neasca. El o săruta pe obrazii sărați de lacrimi. înce-tul cu încetul se potoliră și copiii. Pe urmă ea îi re-aminti că s-au înțeles dinainte de plecare ca el sa vie negreșit în primele zile ale lui septemvrie sa-i ia din pricina băiatului care împlinea șapte ani și trebuia dat
JO la școală. Pentru mai multă siguranță i-a și scris, de acum două săptămîni, ziua și ora plecării lor spre București, dacă cumva el nu va putea veni sa-i aducă... Toma recunoscă că are dreptate dar că el s-a zăpăcit și a uitat toate, fiindcă a avut toata vara atîta bătaie
15 de cap și atîtea necazuri cu gazeta și cu altele... Pacea se făcu deplină. Virginia îl și compătimi ca n-a fost în stare să-și permită măcar cîteva zile de odihna...

La amiază, cînd el se întoarse din oraș, Virginia îi spuse că l-a căutat la telefon o doamnă care n-a vrut să-i spuie numele, iar cînd a revenit și a auzit că la
20 aparat e d-na Pahonțu a răspuns ironic că pe ea o cheamă Tatiana.

— Dă-o dracului, porumbjto ! făcu Toma vrînd să treacă ușor. Trebuie să fie vreo nebuna care încearcă
25 sa ne plictisească, ori pe tine, ori pe mine !...

4

Viața își relua pe urmă mersul obișnuit în casa din strada Pietății. Toma pleca șt venea ca și mai înainte, iar Virginia se devota iarăși micilor griji ale gospodariei de care scăpase în timpul cît a lipsit...
30

Cintia abia a așteptat-o ca sa mai aibă cu cine sa vorbească despre dragostea ei cu mai multe dureri de-cît bucurii. A stat în București pînă ce fratele ei și Ionescu au plecat cu falanga în campania de recunoaș-tere. Pe urma a trebuit să meargă cu tatăl ei o luna la Mangalia de unde s-a întors mai tristă sufletește,
^5 căci el nu i-a putut scrie decît de doua ori și despre lucruri banale ca nu cumva scrisoarea, căzînd în mii-

nile bătrînului, să-i trădeze secretul... Dealtfel despre toate acestea s-a jeluît ea Virginiei destul, în scrisorile săptămînale în care adăuga totdeauna cîte ceva şi despre Toma, ce afla de pe la alţii ; ea însăşi nu l-a mai văzut toata vara, de cînd s-au despărţit atunci în gara. Fireşte, îi comunica numai veşti bune sau inofensive, în special în legătură cu ziarul, neîndrăznind să-i scrie, ca să n-o amărască mai mult, despre răutăţile ce le auzea.

Virginiei i-a fost ruşine să spuie în scris Cintiei cum n-a spus nici părinţilor ei, cît a fost Toma de rece la despărţire şi presimţirea ei ca n-o mai iubeşte... Acum însă, după izbucnirea de ură cu care a întîmpinat-o şi cînd telefoanele batjocoritoare de la Tatiana se repetau aproape zilnic încît îi era şi silă să-i mai spuie lui, trebui să-şj spovedească măcar Cintiei toata durerea şi toate presimţirile cele negre. Cintia, la rîndul ei, se crezu datoare acum să-i arate şi ea ce a auzit întîi ma! vag tatăl ei, iar mai tîrziu şi mai precis de la d-na Niculina Herdelea care era revoltată de purtarea lui Pahonţu. Virginia, îngrozită, nu ştia ce să facă, precum nici Cintia nu ştia ce s-o povătuiască. Plîngeau împreună în fiecare zi şi se consolau una pe alta cu speranţe...

Peste vîec două săptămîni Virginia primi o scrisoare adusa prin comisionar. Un binevoitor o înştiinţa că soţul ei trăieşte cu o artistă ; dacă vrea să se convingă, să „meargă după-amiazi să-i surprindă. Se indica adresa unde se întînesc mereu, locuinţa artistei, şi ora exactă a întîlnirii de azi... Rămase buimăcită, cu scrisoarea în mîna. Era prima anonimă. Se gîndi s-o arunce în foc. Se gîndi să se sfătuiască cu Cintia. Se gîndi să i-o arate lui Toma. Şi se hotărî să meargă şi să se convingă.

Toma veni la dejun, se culcă după masă un sfert de ora, apoi citi un răstimp, ca totdeauna. La cinci ieşi. Virginia l-a examinat tot timpul, încercînd să-î ghicească gîndurile, dar n-a putut descoperi nimic deosebit. Ori era mincinoasa scrisoarea, ori el e un mare actor... Ezita dacă n-ar fi mai bine să renunţe la planul el, să nu-i confirme... bănuielele că îl spionează.

Cu o jumătate de oră înainte de cea fixată se afla pitită într-un gang de unde putea urmări intrarea la adresa din scrisoare. Cu întîrziere de vreo zece minute, Toma sosi nu^ca la o întîlnire de dragoste întîmplătoare, ci ca acasă, liniştit, nepăsător, şi dispăru în apartamentul indicat... Mai tîrziu se miră şi ea cum a avut răbdarea să aştepte neclintită aproape două ceasuri pîna l-a văzut ieşind tot atît de calm şi de familiar cum pleca de-acasă în fiecare zi...

10 După ce dobîndi certitudinea, rămase mai încurcătă. N-o chinuia nici o gelozie, dar se simţea atît de înjosită şi de murdărită ca niciodată în viaţa. Văzîndu-l seara, la masă, vesel şi jucîndu-se apoi cu copiii, ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, nu cuteza să-i arate scrisoarea şi să-i spuie că a fost şi s-a convins, cuim se gîndise un moment. Dar pe urmă deodată, fara voie, izbucni într-un hohot de plîns, incapabila să se stăpînească. Refuză să spuie de ce plînge şi izbuti să-i oprească lacrimile. Observa dealtfel ca nici Toma nu stăruia să afle pricina plînsului el, ca şi cînd ar fi fost absent sulleţeşte şi mai străin de ea ca un străin.

25 Zilele următoare mai primi cîteva anonime, tot atît de precise, dar şi injurioase. Apoi una îi spuse ca Toma o urăşte şi a decis să se despartă de ea ca să se însoare cu Tatiana... Pîna acum numai Cintia cunoştea taina scrisorilor, legată cu jurămînt să nu sufle nimănui o vorba. De cînd era îndrăgostită, Cintia plîngea mal uşor ca Virginia aşa ca, în loc s-o mîngaie, mai mult o îngrozea. Ultima anonimă o scoase din fire. Trebuia să se consulte cu cineva. Se duse la d-na Herdelea cu Cintia. Cînd văzu scrisorile, Niculina se aprinse ca un vulcan şi o îndemna poruncitor să ceară lui Pahonţu să rupă imediat cu paţachina, iar dacă s-ar codi, să-i pîndească şi să-i desfigureze cu vitriol pe amîndoi deodată. Virginia făgădui să facă întocmai. Afară însă îşi pierdu îndată curajul şi, în acelaşi timp cu Cintia, zise că totuşi ar fi bine să întrebe şi părerea bătrînului Cumpănaşu, om mai ponderat şi liniştit. Şi profesorul o sfătui să aibă o explicaţie cu Toma, dar paşnica, cuminte, fără să uite că

40 iînt doi copii la mijloc şi că răul nu poate decît să

înraiasca lucrurile, când scopul este tocmai să le îndrepte.

5 A doua zi după-amiazi Virginia, calmă, reținută, mărturisi bărbatului ei tot ce pătimește de când s-a întors, cum a stat în fața casei și a așteptat, cum și după aceea a ezitat să vorbească sperînd neconținut ca totuși poate să nu fie decît un capriciu, trecător. Acuma însă vine amenințarea cu despărțirea. Poate oare să n-o
10 ia în serios cînd tot ce anunțau scrisorile se împlinea aidoma ?

— Vreau să știu, Toma, ce ai de gînd ?... Așa nu mai pot trăi, trebuie să-ți închipui și tu... Cauți să te desparți de noi ? Dar dacă față de mine crezi ca n-ai obligații, nu te gîndești la... ?

15 Pahonțu nu bănuise despre ce dorea sa-î vorbească în patru ochi. După primele cuvinte s-a lămurit și s-a rușinat. Citi cu atenție scrisorile murdare, clătinînd din cap, întunecat și în sfîrșit îi zise, fără să se uite la ea și fără sa bage de seamă că o întrerupea, cu un
20 surîs placid :

— Cum să-ți treacă măcar prin minte că te-aș lasă pe tine ca să iau o... o... Mă mir de tine. porumbițo ! Tu ar trebui să...

25 Cînd ridică fruntea și-î întîlni privirea trista și umeda, tăcu brusc. Simțea că trebuie sa pară fals. Se sculă și făcu cîțiva pași prin cameră, să-și mai potolească tulburarea ca să nu aibă o înfățișare prea umilită, dar mai ales ca să-și limpezească gîndurile. Abia într-un tîrziu continuă, dar tot șovăitor:

30 — O distracție de vacanță, dragă Virginia... (Se sfia sa-i zică „porumbiță” ca adineaori.) Ai, firește, dreptul sa fii supărată și-mi închipui cît ai suferit, dar o greșeală prosteasca trebuie trecută cu vederea și în orice caz nu merită sa fie luată în tragic, crede-mă !

35 Femeia, sprijinindu-se de brațul unui fotoliu, îl privea tăcuta, parcă răspunsul adevărat l-ar fi căutat în sufletul lui, nu în vorbele pe care le auzea numai ca sunete goale și pe care nici nu le înțelegea. Dealtfel și el avea impresia, pe cînd le rostea, ca sînt inutile
40 și că explicațiile n-au decît o valoare teatrală. Tăcu iar, plecînd ochii ca nu cumva să se întîlnească cu

ochii ei. Atunci văzu pe biureau telefonul și se repezi parc-ar fi găsit răspunsul trebuincios, singurul.

— Cine-i acolo ? întreba în aparat peste un minut, continuînd din ce în ce mai mînios și sfîrșînd racnind : A, tu ești ?... Apoi bine, domnișoară, d-ta n-ai pic de obraz ?... Cum îți permiți d-ta sa bombardezi pe nevasta mea cu scrisori anonime așa de infame ?...
5 Ce, ce ? îndrăznești să tagăduiești ? Crezi că ma protestezi pe mine?... Tacă-ți gura cînd vorbesc eu !... Cum,
10 una ca tine crezi că poate să-mi strice mie casa ? Nu ți-e rușine, aenorocito, să-ți închipui ca eu, Toma Pahonțu, m-aș putea însura cu d-ta ?... Destul ! Nu vreau să ascult nimic ! Te cunosc și te știu capabilă de orice murdărie... Am terminat cu d-ta ! Ai înțeles ? Definitiv și pentru totdeauna !... Sa nu mai îndrăznești sa dai ochii cu mine că, sa știi, te pălmuiesc ! Așa î... Fi-
15 indcă numai limbajul țigănesc îl pricepi, d-aia ți-am vorbit țigănește !

20 Aruncă receptorul pe furcă și începu să alerge prin odaie de ici-cold, strivind printre dinți înjuraturi răcoritoare. Se înfuriase de-a binelea. Cînd apoi se mai liniști, spuse parc-ar fi vorbit singur, adresîndu-se totuși Virginiei care îl urmărea cu aceeași privire scor-
25 monitoare :

— Auzi, "ce-și închipuie scîrba !... Pentru că am avut o mică slăbiciune... N-o iert nîl în groapa !

Și după ce mai bombăni crîmpeie de indignare, și după ce mai lăsa și o pauză să îmbîînzească atmosfera, se apropie de Virginia prietenos :

— Ți-a plăcut cum am repezit-o, scurt și categoric ?... Ești mulțumită de satisfacția ce ți-am dat-o ?... Crezi acuma că n-a fost decît un capriciu ?

Virginia răspunse rar, trist:

35 — Da, Toma... Cred,.. Vreau să cred tot ce vrei tu i

Pahonțu se gîndi so sărute, dar nu mai îndrăzni. Conștiința îl muștra. Parcă Virginia, cu privirea ei stranie sflederitoare, i-ar fi pătruns în inimă pînă unde se ascundeau minciunile și adevărul. Încercă să considere lichidată chestia cu Tatiana și odată cu asta

temerile Virginiei. Seara, la cină, între ei și în casă domnea parcă atmosfera de altădată...

Ziua următoare însă Virginia mărturisi Cintiei ca foma poate să fi rupt definitiv cu corespondenta anonimă, dar că inima ei a rămas mai speriată și simte ca primejdia n-a dispărut, ci doar s-a ascuns. Ca sa-i dea curaj, Cintia vru sa obiecteze ca exagerează, dar Virginia avea atîta siguranță întipărită în străfundul ochilor că fata se zăpăci și tăcu, înlocuind obiecția cu un suspin...

Toma se bucura că a scăpat de Tatiana relativ ușor și totuși pentru motive atît de grave ca nici ea nu mai poate zice nimic. Dacă n-ar fi intervenit întâmplarea asta, nici nu știe cum ar fi alungat-o, deși voia de mult. Pentru o vagă asemănare în unele momente cu altcineva nu era nevoie sa-și ia o belea pe cap. În sfîrșit, s-a dus. O experiența în plus nu strică în viață, chiar proasta. Desigur, a făcut-o pe Virginia să sufere, dar... O compătimea și-i părea rău, dar el nu suferea deloc. Își amintea precis că în momentul cînd telefona la Tatiana și cînd o ocara mai vehement, furia cea mare l-a cuprins numai cînd i-a fulgerat prin minte cum l-a făcut de rîs deunăzi, la Sinaia, în vîzul d-nel Belcineanu...

— Peste cîteva zile, din toată explicația, Pahonțu reținea doar constatarea că și Virginia prevede sau crede posibilă o despărțire, sau măcar i-a trecut prin creieri așa ceva. Pe urmă se pomenea fredonînd Inconștient, într-un ritm ușurat ec :

— Despărțire... despărțire... despărțire...

Teofil Drugeanu a vrut o reuniune mai intimă, mai familiară, ca să poată realiza o apropiere adevărată între Pahonțu și Belcineanu pe care o socotea folosită pentru toți și în primul rînd pentru partidul național în care activa și el tot mai pasionat, sub aripa lui Belcineanu. În preajma redeschiderii Parlamentului începeau iar sa circule zvonuri de criza ; ne-

tralitatea, dacă nu bunăvoința ziarului *România*, indiferent de Hnia-i generală, putea sa cîntărească în balanța evenimentelor... De aceea n-au mai invitat decît vreo cîteva buni prieteni, împreună cu Gafina, sora lui Teofil, și Angelica, sora soției lui, încît Belcineanu și nelipsita Iuliana Teleman păreau aproape veterani în mijlocul atîtor tineri. Corina ținuse să poftască și pe soții Utelea, deși Teofil, care nu prea îi simpatiza, a strîmbat din nas. D-na Utelea a și venit cea din urmă și singură.

— Eram gata sa nu mai vin deloc, explica ea cu o melancolie cocheta lui Teofil care îi ieșise în întîmpinare. Adineaori m-am pomenit cu un telefon de la Utelea că e reținut de o afacere... îți închipui, daca nu s-ar fi supărat Corina...

— Ba sigur ma supăram î strigă d-na Drugeanu alergînd so îmbrățișeze. Tocmai cînd am o lume atît de..

Belcineanu, înconjurat de toți și în obișnuita-l verva, explica de ce trebuie să plece guvernul și mai ales de ce treouie ia vie U putere partidul național... Cînd văzu pe d-na Utelei SG întrerupse galant, cu un mic surîs de surpriză.

— Sper că cel puțin Babila va fi în stare să te facă ni-ti indulgent față de actualul guvern, zise Corina apropiindu-se cu prietena el.

— Nici o iluzie, draga Corinel ! adaogă ironic d-na Utelea. Atîta educație politica mi-a făcut vara asta, c-am început și eu să mă interesez de soarta guvernului !

— Și eu care credeam că-ți fac curte ! rîse Belcineanu larg, zgomotos, sărutîndu-i mîna întinsă.

Mai deoparte d-na Teleman povestea lui Pahonțu impresii de la recepția de saptămînă trecută la Palat, cu superlative onctuoase și ridicînd mereu ochii spre tavan într-un extaz convențional care știa ca-i sade bine. între ei, aparent absentă, d-na Belcineanu se uita la grupul unde domina bărbatul ei, urmărindu-l cu o umbra ciudată în colțul gurii mai cu seamă de cînd a apărut și d-na Utelea.

Pahonțu se prefăcea că ascultă cu interes, dar era amărît și decepționat. Doua luni a așteptat ziua de

azi, liniștit, încrezător. Pentru că Teofil nu i-a mai spus nimic, nici el n-a mai întrebat, dar a știut ca se va împlini și în inima lui s-a pregătit să primească o minune. Și, de când a intrat în casă, a simțit că nu se va întâmpla nimic. D-na Belcineanu era ca și altădată. A surâs condescendent când Teofil a făcut o aluzie vagă la orgoliul ei care a spăimîntat odinioară, Li logodna ior, pe marele polemist și pe urmă au schimbat mici fraze banale pînă ce d-na Teleman a găsit momentul să-și plaseze admirațiile de la curte... încerca să păstreze o atitudine mîndră, să fie rezervat și rece, și-i era neconținut frică să nu facă vreo gafa ireparabilă tocmai fiindcă se controla prea mult. Ascultînd pe doamna de onoare vedea numai profilul d-nei Belcineanu cu fruntea pură, puțin bombată și umbrita de bucle, cu ochiul care acumă părea languros și mîngaietor, cu buzele umede... Privirile lui erau atît de fierbinți ca d-na Belcineanu, parc-ar fi simțit o atingere, întoarse capul de cîteva ori și-i întîlni ochii vrînd parca să se ferească de focul lor straniu...

Prin apariția d-nei Utalea s-a produs o mișcare printre invitați «I c regroupare pe urma căreia Pahonțu s-a pomenit deodată singur lîngă d-na Belcineanu. Atunci la năpădit un val de bucurie atît de dureroasă ca-și simțea sufletul sfîrticat de spaima. Pînă în clipa aceasta fusese amant ca nu i se oferea prilejul să-i vorbească în rjatu ochi știind că are să-i spuie atîtea ca nici o viața de om nu i-ar ajunge. Iar acumă creierul îi era gol ca un burete stors, un singur cuvînt rămăsese viu și rătăcea prin toate cămăruțefele sufletului cautînd mereu să izbucnească. Oricît de uluit însă, Toma simțea limpede că, acumă, rostirea cuvîntului ar însemna o catastrofa. În același timp ochii lui învăpăiați priveau pe d-na Belcineanu parca i-ar fi cerut mii de iertare și înțelegere... I se părea ca tace rea durează de timpuri imemorabile. Apoi deodată parcă f toată lumea se lumina. D-na Belcineanu, care urma- rise pe Iuliana cîteva clipe, ca și cînd și-ar fi adus aminte de el sau ar fi simțit căldura privirii lui, se întoarse. O secundă privi ochii aprinși și lacomi de patimă și rugători cu o spaimă de parcă ar fi văzut

o prăpastie, dar în secunda următoare în privirea el înflori un surîs a cărui vrajă se raspîndi pe obraji și se ascunse jucăuș în colțurile gurii și pe buzele umede. Pe cînd în inima lui cînta un farmec nou (Ce dulci sunt ochii cel mîndri cînd zîmbesc !...), în urechi îi răsuna un glas melodios ca o muzică celestă :

— Mă privești atîta de straniu, domnule Pahonțu...

Aștepta un moment parcă o explicație, deși chiar din tonul ei se simțea că explicația ar fi inutilă. Apoi continuă :

De cînd te-am cunoscut — mi se pare că e aproape un an — ma urmărești cu niște ochi care aproape mă sperie !-. Nu mă mai privi așa, te rog... Cine-ți observă privirea te poate crede amoretat... Și n-am poftă să am aparența ca fac victime. Sînt eu destul de victima... Aa, dar nici nu ascuți, sau n-auzije spun sau nu poți sa... Atunci cel puțin spune-mi ca mă iubești ca să fie spectacolul complet !

Toma nu auzea decît glasul care era dulce ca o sărutare mult rivnita, precum nu vedea decît figura pe care surîsul o transformase dîndu-i înfățișarea închipuită de dînsul în visurile lui. Simți iar bucuria de adineaori, dar mai caldă ca o adiere de taină. În același moment toate cuvintele ei, adunate în inima lui ca picături de vrajă își deslușiră înțelesul.

— Doamnă... va rog... iertați-mă ca sînt așa de... J murmura perplex, ca și cînd ar fi trebuit să-și ascundă privirea. Apoi, redobîndîndu-și stăpînirea, adaogă cu glas mai sigur și cu o autoironizare care-i permitea să răspundă zîbind și chiar să pună în zîmbet o mîngăiere : Credeți-mă, tot timpul m-am luptat să nu rostesc cuvîntul de care mă bănuieți...

— Dar atunci d-ta ești periculos...

Tonul era de glumă, totuși Pahonțu văzu în ochii el o tremurare care înmula în duioșie surîsul și cuvintele. Răspunse și el iar cu emoție îmbrăcată în ironie ca să păstreze cuviința :

— Sînt înfricoșător de periculos pentru mine, însumi, doamnă... Dacă într-un an de zile n-am reușit să vă ipun măcar două cuvinte cînd aveam să vă spun atîtea, ca nu mi-ar ajunge nici mii de mii...

^ D-na Belcineanu încrunta puțin sprâncenele ca si
cînd ar fi vrut să-l cîntarească mai bine. Surîsul se
sîinse singur. Pahonțu avu o secundă de teamă că iar
va apare răceala distantă. Pc figura frumoasă fîîfia o
unda de tristețe pe cînd gura rostea :

— Ce șa-mi spui ?... Nu, nu Mai bine nu !...

— Desigur, îngălbeni Pahonțu parcă i-ar fi fugit pă-
mîntul^de subt picioare. Dealtfel de la început am în-
țeles că...

Cu alt glas, iar ușor și ironic, d-na Belcineanu îl
opri:

— Nu... Nu sînt tocmai atît de ursuză cum ți-ai
închipuit fiindcă odată n-am avut dispoziție să stau de
taifas cu d-ta... De obicei primesc bucuros pe oricine...
15 Primesc joia, dar uite, ca să-ți dau o satisfacție, d-ta
vino în orice zi... Vino cu doamna ! E o ființă adora-
bila... Dar dacă vreodată totuși n-o sa ma găsești, să
nu te superi ! Nu sînt nici eu totdeauna cu sufletul
liber...

20 _ Pahonțu vedea un joc de umbre și lumini pe figura
ei în timp ce vorbea, ca și cînd în dosul cuvintelor s-ar
fi ascuns o rezerva. Impresia era însă numai în sub-
conștientul său ca o picătură de amărăciune care face
25 fericirea mai mare păstrîndu-i nuanța de incertitudine
fermecătoare. Își framînta bucuria clipei suferind că
nu e în stare să spuie cuvintele care să-l înalțe și să-l
apropie de ea. în sfîrșit izbucni îndurerat:

— Eu am fost vinovat și atunci, doamna... Azi îmi
dau seama, dar...

30 D-na Belcineanu întîi surprinsă, zîmbi cu indulgență
ca față de un copil nepriceput, întrerupîndu-l :

— Mi-a fost poate frică și mie, nu știu dacă de
d-ta sau de reputația d-tale...

35 Tocmai atunci Belcineanu se apropia de ei la braț
cu Virginia. Vioi, cu zîmbetul larg descoperindu-i dinții
striga voios:

— Dragii mei, n-ați vrea să facem *un chasse-croite*,
știți, ca la cadril ?... M-am gîndit, dragă Cristiana, să-ți
răpesc puțin pe domnul Pahonțu și, ca să nu te las
10 singură, să-l înlocuiesc cu frumoasa și îneîntatoarea

doamnă Pahonțu... Ai cunoscut-o, mi se pare. Cristia-
na ? Ei bine, e mai mult decît adorabila...

— Da, am avut plăcerea, zise d-na Belcineanu ama-
bil. Dealtfel tocmai invitase pe domnul sa ne facă
onoarea... Ne-am bucura să ne cunoaștem mai de
aproape...

Cîteva minute conversația se învîrți prin locurile
comune. Pahonțu era îngrozit că trebuie să părăsească
pe Cristiana ca să asculte cine știe ce palavre politice.
10 Belcineanu avea mania aparteurilor^ ca reporterii me-
diocri care vor să-și dea importanță atrăgînd oamenii
prin colțuri să le povestească anecdote nesărate și sa
dea impresia spectatorilor că discută chestii vitale
pentru țară... Dar era soțul Cristianeii^și ca atare de-
15 venea simpatic. îi surise întrebînd măgulitor :

— Nu cumva te pregătești, excelență să vii la
putere ?

20 — Noi nu vrem încă să venim, spuse Belcineanu
cu falsă modestie. Dar daca guvernul actual nu poate
face față situației și amenință să compromită intere-
sele cele mari ale țării ? (Sfîrșl în gluma :) Ce vrei,
trebuie să ne sacrificăm !

Rîse zgomotos, apoi încetă atît de brusc parc-ar
fi rîs fals, continuînd :

25 — Mergem în biuroul lui Teofil... Ascultă, Teofile,
îți sechestram biuroul pentru cîteva minute, nu te su-
peri Aldem, dragă... Dealtfel într-adevăr e vorba
numai de cinci minute, poate și mai puțin...

30 Ascultînd și examinînd pe Belcineanu care-i vorbea
aproape în șoaptă, ca un conspirator, deși biuroul era
despărțit printr-un mic salon de camera unde erau
invitații, Pahonțu constată că, în ioc să fie furios^ că
a fost despărțit de Cristiana, era mulțumit și fericit.
Recunoștea că prelungirea scenei nu mai avea rost.
35 Pentru început era suficient. S-a spart gheața, iar
mîine, cînd va vedea-o, fiindcă are să profite imediat
de invitație, va fi mai calm și se va putea esplica..-
însuși Belcineanu i se părea mai simpatic ca altădată,
deși l-a despărțit de ea adineaori. Cum dealtfel sim-
40 patic i-ar fi fost orice obiect care aparținea Cristianeii.

— Ne aflăm în preajma schimbării guvernului, zise Belcineanu grav, cu importanța cuvenită unei astfel de comunicări din partea unui personaj de răspundere. Da, da, nu zîmbi ! E foarte serios de data asta... În cîteva săptămîni guvernul trebuie să plece, hotărît, iremediabil !

— De cînd a venit, pleacă mereu... Asta e primejdios, observă Pahonțu calm. Știi, excelență, chestia provizoratelor...

— Nu, acum s-a terminat... Poate să-ți spuie și Rotaru... Mă mir chiar că nu te-a pus în curent. El trebuie să fie informat.

— A, Rotaru?... Doctorul Ionescu nu cred să facă destăinuiți tocmai lui Rotaru, chiar dacă ar avea vreo taină.

— Da, se poate... în orice caz doctorului I s-a pus în vedere, așa că nu va fi surprins...

— Numai d-voastră să nu fiți surprinși ! Anul trecut a fost cam...

— A, nu... S-a isprăvit... Regele s-a convins că nu poate trece peste noi. A crezut că trebuie să facă o încercare și cu micile partide! Foarte înțelept a făcut ! Apele s-au liniștit. Toată lumea s-a lămurit... El, dar nu vreau să reconving de ceea ce nu vrei să crezi. O informație valorează cît cel ce ți-o dă, dar și cel care o ascultă. Nu-ți cer să crezi. Vei vedea în curînd. Am însă o misiune de împlinit și de aceea m-am grăbit să te deranjez...

Vorbea în numele sau cel puțin în înțelegere cu șeful partidului național. Noua lor guvernare vrea să fie realmente nouă, bazată totuși pe tradiția partidului, cel mai solid și mai popular din țară. Nu răsturnări, ci progres; dinamism, nu revoluționarism. Democrație națională, păstrătoare de ordine, disciplină și comuniune națională, naționalism constructiv, de fapte nu de vorbe, libertate deplină cu răspunderi efective, gospodărie cinstită, înlăturarea politicianismului mărunț din administrație, politică mare, românească, de construcție în toate domeniile...

— Da, da, *et caetera...* Am înțeles! făcu Toma ironic.

— Da, da, accentua Belcineanu înfruntîndu-i ironia. Va fi ceva nou, ceva... Chiar alcătuirea parlamentului o va dovedi. Vrem să avem în parlament, aleși de noi, fără nîci o condiție, pe toți fruntașii din știință, arte, litere, presă, oameni care nu fac politică de partid dar al căror cuvînt, sfat și îndemn poate fi folositor pentru țară...

10 Pahonțu își va avea locul în Cameră asigurat, urma Belcineanu. Viitorul guvern însă, printre alte inovații creatoare, se pregătea să înființeze un subsecretariat de stat pentru propaganda națională pe lîngă președenția consiliului, o instituție de despoliticianizare a serviciilor
15 de informații ale statului. Asupra organizării instituției se va discuta mai amplu ulterior, după luarea puterii. Prin oficiile sale de studii, partidul întocmește un program care în mod natural e colorat după ideologia partidului. Șeful însă dorește să încredințeze conducerea instituției unui tehnician, bine pregătit, cu reputație și integru din toate punctele de vedere, care va lucra direct cu primul ministru pentru directivele
20 generale, avînd legături cu toate serviciile statului și particulare pentru culegerea și difuzarea datelor și informațiilor... Va trebui probabil să se obțină adeziunea regelui și eventual a celorlalte partide atît pentru înființarea cît și pentru numirea conducătorului instituției ca astfel să i se asigure continuitatea.

— Aseară am avut ultima convorbire cu șeful și
30 mi-am permis să-i propun să te numească pe d-ta la conducerea acestui mare serviciu național, continua Belcineanu grăbit și parcă puțin jenat. Șeful m-a însărcinat să iau contact cu d-ta. Absolut confidențial, firește !

☞ — £)... bine, domnule Belcineanu, mormăi Pahonțu mirat, nehotărît, roșind.

Belcineanu nu pricepea dacă protestează sau mulțumește. Reluă mai insistent:

— Să fim bine înțeleși, amice... Nu ne gîndim să-ți cumpărăm conștiința sau altfel să-ți paralizăm liberta-

tea de gîndire și judecata. Asemenea oferta nici n-aș fi primit să-ți fac. Te prețuiesc prea mult. Ești un cavaler. Nu te confund cu anume onorabili din presă despre care nu merită să vorbim. D-ta ești domn... Nu vei avea nici o obligație față de noi. Ziarul d-tale își poate păstra linia lui. Primim critica obiectivă și nu ne supară dojana, chiar dacă s-ar ivi cazuri ca panamaua amicului Tănăsescu, care dealtfel a intrat în faza mușamalizării... Pentru conducerea instituției proiectate se caută mai presus de toate un om capabil. De aceea m-am gîndit la d-ta. Restul n-are importanță.

Pahonțu tăcea parca puțin absent. Își venise în fire și-și regăsise calmul care asigură superioritatea. Se întreba ce urmărește Belcineanu cu propunerea? Dacă o fi serioasă sau o simplă momeală ca să neutralizeze *România* Belcineanu bănuia motivele ezitării, încercă să risipească nedumeririle :

—• Rolul meu, evident, e de simplă tatonare principală... Vei avea ocazia să stai de vorbă cu șeful. Firește, la timpul său... Ar fi prematur să-ți facă propuneri și nedelicat față de suveran, să anticipeze asupra deciziei regale...

— Îți închipui cît mă onorează, excelența, tot ce mi-ai spus, zise Pahonțu după o pauză, tragănat și aproape nefiresc. Mai ales cînd știi că am oroare să ma înregimentez, să...

Belcineanu îi tăie vorba parc-ar fi vrut să evite un refuz :

— Nu-ți cer nici un răspuns acuma... Ai vreme să chibzulești, să cumpănești. Cînd vei crede ca poți să te pronunți, deocamdată numai principal, o sa-mi dai un telefon, vil la mine sau vin la d-ta sau ne vedem în alta parte, la alegerea d-tale... E ceva ce merită să fie discutat temeinic...

— Desigur... Merită ! aprobă Toma înviorat, zîcîndu-și în sine : „pretext minunat să-l caut pe el și sa gălesc pe...”

— Nu-i așa? strigă Belcineanu. Ei, atîta am vrut! Restul altădată...

În seara aceea soții Pahonțu au stat de vorbă pînă tîrziu, ci altădată, despre ceaiul de la Teofil. A venit și Cintia, singură, caci Cumpănașu nu ieșea seara cînd avea școală a doua zi. A luat parte pînă și Fraulein Erna, firește după ce a culcat copiii, repezindu-se însă din cînd în cînd sa vază cum dorm.

Toma se stăpînea să nu-și arate prea mult satisfacția. Aștepta să spuie ceilalți despre d-na Belcineanu elogiile pe care el nu le putea spune. Virginia însă era mai încîntată de Corina și de d-na Utalea, și chiar de Belcineanu. Toma suferea. Prin mici întrebări căuta să schimbe părerile Virginiei care, din politeță, spunea că e drăgălașa și trecea mai departe.

— în orice caz e o femeie frumoasă ! observă dînsul la un moment potrivit, natural, aproape cu indiferență.

— Depinde de gusturi, zise Virginia. Mie nu mi se pare. Are ochii puțin prea bolbocați și genele rare ca și cînd ar fi artificiale. Chiar culoarea ochilor, deși ar fi frumoasa și mai ales rară — nici n-am mai văzut un verde așa de clar, parc-ar fi un ametist — nu e atrăgătoare. Parcă veșnic visează și disprețuiește.

— Cu toate astea..., încercă Toma să obiecteze.

— Eu am examinat-o înadins foarte bine, continua mai zelos Virginia. Dacă ar fi s-o amănunțim, n-are nimic frumos. Ai băgat de seamă ce tăietură curioasă are gura ei, cu colțurile înlăuntru, semn de răutate, și cu buzele prea pline ? Probabil că e foarte senzuala, deși se arată atîta de rece și calculata. Dar nările ? Nu zic, frumos arcuite, dar prea fine încît tremură la fiecare cuvînt sau respirație... Ce are frumos e gîtul. O linie superbă, caldă, lină...

Cintia, nerăbdătoare, interveni să spuie că a văzut pe d-na Belcineanu de două ori la teatru; a doua oară chiar Virginia i-a arătat-o. A privit-o îndelung, și cu binoclul, tocmai fiindcă stătea înțepată de parca ar fi fost regina ostrogoților.

— Ei, ce să mai vorbim ? strigă dînsa copilărește, puțin comic. Dacă și ea e frumoasă atunci nu mai au sens cuvintele... Frumoasa!... Atunci Ginia cum e?

Pahonțu zise batjocoritor :

5 •— Am înțeles. Inutil să mai insistam. Educația cinematografului american! Standardizarea frumosului și a gustului!... Ceea ce iese din comun nu mai interesează.

— Bine, dar nici la bărbați n-are succes ! relua Virginia. Pe cît a fost Babila de anturată, pe atîta d-na Belcineanu a rămas deoparte. Probabil de aceea nu iese fără d-na Teleman, sa aibă cu cine să stea de vorbă...

15 Toma, indispus, ar fi dorit cel puțin să schimbe vorba. Cintia ținea însă să afle din fir în fir tot ce a fost și ce n-a fost... Luî Pahonțu îi părea rau că n-a ieșit mai bine în oraș, să fie singur, să se bucure. Bucuria numai ipocrizia a facut-o colectiva. Te bucuri veșnic singur, ca și durerea...

20 în sfîrșit Cintia începu să vorbească, cu glasul înmuiat, despre fratele ei și despre Dolinescu.

— Ce facem cu tine, maimuță ? Nu te mai măritam ? zise Pahonțu deodată, bucuros. Erai cam plîngăreață în ultimul timp, ca o îndrăgostită de demult! Ia seama că Ionescu e din falanga lui Dolinescu, un iip eroic !

25 — Nu cumva ți-o fi spus ceva Ginia ? se indigna drăguț fata. Și chiar dacă ți-a spus, acum nu mai e o taină, căci tata ne-a dat consimțămîntul... Ba chiar aa nu te miri dacă va trebui să ne cununi d-ta ! în orice caz schimbul inelelor la logodnă ni-l face Ginia, asta am hotărît, fie că-ți place fie că nu... Dealtfel logodna va fi foarte curînd, peste vreo două săptămîni...

30 Nu mai era plîngăreață. Acum vreo zece zile, fără să-i spuie măcar un cuvînt, Ionescu s-a înfățișat profesorului Cumpănașu și i-a mărturisit bărbătește ca i-e dragă Cintia și vrea s-o ia de soție. Atitudinea lui mîndră a impresionat pe bătrînul atîta că nici n-a mai pomenit despre lucrurile materiale, ceea ce era o enormă concesie pentru el care toată viața a ținut socoteli exacte despre venituri și cheltuieli, cu o grija j

imensă ca să aibă totdeauna un plus la venituri. Doar cu Cintia s-a întreținut de două ori foarte înțeleghător despre viitoarea căsnicie, iar cînd ea s-a declarat gata de orice sacrificiu material, bătrînul a zîmbit și le-a oferit să rămîie deocamdată cu toții în casa părintească... Căsătoria urma sa se facă nu mai după Crăciun. Pînă atunci Ionescu spera sa aibă un venit asigurat...

— Să te cununăm ! De ce nu ? răspunse glumind Pahonțu. Dar nu pentru tine care ești soacra mea, cît 10 pentru Ionescu care, da, e un bărbat!

în același timp alt glas îi șoptea în suflet : „Cine știe cîte se pot întîmpla pînă atunci ? Și Ionescu în fond e nesuferit...”

15 Tot restul serii fu liniștit, senin, cu o lumină de bucurie pe fața. Se oferă, ca niciodată, și spre mirarea tuturor, să conducă acasă pe Cintia.

— Vezi, al și început să mă respecti mai mult de cînd sînt pe cale să devin cucoană ? rîse Cintia, mulțumită în sine că o conduce fiindu-i urît să meargă singură noaptea pe străzile pustii de la ora nouă în sus. Numai de dragul Virginiei risca sa se întoarcă singură, ceea ce se întîmpla totuși rar, căci mai totdeauna o însoțea Fraulein Erna.

25 Pahonțu voia mai mult să se plimbe o jumătate de oră, să poată sta de vorbă cu sine însuși în libertate. Se învîrtea pe trotorele dimprejurul casei dar fără sa se mai gîndească la nimic. În sufletul lui era o plîntă și un echilibru pe care nu-l mai putea zdruncina nimic din afară.

30 — Mîine voi merge s-o văd ! murmură într-un tîrziu, adăogînd pe loc ca asta nu mai are nici o importanță.

35 A doua zi însă se deșteptă cuprins de panică. 11 năpădiră toate întrebările și toate îndoielile. Dar mai ales o spaimă de ridicol : cum, un mic surîs poate să-i schimbe toată viața ?

10 Un an de zile a căutat sa se înșele, să refuze a cerceta pricina tulburării și a răsturnării complete ce a provocat în ființa lui întîlnirea aceea întîmplătoare de la logodna Corinei cu femeia care îi zîmbea acum. Cînd se înfiripa începutul de gînd că obsesia aceasta

poate să fie iubirea adevărată, căuta să-I smulgă din rădăcină ca să nu mai apară. De fapt ura tot ce nu era ea, aceea pe care nu voia s-o pomenească măcar în gânduri și care-i stăpînea toate ascunzișurile conștiinței.

„Dar dacă... ?”

întrebările erau de prisos. Își dădea seama cînd îi răsăreau că sînt ridicole. Orice ar răspunde, zarul eja aruncat. Dacă nu-l iubește ? Ce are a face ? Iubirea nu e tocmeală. Te iubesc pentru ca ma iubești. Asta merge cu femeile pe care le vezi dezbrăcîndu-se, sumdu-se în pat, oferindu-se sau lăsîndu-se violate. Iubirea nu cere nimic și oferă tot fără condiții. Iubirea adevărată e un destin, oricînd vine. Și împotriva ei întrebările și ezitățile și obiecțiile sînt jucăriile civilizației cu soarta.

încea să-și amintească toate vorbele ce le-au schimbat. Le auzea și i se păreau de o banalitate îngrozitoare. Totdeauna în dragoste cuvintele sunt banale și străine de simțirea oamenilor. Iubirea n-are nevoie de vorbe. Limbajul e un obstacol pentru adevărata iubire. Oamenji caută sa exprime prin semne sonore ceea ce e inexprimabil, ceea ce numai se simte și ceea ce fiecare simte altfel. De mii de ani miliarde de oameni au iubit și fiecare iubire a fost alta, nouă, originala, cu totul deosebită de a celorlalți...

„Iubirea adevărată e o jertfă!” își zise Pahonțu resemnat.

Avea presimțirea că va trebui să sacrifice tot pe altarul iubirii, fiindcă nimic nu e deasupra iubirii, nici onoare, nici datorie, nici obligații morale sau naționale sau familiale, nimic, ci iubirea e mai presus de toate. Yrînd-nevrînd toate trebuie să i se supuie fără murmur, cu bucurie și entuziasm.

Era totuși curios că iubirea aceasta, dacă era iubire, părea Imaterială. Pina a o cunoaște pe Cristiana, femeile i-au stîrnit întii pofta trupestă. Pe fiecare a dorit so sărute, so îmbrățișeze, so aibă, so supună și so domine. Pe ea nici o clipă n-a gîndit-o trupestă. Desigur făptura ei o dorea, fiecare pîrticică, dar nu cu simțurile. El își zicea că e iubirea pură.

Cînd apasă degetul arătător pe butonul soneriei, Toma Pahonțu își aminti cu o străfulgerare emoția cu care s-a apropiat întîia oară, de casa Belcineanu. Acuma era calm și mal ales avea o siguranță în sine și în viitor. Putea și reușea deplin să se stapînească. A avut tăria să aștepte nu o zi sau trei, ci o săptămîna încheiată, mulțumindu-se să întrebe odată la telefon de el, fără să se supere sau enerveze ca a trebuit să vorbească numai cu o jupîneasa. Azi venea să dea răspunsul lui Belcineanu. Au luat înțelegere de dimineață și Belcineanu a ținut sa adaoge că va anunța și pe Cristiana pentru orice eventualitate. El a zîmbît satisfăcut nu pentru asigurările lui, ci din pricina credinței puter-nice care-i spunea că acuma da, sigur, nu va merge în zadar. Știind precis cînd va veni Belcineanu, a sosit iar mai devreme, și încă cu jumătate de ceas, ca să poată fi singur cu ea, să mai trăiască în atmosfera ei și să respire aerul pe care-I respira ea. Nu mai planula să-i mărturisească nimic parcă i-ar fi spus demult tot ce a avut pe suflet..

Intrînd pe ușa salonului o văzu apropiindu-se. În salonul vechi, greoi, încărcat de mobile și bibelouri ca un magazin de antichități, în lumina ofilită ce se strecura prîn geamurile celor două ferestre, în atmosfera înăbușită, apăsata, d-na Belcineanu, într-o toaletă deschisă, părea o apariție anacronică. Surîdea, dar surîsul el răspîndea o bucurie melancolică. Ea însăși părea alta, mai trecută, mai depărtată, mai străină. Toma a privit-o uluit, ca și cînd n-ar fi recunoscut-o.

— Despre d-ta vorbeam, tocmai despre d-ta, zise ea întinzîndu-i mîna cu o cordialitate de bună prietenă. Bănuiam că ai să vii mai devreme decît te-ai anunțat... Dar n-am lăsat să plece pe Iuliana... Țin mult so iubești și so cunoști de aproape. E inima cea mai bună din lume, iar pentru mine e tot pe lumea asta !

Vorbind se schimba la față clipă cu clipa, ca și cînd apariția lui i-ar fi înviqrat sufletul. Toma socotea transformarea aceasta ca o minune care se adagă la

farmecul ei. Sărută mîna caldă și proaspătă cu buzele lui reci și o simți înfiorîndu-se.

5 D-na Iuliana Teleman i se păruse mai mult comică decît antipatică. Acuma parca și ea se schimbase. Observă ca nu-și vopsește părul și are cîteva şuvițe albe lîngă tîmple. Figura ei zîmbea, dar nu obișnuit artificial, ci un zîmbet puțin bătrînesc, aproape de mamă.

10 — Ma găteam să plec fiindcă-mi închipuiesc ca o să vorbiți politică și eu am groaza de politică, zise ea cu glasul fals de toate zilele, avînd însă în ochi o licărire blindă care îndemna să nu creadă ce rostesc buzele obișnuite cu minciunile convenționale.

15 Pahonțu se scuză c-a venit mai devreme dar a crezut... Se încurcă. D-na Belcineanu îi sări în ajutor repetînd ca ține să cunoască mai bine pe Iuliana, iar Toma mulțumi declarîndu-se onorat și mințind ca ținea chiar să facă o vizită la d-na Teleman care a binevoit odată să-l invite...

20 — Da, da ! aplauda Cristiana. Are să se bucure și generalul. Te apreciază foarte mult, firește ca erou în război... Dealtfel casa lor e aproape și casa mea. Cînd nu sînt la mine, sînt la ei !

25 Râse. Avea un rîs de fetiță... Atmosfera « limpezea. Emoția lui se risipea. Salonul nu mai părea așa de greoi, ci mai curînd intim. Conversația se închea normal, banal. Mai mult vorbea d-na Teleman, volubilă, trecînd de la una la alta cu ușurința fastidioasă a femeiei de lume. Pahonțu, cu toată siguranța ce se silea s-o arate, n-ar fi fost capabil să spuie nimic im-
30 resant.

Dealtfel nici nu-și dădea seama că nu vorbește sau că răspunde monosilabic la întrebările ce-l izbeau din cînd în cînd ca niște săgeți care parcă voiau să-l deștepte dintr-o reverie inconștientă. Nu mai era emoționat și nici înfricoșat sau intimidat. Într-o stare de beatitudine, avea totuși simțimîntul unei împliniri cînd omul nu mai dorește nimic, ci i se pare că timpul s-a oprit în loc și lumea întreagă s-a stins de n-a mai rămas decît fericirea lui... Se uita absent și totuși cu
40 un surîs care îi ungea fața ca o sudoare sau ca o febra. Dîn cînd în cînd privirea lui întîlnea ochii d-nei Bel-

cineanu care părea că-l diseacă și-l cîntăresc cu o curiozitate ieastămpărată... Apoi îi trecea prin minte că se goana ca un prostănac, dar gîndul i se topea îndată fără urmă în aburii moleșitori ai bucuriei...

5 Apoi deodată năvălit ca un vînt rece, Belcineanu, vesel, grăbit, energic. Făcea impresia că nici nu poate merge fără să dea din coate, ca să ajungă mai repede la țintă.

10 ^ — Credeam că ai să mă găsești acasă sigur! zise către Pahonțu după ce salută pe Cristiana și pe d-na Teleman. Degeaba am venit cu un sfert de ora mai devreme. Mi-ai luat-o înainte... Ești cel mai scrupulos român la întîlniri. Cu d-ta nu se poate glumi!

15 ^ — De data asta am venit înadins mai devreme ca să pot prezintă omagiile mele d-nei Belcineanu, spuse Toma galant. Știam că, dacă voi da peste d-ta întîi, o să ne luăm cu discuțiile și aș fi regretat să...

20 — Ești foarte amabil, întrerupse repede și cam ironic Belcineanu. Nevastă-mea trebuie să fie mișcata. E foarte sensibilă la astfel de gesturi !

— într-adevăr, aprobă Cristiana.

25 — Cine nu e sensibil la o curtenie ? întreba d-na Teleman. Mai ales noi femeile și în ziua de azi cînd curtenia e o floare atît de rară la butoniera domnilor!

— *Et voilà !* făcu Belcineanu arătînd teatral pe cele două femei și adaogînd apoi cu alt ton : Dar cel puțin ai luat ceva ? Un ceai ?...

30 Se servi ceaiul și convorbirea alunecă îndată la politică fără de care Belcineanu nu putea trăi. În sfîrșit cei doi bărbați urmînd să se retragă în biurou, Pahonțu își luă rămas bun, reamintind d-nei Teleman ca are să profite de invitația ei cît mai curînd, iar Cristiana îi mulțumi printr-o privire drăguță pentru promisiune...

40 De cum rămase singur cu Belcineanu, Toma își redobîndi întreaga siguranță. Răspunsul lui la propunerea de deunăzi era principial afirmativ. Credea ca va realiza lucruri folositoare, evident cu concursul unui guvern înțelegător. Dar nu vrea să fie înregimentat. Ca tehnician ar merge, ca partizan refuză. S-ar contrazice

cu sine însuși făcînd altfel. El își are concepțiile și credințele care, bune sau rele, sînt ale lui și la care nu poate renunța. În marginile cuviinței și a obiectivității, ar putea sprijini opera guvernului cît timp va promova interesul general. Desigur că *România* n-ar putea fi ostila unui guvern din care ar face parte și el, chiar numai ca specialist. Dar nici nu poate renunța la dreptul de critică, pînă cînd nu va fi lichidat criticismul în general care însă nu poate fi suprimat de un guvern de partid. Roagă pe Belcineanu să transmită și șefului său mulțumiri ca s-a gîndit la dînsul...

Belcineanu își freca mîinile și insista mereu să păstreze o discreție absolută.

— Tăcerea și discreția sînt esența reușitei în politică !

Pahonțu, într-adevăr cîntărînd bine propunerea lui Belcineanu, o găsea nu numai interesantă și măgulitoare, dar mai ales utilă pentru consolidarea lui socială. Rezervele ce le articula erau doar floricele tactice. La nevoie ar fi primit chiar să fie înscris în partidul național. Cînd nu-i va mai conveni, se va retrage cum a făcut și cu democrației... Să ajungi o jumătate de ministru într-un răstimp atît de scurt, e o onoare și o izbîndă. Se gîndea la Cristiana. Poate și pentru ea. Deșd ea era altceva...

Barbu Dolinescu nu se mai arătase pe la Pahonțu după incidentul de deunăzi la Făgăraș, încît^ auzindu-i glasul la telefon, aproape să nu-l recunoască. Studentul Ionescu și tînărul Cumpănașu au venit din cînd în cînd cu cîte-o notiță despre mișcarea fraților de cruce care dădea puține semne de viață, mărgînindu-se să lucreze anonim, cum declara emfatic Dolinescu cui îl întreba...

La ora șapte, foarte precis, cum anunțase,^ Barbu Dolinescu intră în redacția *României*, întovărășit de Ionescu. Toma se afla încă în conferința cotidiană cu redactorii principali. Fără să aștepte o secundă,

parcă graba ar fi avut o Importanță specială, dădu buzna în cabinetul directorului.

— A, Barbule, cu noroc ! striga Pahonțu cu un gest de parca ar fi vrut să concedieze îndată pe ceilalți.

Dolinescu avea o înfățișare solemnă. Nu-i dispăcea sau nu-l interesa prezența celorlalți. Se opri la o distanță de trei pași, rigid, militaros. Ionescu rămase puțin mai înapoi. Toata lumea, impresionată fără voie, se dădu la o parte, lăsînd pe Pahonțu singur în fața lui, în picioare, lîngă biurou... După cîteva clipe, fără a răspunde la întîmpinare, într-o tăcere calmă, Dolinescu începu cu glas care se aprindea din ce în ce ca o văpaie :

— Camarade, prin glasul meu îți vorbesc frații de cruce!... Ne cunoști, ne-ai înțeles dintru început și ne-ai sprijinit. În forme și cu mijloace diferite, urmărim aceeași țintă : renașterea neamului nostru buimăcit și bolnăvit de pacostea politica, năucit de vorbele goale, fățarnice, mincinoase și ticăloase ale vînatrilor de voturi... Sîntem încă puțini și slabi cei care ne-am încumetat să pornim lupta pentru deșteptarea poporului și mai ales pentru formarea românului de mîine, muncitor, harnic, cinstit și viteaz. Poate că noi sîntem numai avantgarda mișcării celei mari care dospește în măruntaiele neamului, poate că noi nu facem decît să deschidem și să netezim calea mîntuitorului care trebuie să vie și care se află poate în mijlocul nostru, undeva, încă necunoscut, așteptînd să bata ceasul cel mare... Noi ne facem datoria și sîntem gata să murim pentru biruința de mîine !... Deocamdată sîntem înconjurați numai de răuvoitori și de dușmani! Din toata presa, singur tu ne-ai îmbrățișat. Iar deunăzi, cînd ura și brutalitatea s-au năpustit asupra noastră să ne zdrobească, numai tu al sărit în ajutorul nostru și cu sprijinul tău am dobîndit dreptate!... Dragă prietene, frații de cruce nu uită niciodată fapta bună, precum nu iartă ticăloșia și pedepsește trădarea. Am venit să-ți mulțumim frățeste. Inimile noastre te simt și te proclamă frate de onoare.

E singura răsplata ce ți-o putem oferi, dar e din toata inima. Sa trăiești ! *

Pe când vorbea Dolinescu, de-afară, din strada, răsună din ce în ce mai tumultos marșul fraților de cruce.

5 Pahonțu întâi se miră nepricepînd nimic, pe urmă, impresionat poate mai mult de atitudinea decii de cuvintele prietenului său, ascultă cu emoție orgolioasă luînd și el poziție aproape militară ca un comandant care primește un raport.

10 — Cum sa-ți mulțumesc, Barbule, pentru surpriza asta frumoasă ! zise dînsul puțin teatral, potrivit situației.

15 îi strînse puternic mîna și-l sărută pe amîndoi obraji. Cîntecul corului subț fereastră continua cu o serenada medievală. Toma, de braț cu Dolinescu, ieși în balcon.

Jos, în stradă, aliniați în formație de parada, vreo două sute de frați de cruce cîntau și cîntecul lor energic părea o chemare de luptă ce se înălța pe brațele întinse în gesticul salutului roman.

20 Din toate părțile lumea alerga și se strîngea. Rîndurile fraților de cruce, în mijlocul mulțimii care se îngroșa mereu, erau ca sîmburele de sămînță într-un fruct în pîrguire.

25 — Camarazi ! strigă Pahonțu cînd marșul se sfîrși într-un acord mînios. Atenția voastră mă cinstește și mă obligă ! Sîntem demult frați de năzuință și de dragoste pentru neamul nostru pe care-l vrem înnoit, înălțat, înnobilat ! Mergem pe aceeași linie, chiar cînd

30 drumurile noastre par deosebite ! Viitorul e al nostru, viitorul cel mare, demn de un popor mare ! Noi luptăm pentru tot ce e mai sfînt pe lume, pentru mîntuirea neamului românesc ! De aceea lupta e grea, dar

* În contextul romanului, această retorică gongorică va fi amendată cu luciditate, odată cu evoluția caracterologică a lui Pahonțu („Mascarada cu serenada n-a avut alt scop decît să-l lege de mîini și de picioare în serviciul lui”, *infra*, p. 307). Replica lui Titu Herdelea care încheie acest dialog („nu ne trebuie manifestatii de simpatie din partea unor grupări intolereante, batăioate, puse pe harța și scandal...”, *infra*, p. 227—228) îngroașă, de asemenea, causticitatea subtextului.

și biruința sigură. Cine dezertează de la luptă, trădează neamul și trebuie expulzat din comunitatea românească... Eu însumi, aici, ma consider în serviciu comandat. Dacă m-aș abate de la idealul meu, aș sayîrși o trădare pe care nici moartea n-ar ispăși-o suficient, fiindcă ar fi renegarea rostului vieții mele. Lupta noastră nu admite ezitare sau retragere. Avem o singură lozinca ; înainte !

10 Aclamațiile fraților de cruce fură reluate și multiplicare de mulțimea care se îmbulzea curioasă, cuprinsă de o însuflețire epidermică, în vreme ce Toma Îmbrățișa iarăși pe Dolinescu și apoi pe tînărul Ionescu.

15 Urmă o comandă scurtă și într-o clipire rîndurile se rupseră, iar frații se amestecară. În mulțimea adunată. Cînd sosiră comisari de poliție și un detașament de jandarmi, în pas alergător, să restabilească ordinea amenințată, lumea se împrăstia singură, încît forța publică nu mai avu decît să bruftuluiască în zadar oamenii pașnici...

— Ce-a fost asta, bătrîne ? întrebă Pahonțu mai tîrziu, cînd rămaseră singuri, pe Titu Herdelea.

25 Era încă emoționat. Gestul acesta romanțios i se părea că are ceva eroic în îndrăzneala și rapiditatea lui, regizat ca un spectacol teatral. Dealtfel toți redactorii au fost mișcați, inclusiv Herdelea care însă acum, dezmeticit, dădea înapoi:

— Ce să fie, dragă directoare, decît o obligație și un legămînt în plus pentru tine ! răspunse dînsul. Și mai ales pentru *România!* Pentru tine poate să fie de folos, deși un om politic adevărat își ia obligațiile singur, nu lasă să i se impună de cei ce au nevoie de serviciile lui. Nu tăgăduiesc totuși ca poate să constituie o treaptă de ascensiune în cazul cînd mișcarea ar birui, ceea ce e destul de problematic... Pentru gazeta însă nu sînt folositoare astfel de manifestatii nici măcar ca reclamă. Trei sute de băiețandri d-ăștia fanatici sperie și îndepărtează trei mii de cititori pașnici... Noi vrem să fim un ziar cu cît mai mulți cititori, iar nu organ de dezbinare între diferite categorii de cetățeni. Noua nu ne trebuie manifestatii

*¹

de simpatie din partea unor grupări intolerante, bă-
tăioase, puse pe harță și scandal...

5 Toma își zicea, ascultându-1, că Herdelea, cu cât
îmbătrânește cu atât devenea mai burghez, mai strimt
și mai neînțelegător, cu idealuri care se mărgineau la
satisfacția burții ; era gazetar nu din pasiune, ci ca
o simpla slujbă de biuro... El era convins ca mani-
10 festația fraților de cruce îl va spori în ochii d-nei
Belcineanu. Nu se gîndea că îl va iubi sau îl va iubi
maî mult, ca și cînd ar fi fost sigur că iubirea exista
deja întreaga și nemăsurata...

15 în fiecare zi se gîndea sa meargă la Belcineanu și
nu se ducea. Apoi de cîteva ori își propuse să facă
vizita ^anunțată la d-na Teleman unde ar putea sa
întîlnească și pe Cristiana. Amîna mereu. Dealtfel
vîața, cu micile ei întîmplări cotidiene, îl absorbea.
Ziarul îi cerea eterne griji, orîoît îl creștea tirajul.
Administratorul îi prezenta bilanțuri deficitare cu toate
20 că vînzarea era buna, adăogînd insinuant ca nici un
ziar nu poate trăi din veniturile văzute, mai ales la
noi și cînd faci și politica. Nu voia să-i priceapă alu-
ziile, iar cînd insista, îl ocăra că e administratm* prost
și leneș dacă nu e în stare, la un jurnal reputat ca
25 *România*, să aibă publicitate care să completeze
golurile...

în lumea politică începuse obișnuita efervescența de 1
toamna din preajma deschiderii Parlamentului. Gii-
vernul se zicea ca luptă cu dificultăți financiare și J
cu neînțelegeri programatice și că se silește sa amîne |
30 deschiderea Camerelor unde ar avea mai multe corn- "f
plicații de înfruntat. Obținînd prorogarea, presa gu- J
vernului o înfățișa ca o mare victorie și ca o mani- I
festare de încredere specială din partea regelui. Lumea |
politică cunoștea șubrezenia situației, iar ziarele spo-
35 reau tulburarea și nesiguranța publicînd fel de fel de I
știri, care de care mai fantastice, culese fie din bîr- J
felile cluburilor și cafenelelor, fie de pe la politiciann |
paraponisiți, fie născocite de imaginația reporterilor.^
40 *România* anunța mereu căderea guvernului la datei
fixe și făcea pronosticuri asupra guvernului viitor...|

Trăind într-o atmosferă etern agitată, viața acasă
îi părea fadă și insuportabilă. De fapt de cînd sa
întors Virginia din vilegiatură, familia nu și-a mai
regasn liniștea adevărată. Ieșirea lui din dimineața
5 ceea a ridicat un zid pe care nimic nu l-a mai putut
sfărîma, deși peste aventura cu Tatiana, ca o rătăcire
trecătoare, Virginia a tras cu buretele. între ei stăruia
o răceală pe care n-o risipea nici o încercare de apro-
piere. Toma găsea mii de pretexte să lipsească de la
io masă, iar ea nici nu-l mai întreba cînd telefona ca
va lipsi. .

Peste vreo săptămîna de la manifestația fraților de
cruce a avut loc logodna Cintiei cu Ionescu. Virginia
schimba inelele. Toma nu putea lipsi. Dealtfel afară de
15 ei și Dolinescu n-a mai fost nimeni străin... Era dumi-
nică. După vecernie s-au dus cu toții la biserica unde
au jurat întemeietorii frăției de cruce. Același preot
bătrîn, în fața aceluiași altar a slujit logodna.

20 în bisericuța goală slujba răsuna mai misterios și
mai sfînt. Cei șapte oameni ascultau cu evlavie adîncă,
afara de Toma care se simțea străin, ale cărui gînduri
rătăceau aiurea...

După ceremonie, Virginia îmbrățișa pe Cintia și
deodată se porni pe un plîns atît de amarnic că tru-
25 pul îi tremura ca zguduit de friguri. Numai cu greu-
tate reuși logodnica s-o domolească cu sărutările și
șoaptele ei mîngăietoare.

30 In același timp lăcrima molcom și bătrînul Cumpă-
nașu, încît Pahonțu, ca să mai însenineze atmosfera,
încerca să glumească :

— Degeaba, tot Ardealul mai sentimental !

După frămîniările din culisele politice, pe care presa
le-a răscolit și vînturat toata luna octombre, pra-
bușirea guvernului, numai cu trei zile înainte de deschi-
35 derea Parlamentului, n-a mai fost o surpriză. Mai
ales ca în primele zile din novembre șefii partidelor

s-au prezentat pe rînd la Palat sa expuie regelui programele lor sau situația așa cum o vedeau. Nici în privința fericitelor moștenitori nu exista în realitate nici o îndoială. Toată lumea, chiar și concurenții, recunoșteau în surdina că singur partidul național poate fi luat serios în seamă.

Mai înainte de căderea guvernului, Pahonțu a anunțat ca sigură venirea la cîrmă a partidului național, publicînd și lista probabilă a viitorului guvern național. Era un fel de a da concurs partidului, de a-și asigura realizarea propunerii lui Belcineanu și mai cu seamă de-a satisface o curiozitate bolnăvicioasă a publicului.

Lumea urmărea într-adevăr schimbările de guvern și luptele politice în general ca un spectacol de teatru sau de sport. Politica era o preocupare de fiecare clipă a tuturor pentru ca numai prin politică se obțineau slujbe și diverse avantagii morale sau materiale. Cît timp au alternat la conducerea țării două partide mari, stăruia credința că se poate face dreptate și o selecție naturală după talentul fiecăruia. Din clipa însă cînd puterea a fost încredințată unui partid fără cadre numeroase, echilibrul s-a zdruncinat. Micul partid vrînd sa dovedească lumii că totuși e mare, a trebuit sa pună în locuri de răspundere oameni fără merite sau numai cu meritul de a fi partizan, devalorizînd astfel dintr-o dată toată conducerea țării. Oameni, care prin meritele lor n-ar fi ajuns nici șefi de biuro, s-au pomenit peste noapte prefecți, primari, deputați... Din aceeași clipă a început fărîmlarea partidelor, căci orice nemulțumit ambițios, cu o suită oarecare de partizani improvizați, avea dreptul să spere ca va fi chemat cîndva la conducerea supremă...

Deși soluția crizei a fost cea normală, deși partidul național a dat un guvern unitar și disciplinat, iar șeful partidului și al guvernului avea un prestigiu personal care impunea respect nu numai partizanilor ci și adversarilor — lupta de dărîmarea împotriva lui a început chiar de-a doua zi. Se lansau mereu informații din sursa absolut sigură despre conflicte imaginare,

în guvern sau între guvern și coroana. Pentru că marile publice se pasiona după astfel de știri politice, indiferent dacă erau adevărate sau false, presa se credea obligată să-i servească zilnic toate zvonurile, clevetirile, Intrîgăriile ce se inventau sau se colportau prin cluburile și cafenelele Capitalei. Minciunile cotidiene creau în țară o liniște și o febră specială ca la un spectacol sportiv încît se așteptau neconținut evenimente și răsturnări. Simțea toată lumea că sistemul e catastrofal, ca stînjenește viața și periclitează viitorul... Și totuși alunecarea continua din ce în ce ca și cînd carul statului ar fi apucat fără frînă pe un povârniș și nu se mai putea opri din coborîre...

Campania subterană împotriva noului guvern o duceau toate cele treisprezece partide rămase în opoziție. Coaliția de sub conducerea d-rului Ionescu era nemulțumită că a trebuit să plece de la putere abia după un an, deși roadele guvernării ei se manifestau într-o mai accentuată destrămare generală. Partidul radical nu făcea opoziție pe față, dar ar fi fost bucuros să reia guvernarea. Iar celelalte, partidele mici, țipau împotriva „rotativei”, revendicînd pentru ele, fiecare, puterea sub motiv ca țara le vrea, cu toate că unele nu erau în stare să trimită nici măcar un deputat în Camera.

Guvernul național deocamdată, fără sa se impresioneze de ofensiva zvonurilor, se ocupa de pregătirea alegerilor parlamentare. Belcineanu, noul ministru de interne, se afla în mare activitate, deși era secondat de doi subsecretari de stat, fiindcă asupra lui apăsă răspunderea alegerilor. Față de persistența colportării știrilor vădit mincinoase, a trebuit să convoace într-o zi pe directorii ziarelor și să-i roage să se abțină de-a mai da ospitalitate tuturor micilor infamii, amenințînd politicos ca altminteri va strînge șurubul cenzurii... Totuși deveni repede cel mai popular ministru, numele lui figurînd mereu în toate ziarele sub diverse forme, pentru că avea grija de-a primi cît mai des pe reporterii făcători de reputații politice și de-a le oferi informațiile și plicurile cele mai diverse.

Pentru ca Parlamentul să păstreze un contact mai intim cu presa, guvernul a oferit directorilor celor mai importante ziare, vreo cinci, câte-un mandat de deputat pe listele guvernului, firește, fără nici o condiție.
5 Un singur director a refuzat declarînd că dorește să-și păstreze intactă independența și obiectivitatea.

în clipele cînd noul guvern depunea jurămîntul, Pahonțu a telefonat la Belcineanu acasă să prezinte felicitări doamnei. Un pretext ca să-i audă glasul. Glasul
10 răspunse puțin ironic și trist ca va transmite felicitările. Pahonțu se zăpăci. Spera să audă o dragălășie. Ce-o mai fi la mijloc ? Nici o simplă felicitare nu vrea să păstreze de la dînsul ? Și el care nu mai trăia decît în speranța ei...

15 Din prima zi Belcineanu l-a poftit acasă la o mică consfătuire. Era de fapt o simplă atenție, vrînd să-și menajeze sprijinul *României*. încolo nu i-a spus nimic, ci doar s-a lăudat cu perspicacitatea-! fără pereche și mai ales cu simpatia specială ce i-a aratat-o regele chiar cu ocazia jurămîntului. Spera astfel să contrabalanseze legenda scornită de adversari ca regele nu-l poate suferi dintr-o antipatie organică ce i-o inspiră.

25 Cu acest prilej Pahonțu l-a declarat că, din partea *României* dorește neapărat să candideze Titu Herdelea, el însuși renunțînd bucuros în favoarea prietenului... Belcineanu protestă că nu se poate să lipsească din Cameră, că lui Herdelea are să-i dea o compensație, în zadar. Toma ținea negreșit să facă o surpriză lui Titu prin care să-i răsplătească lealitatea. în cele
30 din urmă Belcineanu făgădui solemn să găsească și pentru Herdelea un mandat, deși are să fie foarte greu ca sînt multe cereri... Pahonțu totuși nu sufla nici un cuvînt pînă cînd, după sugestia lui, ministrul îi hotărî al doilea loc pe lista de la Năsăud-Bistrița, județul lui natal.
35

— Ce-aî zice, bătrîne, să fii deputat de Amaradia ? întrebă Toma care se invitase la o cafea la d-na Niculina.

Herdelea zîmbi resemnat. Nu rîvnește deloc.^Vremea lui a trecut. Niculina însă interveni indignată :

— Așa ai fost tu totdeauna de ai rămas la coada altora... De ce n-ai vrea adică ? Dar zi mai bine ca
5 n-are cine să te aleagă !

— Ei atunci afla că vei fi deputat, dragă bătrîne f izbucni Pahonțu cu bucurie. Ești ales gata, căci locul e sigur !... Numai de forma va trebui să te arăți puțin în județ sa...

10 Crezînd că e o farsa, d-na Herdelea se supără întîi, ca pe urma fericirea să fie mai mare. într-un moment de expansiune se repezi și îmbrățișa pe Toma — cea mai mare onoare posibilă dat fiind că era primul bărbat, afară de soțul ei, pe care îl îmbrățișa.

15 — Ce păcat că nu e și Zachî acasă să se bucure cu noi ! exclamă Niculina ștergîndu-și lacrimile. A avut dreptate el că d-ta ești cel mai simpatic om din România. Eu, de, spun drept, asta-vara cînd umblai și te făceai de rîs cu fița ala, te cam scărmănăm...

20 Herdelea, copleșit și cu ochii în lacrimi, murmura întruna :

— Măi Toma, cum să-ți mulțumesc...

în timpul crizei Pahonțu fusese zilnic la Rotaru, mai mult la minister decît acasă. Rotaru regreta plecarea
25 de la putere, întîia oară de cînd făcea politica. Opoziția îl spăimînta. Simțea că nu va mai putea pătrunde în Parlament, deși era șeful organizației democrate din Capitală. Vechii democrați urau pe prietenii lui Rotaru care, deși puțini și fără merite, au acaparat locurile de conducere și în timpul guvernării au profitat cît au putut.
30

— îmi vine să ma retrag de tot din viața politică, zise Rotaru, invidiind puțin pe Toma care avea mandat asigurat.

35 — Adică de ce ? striga Pahonțu. Mai bine fă-ți un partid al d-tale !... Bani ai, popularitate ai, talent ai... Ca mîine prim-ministru !

Surise și Rotaru, mai melancolic :

— Ei, mai știi ?... La urma urmelor...

în toiul campaniei electorale cu inevitabilele hărțuiri și scandaluri, care l-au pasionat totdeauna, Toma Pahonțu era acum mai trist și mai amant ca oricând. Mulțumit ar fi fost numai dacă Cristiana ar fi devenit prietena, iubita, soția lui, s-o vaza și s-o audă și s-o simtă mereu lângă el. Dorul îi rodea inima ca o rană, întocmai ca odinioară când era elev la Pitești și iubea pe sora prietenului său și-i făcea versuri și umbla noaptea prin fața casei, pe subt ferestrele negre, plângînd fără nădejde.

JDe multe ori avea impresia ca viața i s-a sfărîmat, că nu va mai fi capabil să realizeze nimic. Ambiția de-a ajunge conducătorul țării nu-l mai interesa decît ca un mijloc de-a pătrunde în lumea ei. Devenind subsecretar de stat credea că se va apropia și de ea. Dar își aducea aminte că chiar acest subsecretariat l-ar avea prin mijlocirea soțului ei, oarecum o pomană și a ei și deci nou motiv de Inferioritate. Și încă e de văzut dacă promisiunea se va realiza într-adevăr, căci Belcineanu, de când era ministru, o singură dată i-a mai pomenit, cu jumătate gură, amînînd afacerea după alegeri, ceea ce dealtfel părea natural.

Numai de dragul ei a apucat să se împrietenească cu Belcineanu pe care în sine nu-l putea suferi. Și totuși n-a profitat nici măcar de invitația ei. Afară de atunci când a mers pentru Belcineanu, n-a mai avut curajul. Telefonase de cîteva ori, căutînd totdeauna pe Belcineanu, știind că nu e acasă, și sperînd să se nemerească ea la aparat. A treia oară și-a dat seama din glasul ei ca trucul e prea copilăresc.

Se pregătea mereu să meargă la d-na Teleman și mereu amîna, de rușine și de teamă că se va trăda.

În sfîrșit cu vreo zece zile înainte de alegerile fixate în preajma Crăciunului, într-o după-amiază, când s-a simțit mai nenorocit, s-a dus și a avut norocul s-o găsească singură.

După cîteva cuvinte despre alegeri și politică, inevitabile, d-na Teleman a pomenit despre Cristiana, sfîrșind cu un suspin :

— E o ființă fermecătoare !

— O, da ! se grăbi Pahonțu să aprobe. într-adevăr fermecătoare !...

— Eu o cunosc de copil și-i sînt mai mult decît prietenă... El, domnule Pahonțu, crede-mă pe mine: nu există o ființă mai leală, mai curată, mai sensibilă ca Cristiana ! Și poate nici mai fără noroc !

Încetul cu încetul, mai stîrnită și de întrebările lui răzlețe, dar mai mult din marea dorință de a-și justifica și înălța prietena, d-na Teleman povesti atîtea lucruri mici și mari din viața Cristianeî încît imaginea ei dobîndea reliefuri noi pentru Toma.

— Cristiana trăiește o viața dublă î spuse într-un moment d-na Teleman. Cu două aspecte bine și complet despărțite. Una e viața ei în lume unde apare orgolioasă, fericită și calmă încît stîrnește invidii și uneori ura; alta este apoi viața cealaltă, de toate zilele, acasă, într-o singurătate rece, cu simțimîntul inutilității în lume, fără nici o speranță de îndreptare sau de viitor.

La vîrsta de zece ani a rămas orfană de mamă, iar peste vreo doi ani a căpătat o mamă vitregă tînara, numai cu vreo zece ani mai mare ca ea. Cristiana adorase pe mama ei atît de mult că de cea vitregă nu s-a mai putut apropia. A crescut mai mult singura. Bucuriile copilăriei au fost numai ceasurile petrecute cu d-na Teleman oare fusese prietenă mai tînăra a răposatei. D-na Teleman a devenit a doua ei mamă la început, iar pe urmă tovarășa, sfetnica și prietena nedespărțită. Din copila zburdalnică, expansivă, plină de veselie și de franchisețe, s-a dezvoltat o domnișoară închisă și rece. Cu cît creștea, cu atît se apropia mai mult de Iuliana. La Iuliana își petrecea vacanțele și Iuliana a introdus-o în lume. Pierderea mamei și apoi înstrăinarea tatălui părea ca a zdrobit în inima ei resortul tinereții. Se făcea visătoare. Spera o înnoire mare printr-o iubire mare, eroică și romantică. Aștepta apariția unui cavaler falnic și viteaz, care s-o salveze din casa tinereței fără bucurie, pe care să-l iubească și căruia să i se dăruiască pînă la propria-i nimicire. Idealul ei era Lohengrin pe care ea l-ar fi iubit fără

curiozitatea Lisei și l-ar fi păstrat totdeauna printr-o credință nemărginită. Fără a fi urmat studii serioase, era n cititoare pasionată și inteligentă. Cu un ascuțit simț de observație vedea goliciunea sufletească a pre-

5 tendenților care începeau s-o asalteze și care nu doreau dragostea ei adevărată, ci un tîrg sau o învoială în care ea n-avea decît rolul de marfă...

Pe urmă a apărut Belcineanu. A interesat-o, deși mult mai bătrîn, prin aureola de luptător neînfricat,

10 ridicat de jos, împotriva unei lumi de dușmani care totuși îi recunoșteau talentul. D-na Teleman a sfătuit-o insistent să nu se grăbească și, în orice caz, să se fe-rească de Belcineanu. Cristiana avea pe atunci două-

15 zeci și patru de ani. (Pahonțu, coroborînd cu alte date, calculă în gînd că are vîrsta Virginiei.) Se simțea matura și grăbită de emancipare. Decît aservită unui pretendent tinerel gol și cu pretenții, mai bine tova-rășa unui ministru alături de care va putea trăi din

20 plin. Bătrînul Tomșa, ca totdeauna, a lăsat-o sa facă după cum o tale capul ; în realitate se dezinteresa. El era îndrăgostit de a doua nevasta și dragostea-i creștea pe cît îi sporeau anii. Măritîndu-și fata avea impresia că mai întinerește. Căsătoria Cristianeii nu-i pricinuia

25 nici măcar plictiseli materiale ; fata avea zestrea mamei sale pe care și-o administra singura de cînd devenire majoră.

Decepțiile au venit mai curînd decît a crezut d-na Teleman. Belcineanu s-a dovedit de un egoism atît de cutropitor că viața cu dînsul ajungea un chin. Nu era

30 nici bun, nici rău, ci de o indiferență care ucidea clipă cu clipa orice elan. Cristiana l-a interesat ca noutate, trupește, cîteva luni, pe urmă a rămas un sim-plu obiect de lux și un decor frumos, necesar și folo-sitor pentru viața și mai ales pentru cariera lui, căci

35 un om politic trebuie să aibă o casă mare, să pri-mească lume și să iasă în lume, iar pentru aceasta e indispensabilă o femeie frumoasă, de neam, cu relații mari. La el interesul politic prima. Niciodată n-ar fi sacrificat o întîlnire politică de dragul unei femei și

40 mai puțin încă de dragul femeiei lui...

Decepția s-a transformat în dezgust cînd Cristiana a băgat de seama că Belcineanu ar fi în stare s-o utilizeze pentru scopurile lui politice... Astă-vară a refuzat să primească pe Pahonțu pentru ca Belcineanu

5 încerca (așa, cel puțin, i se părea ei) să-l momească abuzînd de sentimentele lui față de ea...

Pahonțu asculta îneîntat dar „și puțin speriat. Era fericit ca poate vorbi cu cineva despre Cristiana, dar se simțea încă prea străin pentru a auzi destăinuiri

10 asupra vieții el Intime. Indiscreția îl jena ca și cînd s-ar fi uitat pe gaura cheiei și ar fi surprins-o goală. Sorbea cuvintele d-nei Teleman și se bucura de sufe-rințele Cristianeii încît trebuia să facă o efortare să-și ascundă bucuria. Parcă toate amărăciunile ei de azi ar

15 fi fost motive de speranța pentru dînsul.

Dealtfel și d-na Teleman își dădea seama și din cînd în cînd se întreruipa și explica motivele care o îndreptățesc și chiar o obligă să-i povestească lucruri

20 pe care le cunosc numai intimii lor.

— Aș vrea să înțelegi deplin sufletul Cristianeii! insista ea. Tocmai pentru că a avut față de d-ta unele gesturi inexplicabile și care totuși se explică atunci

cînd cunoști mai bine împrejurările...

Convorbirea se prelungea. Toma începea a se simți bine în rolul de confident și depozitarul unei taine

25 despre Cristiana. La urmă apoi întrebă deodată, a-proape involuntar :

— Dar de ce mai continuă viața asta cînd depinde numai de voința ei să o curme și să înceapă alta ?

Zîmbind și totuși misterios d-na Teleman răspunse că întrebarea aceasta, atît de naturală, i-a pus-o și ea

30 Cristianeii demult și de multe ori. A mers chiar atît de departe că a sfătuit-o sa divorțeze pînă ce nu apucă sa se obișnuiască cu o căsnicie imposibilă. Cristiana

35 dintr-un orgoliu copilăresc, nici n-a vrut să audă, la început... Mai tîrziu a intervenit și bătrînul Tomșa. A avut cîteva explicații severe cu Belcineanu, de pe urma cărora au rupt relațiile cu desăvîrșire. Bătrînul atunci

40 i-a spus Cristianeii că nu vede altă ieșire decît dlvor-țul fără zăbavă. Ea a mai rezistat totuși. Abia de-acum un an a început să se împace cu gîndul despărțirii. De

cîteva luni ştie şi Belcineanu. Cînd i-a spus, a fost foarte mirat. Dar a consimţit principial şi a pus doar condiţia să amine pînă va veni la putere ca nu cumva divorţul să-i facă vreo încurcătură în combinaţiile politice...

Pahonţu a plecat. In gînd repeta neîncetat, ca un ecou :

„Va sa zică divorţează...”

Peste cîteva zile Pahonţu fu chemat de d-na Rotaru. Era tocmai ora consfătuirii redacţionale de seară şi-i venea greu să plece. Glasul ei în telefon avea însă atîta insistenţa, pîrînd în acelaşi timp şi înăbuşit de lacrimi, încît Pahonţu îşi luă pălăria.

10 — D-ta ştiai ca Rotaru trăieşte cu o actriţă, îl întîmpină Eva plînsa, cu figura răvăşită, scormonindu-l cu o privire frămîntată de speranţă şi de neîncredere.

15 Toma rămase perplex. înfăţişarea ei grava, ca şi tonul grav al întîmpinării care nu era nici întrebare şi nici afirmaţie, arătau că sufletul ei clocotea de durere. Cuvintele însă, o reminiscenţă parca din vreo piesă de teatru perimată, răsunau comic mai ales că în lumina electrica, prea puternică şi cruda, faţa ei arsă de lacrimi şi de spaimă părea mai bătrînă, încadrată şi de
20 părul în care firele albe se împleteau mai abundente, dominant.

— Pentru asta m-aţi chemat, doamnă ? zise Pahonţu fără să-şi stapînească decepţia.

25 Regreta imediat răspunsul dîndu-şi seama că e o nedelicateţă să dispreţuieşti chiar exagerarea omului care suferă. Corina, pusă în curent, era de faţă, îngîndurată şi compătimitoare. Auzindu-Î întrebarea, ridică

spre el niște ochi speriați. D-na Rotaru se cutremura revoltata :

— Ți se pare puțin lucru nenorocirea unei familii ?... A, desigur, d-ta care asta-vară... Poate ca m-am înșelat când ți-am telefonat. Corina a avut ideea, ca eu nici nu mai sînt în stare să gîndesc... De trei zile, singura, mă zbugium și... nu, nu, alta soluție nu e decîi divorțul î

Își frîngea mîinile și lacrimile îi năpădiră obrajii parca neînțelegerea lui l-ar fi sporit disperarea. D-na Cornoiu a venit alaltăieri dimineața s-o vază pentru altceva, dar a început, glumind, cu asta și n-a mai putut schimba vorba, deși a încercat mereu, vazănd c-a făcut o gafă. Nu știa nici ea nimic precis; auzise undeva că Rotaru are o legătură de dragoste cu o actriță. N-a crezut. Dacă ar fi crezut, nu i-ar fi spus. Trebuie să fie o clevetire, ca atîtea altele... Eva, cu pumnalul în inimă, voia certitudinea. Pe cît l-a iubit totdeauna pe Costică, pe atîta l-a suspectai. Fiindcă îl iubea mult, îl credea bărbatul cel mai cuceritor după care se prăpădesc toate femeile. Durerea ei mare era ca-l credea incapabil să reziste, încît era convinsă că o înșeală, dar știe sa se ferească și nu-l poate dovedi. Acuma avea începutul de dovadă. Ieri noapte a cercetat în ascuns agenda lui Costică și a descoperit, printre clienți, procese și alte notițe, numele Nina care se repeta des, fără nici o altă indicație. Nu i-a fost greu să o identifice. Nu există decît o singură actriță, cunoscută și frumoasa, Nina Georgescu. Toată ziua de ieri a răscolit, a cernut și a coroborat amintiri despre fapte și întâmplări petrecute de vreun an încoace și toate îi confirmau bănuielile. Acum putea reconstitui pas cu pas aventura, de la prima seară cînd, sub pretextul unei mese politice intime și foarte importante, a venit acasă pe la trei dimineața, el care refuza să iasă seara chiar la teatru. Se lămureau acum atîtea lucruri care păreau ciudate și inexplicabile : pasiunea pentru teatru, grija de-a nu lipsi de la premiere, interesul uneori comic pentru podoabele femeiești și dezinteresul pîna la totală indiferență față de casa și familia lui... Aseară,

la masă, de față cu copiii și cu Danciu, l-a întrebat cine e Nina pe care a văzut-o întâmplător în agendă aproape pe fiecare pagină ? Rotaru s-a roșit puțin, cîteva momente a tăcut, a schimbat o privire fugitivă cu Danciu și pe urmă a răspuns ironic: „Va să zică îmi controlezi agenda, iubito ?... Ia seama sa nu descoperi secrete!” Eva a observat că ocolește răspunsul. Prin urmare era adevărat. Zise privindu-l lung : „Am aflat destule”. Glasul și ochii el plîngeau de tristețe,

dar în atmosfera mîncării și cunoscută fiind mania ei geloasă, cuvintele stîrniră veselie celorlalți încît nu mai insistă... Pe urmă indiciile de vinovăție s-au înmulțit. Agenda dispăru din buzunarul vestei unde o purta totdeauna. Iar azi după-amiazi, controlîndu-l cu te-

letonul, nu l-a găsit nici la tribunal, nici la club, nicăiri. Nu mai putea îndura singură chinul. A chemat pe Corina. Avea hotărîrea definitivă : să divorțeze, fiindcă, după nenorocirea asta, ar fi imposibil să continue conviețuirea.

— Dar, doamnă, poate că...

Pahonțu voia să Spuie că poate nu e nimic adevărat. Se opri de frică să nu i se citească minciuna pe față. Își amintea cum a întîlnit pe Nina Georgescu de doua ori la ministerul lui Rotaru. N-a dat importanță. O escapadă. Se vede însă că bătrînul s-a aprins, dacă legătura durează de atîta vreme... împotriva așteptării, d-na Rotaru nu protestă. Numai cînd tăcerea lui bruscă înăbuși orice speranță, întoarse fața spre el și, schițînd un zîmbet sarcastic, zise trăgănat:

— *Vezi*, nici d-ta nu îndrăznești sa nu crezi !... Din nenorocire nu mai încipe nici o îndoială, nici una, așa că trebuie sa ne des...

Nu putu sfîrși cuvîntul fatal care se înecă într-o izbucnire de plîns... Corina, obișnuită să facă haz de gelozia mamei sale, simțea ca acum e vorba de ceva grav și simțămîntul acesta o speria și o rușina, încît era stîngace și nenaturala parcă ar fi încercat o haina nouă rău croita. Strigă deodată exagerat de compătimitor, parînd astfel necuviincioasa :

— Ei nu, zău, mama dragă... Liniștește-te, ce Dumnezeu... Devenim ridicoli...

5 D-na Rotaru n-o auzi. Amărăciunea stropită de lacrimi se potolea întocmai precum jăratecul stropit cu apă își domolește dogoarea. Corina regreta c-a mai vorbit. Se plecă și-i sărută mîna bîlbîind :

— Măicuța noastră scumpă și bună și iubită ji...

10 Toma rămăsese în picioare, lîngă masă. Se simțea de prisos și asta îl enerva ca o umilință. Ar fi plecat și nu îndrăznea, cum nu îndrăznea nici să vorbească negăsind nimic potrivit siruației. Se întreba de ce l-o mai fi chemat pe el, un străin, în loc să facă apel la o ruda ? îl jena amestecul în intimitățile altora, cum l-ar fi jenat amestecul altora în intimitățile lui... Corina îi făcu semn să ia loc, în vreme ce d-na Rotaru, mai liniștită puțin, reîncepea povestirea amănuntelor.

Peste vreo jumătate de oră sosi Rotaru senin, calm. în atmosfera apăsată aducea un val de înviorare.

20 — Mi se pare că v-am surprins într-un complot făcu dînsul glumeț. Apropîindu-se însă de Eva și văzînd-o plînsă, deși ea se silea să zîmbească, înțelese ceva și urmă cu glasul mai scăzu-, și puțin îngrijorat ; Nu cumva tu, iubito, ești...

25 Schimbarea tonului și îngrijorarea_lui părea pentru Eva alte dovezi de vinovăție. Bucuria involuntară din clipa cînd l-a văzut intrînd s-a stîns sub năvala unei răbufniri de ura. Ferindu-se cu groază de îmbrățișarea lui, întreba aspru :

30 — Unde ai fost, Costică, toată după-amîaza ?... Te-am căutat și la tribunal, și p'e la cluburi, și...

Rotaru încercă iar să glumească :

— Unde am fost ?... Nu știi, iubito ?... în București.

35 Eva îl străpunse cu o privire disprețuitoare, dar raspunse cu glasul iar încărcat de plîns :

— Ma mir ca-ți mai vine să glumești... O, cît ești de... Dar e inutil ! Acuma știu, Costică !... De ce vrei tu să distrugi o familie, să...

40 Bărbatul se opri. Apostrofa ei îl jicnea și-l umilea, mai ales față fiind și un străin. Ripostă cu un aer de oboseală :

— ^ Iar începi iubito ?... Nu se mai isprăvește niciodată povestea asta?... Nu-ți dai seama că mă amărăști degeaba ?... O viață întreagă, veșnic același cîntec ! Am îmbătrînit și tot n-am scăpat de bănuiele tale... Nici de ridicol nu ți-e frică !

5 D-na Rotaru nu asculta ce spune, dar îl vedea liniștit, aproape nepăsător și era sigură că minte. Voia să-l înfrunte, să-l silească să mărturisească și se pomeni copleșita de lacrimi de nu mai putea rosti un cuvînt. în sufletul ei se vîlmășea iubirea cu ura și' cu deznădejdea într-un vârtej amețitor.

— Nu, nu, iubito, fii cuminte ! urmă Rotaru citîndu-i durerea. Trebuie să vorbim serios ! Dacă crezi tu că e nevoie...

15 Ca și cînd abia atunci și-ar fi adus aminte ca nu sînt singuri, avu o secundă de ezitare, apoi reluă către Corina și Pahonțu :

20 — Lăsați-ne singuri, vă rog... Vă rog foarte mult!... Tu du-te, Corinel, la casa ta !... Iaca, are să te conducă Toma... Aveai ceva cu mine, Toma ?

— L-am chemat noi, lamuri Corina.

— Bine... Atunci la revedere ! zise Rotaru.

-5 Corina îmbrățișa pe maică-sa care plîngea domol, pe urmă pe tatăl său și ieși cu Pahonțu oare se înclină fără un cuvînt. Afara însă Corina se răzgîndi :

— Eu mai rămîn, Toma ! Am să iau masa aici ! Teofil e în propaganda electorală cu Belcineanu, sînt singură acasă... Mai bine stau lîngă măicuța, săraca .'

— Cum, și tu crezi că... ? se mira Pahonțu.

30 — Ce importanța are adevărul dacă măicuța suferă ? zise Corina mișcată.

Toma se grăbea să ajungă înapoi, la redacție. Ar fi luat automobilul lui Rotaru, dar nu era la poartă. Servitorul îi spuse că domnul a venit cu mașină de piață.

35 Porni pe jos pînă la stația de trăsuri, gîndîndu-se dacă u iubire cu adevărat mare, poate să meargă pînă la renunțare. Urcîndu-se în mașină, își zise :

— Iubirea care renunță nu mai e iubire Eu mai eurind aș renunța la viață !

A doua zi primi din nou vizita lui Dolinescu. Zorit și repezit, parcă niciodată n-ar avea timp, mai ales de când conducea mișcarea fraților de cruce, declară lui
5 Pahonțu că vrea sa-i afle părerea asupra unei chestii. Adaogă îndată că părerea îl interesează numai pentru a se controla pe sine, căci altfel el a și tranșat definitiv și irevocabil, neînțelegînd să lucreze decît după capul său propriu.

10 — Tu ești mai diplomat, mai abil în combinații politice, continuă Barbu cu ușoara ironie și superioritate care pe Toma îl supăra totdeauna.

I s-a propus și a fost îndemnat să participe cu frații de cruce la alegerile parlamentare. Nu era vorba de a
15 scoate neapărat cîțiva deputați, cît de a pipai pulsul țării. Falanga lor e prea mică și prea puțin cunoscută. Afară de marșul de astă-vară, activitatea lor publica
20 sa mărginit la întîmpîitoare altercații cu studenții evrei pe la Universitate. Amestecul în lupta electorală, I cu liste proprii, ar fi un foarte bun mijloc de propagandă pentru credințele mișcării. Concentrând eforturile în vreo două ducini de județe alese dintre acelea
25 unde sămînța ar putea încolți mai lesne, distribuind după trebuință frați de cruce și simpatizanți încercați, I s-ar face o demonstrație, dacă nu de o forță considerabilă, cel puțin de o existență activă și energică... Dolinescu totuși a refuzat. O luptă trebuie pregătită, altfel
30 riscul ar fi mai mare ca eventualul cîștig. Asemenea luptă vor da, negreșit, dar mai tîrziu, cînd se va ivi 1 vreo alegere parțială într-un județ favorabil. Deocamdată organizare și așteptare.

— Mai ales ca alegerile costă și bani ! observa Pahonțu.

35 — Bani am fi avut! răspunse Dolinescu zîmbind disprețuitor ca și cînd ar fi așteptat obiecția. Și cu astal am ajuns la a doua chestie asupra căreia te consulțăm...

îndată după manifestația fraților la *România*, Dolinescu s-a pomenit, în locuința lui modestă, cu Utalea
40 „marele financiar și om de afaceri, cum îi zici tu sauf

toată lumea". Fără introduceri speciale și fără ocoliri diplomatice a spus că urmărește de la început mișcarea fraților de cruce și e atît de convins de necesitatea ei
5 că ar dori să lupte și el înrolîndu-se în falanga. Cu aceeași francheță Dolinescu a răspuns că-l onorează foarte mult încrederea, dar nu-i poate satisface dorința, mișcarea lor fiind fundamental antisemită. Utalea, netulburat a ripostat: „Iar eu am fost însurat cu o jidanca botezată!... Da! Exact!... Bine atunci renunț la înrolare, dar îmi mențin propunerile !... Ca simpatizant sau, dacă și asta ar fi prea mult, ca un cetățean anonim care vrea să facă o faptă bună pentru țară și fără nici un interes pentru el!"

— Propunerile ți le spusei! încheie Dolinescu.

15 — A, Utalea v-a propus să participați la alegeri ?

— Cum vezi, finanțele ar fi fost în ordine, continuă, răspunzînd printr-o aprobare din cap la întrebarea lui Toma.

20 Pahonțu nu mai întrerupse. îl privea și parcă-l cîntarea. Cînd Dolinescu tăcu, îi zise muștrător, deși surîzînd :

— Măi Barbule, te-am ascultat, dar toată vremea
25 mă gîndeam că nu există pe lume animal mai crud și mai sălbatec ca omul și îndeosebi omul care se crede mai cinstit și fără cusur, care n-a suferit și n-a păcătuit încît nu e în stare să înțeleagă un țipăt al inimii, o patimă și să ierte !... Iată eu n-am simpatii speciale pentru Utalea, cum nu-mi plac în general oamenii de afaceri pe care îi pun într-o oală cu borfașii. Dar cînd
30 numai dintr-o mare iubire, s-a însurat cu o jidancă, el vechi și înflăcărat antisemit, trecînd peste toate poruncile rațiunii și înfruntînd gura lumii, ascultînd numai glasul inimii, nu se poate să nu scoți pălăria ! A dat dovadă că e om mai presus de toate și că...

35 — Oprește ! strigă Dolinescu. Nu te înverșuna degeaba ! L-am înțeles ca și tine, dar nu mă simt obligat să-l stimez pentru că, dintr-o slăbiciune sentimentală, a trădat o convingere și o credință. Un om adevărat, un om superior, cum ai spune tu, nu se lasă rob de pasiuni inferioare, ca un animal... Presupunînd însă că î-ai fi admirai, ca line, ar fi fost o incompatibili-

taie morală să admit printre frații care lupta contra jidanilor un om care a depus armele și s-a înrudit cu jidanii. E clar. Firește că lucrurile s-au mai schimbat puțin de când am aflat ca într-adevăr se desparte de jidanca.

5 — Cine ?... Utalea ?... De ce ? întreba Toma uimit, deși acum îi fulgera prin minte ca Dolinescu a vorbit mereu la trecut despre căsătoria lui Utalea.

10 Dolinescu își complectă explicațiile. Utalea nu i-a spus că divorțează. I s-ar fi părut desigur, că s-ar micșora. Fără cercetări multe a aflat totuși că Utalea s-a mutat la hotel de câțiva timp și ca d-na Utalea a introdus acțiunea de divorț care, date fiind stăruințele din ambele părți, se va rezolva în cel mai scurt timp

15 posibil. Motivele ? Dolinescu rîse cu rîsul lui rece: oficial nepotrivire de caracter, dar e probabil ca au fost și altele.

— Rasa, știi, e cam lubrică, urmă dînsul. Asta-vară, îți aduci aminte, am întîlnit-o la Sinaia. Cocheta cu

20 Belcineanu, cu bunul și noul tău prieten. Mai știi ? Poate că divorțează și Belcineanu ca să se reînsoare cu milioanele lui Goldsteln. Politica consuma mulți bani. Nici măcar n-ar fi de mirare. S-ar potrivi. Și cine se aseamănă, se adună !

25 Pahonțu rămase trăznit. Îndată ce plecă Dolinescu chema pe reporterul judiciar și-i porunci să-i adune toate amănuntele privitoare la divorțul Utalea.

— Facem un reportaj special sau tot în cadrul rubricii judiciare ? se interesa ziaristul.

30 — Ești Idiot ! se supăra Toma. Pentru mine, mă ! Pentru informația mea !... Se poate să nu mă ții în curenr cu lucrurile astea ? Să le aflu de la străini ?... Atunci de ce te plătesc ?

Vedea că se supăra în zadar pe alții. Divorțul lui

35 Utalea era o senzație cum a fost odinioară căsătoria, încît trebuie să fi dezlegat toate limbile clevetitoare... Dacă el n-a aflat încă nimic e din pricina că a ajuns să fie dominat de un singur gînd, să nu se mai înterezeze decît de Cristiana... Belcineanu nu i-a spus nimic, >

40 deși trebuie să știe de la Babila. Poate să fie justa presupunerea lui Dolinescu ? N-ar fi rău. Cristiana n-ar \

mai tîmpina dificultăți cu despărțirea... Totuși inima lui se umpluse de o nouă panică. Simțea că evenimentele se precipită în jurul lui, iar el visează, incapabil să acționeze.

5 Avea reputația de om cu voință de oțel. Mulți, mai ales prietenii vechi, îl considerau un arivist fără scrupule, care lucrează rece, calculat, cu o stăruință nezdruincată. În realitate voința lui lucra totdeauna în subconștient, fără concursul lui. Planurile și hotărârile ce le frămînta în minte erau nebuloase, mii de lucruri vagi de-a valma cu altele precizate în toate amănuntele. Când se frămînta cu ele, avea trăiri alcătuite numai din contraste violente, din lumini orbitoare și întunecimi nepătrunse, unde toate dorințele deveneau

10 imediat triumfuri sau catastrofe. Pe urma îndată ce se dezmetecea din contemplare, rămîneau toate la voia întîmplării. Doar instinctul, voința mistică îl călăuzea spre destinul lui.

Mai bine de un an de zile d-na Belcineanu îl obseda

20 fără să fi avut curajul să-și precizeze unde vrea să ajungă. Avea spaima de-a privi în față viața și de-a lua o hotărîre care să angajeze necunoscutul din viitor... A făcut atîtea ironii pe socoteala femeilor fatale înc't s-ar fi crezut dezonorat să recunoască în d-na

25 Belcineanu fatalitatea iui.

Se apropia mereu de ea, dar împotriva voinței lui conștiente. Numai întîmplările exterioare îi deslușeau din cînd în cînd frămîntările și-i stimulau îndărătnicia. Acuma își zicea mereu că n-ar mai putea trăi

30 fără ea și se mira cum a putut trăi înainte de-a o fi întîlnit. În același timp un glas timid îi șoptea că trebuie să fie liber, că numai libertatea deplină îi va dărui fericirea adevărată. Cîteodată își dădea seama ca glasul acesta a fost înăbușit multă vreme, că dormita

35 în fundul sufletului, încolțit acolo poate chiar din clipa cînd a întîlnit pe Cristiana. De-atunci a început să vada o străina în soția care i-a dăruit doi copii și pe care o iubise și sa descopere că Virginia nu e femeia adevărată pentru dînsul...

40 Nu-și zicea nici azi că trebuie să se despartă de nevastă și de copii, dar fiecă mișcare îl îndepărta de

casa lui. Mai cu seamă de cînd d-na Teleman i-a spus că Cristiana are de gînd să divorțeze, s-a încuibat în suflet groaza că ea va fi liberă, iar el nu...

De-atunci a început să fie îngrijorat de sarcinile care grevau casa Virginiei din pricina ziarului. Dacă ipoteca aceasta i s-a părut odinioară o simplă formalitate, ca și cînd împrumutul de la Goldstein n-ar fi trebuit plătit niciodată sau în orice caz în condiții nesimțite, acum îl apăsă ca o mustrare de conștiință.

A întrebat pe Rotaru cum ar putea scăpa cafele de datorie, pretextînd că socrul sau îi bate mereu capul. A avut consfătuiri și cu bancherul care ar fi fost bucuros să mobilizeze creanța și s-o transforme în polițe acceptate la scont de Banca Națională. Prin bunăvoință se putea face, de vreme ce se mai făcuse. Guvernatorul era prieten bun cu Rotaru. După diverse demersuri, cererea lui Pahonțu s-a admis principial, urmînd însă să fie soluționată practic abia după alegeri, cînd se vor liniști spiritele în țară. Pahonțu se învoise bucuros; la urma urmelor graba nu era încă așa de mare...

Dolinescu, cu vestea despre divorțul lui Utalea, i-a răscolit toată firea și îndeosebi groaza care-i mocnea în suflet parca fără motiv și fără scop. Avea senzația că a început prăbușirea împrejurul lui și într-însul și, dacă nu se grăbește s-o oprească, viața lui va deveni o zădărniciie definitivă.

Pînă la alegeri mai erau cîteva zile. Pe urmă veneau sărbătorile Crăciunului și Anul nou... își zise cu o tresărire de energie :

— Anul nou trebuie să mă găsească fără ipoteca pe casă ! Trebuie !... Altfel...

A doua zi, cu gîndurile mai negre și mai speriate, Pahonțu plecă de-acasă hotărît să vadă negreșit pe guvernatorul Băncii Naționale. Întîi însă trebuia să se abată pe la redacție, căci Titu Herdelea se afla pe

la Amaradia, în țara lui, în campania electorală, iar locțiitorul său, fără energie și inițiativa, mai mult încurca treburile.

Era prea de dimineața ca să telefoneze guvernatorului. Se așeză să scrie un articol în legătură cu libertatea alegerilor, să strecoare ceva și despre Belcineanu, pentru guvern, fără totuși să se angajeze. O particularitate a talentului și a temperamentului său era ușurința cu care ramînea un etern protestatar și revoltat, simpatizat și admirat de marele public care vedea într-însul prototipul românului dîrz, mîndru, neînduplecat, cu toate că schimba des părerile, ajungînd să critice sau să defaime ceea ce a adorat odinioară. În alara de stilul colorat și sprinten servit de un vocabular îndrăzneț, care cucerea lesne pe cititor sau ascultător, făcîndu-l să nu pătrundă ideile ci să guste forma, era substratul totdeauna naționalist care salva tot. În privința aceasta n-a avut șovăiri. Se și lauda de multe ori cu linia dreaptă pe care a urmat-o cu o consecvență de fier. Dealtmînter nu era zgîrcit deloc cu aucoelogiile cînd trebuia să-și scoată în valoare meritele și faptele. În graiul și scrisul lui revenea necontenit „eu” și „noi” (care însemna tot „eu”). Din experiența altora învățase că românul uita repede mai ales meritele și prin urmare e nevoie să le reamintești din cînd în cînd, cu cît mai des cu atît mai bine. Așa făc nu numai oamenii mărunți, ci și cei mari, nu numai în politică, ci și în știință sau în arte...

Nu apucă să termine articolul. Tocmai cînd se înfierbîntase, intră tiptil un servitor. Se înfurie. Cînd scria, n-avea voie nimeni să-l tulbure. Auzind însă că e Rotaru, se repezi să-l primească.

— Maestre ! Iubite maestre, ce bucurie ! strigă într-adevăr îneîntat, introducîndu-l și oferindu-i un fotoliu lîngă biroul încărcat cu vrafuri de ziare și cărți.. N-ai să mă crezi, poate, maestre. Exact în momentul cînd a intrat băiatul, deși scriam la un articol, mă gîndeam la d-ta și voiam să întrerup și să te chem la telefon !... Firește că să-ți cer un mare serviciu I

Rotaru părea puțin trist. Răspunse totuși zîmbind .

— Dacă n-ar fi serviciile, nici prietenii nu s-ar mai întîlni cu anii... Parcă eu de ce am venit? Tot pentru un serviciu.

5 în vreme ce, cu vorba lungă, Pahonțu îl ruga să-l însoțească și să-l sprijine la Banca Națională, îi trecea prin creieri gîndul mustrător ca s-a purtat urît cu omul căruia îi datorează atîta și mai cu seamă ziarul, că nici acum, în alegeri, nu i-a dat cel mai mic concurs, 10 nici măcar nu și-a adus aminte, în schimb pe Belcineanu nu-l uita... Fața lui Rotaru se mohora mai mult. Guvernatorul îi era într-adevăr prieten vechi, numit de partidul radical. Doctorul Ionescu voise să-l înlocuiască cu un devotat de-al lui. Rotaru s-a opus și pen- 15 tru rațiuni legale, dar mai mult poate din prietenie. De fapt l-a salvat regele care a refuzat să admită călcarea legii. Gestul lui totuși s-a aflat și guvernatorul i-a mulțumit călduros... Tocmai de aceea Rotaru se răsucea acum în fotoliu, plictisit de rugămintea lui Toma. 20 A merge la banca ar fi putut naște bănuiala ca vrea să puie la încercare recunoștința prietenului... Pîna la urmă consimți totuși să tedefoneze. Guvernatorul răspunse de-acasă și-l asigură că va respecta promisiunea făcută lui Pahonțu regretînd că n-a avut încredere în 25 ruvîntul lui.

— Atunci ce mai vrei ? zise Rotaru închîzînd aparatul. Guvernatorul e omul care-și împlinește promisiunile... Ori ai tu motive speciale să fii nerăbdător ?... Liniște, Toma ! Cînd ai anii tăi, poți avea toate răb- 30 dările... O să vezi mai tîrziu, la vîrsta mea !...

Pahonțu vru să se explice, repetă de cîteva ori fraza convențională că omul are și viața și moarte, apoi ca, pentru orice eventualitate, arde să libereze de 35 sarcini averea Virginiei, care e singura avere a copiiiilor...

Rotaru asculta cu surîsul amabil care maschează indiferența, în vreme ce neliniștea îi rodea inima ca un cariu flamînd. „Ce ma interesează pe mine fleacurile astea ?” se gîndea amant că nu găsește ceva să 40 curmă vorbăria lui Toma și în același timp să-l facă să intu-

iasca tot încît să nu mai trebuiască să-i spuie și să-l explice nimic.

Sugestionat parcă, Pahonțu se opri în mijlocul unei fraze și strigă ;

5 — Iartă-ma, iubite maestre ! Am devenit atîta de egoist că nu mai știu nici buna-cuviință ! Te plictisesc cu necazurile mele mărunte în loc să...

— Dacă nu te-ar fi pus în curent alaltăieri nevasta-meă, poate nu veneam la tine ! zise repede Rotaru, fe- 10 ricit că i-a venit formula introductivă naturală, dar și cu o sfilă de școlar silitor.

— De ce mă ofensezi, maestre ? făcu Pahonțu sincer. Adică nu merit încrederea d-tale cînd e vorba de lucruricare...

15 — Odată, mai tîrziu, poate ți-aș fi mărturisit toată povestea, reluă Rotaru cu o undă de tristețe.

Era fatal să sfîrșească așa legătura lui cu Nina Georgescu. Mai bine de o jumătate de an n-a știut-o nimeni. Cel mult Danciu dacă i-a cunoscut prelimi- 20 nariile, fără a fi arătat vreodată că șue ceva. (Pahonțu schița un zîmbet care vroia să spuie că el, cînd a în- tîlnit-o în două rînduri la minister, a bănuț și a tăcut.) Se mira totuși cum n-a aflat mai demult Eva. Femeile geloase au un simț suplimentar care le anunță 25 primejdia necredinței bărbatului, întocmai cum anume animale și păsări sau albinele, grație misteriosului simț al orientării, nimeresc totdeauna acasă... Rotaru a avut destule aventuri mărunte. Dar oricît a fost de discret și s-a ferit, Eva aproape totdeauna a simțit și a ba- 30 nuit... Acuma însă era vorba de altceva decît de o escapadă ușurică.

— Vezi, Toma, sînt experiențe pe care omul numai la anume vîrsta le poate înțelege. Un om de cincizeci 35 de ani îndrăgostit pare mai mult sau mai puțin ridicol celor tineri și convinși ca iubirea e rezervată exclu- siv vîrstei lor. Așa am crezut și eu. Abia azi îmi dau seama că iubirea tîrzie nu poate fi ridicolă, ba dimpotrivă e mai dureroasă fiindcă e ultima și după ea vine inevitabil sfîrșitul... Și Iată, în situația asta 40 sînt și eu, dragă Toma! Îți închipui cît mă costă mărturisirea...

10 A început ca o glumă și a devenit pe nesimțite o
pasiune cu atât mai fermecătoare cu cât era genera-
toare de noi energii și speranțe, ca un elixir al tîne-
reței eterne. De șase luni avea senzația că trăiește o
viața nouă, mai adevărată pentru că o gusta în cea
mai desăvîrșita taină ca o mare împărtășanie. într-un
fel părea ca re trăiește prima lui mare iubire, cu Eva,
acum treizeci de ani. Același simțămînt de plinătate
sufletească în bucurie și mulțumire, ca odinioară. Azi
se mai adăoga dulceața opreliștei și frica permanentă
de necunoscutul care-i pîndește...

15 Bănuiala d-nei Rotaru era mai ascuțită ca orice si-
guranța. Totuși el tăgaduia categoric. Atunci și ea s-a
înverșunat să dobîndească o certitudine evidentă. Zicea
ca numai atunci se va liniști aieva. Rotaru s-a simțit
ieri urmărit pas cu pas și n-a mai îndrăznit sa dea
Ninei nici măcar un semn de viața. Astfel însă risca
să se intereseze ea de dînsul și, involuntar, să-1 trădeze.
Știa apoi că Eva își va apăra drepturile cu o energie
20 disperată fără să șovăiască a provoca scandal la ne-
voie. Nu-i rămînea prin urmare decît să-și zdrobească
ultima bucurie, să renunțe la ultimele filfîiri de pa-
siune și să se resemneze a continua viața cea veche
în făgașul obișnuit fără surprize, fără noutăți, fara
25 taine, drumul drept care sfîrșește 'la cimitir... De doua
zile nesfîrșit de lungi se luptă într-Insul simțul dato-
riei cu zvîrcoliriie inimii. Cumînțenia a învins. Mai
presus de inima cu poftete trecătoare sînt obligațiile
față de familia pe care i-a dăruit-o o pasiune mal
30 mare fiindcă a rezistat vicisitudinilor unei vieți întregi.
Din pasiunea aceea s-a dezvoltat iubirea calmă, cu-
minte, standardizata care-1 unește de Eva și pe amîndoi
de copiii lor. Eva a devenit într-adevăr jumătatea lui,
o complectare fiziologică a propriei lui ființe, atât de
35 mult că nici un moment n-a exclus-o din fericirea
lui chiar în visările cu cealaltă...

40 Pahonțu era impresionat nu de motivele suferinței
lui Rotaru, ci pentru că suferea. Se însărcina, fără
a aștepta să fie rugat, sa aranjeze lucrurile cu Nina
Georgescu :

— Sa n-ai grije, maestre ! Pînă diseara vei fi liniș-
tit din partea ei ! E fata bună...

5 — Da, da, e... Spune-i și explică-i de ce nu mai
pot s-o văd și nici măcar sa-mi iau rămas bun ! zise
Rotaru trist. Cel puțin deocamdată... Adică nu ! Simt
că e pentru totdeauna ! Ultima bucurie... Ah !

I se umeziră ochii. Inima îi era sfîșiată de durere.

10 — Am să trec pe urma, poate mîine, să-mi pove-
tești ce-ai făcut și cum te-a primit, reluă după o tă-
cere. Acasă la mine n-am putea vorbi. Eva bănuiește
pe toata lumea de complicitate...

15 Atîta slăbiciune pe Pahonțu îl ofensa. înțelegea și
admitea o aventură la un om de vîrsta lui Rotaru,
dar cînd se transforma în sentimentalism lăcrimos I se
părea caraghios. Totuși după ce ramase singur, chib-
zuind mai bine, recunoscă în sine că iubirea în orice
clipă apare în viața omului, poate deveni o cauza de
înalțare sau de pravălire...

20 După-amiazi a văzut într-adevăr pe Nina Georgescu
care a fost cuminte, a plîns puțin, s-a jurat că iubește
pe Rotaru și-1 va Iubi chiar dacă va trebui să renunțe
ca sa nu-i complice viața. Consolînd-o cum i se ceruse,
Pahonțu se gîndea ca întîmplarea l-a pus să. facă o
25 repetiție a scenei pe care poate s-o trăiască și el în
curînd aieva...

Seara, acasă, după cina, Virginia îi vorbi despre
Cintia cu logodnicul ei și despre bătrînul Cumpănașu,
că ar dori să facă nunta cât mai degrabă, Imediat după
sărbători, ca sa se isprăvească și emoția tinerilor și să
30 scape și profesorul de o grije mare. Toma, absent ca
de obicei în timpul din urmă, nu băgă de seama ce
vrea nevastă-sa, decît în momentul cînd auzi că fixa-
rea datei cununiei depinde de el.

35 — Nu, nu ! striga deodată parcă s-ar ft trezit dîn-
tr-un vis rău. Te rog î... Să nu iei angajamente în nu-
mele meu Nici un angajament !

40 Virginia se sperie. Ce l-o fi supărat atît de tare o
întrebare atît de nevinovată Dezmetecîndu-se în-
dată mai ales de privirea ei, Pahonțu continuă mai
domol:

— Dealtfel pîna după sărbători mai e destulă vreme... Cîte nu se pot întîmpla pînă atunci ? De ce să ma angajez de-acuma ?

Femeia nu mai îndrăzni sa 2Îcă nimic. în ochii lui pîlpîia lumina rece, tulbure și ciudată care o îngrozea...

Cu cît campania electorala se apropia de sfîrșit, cu atît lupta se întetea între diferitele partide și grupări.

10 O încheștare de patimi mărunte, după programul tradițional, zguduia țara de la un capăt la altul, pînă în cele mai ascunse cătunuri. Cetele de agenți propovăduiau pe toate glasurile ura și disprețul unora împotriva celorlalți. Se defăima tot cu aceeași ușurință cu care
15 se făgăduia tot pentru a ameți marea mulțime de alegători nepricepuți și a le smulge voturile.

Pahonțu se simțea stingherit ca figura pe listele guvernului. Oricît își rezervase libertatea, nu putea face opoziție pe față, singura care pasiona marele public.
-0 Adoptase o atitudine de judecător obiectiv care-i permitea să păstreze simpatiile ambelor tabere, dozînd aprecierile și criticile cu multă prudență. Socotea ca astfel își pregătește atmosfera și pentru subsecretariatul oferit de Belcineanu în numele șefului său.

25 în schimb Titu Herdelea s-a aruncat în vîltoarea luptei cu o însuflețire adolescentă. Ultimele trei săptămîni le-a petrecut într-o alergătură perpetuă în județul natal, acolo unde odinioară, tînerelu'l neisprăvit, a visat România mare într-o vreme cînd chiar visul era
30 privit ca o năzdrăvănie. Luase și pe fiul său Zachî, acum student, care era un luptător politic încă din liceu și încurajat de maică-sa, spera să fie ministru plin la treizeci de ani. S-au întors, firește, victorioși a doua zi după despuierea scrutinului, primiți de d-na
35 Herdelea cu lacrimi de bucurie și cu o masă domnească, în sînul familiei apoi s-au povestit toate peripețiile luptei, dar n-a fost uitat nici Pahonțu căruia j i se datora în prințul rind înălțarea lui Titu.

— Eu nu mă înșel niciodată în privința oamenilor, spuse Niculina dorind să-și valorifice și ea un merit în izbînda aceasta. De cînd l-am cunoscut pe Pahonțu și-am spus că e un suflet de elita. îți aduc» aminte ?

5 Herdelea recunoscuse dînd din cap, deși tocmai dimpotrivă au avut veșnic discuții pentru Toma pe care nu-l suferea fără nici un motiv special.

— Bine c-ai sosit, draga bătrîne, că mă luasem pe gînduri ! îl întîmpină Pahonțu a doua zi, bucuros.
10 Credeam că te-au reținut ardelenii tăi acasă... Ai avut însă mare noroc cu Belcineanu, altfel gata să te întorci simplu particular, cum ai plecat!

Titu zâmbi încurcat. I se dărima o iluzie. Lui nu-i spusese nimeni acolo că succesul s-a născut cu forcepsul... Bîlbîi naiv :

— Mă mir... Am întîlnit pretutindeni atîta entuziasm...

— Entuziasmul e una și urna e alta ! rîse Pahonțu. Noroc că Belcineanu e realist și nu se încrede în entuziasm. A fost foarte abil. Numai în ultimele trei zile
20 a strîns șurubul și cu atîta rafinament că opoziția nu prea poate să țipe...

Ziua următoare, într-un articol dibaci Toma remarcă izbînda guvernului subliniind însă și satisfacția opoziției care, avînd în vedere silniciile îndurate, striga
25 emfatic pe toate glasurile că adevărata victorie este a ei... în același articol depîîngea căderea lui Rotaru care l-a afectat atît de mult că nici nu i-a mai telefonat ca nu cumva să-l supere mai rau.

30 După ce a apărut articolul s-a pomenit cu Rotaru. Venea sa-i mulțumească dar și să-i mărturisească prietenește că nu-i pare rău deloc pentru că pe de o parte a început sa-l plictisească politica încît îl bate gîndul sa renunțe complet, pe de altă parte tocmai în toiul
35 campaniei a izbucnit în casa supărarea din pricina Ninei așa că n-a mai avut nici un chef de luptă, mai ales că Eva îi suspecta orice mișcare. Apoi, cu toate că Pahonțu i-a spus de-a doua zi ce-a vorbit și cum a aranjat cu Nina Georgescu despărțirea, l-a întrebat dîn nou despre ea amănunte, tot atît de sentimentale ca și deunăzi.

— Maestre, ești de o perseverență...

Își dădu seama că gluma e prea necuviincioasă și, cu un surîs șters schimbă subit vorba :

5 Ceai zis de Teofil, maestre ?... Ți-a plăcut ? Are să facă o figură frumoasă !

Teofil Drugeanu, candidat la Ilfov pe lista guvernului, impus și susținut de Belcineanu, vorbise la două mari întruniri publice, dovedind un talent oratoric remarcabil, recunoscut imediat de toată lumea. Firește,
10 Pahonțu n-a scăpat prilejului în *România* sa scoată în relief talentul și izbînda prietenului sau...

După succesul hotărîtor din prima zi, a alegerilor pentru Cameră, eroul operației, ministrul de interne, începea să primească felicitări. Cei mai interesați ca
15 și cei mai prieteni se sileau să fie printre cei dinții. Pahonțu avea groaza de ipocriziile astea, dar știa ca Belcineanu e foarte sensibil și-i spuse și el două vorbe amabile la telefon de îndată ce rezultatul global a fost cunoscut. I s-a părut mai tîrziu că glasul ministrului
20 a fost cam rece, totuși s-a gîndit să treacă a doua zi sa-i hiritisească în persoană, dar acasă, nu la minister, să n-aibă aerul de solicitator. Acasă l-a găsit în mijlocul unui grup de deputați proaspeți care-i făceau o curte lingușitoare pînă la dezgust. Singur Teofil
25 Drugeanu era rezervat, deși cel mai tînăr și mai apropiat de Belcineanu.

— A, bine-ai venit, dragă Pahonțule! striga ministrul foarte voios și protector. Tocmai voiam să-ți mulțumesc pentru concursul ce mi l-ai dat, mai ales
30 în perioada campaniei electorale ! Ai fost foarte drăguț cu noi, în mod discret și cu atît mai eficace !... Desigur, erai și tu puțin interesat, căci ai primit să candidezi între noi, dar fără obligații, așa ca gestul tău a fost cu atît mai amical, mai...

35 Pahonțu fu cuprins de mînie și de rușine. Îi dispăcea că Belcineanu îl tutuia ca pe un subaltern, dar mai cu seama îl umileau mulțumirile care lăsau sa se înțeleagă ca *România* ar fi în serviciul guvernului, cumpărata cu uri mandat de deputat. Și toate de fața
40 cu niște străini ca și cînd ar fi vrut să aibă martori pentru viitor.

— Nu sînt înfeodat nimănui, onorate domnule ministru, și deci îmi pot permite sa susțin ceea ce cred că e util țării! replică dînsul stăpînit. Desigur atunci și atîta timp cît sînt convins că susțin ceva drept Yl cinstit !

— Atît mai plăcut pentru noi dacă am reușit sa te cîștigăm fie și vremelnic ! insistă Belcineanu mai onctuos, dar și ironic.

10 — Excelență, plăcerea e reciproca ! zise Pahonțu de asemenea ironic. Iar durata depinde de stilul guvernării d-voastră !

Oricît încercă pe urmă Belcineanu să-I copleșească cu elogii și admirație, Pahonțu ramase întunecat. În clipele acelea își amintea iar că Belcineanu i-a fost
15 totdeauna antipatic și numai din pricina Cristianeii s-a apropiat de el... începîndu-se apoi o dezbatere politica de partid și întru cîtva intimă, Toma o luă drept pretext pentru a se retrage, spunînd ca dorește să prezinte omagii și d-nei Belcineanu.

20 — Are să-i facă plăcere, dragul meu ! zise ministrul amabil.

Teofil Drugeanu, ca un familiar, fu rugat să-l introducă la Cristiana.

25 — Acum cîteva minute m-a părăsit Iuliana și mă amenința singurătatea... Ați venit tocmai la timp să-arii țineți ce urît !

— Pentru asemenea lucru prietenul Toma e neprețuit, se scuză Teofil fără să observe surîsul d-nei Belcineanu. Noi avem o consfătuire cu șeful, încît pe mine...

Cînd rămaseră singuri, după o tăcere confuză, Cristiana zise ușor :

35 — Văd că ai făcut un sacrificiu... Ai părăsit o convorbire politică probabil importantă ca sa mă vezi pe mine. E drăguț din partea d-tale. Asta înseamnă că...

Pentru că el n-o întrerupse, se întrerupse singura, dar continuă după un răstimp cu o imputare drăguță :

— Dealtfel n-ai mal venit de mult... Te duci mal des la d-na Teleman. Ai să mă faci s-o invidiez !

40 Pahonțu se simțea în același timp în culmea fericirii și în prăpastia amărăciunii, ca totdeauna cînd se

afla în preajma ei. Azi Cristiana părea mai frumoasă, raspîndea o voioșie caldă, iar în ochii ei stranii ardea un foc blînd care făcea privirile mîngăioase. Niciodată nu i s-a părut mai apropiată ca și cînd ar îi lepădat

5 o mască rece și ar fi rămas simplă și dulce cum este în adîncimea intimității ei... Și totuși el nu găsea curajul și nici expresia sa se apropie de sufletul ei, oricît își dădea seama că asemenea ocazie poate nici sa nu se mai repete. Biîguia Id^olo cîte-o frază neroadă

10 de care îi era rușine, pe urmă se uita la ea cu niște ochi atît de lacomi parcă ar fi vrut, prin văpaia privirilor, s-o topească deplin în inima lui, pentru ca astfel s-ar uni cu ea și ar putea-o jpurta ca un talisman imprimat cu fierul roșu în străfundurile ființei lui.

15 — Mă privești iar ca deunăzi, reluă d-na Belcineanu după o pauză prea lungă și parca cu o teamă pe care căuta s-o înlătore printr-o intonație ușoară. Și ai niște tăceri atît de insistente ca nu mai rămîie decît sa-mi spui că mă iubești ca să fim în plin romantism ! ^

20 Fața lui se aprinse de bucurie că în sfîrșit i se oferea momentul să răspundă după Inima lui. Vru mai întîi să păstreze tonul rostind galant :^

— Apoi da... într-adevăr... Te iubesc!

Cristiana avu totuși o cutremurare. Pronunțase „te

25 iubesc* cu un glas care, căutînd să fie numai amabil, frigea într-atîta că i s-a părut că-l aude sfîrșitul în suflet. Răspunse zîbind, ca sa-și ascundă emoția :

— Val, ce noutate !... Și eu care habar n-aveam !

Pahonțu nu mai putea răbda tonul ușuratec. Era în

30 picioare, la cîțiva pași de ea care ședea într-un^ fotoliu adînc, cu coatele pe genunchi, cu bărbia sprijinită pe mîinile împreunate. Îl spuse deodată grav și din ce în ce mai transfigurat:

— Iartă^mă, doamnă... îmi rănești inima cînd glumești parc-ar fi vorba despre o dragoste de salon sau 1 despre o aventură amoroasă pentru variație., Am 1 greșit poate, dar cuvîntul mi-a țîșnit din suflet singur, fără voia mea... Și totuși e singurul cuvînt care ma tortura mereu sa mărturisesc ca și cînd el singur

40 ar fi în stare a exprima tot. Dragostea, cînd e cea adevărată, mare și unică, n-are alt mijloc de exteriorizare

verbală. „Te iubesc” e cuvîntul cel mai banal și cel mai sublim. Depinde de inima din care izvo-
reste... De peste un an sînt condamnat să-ți spun banalitățile cele mal răsuflăte sau să nu spun nimic

5 pentru că ceea ce ardeam să-ți spun era un singur cuvînt... Dealtfel, de fapt, nu simțeam nici o nevoie să vorbesc. Dacă fără vorbe nu eram înțeles, vorbele erau de prisos. Îmi ajungea prezența d-tale chiar cînd ma ignora. Nu ești pentru mine numai femeia iubita,

10 ești însuși destinul meu pentru care am fost creat și care m-a Impus. De aceea din clipa cînd te-am întîlnit ai devenit viața și moartea mea. Am luptat împotriva d-tale, m-am ferit, m-am zbuciumat, te-am blestemat, toate în zadar. D-ta trăiai în mine înainte

15 de-a te fi cunoscut... Pînă atunci îmi făuream idealuri și scopuri de viață, mă războiam cu lumea întreagă ; de cînd te-am văzut, d-ta îmi întruchipezi tot, absolut tot... Nu știu dacă e bine sau e rău, dar altfel nu se mai poate !...

20 D-na Belcineanu l-a privit un răstimp și s-a înfrișat de flăcările ochilor lui. Pe urmă surîsul convențional de pe față i s-a strîns în colțurile gurii și acolo s-a schimbat într-o pîlpăire înțelegătoare. Pe urmă pleoapele i s-au închis singure parcă ochii ei s-ar fi

25 ostenit de vîlvătaia din ochii lui.

într-un tîrziu, cînd glasul lui tăcu, Cristiana se ridică încet. El se apropiase și stătea lînga fotoliul ei, deoparte. Un moment a simțit, fără să-l vadă, că a întins mîna spre ea și s-a oprit pe loc ca și cînd

30 ar fi așteptat ceva. Imediat, bucuroasă că nu s-a întîmplat nimic și nu s-ă pîngărit o comuniune sufletească, s-a depărtat spre fereastra în care asfințea soarele iernatec. Stătu gînditoare în pervazul ferestrei. Razele oblice i se încurcau în părul cenușiu picurîndu-i^ pulbere de aur și pe obraji... Toma îi vedea profilul fîn în lumina galbenă și lucirile ochilor visători împletindu-se în poleiul soarelui. El, ca omul căruia i-ai luat o durere care l-a chinuit neconținut multă vreme, se simțea ușurat, dornic de viață deși cu

35 teama în suflet că durerea totuși s-ar putea reîntoarce. Apoi deodată îi auzi glasul, schimbat, greu de emoție :

— Destinul... I-am simțit filfiitul aripilor odinioară, când ți-am auzit numele și când am întors capul ca să mă feresc de o primejdie...

Pahonțu se apropie puțin, parc-ar fi vrut să audă mai bine un verdict. Întrebă :

— Îți pare rău ?

D-na Belcineanu întoarse ochii spre el și-l învălui într-o privire moale, apoi rosti hotărât :

— Nu !

10 Adaogă însă îndată cu altă mîngăiere în glas și atitudine, întinzîndu-I mîna :

— Dar acuma du-te...

15 Pahonțu îi săruta mîna simplu, dar o mai păstră cîteva clipe într-a lui. Amîndoi avură un început de gest de apropiere, parcă ar fi sperat să se îmbrățișeze, și tot amîndoi simultan se opriră.

— La revedere, pe curînd! șopti Cristiana retragîndu-și binișor mîna.

20 Peste cîteva zile venea Crăciunul, sărbătoarea bucuriei. Virginia se pregătea de mult și de dragul copiilor, dar și pentru că Toma se bucura de Crăciun ca și copiii, A împodobit un brăduț mai frumos ca în toți anii. Cu Cintia și cu Fraulein Erna s-au trudit
25 trei zile, într-ascuns de copii, ca să aibă surpriza mai plăcută și tot împreună au făcut lista participanților și a micilor cadouri pentru toți. Virginia știa că Toma, tocmai pentru că iubește Crăciunul, ține să-l serbeze în familie, așa că ea nici nu era să poștească decît pe
30 Cumpănașii, firește împreună cu logodnicul. El a cerut să cheme și pe Herdelenî, în speranța că astfel nu se va mai vorbi numai de nunta Cintiei.

în seara de ajuri, în fața invitaților adunați în biroul lui Toma s-a prezentat întîi d-na Pahonțu de
35 mina cu odoarele ei, deoparte Virginiu, de cealaltă; Oana, dragălași ca doi îngeri și răsfățați nevoie mare.} Pe urmă s-au deschis ușile salonului și în întunecX; apărut, lucind și strălucind în toate culorile, pomul dîn,

basme, încărcat cu mere și nuci de aur și cu luminițe multe, aprinse adineaori de Cintia, care se consumau plătînd în pîlpîiri albe... După emoția surprizei copilașii voiau să se năpustească asupra cadourilor orînduite cu grije la poalele bradului. Atunci însă își făcu intrarea zgomotoasă o matahală de Moș Crăciun, cu dășagii de-a umăr și o nua înfiorătoare. Amîndoi copiii, speriați, se retraseră în grabă lîngă mama lor, uitîndu-se totuși cu curiozitate la cel ce venise să le strice bucuria.

10 — Nu vă fie frică, pușori, că Moș Crăciun iubește copiii buni ! îi liniști Virginia, ea însăși înfricoșată puțin de înfățișarea impozantă a credincioasei Fraulein Erna.

15 Moș Crăciun puse diverse întrebări la care copiii răspunseră tremurînd, apoi le porunci să cînte O, *Tannenbaum*... Străduințele de două luni ale guvernantei fură încoronate de atîta succes că toți cei de față fredonară împreună cu micuții melodia nostalgică
20 a bradului miraculos, chiar și Moș Crăciun însuși...

Fericită și mîndră de odraslele ei, Virginia le împărți întîi lor alt rînd de cadouri, afară de cele primite de la Moș Crăciun, pe urmă fiecărui invitat cîte ceva, în vreme ce mai ales doamnele nu mai conteneau cu
25 laudele și mîngaierea copiilor.

Toma părea cam indiferent și nu izbutea să se însuflețească. Și-a sărutat copilașii numai cînd ei, trimiși de măicuța, au venit să-i pupe mîna. D-na Herdelea a observat și îndată i-a zis în auzul tuturor :

30 — Sever mai ești cu ei, domnule, vai de mine, parca nici n-ar fi ai d-tale ! Mă mir că te rabdă inima î

Virginia a tresărit. Crezuse că numai ei i se pare. Mai mult o durea răceala lui cu copiii decît toate celelalte. Niciodată n-a fost el prea expansiv, dar în
35 anul din urmă parcă s-a depărtat mai tare.

La masă totuși s-a mai încălzit și Toma. D-na[^]Niculina a trădat pe Zachî că e amorezat de Virginia. Era o glumă, dar Zachî s-a roșit ca sfecla, în vreme ce tatăl sau spunea sentențios :

— Cum să nu o iubească dacă Ginia e ca o madonă?... Uitați-va la ea și acumă !... Ați văzut femeie mai frumoasă ?

Virginia încercă modest să spuie ceva, dar bătrînul Cumpănașu nu-i dădu răgaz :

— Coana Niculino, ia seama sa nu ai o tragedie în familie ! Mi se pare că amîndoi sînt amorezați, fiul și tatăl !

10 — D-apoi că nici nu- m-aș mira, de! făcu d-na Herdelea fără supărare și spre uimirea celor ce îi cunoșteau gelozia necruțătoare. Ce-i drepți e frumoasa, mai frumoasă nici nu se poate !... Iar pe deasupra e și cuminte, și mama bună, și gospodină !... A avut mare noroc dumnealui, cum are în toate !

45 Toma zîmbea uîtîndu-se la nevastă-sa, un zîmbet indulgent și superior. Aruncîndu-și ochii spre dînsul și întîlnindu-i privirea, Virginia citi atîta nepăsare și lipsă de dragoste, că întoarse capul în altă parte mai speriată ca adineaori copilașii de Moș Crăciun...

20 Familia Cumpănașu se învoise cu Virginia sa nu pomenească nimic despre cununia Cintiei, pîna după sărbători, cum spusese el. D-na Niculina însă nu putea sa nu se intereseze de o chestie atît de palpitanta cum e pentru femei o căsătorie și vru să afle negreșit de
25 ce nu au fixat încă data ceremoniilor. Cînd află motivul, se indignă :

Se poate, domnule Pahonțu, să ții pe loc fîcirea tînerilor ?... Vai de mine, ce om ciudat !... Eu te respect și te simpatizez foarte mult, că te-ai purtat
30 frățeste cu Titu și noi nu uităm pe cine ne face un bine... Dar asta e una și cununia lor e alta !... Sînt proști ei că se cramponază de d-ta ! îmi închipui ca numai Cintia o face din cauza Virginiei... C-ar trebui sa-și ia alți nași și să isprăvească... Slavă Domnului,
35 nași se găsesc pe toate cărările !

— Dar nu ca mine ! glasul Pahonțu glumind.

40 — Ei, parcă d-ta ești cu stea în frunte ! se înfurie Niculina. Și chiar dacă ești, trebuie să fii uman, să nu încurci oamenii, că doar îi sînt și prieteni... Ba nu zău, la urma urmelor de ce te codești ? Spune verde ! Barem ! să știe lumea albă sau neagră...

Toată lumea era jenată. D-na Herdelea, cu franchețea ei primitivă, îi puna pe toți într-o mare încurcătură. Titu făcu semn să înceteze. Asta o întărită și mai rău :

10 — Ia lasă-mă, Titule, zău, și nu-mi mai face semne sa mă înveți tu cum sa mă port în lume și cum să vorbesc !... Zău, ma și superi ! Știi bine ca eu nu sufer d-astea... Nici nu i-am dat în cap, nici nu l-am insultat. L-am întrebat. N-am făcut bine, domnule ? Spune d-ta !

Se adresa lui Pahonțu care, ca să facă pace, răspunse sentențios :

15 — O întrebare nu ucide niciodată. Răspunsul însă da, uneori... în orice caz, doamnă, am motivele mele pentru care nu pot lua un angajament de-acuma ! Angajamentul obligă și obligațiile trebuiesc respectate.

Răspunsul, deși ambiguu, închise chestiunea. D-na Herdelea mai adaogă cîteva considerații, dar schimbă vorba dîndu-și seama și ea că insistența nu servește pe nimeni...

Revelionul era, de cîteva ani, sărbătoarea profesorului Cumpănașu. Pahonțu reuși să se eschiveze pretextînd că e obligat să participe la un revelion politic intim la Sinaia. într-adevăr a fost invitat, împreuna
25 cu doamna, la un bogătaș director de bancă în a cărui vilă la Sinaia se adunau la revelion în fiecare an oameni de a căror prietenie amfitrionul avea nevoie într-un fel sau altul și care se întâmplau să fie tocmai oamenii zilei din toate domeniile vieții românești.
30 Pahonțu nu s-ar fi dus dacă n-ar fi aflat că merg și Belcinenii. Deși lumea pestriță nu-l interesa, s-a simțit fericit toată noaptea. Gazdele regretau că n-a venit cu doamna. Teofil Drugeanu era firește cu Corina și s-au mirat văzîndu-l singur, ca pe Utalea care cel puțin
35 se știa că e aproape divorțat... Toma a trebuit să danseze cu cîteva doamne ca să aibă dreptul sa danseze și CH Cristiana care de asemenea l-a întrebat de ce n-a luat-o și pe Virginia.

40 — Ne despărțim ! a răspuns Toma cu glasul încleștat.

Dansa cu ea fără să o privească parca i-ar fi fost frică să nu fie ispitit să o îmbrățișeze în fața lumii întregi. Atingerea corpului ei îl înfiora într-atîta că-și mușca mereu buzele și tăcea... După un răstimp auzi ca prin vis :

— Și d-ta?

^Și tot atunci o simți mai aproape ca și cînd și-ar fi răzimat trupul cu mai multă încredere pe brațul lui.

10 Pe urmă n-a mai dansat deloc. Se resemna s-o privească de departe sau să-i adreseze cîte-o vorbă în trecere...

15 ^Era de față și guvernatorul care-l înștiința că a găsit o soluție mai bună pentru ceea ce dorește Pahonțu și a dat dispoziții să se realizeze numaîdecît. Toma mulțumi cu efuziune, dar guvernatorul nu uită să-i mai reproșeze că n-a avut încredere deplină într-insul :

20 — Costică Rotaru e un prieten pe care, desigur, voi fi gata oricînd să-l servesc în marginile posibilității. Dar eu^ țineam de data asta să te servesc pe d-ta ! Era plăcerea mea să fiu folositor unui om de talent !

25 După Bobotează într-adevăr se pomeni într-o zi învîtai_ la Banca Națională pentru aranjamentul stabilit, îi venea să chiuie ca un flăcău de țară care nu mai știe cum să-și răcorească bucuria. Cînd fu încheiat tot, se întoarse la gazeta, chemă pe Titu Herdelea și-i declara cu mîndrie :

30 — Batrîne, în sfîrșit am liberat casa Virginiei de orice sarcină... *România* rămîne cu o datorie destul de mare, firește, dar nu mai primejduiește viitorul copiilor...

Herdelea se bucura din suflet. Nu i-a fost Iul frică niciodată că Toma va îngădui să fie păgubită Virginia, dar totuși e mal bine ca a clarificat situația. Profitînd de momentul fericit, îi aminti de cununia Cintiei:

40 — E^ păcat să încurci pe bieții oameni î zise dînsul cu bunătate. Nu mi-a spus nimic, dar am observat cît era de afectat bătrînul Cumpănașu și la serbarea po-

mulul de Crăciun. Gîndește-te și tu, are o singură fată,, o iubește ca ochii din cap, vrea s-o vază fericită și din pricina ta trebuie să trăgăneze mereu... Mai bine le spuneai lămurit din capul locului că nu poți, și oamenii...

5

— Ei bine, azi pot spune categoric : nu! striga Pahonțu atît de vesel parcă ar fi prins pe Dumnezeu de picior. Nu, batrîne prietene ! Nu !... Pentru că mă. despart de Virginia !

10 Titu făcu niște ochi ca cepele. Bolborosi prostește :

— Tu ?... Glumești ?... Fugi că ești nebun !

— Asta așteptam, batrîne, aranjamentul cu banca ! urma Toma. Acuma sînt liber ! Dealtfel Cintia nici nu ținea s-o cunun eu decît din pricina Virginiei.

15 — Dar Virginia cunoaște intențiile tale ? întrebă Herdelea mereu consternat.

20 — Nu î Cel mult bănuiește ceva, zise Pahonțu mai potolindu-și exuberanța. N-are a face... Eu sînt cel care vreau să mă despart, nu ea ! Eu sînt vinovat, nu ea !... Adică vinovat că nu mai pot trăi cu ea... Ne-potrivire de caractere, știi, batrîne, cum spune la lege !

Din ce în ce mai consternat, Titu^Herdelea începu sa-și frîngă. mîinile, sa compătimească pe Virginia, să se îngrijoreze de soarta copiilor...

25 — Faci o fapta urîtă, poate o crimă! zise în c;le din urma aproape plîngînd. Distrugi o familie cu inima, atît de ușoara încît n-i știu dacă ești_ în toate ai i-țlie... Cînd ai doi copii nu ți-e permis să născoceai nepotriviri de taracer !

30 — Asculta, batrîne — întrerupse Pahonțu privindu-i în ochi, grav, puțin înduiosat. Morala ta e din dragoste și nu mă supăra, dar e de prisos. Nu e vorba de capriciul unui moment. îmi dau seama ca sînt profund nedrept cu Virginia, îi cunosc toate calitățile și tocmai de aceea trebuie să sfîrșim mai curînd. Gestul trebuia să-I fac de mult. Ar fi fost mai bine Jpentru amîndoi. Acuma orice amînare ar fi mai ticăloasă f

La amiază Titu povesti acasă ce-a auzit^ de la Pahonțu, iar Niculina și Zachî fură deopotrivă de re-yoltați. Se sfătuiră cum să prevină cel puțin pe biata Virginia. Nu luară nici o hotărîre. De ce sa afle toc-

"

mai de la ei o veste atît de rea ? Totuși seara, la cină, Nicubna dădu ideea ca Titu sa pună în curent a doua zi pe Cintia care, fiind prietena de suflet cu d-na Pahonțu, poate mai lesne să o pregătească.

Ioma n-avusese nici o intenție cînd spusese lui Titu ca vrea să divorțeze. Pe urmă abia s-a gîndit că "Virginia va fi încunoștiințata și s-a așteptat seara la o explicație și s-a mirat ca n-a fost nimic. Seara următoarejnsa, cînd a venit acasă, a găsit pe nevasta-sa împreună cu Cintia, amîndouă plînsă... De multe ori își închipuise scena cînd va trebui să-i vestească despărțirea, niciodată însă nu așa, în trei. De aceea avu o clipa de ușurare cînd Cintia se scula să plece fără să-i fi adresat o privire sau o vorbă. Virginia o reținu :

— Nu mă părăsi și tu, Cintia scumpă... Te rog î Stal aci, lîngă mine !

Toma trecuse în birou să lepede niște cărți aduse. Privirea îi alunecase peste Virginia treoînd și văzuse cum îl examina cu niște ochi mari, «periați și nedumeriți. Reveni în salonaș atît de calm că se minuna și dînsul. Se opri în fața lor, și, după o mică pauza, calculată ca la teatru, întrebă simplu parcă s-ar fi interesat de lucrul cel mai natural din lume :

— Va să zică Herdelea v-a prevenit ?... Cu atît mai bine ! Atunci înseamnă ca...

Cintia nu se putea stăpîni și izbucni cu glas muiat în ura :

— N-ai avut cavalerismul cel puțin s-o previi !... A trebuit să afle de la străini ce surpriză îi pregăteai!

Virginia abia o potoli. Ea nu voia să bruscheze nimic. Mai spera încă. își închipuia că poate sa fie doar o vorba aruncată sau o intenție pe care bunătatea o mai poate șterge din suflet. De la amiazi cunoștea vestea și totuși nu se putea obișnui cu gîndul că ar fi adevărată. Iar acuma, văzîndu-1 atît de liniștit, nădejdea se amesteca cu durerea într-o senzație de așteptare.

Pahonțu recunoscă fără înconjur că Cintia are dreptate. A greșit că n-a vorbit întîi cu Virginia despre gîndurile care-1 sfîșie de mult, de ani de zile. S-a luptat cu sine însuși. A vrut să-și apere căsnicia, să 1

se apere pe sine de ispita vieții. A crezut și el că sînt. ispite trecătoare. A tăcut și a suferit. Virginia nu i-ar fi înțeles framîntarea, cum nu i-ar fi înțeles-o nimeni,, cum nu și-a înțeles-o nici el. Poate că e chemarea destinului pe care trebuie s-o urmeze oriunde l-ar duce. Nu are dreptul să expuie primejdiilor pe femeia care i-a dăruit doi copii și care e fără prihana.

Pe cînd Virginia asculta înduioșată frazele care curgeau cu o intonație de suferință, Cintia fierbea de indignare socotîndu-l prefăcut și mincinos. De cîteva ori l-a întrerupt vehement, tulburînd ritmul spovedaniei și stricîndu-i efectul. Toma se stăpînea, tăcea, lăsînd pe Virginia să o admonesteze, apoi continua în aceeași cadență.

15 — Motive și argumente și explicații se găsesc totdeauna cînd e vorba de cocoloșit o faptă rea, interveni iar Cintia cu energie. Cu cît mai rea fapta, cu atît mai bogate explicațiile. Ginia și copilașii ei însă nu așteaptă motivări psihologice ci o dezmințire scurta, singura care poate să-i salveze. Prin urmare...

— Prin urmare abuzezi de răbdarea mea, Cintia! zise Pahonțu deodată aspru. într-un ceas tragic al existenței noastre d-ta ne încurci cu arguții minore .'

25 — Da, observ că te încurc ! răspunse ea ironic. Fiindcă pe mine nu mă poți ameți cu excursii literare ieftine ca pe ființa asta care te iubește și tremura pentru soarta ei și a copiilor d-tale !

— în orice caz deocamdată sînt acasă la mine și te rog...

>0 — Poftim ! Măcar de-ai rămînea acasă la d-ta !"

Cintia plecă furioasă. Trebui să treacă un interval ca Pahonțu să-și reia firul. Nu-1 mai întrerupsese nimeni. Vorbi mult și se silea să fie convingător. Virginia asculta cuminte, cu ochii în gura lui, ca și cînd ar fi auzit cuvinte de miere. Nu înțelegea cuvintele dar din sunetele ce-i ciocăneau timpanele cu unde asidue se deslușea în mintea ei tot mai mult că toate acestea nu sînt decît minciuni mari și grele care se așează una peste alta ca niște pietre de moară ca să-i strivească inima. Lacrimile începură sa-i păinjenească ochii, să-î

umezească obraji, să le simtă amărăciunea sărată în colțurile gurii. Într-un rînd auzi foarte clar că el va avea grijă de copii, de educația lor, că vor rămîne totdeauna prieteni buni, ca ea să facă cererea de divorț pentru părăsire de domiciliu și nepotrivire de caracter...

Într-un tîrziu însă tresări auzind alt glas :

— Doamnă, doriți să servim masa ?

— Da... da... numaidecît, fetiço...

Se ridică încercînd un suris pe subț poșghia de lacrimi. I se părea că apariția jupînesei cu anunțarea cinei a risipit un coșmar, că în sfîrșit se poate întoarce în viața reală. Dar îndată ce se retrase servitoarea, se sculă și Toma rostind cu un glas necunoscut, un glas parcă de proces-verbal :

— Atunci, draga Ginio, sîntem înțeleși ?... Dealtfel eu am să mai viu, să stabilim toate amănuntele... Așa !... Acuma însă...

— Cum, vrei să pleci, Toma ? zise Virginia deodată cu o spaimă sugrumătoare.

— Îți închipui că, după toate astea, n-ai mai putea să..., făcu el zîmbind duos. Am să mă retrag la un hotel pînă ce...

Virginia parcă numai în clipa asta ar fi pătruns adevărul întreg. Cu o durere cruntă șopti:

— Toma, iubitule... nu mă părăsi Fie-ți milă... cel puțin de pușorii noștri...

Pahonțu, atins de chemarea sfîșietoare, îi ocoli privirea și răspunse ostoiitor :

— O... Gîna... te rog... fi cuminte... Curaj !... La revedere!

Îi luă mîna și i-o sărută. Pe cînd atîngea mîna cu buzele, o auzea murmurînd înecat:

— Nu pleca, iubitule... nu... nu...

Se retrase foarte grăbit, ca și cînd n-ar mai fi putut să-i asculte durerea. Virginia stătea țintuită locului și numai buzele-i șopteau fără glas:

— Toma... Toma... Toma...

Cînd în sfîrșit se auzi ușa vestibulului închizîndu-se, femeia se cutremură din creștet pînă în picioare și se prăbuși neputincioasă între scaune.

Prietenii și cunoscuții au aflat că Pahonțu divorțează, că s-a mutat la hotel, că se supără cînd e întrebare și se înfurie cînd i se oferă povește. Vreo două săptămîni
-5 lumea a mai căutat motivul adevărat, adică femeia din pricina căreia își părăsește familia, pe urmă s-au ivit alte scandaluri care au aruncat uitarea peste afacerile în definitiv intime ale lui Pahonțu... El însă continua a fi excitat, arțăgos, agresiv, ca și cînd des-
10 părțirea i-ar fi zdruncinat echilibrul vechi. Era, desigur, și o parte de artificiu în noua atitudine adoptată prin care voia să se apere mai bine de mulțimea Indiscreților. Dar era și un dor imposibil de stăpînit care îl acaparase și-l mîna înainte parca pleznindu-l neîn-
15 cetat cu un bici de foc. Sfîrșită părea epoca somnolentă cînd nu cuteza să-și clarifice gîndurile și mai ales ascunzîndu-se după paravanul destinului nebuloș. Acuma privea lumea în față, vedea calea pe care trebuie să meargă și în zare îi lucea ținta pe care o va
20 ajunge.

„Am pierdut anii cei mai buni pentru că n-am avut o călăuză, își zicea. Unde aș fi eu azi dacă aș fi avut norocul s-o cunosc acum zece ani ?”

Numai gîndindu-se la Cristiana își simțea energiile
25 înzecite.

Din partea Virginiei n-avea teamă de complicații. Suferea și va mai suferi cîtva timp, apoi se va consola, îi rămîneau copiii, un ideal în viața. Mai tîrziu cine știe... Firește, deocamdată era prăpădită. Plîngea ne-
30 contenit și-i scria în fiecare zi să se întoarcă acasă. Toma a mai fost de cîteva ori prin strada Pietății, să-și strîngă lucrurile personale, să-și ia anume documente, manuscrite, cărți și mai ales să o convingă pe ea definitiv și să o liniștească.

Prezența lui într-adevăr o liniștea puțin, dar fiecare noua plecare era o nouă tragedie. A încetat să se mai ducă. Atunci îndemnată de Cintia care îl ura de moarte și-l disprețuia, Virginia s-a plîns d-nei Rotaru; Toma fu nevoit să țină piept unei scene de moralizare din
40 partea d-nei Rotaru și să se supere ca s-o termine. A

sosit în primele zile tatăl Virginiei de la Alba Iulia pe care Cintia îl chemase telegrafic în speranța ca bătrînul moț va[^]ști să silească pe bărbatul ticălos să se întoarcă acasă. Iacob Stoica a plîns împreună cu Virginia,[^] dar nici n-a vrut să vaza pe Pahonțu, socotind că e mai bine c-au scăpat de el, căci ea își va găsi norocul ei, mai bun...

10 Dealtfel Pahonțu nu mai era deloc preocupat de ce lăsa în urmă. Viitorul îl interesa. Divorțul va ști el să-1 urgenteze. Mai mult era îngrijorat de Cristiana. Nu vorbise cu ea niciodată despre căsnicia ei. Numai de la d-na Teleman știa ca e nefericită și vrea să părăsească pe Belcineanu. Totuși era absolut sigur că va fi soția lui. Asta a rîvnit-o din primul moment, chiar 15 dacă n-a îndrăznit să o recunoască nici în gînduri. De cînd însă el a făcut pasul hotărîtor, era grăbit și se frămînta cum ar contribui și la eliberarea ei. Excludă, ca ceva inelegant, posibilitatea de-a discuta cu ea astfel de lucruri. Era foarte prudent și de teamă să nu dea de bănuît. Credea absolut necesară cea mai desăvîrșita discreție. Nimeni să nu știe de iubirea lor decît în ziua cînd se vor uni în fața lumii. Era parcimonios cu vizitele în casa Belcineanu tocmai din pricina asta. Mai ușor se ducea pe la d-na Teleman unde 20 se întîmpla să întîlnească pe Cristiana. Față de d-na Teleman era mai deschis, vorbea despre toate cu atît mai bucuros că avea impresia că vorbește indirect cu Cristiana însăși. Totuși nici acolo nu întreba niciodată despre ea, nevrînd să para că încearcă să profite de prietenia lor; se mulțumea cu ce i se spunea...

Abia în preajma deschiderii noului parlament s-a prezentat iar la d-na Teleman ca și cînd ar fi fost pentru o tăifăsuială politică.

35 — Se poate, domnule Pahonțu, să mă ocolești tocmai cînd ai în familie evenimente atît de grave? exclamă Iuliana văzîndu-l. Ai divorțat, adevărat?... Așa am auzit, mi se pare chiar de la Belcineanu...

După cîteva replici, n-a mai insistat nici ea, nici el. Dar peste vreo jumătate de oră, cînd s-au epuizat

într-adevăr și culisele politice, d-nă Teleman a spus deodată, parca demult îi stătea pe limbă :

— Uneori, vezi, înțelegi și mișcarea fernenistă... D-voastră, bărbații, sînteți liberi pe hotărîrile d-voastră 5 în orice împrejurare, pe cînd femeia... ah ! Cîte nedreptăți trebuie să îndure !... Mă gîndesc la sărmana noastră prietenă... Se pare că e sortită să sufere toată viața...

10 îi povesti cu lux de amănunte o explicație, foarte demna, civilizată dealtfel, dintre soții Belcineanu, zilele trecute. S-a nemerit să fie și ea de față. O rugase Cristiana să stea. Au fost iar de acord că nu mai poate continua căsnicia și că ea trebuie să-și croiască altă viață, dar el o ruga iar să mai aibă răbdare numai 15 o lună, să scape de validări, să se calmeze frămîntarea politică cel puțin în ce-l privește. I-a dat cuvîntul de onoare că are gata scrisoarea și că i-o va preda la ziua promisă. Un început de împlinire a și făcut mutîndu-și cancelaria de avocat din casa Cristianeî încă dinainte 20 de-a veni la putere, încît plecarea lui să fie mai ușoară... Totuși Cristiana era disperată, pierduse răbdarea și credea că are s-o poarte așa cu amînările la infmît. Desigur, ar fi putut intenta acțiunea de divorț și fără învoirea lui, dar astfel procesul risca să dureze ani de zile, iar ea însăși să îndure toate șicanele și mizeriile, 25 toate răzbunările meschine ale unui om care nu cunoaște mila cînd e în joc un interes al lui...

— Odios personagiu ! mormăi Pahonțu morocănos, începuse să urască pe Belcineanu ca pe un dușman 30 personal. îi forfoteau prin minte numai răzbunări romantice, prin care să-1 oblige să se poarte cavale-rește cu Cristiana. Mai cu seamă însă îl bătea gîndul să-i caute pricină, să-l provoace la duel și să-l ucidă, pedepsîndu-l astfel pentru tot trecutul și, în[^] același 35 timp, dobîndind pentru Cristiana libertatea întreaga și imediată... Rîdea pe urma singur de trubadurismele acestea și-și zicea că iubirea i-a încurcat mințile...

Dealtmînteri purtarea lui Belcineanu față de Cristiana se asemena cu aceea față de Toma. în paralelismul 40 acesta se revela poate o voință de sus sau o predesti-

10 nare, se gîdea Pahonțu. Propunerea de odinioară, în casa lui Teofil, pe care i-a repetat-o pînă ce a venit la putere cu o insistență obositoare, a ajuns la scadența, dar n-a fost onorată. Deși se jeia, văzînd ca nici_măcar o aluzie nu-i mai face, i-a amintit dînsul. întîi Belcineanu, aproape vexat că n-are încredere în cuvîntul lui, i-a explicat că pînă după alegeri nu se poate lucra nimic serios. A doua oară, la revelion la Sinaia, a răspuns glumeț că răbdarea trece marea, adăogînd mai diplomatic că afacerea e de resortul șefului guvernului și ca are să vorbească negreșit cu șeful la momentul convenit...

15 Pînă acuma, hărțuit numai de necazurile lui sufletești, Pahonțu lăsase de fapt pe al doilea plan propunerea lui Belcineanu. Numai de cînd, despărțindu-se de Virginia, și-a clarificat viitorul și a prevăzut că se va însura din nou, obținerea unui subsecretariat de stat, dacă nu chiar a unui portofoliu ministerial, a devenit o preocupare pentru dînsul. Se gîdea că fosta soție a unui ministru s-ar putea simți coborîță mări-
20 lîndu-se cu un bărbat care n-a fost nici o jumătate de ministru. El, firește, se credea superior tuturor miniștrilor prin talentul său, iar de cînd *România* s-a impus și a devenit cunoscută în cercuri largi, declara cu mîndrie că el are misiunea cea mai nobila, deasupra miniștrilor, anume aceea de îndrumător și educator al opiniei publice. Mandatul de deputat i-a fost folositor numai pînă și-a realizat visul de-a avea ziarul său. Prin participarea la ședințele Camerei a putut
30 să-și facă relații în lumea politică și conducătoare a României. Poate că și acestea au contribuit la lansarea gazetei. În orice caz *România* a ajuns, într-un timp relativ scurt, printre cele mai răspîndite ziare și mai cu seamă cu faima de incoruptibila încît avea
35 o influență puternică asupra cititorilor. Pahonțu personal nefiind lacom de bani a impus și ziarului o corectitudine pe care a simțit-o îndată toata lumea. *România* putea greși în aprecieri sau critici, dar totdeauna de bună-credință. De aceea nici variațiile de
40 atitudine nu erau suspectate ca interesate.

Pe urmă tot el revenea și—și zicea că atribuie Cristianeii un suflet mărunț crezînd-o capabilă să-și orienteze iubirea după mărimea socială întîmplătoare a omului. Subsecretariatul îi trebuia întîi pentru ca Belcineanu i l-a propus și nu admitea să fie prostit și înșelat, și numai în al doilea rînd pentru a mai urca o treapta în ierarhia socială.

10 Cîteva zile după ce se terminară validările care dealtfel s-au făcut relativ calm, Pahonțu căută să aibă negreșit o explicație cu Belcineanu. Nu putea tolera să fie purtat cu vorba și batjocorit, cum părea ca vrea să facă soțul Cristianeii. Fiindcă în ultimul timp avea impresia că îl evită puțin, Pahonțu nu a mai luat o întîlnire dinainte, de la care sa se poată
15 eschiva, ci a picat într-o zi la minister tocmai cînd aflase că Belcineanu e singur. Ca niciodată, Toma l-a întrebat direct și fără sfială, dacă și pînă cînd va mai trebui să-i reamintească promisiunea cu subsecretariatul pe care-l dorea odinioară... Belcineanu l-a întrerupt cu zîmbetul superior pe care-l arbora acuma permanent, dar și plictisit și acru :

— Dorința d-tale, dragă Pahonțule...

25 Și tonul și înfățișarea ministrului îl înfuriară. Se stăpînl totuși și-l întrerupse la rîndul său, de asemenea zîmbitor, dar cu o impertinența calculată să restabilească egalitatea :

— Dorința mea ?... Te înșeli, dragă Belcine... (Ministrul tresări.) Să nu inversăm rolurile ! A fost dorința d-tale insistență, repetată... Pe care eu, chiar în principiu, am acceptat-o cu dificultate și abia după
30 o gîndire de... de șapte ori douăzeci și patru de ore... Știi, asta ca sa fixăm pozițiile !

în primul moment Belcineanu se gîndise să-l poftască scurt afară, pe urmă, să continue cu „d-voastră”,
35 dar sfîrșî prin a-și îndulci zîmbetul și a continua cu o vioiciune prietenească, parcă nici n-ar fi observat impertinența :

— Da, da... Exact... Nu era nevoie să-mi reamintești... Dar mai trebuie să ai răbdare, să ții seama de împrejurări... Abia de trei luni sîntem la putere, așa
40 că n-ai de ce să te alarmezi... Nu e vorba de un post

de șef de biuro, ci de o creație de mare răsunet, cu repercusiuni importante chiar asupra guvernării dintr-un anume punct de vedere. Primul ministru trebuie să chibzuiască, să consulte, să...

5 într-o jumătate de oră nu i-a mai dat totuși nici măcar o promisiune. S-a spălat pe mâini cu primul ministru, dar așa fel încât Pahonțu n-a găsit motiv de supărare, ba dimpotrivă s-a crezut obligat a recunoaște că trebuie să fie liniștit, să spere, în sfârșit ca
10 un solicitator oarecare... Numai după ce a plecat a băgat de seamă că a fost îmbrobodit cu fraze și că jumătate conversația s-a pierdut cu ghinionul guvernului la Făgăraș unde, după ce a luat întreaga listă, unul din deputați, un preot, a murit brusc, tocmai când se
15 pregătea să vie la validare, așa că vor trebui făcute alegeri noi care vor fi însă mai grele, căci opoziția are să-și concentreze acolo toate eforturile și pierderea unei alegeri parțiale la începutul guvernării ar fi o catastrofă ; șeful guvernului a dat sugestia să candideze
20 chiar Belcineanu, ministrul de interne, mai ales că în județul lui s-au pierdut două locuri și a rămas pe dinafară un devotat care ar fi foarte trebuincios în Cameră.

Pahonțu rămase mai hotărât să clarifice lucrurile, și, dacă intenția de tragere pe sfoară se dovedește, să rupă relațiile cu Belcineanu. Peste vreo săptămână, în timpul discuției la *Mesagi*, apărură pe banca ministerială președintele Consiliului. Toma se apropie de capul guvernului să-l salute. Socotindu-l om de talent și mai
30 ales că *România* a avut în general o atitudine cavalerească față de partidul național și nu i-a făcut deficiențe inutile, primul ministru îl simpatiza. După câteva cuvinte Pahonțu găsi momentul binevenit să-l felicite pentru frumoasa idee de-a acorda propagandei
35 și culturii rolul de competență ce trebuie să-l aibă în statul românesc.

— Vorbesc, domnule președinte, ca un modest muncitor cultural ! adaogă dînsul mai umflat, deși vorbea în șoaptă ca să nu deranjeze ședința. Sînt sigur că instituția pe care vreți să înființați va avea o influență mare asupra creației românești în toate dome-

niile spirituale. Se simțea nevoia unui organism care să răscolească și să stimuleze energiile creatoare. Subsecretariatul pe lângă președinția Consiliului va putea strînge și grupa și organiza presa, artele, Uterile, științele, dar mai ales...

— Nu pot primi felicitările, domnule Pahonțu, fiindcă absolut nimic nu e adevărat din tot ce-mi spui ! zise președintele amabil dar serios. Ai fost indus în eroare !

10 — Cum se poate, domnule președinte ? protestă deputatul. Dar știrea mi-a fost dată chiar de un ministru și nu acum, ci dinainte de-a veni la putere. Mi s-a numit și persoana subsecretarului...

15 — Nu, nu ! reluă primul ministru. Ar trebui să știu și eu, nu-i așa ? Ei bine, eu nu văd foloasele etatizării culturii și sînt francamente ostil unei propagande oficiale în materia aceasta. Pentru politică, da, dar asta se poate face cu mijloacele actuale. Artele însă și literatura și știința trebuie să rămîie libere, independente ca să poată înflori. Statul nu produce decît lucruri
20 hibride cînd se amestecă în cultură... Cum vezi eu nu mă împac nici măcar cu ideea ! Așa ca n-aș putea tolera să se înființeze o instituție parazitară numai ca să-mi plasez un partizan, chiar dacă ar fi vremuri bune cu finanțe înfloritoare. Din nenorocire, știi prea bine, luptăm cu destule greutate ca să putem face fața nevoilor celor mari. Pentru experiențe nu e momentul...

— Atunci s-a abuzat vorbindu-mi-se în numele d-voastră, fiindcă am fost asigurat că tocmai d-voastră, domnule președinte, aveți ideea înființării subsecretariatului propagandei îndată după alegeri ! insistă Pahonțu. Va rog să mă iertați atunci... Totuși eu persist a crede utilă o Instituție mare, serioasă, care să unifice eforturile individuale ale creatorilor de valori românești, în alte țări s-a și realizat și rezultatele...

30 — Artele și știința n-au profitat nimic, întrerupse premierul indulgent. Cel mult guvernele respective au cîștigat o aureolă falsă de protectori ai culturii... ^

40 A doua zi apărură în *România* o informație răutăcioasă despre Belcineanu. A fost remarcată, iar Belcineanu s-a alarmat. Mai ales ca venea Imediat după

ce Pahonțu stătuse de vorbă cu primul ministru la Cameră, în văzul tuturor. Pînă acuma, afară de presa de partid, ziarele mari au păstrat o atitudine neutră, Ici-colo chiar binevoitoare. Desigur avea grija să aii-
5 menteze nu numai pe reporterii acreditați la interne, dar și pe alți ziariști care-l vizitau și care strecurau notițele simpatice. Știa, din experiență, că îndată ce un singur ziar va începe să-l atace sistematic, mai cu-
10 rînd sau mai tîrziu vor urma și celelalte.

Pînă să sosească Pahonțu la redacție, a fost căutat de trei ori de șeful de cabinet al lui Belcineanu. Nu l-a chemat la hotel ca nu cumva să fie ascultată con-
15 vorbirea de portarii indiscreți. Titu Herdelea, spunîndu-i despre telefoanele ministeriale, observa zîmbind :

— Firește pentru notița de azi... E abila și perfidă și malițioasă... L-a usturat rău... Drept să-ți spun și
20 pe mine m-a mirat. Parcă erați prieteni ?

— Eu sînt prieten cu oricine cît e om de treaba... Cînd însă nu mai e, întorc și eu cojocul... Ciocoiășul
25 ăsta a început să creadă că noi sîntem la cheremul lui, parcă m-ar fi cumpărat cu mandatele lor... Ei, am sa-i arat că sîntem independenți... Trebuie zgîlțit
30 sa se trezească din beția atotputerniciei!

Herdelea nu mai zise nimic. Nu-i plăceau asemenea
35 subite schimbări la față care totdeauna aveau pricini personale. Ziarul trebuie să servească interesele generale, nu ale individului, chiar proprietarul. Dar nu voia să se amestece. De cîtva timp nici nu mai făcea observații, de cînd Pahonțu a devenit arțăgos și nu mai
40 tolera contraziceri. (A fost o ciocnire mai aprigă între ei, deunăzi, din pricina Virginiei, cînd Titu, cu un curaj neobișnuit la dînsul, i-a spus verde că s-a purtat murdar.)

Pahonțu fierbea împotriva lui Belcineanu. Se asmu-
45 țe singur și-i descoperea toate defectele și păcatele. Azi-noapte a schițat în gînd un articol în care îl pre-
zinta ca o pată rău mirositoare a unei guvernări care ar debuta altfel promițător. Se așeză să-l scrie. Tele-
fonul zbîrnîi curînd. În receptor răsună glasul lui
50 Belcineanu, mîeros și afabil ca odinioară, înainte de-a j se înscăuna la putere :

— Bine, dragă prietene, ce s-a întîrîplat ? Văd în
România o notița care...

— Da... Și ? întrerupse Pahonțu hîrîit.

— Ei bine, nu pricep nimic ! zise Belcineanu. Te
5 credeam prieten...

— Aa, prieten ? strigă Toma cu un rîs nervos. Un prieten în orice caz pe care-l poți minți și înșela și
trage pe sfoara, pe care-l cumperi cu o promisiune și-l
10 protestezi cu o propunere ?

— Pardon, ți-am repetat și acum cîteva zile că...

— Sînt lămurit, domnule Belcineanu ! continuă Pa-
honțu triumfător. Am fost dealtfel din primul mo-
ment. Am știut ce urmărești. Înadins te-am lăsat să
15 văd pînă unde ai să mergi cu mistificarea folositoare
20 pentru d-ta !... Ei bine, eu astfel de prietenie nu în-
ghit, excelentă ! Mă lipsesc !... Eu nu sînt slugă, ono-
rate domn ! Eu sînt stăpîn, domnule, și nu stăpîn tre-
cător ca d-ta !... Eu nu mă ciocoiesc în nici un fel
fiindcă stau pe picioarele mele !... Nimeni nu și-a bătut
25 joc de mine fără să fi primit replica cuvenită, domnule
30 Belcineanu ! Firește, la timpul sau !... în sfîrșit a sosit
și timpul d-tale ! Iar replica va fi tot atît de delicată
cum a vrut să fie batjocura d-tale !... Așa, domnule !...
Și cu asta s-a Isprăvit!

La celalalt capăt al liniei Belcineanu, de cînd
Pahonțu a început să ridice tonul, a așezat domol
receptorul pe furcă de teamă să nu-i fie dat a asculta
și înjurături. Cu ziariștii ăștia te poți aștepta la orice.
Pahonțu n-a observat că vorbește singur decît la urmă
30 cînd aștepta o ripostă și nu venea nimic.

— Să te ia dracul ! bufni dînsul trîntind receptorul.
Atît mai bine !

Se mai învîrtî puțin prin biurou și se porni mai
însetat la scris. îi venise și titlul : „Mistificatorul”... Nu
35 pomenea deloc numele lui Belcineanu și nu întrebuinta
nici o vorbă grea. Totuși a doua zi articolul a făcut
senzație și a fost comentat în fel și chip.

Abia peste vreo trei zile își puse întrebarea dacă
lupta pornită contra lui Belcineanu n-a nemulțumit
40 și pe Cristiana sau dacă nu-i va provoca vreun neajuns.
Se spăimîntă. Ar fi trebuit s-o consulte întîi, nu

să o ia prosteste... Se hotărî să meargă la d-na Tele-
man, să o întrebe. Pe la amiază se pomeni la telefon
cu însăși Cristiana ;

— îți mulțumesc Știu ca pentru mine faci !...

5 — Sînt fericit! murmură dînsul. Mă muștră că
nu te-am prevenit cel puțin...

— Poimîine merg la Iuliana... Vino și d-ta !

Toma ramase cu receptorul la ureche parca ar fi
vrut să prelungească ecoul unei bucurii...

1

5 — Bravo, frate Pahonțule! în sfîrșit pe linia
dreaptă ! strigă Dolinescu așezîndu-se în fața lui, lîngă
biurou. De vreo două săptămîm ziarul tău mi-e mai
simpatice !

— De cînd cu Belcineanu ? zîmbi Toma satisfăcut.

10 — Cum ai putut să-l cocoleșezi atîta vreme și
aproape să te guduri pe lîngă el ? se miră Dolinescu
cu privirea-i tăioasă. Nu te-am înțeles... E prototipul
politicianului de azi, o mașină de tocat vorbe goale și
minciuni grosolane, o pacoste cu doctrină care, numai
15 din pricina lașității, îmi închipuiesc, nici măcar nu
fură ca să-l poți înjura mai apăsător. Firește, nu în-
țeleg nici cum v-ați învrăjbit acum, din senin... Dar
asta-i altă socoteală ! Plăcut e că v-ați învrăjbit!...
Văd că te întuneci, frate-meu ! Nu, te rog ! Nu te
supară ! Altceva am cu tine.' Lucruri serioase ! Nu
20 te formaliza pentru o glumă proastă tocmai acum !

Ironia rece nu numai din cuvintele și tonul lui Do-
linescu dar privirea, zîmbetul și toată înfățișarea care
o încadrau, enerva pe Pahonțu acum mai mult ca
altădată. Se simțea la întorsătura cea mai grea din
viață. De-atîtea ori în trecut și-a închipuit că o clipă
îi va hotărî soarta. Toate acelea au fost jucării.
Acuma e criza cea mare, după care nu mai poate urma

decît fericirea sau moartea. Dolinescu chiar dacă ar şti ce se petrece în sufletul lui, n-ar putea pricepe. El n-a avut nevoie să lupte decît cu lumea de-afară, niciodată cu sine însuşi. Aerul de suficienţă morală şi de superioritate boierească făceau pe Pahonţu sa scrişnească :

— Nu, nu !... Spune, Barbule, - cele serioase! Sper că te vor prinde mai bine ca ironia ieftină !

Dolinescu, după o întrevedere cu Utalea, care se dovedea într-adevăr devotat fraţilor de cruce, hotărîse să candideze la Făgăraş. * Vacanţa s-a declarat oficial deunăzi şi s-a fixat şi data alegerii parţiale peste vreo şase săptămîni.

— Nu vreau să-ţi cer sfatul, reluă Dolinescu puţin de sus. Dealtfel rîndul trecut m-ai aprobat. Hotărîrea mea e definitivă. Planul de campanie e stabilit în toate amănuntele. Toţi vom lupta cu ultima energie pentru izbînda. Sînt sigur de victorie. Patru săptămîni nu ne vom mişca din satele Făgăraşului. Fiecare român va fi dăscălit. Nu cerem voturi, ci adeziuni. Oamenii trebuie să meargă cu noi din convingere şi să rămîie credincioşi toată viaţa !

— Distincţie cam bizantină ! observă Pahonţu. în definitiv şi pentru voi rezultatul e totul, ca şi pentru ceilalţi !

— Mulţumesc de compliment, frate-meu, dar nu vreau să mă cert! făcu Dolinescu repede. E o luptă grea. Marea noastră proba de putere. Adversarii nu ne vor cruţa. Şi sînt mulţi. Trei partide de opoziţie cu organizaţii solide, plus guvernul. Am auzit ca va can-

* Contextul în care romancierul aminteşte hoiărîrea „fraţilor” de a participa la alegeri este revelator pentru esenţa noilor relaţii („după o întrevedere cu Utalea”). Sugestiile erau formulate încă din capitolul precedent, în care finanţarea din umbra a mişcării este legată direct de acelaşi Utalea, „marele financiar şi om de afaceri” (*supra*, p. 224. Prin inegalabila sa arta compoziţională, Rebreanu izbuteşte să surprindă un fenomen acut al vieţii politice interbelice, sugerînd caracterul de clasă al mişcării de tîp fascist. Ideea revine, ca un leit-motiv, pe parcursul romanului („Aşa sînt aştia... n-ai băgat de seamă ? Toţi oamenii cu bani mulţi parcă seamănă între dinşii...”, Titu Herdelea, *infra*, p. 311).

dîda primul ministru sau Belcineanu al tău. Vor să ia alegerea cu orice preţ. O cădere pentru guvern ar însemna compromiterea guvernării şi mai ales scurtarea ei... Cum vezi, nu sînt perspective trandafirii şi avem nevoie de toate sforţările ca să biruim totuşi împotriva tuturor. Noi nu ne speriem de greutate. Dictonul vechi: cu cît duşmanii sînt mai mulţi cu atît gloria e mai mare!...

După obiceiul său vorbea repede şi mult. Pahonţu asculta fără mare atenţie. El era preocupat de ale lui şi de un răstimp se lăsa copleşit. Dolinescu se opri singur întrebînd :

— Ei, ce zici, frate Pahonţule ?

— Nimic!... Din moment ce spui că al hotărît irevocabil...

— Sigur i zise Dolinescu. Dar părerea şi concursul tău mă interesează.

— Mai mult concursul decît părerea, ştiu, mormăi Pahonţu.

— Eşti rău dispus, frate-meu ! Am băgat de seamă... Totuşi contez pe tine. Eşti doar de-al nostru în înţelesul cel bun

Cîteva minute şi se sculă sa plece. Mai înainte însă trimise servitorul să cheme pe Ionescu A. Ion, care-l însoţea şi care trecuse în biourul lui Herdelea, să-l aştepte.

— Sper că nu eşti supărat şi d-ta pe mine? îi zise Toma. îmi ajunge Cirrria!... Ai văzut de ce n-am putut nici să promit, nici sa refuz să vă cunun ! Crede-ma, prietene, am suferit şi eu destul, şi voi mai suferi Titu îmi spunea că vă cunună el cu Virginia... Foarte bine. îmi pare rău ca nu voi fi la nunta.

Ionescu fusese mai mult mîhnit decît supărat cîta vreme n-a ştiut de ce se codea Pahonţu. Pe urmă a trebuit sa-l evite din cauza Cintiei. Răspunse puţin trist :

— Cununia noastră, e buclucaşă... Abia fixarăm data şi iată ca trebuie s-o amînăm dîr nou pîna după alegerea de la Făgăraş», adică pîna după Paşii...

Apoi Pahonțu rămase singur și puțin înduioșat ca și când l-ar fi năpădit amintirile vieții burgheze cu fericirea ei blîndă și caldă pe care nici o zguduire n-o poate tulbura. Farmecul trecutului îi apărea cu atît mai dulce cu cît viața lui prezentă era mal singuratică și mai zbuciumată...

N-a putut rezista mai mult de două săptămîni la hotel unde zgomotul și gălăgia îl țineau într-o încordare nervoasă insuportabilă. Și-a găsit în strada Elena un mic apartament pe care și l-a împodobit cu toate cele trebuincioase pentru odihnă. Avea numai un dormitor, o odaie de lucru cu biblioteca redusă {mare parte o lăsase la Virginia), camera de baie și un foarte mic *hali-vestibul*, cu intrarea direct din strada. O femeie angajată anume venea de două ori pe zi, la ore fixe, sa îngrijească de curățenie. Aici își petrecea Toma timpul liber. Nu mai mergea nicăiri, mat ales seara. Era într-o așteptare mare ca o fecioară în preajma nunții. De la redacție spre casă trecea prin Cișmigiul care, în decorul de iarnă, uneori avea aspecte polare. Strada lui era curată, asfaltată, liniștită, puțin dosnică, cu trotorele străjuite de castani și salcîmî bătrîni... Nu primea pe nimeni, afară de servitorul de la gazetă și numai cînd era chemat de dînsul. Nici nu-și dăduse adresa nimănui, iar telefonul avea număr secret ca el sa poată comunica la nevoie, dar să nu fie deranjat de inoportuni... își aranjase binișor interiorul, deși se simțea lipsa unei mîini de femeie. Totuși se plictisea acasă. Singurătatea îl apăsa. Devenea prada tuturor gîndurilor și fără putință de apărare. Pînă și gîndul morții îi apărea, misterios și ispîșitor, nu ca odinioară, pe front, cînd moartea era o vedenie de fiecă clipă...

După-amiezile se ducea nesmintit la ședințele Camerei. Acolo, în atmosfera de intrigă, bîrfeli, minciuni, unde se nășteau, se răspîndeau și se îngroșau toate zvonurile care întrețineau în presa și în public pasiunea pentru tot ceea ce e în legătura cu politica, acolo Pahonțu se pomenea luat de viitoarea în care l se îneca ca toate grijile... La Cameră, pe faimoasele coridoare și la bufet, rareori o senzație trăiește mal mult de o zi. „Mistificatorul”, 'răsunătorul articol al lui

Pahonțu despre Belcineanu și ruperea relațiilor dintre dîșii, au ținut trei zile, pe urma au trecut pe planul al doilea. Ică-colo cîte-o înțepătura din *România* contra ministrului de Interne mai făcea ocolul culoarelor, dar se stingea îndată. Pahonțu cunoștea prea bine acestea. El continua campania pentru marele public cititor în ochii căruia voia să micșoreze și să demonetizeze pe Belcineanu, dacă nu să-l nimicească.

În primele zile ale campaniei s-a așteptat sa fie vizitat de anume emisari ai lui Belcineanu. N-a venit nimeni, ceea ce l-a îndîrjit mai mult, arătîndu-i că ministrul se sokoate destul de puternic ca sa înfrunte atacurile. Alte ziare nu s-au asocia: probabil pentru că nu se aruncau în sarcina ministrului fapte ci numai vorbe și calitative... De aceea a fost mirat, în după-amiaza zilei cînd a fost vizitat la redacție de Dolinescu, pomenindu-se la Cameră, în timpul ședinței, cu un bilețel de la Teofil Drugeanu care-l ruga să-l întînească într-o anume sala unde-l aștepta. Deși Teofil, de la începutul campaniei din *România*, nu l-a mai căutat și a evitat să-i vorbească, dealtfel ca și alți cîțiva prieteni apropiați ai lui Belcineanu, Pahonțu n-a pregetat sa meargă la întîlnire, să afle ceva mai ales despre reacțiunile intime ale ministrului.

— Ma faci conspirator ca să nu te simtă patronul că te întîlnești cu mine sau te-a trimis chiar el ? zise Pahonțu batjocoritor.

Tînărul Drugeanu răspunse calm și pe un ton moralizator care irită îndată pe Pahonțu. Lui Belcineanu ie indiferenta campania de meschinării, dar lumea străină nu înțelege cum se poate preta un om de talent ia astfel de procedee.

— Ascultă, Teofile! întrerupse aprins Pahonțu. Tu nu-ți dai seama ca exagerezi ? Că-ți permiți lucruri pe care nici o prietenie nu le scuză ?... Te-am iubit și te-am prețuit și ți-am primit deseori obiecțiile cînd izvorau din convingeri adevărate... Dar iu acum vorbești dintr-un servilism nedemn de tine, Teofile !

— N-are a face servilismul aici, zise Drugeanu liniștit. Dar pentru ca vorbești de servilism, a'poi servil

e tocmai sistemul de-a fi azi prea plecat și mâine prea țănoș. Omul corect găsește veșnic linia demnității firești!

— Atunci, băiete, tu n-ai găsit-o, sa știi ! striga Pahonțu. Și nu-ți permit sa-mi faci tu mie morală și să mă înveți cum să-mi conduc ziarul ! Sînt liber pe acțiunile mele. Cui nu-i place, atîta pagubă !

10 — Nu țipa că nu mă impresionezi, ripostă Teofil mereu calm. Prietenul adevărat trebuie să-ți spuie^nu ceea ce face plăcere, ci adevărul ! Prietenul adevărat nu te lasă să dai în gropi, sa...

13 — Ei bine, eu mă lipsesc de astfel de prieteni! răcni Toma văzînd roșu. Eu nu primesc ofense subt pretext de prietenie pentru a proteja un incorect!... Nu permit sa-mi fie pusă la îndoială rectitudinea profesională ! Ai înțeles, domnule?... Ei, atunci s-auzim de bine! D-ta rămîi cu Belcineanu, iar eu îmi urmez calea !

20 Se înfuriase de tot. Ca și cînd n-ar mai fi putut răbda discuția, se întoarse brusc și, fără să-i dea mîna, ieși cu niște pași grei, bocănituri, trîntind ușa, Teofil îl urmări cu privirea zicînd disprețuitor :

— Convingerile tale se știe cît prețuiesc !...

25 Pe coridor un deputat majoritar, tip de burghez bine hrănit și iubitor de-a umbla cu vorba, opri pe Pahonțu fără să observe ca e mînios :

— Ai auzit ? La Făgăraș, din partea noastră, candidează Belcineanu dîn ordinul șefului... Bine stăm dacă trebuie sa sară însuși ministrul de interne !

30 Pahonțu îl măsura o clipă parcă i-ar fi vorbit într-o limbă necunoscută. Apoi Izbucni ca și cînd i s-ar fi luminat gîndurile :

35 — Belcineanu candidează ?... Atunci d-ala venea bunul meu prieten sa-mi ofere sfaturi !... Va să zică i-e frică !... Uite prietenii!... Nu-mi mai trebuie prieteni ! Dușmanii sînt mai statornici!... Nu-i așa, domnule ?

Deputatul uluit bolborosi cu o schimonositură care voia să fie suris :

40 — Just... foarte just... Ferește-mă, Doamne, de prieteni !

.. 2f Kf 'i' > vîneri, în incinta Camerei, șezînd liniștit la locul său și ascuînd cu gîndurile aiurea un discurs_de duzină, Toma își aduse aminte, parca l-ar fi șoptit cineva, că trebuie să plece Imediat la d-na Teleman. Era singura lui bucurie în timpul din urmă. S-ar fi dus în fiecă zi dacă nu i-ar fi fost rușine. Nu se anunța. Voia să aibă totdeauna o surpriza, chiar neplăcută jrind nu^ găsea acasă pe nimeni. Spera ne-

10 15 Ar fi fost o catastrofă dacă ar fi pierdut acutma favoarea acestei femei înțeleghătoare. Ar fi însemnat să piardă orice nădejde de-a mai vedea pe Cristiana...

20 Bătrînul fecior îl întâmpină cu figura rubicondă discret voioasa și-l introduse în salonașul obișnuit unde apăru curînd și d-na Teleman zicînd cu vioiciune :

— Ce curios ! Adineaori, nu sînt nici zece minute, Cristiana mi-a telefonat că are o mică cursa în oraș și pe urma vine la mine. Și, în locul ei, sosești d-ta !... Parcă v-ați fi vorbit așa de mult se potrivește în-

-5 tîmplarea!

— Poate că am început să dobîndesc și eu darul special al presimțirii, mărturisi Pahonțu zîmbind. Din nenorocire însă nu e în puterea voinței mele ci a în-

30 tîmplării. Se poate să fi fost într-adevăr un imbold tainic care m-a făcut să părăsesc ședința Camerei poate chiar în momentul cînd se hotăra și ea să treacă pe aici... Precum o taină este tot ce se petrece cu mine din clipa cînd am văzut-o întîia oară...

35 — Mie mî s-ar fi părut că e o simplă dragoste / spușe^ amfitrioana cu o ironie foarte ușoară și simpatcă.

— Simplă nu, doamnă / protestă dînsul.

— Orice iubire e unică și splină de toate tainele și complicațiile pentru cei ce o trăiesc !

— Desigur ! Toți îndrăgostiții își închipuie ca iubirea lor e cea mai sublimă aventură din toate timpurile ! recunosc Toma. Pentru că fiecă iubire adevărată e o nouă descoperire a universului. Mai mult, doamna I Sînt unele iubiri, dacă nu toate, care înseamnă mari predestinări, atunci anume cînd două ființe se regăsesc împotriva lor însăși... Nu toți oamenii au bucuria sau durerea asta sau nu în toate viețile...

De cînd și-a mărturisit dragostea Cristianeii, îi plăcea să-și disece sentimentele și sa le descopere origini supranaturale. Și fiindcă n-avea cu cine să le discute în contradictoriu, se spovedea d-nei Teleman care, prin micile obiecții, îi fertiliza elocvența. In ultimul timp conversația lor s. învîrtea neconținut în jurul aceleiași teme care pentru el părea inepuizabilă deși în realitate investimînta în cuvinte noi 'lucrurile vechi. D-na Teleman, ca toate femeile, era măgulită să fie depozitara secretelor lui, cu atît mai mult că atunci cînd se afla de față cu Cristiana vorbea numai de lucruri indiferente, deseori numai politică...

Cristiana sosi după vreun sfert de oră și^nu se miră găsind pe Pahonțu ca și cînd ar'fi știut ca trebuie sa vie. Un răstimp lichidară banalitățile introductive. Pe Cristiana o interesa ce-a fost la Camera și daca Belcineanu s-a văzut pe-acolo. Pe el întrebarea îl jena. h aducea aminte că e tot soția lui... Pe urmă deodată? Cristiana spuse cu alt glas în care tremura speranța unei bucurii :

— M-a anunțat Mihai că astăzi are să-mi facă o plăcere... Cred că știu despre ce plăcere e vorba și totuși parcă nu îndrăznesc să fiu sigură !

Ceilalți doi știau de asemenea despre ce era vorba, dar se mulțumiră a zîmbi înțelegător. Atmosfera părea 1 muiată într-un artificiu chinuitor. Toți trei^ rosteau J cuvinte șterse în vreme ce în sufletul lor se zbăteau altele fierbinți pe care le înăbușeau acolo fie dintr-o discreție exagerată, fie din cauza convențiilor care n-ar tolera exprimarea sentimentelor intime decît cel mult în patru ochi, afară dacă nu sub o formă glumeață. Relațiile dintre ei nu reușiseră încă să se clarifice^deplin. Cristiana; cu Iuliana între ele aveau intimitățile 1

ior vechi încît își ghiceau și gîndurile din depărtare. Dar, dintr-o sfiială puțin firească la o femeie de treizeci de ani, Cristiana nici eî nu i-a mărturisit direct sentimentele pentru Pahonțu și nici intențiile ei pentru viitor. (Dealtfel nici ea însăși nu era prea sigură.) Totuși, prin^ simțul natural de divinație al femeilor în materie de iubire, Iuliana a urmărit evoluția ei parc-ar_fi citit într-o carte deschisă. Accentuarea nemulțumirilor eî casnice coincidea cu apropierea de Pahonțu. Belcineanu n-a devenit mai rău sau mai bun de cum a_fost întotdeauna, numai Cristiana îl vedea acum prin alți ochelari... Astfel d-na Teleman era obligată, ca _una care se afla mal în intimitatea fiecăruia, să fie o trăsătură de unire între două inimi, cum își definea ea însăși rolul spre a-l putea juca fara a se simți stîngenita de alte considerații.

După o tăcere confuza care s-a suspendat în aer pe " r " a „ i " elor Cristianeii părea că e nevoie de o replică sinceră, sigură, capabilă să încălzească și să alunge artificialitatea. Iuliana îi zise deodată ca și cînd ar fi lăsat deoparte pe Pahonțu și ar _fi fost numai ele singure :

— Ar fi timpul să-ți redea libertatea, draga mea!... S-ar schimba imediat toate împrejurul tău și sînt sigură că te-ai simți renăscută !

Cristiana își alunecă fără voie ochii peste Pahonțu și zări pe fața lui o înmărmurire. Mai ales ca s-o risipească, răspunse și ea parcă dezbrăcată de sfiiala obișnuită :

— Nici nu mai are motive să mă amîne cu scrisoarea... Au trecut toate termenele și s-au așezat apele politice de care se temea... Afară dacă n-ar vrea să mă șicaneze...

> — Sau dacă, față de perspectiva de-a te pierde, nu va fi cuprins de o nouă izbucnire amoroasă și sa nu se mai poată despărți de tine, zise d-na Teleman rîzînd și uitîndu-se la Pahonțu.

*0 — în privința asta sînt liniștită, vorbi d-na Belcineanu cu glasul puțin înduioșat ca și cînd ar fi durut-o cuvintele sau amintirile ce se răscoleau. Belcineanu n-a iubit niciodată cu adevărat decît politica. E singura

lui pasiune pentru care e în stare să facă orice sacrificii, morale ca și materiale, poate chiar și crime, întocmai cum alții fac pentru iubire...

Toma se gîndea ca acum ar fi prilejul să participe și el la intimitatea ce se țesea și să le povestească motivele pentru care a rupt relațiile cu Belcineanu, mai cu seama că ele habar n-aveau, de altfel ca toată lumea, de cauzele adevărate ale conflictului. Se opri la timp gîndindu-se că orice amestec al lui între ei ar fi o nedelicateță grosolană.

— Ei bine, i s-ar oferi tocmai posibilitatea să se consacre deplin pasiunii lui ! făcu d-na Teleman cu vioiciune.

Convorbirea se menținea persistent în jurul lui Belcineanu, așa că Pahonțu se simțea obligat să tacă mai mult ca altădată. Ca să-l atragă între ele» d-na Teleman se întoarse deodată spre dînsul:

— într-adevăr, mulți bărbați iubesc politica mai presus de toate în lume... Și d-ta, dacă nu mă înșel, domnule Pahonțu, ai crezut în politica mult sau mai crezi ?

Am crezut, adevărat, mult» zise el cu glas convalescent. Poate mai cred și azi, firește nu cu atîta intensitate și oarecum în subsidiar, cum se zice în justiție. Pentru noi idealul vieții e totdeauna o realizare exterioară. Asta e rezultatul educației de milenii : bărbatul să domine pe alții, să conducă pe oameni cu armele sau cu inteligent». Bucuriile inimii sînt socotite distracții trecătoare. Fericirea nu e în tine, în plinătatea sufletului tau, ci în succes&Je dotundite^ asupra lumii... Și totuși, fiecare bărbat poate ajunge să-și dea seama că o sărutare, e mai prețioasă pentru ființa lui decît cucerirea unei provincii. În viața fiecăruia poate apărea femeia care provoacă criza supremă și care hotărăște- nu numai viitorul lui dar uneori al omenirii, i răscrucea cea mare pe drumul vieții. Atunci, femeia aceea și numai aceea nu mai e o distracție sau o aventură sau o- dragoste, ci chema/ea- destinului căreia nu-ți poți rezista. Atunci părăsești tot, nu te mai uiți îfö urmă ș^ mei măcar înainte, ci numai în ochii ei în care se afla marea taină a începutului și sfîr-

șitului, merindea nemuririi... Ce importanță mai are atunci politica sau soarta celor din jurul tău ?

— E>e cînd e lumea îndrăgostiții au fost romantici și vor fi pînă la sfîrșitul lumii, zise d-na Teleman puțin visătoare.

— E>esîgur ! făcu Toma aproape bucuros că i-a întrerupt divagațiile și totuși continuînd : Totuși nu mă gîndeam la îndrăgostiții de toate zilele pe care extazul apropierei trupești îi face romantici, ci la cei puțini, rari care pornesc cu conștiința clară, ținîndu-se de mîină, pe cărarea destinului...

D-na Teleman era încă sentimentală ca toate femeile în amurgul batrineții. îi plăcea limbajul înflorit, figurat și cu tremurări vocale. Asculta uitîndu-se la Pahonțu, foarte atentă și totuși vădind că nu reține decît muzica cuvintelor pe cînd sensul lor alunecă pe Jîngă ea ca picurii de ploaie pe o haina impermeabilă. Din cînd în cînd întorcea furiș privirea spre Cristiana cu un mje gest de admirație. Cristiana însă în colțul canapelei, își răsturnase capul pe speteaza de lemn sculptat și privea cu ochii închiși parcă dincolo de tavanul vopsit cu ulei într-o culoare foarte vie. Pahonțu a văzut-o cu coada ochiului și i s-a întipărit ca un desen în inimă curba caldă a gîtului și a bărbiei. O simțea că ascultă cu sufletul și că, pentru ea, ca și pentru el, cuvintele sînt numai clapele csre exteriorizează rezonanțele multiple ale fibrelor străvechi prin care omul comunică direct cu trecutul și viitorul... în salonul calduț, în care inserarea povestea sosirea întunericului, se urzea o atmosferă tainică, blîndă, ca în așteptarea unei revelații...

Deodată, tocmai cînd Cristiana voia să-l oprească parcă n-ar mai fi putut suporta cuvintele care-i răscoleau inima, se deschise ușa și intră bătrînul fecior anunțînd cu solemnitatea cuvenită :

— Domnul ministru Belcineanu !

Glasul servitorului sfîrtică pînza sentimentală care apoi se destramă de tot cînd, în pragul ușii rămasă deschisă, apăru Belcineanu.

Toți patru abia își stăpîniră o tresărire. Și toți se simțiră cuprinși de panică parcă s-ar fi surprins reciproc

asupra unor fapte rușinoase. Pahonțu mai ales gasindu-se față în față cu omul pe care-l denunța cotidian ca pe un răufăcător.

Gazda își reveni imediat și-l întâmpină cu cel mai afabil surîs :

— Ce plăcere, domnule ministru !... N-ai mai venit pe la mine de-atîta vreme... Ar trebui să fii supărata, dar...

10 — Dragă Iuliana, tu știi viața mea cît e de agitata din toate punctele de vedere, spuse Belcineanu serios, aproape rece, ca un fel de scuză, sarutîndu-i mîna mai ceremonios ca și cînd ar fi vrut să cîștige timp. Tre-

15 cînd la Cristiana și sărutîndu-i mîna la fel, continua explicațiile către d-na Telean : Nici acum nu veneam, ca să vezi cît sînt de nepoliticos, dacă nu se întâmpla să aflu că...

20 Pahonțu se ridicase în picioare, emoționat și jenat. Nu știa ce atitudine să aibă. își pipăi cravata, se îndreptă puțin din șale și privirile îi alunecau peste tot parc-ar fi căutat un sprijin. D-na Telean, încurcată și ea oricît avea obișnuința mondenă, ezita dacă trebuie să justifice prezența lui împreună cu Cristiana și aștepta să vadă ce va face Belcineanu.

25 Fără nici o șovăire, deși a chibzuit o secundă, și întreprinzînd numai puțin convorbirea începută, Belcineanu se întoarse la Pahonțu și-i întinse mîna zicînd Incolor și evitîndu-i privirea :

— Ce mai faci ?

Pahonțu se plecă ușor, răspunzînd puțin răgușit :

30 — Am trecut pe la d-na Telean să...

Ministrul însă nu-l ascultă și reveni la Iuliana continuîndu-și vorba :

35 — ...astă-seară chiar trebuie să plec în Ardeal... Pentru diseară aveam o înțelegere cu Cristiana și nu puteam pleca fără să o vestesc... Ți-ai fi închipuit că m'am răzgândit, zise deodată către nevastă-sa cu un glas în care batjocura predomina fără să rănească. Trenul meu pleacă la șapte jumătate, urmă iar către gazdă. Trebuia prin urmare să o vadă numaîdecît. De-acasă jupîneasa mi-a răspuns ca doamna a ieșit și n-a spus unde. Am știut că aici e refugiu ei...

40

Complect liniștit și sigur pe sine, termină cu surîsul de superioritate care enerva totdeauna pe d-na Telean încît observă puțin întepat :

— Poate că a și avut nevoie de refugiu...

5 — Acuma însă am să ți-o răpesc, dacă nu te superi, reluă Belcineanu fără a se sinchisi de aluzia ei. Firește, cu consimțimîntul tău, dragă Cristiana, adaogă iar ironic către soția sa. Căci altfel de răpiri, violente și romanțioase, la vîrsta mea ar fi cam riscate !

10 — Fiindcă spui tu, nu te pot contrazice! răspunse Cristiana ridicîndu-se. în orice caz de data asta te urmez cu mare plăcere !

15 Belcineanu întoarse capul cu o privire ciudată. Păru că vrea să riposteze, pe urmă cu glasul grav de la început, povesti d-nei Telean cum a fost silit să candideze el la Făgăraș ca să nu se piardă alegerea acum, la începutul guvernării, cît e de delicată situația avînd toată opoziția împotriva lui, la care se adaogă și gruparea fraților de cruce, foarte activă și belicoasă,

20 care a invadat de pe acum toate satele făcînd o propagandă extrem de eficace mai ales printre țărani... Chiar azi a primit niște rapoarte alarmante de la prefectul de acolo și asta l-a obligat să plece imediat la fața locului să ia comanda operațiilor electorale...

25 — Cînd ești ministru de interne ai destule mijloace de luptă și de convingere ! spuse d-na Telean surîzînd la rîndul ei ironic. Primejdia nu e chiar așa de grava ⁱ

30 — La o alegere parțială nu merge cu mijloacele la care faci aluzie, zise Belcineanu serios. Toată țara își concentrează atenția acolo, jurnalele tipă, șefii opoziției fac scandal în parlament și asaltează pe rege cu proteste... Nu e glumă, Iuliana, crede-mă!

35 Peste cîteva minute Cristiana îi atrase atenția că era grăbit. își luă rămas bun. El dădu iar mîna cu Pahonțu, dar fără a mai spune ceva. Ea îi zise tulburată și cu glas slab :

— La revedere !

40 Pe cînd Toma îi săruta mîna ea își apăsă mai îndelung degetele pe gura lui, șoptind aproape imperceptibil, numai din buze :

•— în curînd...

— Acuma sa mai stai puțin și cu mine, zise d-na Teleman după ce dispărură soții. După fiecă întâlnire cu Belcineanu simț nevoia unei primeniri, nu știu de ce...

10 Pahonțu mai ramase un sfert de ora. întâlnirea cu Belcineanu pentru el a fost parcă un semn rău. Toată fericirea ce o trăise aici se evaporase lasîndu-l în suflet o amărăciune pe care nici gestul Cristianeii n-a mai putut-o șterge. D-na Teleman îl asigură că a sosit mîntuirea și pentru biata Cristiana, bîrfi puțin pe Belcineanu și în sfîrșit îl invită insistent și drăguț să vie într-una din zilele astea să ia masa împreună cu generalul care mereu întrebă de dînsul...

15

Pahonțu a plecat din casa Teleman cu un sentiment ciudat de deprimare și prăbușire. S-a uitat la ceas : șase, în automobil, pîna la redacție, a avut cîteva clipe cînd i-a fulgerat prin minte să renunțe la femeia asta care a apărut ca un uragan distrugător în viața lui, i-a sfărîmat familia, i-a înstrăinat copiii, i-a anihilat ambițiile și l-a redus suflutește la o zdreanță tremurînd de dorul ei... Dar numaidecît izgoni însăși ispita unor astfel de gînduri ca un sacrilegiu. Simțea, dincolo de rădăcinile tuturor gîndurilor, că fără Cristiana lumea ar înceta de-a mai exista pentru dînsul întocmai cum va înceta în momentul cînd va muri...

20 Așezîndu-se pe fotoliul de la masa de lucru în cabînetul de la *România* s-a uitat, fără voie, la pendula ce se afla pe peretele din față și a citit în gînd clar : șase și jumătate. Cînd își dădu seama se întrebă : „Ce mă interesează atîta ceasul ?” Dar nu mai căută nici f
30 un răspuns. Pe bîurou, în corespondență, găsi o scrisoare de la Dolinescu. Îi povestea scurt, în fuga, militărește, cum au început să lucreze în județul Făgăraș, cum poporul îi primește cu drag și cum autoritățile

îi prigonesc în toate felurile. * Și încheia aducîndu-i aminte ca el e singurul lor prieten și sprijin... Pahonțu dădu deoparte scrisoarea mortnăind :

5 — Da, da... Sînt bun la nevoie... Numai la nevoie,...

10 în același timp sentimentul de alarmă se adîncea în sufletul lui. Parcă atîrna în aer o primejdie care-l pîndea gata să se abată. De cîte ori intra cineva se aștepta sa i-o anunțe, precum de cîte ori suna telefonul ridica receptorul cu emoție... Ca să mai scape de obsesia asta întrebă de Herdelea care tocmai sosea de la Cameră și-i istorisi cîteva zvonuri proaspete, culese pe culoare, bune de utilizat pentru gazetă. De cînd era deputat, Titu parcă întinerea. îl pasionau hărțuierile mărunte și zgomotoase între oameni și co-
15 terii adverse, polemicile scandaloase, agitațiile multiple care țineau toată lumea într-o încordare permanentă și alcătuiau lupta politică. Pahonțu se antrena ușor în asemenea discuții, totuși acuma păru mai puțin
20 curios, așa că Herdelea, după ce-și goli sacul, dispăru ca să revie mai tîrziu pentru obișnuita conferință redacțională.

25 La șapte și jumătate Toma rămase iar singur în birou o să-și scrie articolul ce și-l rezervase pentru a doua zi. în clipa cînd și-a rezervat locul se gîndise vag că va scrie ceva despre frații de cruce în campania electorală, mai mult pentru că i se oferea un titlu atrăgător. Acuma ezita. Mai sînt săptămîni pînă la alegere. Trebuie ceva mai actual... Era însă distrat.
30 în creieri i se vîltorau gîndurile fără șir și fără noimă printre care scotea mereu capul, ca un șarpe veninos, imaginea informa și cu atît mai nesuferită a primejdiei iminente.

* Mărturisirea, aparținînd lui Dolinescu, poarta, inevitabil? amprenta caracterului sau. Panorama propagandei politice cu substrat electoral, caracteristică perioadei la care se refera L. R. este subliniată însă cu obiectivitate în contextul narațiunii sale: „Lumea urmărea într-adevăr schimbările de guvern și luptele politice în general ca un spectacol de teatru sau de sport” (*supra*, P- 2>0).

— Nu ies pînă nu voi fi isprăvit articolul ! zise cu glas tare parc-ar fi vorbit cu cineva voind astfel sa-și risipească neliniștea. Numai subiectul să...

5 își curmă brusc cuvîntul. Pe masă telefonul suna strident și prelung. Întinse mîna speriat parc-ar fi căutat să se apere și totuși nu ridică îndată receptorul, ci numai cînd soneria își reîncepu țîrîitul poruncitor.

— Daaa ! mormăi dînsul în aparat ezitînd.

10 — Doresc să vorbesc numaidecît cu domnul Toma Pahonțu...

Degetele i se încheștară pe receptor auzind glasul. Inima i se umplu într-o clipire de încredere, alungind toate temerile și presimțirile. Răspunse emoționat și grăbit :

15 — Este la aparat... Eu sînt!

— D-ta ești?... Parcă nu-ți recunosc glasul în aparat... D-ta mi-l recunoști ? Înțelegi cine-ți vorbește ?

— Cum să nu te recunosc...

20 Ar mai fi vrut să adaoge ceva, dar Cristiana întrerupse agitată :

— A, sînt atît de... Trebuie sa ne vedem numaidecît ! Am să-ți comunic ceva foarte... foarte important...

25 Se simțea din glasul și precipitarea ei cît e de spăimîntată. Lui i se păru că așteaptă un răspuns și zise cu un cavalerism dulceag :

— Sînt la ordinele d-tale... Oricînd și oriunde...

30 își dădea seama și-i era necaz de răspunsurile acestea stupide, dar tocmai fiindcă se studia să fie mai original, nu-l veneau pe buze decît clișeele răsuflăte. Dealtfel pe ea n-o interesau replicile lui, ci numai emoția ei atît de puternică încît Pahonțu părea că-i auzea din microfon respirația și simțea cum îi tremura aparatul în mînă.

35 — O, Doamne, Doamne cît sînt de lipsita de... (Glasul avea acum tremurările începutului de lacrimi, dar își recapătă deodată siguranța ca și cînd ar fi intervenit instinctiv o stăpînire de sine.) Aici nu se poate... J Venirea d-tale ar putea fi observată și s-ar afla repede...

40 Mai bine vin eu la d-ta !... Primești ?

— Vai, ce întrebare, domniță ? făcu Pahonțu iarăși atît de artificial că-i era rușine. Ai perfecta dreptate. O vizită la redacția unui ziar...

5 — Nu, nu J răsuna cu groază în receptor. Nu ia ziar... O, asta ar mai lipsi. Publicitatea sigură și gratuită... Nu I Acasă la d-ta...

— Atît mai bine...

— Spune-mi adresa d-tale și...

10 Iar după ce află amănuntele ce-i trebuiau, sfîrși energic :

— Vin acuma... Cît mai curînd... E opt... Voi sosi Ja nouă precis !... Se poate ? E bine ?... Atunci... la nouă !

15 Pahonțu așeză receptorul pe furcă gînditor parcă abia după ce s-a isprăvit convorbirea, iar fi năpădit întrebările și nedumeririle. În primul moment a crezut că vrea sa-i anunțe consimțimîntul lui Belcineanu. De aceea se încercase sa fie amoroș în glas. Pe urmă, spre sfîrșit, și-a zis că, tocmai dimpotrivă, Belcineanu refuză să mai divorțeze și asta o exasperează. În ambele cazuri însă dorința de a-l întîlni pe el imediat, oricît de măgulitoare, era inexplicabilă... După cîteva minute renunță să găsească motivele. Ori de [vreme] ce vine în casa lui și în taină, înseamnă că între ei exista

25 o legătură misterioasă care, în momente de mare zburcium, o îndeamnă să caute refugiu și mîngăiere alături de dînsul...

Alerga acasă. Îi era rușine de apartamentul modest în care trebuia s-o primească. Femeia cu serviciul așternuse patul, făcuse ordine și curățenie ca în fiecare seară și plecase. Pahonțu închise ușa dormitorului și apoi o jumătate de oră se plimbă din biurou *m[^]ball* și înapoi, să o audă cînd va sosi și să-i deschidă îndată. Trecură cîteva mașini pe strada, la intervale neregulate. Emoția îi creștea. Întîlnirea aceasta îi apărea totuși neverosimilă ca o farsă. Cînd în sfîrșit îi răsuna în urechi soneria, scurt și timid parcă ^ar fi apăsător cinea din greșeală pe butonul de-afara, se zăpăci, se duse întîi în biurou, apoi se întoarse bombănind „da, da” și se repezi la ușa vestibulului.

40

— Ce stradă întunecoasă ! murmură d-na Belcineanu strecurându-se înlăuntrul, iar după ce se închise ușa, adaogă mereu șoptit parcă s-ar fi ferit să nu fie auzită :
 5 Mașina m-a lăsat la un număr fals și numai tatonînd am nimerit... Dar atît mai bine !

Trei trepte urcau din vestibul în *hali*. Trecură în biuroul lui Pahonțu. Ea se uită împrejur o clipă, mirată și puțin speriată,, totuși cu un zîmbet pe buze care părea o rămășiță din altă stare sufletească,

io — Dacă vrei să...

Pahonțu rosti cuvintele întinzînd mîinile, iar ea își lepăda mantoul de blană în brațele lui răsucindu-se puțin.

— Nu-ți închipui cît m-a bucurat și m-a uluit tele-
 15 fonul d-tale! zise pe urmă Toma în picioare, în fața ei, privind-o parcă tot n-ar fi fost sigur că este chiar ea.

Cristiana nu răspunse îndată. Se uita cu niște ochi mari, întrebători a căror lumină aluneca învăluitoare peste dînsul. Abia într-un tîrziu, cînd părea ca s-a obișnuit cu realitatea și după ce s-a lăsat obosită în
 20 fotoliul de piele brună, a rostit mai liniștită în glas dar cu o involuntară cutremurare ce se trăda în privire puțin rătăcitoare și cu urme de spaima :

— Eram atît de dezgustată, atît de nenorocită... Și
 25 totuși peste o jumătate de oră m-a părăsit curajul și te-am sunat dîn nou ca să renunț. Era prea tîrziu. Acuma trebuie să merg pînă la capăt pe un drum fără întoarcere...

Pahonțu simțea că acumă într-adevăr ar trebui să
 30 spună ceva, să-i aline frica și să-i risipească ezitarea. În același timp însă mai simțea că orice ar spune ar părea fals și ar scormoni o rană încă prea proaspătă. Dealtfel în sufletul lui, de cînd a intrat Cristiana, s-a infiltrat iarăși, stăpînitor, sentimentul de descompunere \

35 care îl chinuise pînă ce i-a auzit vocea la telefon.

Ea însăși, după o tăcere lungă ca o reculegere, începu să vorbească cu o volubilitate nepotrivită despre lucruri cu totul indiferente parcă ar fi vrut să-și încerce gla- 1
 sul sau să mai amîne puțin ceea ce ar tortura-o mai f

40 mult exprîmîndu-se în cuvinte decît păstrîndu-se înăbușit în cutele minții... Pe urmă deodată, ca și cînd 1

s-ar fi dumerit aducîndu-și aminte, se întrerupse cu un surîs trist nehotărît, murmurînd :

— Nu, nu... Astea sînt fără importanță... Despre altceva e vorba...

5 Și continuă, în același ritm și cu aceeași Intonație, să vorbească despre ceea ce îi sfîșia sufletul ca o poveste străină...

...Coborînd cele cîteva trepte de la poarta casei Teleman, Belcineanu zise gînditor :

10 „Ce coincidența să dau tocmai aici peste Pahonțu î”
 Cristiana răspunse natural, ca să n-aibă aerul unet explicații sau scuze:

„Într-adevăr... Și eu m-am mirat cînd l-am găsit...
 15 Dar Iuliana cultivă pe ziariști și artiști, slabciunea ei...”

Bărbatul o ajută galant să se urce în automobil, să așeze lîngă ea și, în vreme ce șoferul pornea, adaogă ca pentru sine;

20 „În orice caz nu-mi displace întîmplarea. Sînt călit fața de micUe tor injurii...”

„Ai fost drăguț ca ai venit să ma iei, zise Cristiana. Mai ales dacă trebuie să pleci... M-ar fi mîhnit să fi plecat fără să ne vedem.”TM

25 Belcineanu își strecorea mîna sub brațul ei și, strîngîndu-l ușor, șopti aproape languros :

„Puteai să te îndoiești cînd știi cît te iubesc !”

Cristiana întoarse ochii spre dînsul cu o mirare ironică :

„Da... într-adevăr...”

30 Zîmbetul lui KWuși o înfiora puțin încît îi pieri pofta de glumă. Și pînă acasă tăcură amîndoi parcă flecare scufundat în gîndurile sale.

După ce porunci să i se pregătească trusa de călătorie, Belcineanu se duse la Cristiana care tocmai expediase jupîneasa încărcată cu blana, pălăria, poșeta, mînușile ce le dezbrăcase... Curterua nouă a soțului o neliniștea și mai ales surîsul statornic, prefăcut ca un rînjat.

— în sfîrșit! Îl zise ea cu un oftat natural. A sosit
 ^o momentul...

își lua locul în jilțul ei moale și larg. El o privi cum se așează, rămase în picioare și răspunse :

— Da... Mă urmărește coincidența cu Pahonțu... (Făcu o mica pauză, apoi începu să se plimbe în salonaș încoace și încolo prin fața ei, vorbind parc-ar fi fost singur.) în definitiv un băiat bun la suflet și cavalier, dar extrem de încăpăținat... Nu bănuiam ca mai păstrați relații personale și după ce mă combate cu atîta înverșunare și perseverență... Mi se pare puțin curios, dar la urma urmelor... (Cristiana n-apuca să rostească decît o Interjecție, căci el nu-i dadu voie, continuînd cu accent.) N-are nici o importanță. Dintr-un punct de vedere e chiar bine. Ai să-mi poți face tu serviciul pe care... Ultimul serviciu, scumpa mea Cristiana ! (își îndulci glasul și se opri lîngă fotoliul ei.) Cînd mă gîndesc mai de aproape mi scăpare că fac o mare greșeală. Tu vrei să divorțezi, fără nici un motiv serios și cu toate că eu te iubesc ca și în prima zi... Nu știu dacă n-am fost vinovat că am primit principial să mă despart cînd viața mea fără tine are să fie pustie, cînd... Poate că e un simplu capriciu din partea ta pe care o să-I regreti mai tîrziu și pe care eu ar trebui să-I refuz fiindcă sînt mai în vîrstă, am judecata mai matură și experiență de viață mai mare...

Zgîlțită din ce în ce mai puternic de frică, Cristiana îl opri :

— Unde vrei să ajungi ?... Nu mă chinui, te implor !... E inutil ! Și e barbar !

— O, Cristiana, iar cuvintele solemne, teatrale ? I făcu Belcineanu abia ascunzînd un dispreț rece. După o conviețuire de ani de zile, nu te pot lăsa să pleci ca pe o simplă trecătoare. Eu nu te-aș lăsa deloc dacă ai vrea să mă asculți. Dar nici nu vreau să te silesc ! în orice caz însă rămînem prieteni... Totuși, iată, nu insist asupra acestor considerații dacă te supără ! Am să-ți redau libertatea oricît îmi sîngerezi inima. Am făcut scrisoarea salvatoare pentru tine și nimicitoare pentru viața mea. Am vrut să ți-o ofer astă-seară și în același timp să părăsesc casa ta... în-
tîmplarea m-a obligat să plec diseară la Făgăraș unde 1

mă așteaptă o luptă aprigă. îți închipui cu ce inima plecam dacă, la întoarcere, nu mai era să ne întîlnim. Și totuși pentru că am promis, te-am căutat să-ți predau scrisoarea și chiar m-am bucurat, dacă mai încape bucurie, cînd am aflat că ești la Iuliana. Știu cît a contribuit ea la hotărîrea ta. Era o răzbunare originală să fie martoră la scena care îți va distruge *cas* nicia fiindcă ea ne-a zdruncinat-o mai mult ca noi înșine prin sublinierea permanentă a micilor și fatalilor neplăceri conjugale... Ei bine, n-am avut noroc ! A trebuit să vă găsesc în societatea domnului Pahonțu, dușmanul meu !

15 Cristiana era palidă. înțelegea că Belcineanu a găsit un pretext și că toate speranțele ei se năruie poate pentru totdeauna.

— Nu te suspectez, draga mea, Doamne ferește ! urmă el reluîndu-și plimbarea. Ar fi să te ofensez gratuit, căci sînt convins de corectitudinea ta !... Totuși, în primul moment, mă gîndisem să rup scrisoarea pur și simplu... Acuma recunosc că ar fi fost o nedreptate față de tine ! Un gest urît !... El însă trebuie sancționat, *n e g r e ș i t* Dar asta n-are a face cu...

— Cum, crezi că Pahonțu mă iubește ? strigă Cristiana cu un glas care parcă nu era al ei și care parcă voia să anuleze o afirmare pe care el n-o făcea dar o pregătea.

— Sînt sigur, dragă Cristiana ! zise Belcineanu liniștit și domol. Precum sînt sigur iarăși că tu nu-l iubești ! adaogă cu o nuanță întrebătoare ironică. Tu ești prea mîndra și prea cinstită ca să iubești alt bărbat cît timp ești măritată. Ce va fi pe urmă, firește, e taina viitorului./. Deocamdată îndrăzneala lui merită o pedeapsă. Cu concursul tău, evident. Asta va fi și pentru tine o justificare. în fața mea cel puțin. Și pe care cred că o merit, dacă nu pentru trecut, măcar pentru sacrificiul pe care mi-l impui...

10 Ca și cînd ar fi vrut să-l lase să chibzuiască, Belcineanu se așează pe un fotoliu și tăcu un răstimp uitîndu-se la ea cu surîsul de superioritate care-i dădea înfățișarea nesuferită. Cristiana părea amorțită într-o atitudine de desperare, cu privirea rătăcitoare arsa de

un dezgust infinit. Înțelegea bine că bărbatul ei vorbește de iubire și simulează gelozia ca să justifice o murdărie pe care desigur o plănuia mai de mult. Și pentru inima ei tocmai luarea în deșert a dragostei era mai dureroasă, dovedindu-i că ea n-a fost niciodată decît o unealtă în mîna lui, un mijloc pentru a-și ajunge anume scopuri,

— Francheța e o virtute, draga mea, dar o virtute dezagreabilă, reluă Belcineanu pîrintește. ^ între soți totuși e indispensabilă și nu poate nici să supere și nici să jicnească... Eu nu ți-am ascuns niciodată nimic, cu riscul de-a nu părea curtenitor. Nici o intenție, nici o ambiție... Cum să nu-ți mărturisesc acum alegerea asta de la Făgăraș? Ce ghinion să moară creștinul tocmai în momentele astea și să ne provoace atîtea încurcături !...

Iar vorbi despre dificultățile alegerii și mai ales despre frații de cruce asupra cărora insistau toate rapoarțele. Și nu se poate face nimic împotriva lor cîtă vreme Dolinescu e susținut de o anumită presă și în special de Pahonțu, prieten intim dacă nu chiar membru al organizației. A încercat să dîsuadeze pe Pahonțu prin Teofil Druceanu ; fără rezultat.

— Din cauza urii împotriva mea, atît de subită și de inexplicabilă, s-a certat și cu Teofil înainte de-a-i fi putut vorbi, se plînsese dînsul strecurînd și un ghimpe.

Nu-Î cerea nimeni să renunțe la campania meschină contra lui, ci doar să sfătuiască pe Dolinescu să-și retragă candidatura. Asta ar însemna un serviciu făcut nu lui Belcineanu sau guvernului, ci țării însăși căci agitația pe care o desfășoară frații de cruce prin satele făgărășene e o adevărată crimă față de interesele superioare ale neamului. Ar ajunge dîin partea lui Pahonțu un avertisment energic care ar fi în același timp și o desolidarizare. Dacă Dolinescu nu s-ar liniști nici așa, ar fi deplin justificate măsuri mai drastice menite să împiedece întinderea anarhizăni unui județ atît de neaoș românesc.

— Iar pentru Pahonțu ar fi suficient un cuvînt din partea ta! încheie Belcineanu aproape candid.

Cristiana s-a silit tot timpul să-și păstreze sîngele rece. Totuși raspunzînd cu intenție ironică, glasul ei răsună înăbușit din pricina revoltei comprimate :

5 — Mă măgulești cu atîta încredere politică !... Dar cum îți închipui că aş putea cere d-lui Pahonțu asemenea servicii ? Cu ce drept, dragul meu ? Și pe ce P«ț ?

Belcineanu surise ca un intrigant nobil de melodramă :

10 — Cu dreptul ce-l are o femeie frumoasă față de un bărbat care... o admiră !... Prețul depinde de femeia respectivă. Poate să fie un suris fermecător precum poate să fie și mai mult, după împrejurări și după simpatia ce i-o inspiră admiratorul.

13 — îmi pare rău, dar nu mă pot ridica pînă la nivelul cinismului tău, ripostă calm Cristiana. Aș prefera să rămîn etern soția ta decît să-mi obțin libertatea printr-o murdărie atît de...

20 — Refuzul m-ar îndreptăți să trag cele mai urîte concluzii / observă bărbatul.

— Nu mă pot atinge concluziile tale !... Pe care totuși ai fi bucuros să le comercializezi!

25 — Exagerezi, draga mea ! Te-am rugat să intervii tu ca să rămîie lucrurile în familie ! urmă Belcineanu fără să clipească. Dar dacă tu refuzi, voi găsi pe altcineva să-i comunice oferta ce ți-am făcut-o, și Pahonțu, mare cavaler cum este, nu va permite să-ți sacrifici tu libertatea din pricina lui!

30 Cristiana îngălbeni. Cîteva secunde ochii ei păreau că vor țîșni din orbite. Apoi își redobîndi stăpînirea și rosti dregîndu-și vocea sugrumată :

— Mulțumesc. Voi avea grije să-l previn eu ce ai pus la cale !

85 — Atît mai bine! făcu dînsul ridicîndu-se și frecîndu-și mîinile. Cel puțin astfel nu va avea nici o îndoială ! (După o mică pauză se uită la ceas.) A, e tîrziu !... Cred că voi lipsi trei-patru zile. Trebuie să cutreier județul, să mă conving personal de ravagiile fraților lui Dolinescu și ale celorlalți... Prin urmare
40 ai timp să te hotărăști, dragă Cristiana!... în orice

caz îți făgăduiesc pe cuvânt de onoare că îndată după
succesul meu de la Făgăraș, indiferent cum îl voi cu-
ceri, vei primi scrisoarea de divorț pe care am pus-o la
păstrare în casa de fier! Cel puțin ca să te poți bu-
cura și tu de biruința mea !

— Cît ești de mizerabil! bolborosi ea aproape în
neștire.

Rămasă singură, Cristiana s-a pornit pe un plîns
nervos. O jumătate de oră a trebuit să-și înăbușe în
suflet revolta, să para liniștită și rece, să riu-i ofere
satisfacția de a o vedea amanta. Lacrimile î-au des-
povărat puțin inima, dar i-au și adus aminte amenin-
țarea. Un timp stătu cu ochii în gol, frîngîndu-și mîi-
nile și bîlbăind desperată :

— Trebuie... trebuie... trebuie...

Nu știa ce trebuie, dar voia să facă negreșit ceva
ca sa împiedece împlinirea ticăloșiei. îi trecu' prin
minte să consulte pe Iuliana. Ar fi zadarnic. Nu-i
poate da nici un ajutor. Cel mult sa prevină pe Pa-
honțu. Asta poate să o facă mai bine și mai repede că
însăși. Alerga la telefon. Pînă în camera de-alături i
se raci hotărîrea. Totuși caută în cartea de telefon
numele lui Pahonțu. Nu-l găsi. Se enervă. Era gata să
renunțe, dar continua să răsfoiască mașinal pînă des-
coperî ziarul *România* și apoi „direcția”. Nu mai știa
ce să-i spuie. Enervarea și emoția făceau să-i tremure
receptorul în mînă... Abia după ce fixă întâlnirea și
părăsi aparatul își dădu seama că mergînd să-i comu-
nice convorbirea, tot pe Belcineanu îl servește, care
tocmai asta urmărea. Se zvîrcolea ca peștele pe uscat.
O năpădi iar plînsul și deznădejdea. își storcea creierii
să născocească alte motive... în sfîrșit îi apărură o geană
de lumină : n-are să-i spuie nimic și el va înțelege su-
ficient... Pe urmă îi fu rușine.' I se păru că s-ar pîn-
gări înfățișîndu-se cu o minciuna... Se duse iar la te-
lefon să contramandeze întâlnirea. Soneria bîzîia în
reprise monotone la capătul cellalt al firului. Abia
într-Un tîrziu un glas bărbătesc de servitor striga că
domnul director nu mai e acolo, întrebînd stăruitor
„cine sînteți d-voastră ?”

— S-a sfîrșit! murmură ea clatinînd din cap pier-
dută.

Acuma îi era groază de întâlnirea cu Pahonțu. Nu
se simțea deloc stăpîna nici pe inimă, nici pe minte.
Avea impresia ca pleacă să facă o crimă... Numai în
ultimele minute i-a apărut ideea mîntuitoare...

— Nu știu cum să-ți spun, continuă Cristiana cu-
prinsă deodată de sfială și feriridu-se de privirea lui.
Eram atît de hotărîtă acum o jumătate de oră... sînt
și acum, dar nu mai am parcă același curaj...

Pahonțu, pe un scaun în fața ei, a ascultat-o ne-
clintit, fără o vorbă, parca și-ar fi zis că orice între-
rulare n-ar face decît să tulbure sinceritatea monolo-
gului interior. Numai ochii lui însetați o învăluiau cu
niște priviri atît de înțelegătoare că ea, de cîteorî le
încrucișa simțea un îndemn nou și mai multă încredere
în ea însăși...

După o clipă de șovăire, Cristiana se uită iar în
ochii lui și apoi urmă fără sfială :

— Nu trebuie să te sacrifici pentru mine ! Nu tre-
buie să ne lăsăm terorizați. Cel mult nu-mi va mai
da consimțămîntul sa divorțez. îl voi sili!... Acuma
nu ma mai simt singură !... Te am pe d-ta! îl voi pă-
răsi eu pe el ! Voi veni aci la d-ta și voi rămîne aici...
dacă ma primești... Va fi scandal ?... Ce are a face !
Va suferi și el, poate mai mult ca noi ! Căci noua
chiar scandalul nu ne poate aduce decît fericirea!
...Șantajul lui se sprijină pe lașitatea mea, pe groaza
de a-mi da în vileag viața Intimă și de-a mă vedea
tîrîtă prin jurnale. Subt ocrotirea d-tale nu mi-e frică
de nimeni și de nimic !... (Tăcu puțin. Suspină ușu-
rată.) Iată de ce nu-mi mai pare rău că ani venit!

Se ridicară amîndoi în același timp. Toma îi luă
mîna și i-o sărută. Apoi înîndu-i-o strînsă și pri-
vind-o cu o tandrețe nesfîrșită, zise stîngaci:

~ îți mulțumesc, domnița mea !...

Se simțea amenințat să se piardă în formule de po-
liteță care-l rușinau pentru că îi artificializau senti-
mente. Cristiana însă îl opri :

— Promite-mi că...

Glasul ei îi alungă brusc stîngăcia. O rugă să cîntărească împreună puțin situația și pe urmă să hotărască. Fiindcă nu e chiar așa de simplu. Soluția extremă i-ar fi și lui cea dragă și mai ușoară. I-ar aduce

5 îndată fericirea pe care o visează. Pentru persoana lui e indiferent cum va judeca lumea, ce scandal s-ar produce. În momentele actuale totuși orice, nu scandal, dar simpla dare în vileag a legăturii lor, ar putea avea urmări dezagreabile tocmai pentru fericirea aceasta.

10 Divorțul lui se află în ultimul stadiu, în preajma pronunțării. Cine știe dacă Virginia, față de asemenea întorsătură, îndemnată de răuvoitorii lui, nu va veni să-i facă dificultăți» să amîie despărțirea? Precum la fel Belcineanu, în ciuda oricărui scandal, s-ar putea

15 să se încăpățîneze a nu cere divorțul numai ca să-i puie obstacole... Dar chiar să nu aibă nici o piedică, publicitatea scandaloasă în sine ar presăra spini și amărăciune în calea iubirii și i-ar micșora farmecul.

— Reținem soluția, dar numai pentru cazul deznădejzii! zise Toma zâmbind ca să învăluie într-o undă de glumă înlăturarea ideii salvatoare la care se oprise ea. Și apoi de ce să n-am și eu plăcerea de-a face un sacrificiu pentru d-ta? adaogă foarte blînd. Măcar atîta dovadă să-ți dau de... devotament! Fără să mai

20 spunem că în definitiv așa-zisul sacrifici» îl fac și pentru mine însumi... nu-i așa?

— O, Doamne! suspină Cristiana cu ochii iar în lacrimi. Dar dacă vei avea vreo neplăcere cu prietenii d-tale din pricina asta?

30 — Apoi asta va fi sacrificiul! făcu Pahonțu cu glas înecat. Pentru d-ta renunț; nai nussai la prieteni, dar la lumea întreagă! Ce-mi pasă de alții, dacă d-ta oi încredere în mine!

— Multa! zise ea cu o strălucire. D-ta ești acum totul, pentru mine! Tocmai de aceea nu vreau să te expjui, să... (Parca și-ar fi adus aminte, continuă cu alt glas, mai îngrijorată.) Mi-e teama ca sacrificiul d-talș: să nu fie zadarnic! Peatiu a treia oară mă amîfiă cu scrisoarea... Dacă mă îașeală și, acum?

40 — Ne-ar înșela pe-amîndoi! murmură dînsul întunecîndu-se.

Cristiana vedea cum i se schimbă înfățișarea și cum apare o amenințare în privirea lui. Pahonțu, după cîteva clipe, continuă cu obișnuitul hîrîit în glas:

— Atunci nu voi mai răbda Atunci...
5 Se întrerupse strîngînd dinții parc-ar fi înghițit o sudalmă.

Pe urmă plecă și Pahonțu, pe jos, la redacție să sfîrșească articolul pentru a doua zi. Buzele îi ardeau, parcă sărutarea Cristiane i-ar fi turnat în sînge focul veșnic. Aerul rece totuși îl mai dezmetici. Trecea prin Cișmigiu. Era aproape miezul nopții. Pe rămășițele de zăpadă ale sfîrșitului de februarie pașii lui scîrțiau din ce în ce mai grăbiți.

15 Se gîndea numai la Cristiana și se simțea înălțat. Niciodată nu s-a simțit mai bun, mai nobil și mai curat. Avea impresia că i-au crescut aripi și că poate zbura tot mai sus. Așa a visat el totdeauna iubirea adevărată, un dor pur ca un cîntec de trubadur. Ca un vîteaz din basme, avînd drept merinde o sărutare pură, pornește și el la luptă împotriva ticăloșiei pentru descătușarea ei, cu certitudinea că la capătul războirilor îl așteaptă fericirea cea mare în brațele iubirii...

25 Cu cît se apropia însă de redacție cu atît lumea visurilor pălea și se reliefa cealaltă în care trebuie să lupte și să învingă.

„Ce coincidență ciudată! îi trecu prin creieri pe cînd intra în biîroul său de la redacție. Tocmai despre frații de cruce începusem să scriu!... Adică de ce coincidență? continuă puțin tulburat. Nu promisem scrisoarea de la Dolinescu?”

35 Se așeză la biîrou să recitească scrisoarea. Renunță imediat, parcă i-ar fi fost frică de o ispită. În schimb ochii găsiră articolul început și alergară în goană peste rînduri.

— Da... da... Dar acum nu se mai poate! bolborosi gînditor. Acuma ar trebui exact contrariul în sfîr-

șit ! Nu arde / Mai este timp 3... Deocamdată asta la coș negreșit! Absolut negreșit!

Rășchira degetele pe foaia începută și apoi le cir-
ligă ca niște gheare. Hîrtia se mototoli cu un scîncet
prelung, iar în coșul de lîngă masa Pahonțu o mai
auzi un răstimp zvîrcolindu-se ca o vietate care moare.
Dincolo de conul de lumină de pe biurou, camera era
într-o beznă completă, cum îi plăcea lui totdeauna
cînd scria. Acuma bezna parcă era refugiul tuturor
dușmanilor. Cu coatele pe masă, cu bărbia sprijinită
pe dosul palmelor scormonea întunerecul cu privirea
filtrată prin lumina albă de lîngă dînsul. Gîndurile I
se proiectau obositoare și încîlcite animînd umbrele
de prin colțuri.

— Oprește, băiete, visările lașității ! zise deodată
cu glas tare și cutremurîndu-se parcă s-ar fi speriat
de propria-i muștrare.

Își dădea seama că lăsîndu-se în prada șovăirilor
se va pierde cu totul. Sînt și inutile. Aici nu e vorba
de Belcineanu sau de Dolinescu, ci de viața lui, de
însăși soarta lui care trebuie să-1 intereseze înaintea
și deasupra tuturor. Ce-i pasă lui dacă din împlinirea
asta va beneficia Belcineanu sau va pierde Dolinescu ?
Subt forme diferite amîndoi îi sînt deopotrivă de
străini. Între prietenia lui Dolinescu și dușmănia lui
Belcineanu e o deosebire numai de nuanțe. Pînă ieri
și Belcineanu îl copleșise cu prietenia și l-âr copleși
și azi, dacă n-ar fi curmat-o dînsul. Cu Dolinescu au
fost camarazi de război, dar sfîrșitul războiului a pus
capăt în fond camaraderiei adevărate, caldă și capa-
bilă de orice jertfă. Dolinescu chiar și atunci, în răz-
boi, se voia diferențiat de el, socotîndu-l arivist. Din
partea lui prietenia era un fel de protecție care pe un
om cu o mîndrie elementară nu se poate să nu-1 umi-
lească. Cît de puțină afinitate sufletească era între el
au dovedit-o puținele întîlniri, totdeauna împlă-
toare, mai puțin de una pe an. De fapt Dolinescu îi
caută prietenia numai acum, de cînd are ziarul și poate
da un sprijin mișcării fraților de cruce. Chiar acest
concurs i l-a cerut aproape insultîndu-l și suspectîndu-i
pînă și credința politică și ironizîndu-i zigzagurile ati-

udinilor. Dacă ar fi avut cu ce sa-1 cumpere i-ar fi
nferlt probabil și el ceva, ca Belcineanu cu subsecre-
tariatul propagandei. Mascarada cu serenada n-a avut
alt scop decît să-1 lege de mîini și de picioare în
serviciul lui...

— Și totuși eu ma las frămîntat de scrupuluri fața
de... Totdeauna am fost idiot ! bombăni iar cu glas
tare după o meditație de cîteva minute cu ochii ținta
la filamentul becului electric a cărui lumină vie îi
răscolea creierii pînă-n străfunduri. Eu trebuie să-mi
merg drumul meu! Cum fac și alții i D e ce să
servesc pe alții și nu pe mine ?

Se întărită din ce în ce, poate și pentru că în con-
știința lui scoteau capul timid și alte argumente de care
se temea... Se sculă și porni furtunos prin odaie parcă
ar fi vrut să-și obosească puțin gîndurile sau cel puțin
să le strunească. Apoi tot așa de brusc se opri în fața
biuroului, zicîndu-și cu o tresărire :

„În definitiv ce caută Dolinescu să candideze ?...
Mișcarea lor e categoric împotriva sistemului electiv !
împotriva gorilei politice Educație și administrație...
lata, cît valorează doctrinele improvizate !... Prima
tentativă i-a doborît principiile ! Ce importanță are
dacă fratele Barbu ajunge sau nu deputat V

Își relua plimbarea rîzînd în sine satisfăcut. Peste
un moment apoi se așează iar la biurou, hotărît:

„Nici o amînare !... Imediat pornim avertismentul
Titlul fusese foarte bun, doar un semn de întrebare îi
lipsea în coadă !,,."

Într-o oră avertismentul era gata. Parcă niciodată
n-a fost mai inspirat. După o coloană și jumătate de
jonglerii autoritare și naționaliste, întreba nedumerit
ce caută frații de cruce la Făgăraș printre cerșetorii
de voturi și-i îndemna pe un ton aproape solemn, în
interesul îdeii naționale, să renunțe grabnic la aven-
tura alegerilor și sa se întoarcă pe drumul lor care
duce la adevărata izbîndă de mîine.

Chemă pe secretarul de noapte dîndu-i în grije ca
articolul să apară chiar mîine dimineată în ediția de
capitala. Secretarul încerca să obiecteze că pagina întîi

pentru capitală e aproape încheiată și... Pahonțu se înfurie :

— Cu mine discuți, ma șefule?... Ei, ia te rog să faci cum îți ordon !

Cînd dispăru secretarul cu manuscrisul, Pahonțu mai avu o strîngere de inimă. Abia se opri să *nu* cheme înapoi.

— S-a isprăvit ! blodogori dînsul puțin abătut.

10 Se duse acasă tot pe jos, cu ocoluri mari parc-ar fi vrut s-ajungă mai tîrziu. Gîndurile îl asaltau oricît căuta să le risipească, și mereu îi apărea o mnstrare în suflet pe care el singur și-o lămurea că nu e din
13 ales căuta sa-l înăbușe ca și cînd i-ar fi fost teamă să nu-i distrugă temeliile existenței.

20 Acasă parcă mai plutea în aer amintirea Cristianeii. Aici toate gîndurile negre și muștrările și ezitățile se evaporară. În inima și-n mintea lui nu mai trăia decît Cristiana. Adormi cu imaginea ei în suflet.

25 A doua zi Titu Herdelea întrebă mirat ce înseamnă întorsătura asta cu frații de cruce ? Lumea e nedumerită. Asemenea schimbare bruscă de front arată neseriozitatea ziarului, dacă nu mai mult... Pe lîngă obiecțiile de ordin general, Llerdelea avea și o încurcătura personală. Anume fiul său Zachî, primit de cîtva timp în falanga lui Dolinescu, era plecat la Făgăraș să lupte la alegere. îi era frică sa nu pată ceva băiatul dacă și
30 *România* se ridică împotriva lor.

— Bătrîne, te rog foarte mult sa lași direcția ziarului în seama mea, replică Pahonțu mohorît. Fii sigur că prestigiul și soarta *României* mă interesează și pe mine puțin !... Doar n-o să-ți închipui ca gazeta
35 mea e obligată să slujească interesele prietenului Dolinescu sau ale o r i c u i E u servesc idei, dragul meu, nu oameni ! Asta aș vrea s-o știi și tu, și toată lumea !

— Mă rog ție ! făcu Titu puțin vexat. Eu te-am întrebat fiindcă de azi-dimineață ne asaltează lumea și nu știam ce să răspund ! încolo ai observat, sper, că mă abțin de-a mai da sfaturi...

5 După-amiază, la Cameră, Pahonțu a primit felicitările unui fost ministru foarte democrat care vedea crime odioase în toate mișcările de „naționalism anarhic” ale tineretului. Pahonțu protestă explicînd că e vorba numai de tactica fraților de cruce pe care nu
10 o aproba, nu de doctrina lor care e soră cu a lui dacă nu chiar odraslă directă. Fosta excelență surise diabolic murmurînd ceva despre conversiunile treptate care ar fi cele mai prețioase din anume puncte de vedere... Dealtfel răsunetul articolului se putea constata
15 din faptul că era subiectul principal de discuție pe culoarele Camerei. Unele ziare de după-amiază îl reproduceau în întregime, cu comentarii felurite. Un confrate, directorul unui vechi ziar fara cititori care totuși apărea regulat și-și hrănea din belșug stapinul,
20 îl apostrofă cu o explozie de admirație invidioasă :

— Ei, dragă Pahonțule, ai un *fi*air gazetăresc fenomenal Cum nemerești întotdeauna problemele adevărat actuale și cum știi să le pul, e ceva nemaipomenit !

25 Seara, la redacție, i se anunță vizita lui Utalea. Bănuia că are sa intervîie pentru Dolinescu, dar n-avu curajul să refuze a-l primi. Utalea se înfățișă cu aceeași siguranță și încredere în sine cum l-a văzut odinioară
30 înfățișat la Rotaru, doar pe buze avea un zîmbet de politete care trebuia sa-i sporească irezistibilitatea.

— N-aî să ghicești ce ana aduce la d-ta ! zise Utalea după schimbul obligator de amabilități.

— Nu, domnule Utalea ! răspunse Pahonțu stăpînit. Sînt însă sigur că nu pentru chestiuni de presa...

35 — Atunci aî ghicit ! aprobă oaspele lărgindu-și surîsul. Știu că Dolinescu te-a pus în curent cu amestecul meu, dealtfel foarte modest, în mișcarea fraților de cruce și...

40 Nu înțelegea rostul articolului de azi din *România*. Apoi fără prea mult înconjur, ca omul obișnuit să

trateze prompt^ afacerile, își exprima bănuiala intimă
că. trebuie să fi intervenit interese importante care să
fi reclamat sau împus lui Pahonțu abandonarea fra-
ților de cruce. Și numaîdecît adaogă mai misterios că
5 el ar fi dispus să despăgubească ziarul de orice ar
putea pierde din pricina păstrării prieteniei naturale
cu Dolinescu...

Pahonțu se făcuse ca ceara. Se uita țintă la Utalea
care vorbea calm, cu vorbe simple, directe, pline de
10 certitudine, iar în ochii de oțel pîlpîindu-î mereu im-
perceptibil o scînteie de dispreț.

— Dar poate că..., blîgui Pahonțu strîngînd cu
amîndouă mîinile brațele fotoliului pe care părea legat
cu lanțuri.

15 — Nici un dar! făcu Utalea tranșant. Eu cînd
vreau ceva nu cunosc ezitare. Orice ar fi și sub orice
forma s-ar prezenta, ofer garanția mea !

Se ferea să pronunțe sau să pomenească măcar de
bani, deși avea siguranța că asta se caută... Toma
20 apăsă pe un buton și spuse servitorului să cheme pe
Herdelea, care sosi peste cîteva clipe. Parcă prezența
lui Titu l-ar fi eliberat dintr-o încătușare, Pahonțu
se ridică în picioare și zise imitînd calmul lui Utalea :

— Uite, dragă bătrîne, acest domn este Utalea, tre-
25 buie să fi auzit, un nabab proaspăt, produsul tulburării
de după război... (Herdelea, care se pregătea afabil
sa-i strîngă mîna, bucuros de o cunoștință atît de bună
pentru anume eventualități, își pierdu brusc surîsul.)
Domnul calare pe grămezile de bani își permite toate
30 capriciile. Acum vreo doi ani a cumpărat o nevastă,
o jîdovcuță nostimă pe care a și botezat-o ca să o
părăsească peste un an... Azi și-a adus aminte că e
antisemit și chiar frate de cruce cu Dolinescu și vine
să mă cumpere pe mine și ziarul meu... A ajuns aproape

35 sa-mi fixeze prețul. De aceea te-am chemat!

Utalea nu părea să se tulbure. Așteptă pînă isprăvi,
Pahonțu, iar pe urmă zise tot simplu, doar puțin;
mai rece :

40 — Cred că m-ai înțeles greșit!... Ți-am oferit numai
garanția mea materială, dacă e nevoie, pentru a se

păstra linia de prietenie a ziarului față de mișcare.

Pahonțu nu se mai putu stăpîni. Trîntî cu pumnul
în masă de se clătina și lampa pe picloru-î greu de
aramă, și, buhăindn-se brusc de mînie, cu ochii bol-
5 bogați din orbite, cu fața năpădită de o roșeață apriga,
începu să răcnească :

— Să t a c i Să taci !... Și să-ți fie rușine !... Pe
mine vrei să mă cumperi d-ta ! Pe mine ?... Cînd aș
fi avut nevoie de sprijinul d-tale nu te interesa presa,
'O iar azi vii să-mî cumperi conștiința cu banii murdari
adunați din jefuirea României mari!

Titu Herdelea ss apropie sa-l potolească mormăind :

— Toma... ce Dumnezeu... fii calm... fii...

— Auzi, bătrîne ?... Vrea să mă cumpere ! El știe
'5 că în România tot e de vînzare, mal ales conștiințele !...
De aceea am rămas eu sărac ca să mă cumpere dîn-
sul !... (Deodată cu un gest teatral arătînd ușa, strigă
răgușit:) Ieși afară, nemernicule !... Imediat!... Altfel
chem servitorii să te arunce pe scări!... Afară !

20 Utalea se sculase. Cu ochii lui reci se uita la Pa-
honțu gîndindu-se parcă la o replică. Își dădu seama
c-ar fi inutil. Se îndreptă spre ușă lasînd în urmă-i
o foarte ușoară dîră de parfum. Pe cînd închidea ușa
mai auzi răcnetele lui Pahonțu :

25 ~ Afară !... Banditul !... Tîlharule

— Liniștește-te, Toma, pentru Dumnezeu ! zise Her-
delea speriat. Nu te mai da în spectacol să te mai
audă și servitorii Dă-1 încolo de... Așa sînt ăștia...
n-al băgat de seamă ? Toți oamenii cu bani mulți parcă
30 seamănă între dinșu...

Mai bine de un ceas trebui sa alerge Pahonțu prin
cameră ca o fiară în cușcă pînă să se potolească puțin.
Și rămase cu regretul că nu l-a bătut ca sa-i învețe
35 minte pentru toată viața și să răzbune poate și pe alții
mulți care i-a jicnit la fel cu banii lui murdari. În
primul moment se gîndi, drept răspuns la obrăznicia
lui Utalea, să atace și a doua zi candidatura lui Doli-
nescu. Nu, nu ! se răzgîndi îndată. Ar avea aerul unei
40 răzbunări și la urma urmelor ce sînt vinovați băieți:
de impertinența individului ?

Cînd să plece la cina, tîrziu, aproape de zece, veni o telegrama urgentă. Citi : „Ești nebun ? Oprește.” Vorbește cu Utalea i Sosesc mîine. Dolinescu.” Hîrtia îi tremura între degete. Va să zică Utalea a venit și din îndemnul fratelui Barbu ! Poate chiar el i-a sugerat să mă cumpere ?... Rupse depeșa în două, apoi ambele bucăți iar în două și așa pînă o făcu farîme și o scutură printre degete în coșul de hîrtii. Nu mai era furios. Dar o amărăciune îi umplea sufletul.

10 „Nu merită să-mi fac sînge rău !” își zise cu un cutremur. „Fratele Barbu e frate cu Belcineanu, nu cu mine î Și încă Belcineanu parcă e superior într-un fel. M-a înșelat și a profitat dar cel puțin nu m-a insultat. Dolinescu, sub pretextul prieteniei, mă considera un

15 servitor pe care-i poți umili și chiar cumpăra...

Ziua următoare, cînd sosi Pahonțu la redacție, găsi acolo pe Dolinescu în *ball*, plimbîndu-se cu pași mari, iuți, nervoși.

— Am venit de la gară direct aci ca și astă-vară !

20 îl întîmpină Dolinescu silindu-se din răspuțeri să surîdă și să-și îndulcească glasul. De, frate-meu, veșnicul solicitator !

în cabinetul lui Pahonțu însă continuă lacom și cu o ură care-i învinețea fața :

-5 — Ce-i cu tine?... Ce s-a întîmplat de mai trădat?

— Ar fi cazul să te întreb eu ce înseamnă tonul asta ? zise Toma după ce servitorul îi așeză paltonul și pălăria în cuier și se retrase. Și să mă mir puțin ca îmi ceri socoteală atîta de sus parcă am fi în rap-

30 porturi de stăpîn Și slugă ! Prin urmare să restabilim situația ; ești mosafir în casa mea unde eu fac ce-mî place !

Dolinescu fu puțin izbit de atitudinea aceasta și întrebă mai liniștit:

35 — Bine, frate-meu, nu m-am înțeles cu tine înainte de-a candida ? Nu m-ai aprobat și tu ? Nu mi-ai făgăduit concursul ?... Și acum, din senin...

— Da, dar pe urmă am aflat care e situația reală la Făgăraș, și mi-am dat seama că foarte rău ai făcut

cînd, pentru ambiția ta personală, primejduiești o mișcare tinerească atît de...

~ Asculța, Pahonțule î întrerupse Dolinescu nemai-putînd asculta. Noi ne cunoaștem de mult. Pe mine sa nu ma iei cu ideologia și cu convingerile tale... Le știu cît sunt de solide și de adînci... Te-am rugat prietenește și prietenește mi-ai făgăduit... Firește, ar fi trebuit să știu cît prețuiesc promisiunile tale și să le iau ca atare. Te-am supraprețuit. Am greșit. Am

5 crezut că măcar din ură față de Belcineanu, pe care-l combăteai, acum înțeleg de ce, ai să rămii pe linia ta, pe linia națională cu care te bați în piept la zile mari, ca să-ți sporești tariful... Cu Utalea n-ai vrut să tratezi E străin. Ți-a fost rușine. Poate. M-a așteptat la

10 gară și m-a pus în curent... Nu știu cine te-a cumpărat și ce ți-a oferit. Te pomeniești că totuși te-al înțeles pe sub mîna cu însuși Belcineanu... Indiferent !... Acuma am nevoie de ziarul tău ! Ei bine, iaca, îți declar că plătesc mai mult, numai sa... îți dau

15 cuvîntul meu de onoare că nu va ști nimeni niciodată nimic !

Pahonțu răspunse disprețuitor:

— Dacă nu te-aș considera nebun, m-aș supăra și te-aș trata ca pe Utalea .' Pentru tine nu exista nimic mai presus de bani J

25

Erau amîndoi în mijlocul odăii. Pahonțu, cu picioarele proptite solid, cu mîinile în șolduri, cu capul sus și bărbia întinsă înainte, se silea să-l domine prin sfidare. Dolinescu fierbea și, ca niciodată, abia se stăpînea. Cu paltonul descheiat, strîngînd în mîna stîngă servieta umflată cu tipărituri și căciula de miel neagră și cochetă, cu dreapta gesticula parc-ar fi vrut să dea mai mare putere de convingere vorbelor. Atitudinea lui Toma îl sîcîia ca obrăznicia subită a unei slugi. Iar îl întrerupse, cu glas mai tăios :

35

— Nu ți-e rușine, măi frate-meu, sa-mi spui tu mie asemenea lucruri ?

— Tu vii să mă cumperi și mie să-mi fie rușine să te pun la locul tău ? făcu Pahonțu deodată încruntat

40 ca și cînd abia acum ar fi simțit aievea pleazna tu-

turor cuvintelor grele. în orice caz a sosit momentul să terminam ! N-am sa-ți dau nici un fel de socoteală și nici n-am ce să mai tratez cu tine !

5 în clipa aceea intră pe ușă, sfios și fără zgomot, reporterul Sever Sorescu să ia niște instrucții de la Pahonțu, cum rămăsese stabilit în ședința redacțională de-aseara. Pahonțu îl zări și se întoarse brusc, vrînd sa-i spuie să nu-l deranjeze cînd are lume în biuro. Lui Dolinescu i se păru că-i întoarge spatele. Cuprins
*0 de furie și cu o iuțea fulgerătoare îi trazni două lovituri în obraji, una cu palma și alta cu dosul, scrișnind în același timp :

— Lichea sinistra !

5 Uimit o secundă de atacul neașteptat, Pahonțu ripostă totuși imediat cu o ploaie de pumni... Reporterul, speriat de încăierarea neașteptată, se repezi afara strigînd ajutor. Doi servitori năvăliră și înșfacară pe Dolinescu care urla întruna :

— Vînzătorule!... Bestie ordinară !... Trădătorule !...

20 — Dați-1 afară Afară ! răcni Toma aranjîndu-și hainele.

Redactorii și funcționarii umplură holul, iubitori de scandal, huiduind pe Dolinescu pe care cei doi servitori îl împingeau, bruftuluindu-1, spre scară iar el le
25 răspunde cu lovituri și cu sudalmi...

— Ce-a fost asta, dragă Toma ? se cruci Titu Herdelea după ce porunci să se împrăstie toți la locurile lor și se restabili o liniște relativă. E posibil ?... Tocmai J
30 Dolinescu, prietenul tău vechi să se poarte ca un birjar ?

— Acuma vezi și tu, bătrîne, dacă n-am avut dreptate ! zise Pahonțu triumfător.

35 Titu Herdelea nu prea era convins, dar nu stăruia. Pînă într-o ora tot orașul va ști despre încăierarea dintre cei doi prieteni — ce facem ? îi dam proporții sau intervenim la confrăți să fie trecuta sub tăcere toată afacerea asta penibilă ?

— Ce tăcere, omule ! izbucni directorul. El mă atacă J mișelește în cabinetul meu și eu să-1 mai menajez ? |
40 Aidaie, bătrîne ! Mi se pare te pîndește zaharlseala !

Trei zile toata presa româna s-a indignat pe toate glasurile și a înfierat odiosul atentat împotriva libertății presei, felicitînd pe Pahonțu pentru corecțiunea
5 aplicată lașului agresor... A patra zi, la Camera un obscur deputat de Făgăraș, îndemnat de Belcineanu care se întorsese în ajun de pe cîmpul de operații, a Interpelat guvernul asupra teroarei și anarhiei ce domnește în cuprinsul mîndrului județ voievodal de cînd
10 o ceata de tineri bucureșteni, înarmați cu pumnale și revolvere, au năpădit ca niște lăcuste pašnicele satî românești sub pretextul propagandei electorale. Știe onoratul guvern că sărmanii țărani și orășeni sînt siliți, sub amenințarea pistoalelor, să jure în biserica, în
15 asistența unor preoți rătăciți, că vor vota pe un oarecare Barbu Dolinescu, facă profesiune certa, șeful grupării așa-zișilor frați de cruce și candidatul lor în alegerea parțială ce se face peste două săptămîni ? Cunoaște onoratul guvern nenumăratele cazuri cînd acești
20 propagandiști au atacat pe reprezentanții autorităților și i-au insultat în fața poporului sau au bătut și dezarmat pe jandarmii însărcinați cu menținerea ordinei !... Dealtfel îndrăzneala acestor oameni se poate închipui după atentatul săvîrșit acum cîteva zile, chiar
-5 kt inima Capitalei, de către același Barbu Dolinescu asupra talentatului ziarist și distinsului nostru coleg Toma Pahonțu...

Un ropot prelung de aplauze unanime întrerupse lectura oratorului. Camera, toate partidele împreună
30 cu banca ministerială, își exprimau astfel simpatiile pentru Pahonțu, martirul și eroul presei și al ordinei legale.

Belcineanu, în numele guvernului, răspunse imediat, energic și sever ca un mîndru viteaz în toiul luptei:
35 da, a constatat la fața locului și recunoaște ca situația e intolerabilă ; a luat masuri și poate asigura Camera că dezordinea va înceta și legea va fi aplicată și respectată...

Opoziția, amenințată și ea de popularitatea fraților
40 de cruce, dar și îngrijorată ca represiunea proiectată sa

nu se generalizeze, se mulțumi să păstreze o tăcere prudentă.

Cînd aplauzele furtunoase, care izbucniră după declarația războinică a ministrului, începură să se stingă, dintr-o tribună publică se auzi deodată un glas puternic, limpede și aproape dominator :

— Huo Să vă fie rușine !... Rușine !...

10 Apostrofa căzu ca o bomba. întreaga incintă se ridică în picioare, iar capetele se întoarseră spre tribuna în care un tînar înalt, cu părul lung pieptănat pe spate, se hărțuia cu un domn negricios care părea agent de poliție.

15 — Bine, domnule, ăștia au ajuns teroarea neagra ! se Indignă lîngă Pahonțu un deputat rotofei. înțeleg, sînt și eu naționalist, cum sîntem toți, dar atîta îndrăzneală !... Nu mai lipsește decît să ne masacreze, să arunce bombe, să...

— Ai răbdare că vine și asta ! se amestecă în vorba un spîn spiritual.

20 Pahonțu se depărta tăcut...

Dolinescu regreta gestul din cabinetul lui Pahonțu numai pentru că îi prevedea urmările. în aceeași seara se înapoia la Făgăraș, întovărășit și de Utalea care voia să fie la îndemîină pentru orice eventualitate.

25 A doua zi de dimineață fu invitat la prefectură, iar Belcineanu, care se afla încă acolo, îi puse în vedere solemn să-și strunească agenții electorali, să înceteze propaganda anarhică și îndemnurile seditioase, să respecte ordinele autorităților și să se ferească de-a mai provoca pe reprezentanții forței publice. Altfel va cunoaște, fără nicî o considerație, toate rigurile legii.

30 — Asta înseamnă, domnule ministru, că sîntem scoși afară din lege ? întreba Dolinescu cu o fluturare de ironie în colțurile buzelor, după ce ascultă calm amenințările prea puțin deghizate.

35 — Dimpotrivă ! zise ministrul. De-abîa de-aci încolo veți intra în lege !

— Am luat cunoștință, domnule ministru, dar nu renunțăm la luptă ! declară Dolinescu înclînîndu-se

ușor. Mergem pînă la capăt ! Biruim sau murim ! Deviza noastră !

5 în aceeași seară i se raporta că în diferite comune, cinci frați au fost arestați și vor fi aduși din post în post, pe jos, la Făgăraș pentru cercetări, fiind acuzați de îndemn la rebeliune. Dimineața mai află că, în cursul nopții, alți trei camarazi au pățit la fel... Se sfătui cu Utalea. Se duse să protesteze la Belcineanu care însă refuză să-l primească. După multe insistențe 10 izbuti să vorbească cel puțin cu prefectul care, foarte amabil, nu-și venea în fire de mirare, nu credea, nu știa nimic încă... Dolinescu își pierdu stăpînirea și ridică tonul. Atunci prefectul se roși, se simți ofensat și vru să-i dreseze proces-verbal de ultragîu.

15 — Caută să mă izgonească prin mine însumi, zise Dolinescu furios. Dar n-am să le fac plăcerea să fug !

Făgădui lui Utalea că se va feri să mai ia contact cu capii autorităților. Se aștepta să fie provocat ca să-l scoată din fire și să facă vreo prostie mare și iremediabilă, mai ales după scandalul de la București 20 despre care urlau toate gazetele.

— Ei, am pus-o de mămăligă, frate Utalea ! zîmbî acru cînd jurnalele aduseră vestea interpelării cu răspunsul ministrului și cu apostrofa tînarului din tribună 25 despre care se spunea că neagă a fi făcut parte din mișcarea fraților de cruce, adăogîndu-se însă ca prin negarea încăpățînata încearcă doar să ferească de complicitate gruparea. Mergem înainte, frate-meu ! scrișni Dolinescu.

35 Ie urma începură să sosească arestații. Spre a nu se atrage atenția oamenilor, soseau numai seara tîrziu, pe întunec, pe jos. N-aveau voie să comunice cu nimeni și nici să anunțe nimănui nimic. Dacă unii simpatizanți proaspeți de la legiunea de jandarmi sau de pe la po- Hție n-ar fi vestit pe furiș pe Dolinescu, nici n-ar fi știut nimic. S'a dus la jandarmerie. Maiorul s-a scu- 40 zat : nu poate să-i dea nici o informație ; singur prefectul are dreptul să hotărască, să ia orice masuri... Prefectul, rigid de data asta, declară că nu-i permite legea să se amestece în anchetele poliției, mai ales cînd

e vorba de abateri împotriva ordinii și liniștei publice sau poate lucruri și mai grave, iar în timpul anchetelor de orice fel e firesc și legal ca arestații să nu comunice cu lumea străină. Dacă însă comandantul legiunii sau polițaiul orașului, pe a lor răspundere, doresc să înlesnească pe cei arestați, sînt liberi să o facă...

Desperat, Dolinescu se apucă să expedieze lungi telegrame de protestare Ministerului de Interne, președintelui Consiliului, regelui. Pe urma luă contact cu candidații celorlalte partide și încercă să-i solidarizeze cu dînsul pentru a reclama colectiv și a impune eventual eliberarea celor arestați și reintrarea în legalitate. Toți se codiră spre a nu refuza net. El nu regreta totuși că a făcut și intervenția asta umiltoare.

— E pentru frații noștri ! răspunse lui Utalea care socotea că e nefolositor pentru mișcare și pentru frații interesați să faci gesturi mai dinainte condamnate. Nimic nu e rușinos și de prisos cînd e vorba să salvezi un frate ! continuă Barbu. Din nenorocire sîntem neputincioși în fața samavolniciei oficiale!... Dragostea oamenilor ne înconjoară, o simțim și ne încălzește... Dorul de primenire adîncă e Imens în sufletul mulțimii... în zadar ! Coaliția celor care fac opinia publică ne sugrumă fără putință de apărare !

— O experiență în plus, observă Utalea. Trebuie să avem organul nostru, nu să ne bizuim pe bunăvoința prietenilor schimbători !

Pahonțu continua furibond campania contra lui Dolinescu. Alte ziare îi țineau hangul. Presa bucureșteană avea zilnic informații despre lupta electorală de la Făgăraș, care însă nu relatau decît eterne provocări și ciocniri de-ale agenților lui Dolinescu cu autoritățile, fără să pomenească un cuvînt despre prigoana ce o îndură frații de cruce dîn partea organelor oficiale. *

— Pahonțule ! Trădătorule ! scrișnea Dolinescu desori citindu-i atacurile parcă din ce în ce mai înverșunate.

* Despre așa-zisa „prigoană” a autorităților oficiale din anii de început ai mișcărilor extremiste de dreapta vezi *supra*, p. 192—193, nota de subsol.

Au trebuit să organizeze grabnic un serviciu de curieri, cu ajutorul aderenților locali, ca să poată restabili legătura cu frații risipiți prin sate și mai ales cu cei arestați și năpăstuiți care, dacă nu puteau fi ajutați altfel, cel puțin știau că nu sînt uitați și părăsiți.

În ciuda tuturor persecuțiilor încrederea tuturor în victorie era nezdruncinată. Din toate părțile veneau speranțe bune. Propaganda continua mai discret dar cu atît mai eficace. Oamenii primeau mai bucuroși cuvîntul cel nou tocmai fiindcă purtătorii lui erau mai oropsiți... *

În ultima duminică, însoțit de Utalea, precum și de cei doi aghiotanți Ionescu A. Ion și tînărul Cumpănașu, Dolinescu a mai făcut o raită cu automobilul prin centrele principale ale județului, mai mult să se informeze și să încurajeze. Ei n-au ținut deloc întru-niri spre a nu oferi pretexte de provocare. În schimb satele fierbeau de mulțimea oratorilor celorlalte partide și mai cu seamă ai guvernului. Oamenii erau adunați să asculte făgăduielile și ocările tuturor într-o întrecere fără seamăn... Trecînd prin satele astfel răscolite, Dolinescu și prietenii săi au fost strașnic hui-duiți pretutindeni de agenții electorali.

— Dacă nu intervine vreo ticăloșie specială, vor avea o mare surpriză boierii ! zise Ionescu A. Ion seara, în camera lui Utalea, la hotel.

Singur Utalea stătea la hotel. Dolinescu era găzduit la un preot bătrîn și văduv, iar Ionescu împreună cu Cumpănașu în familia unui meseriaș înstărit al cărui băiat, student în preajma licenței, făcea parte din mișcare.

Fiindcă duminica viitoare era ziua alegerii, în primele trei zile hotărîră să mai viziteze ultima oară toate satele: Dolinescu împrejurimile Făgărașului, Ionescu părțile Arpașului, și Cumpănașu plasa Șercaia. Pe urmă joi și vineri vor lucra cu toții în oraș...

* Cu privire la raportul realitate-ficțiune, revezi notele de la p. 188—189, 293, 324, avînd ca obiect lipsa de ecou a propagandei fasciste în masele populare, realitate transfigurată artistic în multe pagini ale romanului.

Cei doi aghiotanți plecară îndată ; Ionescu, cu trenul, ajunse noaptea târziu la Porumbacu, pe când Cumpănașu, cu mașina lui Utalea, peste o jumătate de oră coborî în Șercaia la învățătorul pensionar unde

5 avea locuința tânărul și zelosul Zachî Herdelea.

A doua zi, dis-de-dimineată, Dolinescu fu anunțat că prefectul județului dorește sa-l facă niște comunicări în vederea operațiilor de votare și-l invită la ora unsprezece împreună cu ceilalți candidați... Erau de față

10 într-adevăr toți candidații afară de al guvernului. Prefectul citi solemn un ordin al preșidenției Consiliului de Miniștri care, pentru a asigura libertatea deplină a votării și a preîntîmpina eventuale dezordini ce ar putea fi provocate de elemente fără răspundere, dispune

15 ca, în termen de două zile, — adică pînă mîine, marți, la ora douăzeci și patru, lămurî prefectul — toți agenții și propagandiștii care nu sînt alegători și nici originari din vreo comună aparținînd județului Făgăraș să părăsească teritoriul circumscripției electorale, cu singura excepție a parlamentarilor. Cei ce vor

20 fi găsiți după termenul indicat în cuprinsul județului vor fi arestați și expediați la urma lor întrucît nu s-ar dovedi în sarcina lor alte abateri de la legile și regulamentele în vigoare.

25 Dolinescu surise amar cînd ceilalți candidați protestară în cuvinte meșteșugite și prefăcute. Numai la urmă zîse și el cu o ironie care nu fu deloc apreciată : — Dacă aș fi știut ca frații de cruce vor avea atîta succes, nici n-aș mai fi candidat!

30 Totuși era îngrijorat. Alungarea fraților însemna decapitarea organizației ce se înfiripase abia în județ. Țăranii fără conducători riscă să fie ademeniți de profesioniștii alegerilor.

Caută să înștiințeze mai întîi pe Ionescu și pe Cumpănașu ca să știe băieții ce dispoziții sa ia fiecare în

35 ținutul său. Încerca să vorbească la telefon cu Ionescu. Îl chemă la Porumbacu; primarul răspunse că n-a fost pe-acolo. Un răspuns analog primi din Arpaș. Înțelese ca e un refuz și renunță. Se repezi cu mașina

40 la Șercaia. Cumpănașu plecase cu Zachî spre Ohaba.

în Vadu dădu peste ei. Cumpănașu fu însărcinat să treacă negreșit pînă a doua zi seara prin toată plasa și să lase pretutindeni cuvîntul de ordine : toți frații de cruce rezistă unde se afla, de preferință prin șiretenie, fără a oferi autorității motive pentru întrebuințarea forței. Zachî însă va merge imediat să găsească pe Ionescu la Porumbacu și să-i transmită aceleași dispoziții.

Revenind spre Făgăraș, în șoseaua națională, la ieșirea din Șercaia, ajunseră din urmă o camionetă care transporta marfa la Sibiu. Dolinescu convinse pe șofer, printr-o sumă neașteptată, să ia și pe Zachî pînă la Porumbacu.

— Cum ai terminat misiunea, te întorci la Făgăraș să-mi raportezi ! adaogă Dolinescu strîngînd mîna tînrului Herdelea care se simțea un erou.

Ionescu A. Ion se afla tocmai în primăria Porumbacu, cînd a telefonat Dolinescu, și în plina anchetă. Dintr-o privire confuză a primarului a bănuț că trebuie să fie vorba despre dînsul, mai ales cînd a răspuns în aparat, după o mică șovăire, „nici n-a fost pe-aici... nu, nu”...

Un locotenent de jandarmi îl cerceta de două ore, silindu-se din răspuseri sa-i smulgă mărturisirea ca a

5 insultat și ultragiat pe jandarmul care, din ordin, l-a oprit să iasă din comună. Ionescu se stăpînea și izbutea să păstreze un calm care pe anchetator îl sîcîla. De zece ori a trebuit să repete că într-adevăr s-a înfuriat cînd s-a pomenit întors din drum fără nici un

10 motiv legal că a cerut jandarmului ordinul scris, și că, drept răspuns, jandarmul a început să înjure, ca el, spre a nu răspunde la fel, a vrut sa-și vază de drum și a dat bici cailor, iar jandarmul s-a repezit la hățuri și l-a adus aci cu căruța cu tot...

— Ascultă, domnule, răcni deodată locotenentul, mult ai să mă enervezi cu minciunile astea ?... De ce nu mărturisești adevărul ?

— Nu mai răcniți, domnule locotenent! zise Ionescu batjocoritor și calm. Întîi pentru că eu aud foarte bine, al doilea pentru că d-voastră riscați sa vă stri-

cați vocea și al treilea pentru că eu mai curînd îmi mușc limba decît să spun o minciună !

Locotenentul, care se plimba de colo-colo, se răsuci parcă l-ar fi pîlmuit. îl măsură o secundă cu dispreț și apoi se zborși, înțepenîndu-se pe picioare :

— Ce, mă idiotule, vrei să mă îei peste picior?... Uîți cu cine vorbești ?

— Nu uit, mă, idiotule ! răspunse Ionescu liniștit. Am glumit !

Roșindu-se deodată de un val de mînie, locotenentul făcu doi pași spre Ionescu parc-ar fi vrut să-l lovească. În fața lui se opri însă scrișnind :

— Ai merita să...

— Aș merita să intrați în legalitate, domnule locotenent! spuse Ionescu înfruntîndu-l în vreme ce mușchii obrazilor îi jucau și ochii scăpărau scînteii.

Ofițerul își mușcă buzele, dar se potoli mormăind :

— Bine... am să-ți aplic legea...

Subt paza unui jandarm, Ionescu trecu într-altă odaie, iar locotenentul raportă telefonic comandantului legiunii cerînd instrucții. Peste un sfert de ora comandantul, după indicațiile prefectului și pe baza ordinului guvernului, porunci ca individul să fie imediat îndepărtat din cuprinsul județului pe drumul cel mai scurt:

și, ca nu cumva sa se reîntoarcă pe furiș, să i se facă actele cuvenite și, însoțit de un jandarm, să fie expediat cu primul tren la București, via Sibiu, unde va fi predat Siguraței Generale a Statului pentru cele ilegale. Se va raporta de executare.

Locotenentul se uita la ceas, mulțumit:

— Mai este o oră și jumătate pînă la trecerea trenului spre Sibiu... Caporal ! Ai înțeles ? Toate actele sa fie în ordine !... Avem foi de drum... Să-l însoțească Cociorvă că e mai dezghețat...

Lui Ionescu nu-i comunică nimic pînă în minutul plecării la gară.

— Poftim ! îi zise ofițerul ironic. Sîntem în legalitate ! Te-am satisfăcut!

— Legalitate *sui-generis*, răspunse simplu Ionescu care se aștepta de mult la măsura expulzării pentru toți frații de cruce. Totuși o prefer !

Tînărul Zachi Herdelea n-ajunse decît pînă la Arpaș. în fața primăriei patru jandarmi au oprit mașina, au descoperit pe calatorul clandestin și l-au dat jos. Zachi protesta, țipa, se vaită. în zadar. Poftit în primărie, plutonierul i-a încheiat proces-verbal de contravenție a legea drumurilor și, pentru că umbla în propagandă interzisă, l-a expediat la Făgăraș, la legiune, să hotărască cele de drept...

Aproape în același timp în comuna Ohaba a fost arestat și Vasile Cumpănașu învinuit că ar fi îndemnat pe un sătean la rebeliune.

Noaptea au petrecut-o amîndoi în Făgăraș, într-o cămăruță la comandamentul legiunii, unde se mai găseau cîțiva frați de cruce culeși de asemenea în cursul zilei...

Dolinescu se întoarse pe seară în oraș și află cum s-a întezit prigoana înainte de-a intra în vigoare faimosul ordin de expulzare. Dacă pentru Ionescu nu mai era nimic de făcut, încercă să salveze măcar pe ceilalți. Izbuti într-adevăr să-i viziteze a doua zi dimineața, în prezența unui ofițer de jandarmi. Tinerii erau fericiți sa strîngă mîna șefului lor și să raporteze, flecare în cuvinte scurte, cum și de ce au fost arestați.

— Știam, fraților! zise Dolinescu. încredere !...

Dreptatea învinge totdeauna! Și dreptatea e cu noi!

Revolta îi ardea pieptul... Vorbi cu prefectul din nou. Omeneste, nu oficial. îi ceru dreptate. Să se aplice legea sau regulamentele, oricît de severe. Dar să nu zdruncine în sufletul tinerilor, plini de entuziasm pentru neam și țară, încrederea în dreptatea românească... * Prefectul își frecă mîinile, îl asigura că va da ordine severe, ca va cerceta, dar toate atît de fals încît Dolinescu răbufni:

* Mistificarea adevăratelor mobiluri „sufletești” de care este animată mișcarea „fraților” (în cazul de față de către însuși conducătorul lor) cunoaște, la antipod, numeroase replici lucide în contextul romanului. Caracterizări succinte precum „descreierați care vor să introducă moravuri de gorilă în luptele politice” (*infra*, p. 362). „monștri organizați în bandă” sau „conspirație de răufăcători” (*infra*, p. 360) surprind caracterul agresiv al unei mișcări minoritare de tip fascist.

^— Întîia și poate ultima oara m-am băgat în murdăria asta pe care o numiți politică. Ei bine, domnule prefect, te implor, arestează-mă și pe mine / Mi-e scîrba de atîta ticăloșie ! Vă bateți joc de un popor care tole-rează toate fărădelegile !... Și nu se ridică nimeni să vă trezească și să răzbune toate nedreptățile ! Și nimeni nu te ascultă ! Nimeni nu vă trăznește ca să dea un exemplu ! *

Prefectul se înțepeni de indignare și declară că nu va mai sta de vorbă niciodată, nici particular, nici oficial, cu un om atît de lipsit de cea mai elementară curtenie. ^

— Pahonțule, Pahonțule! scrișni iarăși Dolinescu mai tîrziu, gîndindu-se că toata prigoana asta de Ia el pornește.

* Recitite în contextul capitolului, atare replici definesc chipul demagogic al „noilor” politicieni. Agresivitatea lor este dealtminterî denunțată ca atare: „— Aștia au ajuns teroarea neagră! [...] Nu mai lipsește decît să ne masacreze, să arunce bombe, sălj./ — Ai răbdare că vine și asta!” Și totul converge în roman spre un atare deznodămînt, în deplină concordanța cu simptomatologia fascismului. Pentru studierea raportului realitate-ficțiune, este util să amintim că, în 1931, guvernul național-țărănist a hotărît dizolvarea Gărzii de fier, ținînd seama de intenția șefului legionarilor de a instaura prin teroare și crimă un regim dictatorial. Ca ministru de interne, Ion Mihalache încerca să legalizeze „o organizație anarhistă și clandestină” într-un „partid de guvernămînt” (vezi *Monitorul oficial*. Dezbateri parlamentare. Adunarea deputaților, nr. 7 / 1934). Este ceea ce avea să se întîmple. „La propunerea lui C. Argetoianu, devenit între tîmD ministru de interne si care a manifestat un interes deosebit față de legionari, străduindu-se neconținut, după cum mărturisea, a-i face utili regelui, guvernul nu a opus în Județul Neamț nici un contracandidat Gărzii de fier” (Minai Fătu și Ion Suălățelu, *op. cit.*, p. 95—96). Agitația demagogică exercitată de noile gorile politice, programul electoral bazat pe o frazeologie grandilocventă — încercînd o speculare a problemelor sociale obiective — vor aduce mișcării noi prozeliți. Recrutați de regula din rîndul elementelor declasate, ei vor forma o masă de manevră din care vor fi alcătuite bande de bătăuși, spărgători de grevă, servicii de spionaj în favoarea Germaniei naziste, precum și „echipe ale morții”. Cu prilejul unor viitoare alegeri, NT. Iorga nota: „Feriți-vă de oamenii sîngelui”, avertizînd : „In zăpăceala alegerilor care se vestesc, o samă de oameni umblă cu pumnalul și arma în mînă, alieninînd cu uciderea pe cei. ce ar cuteza să le stea în cale” (*Neamul românesc pentru popor*, 1 dec. 1933).

Jandarmul sforăia greu cu buzele țuguiate și ochii
5 întredeschișl, tresărind deseori și înghițmdu-și saliva. Din cînd în cînd se trezea pe jumătate, se cutremura și se holba îngrozit pînă ce întîlnea pe banca dinaintea lui fața aspra, liniștită a lui Ionescu, apoi bolborosea ceva si, biruit de somn, adormea îndată cu un oftat de
10 ușurare. în vagonul ticsit de oameni și bagaje, în zăpușeala saturată de miros de usturoi și de sudoare, agitată de sforăituri și suspine, singur Ionescu veghea în luptă cu propriile-i gînduri care nu se^ostoiu deloc, îi trecuse de mult mînia și chiar supărarea pe jan-
15 darmii care-l expediau la București ca pe un răufăcător. El a prevăzut de la început că jidanii și francmasonii vor pune în mișcare toate uneltele lor ca sa împiedece izbînda fraților de cruce. Dolinescu nti^ s-a așteptat la o dezlănțuire atît de crîncenă a dușmăniei
20 tuturor forțelor organizate, partide, autorități, legi, împotriva unui mănunchi de tineri a căror singură avere e dragostea de neam, adevărată, necomercializată. „Nu vor îndrăzni î” zicea mereu dînsul, secon-
25 dat și de Utalea. Poate că s-ar mai fi păstrat puțina pudoare dacă ar fi existat măcar un singur glas să protesteze și să dezvăluie fărădelegile. Așa, în fața lumii, frații de cruce sînt o ceata de descreierați, iar guver-

nul face operă de salubritate politică mai înfruntându-l pe nebuniile. Au contat, firește, pe Pahonțu, toți, afară de Utalea care spusese, ca o sentință șenerală, sa n-ai niciodată încredere decît în tine însuși. Ionescu însuși a crezut în Pahonțu mai mult decît toți. L-a îndrăgit de cînd l-a întîlnit întîia oară la masă, la Cumpănașu, odinioară, cu toate că Pahonțu și atunci, și pe urmă, l-a luat cam de sus. L-a luat apărarea față de Cintia și de Jjatrînul Cumpănașu care îl socoteau un monstru fără pereche dacă a fost în stare, din motive de arivism, sa-și distrugă căminul. Chiar la Făgăraș, pe cînd toți îl acuzau, el nu le ținea hangul. Problema era mai complexă. Pahonțu i se părea numai o verigă din lanțul urgiei care împiedecă mîntuirea neamului.

Acuma însă, exact din clipa cînd s-a urcat în tren la Porumbacu însoțit de jandarmul înarmat, Pahonțu îl obseda mereu. Parcă s-ar fi rupt deodată pojghița artificială care-l încătușase atîta vreme sentimentele adevărate, sufletul îi fu năpădit de o ură dureroasă, își amintea cît a trebuit să-și siluiască conștiința, neconținut, ca să-și înăbușe disprețul ce-l stîrneau fanfaronadele ieftine cu care Pahonțu înșela lumea și care nu urmăreau decît ajungerea cu orice preț, fără a crede în nimic, fără a simți nimic, mînat numai de un egoism animalic. Zăgăzuirile acestea trecute făceau să-l urască nu numai ca pe trădătorul unei cauze sfinte, cum îl urau toți, ci ca pe un dușman personal care l-a ofensat în ce are mai scump pe lume...

Sosiră foarte de dimineată în București încît la șapte erau la Siguranța Generală. Pîna la zece au așteptat într-o cameră de serviciu. Pe urmă Ionescu a fost luat în primire de un comisar vioi, elegant și parfumat, iar însoțitorul concediat. După ce răsfoi puțin prin hîrțile de pe birou, comisarul se apucă să-i la un mic Interogatoriu. De la primele răspunsuri însă se mohorî. Atitudinea și tonul lui Ionescu i se păreau sfidătoare.

— Cu mine să fii cuviincios, băiete ! îl admonesta comisarul. Foarte, foarte cuviincios ! Eu nu mă sperii de studenți ! Din contra !... La mine student ori bol-

șevlc totuna e ! Am niște leacuri care vindecă sigur obrăznicia !

5 Oboseala fizică și zdruncinarea sufletească îi usturau nervii. Se sforța din răputeri să fie liniștit și în același timp își dădea seama că nu se poate ștăpîni. Cuvintele comisarului îl dureau ca niște șfichiuri d[^]bice. Voia să-l roage să nu-l umilească, să-l lase în pace și să-i dea drumul fiindcă vede și el prea bine c-a fost izgonit ca un răufăcător numai din pricina
io lui Pahonțu care... Stătea în picioare, lipit de biurou, răzimîndu-se cu amîndouă mîinile de marginea de lemn, cu trupul aplecat puțin înainte, pipăind cu ochit fața comisarului care tresaltă de dispreț. Pînă acuma, ca să-și liniștească enervarea, răspunsese cu glas nepăsător și resemnat. Acuma începu blajin și se pomeni deodată răcnind parcă i s-ar fi rupt zăgazurile răbdării :

— Domnule comisar... Isprăvește !... Isprăvește !... Isprăvește !

20 își auzea glasul aproape fără să-l recunoască și vedea pe figura poliștului o zvîcnire a mușchilor parc-ar fi vrut întîi să rînjească, semănând cu Pahonțu. în aceeași clipă comisarul sări în picioare (scaunul de sub dînsul se răsturnă cu un zgomot greu) și-i repezi în p_jiri
25 obraz un pumn atît de zdravăn că Ionescu se clatină și se dădu doi pași înapoi gata sa vie peste cap. Totuși nu simți lovitura în obraz, ci numai încleștarea unghiilor în palme ca niște cuțite înfipite în carne. Asta îl dezmeteci și-i curmă îndată furia care-l împingea
30 Instinctiv spre masa comisarului. După cîteva clipe cu ochii holbați, cu pumnii mereu încleștați, scrîșnind dinții, strigă :

— De ce...

35 își înghiți întrebarea, rușinat și dîndu-și seama cît e de inutilă. Comisarul își potrivea scaunul la loc, se așeză tacticos și răspunse liniștit, satisfăcut :

— Numai ca sa te trezești, tinere, și să-ți aduci aminte ca ești un infractor la ordinea publică și...

40 Ionescu auzi răspunsul numai ca un zgomot confuz, nearticulat și fără sens. Era lămurit de cînd și-a întrerupt întrebarea că și-ar cheltui sufletul de prisos

cu un funcționar care se crede obligat să schingiuiască pe bolșevicii ajunși în mîna lui, fiindcă oricine ajunge aci trebuie^ să aibă o vină... Comisarul apoi într-un sfert de oră i-a și dat drumul, avînd grije să-i atragă
5 atenția ca. nu șade frumos pentru un om cu studii înalte^ să fie amestecat între derbedei și să nu-l mai prindă pe-acolo că pe urmă întoarce foaia...

După-amiază se duse pe la Cumpănașu. Logodnica îi sari de gît, fericita, dar peste o clipă se spaimîntă :
io cum a venit înainte de alegere ?

^— Dar Vasile ? întrebă profesorul cînd află ce-a pățit Ionescu. Tu ai scăpat aici mai ușor, relativ. Să nu ne pomenim cu bietul băiat schilodit de tot... Ca
35 dacă ticăloșii au apucat pe panta asta, te poți aștepta la orice !

^ Bătrînul Cumpănașu, deși înlma-i ardelenescă tre-saltă ca și a tinerilor cînd era vorba de naționalism oricît de exaltat, propovăduia totuși prudența zicînd că prin violență, chiar numai verbală, nimic trainic nu
20 se clădește. Băieții, Ionescu și Vasile, nu-i urmau sfaturile, dar nici nu-l contraziceau pe cînd Cintia toată vremea se cîiorovăia cu dînsul ea fiind cea mai pasio-nată aderentă a fraților de cruce, la care pasiune con-tribuia desigur în mare măsură și dragostea admirativă
25 pentru logodnicul ei.

— D-ta numaidecât te gîndești la ce e mai rău ! zise Cintia cu ochii plînși încă de suferințele lui Ioni-că. Mai bine ai fi prevăzut ticăloșia lui Pahonțu ca să se fi luat din vreme măsuri de apărare !

W — Apoi că Pahonțu niciodată n-a fost omul meu, se apără profesorul. Voi l-ați ridicat în slavă și i-ați dat serenade și ați crezut într-însul !

Cintia se mai burzului puțin spre a nu trebui să recunoască dreptatea bătrînului, Ionescu însă bom-băni întunecat:
-5

— Da, da... Ne-a înșelat și ne-a vîndut...

Seara, la cină, veni și Virginia cu amîndoi copiii și cu Fraulein Erna. Cintia îi povesti ce-a pățit Ionică și abia se reținu sa nu ocărasească pe Pahonțu. (Cumpa-nașu le afăsese luarea-amlnte din prima zi să nu vor-
40

bească în fața copiilor despre tatăl lor.) Dar cînd nem-țoaica, după masă, a plecat acasă cu cei mici sâ-i culce, toată seara nu mai conținea cu înprospătarea tuturor rețelilor și cu înșirarea celor recente ale „trădă-torului", mai cu seamă Cintia care îl ura ca pe un dușman de moarte.

Virginia venise de fapt mai mult ca să povestească ce a făcut de dimineață la Rotaru. De cînd Toma a plecat și a început divorțul, Virginia, în urma insis-tentelor d-nei Rotaru, se ducea din cînd în cînd prin
10 casa unde, cît a fost cu bărbat, abia a călcat de două-trei ori. D-na Rotaru o iubea și o compătimea. Din pricina Virginiei a rupt orice relații cu Pahonțu care, ce e drept, nici altfel nu mai prea îi deranja cu vizi-tele în timpul din urmă...
^

Azi Virginia s-a dus să consulte și pe Rotaru ce să mai facă pentru a termina cît mai repede, fiindcă
20 acuma, după ce divorțul s-a pronunțat, îi era mai pe-nibilă orice tărăgănare. Așa a aflat că Toma s-a cer-tat și cu Rotaru de vreo două săptămîni, încît Rotaru nici nu mai voia să audă de el, conslderîndu-l un om extrem de primejdios... Cumpănașu era curios pentru ce s-o fi supărat Rotaru ? Cintia zise cu silă:

— Nu e greu de închipuit, dragă tătucule... I-o fi
25 făcut și lui vreo murdărie... Pînă și la Universitate am auzit pe mulți că Pahonțu a fost cumpărat de Belci-neanu ca să trădeze pe frații de cruce!

— Na, na... să nu exagerăm iar ! o dojeni bătrî-nul. Purtarea lui Pahonțu rămîne destul de urîtă fără
30 să mai fie nevoie s-o dichisim cu zvonuri absurde!

— Dacă ar fi așa, atunci...

Ionescu începu, dar nu-și termina gîndul.

— O să trăim și o să vedem, insistă Cintia. Se zice că înadins s-a prefăcut întîi că înjură pe Belcineanu.
35 ca să fie acoperit față de noi și ca să-și mărească prețul vînzării !

— Fără dovezi nu poți crede asemenea vorbe ! zise Cumpănașu.

— Trebuie dovezi, adevărat! aprobă Ionescu mo-
40 horit.

Vineri seara se întâlneau la Cumpănașu câțiva din cei peste cincizeci de frați de cruce alungați de la Făgăraș. De miercuri dimineața se afla acasă și Vasile, teafăr și nevătămat, doar puțin deprimat. N-a fost nici bătut, nici înjurat, nici măcar interogată. Întovărit de un jandarm a fost suit în tren fără nici o explicație. Numai la Siguranță i s-a comunicat ca este expulzat din cuprinsul județului Făgăraș pentru îndemnuri la dezordine. Era singurul care a scăpat așa de ieftin. Probabil din pricina temperamentului său potolit. Ceilalți toți au fost maltratați în diferite feluri încât fiecare avea sa povestească câte ceva deosebit.

Ionescu asculta pe toți tăcut, apăsător, ca și când suferința fiecăruia ar fi zgîriat câte-o rană adîncă în inima lui, transformînd-o toată într-o bucată de carne vie înșingerată. Din cînd în cînd întreba uluit parc-ar fi vorbit cu propria-i conștiință :

— De ce, Doamne, atîta batjocură!... Și tocmai pe noi care n-am făcut nici un rău nimănui, nici măcar lui Pahonțu !

Nici unul nu prea știa bine ce s-a întîmplat cu ceilalți, căci, fiind risipiți prin toate satele, numai prin alți oameni aflau unii despre alții. Părea însă că vreo sută de inși au rămas reținuți, mare parte pe la posturile de jandarmi și numai puțini la legiunea din Făgăraș sau la poliția orașului. Despre Zachî Herdelea spunea chiar Cumpănașu că a fost oprit la legiune să-l cerceteze mai de aproape pentru contravenția la legea cărăușiei publice și că probabil va mânca bătaie pentru că protestează întruna și sfidează pe plutonierul însărcinat cu ancheta...

Tinerii nu erau descurajați și n-așteptau decît o nouă ocazie ca să organizeze lupta în așa fel încît să nu mai poată avea asemenea surprize. Se plîngeau, firește, de nedreptățile și ofensele suferite și ocărau mai mult pe Belcineanu.

Ei, trăind atîta timp numai în sate și fără a vedea vreun ziar, aproape nici n-au cunoscut amestecul lui Pahonțu pînă ce au picat în București; în orice caz fapta lui o blamau mai puțin și socoteau s-o sancțio-

neze cu o bătaie zdravănă, căci astfel de trădări nu merită decît o pedeapsă umilitoare.

— Ce^ bătaie, mă fraților ! strigă Ionescu sarcastic și plîngător. El e toată vina, adevărata vină ! Credeți-mă !... Nici eu n-am crezut, dar m-am convins !

În cele din urmă se încinse o mică controversă asupra vinovăției lui Pahonțu. Unii îi reduceau vina la o murdărie obișnuită în gazetărie și în politică, aceea a schimbării convingerilor după anume interese. Oportunismul a creat lichelismul sau invers, amîndouă însă sînt curente în politica românească. „De ce să condamni vina aceasta curentă mai mult la Pahonțu r Pentru că a făcut-o pe spinarea noastră ?”

— Cît am fost arestat am meditat și eu, zise tînărul Cumpănașu. Știi cît îl înfieram eu la Făgăraș ! Mai mult ca tine... Și totuși au dreptate băieții ! E o lichea și nu merită decît cel mult să fie scuipat !... Nu ne-a putut trăda, pentru că n-a fost al nostru, n-a jurat și nu a lucrat niciodată cu noi ! Noi am vrut să-l băgăm între noi cu sila pentru că îl admiram ca luptător naționalist... De fapt n-avea nici o obligație față de mișcarea noastră afară de promisiunea ce va făcut-o poate numai din gură și ca să scape de voi... Pe urmă 1 s-o fi părut că e mai oportun să fie contra noastră, fie în interesul ziarului, fie al carierei lui — și a schimbat macazul... Numai dacă schimbarea ar fi făcut-o pentru bani, ca Iuda, atunci ar fi o vînzare !

— Da, da... vînzare ! sari vehement Ionescu. Atîta căutați să-l spălați de parcă ne-ar fi slujit frățeste tîlharul !... De vînzare e vorba, Vasile !... Atunci ?... Ce are a face lichelismul ?... Ne-a vîndut, Vasile, celui-lalt tîlhar !... Și voi vreți să-i trageți o bătaie ca unui jidănaș oarecare ?

Sîmbătă seara Ionescu a cinat iar la Cumpănașu și au stat pînă tîrziu, vorbind despre ceea ce s-o fi petrecînd la Făgăraș și așteptînd să audă rezultatele la radio. Cei doi tineri erau triști și se simțeau înjosiți că trebuie să stea de taifas la căldură și confort în vreme ce frații lor se chinuiesc acolo... Știa că Dolinescu nu va pleca de la Făgăraș pîna cînd nu vor fi

liberi toți băieții și se gîndeau ca luni să se repează și ei să dea o mîna de ajutor la nevoie, în speranța că expulzarea lor a fost numai pe durata campaniei electorale.

Pentru a doua zî Cintia dorea să meargă cu toții la Teatrul Național unde tocmai se juca *Scrisoarea pierdută*.

Din gazetele de dimineață aflară că Belcineanu a reușit, cum nu mai încăpea îndoială, dar că totuși Dolinescu a luat un număr de voturi superior tuturor celorlalte partide afară de radicali. Încît seara, în drum spre teatru, bătrînul Cumpănașu observă :

— La urma urmelor rezultatul e strălucit... Mai ales pentru o grupare tînăra de nici n-a împlinit anul de existență... Trist este numai că ați fost tratați revoltător de nedemn !

— Dac-ar fi vorba numai de goana după voturi... mormăi Ionescu printre dinți așa încît nici chiar Cintia nu înțelese ce-a spus.

În stagiunea aceea se relua înțîia oara *Scrisoarea pierdută*, așa ca reprezentăția trecea drept o semi-premieră. În obișnuitul public duminical, care umplea sala pînă la ultimul loc, se distingeau cîteva figuri cunoscute de scriitori, critici, artiști îndrăgostiți de Caragiale, precum și altele care asistă la toate spectacolele unde prezența lor poate să fie observată și eventual notată la rubricile mondene ale ziarelor.

Cintia era pasionată după teatru. Înainte de-a cunoaște pe Ionescu și mai ales cît a trăit mamă-sa a visat să se facă actriță... Instalată între tatăl și logodnicul ei, ochii fermecați i se plimbau prin sală, prin loji pînă și prin galerie, să descopere cunoscuți, să vadă toalete... Veniseră mai devreme și avu răgaz să examineze toata lumea care intra din ce în ce mai grăbită. Cumpănașu și cei doi tineri priveau tăcuți și preocupați, abia răspunzînd monosilabic la observațiile ei continue despre tot ce i se părea interesant.

— Uite, tătucule, pe prietenul tău Grigorescu, spuse deodată Cintia, făcînd semn cu capul și rîzînd spre o loja de rangul al doilea. L-aî văzut?... La dreapta, în lojă... cu toată familia...

Apoi peste cîteva minute puse mîna pe brațul lui Ionescu, șoptind :

— D-na Belcineanu!... în rînd cu loja direcției, a treia... Acuma au intrat... O vezi?... Cea tînăra... Cea alta e d-na Teleman, iar bărbatul trebuie să fie generalul...

Ionescu se uita fără interesul pe care i-l bănuia Cintia care continua :

— Credeam că te interesează... Nici eu nu mă prăpădesc după frumusețea ei, deși azi parcă e mai bine și mai veselă...

— Cum să nu fie veselă dacă soțul ei a cîștigat o bătălie! răspunse profesorul în locul logodnicului.

— Cînd te gîndești că e nevasta tîlharului parcă ți-e urîta și ea ! zîmbi Vasile care ședea lîngă tatăl său.

Tot Cintia văzu mai întîi și pe Pahonțu intrînd cu un domn și o doamnă într-o loja alături de cea regală, față-n față cu loja familiei Teleman. Nu-i mira deloc apariția lui. Știau de mult că Pahonțu era un caragiean fanatic și că *Scrisoarea pierdută* i-a servit de multe ori ca argument împotriva democrației și a partidelor politice. Se lăuda chiar ca nu lipsește niciodată de la teatru cînd se joacă „profeția aceasta genială a prăbușirii unei lumi ridicole prin organizarea ei poamea .

Toți îndreptară o clipă ochii spre loja în care Pahonțu, foarte surîzător și cu un aer triumfător parcă ar fi vrut să atragă atenția sălii asupra sa, vorbind cu doamna își rotea privirile prin sală. Cel trei de jos plecară capetele ca la comandă spre a nu-i întîlni privirea, numai Cintia continua să-l scruteze sfîdîndu-l.

— Uite ce galant salută spre loja Teleman ! murmură ea cu dispreț. Și cum răspund și ele de dragălaș... O, ți-e scîrbă ! Și-a părăsit copiii și nevasta, ca să se poată apropia de lumea lor ciocoiască !

Cortina se ridică într-o liniște mare. Toate privirile erau ațintite pe scenă, la Pristanda și Tipătescu. După primele replici toate fețele se descrețiră înviorate. Cintia însă ura atît de mult pe Pahonțu că nu-și putea

5 lua ochii de la dînsul, urmărindu-l ca un polițist pe un răufăcător interesant. Așa ajunsese să bage de seamă curînd ca el, care stătea în picioare între ceilalți doi, în loc să urmărească jocul de pe scenă, trăgea cu ochiul numai în loja din față. Observînd mai atent se convinge că Pahonțu soarbe pe d-na Belcineanu cu atîta lăcomie de parca ochii lui au o strălucire de diamant. D-na Belcineanu privea, la început, pe scenă. Pe urmă, cu fața spre scena, prinse a trage și ea cu ochii spre Pahonțu. Iar mai tîrziu, prefăcîndu-se ca examinează sala aflată în întunec, își opri privirea mai lung în ochii lui...

— Ioane... privește! șopti Cintia intrigată. Uite cum soarbe din ochi Pahonțu pe d-na Belcineanu !...
15 Și ea cum îl ațîță !... Să știi ca Pahonțu e amorezat...
Pe urmă toată seara Ionescu n-a mai văzut decît pe Pahonțu și pe d-na Belcineanu, pîndindu-i însă hoștește ca să nu bage de seamă nici măcar Cintia ca-i urmărește. Și din ce în ce parcă se făcea o lumina
20 mare în sufletul său zbuciumat...

Cînd se termină reprezentația, Ionescu era convins deplin. Îi mai trebuia doar o confirmare... Pe care spera să o aibă îndată. Se îmbulzi să iasă mai repede din sală, ca și cînd ar fi alergat la garderobă, dar
25 afară, în sala de așteptare, se piti la pîndă, lînga o coloană. Zări curînd pe d-na Belcineanu cu soții Teleman coborînd din coridorul lojelor și trecînd fără să se oprească. Totuși el băgă bine de seamă că d-na Belcineanu mergînd se uita mereu spre stînga, spre celălalt
30 coridor al lojelor de jos, ca și cînd ar fi căutat pe cineva. Cîteva clipe după ce ea dispăru, coborî de dincolo și Pahonțu, vorbind, gesticulînd animat, dar învîrtînd ochii prin sala de așteptare unde lumea se îngrămădea spre ieșire. Pe cînd se afla în mijlocul mulțimii și se apropia încet de ieșire, privirea lui cercețitoare dădu deodată peste ochii lui Ionescu din care
35 țîșneau parcă două pumnale. O frîntură de clipă privirea lui rămase ațintită pe fața studentului cu o tresărire de mirare și de zăpăceală, dar apoi imediat se smulse și trecu mai departe, parcă nici n-ar fi recu-

noscut pe tînărul palid, răzimat de coloana patrunghiu-lară, cu înfățișarea lunatică...

Credeam că ai fugit la garderobă și ne aștepți cu hainele, zise Cumpănașu apropiindu-se anevoie prin vîlmășagul de lume.

— Am alergat degeaba, răspunse Ionescu pierdut, cu ochii spre peristil unde dispărea Pahonțu. Uitasem că numărul de la garderoba e la Vasile.

10 Siguranța lui Ionescu rămînea, dar somnul îl ocoli toată noaptea. În odăița săracă, mobilată sumar, se plimbă cîteva ceasuri căutînd legăturile și argumentele. Fantezia zburda dezlănțuită... Vînzarea s-a făcut prin d-na Belcineanu. Se șoptea de mult și mereu că Belcineanu își întrebuintează nevasta pentru a reuși
15 acolo unde singur nu ajunge. Se spunea mai ales că beneficiază de relațiile ei în lumea care împarte puterile. Iar cînd relațiile normale nu sînt suficiente, pot interveni și grațiile ei... Pahonțu a fost cumpărat prin d-na Belcineanu. În orice caz ea este mijlochoarea între el și Belcineanu...

20 Totuși dimineața, la lumina zilei, certitudinea lui începea să pălească. Asta îl întărită.

„Am să vă dovedesc, chiar dacă va trebui să vă urmăresc toată viața!” își zise cuprins iar de furia care-l chinuia de cînd i s-a înfipt în creieri gîndul răzbunător.

Ieși în oraș anume pentru a pîndi toate mișcările lui Pahonțu. Află unde s-a mutat de la hotel și se duse în strada Elena, să se convingă dacă mai șade
30 acolo. În fața ușii avu o ezitare, totuși sună prelung. Așteptă un răstimp și suna iar. Știa că el nu poate fi acasă la unsprezece așa că nu se mira cînd, într-un tîrziu, ușa se deschise și apărură o femeie bătrînică, suflecăță și murdară.

35 — Aici, șade domnul director Pahonțu ? întrebă Ionescu scormonind cu privirile în micul vestibul cu cuierul pe care atîrnau haine și pălării.

— Aici, dar domnul nu e acasă, e la ziar ! răspunse femeia bănuitoare. Cine sînteți d-voastră ?

— Aș vrea să vorbesc cu dumnealui, zise Ionescu ca un detectiv. D-ta ești jupîneasa ori... ?

5 — Nu, domnule... Eu vin numai de-î fac curățenie de doua ori pe zi, dar nu-s băgata la stăpîn ! spuse femeia ștergîndu-și gura parc-ar fi vrut s-o rupă. Ca
dumnealui nu face menaj în casă și numai noaptea vine aci ori cînd are de lucru...

Ionescu înțelese că a pornit greșit. Pahonțu n-ar putea primi pe d-na Belcineanu aici fără mari riscuri pentru amîndoi. Trebuie să aibă un cuib altundeva.

10 Se întoarse spre redacția *României*, să înceapă urmărirea de-acolo. Pe drum iar își schimbă gîndul. De ce s-ar încurca el cu Pahonțu cînd e mult mai simplu să controleze pe d-na Belcineanu ?... Se liniști ca prin
15 farmec. Nu mai trebuia să se grăbească. Era acum sigur ca va dezlega taina fără multă trudă...

Pe la cinci după-amiazi, cînd începea să amur-gească, Ionescu plecă spre casa Belcineanu, pe jos, ca să nu ajungă prea devreme. Pe Bulevardul Brătianu
20 se abătu la o farmacie, ceru voie să telefoneze și chemă ziarul *România* interesîndu-se dacă Pahonțu e la redacție. Era acolo... își continuă drumul și sosi în strada Dumbrava tocmai cînd se îngîna bine ziua
25 cei doi nu poate fi decît foarte secreta și deci nocturnă, în fața casei staționa o limuzină luxoasă. Ionescu, fără nici o șovăire se adresa șoferului care dormita la volan :

30 — Asta e casa Belcineanu, domnule ?

— Da, da, asta ! tresări șoferul.

— D-ta ești șoferul dumnealor ?

— Nu, eu sînt la domnul general Teleman și aștept pe cucoana care e în vizită aici! răspunse șoferul bucuros de conversație ca să-și mai alunge plictiseala.

35 în clipa aceea însă se deschidea cu zgomot ușa mare de la intrarea casei și Ionescu trebui să treacă mai departe, mulțumind cu un gest șoferului care sari jos să deschidă portiera și sa-și primească stăpîna. După
40 cîțiva pași Ionescu mai întoarse totuși capul, să vadă dacă nu cumva pleacă și d-na Belcineanu. Mașina îl

ajunse repede din urmă, oferindu-j posibilitatea să constate sigur că d-na Teleman era singură...

Se plimba de cîteva ori dintr-un capăt al străzii pînă-n cellalt pentru orientare. Atît spre Piața Polonă,
5 cît și la colțul cu strada Vlaicu erau stații de automobile. Schimba mereu troioarul ca sa nu atragă atenția, deși strada era foarte puțin frecventată, încît în prima jumătate de oră abia încrucișa oîțiva trecători și două-trei trăsuri. Se bucura că nu vedea sergentul
10 la casa Belcineanu, închipuîndu-și că, spre norocul lui, trebuie să fie prin curte sau chiar în antreu, la căldura. Pe urmă începură sa se înmulțească automobilele care opreau cînd la o casă cînd la alta și din care descindeau domni sau doamne sosind desigur acasă din
15 oraș. Devenlră mai deși și trecătorii... Era ora mesei, probabil. La casa Belcineanu însă nici o mișcare. Numai cîteva ferestre luminate priveau întunericul ca niște ochi cercetători.

Ionescu se uită la ceas subț un felinar. Opt și jumătate. Era hotărît să aștepte pînă la zece...

20 Peste vreun sfert de ora, pe cînd se afla tocmai în capul străzii spre Piața Polonă, întoreîndu-se înapoi, văzu o siluetă de femeie ieșind din casa Belcineanu și pornind pe trotoar spre strada Vlaicu. își închipui că
25 o fi vreo servitoare, dar se luă după ea întinzînd pașii. O ajunse, recunosc pe d-na Belcineanu și o întrecu, fără însă a se mai depărta încît îi auzea bine din urma pașii mici și grăbiți. La colțul străzii, la stația de mașini, Ionescu se opri ca și cînd ar fi șovăit
30 dacă să ia sau nu o mașina. în acest timp sosi și d-na Belcineanu și se urcă în primul automobil. Atunci se sui și el în mașina următoare, dar așteptă ca cealaltă să se depărteze puțin și apoi spuse șoferului s-o ia înainte.

35 Avea o satisfacție parca ar fi cîștigat o mare bătălie. Dacă d-na Belcineanu iese de acasă pe jos, la noua seara și ia o mașină de piață, în loc să-și utilizeze limuzina particulară, înseamnă că merge la o vizită pe care nu trebuie s-o știe nici servitorii ei cei mai
40 devotați. îi trecu prin gtnd să zorească pe șofer și, tăind pe calea cea mai dreaptă, sa ajungă înaintea ei

la destinație. Gîndul se topi într-un mic semn de întrebare : care ^destinație?... Privirea lui bolnava de încordare urmărea^numai mașina cenușie care aluneca lin și an spatele căreia, subț un ochi roșu, tăblița luminoasă albă cu numărul 12.345 parcă era un indicator anume făcut să nu poată fi uitat...

Cu ochii mereu înainte Ionescu șopti șoferului „la dreapta” cînd ajunseră în Bulevardul Carol, pe urma nu mai trebui să spuie nimic căci goana continuă drept pe bulevard, prin Piața Brătianu, tăind Calea Victoriei, pe Bulevardul Elisabeta, prin Piața Kogălniceanu... Abia înainte de Facultatea de drept mai trebui să spuie iar „la dreapta”... La biserica Sf. Constantin mașina cenușie opri brusc și d-na Belcineanu coborî, Ionescu însă șopti iar „la dreapta” și trecu înainte pe str. Elena. Lîngă biserică văzu foarte bine că d-na Belcineanu, după o mică șovăire, continuă calea pe jos, pe strada Elena, în vreme ce mașina cenușie pornea înapoi pe Calea Plevnel...

— La stînga ! striga Ionescu ajungînd la încrucișarea cu strada Progresului și adăogînd apoi la prima casă : Oprește !

Plăti. Așteptă pe loc pînă ce mașina porni goală pe strada Progresului spre Cișmigiu, pe urmă el se întoarse pe strada Elena. în a treia casă pe stînga stătea Pahonțu. Cele doua ferestre ale apartamentului erau luminate discret și cu perdelele lăsate.

Strada era tăcută. Cîteva felinare de gaz aerian făceau ici-colo pete anemice de lumină. Din loc în loc, pe ambele părți, castanii bătrîni cu trunchiurile groase și crăcile încă despuiate păreau niște paznici de noapte bătrîni și adormiți.

Ionescu se strecura subț un castan, lipindu-se de trunchiul scorbuos. Peste drum ferestrele lui Pahonțu clipceau gălbejite. Pe trotuar zări silueta d-nei Belcineanu apropiindu-se și apoi oprindu-se la ușa unde a vorbit el înainte de amiazi cu femeia. O văzu apăsînd pe butonul soneriei, iar peste o clipă dispăru înlăuntru parcă cineva ar fi pîndit chiar lîngă ușa să-i deschidă imediat...

— Dacă am venit deunăzi cu vestea rea, nu se putea să nu vin acum cu vestea cea bună ! zise Cris-tiana voioasă în biuroul lui Pahonțu, Cu orice risc !

5 Nu-i așa ?

10 îi rîdeau ochii și buzele și toată fața și toată făp-tura, încît Toma avea senzația că se află iarăși în fața altei femei. Dealtfel de cînd a fost aici rîndul trecut nici n-a mai văzut-o deloc pînă aseară la teatru. Nu-mai la telefon i-a auzit glasul de cîteva ori, mereu îngrijorat și spăimîntat. L-a chemat după scandalul cu Dolinescu, după ședința de la Cameră, apoi după cîte-un articol mai vehement împotriva fraților de cruce, implorîndu-l să fie mai prudent și să nu-și pericliteze viitorul din pricina lui Belcineanu, și în 15 sfîrșit azi-dimineața cînd însă glasul i-a fost dulce și cochet anunțîndu-i întîlnirea.

20 Pentru Pahonțu lupta cu Dolinescu era pe viața și moarte. Ura împotriva lui Dolinescu îi colcăia în suflet ca o boală ucigătoare. Nu mai avea nici o altă preocupare afară de distrugerea lui totală și cu orice preț. Ar fi fost în stare să-l omoare dacă s-ar fi ivit ocazia...

25 Din pricina lui s-a certat și cu Rotaru. întîlnindu-se la tribunal unde Pahonțu umbla pentru urgentarea divorțului, și venind vorba despre Dolinescu, Rotaru i-a spus în treacăt și foarte prietenește că exagerează cu denigrarea fraților de cruce și-și înstrăinează multe simpatii. După cîteva replici nervoase Pahonțu s-a în-30 furiat și a început să strige imputîndu-l că totdeauna l-a tratat ca pe un subaltern lipsit de simțul dem-nității, că numai de aceea și acum, cînd un ticălos l-a insultat și a încercat să-l lovească, în loc să con-damne pe cel vinovat, îl dezaprobă pe el care nu face 3> decît să-și apere onoarea terfelită... întîi Rotaru căută să-l astîmpere cu o gluma vrînd astfel sa-i ignoreze necuviința. Pahonțu nu se mai putea stăpîni mai cu seamă ca avocații și cîțiva clienți dimprejurul lor zîm-beau, aprobînd mai mult pe Rotaru.

— Atunci, pentru că eu nu sînt obișnuit să mi se vorbească pe astfel de ton, prefer să punem *jjunct* ultimei noastre convorbiri ! zise în cele din urmă Rotaru sever, întorcînd spatele și plecînd cu însoțitorii săi.

Pahonțu, exasperat, mai continuă să invectiveze un răstimp față de cei ce rămăseseră împrejurul lui și pe care scandalul îi amuza.

Nu-i păru rău nici mai tîrziu, cînd se liniști, ca a rupt și cu Rotaru pe care l-a făcut ministru și care totuși își dădea mereu aere de protector față de dînsul, căruia i-a înghițit atîția ani toate toanele, l-a copleșit cu recunoștințele și care acum îi pretindea să primească palme fără să crînească. Era sătul de asemenea prietenie, *li* trebuiau prieteni care sa-i înțeleagă revolta și ura, să i le ațîțe sau să le exalte. Se simțea neînțelept pentru că tocmai prietenii, ca și cînd toți s-ar fi învoit, căutau să-l modereze, pe cînd străinii îl încurajau.

În aceeași ură lacomă cuprindea și pe Belcineanu. Măsurile represive împotriva fraților de cruce nu-i satisfăceau setea de răzbunare. În fond el ar fi vrut să despartă mișcarea de Dolinescu. În ultimele zile, în articole cam confuze, se străduia să arate că numai Dolinescu a pervertit rostul unei mișcări care era o întrupare sinceră a marilor năzuinți românești... Dîntre-ntîi a simțit o repulsie să fie răzbunat tocmai de Belcineanu. Mai tîrziu însă a găsit că a fost foarte abil punînd față în față pe cei doi dușmani ai lui să se sfîșie între dîșii...

Sîmbată noaptea a petrecut tîrziu cu prieteni noi, așteptînd rezultatul alegerii de la Făgăraș. Căderea lui Dolinescu totuși nu i-a răcorit deplin inima. Lupta adevărată de-abia acum avea să înceapă...

Ieri dimineața, deși duminică, a fost la redacție parc-ar fi vrut să-și guste izbînda cea dinții asupra dușmanului de moarte. Puținele comentarii în celelalte ziare subliniau însă tocmai succesul lui Dolinescu care, deși nu s-a ales, a obținut atît de multe voturi... Pahonțu se enerva cu atît mai mult că asta era și convingerea lui Intimă. În clipele acelea sună telefonul

d-nei Teleman. Nici pe ea n-a mai văzut-o deloc și nici măcar n-a întrebă de cînd a intrat în viitoarea cu Dolinescu. Ascultă smerit dojana ei amabilă, apoi cîteva mărunțișuri printre care, ca întîmplător, și vestea că diseară se duce la Teatrul Național cu Cristiana... Nu l-a poftit și nici el n-a cerut voie să meargă, într-un antract, să o salute. Totuși vestea aceasta l-a făcut să uite pe Dolinescu și să trăiască în sfîrșit iar o zi fericită. A aflat de la teatru ce loja a reținut familia Teleman, a rezervat alta în față și a invitat un prieten înșurat ca să aibă tovarăși și paravan, apoi seara a gustat spectacolul cel mai minunat în privirile și surîsul Cristianeii... La ieșire a avut un regret că n-a întîlnit-o în vestibulul teatrului și o scîrba, parcă ar fi atins o reptilă, cînd a încrucișat privirea cu Ionescu...

A știut ce vrea să-i comunice Cristiana cînd azi-dimineață și-a anunțat venirea și totuși a așteptat-o mai nerăbdător ca întîia oară. Îi era plină făptura de un nehotărît, infinit de dulce și de dureros în același timp, ca în pragul supremei fericiri sau al morții.

— De-aseară ți-am citit în ochi vestea ce mi-o aduci ! răspunse el atît de cald încît glasul părea melodios.

Erau față-n față în mijlocul biuroului, sub un candelabru a cărui lumină îi cuprindea într-o aureolă alba. Se țineau de mîini ca doi logodnici care s-au așteptat sfidînd toate împotrivirile și încă nu s-au dezmeticit din surpriza biruinței. Apoi el îi sărută pe rînd mîiniie înfiorat, cu buzele fierbinți care șopteau același cuvînt molcom ca un suspin.

— Și totuși nu se poate să știi tot!... Trebuie să-ți povestesc I

Cristiana simțea același fior și-și dădea seama că se pierde. Voind să se smulgă din ispita adaogă cu o delicată firească :

— Vino colea...

Se așezară pe canapeaua adîncă, alături. Cristiana îi arata mai întîi scrisoarea lui Belcineanu punîndu-I s-o citească cu glas tare, să se bucure împreună. Era

într-adevăr o declarație făcută după toate tipicurile
avocătești prin care anunța că părăsește pentru tot-
deauna și irevocabil domiciliul conjugal, regretînd că
trebuie să facă acest pas grav dar recunoscînd că vi-
novat este^numal el pentru că n-a fost capabil în
atîția ani să-i ofere fericirea ce o merita... O autoriza
să facă demersurile pentru desfacerea căsătoriei, re-
nunțînd anticipat la orice gest care ar putea întîrzia
ziua cînd ea își va redobîndi libertatea deplină și pu-
'O tînd face uz de scrisoarea aceasta cum va crede de
cuvîință în fața instanțelor legale.

Dar noutatea mai mare era că Belcineanu s-a mutat
de două săptămîni în apartamentul ce și-I luase mai
demult pentru bîuroul de avocat și unde își transpor-
tase treptat arhivele și biblioteca. Ierî dimineața s-au
întîlnit ultima oară în casa Teleman unde i-a predat
scrisoarea în fața Iuliane, cum făgăduise deunăzi,
anunțînd ca va retrace Imediat și sergentul de la casa
din strada Dumbrava.

20 — M-a turburat mult, dar în sfîrșit s-a sfîrșit co-
media ! zise Cristiana cu un suspin de ușurare. Mai
trebuie trei luni de așteptare, cît mî-a spus azi avo-
catul că poate să dureze procesul de divorț, pe urma...

Se întrerupse cu un surîs dulce ca și cînd ar fi dorit
25 să completeze Toma restul frazei. El însă o privea și
nu se mai satura. Astfel cuvîntul „pe urmă” rămase
suspendat, șovăitor ca un semn de întrebare, în tăcerea
care-i înfășură ca o pînză de păianjen. Văzîndu-se
ca într-o oglindă în ochii pe care i-a dorit atîta și
30 care acum îl mîngîiau blînd, cu clipiri supuse și înmu-
iate de duioșie, Toma exclamă deodată pierdut:

— Te iubesc !... Te iubesc !... Te iubesc !...

Drept răspuns Cristiana îi cuprinse gîtul cu brațele,
simplu și natural ca un gest pornit din străfundul ini-
mii. Sărutarea amară și lungă parca pecetluia un trecut
35 de zbuciumari și-l înmormînta pentru eternitate.

Apoi tot Cristiana se dezmeteci întîi, se desprinsese
cuminte din îmbrățișarea lui, păstrînd surîsul pe bu-
zele ușor crîmpoțite. Se depărta puțin, parc-ar fi pus

o stavilă, și, aranjîndu-și părul, șopti abia perceptibil.

— Acuma să fim cuminți... în curînd vom fi feri-
ciți... totdeauna...

5 — Totdeauna ! repetă dînsul cu o privire plină de
implorare.

în liniștea mare ce se împînzea iar, de afara răbufni
deodată un zgomot aspru de pași trecînd pe subt fe-
restre pe trotoar, într-un ritm sacadat, cu bocănituri
grele ca niște lovituri de ciocan... Cristiana tresări
io cuprinsă de spaimă. în picioare, imobilă, ascultă pînă
ce zgomotul se stînsese treptat lăsînd în urmă numai o
<trîngere în inima ei.

— Vreun trecător ! murmura Toma calm. N-ai nici
o frica !...

15 Cristiana se sili să-și risipească neliniștea. Zîmbi. în
colțurile gurii urmele de spaimă dăinuiau ca niște
umbre. începu să vorbească mai vioi despre viitor ca
și cînd astfel ar fi vrut să uite temerile prezentului...
Vor continua să păstreze secretul lor pînă cînd vor
20 fi Hberi amîndoi, în interesul amîndurora, dar mai ales
în interesul fericirii viitoare. După ce divorțul ei va
deveni public și în timpul procesului se vor putea
vedea în lume fără a stîrni bănuieli. Pahonțu n-ar fi
putut avea nici relații de curtenie cu soția lui Bel-
25 cineanu, dar va avea dreptul să omagieze pe fosta
soție a adversarului sau. Mal cu seamă că între timp
el va fi transcris propriul său divorț... Din cînd în
cînd se vor întîlni ca și pînă acum în casa Teleman,
iar prin telefon se vor găsi zilnic, fără nici o piedecă.

30 — Aici însă nu trebuie să ne mai vedem niciodată !
zise ea cu o drăgălașie în care iar revenea o dîra de
înfricoșare. Aici sînt prea multe ispite și primejdii

— Da... sînt ispite ! repetă iar Toma mai exaltat.
Și trebuie să ferim dragostea noastră de orice pîngă-
35 rire !... Taina începuturilor ei și încercările multe și
așteptarea mereu prelungită, toate pregătesc parcă
anume revelația cea mare dîn ziua cînd ne vom putea
înfățișa lumii întregi ca doi tineri oare abia atunci vor
începe experiența iubirii și a vieții adevărate!... Da,
40 da ! Așa te-am visat totdeauna și așa am rîvnit unirea

noastră, în puritate desavârșită !... Mireasa gândurilor mele...

Cristiana îl asculta fermecată, cu pleoapele grele, îți amintea visurile ei de odinioară despre cavalerul care trebuia să vie și s-o adore ca un nou Lohengrin. Acuma i se părea că a sosit cavalerul și cuvintele, tremurate de un elan romantic și rostite cu un glas ostent de patima, îi răsunau în inimă ca un cântec minunat.

Pe când Pahonțu continua să zugrăvească viitorul iubirii lor, afară, pe trotuar, zgomotul de pași de adineaori se ridică din nou, parca mai clar și mai puternic, sfărâmînd și împrăștiind brusc atmosfera blîndă de emoție dinlăuntru.

— Parcă s-ar plimba cineva sub ferestre, la pîndă, zise Cristiana căutînd să-și biruie tulburarea printr-un zîmbet nereușit.

— Pînă te obișnuiești, într-adevăr, pașii trecătorilor te enervează, răspunse Toma, puțin încurcat și el. Pe urmă însă nici nu mai bagi de seamă...

Se lăsă o nouă tăcere. Zgomotul pașilor murise, dar în aer mai stăruia o apăsare. Cristiana puse o întrebare și Toma răspunse. Convorbirea se înfiripa cu ezitări, parcă apăsarea din aer le-ar fi speriat inimile... Apoi peste un răstimp Cristiana se sculă în picioare și spuse deodată privindu-l cu ochii împînziți de duioșie :

— Acuma am să plec...

Toma se cutremură ca și cînd ar fi auzit o osînda, dar numaidecât se liniști, luă mantoul și pălăria ei care zăceau aruncate pe un fotoliu și se apropie cu ele, murmurînd îndurerat :

— Acuma cine știe cînd o să ne mai vedem...

Potrivindu-și pălăria mică pe cap, Cristiana șopti nesigur:

— De ce ?... N-ai încredere în mine sau în viitorul nostru ?

— Am o încredere imensă și totuși...

Toma, bîguind așa, îi ținea haina s-o îmbrace și-i sorbea parfumul parcă ar fi vrut sa-și umple Inima pentru veșnicie. Brațele lui, aranjînd gulerul de blană,

îi mfășurau gîtul. Ea se răsuci și se lipi ușor de pieptul lui, șoptind ca o respirație :

— în curînd...

Se îmbrățișară. Pe urmă porniră ținîndu-se de braț, o o {îră în micul vestibul pe întunec. Toma îl mal sărută mîinle calde. Ea își strînse mal bine blana pe umeri, bîlbîlrid prelung :

— La revedere !

Pe ușa întredeschisă, în vreme ce Cristiana se strecura afară, o răbufnire de vînt rece zgîlții pe Pahonțu ca o îmbrățișare dușmană. Cîteva clipe stătu în deschizătură ascultînd cum se depărtau pașii ei mici pe trotuar, spre biserica Sf. Constantin unde se afla stația de automobile... Apoi închise ușa fără zgomot și se întoarse în bîurou cu frigul în suflet.

Se plimbă un răstimp de ici-tColo, cu ochii gol, cu inima dîrdîlnd de tristețe. Singurătatea îl durea. Plecarea Cristiane i se părea insuportabilă acuma cînd nu mai era lingă el. Se mira cum a lăsat-o și de ce n-a oprit-o. Simțea din ce în ce mai mult că despărțirea poate să fie pentru totdeauna și în suflet i se încuiba groaza că n-are s-o mai vadă niciodată... Se opri în mijlocul odăii. Parfumul el mai plutea încă în aer. în colțul canapelei o pernița de mătase verde, cu ai cărei ciucuri se jucaseră degetele ei, zăcea boțită și mototolită cum o lăsase. Niște pași trecînd iar pe sub fereastra îi aminteau înfricoșările ei...

— Nu î... Nu !... Nu ! bombăni dînsul ca și cînd s-ar fi împotrivit gîndurilor negre care-l împresurau.

Venise acasă hotărît să nu mai iasă, să rămîie ac! cu amintirea ei și după ce ea va fi plecat. Acuma îi trecu prin minte că ar mai avea de lucru la redacție. Era un pretext ca să nu rămîie singur cu 'presimțirile care se îndărătniceau să-i distrugă toate rosturile vieții. Mai șovăi totuși parca nu s-ar fi îndurat sa se despartă nici de odaia în care aninau ecourile proiectelor de fericire. Apoi se smulse din șovăire, zicîndu-și cu glas tare:

— Trebuie să se isprăvească !... E măi bine !... Mult mai bine !

lonescu stătu vreme îndelungata nemișcat, lipit de trunchiul castanului bătrîn, cu ochii la ferestrele lui Pahonțu, peste drum, în suflet îi sălașluia o liniște rece, hotărîită. Confirmarea atît de promptă a bănuielilor lui îl umplea de satisfacție întocmai ca rezolvarea unei probleme matematice. Nu mai dorea parcă nimic. Gusta cu nesațiu plăcerea perspicacității și a perseverenței sale.

↳ într-un tîrziu se pomeni tremurînd de frig. Atunci, ca să se dezmoștească, făcu cîțiva pași. Simpla mișcare îi desțeleni deodată gîndurile, încît se întrebă : ce mai așteaptă aici ? Și imediat își aduse aminte că a dorit dovada trădării lui Pahonțu și, dacă a găsit-o, nu poate rămîne cu mîinile în sîn... Apoi se gîndi ca acum ar trebui să pătrundă la Pahonțu, sa-i confrunte cu propria-i mișelie și sa-l pedepsească îndată, chiar în fața d-nei Belcineanu. Peste o clipă recunoscuse însă ca planul e nerealizabil, căci Pahonțu nu ar permite nimănui să intre acuma la dînsul, iar dacă ar încerca cu forța, ar provoca scandal și ar zădărnici și pentru viitor orice posibilitate de sancționare, făcîndu-l să-și ia măsuri de ocrotire și eventual să alarmeze poliția.

Picioarele porniră singure pe trotuar, ezitînd, spre biserica Sf. Constantin. în creieri îi vuia nehotărîrea. Acum are dovada. Nu mai e nevoie să se grăbească. Va chibzui bine ce să facă. Eventual se va sfătui măcar cu Vasile Cumpănașu... Trebuie să fie foarte tîrziu. I se păru că au trecut ceasuri multe de cînd d-na Belcineanu a dispărut pe ușa lui Pahonțu. Ajungînd subț un felinar se uita într-o doară la ceasul-brațara : nouă și jumătate... Imposibil ! Ascultă tic-tacul. Nu e greșeala. Va să zică sînt abia vreo douăzeci de minute !... Atunci de ce n-ar mai aștepta ? Mai merse cîțiva pași și, prin întunerec, trecu pe cellalt trotuar și veni înapoi spre casa lui Pahonțu, încet, liniștit, parca nepăsător. Drept înainte, dincolo de încrucișarea cu strada Progresului, se vedea un felinar electric spînzurînd în văzduh, pe strada Schitu Măgureanu, iar altul mai departe, în Cîșmigiu. Două tramvaie se

încrucișau, pline de lumină și de oameni, unul dinspre gara, cellalt dinspre bulevard. Zgomotul lor ajungea pînă la el și înăbuși cîteva clipe zgomotul propriilor săi pași...

î Trecu pe sub ferestrele lui Pahonțu, rărîndu-și mersul parc-ar fi vrut să tragă cu urechea. Se duse pînă la capătul străzii și stătu un timp în colț uitîndu-se cum gonesc automobilele și tramvaiele în suț și în jos, fără încetare. Apoi deodată, ca trezit din vis, se întoarse pe același trotuar, grăbit și îngrijorat. Numai cînd văzu aceeași lumină ștearsă în geamurile lui Pahonțu își reveni în fire, continuîndu-și calea fără să se oprească pînă la întretăierea cu străzile Eroului și 11 Februarie, unde se afla o stație de taxi-
15 metre și o cîrciumă, singura prăvălie dimprejur. îi era sete și pofta să intre, să bea o bere. Se abțînu de teaimă să nu întîrzie. Merse. înainte pînă la biserica pierdută în întunerec.

Cînd ajunse înapoi, în apropierea stației de mașini, zări mișcînd în întunerec, pe trotuar, o silueta neagra, întinse pasul fără a se grăbi. O recunoscuse. Trecînd pe lîngă ea observă că își ținea gulerul blănii ridicat încît îi astupa figura, desigur mai mult de frică decît de frig. După vreo zece pași lonescu întoarse capul.
25 Se uita și ea înapoi parcă i-ar fi fost teama de urmărire. Apoi o văzu la stația trasurilor și în curînd un automobil, cu farurile aprinse și claxonînd victorios, țîșni întîi spre biserica Sf. Constantin și apoi la stînga pe Calea Plevnei...

30 lonescu avea o părere de rău. Ar fi trebuit să o oprească, să o întrebe dacă este într-adevăr d-na Belcineanu și ce-a căutat la Pahonțu acasă ? Cel puțin să afle prin ea vînzătorul că e descoperit și să tremure... Mîinile îi erau înfundate în buzunarele paltonului.
35 Simțea o creștătură dureroasă în mîna dreaptă care toată vremea mîngîiase și încleștase un revolver automat mic ca o jucărie de care dînsul nu se despărțea niciodată. (Numai la Făgăraș nu-l luase de frică să nu-i fie confiscat la vreo eventuala arestare.)

40 — Și totuși mai bine că nu l-am avertizat ! se gîndi îndată mai potolit. Luptă dreaptă merge cu un

dușman oricît de aprig. Iuda nu merită onoarea unei lupte cavalierești...

Se opri în dreptul casei vecine, lîngă alt castan batrîn, de unde se vedeau iar ferestrele lui Pahonțu. Se gîndea să plece acum acasă. Poate fi mulțumit cu rezultatele zilei de azi. A aflat tot ce a dorit ca și cînd I-ar fi ajutat o putere divină care nu tolerează ticăloșiile prea mari. Privind la lumina palidă din geamuri, parca vedea pe Pahonțu frecîndu-și mîinile mulțumit. Din suferințele fraților de cruce el a stors plăceri și bani.

„Gorila lubrică se pregătește de culcare”, își zise Ionescu cu mai multă ură decît dispreț. O să ne răfuim noi altă dată !

Aproape în același moment lumina se stinse. Scrișnind din dinți Ionescu adaogă în sine :

„Noapte buna, gorila lubrică !”

Își încheie paltonul și porni agale. După abia cîțiva pași însă se opri încremenit. Ușa locuinței lui Pahonțu se deschidea cu zgomot (nu ca atunci cînd intrase d-na Belcineanu) și apoi se închidea trîntita ușor, auz'm-du-se foarte deslușit clinchetul lacătului de siguranță, în clipa următoare Pahonțu însuși, cu gulerul ridicat, pășea grăbit spre Cișmigiu.

Fara nici o ezitare, parcă și-ar fi calculat de mult toate amănuntele, Ionescu iuți pașii să-l ajungă din urma. După o secunda, nemulțumit, începu să alerge, strigînd cu glas înăbușit:

— Pahonțu !

La vreo zece metri repetă mai ascutit și prelung :

— Pahonțu !

Toma auzi glasul și pașii. Glasul îi părea cunoscut, întoarse capul să vaza cine îl strigă și înceteni mersul, Ionescu îl ajunsese gîfîind tocmai cînd Pahonțu se oprea mirat.

— Stai, Iudă, sa ne răfuim ! Iihăi Ionescu înfundat parcă n-ar fi vrut să-l audă decît dînsul.

Toma recunoscuse atunci pe Ionescu și, ridicînd brațul drept ca și cînd ar fi înțeles tot, biiguî trăgănat :

io ^— Nu... tra... ge...

Răsunară scurt, aproape înăbușit, trei focuri de revolver unul după altul atît de repede parcă ar fi fost o singură împușcătura cu ecourile ei, acoperind bolboroseala lui Pahonțu. Revolverul își descarcă gloanțele atît de aproape că Ionescu însuși a avut impresia că gura țevii atîngea și se razima în pieptul și pe paltonul lui Pahonțu care totuși n-a făcut nici o încercare de apărare parcă surpriza i-ar fi paralizat orice putere de voință...

Întîlnirea s-a întîmplat lîngă cellalt castan în fața casei de-alături, a doua dinspre strada Progresului. Pahonțu se clătina puțin și apoi se propti de trunchiul copacului. Ionescu însă își continua drumul, fără zăbavă, pe același trotuar, pînă la încrucișarea cu strada Progresului. Mai înainte, pe Schitu Măgureanu, treceau alte tramvaie cu zgomot asurzitor. Nu se uita înapoi, deși i se păru că aude deschizîndu-se o fereastră și niște pași alergînd... Coti la dreapta și ajunse degrabă în Calea Plevnei și apoi în Piața Kogălniceanu unde tocmai sosea un tramvai mergînd spre Cotroceni. Se urcă. La podul Elefterie coborî și așteptă un vagon care să-l întoarcă în oraș.

— Corespondență ! spuse taxatorului, cu glas oboșit, dar pe fața cu o umbra de satisfacție.

25

Din crîmpeiul de clipa cînd l-a recunoscut, Pahonțu a simțit că Ionescu vrea să-l omoare și totuși l-a așteptat fără frică și cu o curiozitate parcă i-ar fi adus un răspuns de mare însemnătate. A văzut revolverul, dar nici nu i-a trecut prin minte să se apere, deși gura iui a rostit, șovăind și fără voie, „nu trage*... în același timp a auzit apostrofa neagră de ură și s-a gîndit fulgerător că așa l-a urît Ionescu totdeauna, iar inima lui de aceea nu l-a suferit. Îngrijorat să nu-l lovească în cap și să-l desfigureze, a ridicat brațul drept, moale, mai mult în forma de salut decît ca o apărare. Troznetul revolverului i s-a părut mai slab

35

și înăbușit ca și! când ar fi fost filtrat printr-o căptușeala foarte groasă care absoarbe zgomotul. Simți o izbitură în piept parcă l-ar fi lovit un pumn greu încît se clătină puțin pe picioare și trebui să se rezime de castanul bătrîn subț care se oprișe. în nari îl gîdila un miros de stofă arsă... Numărase trei focuri repezi și mai aștepta cel puțin trei și se minună văzînd pe Ionescu departîndu-se liniștit, cu pași rari și grei pe care-i auzea întocmai ca pe cei care trecuseră pe sub fereastra lui adineaori cînd era cu Cristiana.

„El crede că m-a omorît, se gîndi dînsul. Dar nu vreau să mor !”

Pașii lui Ionescu se stingeau. Pahonțu i-a auzit cuitînd pe strada Progresului la dreapta, spre Piața Kogălniceanu... Urmă o tăcere parcă nesfîrșită, subliniata de departe de uruiul metalic al tramvaielor pe lîng? Cișmigiu și pe bulevard.

Timpul părea că s-a oprit în loc, atît de mult i se părea ca a trecut de cînd a auzit glasul care l-a strigat pe nume. Și totuși nu se scursese nici un minut întreg, căci toate s-au petrecut ca o străfulgerare... Pe urma avu impresia ca undeva, înapoi, s-a deschis o fereastră și ca un cap speriat scrutează întunerecui străzii. Apoi mai de departe auzi alți pași, șovăitori, parca n-ar fi îndrăznit să se apropie. Dealtfel, afară de felinarele anemice, toata strada era într-o bezna ca moartea...

Dezmeticîndu-se în sfîrșit Toma se gîndi să se întoarcă acasă, douăzeci de pași. Alt gînd îi spuse imediat că ar fi singur și dacă va avea nevoie de ceva, n-ar fi cine să-i dea o mîna de ajutor. Se hotărî să continue drumul pînă la *România*. în momentul înșă cînd vru să pornească își simți picioarele atît de moi de trebui să se lipească mai bine de trunchiul castanului. în același timp simți niște înțepături prelungite în coșul pieptului care nu-l dureau, dar îl supărau, și o fierbințeala uda, stranie, lipicioasă.

„MI se pare că sînt plin de sînge!” îi rasari deodată în creieri, pipăindu-și pieptul și burta pe sub palton, simțînd pe degete și în palmă aceeași umezeală cleioasă.

Atunci vru să strige ajutor, dar îi fu frica să deschidă gura și să glăsuiască parca orice vorba i-ar fi grăbit sîngerarea. Totuși nu putea rămîne acolo, aproape pîtit subț copac, să nu-l descopere nimeni. Pe strada asta lăturalnică trecătorii sînt atît de rari, mai cu seamă noaptea, ca are să i se scurgă tot sîngele pînă să dea cineva peste el. Dacă ar putea ajunge în mijlocul străzii, ar fi mai bine, căci trăsurile nu-i vor putea ocoli, ci vor trebui să oprească și să-i dea ajutor, cu toate ca și trăsurile sînt la fel de rare.

„Nu se poate să mor așa !” se gîndi cu o mare hotărîre.

Apăsînd palma dreapta pe inimă, ca și cînd ar fi căutat să oprească sîngele, se răsuci pe picioarele șubrezite și făcu cîțiva pași spre mijlocul străzii, clatinîndu-se din genunchi și îndoindu-se din șale ca un echilibrist imitînd un om de cauciuc ori un bețiv. Pe urmă se prăbuși, picioarele nemaibicuind povara trupului.

— A, nu !... Nu vreau să mor ! scrîșnî neputincios, începînd să se tîrască mai departe, avînd însă mereu grija să-și ocrotească Inima cu palma dreaptă.

Pe cînd se zvîrcolea ca rîma, tîrîndu-se, în urechi îi țiu fluierul ascuțit al sergentului de noapte, cunoscut, auzit de atîtea ori... Fara să-și dea seama gema și gemetele I se păreau zgomote străine, necunoscute și inexplicabile. în minte îi licărea gîndul că sergentul îl cunoaște și are să-l ridice, să-l ducă acasă și să cheme un doctor ca să-i oprească sîngele. Apoi ca niște seînlei dintr-un foc mocnit pîlpîiră alte fripturi de gînduri și amintiri : ca Cristiana trebuie să fi ajuns acasă și cît va fi de speriată cînd va afla ce i s-a întîmplat, ca Herdelea va avea grije de *România*, ca Dolinescu a poruncit lui Ionescu să-l împuște, ca nu și-a mai văzut copiii de o lună și Virginia... Amintirea Virginiei se stînsese în întunerec...

Dinspre biserica Sf. Constantin sergentul de noapte se apropia fluierînd ca să dea de știre ca veghează. Intrase vreun ceas ia o bucătăreasă care-l ospăta în fiecare seară. Ieșînd satul și bine dispus, a observat în

poartă pe locotenentul de infanterie, chiriașul d-lul Popescu, în papuci și capul gol, trăgînd cu urechea.

— Ia vezi, sergent, că s-au tras focuri de revolver undeva, prin apropiere! zise locotenentul bănuitor.

5 D-ta n-ai auzit nimic i

— N-ara auzit, don' locotenent, trăiți ! salută sergentul speriat.

— Apoi daca te oploșești prin bucătăriile oamenilor, cum sa auzi ! mormăi ofițerul. Eu din camera mea am auzit deslușit trei focuri!

Sergentul atunci a început să fluiera mai vîrtos și să-și iuțească pașii. Pe urmă a zărit o mogîldeață balăbanindu-se spre mijlocul străzii și prăvalindu-se. Se repezi în pas alergător, țiulnd din ce în ce mai desperat, parc-ar fi vrut să alarmeze toată strada, s-o aibă mărturie ca și-a făcut datoria și n-a lipsit din post.

Din fereastra casei de-alături de Pahonțu un glas batrîn pițigăiat strigă sergentului :

— Domnule, acum trei-patru minute s-a întîmplat crima !... Pe mine m-au sculat din primul somn focurile de revolver !

Sergentul ajunsese lîngă Pahonțu și-l luminează cu lampa electrică de buzunar. Avea ochii întredeschiși, iar buzele i se mișcau parc-ar fi fost însetate. Mîna dreaptă însîngerată o ținea mereu în dreptul inimii pe vesta înecată de sînge.

— Aoleu, dom'le deputat, trăiți I făcu sergentul îngrozit. Cine v-a împușcat ?

Neștiind ce sa facă, începu iar să fluiera. Locotenentul în papuci sosi la fața locului curios și gata sa dea ajutor. Din casele vecine apăreau pe rînd oameni somnoroși, în halate de noapte ori îmbrăcați sumar, atrași de semnalele polițistului și jurîndu-se c-au auzit împușcăturile, întrebînd cine e victima și unde e ucisul, dînd sfaturi și încurcînd lumea. Ofițerul, văzînd că sergentul se mulțumește sa fluiera, strigă să cheme cineva un doctor ca sa nu se prăpădească bietul om cu zile. O servitoare miloasă alergă spre Piața Kogălniceanu, după doctor, în vreme ce dinspre Cișmigiu se apropia alt sergent alarmat de fluierile insistente ale colegului său. După multă ciorovăiala cu

oamenii care nu conteneau cu povețele, polițiștii luară hotărîrea să ridice pe Pahonțu din mijlocul străzii și să-l ducă acasă, avînd în vedere că e atît de aproape, într-un buzunar i se găsi o mică trusă de chei și locotenentul însuși deschise ușa apartamentului făcînd lumină peste tot. Cei doi sergenți, ajutați de cîțiva cetățeni dornici sa se distingă, transportară binișor pe Pahonțu în locuința sa și-l întinseră pe patul așternut curat, îmbrăcat cum se găsea și cu paltonul pe el...

10 Locotenentul, mai cu binele mai cu răul, împiedeca lumea curioasă, care sporea mereu, să dea navală în casă și încuie ușa, rămînînd înlăuntru numai cu cei doi polițiști și cu vecinul batrîn cu glas pițigăiat. Descoperind pe bluroul lui Pahonțu aparatul telefonic, ofi-

•5 țerul chemă redacția ziarului *România* să anunțe atentatul căruia i-a căzut jertfă Pahonțu. Secretarul de noapte auzind vestea sinistă, se zăpăci și strigă pe Titu Herdelea care tocmai se întorsese de la cină și se afla în redacție. Fără a-și pierde cumpătul, Herdelea ceru amănunte. Trebui sa se mulțumească cu știrea că Pahonțu trăiește încă și ca atentatorul a dispărut.

— în cinci minute sosesc cu medicul ! strigă Herdelea emoționat și totuși energic.

între timp servitoarea miloasă se întorcea cu un doctor foarte tînăr care, de cum văzu pe Pahonțu, bîlgui încurcat :

— Aici ar fi nevoie de un medic legist... Ori poate de un preot...

"o Pahonțu zăcea pe patul alb, cu fața-n sus. cu brațele moarte și cu picioarele puțin rășchirate. Lumina din tavan îi mîngăia figura palidă cu falcile încleștate parcă într-o ultimă sforțare de rezistență. Pleoapele își tremurau genele peste albul ochilor, iar buzele continuau a se mișca convulsiv peste dinții strinși. Respirația horcăită părea ca-l chinuiește cumplit.

35 în vreme ce tînărul medic se străduia să descheie hainele și să curățe rănilor, sergentul străzii raportă prin telefon prefecturii poliției cele întîmplate dînd și detaliile ce i se cereau, iar celălalt alerga să vestească pe comisarul-șef al circumscripției.

40

în curînd veni și Titu Herdelea însoțit de un mare chirurg, prieten bun al lui Pahonțu. Cu ochii umezi, Herdelea se repezi în camera unde zăcea directorul sau, oftînd îndurerat:

— Doamne, Doamne !... Cum se poate una ca asta. Doamne !

Pahonțu horcăia rar. Din colțul gurii i se prelingea un fir de sînge. Ochii închiși păreau osteniți ca de plumb.

Pe cînd chirurgul schimba cuvinte cabalistice cu doctorașul, Titu, la picioarele patului se uita și parcă tot nu credea că cel ce se zvîrcolea aici atît de crîncen în ghearele morții e același Pahonțu de care s-a despărțit acum vreo două ore abia, mai ahtiat ca totdeauna de viață, plin de energie și de încredere în viitor. Prîvindu-l așa, observa deodată că ochii muribundului se deschid larg ca și cînd ar vrea să se mai umple de lumină.

— Toma ! strigă Herdelea. Frate Toma !... Mă recunoști ?... Eu sînt !... Toma !

Dar ochii rămaseră deschiși și fața lui Pahonțu începea să se destindă...

Chirurgul se apleca deasupra corpului să examineze cele trei găurele roșii, alcătuiind un triunghi straniu. Medicul cel tînăr spălase sîngele ce se închegase pe pieptul lui Pahonțu ca o crustă murdară.

— Ei ! Ce spui, doctore ? întrebă Herdelea etern optimist.

— Dumnezeu să-I ierte pe bietul nostru Toma ! răspunse chirurgul.

Titu tăcu o clipă parcă n-ar fi auzit bine, se mai uită la Pahonțu care încremenise în nemișcare și dobîndise o liniște nouă pe față, apoi izbucni în lacrimi, bolborosind :

— O, Doamne !... Bietul Toma !... Bietul, bietul Toma !

Peste cîteva minute năvăli prefectul poliției, un colonel țanțoș, milităros, mustăcios, întovărășit de o ceată de secretari, inspectori și comisari, cum umbla de cîte ori se întîmpla ceva excepțional. Șeful circum-

scripției, informat că vine prefectul de care tremura toată poliția, l-a așteptat în fața casei și i-a raportat ca Pahonțu a fost asasinat de un criminal necunoscut.

— Ce-i asta, dragă Herdelea ? întrebă prefectul afectat.⁵ Se poate ?... S-a mai pomenit așa ceva în România ?... O crimă așa de oribilă !

Prefectul era mare prieten al ziariștilor care-l făcuseră popular în toată țara, publicîndu-i toate isprăvile, înflorite simpatic și împodobite cu fotografia lui de pe vremea cînd era căpitan.¹⁰

— A murit ! zise Titu cu glas plîns, ștergîndu-și ochii.

¹⁵ — În loc să meargă acasă, cum se gîndise cînd a luat biletul de corespondență în tramvai, Ionescu se duse pînă în strada Clopotari, la Cumpănașu. Se plimbă de cîteva ori prin fața casei, să se liniștească, deși părea foarte jîniștit. Nu era lumină decît la fereastra lui Vasile. Bătrînul, avînd lecții a doua zi, se culcase mai devreme.²⁰

Ionescu bătu de trei ori ușor în geam, semnul lor convențional de recunoaștere. Peste o clipă se afla în-lăuntru unde găsi și pe logodnică-sa.

— Jp¹ i P² t³ > I⁰ nică draga, de ești așa de palid ?²⁵ întreba Cintia îngrozită, de cum îl văzu.

— Nimic, nimic ! Fii liniștită ! zise tînărul grav căutînd să zîmbească zadarnic.

Prezența Cintiei îl stînjenea. Ar fi preferat să n-o vadă pînă ce se va clarifica situația. Dragostea ei nu avea decît să-l îngreueze inima și să-i slăbească hotărîrea. Dacă ar fi știut c-o întîlnește și pe ea, n-ar fi venit. Sau poate ar fi venit mai sigur ? Văzînd-o cum se perpelea de grija lui, își dădea seama că n-ar fi fost în stare să împlinească fapta dacă și-ar fi adus aminte de ea cînd stătea la pînda în strada Elena.³⁰ Dar nu și-a adus aminte deloc toata ziua. Dragostea e un lanț cu ghiulea pentru omul obligat să făptuiască.³⁵

— Lasă-1, draga Cintia, să ne spuie el! interveni Vasile. Dacă te amesteci și tu, nu mai ajungem la nimic!

— Adevărat! făcu din cap Ionescu. Credeam că te-ai culcat, mica mea logodnică!

— Degeaba încercați să mă depărtați! se încăpățina Cintia. Inima mea îmi spune că s-a întâmplat ceva tragic!...

— Așa este! zise trist logodnicul îmbrățișînd-o. Ceva tragic, mireasa mea mică! Atît de tragic încît...

Tăcu. Mîngăia părul Cintiei care-și culcase capul pe pieptul lui. Vasile îl privea nedumerit și simțind totuși în adîncimile sufletului ce anume a putut să se întîmple.

15 — Rămîi, Cintia! șopti iarăși Ionescu cu același glas. Dacă ți-ai legat viața de soarta mea, trebuie să știi tot!

Cintia se dădu la o parte, apoi se așeză lîngă masa de lucru, pe un scaun de lemn, alături de Vasile care nu-și mai putea lua ochii de la el, fascinat și aprins, Ionescu, în mijlocul camerei, singur, în paltonul deschiat, cum intrase, cu părul puțin vîlvoit și asudat pe frunte și pe la tîmple, cu fața albă mai framîntată ca de obicei și mai îndîrjită, stătu un răstimp tăcut, uitîndu-se drept înainte cu ochii mici scăpărînd scînteii. Pe urmă rosti clar, privind în același loc pe perețele alb:

— Am pedepsit pe Pahonțu...

30 Vasile și Cintia încremeniră. După o foarte mică pauză Ionescu continuă parc-ar fi fost întrebat:

— L-am împușcat!

35 Si povesti tot, cu toate amănuntele, cu o exaltare reținută care se trăda numai în glas și în focul ochilor. Ceilalți doi ascultau neclintîți, privindu-l cu un interes plin de spaimă și de compătimire. Cintia frămînta în poală, între degetele nervoase, o batistă mică spre a-și stăvili emoția și mai ales lacrimile care o năpădeau și-i umpleau ochii prelingîndu-se pe obrajii înfierbîntați, fără voia ei și fără să le simtă... Vasile părea liniștit, așa că întrebarea lui, cînd Ionescu sîrși, răsună foarte natural:

— Și acuma ce facem?

— Acuma am să mă predau poliției zise Ionescu rece, parc-ar fi răspuns unui străin. Peste o clipă urmă mai blînd: Fiindcă soarta mi-a acordat acest răgaz, am vrut să înștiințez prin tine pe frații noștri cum s-au petrecut lucrurile și mai ales pe Dolinescu... îmi dau seama că fapta mea va pune la grele încercări mișcarea noastră, dar cred că a fost necesară precum cred în Dumnezeu! *

io — Te vom apăra, Ioane, din toate puterile.' murmură Vasile în picioare.

Ionescu se uita acum la Cintia care plîngea de-a binelea.

15 — Iartă-mă, mireasa mea mică! îi zise cu o ^duioșie care aproape contrasta cu înfățișarea lui aspră. Nu știu ce-mi rezervă viitorul și nu vreau să te chinuiești și tu din pricina mea. Destul ți-am încurcat viața cu dragostea mea nesăbuită. Te dezleg, dragă Cintia, de orice obligație, cu toate că despărțirea de tine va fi pedeapsa cea mai amară!

20 — Te voi aștepta, Ionică! spuse Cintia simplu, hotărît, privindu-l cu drag prin perdeaua de lacrimi. Toata viața, de va fi nevoie!

25 Ionescu o îmbrățișa și-i sărută obrajii sărați de plîns. Își simțea inima din ce în ce mai grea. Cu o sfortare de voință se smulse din slăbiciune și-și luă pălăria, zîund iar rece:

— Acuma plec... Rămîneți cu bine!

30 — Te întovărășesc. Ioane, pînă acolo! striga Vasile deodată, împins de o însuflețire stranie.

Cintia îi petrecu pînă în curte. Ionescu nu-i mai spuse nimic și nici măcar nu se mai uita la dînsa, înfricoșat parcă să nu se înduioșeze. În întunecul îi auzi glasul moale, lăcrimat:

35 — La revedere, iubitul meu!

Apoi ieșind pe poartă cu Vasile, mai auzi un plîns înăbușit, ca un scîncet de copil părăsit...

Replica pare să pregătească terenul unei aprecieri sintetice din naratiunea scriitorului: „ceată de rătăciți fanatici” (intra, p. 362), care circumscrie proporțiile reduse ale mișcării, relevînd totodată și una din caracteristicile ei: fanatismul.

în bulevard luară o mașină și Ionescu ceru șoferului să iasă în Piața Victoriei, apoi pe strada Buzești, pe Berzei, și pe Calea Plevnei până lângă biserica Sf. Constantin.

5 — Vreau să văd ce s-a mai întâmplat pe urma ! explică dînsul prietenului, în șoaptă.

Pe strada Elena, în fața locuinței lui Pahonțu, stăteau cîteva automobile, iar pe trotuar polițiști și gazetari. Ferestrele erau luminate nu numai la Pahonțu, ci la mai toate casele dimprejur ca și cînd toată strada, cuprinsa de groaza, și-ar fi pierdut liniștea și somnul.

„Dacă adineaori n-ar fi fost întunec și pustiu, poate ca nu s-ar fi întâmplat nimic !” se gîndi Ionescu zărind în mersul mașinei la stînga castanul bătrîn lângă care a așteptat, apoi la dreapta celalalt castan unde a ajuns din urmă pe Pahonțu.

20 Ieșiră la Cișmigiu, cotiră pe bulevardul Elisabeta la stînga și opriră la colțul Căiei Victoriei. Dădu drumul mașinii și continuată pe jos pe Calea Victoriei, fără a-și spune o vorbă. În dreptul grădinii Colos, Ionescu zise simplu ;

— Aici ne despărțim, Vasile !

25 Se îmbrățișară și se sărutară frățeste pe amîndoi obraji.

— Dumnezeu să-ți ajute ! Ioane î spuse tînărul Cumpănașu strîngîndu-i puternic mîna.

Ramase pe loc, urmărindu-l cu privirea înduioșată pînă ce-l văzu cotind la dreapta, în curtea prefecturii poliției. Apoi se plimbă pe trotuarul dintre bulevard și palatul poștei pînă tîrziu parc-ar fi sperat ceva, nici el nu știa ce, poate o minune care să șteargă ceea ce s-a întâmplat...

32 Ionescu pătrunse liniștit într-o cameră mică, plină de fum de tutun. Comisarul de serviciu, tînar, cu mustăcioara neagră, parul lins și cărarea roză, vorbea la telefon, nerăbdător, nervos, strigînd :

— Da... exact... Domnul Pahonțu a fost asasinat... Se fac cercetări... Ucigașul a dispărut fara urma... îl vom prinde, fiți siguri !... Salut!

Vorbind se uitase mînios la Ionescu, ca și cînd l-ar fi surprins o conversație intimă, iar cînd termina așeza receptorul, întreba sever :

5 — D-ta cine ești și ce dorești acum, la miezul nopții ?

— Domnule comisar, eu am împușcat pe Pahonțu. zise Ionescu.

10 Comisarul se holba o clipă cu gura căscată, apoi bîlbăi nesigur :

— Ce D-ta Cine ești d-ta ?

— Da, domnule comisar ! Mă numesc Ion A. Ionescu, student în anul...

15 — Cum, bar-ditule, va să zică tu l-ai omorât.* se năpusti comisarul dezmetecit și înfuriat. Păștea și bisericile...

1

5 A doua zi toată presa, indignata și consternată, po-
vestea pe pagini întregi și subt titluri imense răzbu-
narea monstruoasă a fraților de cruce asupra lui Pa-
honțu. Toată lumea era cuprinsă de o panica nemai-
pomenita. In special sîngele rece și cinismul ucigașului
10 spăimînta pe cititorii *dt* ziare. Fotografia lui Ionescu,
reprodusă și comentata, arăta o figură lombrosiană cu
toate caracteristicile criminalului înăscut. „Și astfel
de monștri, organizați în bandă, au pretenția să re-
prezinte tineretul românesc, să personifice naționali-
15 smul integral și să răstoarne structura politică a țării
întregite.” exclama însuși oficiosul guvernului într-un
articol în care durerea se îmbina cu revolta.

Toate ziarele, ca după un consemn, lăsau să se în-
țeleagă că ne aflăm în fața unei vaste conspirații de
răufăcători și că asasinarea lui Pahonțu, savîrșită de
20 Ionescu, e opera unei complicități pe care justiția tre-
buie să o lămurească și să o sancționeze cu ultima seve-
ritate. Dealtfel însuși guvernul se crezu dator să liniș-
tească opinia publică alarmată făgăduind că vor fi
descoperiți nu numai complicitii materiali ai asasinului,
25 dar și autorii morali, care prin mijloace teroriste, stră-
ine de sufletul românesc, încearcă să degradeze viața
politică și să primejduiască existența țării.

După-amiazi atît la Cameră, cît și la Senat s-a
făcut elogiul regretatului Pahonțu, subliniindu-se în
cuvinte bine simțite talentul și curajul ziaristului, bu-
nătatea, generozitatea și cinstea omului, contribuția lui
5 de sînge și vitejie în războiul unirii și meritele lui în
opera de unificare a neamului, vestejindu-se cu oroare
mișelia și ferocitatea celor ce au pus la cale și au
executat odiosul asasinat.. Și ambele adunări, în semn
de doliu, și-au suspendat ședința pentru cîteva minute.

10 în numele ziarului *România*, care a apărut îndoliat*
Titu Herdelea a luat încă din cursul nopții toate ma-
surile pentru transportarea corpului neînsuflețit la Bi-
serica Albă unde a fost așezat pe un catafalc înflorit
și unde au început să sosească atîtea coroane și buchete
1-5 că pînă a treia zi abia mai încăpeau. Niculina, deopo-
trivă de afectată de moartea lui Pahonțu ca și de
lipsa lui Zachî care încă nu se întorsese din Făgăraș,
a fost de mare folos în toate cu experiența și energia
ei. Ea s-a dus pînă-n ziuă la Virginia să vestească, să
20 consoleze și să-i explice că, divorțul lor nefiind încă
transcris, are toate drepturile și obligațiile de soție.
(Cintia, zdrobită cum era după despărțirea de Ionescu,
n-a închis ochii toată noaptea, dar nici nu s-a gîndit
la Virginia pe care dealtfel o socotea cu totul străina
25 de Pahonțu.)

Pînă joi, a treia zi, s-au perindat mii de oameni să
vază catafalcul celui ce a fost ucis atît de mișelește
cum relatau ziarele cu mereu noi amănunte. În acest
răstimp au fost arestați și adunați la poliție, pentru
cercetări, peste o sută de frați de cruce. Dolinescu în-
suși a fost ridicat în Gara de Nord în momentul cînd
sosea de la Făgăraș, însoțit de vreo zece tovarăși care,
firește, au avut soarta lui. Între aceștia se afla și Zachî.
Herdelea numai cu mari greutate și multe alergături
15 l-a putut salva spre seară din arestul poliției, împo-
triva voinței tînarului însă care se încapățina să vrea
să urmeze soarta fraților celorlalți. (A trebuit să inter-
vină pentru eliberarea lui Zachî chiar Belcineanu, dar
Titu nu îndrăznea să spuie nimănui că a făcut apei la
40 dînsul.)

10 In după-amîaza înmormntării a trebuit sa se între-
rupă circulația pe Calea Victoriei. Împrejurimile bise-
ricii erau negre de lume. Vicarul patriarhiei, înconju-
rat de doisprezece preoți, a slujit cu atîta evlavie că
toate inimile s-au înduioșat. În jurul catafalcului se
aflau patru miniștri, între care și Belcineanu venit îna-
dins sa onoreze pe adversarul său personal căzut în
lupta pentru apărarea ordinii tulburate de o ceată de
rătăciți fanatici. S-a remarcat de unii mai mult pre-
zența d-nei Belcineanu care însă nu era cu soțul ei,
ci întovărășită de d-na Teleman. Dintre foștii miniștri
se distingea doctorul Ionescu, dar mai ales Constantin
Rotaru care nu-și putea opri deloc lacrimile. La fel de
îndurerat era de altfel și ginerele sau Teofil Drugeanu,
neconsolat că l-a supărat deunăzi pe bietul Pahonțu
poate tocmai cînd se zbuciuma mai crîncen. D-na
Cornoiu cu generalul ei, firește, nu puteau lipsi de la
asemenea ceremonie... Virginia, în doliul mare acope-
rîndu-i fața, a stat în genunchi tot timpul slujbei,
între cei doi copilași uluiți și speriați. Mare impresie
făceau părinții lui Pahonțu, chemați telegrafic de Her-
delea, în hainele țărănești modeste. Bătrînul, îngenun-
chind anevoie cu piciorul de lemn, se uita cu jale cînd
la feciorul său întins în cosciug, cînd la boierii dim-
prejur, parcă nu s-ar fi putut dumeri, iar baba, cu fața
scufundată în florile catafalcului, lăcrima domol și
numai rareori murmură: „Dragul mamii, dragul
mamii../' Deputați, senatori, gazetari, artiști, personaje
grave sau celebre umpleau biserica încît de-abia se mai
putea respira.

30 Vicarul încheie slujba cu o cuvîntare care stoarse
multe lacrimi, mai cu seamă cînd aminti ca mîna crimi-
nală n-a răpus doar viața unui bărbat valoros și ad-
mirat de o lume întreagă, ci a răpit pe părintele unor
35 copilași nevinovați, pe soțul unei femei iubite (vorbi-
torul nu știa că Pahonțu își! părăsise căminul), pe fiul
și sprijinul unor sărmani părinți bătrîni... în numele
Camerei Deputaților un vicepreședinte tînăr rosti un
discurs funebru bătaios, preamărind pe colegul ucis
40 mișelește de niște descreierați care vor să introducă
moravuri de gorilă în luptele politice. Președintele zia-

riștilor, într-o vorbire nesfîrșit de lungă, cu fraze
foarte întortocheate, zugrăvi marele talent de scriitor,
polemist și organizator al dispărutului, silindu-se mult
să-i scoată în relief eroismul care i-a fost singurul
îndreptar în toate actele vieții. Titu Herdelea vorbi
cel din urmă, rămînînd ca ceilalți oratori, încă vreo
cine, să ție discursurile la cimitir. Herdelea își luă
rămas bun de la Pahonțu în numele colaboratorilor de
la *România*. De la primele cuvinte însă îl coplesi plîn-
sul, continua mereu plîngînd și sfîrși într-un hohot
de durere încît toata lumea fu mișcată, iar Niculina,
îngrijorată, își făcu drum printre oameni pînă la dîn-
sul, sa-i calmeze și să-l dojenească în șoaptă ca se lasă
biruit de slăbiciune...

15 Pe urma, în vreme ce corul cînta „veșnica pome-
nire" și lumea începea să iasă, cosciugul fu acoperit și,
ridicat pe brațe de gazetari și deputați, fu scos afara
și așezat pe carul mortuar. Trecu un răstimp pînă ce
coroanele fură aranjate pe carul anume, pînă ce
20 formă convoiul și pînă ce în sfîrșit porni încet pe
Calea Victoriei spre Cimitirul Belu unde primăria pu-
sesse la dispoziție un loc de onoare...

25 Seara tîrziu Virginia ajunsese acasă, în strada Pie-
tății, însoțită de d-na Herdelea care tot timpul nu sa
mișcat de lîngă ea și i-a fost ca o mamă buna. Titu
se întoarse împreună cu părinții lui Pahonțu. Batrînu;
Iacob Stoica nici nu sa maî dus la cimitir, socotind
că a făcut prea mult chiar mergînd la biserică. El nu
putea uita că răposatul s-a purtat infam cu Virginia,
30 lumina ochilor lui, deși pe de altă parte își zicea ca
Dumnezeu l-a pedepsit cu vîrf și îndesat.

— Acuma Dumnezeu să-l lerte! murmură bătrînul
către Titu care mereu lăcrima, parcă ar fi pierdut un
frate.

35 Virginia era zdrobită și de osteneală, și de emoțiile
încercate. A suferit și a plîns ca și cînd Toma nu
s-ar fi depărtat nici o clipă de ea și de copiii lor. În-
cercase sa-i smulgă din inima și să-l urască. Dar amin-
tirea lui stăruia obsedantă, căci prin el a cunoscut dra-
gostea și din dragostea lui avea singura, marea bucu-
rie a vieții, copiii. Se simțea totuși jenată de situația

în care a aruncat-o soarta. Mai cu seamă că moartea lui a adus cea mai grea nenorocire în casa Cumpănașu.

5 — Orîcît de trist ar fi, draga Ginîa, trebuie să ne ocupăm puțin acuma și de situația ziarului ! zise Herdelea mai tîrziu, cînd i se păru ca Sra mai liniștit. E vorba nu numai de o avere a copiilor, dar și de o mare răspundere fața de lume ! *România* trebuie să continue ! E o chestie de onoare și pentru memoria

10 lui Toma !

Ea se ^spăimîntă. Avea credința că numai ziarul e de vină că bărbatul a părăsit-o și și-a distrus căminul.

15 — Eu nu știu... De ce nu te ocupi d-ta de lucrurile astea ? se scînci Virginia.

— Da, dar eu n-am dreptul fără însărcinarea voastră ^ zise Titu. Firește, n-am să las ziarul să moară dacă...

-0 Trebui să interviev bătrînul Stoica, tatăl Virginiei, care nici nu vru să discute, ci strigă cu o mîndrie provincială :

— Apoi d-ta să fii bun și să faci ce și cum crezi că e bine, că ești ardelean și om cinstit Pîna s-or clarifica lucrurile cu moștenirea, că e vorba de minori și^ sînt multe forme de împlinit, d-ta să faci bine și să ai grije de toate, să nu se irosească nimic, că numai în d-ta ne punem nădejdea !

25

-0 — In privința asta nici nu puteți găsi om mai bun ca Titu! se amestecă și Niculina. Nu că e bărbatul meu, dar toată lumea îl știe cît e de...

— Vai, doamnă dragă, nici sa nu mai vorbim ! întrerupse Stoica sfătos. Măcar de-ar fi fost Pahonțu ca dumnealui!

2

35 ^ A doua zi Titu Herdelea, controlînd în celelalte ziare cum a fost înregistrată și descrisă înmormîntarea lui Pahonțu și reportagiile în legătură cu anchetarea asasinatului, descoperi în cîteva o informație, care

în *România* lipsea, despre divorțul soților Belcineanu. Zvonul circula de mult, iar în cercurile ziaristice se vorbea că Belcineanu ar fi si j)ărăsit casa soției sale. Totuși știrea i se păru ciudata fiindcă astfel de știri nu se dau publicității decît cînd sînt anume interese la mijloc. Reporterul respectiv îl desluși că informația a fost comunicată de Belcineanu însuși cîtorva ziariști care remarcaseră că la înmormîntarea lui Pahonțu, la biserică, a fost și d-rta Belcineanu...

!0 în realitate asasinarea lui Pahonțu, în afară de senzația și panica stîrnită în public și care se manifestau zgomotos în articolele și reportagiile tuturor ziarelor, pusese în mare încurcătură pe anchetatori. Avînd în vedere importanța extraordinară a cazului, prefectul poliției a ținut sa ia el primul interogator criminalului, înainte de sosirea procurorului și a judecătorului de instrucție. Profund convins că asasinatul era opera unui complot, spera ca, prin abilitatea lui (se credea cel mai abil polițist român și lucra la un tratat de poliție criminală menită să revoluționeze toată știința polițienească^, sa obțină cîteva indicii care să-i dea posibilitatea sa dovedească repede pe toți criminalii și să oîștigue astfel noi titluri de glorie. Cînd Ionescu pomeni numele d-nei Belcineanu, prefectul, circumspect, îl sfătui să nu amestece o femele onorabilă în asemenea urzeli urîte.

15

20

25

— Cum ai avut curajul să ucizi și apoi să te prezinți de bună voie, trebuie să ai și curajul de-a mărturisi adevărul întreg, fără a încerca să dezonzorezi pe alții! zise prefectul dojenitor. Mai ales că astfel de subterfugii nu-ți ușurează situația, ba dimpotrivă !

— Domnule prefect, eu nu pot mărturisi decît adevărul, indiferent dacă e favorabil sau defavorabil pentru mine sau pentru alții, răspunse Ionescu întunecat.

35

în cele din urma prefectul renunță la interogatoriu. Nu voia să încheie el un act în care șeful lui, ministrul de interne, era învinuit a fi cauza inițială a crimei, iar soția sa de-a fi servit ca mijlocitoare într-o afacere de cumpărare de conștiință. Dar fiindcă crimina-

40

Iul repeta și în fața procurorului aceeași mărturisire, de data aceasta scrisă și iscălită într-un proces-verbal oficial, prefectul se crezu dator să raporteze a doua zi ministrului și să-i ceara instrucții.

10 Belcineanu îl invită să continue cercetările fara a se ține seama de nimeni și de nimic. Afirmațiile criminalului nu-l pot atinge nici pe el, nici pe Cristiana, de care dealtfel e pe cale să se despartă. Onoarea ei e mai presus de orice bănuielele murdare... Când însă văzu
15 pe Cristiana în biserică, la înmormântarea lui Pahonțu, fu cuprins de presimțiri negre. Prevăzu complicații și vru să se lepede de orice eventuale confuzii. Chiar dacă Cristiana a făcut vreo nebunie de care n-ar fi crezut-o capabilă, nu trebuie să aibă nici o repercusiune asupra
lui. De aceea a comunicat gazetarilor curioși că se desparte de Cristiana...

în aceeași zi judecătorul de instrucție Guguiaitu, însărcinat cu anchetarea crimei, se ducea la Rotaru, protectorul și fostul lui ministru de justiție care i-a dat gradul de consilier, să-i ceară sfatul, înfricoșat să nu-și ruineze cariera din pricina încurcăturilor ce le prevedea cu familia Belcineanu.

25 — Va fi imposibil să nu citez pe d-na Belcineanu, se plîngea judecătorul. Chiar dacă, printr-o minune și călcîndu-mi pe conștiință, eu n-aș asculta-o apărarea o va aduce cu siguranță la proces în fața juraților și atunci scandalul va fi mai mare...

30 Rotaru era într-adevăr afectat de moartea lui Pahonțu. Eva a plîns oînd a citit. S-a purtat el prost în ultimul timp cu ei, dar a fost un prieten devotat și care a iubit sincer pe Rotaru.

— Deocamdată strecoară-te și tu ! zise Rotaru șovăind, în orice caz raportați și ministrului vostru !

35 — Bine, procurorul are să se spele pe mâini, știu, și pînă la urmă toate o să se spargă în capul meu în făcu Guguianu disperat.

40 Rotaru făgădui să se mai intereseze. Se gîndea ca, prin Teofil care era mai apropiat de amîndoi soții Belcineanu, să previe pe Cristiana, și să afle dacă e vreun adevăr în ce afirmă criminalul în legătură cu

ea. Dar, firește, numai după înmormîntarea sărmanului Pahonțu...

Chiar la biserică, după slujbă, rugă pe Teofil să vie a doua zi, să stea de vorbă despre afacerea Pahonțu. înainte însă de-a veni Teofil, avu surpriza unui telefon din partea d-nei Belcineanu însăși care dorea să-i ceară o consultație foarte urgentă. O pofti numaidecît și Cristiana sosi atît de repede parc-ar fi fost gata de drum și cu pălăria în cap cînd a telefonat.

10 Rotaru o primi cu galanteria-i obișnuită, zîmbitor și spiritual. D-na Belcineanu însă era palidă, trasă la față, cu ochii arși, cu un aer de suferință. Vorbi cu glas puțin rebegit:

15 — Am venit la d-ta întîi să mă spovedesc, domnule Rotaru, și pe urmă...

— Vai, doamnă, mă onorați și mă măguliți cu atîta încredere ! răspunse el nedumerit, mai mult de înfățișarea decît de cuvintele ei.

20 — De trei zile mă chinuiesc singură și-mi strivesc zadarnic sufletul ! urmă Cristiana emfatic, parcă ar fi pregătit frazele. Din pricina mea a fost ucis Pahonțu, domnule Rotaru !

25 — Doamnă, vă rog, Hn!știți-vă ! bîlbîi Rotaru încurcat de tot, străduindu-se sa fie amabil ca și cînd astfel o va putea într-adevăr liniști.

Cristiana se așezase pe scaunul oferit. Vorbind, ochii i se umpluseră de lacrimi, dar glasul nu i se schimbă și nu era plîns, parcă numai lacrimile nu și le-ar fi putut stăpîni. Cîteva momente tăcu așa, apoi, scoase repede o batistă din mîneca hainei și-și șterse ochii, ridicîndu-i pe urma la Rotaru cu o încercare de surîs, ca sa arate că i-a trecut emoția.

— Acuma, dacă-mi dai voie ? murmură ea.

30 Vreun ceas și jumătate Rotaru a lăsat-o să vorbească, sa-și descarce sufletul, fără o întrerupere sau o întrebare, dar ascultînd-o cu atenție și astfel încurajînd-o. întîi grăbit și sacadat, apoi din ce în ce mai natural, iar uneori patetic, Cristiana i-a povestit despre căsnicia ei, despre Pahonțu, despre dragostea lor, cu multe digresiuni și reveniri, sîlindu-se să nu uite
40 nimic, ca să fie mai sigur și mai bine înțeleasă sufe-

rința ei de acum. Și când Rotaru crezu că a terminat, ea izbucni deodată frîngîndu-și mîinile, amestecînd cuvintele cu lacrimi:

5 — Numai acum îmi dau seama cît am fost de nepriceputa !... Auzisem și eu, ca toată lumea, cum îl acuzau oamenii lui Dolinescu că i-a trădat și că a fost cumpărat de Belcineanu. Ar fi trebuit să-mi închipuiesc că vor cauta să se răzbune și că Pahonțu poate să fie urmărit... Nici nu mi-a trecut prin minte. Mă gindeam numai la bucuria noastră care avea să recompenseze atîtea suferințe trecute. Mă dusesem o dată la dînsul cînd eram în culmea deznădejdiei. Cum nu era să merg acum cînd aveam să-i dau de știre că în curînd voi fi liberă, ca am introdus cererea de divorț și sa-i arăt

10 i* scrisoarea din pricina căreia am suferit amîndoi... N-am stat nici o jumătate de ora. Cînd am ieșit, pe troto^r, mergînd spre stația de automobile, m-am încrucișat cu un domn care pășea calm, ori că se plimba fără țintă, ori că stătea la pîndă. Mi s-a părut că pașii lui răsuna

20 nau întocmai ca niște pași pe care-i auzisem trecînd pe sub ferestrdle lui Pahonțu. Din curiozitate am întors capul și am observat că mă-urmărea din ochi... Totuși nu m-am alarmat peste măsură. De fapt mă simțeam atît de fericită că nu-mi mai păsa de nimic,

25 parcă nimic n-ar mai fi fost în stare să-mi tulbure viitorul. Făurisem doar împreună numai planuri de viitor și făcusem legămînt din nou sa păstrăm pură 5Î imaculată dragostea noastră tainica pînă cînd vom avea dreptul sa ne prezintam cu ea în fața lumii... Nu

10 mai pot tăcea, domnule Rotaru ! Mă înăbuș ! De trei zile am impresia că mă prăbușesc neconținut! Bărbatul care m-a iubit și care a murit pentru că m-a iubit, are să fie ponegrit și după moarte! Un om foarte de treabă, soțul celei mai bune prietene, mi-a

35 spus ieri că asasinarea lui Pahonțu e o faptă odioasă care merita pedeapsa cea mai grea fiindcă inaugurează teroarea sîngeroasă an politica românească, dar ca și Pahonțu s-a purtat urît cu prietenii lui... Ai înțeles, domnule Rotaru ? Ca să mă salveze pe mine, Pahonțu

io și-a părăsit prietenii și s-a lepădat de ei și i-a lovit, iar lumea crede ca l-a trădat și i-a vîndut lui Belci-

neanu ! Și eu, singura care cunosc adevărul, ce să fac, domnule Rotaru ?... Spime-mi, te implor, ce să fac ?

— Nu sînteți singura, doamnă ! zise Rotaru privind-o în ochii mari, distanți care erau acum ro^ii de lacrimi. Și domnul Belcineanu cunoaște adevărul ! Dacă am înțeles bine ce mi-ați povestit...

Cristiana rămase puțin mirata. Apoi înțelegînd, întrebă ;

— Dar crezi că el va mărturisi adevărul ?

10 — Nu știu...

Rotaru devenise gînditor și trist. Povestea Cristianeii îi lămură atîtea gesturi ale lui Pahonțu care păreau deșucheate, care au supărat și jicnit pe mulți. îi

15 părea rău că nici el nu l-a înțeles și, poate în zilele cele mai grele, în loc să-l ajute, l-a necăjit, pe cînd el n-a pregetat niciodată, săracul, sa-i fie folositor. Chiar în cazul cu Nîna Georgescu... (Rotaru se înduioșa de cîte ori își amintea de ea, parcă i-ar fi rămas în fundul inimii pentru totdeauna.)

20 — Eu am impresia, Stimată doamnă, că asasinarea prietenului nostru Pahonțu poate sa provoace niște complicații cu totul nebanuite și neașteptate ! continuă într-un tîrziu Rotaru. Ucigașul încearcă sa-și jiy> tifice crima afirmînd că Pahonțu se afla în slujba lui Belcineanu, cumpărat prin intermediul d-voastră... Așa declară la instrucție și mai adaogă că v-a văzut intrînd și ieșind de la Pahonțu în noaptea crimei... Adică, cu

25 mici variații, ceea ce mi-ați spus și d-voastră în privința desfășurării exterioare a faptelor... Firește, nu poate fi vorba de crima în sine care trebuie să fie și va fi sancționată exemplar, căci un asasinat premeditat și executat cu atîta cruzime nu se poate scuza orice motive s-ar invoca și nu există judecător care să nu-și dea seama că orice slăbiciune sau indulgență în astfel

30 de împrejurare ar însemna o încurajare la crimă și pregătirea inconstientă a războiului civil. Nu !... Dar apărarea se va lupta totuși din răspuțeri să dovedească vinovăția lui Pahonțu ca astfel să micșoreze vina asasinului și bietul Pahonțu de-acolo, din mormînt, nu va putea riposta și va risca sa-i rămîie memoria murdă-

40

rită, să apară într-adevăr ca un om care s-a lăsat cumpărat, care şî-a comercializat convingerile...

— Dar asta nu se poate ! striga Cristiana revoltată. Eu vreau să mărturisesc adevărul, întreg, în faţa tribunalului şi a lumii întregi !

— Adevărul întreg însă poate să distrugă pe Belcineanu ! observă Rotaru calm, cu un suris indulgent. Tocmai aici e complicaţia de care va vorbeam. Dacă d-voastră veţi mărturisi tot adevărul, tot, tot, aşa cum mi l-aţi spus mie adineaori, atunci vina prietenului nostru Pahonţu va apărea înnobilită şi explicată ca un sacrificiu pe altarul unei iubiri mari şi tainice, dar în schimb Belcineanu...

— Ce-mi pasă mie acuma de omul care a fost în stare să mă ofere pe mine, soţia lui, ca momeală unui duşman al sau ! zise Cristiana mai calm. între bărbatul care m-a sacrificat pe mine şi cellalt care s-a sacrificat pentru mine, crezi că aş putea sta la îndoială ?

— Mî-aţi cerut un sfat, doamnă, dar mai înainte trebuia să vă arăt urmările posibile ale mărturisirii d-voastră, întrucît vreţi să o menţineţi şi să o faceţi şi în faţa judecătorului !

— Cu riscul oricăror urmări trebuie să-mi liniştesc conştiinţa, spuse ea mai domol. M-ar tortura remuşcările toată viaţa dacă aş tăcea !

— Şi iarăşi trebuie să vă mai previn, oricît mie de penibil, urma Rotaru simplu, ca veţi avea neplăceri, veţi fi tracasată de curiozitatea publică prin jurnale murdare care vor scormoni toată viaţa d-voastră, toate intimităţile şi tainele, toate...

— Ştiu, adică mai mult bănuiesc, întrerupse Cristiana fierbinte, cu un glas nou şi cu o privire nouă. Ce înseamnă suferinţa aceasta faţă de jertfele lui pentru mine ? El n-a şovăit nici o clipă să urască ce a

adorat numai ca să mă salveze pe mine ! A îndurat moartea pentru mine !... Cum aş putea şovăi eu cînd e vorba de a-i salva onoarea după moarte ? Dacă aş avea numai o umbră de ezitare, ar trebui să-mi fie ruşine de mine însămi şi de amintirea lui !... L-am iubit, domnule Rotaru ! A fost singura mea iubire !...

Vreau să mărturisesc în faţa lumii întregi că l-am iubit !

Se ridicase în picioare. Avea o strălucire pe faţă ca şi cînd hotărîrea i-ar fi purificat sufletul pregătind-o pentru orice încercare. Rotaru o privea. Transformarea îl minuna. îi luă mîna şi i-o săruta. Apoi, după o tăcere lungă, spuse mişcat :

— Acuma înţeleg cum a putut Toma să vă iubească mai presus de orice pe lume !

io

3

Vreo săptămînă după înmormîntarea lui Pahonţu presa continuă să înfiereze asasinatul dar eliminînd încetul cu încetul persoana victimei şi discutînd mal ales problema revolverului ca armă politică. Se amintea neconţinut ca România modernă n-a avut să înregistreze decît foarte rare crime de acest fel, străine temperamentului românesc, şi se atribuia influenţelor nefaste străine fapta lui Ionescu care a făcut să tresalte de oroare pe toţi oamenii de treaba. Un ziar violent şi fără cititori descoperi teza de doctorat a lui Pahonţu, tratînd tocmai despre crima politică, şi începu să combată cu mare lux de argumente, fiindcă autorul nu numai că admitea asemenea crime, dar reclama pentru criminalii politici un tratament de favoare în timpuri normale. „Ar mai semna oare azi Pahonţu astfel de baliverne ?” sfîrşea maliţios un articol în care se amintea mai discret că de fapt Pahonţu a fost un adept al violenţei în politica...

Pe urmă afacerea Pahonţu răma<« pe seama paginii judiciare, dar şi aici sub o formă din ce în ce mai anodină. În primele zile s-au epuizat descrierile crimei cu detalii despre criminal şi despre fraţii de cruce, cu biografia lui Pahonţu, cu reporiagii despre zecile de arestări de complici materiali şi morali... Pîna în zece zile însă toţi arestaţii, afară de criminalul Ionescu, au fost puşi pe rînd în libertate, cel din urmă Vasile Cumpănaşu care a scăpat ca prin urechile acului pentru ca, mărturisind că Ionescu a fost la dînsul

după comiterea crimei și că mai apoi l-a condus pînă aproape de poliție, a stîrnit bănuiala ca ar fi ajutat pe Ionescu și la uciderea lui Pahonțu. Din întîmplare și fericire, în seara crimei, bătrînul Cumpănașu a avut la cină pe un prieten vechi Grigorescu, cu familia, care au stat pînă pe la ora zece ; astfel s-a putut dovedi mai la urmă că în momentul cînd s-a făptuit omorul, Vasile era acasă. Cintia a fost chemată și ea să mărturisească, dar era cît pe-acî să-l înfunde mai rău deoarece, invitată să repete cum le-a povestit Ionescu săvîrșirea crimei, ea s-a încurcat, a început să plîngă, nu-și aducea aminte anume amănunte, încît povestirea ei nu se potrivea cu a celorlalți doi...

De la început circula zvonul că în afacerea Pahonțu ar fi amestecată, și o femeie și apoi că femeia ar fi d-na Belcineanu. Reporterii însă nu îndrăzneau să-i pomenească numele, și de frica ministrului de interne, dar mai ales că nici la poliție și nici la judecătorul de instrucție nu puteau obține nici o confirmare care să-i puie la adăpost de eventuale răspunderi. Dolinescu, îndată ce a fost eliberat de la poliție a povestit pretutindeni că Ionescu n-ar fi omorît pe Pahonțu dacă n-ar fi văzut cu ochii lui pe d-na Belcineanu intrînd în apartamentul din strada Elena. De vreme ce însă d-na Belcineanu n-a fost chemată să dea lămuriri la instrucție, se părea ca justiția consideră neserioase și nefondate afirmațiile ucigașului care dealtfel nu le putea dovedi prin nici o mărturie sau vreun indiciu concludent.

Astfel, după vreo trei săptămîni, monstruosul asasinat urma să treacă pe planul uitării pînă la judecarea procesului care însă avea să se amine pentru sesiunea de toamnă...

Apoî, în preajma Paștilor, în Săptămîna patimilor, cînd nimeni nu se mai gîndea la Pahonțu, ziarul *România* a publicat o convorbire cu d-na Belcineanu care a stîrnit o senzație tot atît de mare, cel puțin în cercurile bueureștene, ca și asasinatul...

Titu Herdelea era îngrijorat de scăderea tirajului *României* la o săptămîna după moartea lui Pahonțu. El păstra Hnia generală moștenită dar, după firea lui,

f

caută să îmblînzească puțin adversitățile și să adopte tonul obiectiv care i se părea singurul compatibil cu menirea unui ziar pentru marele public. Astfel a mai slăbit puțin campania împotriva lui Dolinescu, socotind că nici n-ar fi cavaleresc să-l înjurieze cînd el se afla arestat cu mai toți oamenii lui, precum a îndulcit ușor și atacurile contra lui Belcineanu. În același timp însă apară cu mare căldură memoria lui Pahonțu față de toate insinuările care răsufiau Icl-colo prin anume ziare lăturalnice. Toată cumînțenia aceasta nu izbutea decît să accentueze prăbușirea, mai ales că în același timp se înteteau zvonurile despre amestecul d-nei Belcineanu în afacerea Pahonțu, desigur și grație propagandei fraților de cruce care astfel căutau =ă schimbe încercul cu încetul opinia publică în favoarea lui Ionescu.

Desperat că *România* va trebui să-și înceteze apariția, iar el va rămîne mofluz, Herdelea se gîndi deodată că numai o reabilitare a lui Pahonțu ar putea reabilita și ziarul, iar reabilitarea adevărată n-ar putea veni decît prin Belcineanu sau mai cu seama prin d-na Belcineanu. El nu cunoștea pe d-na Belcineanu. Se adresă lui Teofil Drugeanu, coleg la Cameră. Teofil cunoștea de la socrul său mărturisirea d-nei Belcineanu, dar i se părea atît de neverosimila, din pricina

că arata pe Belcineanu într-o lumină odioasă, încît rămînea sceptic pînă la noi dovezi. Îndreptă pe Herdelea la Rotaru care consulta îndată pe d-na Belcineanu. „Învață-mă d-ta ce să fac!” răspunse Cristiana la telefon. De trei săptămîni aștepta să i se ceară lămuriri. Rotaru n-a lăsat-o să se prezinte nepoftită la instrucție. Dacă n-o cheamă, înseamnă că se încearcă o manevră pentru a se evita implicarea ministrului de Interne. În acest caz Rotaru, ca avocat al părții civile, proiecta să aducă el pe d-na Belcineanu în fața juraților ca să apere memoria lui Pahonțu. Ideea unei mărturisiri prin *România* I se păru totuși mai buna, avînd darul să accelereze deznodămîntul. „Atunci primește pe domnul Herdelea, urmașul lui Pahonțu la *România*, și spune-i ce voiai să spui judecătorului de Instrucție !” zise Rotaru, adaogînd apoi cu un surîs ironic : „Pe urmă fii sigură că se va grăbi să te asculte și judecătorul V

Herdelea munci două zile la convorbirea cu d-na Belcineanu, făcîndu-i o introducere duioasă, presărînd-o cu observații explicative și atrăgînd mereu atenția cititorilor asupra rolului cavaleresc al lui Pahonțu pînă în clipa morții. Pentru ca *România* să profite cît mai mult, despărți convorbirea în două părți ca s-o publice în două numere consecutive. Prima parte cuprindea căsnicia nenorocită a Cristianeî cu Belcineanu și dragostea el pură cu Pahonțu pînă la întîlnirea lor întîmplătoare în casa unei prietene (nu se pomenea numele d-nei Teleman, deși ea, după oarecare împotriviri la început era de acord că numai o spovedanie completă poate sa-i redea liniștea sufletească, chiar dacă ar avea neplăceri cu lumea neînțelegătoare), unde a venit și Belcineanu care pe urmă a încercat să obție prin ea de la Pahonțu o desolidarizare de Dolinescu...

Belcineanu a fost informat chiar în cursul nopții, printr-o indiscreție a unui reporter, despre spovedania Cristianeî în *România*. Nu mai putea împîiedeca nimic. Înțelegea de asemenea că orice intervenție pe lîngă Cristiana ar fi de prisos. Căută deocamdată să ia în glumă lucrurile fața de lume, ca și cînd ar fi fost vorba de simple născociri ale unei femei ciudate.

A doua zi *România* trebui să-și tripleze tirajul. Convorbirea se termina cu concluzia lui Herdelea că mărturia d-nei Belcineanu demonstrează noblețea sufletească a regretatului Pahonțu, dar în același timp și monstruozitatea crimei căreia i-a căzut victimă și meschinăria acuzațiilor care se colportează de cei interesați și răuvoitori că anume un om de caracter ca fondatorul *României* ar fi fost în stare sași vînza conștiința...

În aceeași seară, în oficiosul guvernului apărură o notiță cu litere grase arătînd lumii ca „Un ziar de dimineața, specializat în atacuri neleale la adresa ministrului de interne, în goană după cititorii care au început să-l părăsească, a publicat o convorbire cu o doamnă care-și povestește cu bogată fantezie viața amoroasă și mai ales ultima dragoste cu însuși fostul director al ziarului respectiv, ucis recent de foștii săi prieteni politici în condiții pe care justiția se străduiește să le lămurească. Nu ne-am fi oprit asupra roma-

nului de dragoste dacă nu s-ar încerca sa se ponegrească și viața particulară intimă a d-lui ministru de interne prin născociri tot atît de ridicole cît și de odioase, și dacă ele n-ar fi făcute de o doamnă care poartă încă numele d-lui ministru pînă la pronunțarea divorțului. Lăsăm cititorii să aprecieze eleganța gestului doamnei și a ziarului care adăpostește asemenea mărturisiri/

România ripostă prompt: „Oficiosul guvernului încearcă sa bagatelizeze dureroasa și emoționanta mărturisire ce ne-a făcut-o d-na Belcineanu, în legătură cu asasinarea regretatului nostru director-fondator Toma Pahonțu. D. ministru de interne se înșeală însă dacă crede că prin notițe anonime va putea lichida niște constatări atît de categorice. Spovedania d-nei Belcineanu reclamă Imperios spovedania d-lui Belcineanu. Dar nu în oficiosul guvernului pe care nu-l citește nimeni, ci în fața judecătorului de instrucție.”

Urmără sărbătorile Paștilor. Apoi în oficiosul partidului radical apărură o întrebare : „Mai are autoritatea morală să controleze moralitatea altora un ministru care...”

Peste cîteva zile reporterul care făcuse indiscreția cu convorbirea Cristianeî aduse lui Herdelea știrea că Belcineanu a demisionat din guvern pentru a nu stînji ceretările justiției în afacerea Pahonțu și că demisia i-a fost primită urmînd sa apară chiar mîine în *Monitorul Oficial*.

— Ascultă, băiete, e sigur ? întrebă Herdelea. Sa nu-mi faci gazeia de ris cu brașoave ca...

— Uite capul meu, domnule director, zise reporterul cu mîndrie. Dar încă n-o are nimeni afară de mine !... Astea-s loviturile mele !

A doua zi *România* singură anunța glorios, cu litere de-o șchioapă : „Demisia d-lui Belcineanu! Triumful dreptății!”

Afacerea Pahonțu mai rămase vreo trei săptămîni la ordinea zilei, dar transformată în afacerea Belcineanu.

Demisia ministrului de interne, în condiții atât de neprevăzute, fu socotită de partidul radical, marea rezervă politică a țării, cum îi plăcea să se numească în opoziție, ca un bun prilej de-a încerca un atac bruscat contra guvernului, înscăunat la putere abia de vreo șase luni. Oficiosul radical deschise focul, secondat mai vehement de diferite alte ziare simpatizante deși cu etichete independente. Coditele guvernului de diverse nuanțe ripostară nu mai puțin vehement. *România* pare mai prudentă, ca și când prin demisia lui Belcineanu ar fi fost deplin satisfăcută și n-ar fi vrut să se amestece în certurile interesate dintre partidele antagoniste, în afară de considerațiile generale era însă și socoteala particulară a lui Titu Herdelea că, pentru el, n-ar fi deloc plăcută căderea guvernului, deoarece ar atrage și dizolvarea Parlamentului și deci pierderea mandatului de deputat fără nici o garanție de a-l mai avea și sub un eventual guvern radical...

Lupta continuă în Cameră prin câteva întrebări malițioase, culminând într-o Interpelare dezvoltată de un tânăr fruntaș radical, orator talentat și adversar declarat al naționalilor. Răspunse însuși șeful guvernului, foarte calm și energic în același timp. Vrea să taie scurt toate intrigile și toate atacurile mai mult sau mai puțin fățișe care încearcă să stînjenească și să defaime o guvernare binefăcătoare din toate punctele de vedere. Făcu mari elogii lui Belcineanu, îi mulțumi pentru concursul rodnic ce i l-a dat și pentru serviciile inestimabile aduse ordinii și disciplinei naționale și regretă hotărîrea lui orgolioasă de a se retrage din guvern spre a fi complet liber în soluționarea unui conflict de ordin casnic (casnic, domnule Interpelator, vă rog să rețineți), fără nici o corelație cu activitatea sa politică. Măsurile de ordine și represiune, luate cu jirî și alegeri parțiale de la Făgăraș pentru a stăvili agitațiile anarhice ale unor indivizi turbulenți pînă la asasinat, au fost luate de șeful guvernului, personal, pe a sa proprie răspundere. Poate însă că atacurile pătimașe patronate de partidul radical urmăresc să creeze o anumită atmosferă de care să profite auiorii oribilului asasinat care a cutremurat deunăzi țara ? Poate că partidul ra-

dical dorește să se solidarizeze cu faimoșii frați de cruce ? Atunci s-o facă pe față, luîndu-și toate răspunderile... Interpelatorul își pierde siguranța. Se lepădă de frații asasini căutînd să arunce vina dezordinilor asupra lui Belcineanu. Radicalii se văzură obligați să opereze o retragere strategică, dîndu-și seama că guvernul e stăpîn pe situație...

Pe urmă afacerea s-a mutat iarăși la paginile judiciare ale ziarelor. S-a mai vorbit despre declarația d-nei Belcineanu la instrucție, apoi despre cererea lui Belcineanu de-a fi ascultat ca informator pentru a spulbera calomniile debitate pe socoteala sa. Și treptat afacerea a dispărut de tot din circulație. Începea vacanța de vară.

Numai procesul de divorț al soților Belcineanu continuă, urgentat de ambele părți, încît sentința de despărțire s-a putut da înainte de intrarea în vacanță, iar transcrierea avea să se poată face înainte de data fixată pentru procesul cel mare, în octombrie...

Cu câteva zile mai înainte toate cărțile de intrare în sala curții cu juri au fost luate cu asalt de o lume care de obicei nu asista la asemenea spectacole. Prietenii și adversarii lui Belcineanu țineau deopotrivă să fie de față. Procesul devenise o întîlnire mondenă ca o premieră rară la teatru sau un concert excepțional. Mulți deputați și senatori au trebuit să-și aducă soțiile. D-na Rotaru nu fusese niciodată la tribunal. De data aceasta a venit, ba a luat și pe Angelica, întocmai cum ar fi luat-o la un bal mare, mai ales că Rotaru era și avocatul părții civile pentru apărarea memoriei lui Pahonțu. Corina s-a întovărășit cu Babila fiindcă Teofil a refuzat să participe și ea n-a putut să piardă astfel de spectacol cu emoții tari. Teofil se găsea într-o grea luptă sufletească de cînd a izbucnit scandalul Belcineanu. Încrederea și admirația în profesorul și patronul său politic erau sfărîmate... A născocit motive să se îndepărteze de dînsul și să înceteze colaborarea. Îi rămăsese un gol în suflet și o îndoială în tot ce adorase... I-ar fi fost Imposibil să vadă și în fața juraților pe omul care-i întruchipase un ideal.

In ziua procesului s-au luat severe măsuri de ordine. Se zvonise că frații de cruce vor <ă se prezinte cu toții și să ocupe sala, apoi ca vor cauta să se strecoare pe furiș și, la un moment anume stabilit, o să ceară zgomotos să fie osîndiți împreună cu Ionescu. Firește n-5 s-a întîmplat nimic. Afara de cei citați ca martori, nici unul nu s-a putut apropia măcar de localul curții cu iuri, fiind toți supravegheați de poliție.

10 Sala arhiplină zumzuia ca un stup de albine cînd se pregătește să roiască. În primele rînduri d-na Cornoiu arunca priviri zîmbitoare tuturor cunoștințelor. Iancu Grigorescu ședea cuminte lîngă Aglaia lui care ar fi fost în stare să plătească oricît numai să vaza între criminali pe d-na Belcineanu, neputînd uita nici în 15 mormînt că ciocoaica n-a catadicsit sa-i dea mîna cînd s-au cunoscut la logodna Corinei. Își luase și binoclul ca s-o vadă mai bine. Florentina cu Radu, veșnic amorezați, vorbeau mai mult între ei și se osteneau să mai domolească elanul Aglaiei*.

20 D-na Cornoiu știa tot și servea explicații d-nel Rotaru, care-i era vecină, dar și altora, chiar necunoscuților. De la ea află d-na Grigorescu că văduva lui Pahonțu, deși parte civila, nu s-a prezentat fiindu-1 insuportabil să audă depoziția d-nei Belcineanu dîn pricina căreia a fost batjocorită și părăsită de soțul ei...

Apariția acuzatului în boxa a provocat prima rumoare în sală. D-na Cornoiu nu s-a putut abține să nu remarce ca are o mutră de ucigaș de meserie. Pe urmă, după împlinirea formalităților, cînd președintele curții 30 l-a invitat să povestească cum a săvîrșit crima, lumea a fost uimită de căldura glasului lui, de patima și de preclziunea cu care mărturisea fără nici o părere de rau uciderea unui om, precum a fost de cutremurată cînd a spus, cu un fel de mîndrie stranie, că moartea e totdeauna o pedeapsă meritată pentru cel 35 ^ ce își trădează frații. Interogatorul a durat mult, dar Ionescu nici o clipă nu s-a încurcat și nu s-a înduiosât. Numai la sfîrșit, aruncîndu-și ochii alături, lîngă boxa, și văzînd o fetiță care plîngea, fața i s-a mai 40 îndulcit și s-a înmuiat.

— Asta e logodnica lui .' șopti d-na Cornoiu. E fata unui profesor de liceu ! Studentă și ea !

5 Cintia, lînga tatăl ei, se silea să para tare, dar lacrimile îi curgeau pe obraji șiroaie fără să le poată stăvili. Întîlnind privirea lui Ionescu, buzele ei arse repe-
tau parca un juramînt: „Te voi aștepta !”

Începu îndată defilarea martorilor. Cîțiva studenți și profesori care lăudară pe Ionescu ca pe un tînar foarte valoros, cîțiva frați de cruce care-și povestiră 10 suferințele îndurate în timpul alegerii din Făgăraș, locotenentul de jandarmi de la Porumbacu, comisarul de la siguranță care tăgădui că ar fi lovit pe acuzat, șoferul mașinei 12.345 care a dus pe d-na Belcineanu în strada Elena, sergentul de stradă care a găsit pe Pahonțu împușcat, locotenentul și bătrînul, medicii, Titu Herdelea... Publicul abia îi asculta. Nu spuneau nimic senzațional. Doar Utalea a reușit să stârnească puțin 15 interes nu atît prin amănuntele persecuțiilor de la Făgăraș cît prin explicația amplă asupra fraților de cruce și îndeosebi prin mărturisirea că va rămîne devotat pînă la moarte acestei nobile mișcări de regenerare a neamului românesc.

20 — Regenerare prin asasinate ? întrebă procurorul săgetîndu-1.

25 — Regenerarea nu cuprinde pe trădători ! răspunse rece Utalea.

— Asta înseamnă aprobarea asasinatului ? stăruie procurorul.

30 — Nu ! înseamnă numai înfierarea trădării ! replică Utalea.

— Domnii jurați vor aprecia echivocul martorului încheie procurorul.

35 D-na Cornoiu arunca o privire admirativa d-nei Rotaru, ca si cînd ar fi vrut să spuie că i-a plăcut curajul lui Utalea, dar și dîrzenla procurorului...

— Doamna Cristiana Tomșa !

40 Îmbrăcata în negru, Cristiana își începu mărturisirea cu glas puțin voalat de emoție, cu vorbe șovăitoare, într-o Tăcere înfiorată de nerăbdarea sălii. Trep-tat însă își căpătă siguranța. Se uita cu ochii mari, mirați și strălucitori, ca o halucinantă. Părea mal frtt-

moașă ca totdeauna, deși cu obraji mai trași și foarte palizi... Sfirși cu o tristețe profundă care impresiona lumea fiindcă se simțea izvorâtă dintr-o mare durere :

— N-am venit nici sa apăr pe cineva și nici să acuz pe nimeni! Am spus adevărul întreg fără &a-mi pese dacă servește sau deservește. A trebuit sa-l spun ca să-mi liniștesc conștiința. Nu știu dacă e bine ce am făcut sau dacă e rău, dar simt că altfel n-a> mai fi putut trai, ca altfel aș fi săvârșit o Impietate față de singurul om care m-a iubit și pe care l-am iubit...

D-na Rotaru își ștergea lacrimile, ca și d-na Cornoîu care se gîndea că și ea a visat totdeauna o iubire pură, eterică și n-a avut parte decît de bărbați pentru care idealul iubirii e patul. Numai d-na Grigorescu strîmba din buze toată vremea, șoptind apoi, într-un apaneu cu Florentina, acru și disprețuitor : ..Mironosița ! A stricat casa bietului om și acuma îl jelește !... Crezi tu că nu s-a culcat cu el ? Asta s-o creadă proștii !" „Taci, mama, ca e frumos !... Tu nu știi ce-i iubirea \"

Belcineanu a vorbit cu morga-î obișnuită, sfidînd pe Dolinescu, principalul apărător al acuzatului, care îl asalta cu întrebări. Spuse ironic că ar fi fost încîntat dacă ar fi putut convinge pe Pahonțu, prin orice mijloace, sa combată o organizație atît de periculoasă pentru ordinea publică cum s-au dovedit a fi frații de cruce. Din păcate n-are acest merit. Pahonțu n-avea nevoie sa fie cumpărat ca sa-și schimbe părerile. Era suficient un capriciu. Așa l-a urmărit și pe dînsul CJ dușmănia pîna a fost ucis, fără să poată bănuî măcar motivul acestei dușmăнії. La fel s-a întîmplat, desigur, și cu frații de cruce. Constanța convingerilor nu era în caracterul regretatului Pahonțu... Admite că fosta lui soție s-a putut crede obligată să facă anume intervenții pe lînga Pahonțu cu care întreținea, fără știrea lui, relații destul de interesante, dar neagă că ar fi îndemnat-o dînsul. Dolinescu vrînd să ceară confruntarea martorului cu d-na Tomșa, Belcineanu adaogă repede că confirmă anticipat orice declarație a fostei sale soții și tase în seama juraților să aprecieze valoarea obiectiva a unor asemenea declarații...

Pauza pentru masă rupse în două procesul. Pentru cei mai mulți dintre spectatorii veniți să se distreze, Interesul era complet epuizat. Prietenii lui Belcineanu îl felicitară călduros și plecară fără a se mai întoarce. 5 Precum plecară și multe doamne care veniseră numai pentru Cristiana...

Rechizitoriul a fost foarte vehement. Procurorul schița, după datele marilor savanți, portretul criminalului înăscut și constata că lui Ionescu i se potrivește ca o mînușă. Reconstitui pregătirea și executarea asasinatului și constată premeditarea și ferocitatea crimei. Examina motivele invocate de ucigaș și le înlătura ca nesenioase. Și în sfîrșit ceru solemn un verdict de condamnare exemplară spre a servi drept pildă și spaimă 15 și altor descreierați care ar mal cuteza să dezonoareze România cu astfel de nelegiuri.

Rotaru declara de la început ca, în privința sancționării crimei, are încredere deplină în înțelepciunea juraților. El vrea numai sa sublinieze ca dezbaterile 20 procesului au dovedit, precis și fără posibilități de răs-tălmăcire, nevinovăția și cinstea victimei. Fiindcă duros în aceste dezbateri este că ucigașul nu se mulțumește cu suprimarea unui om de mare talent, ci se înverșunează să-l și ponegrească după ce i-a luat viața, 25 să-l omoare a doua oară și moralmente. Asta nu se poate! Din mărturiile tuturor reiese limpede că Pahonțu nicî nu a fost cumpărat și nici n-a trădat pe nimeni. Numai niște minți strîmbe pot categorisi drept trădare părăsirea unei păreri și adoptarea alceia. 10 Atunci toți publiciștii ar trăda de cîte ori, prin firea întîmplărilor, ar fi aduși să-și modifice convingerile. Numai un suflet de fiară poate socoti ca o fapta vrednică uciderea unui om numai pentru ca părerile lui momentane nu-i sînt plăcute, că scriitorul care nu 35 perseverează în ideile pe care le vrea dînsul trebuie suprimat ca un cîine de pripas...

— Politica poate să fie folositoare progresului omenirii, poate să servească înălțarea unui neam ! încheie Rotaru. Dar cînd politica ajunge să argumenteze cu bîta și sa convingă cu revolverul, atunci trebuie 50 să-i sucești gîtul repede, altfel distruge țara !...

Apărătorii își împărțiseră rolurile. Unul zugrăvi pe Ionescu în culorile cele mai simpatice, altul se strădui să înlăture premeditarea și să dovedească, prin însăși cuvintele procurorului, că omorul ar fi rezultatul unui complex nenorocit de împrejurări, al treilea caută să dovedească, prin mărturiisrile martorilor principali, ca Pahonțu și-a trădat frații și i-a vîndut, dîndu-i prada persecuțiilor unui ministru fără scrupuluri. Chiar presupunînd că fosta doamna Belcineanu a mărturisit ade-
vărul întreg și pur, că n-a fost mijlocitoare între cum-
părătorul de conștiință și trădătorul unei cauze sfinte, încă rămîne stabilit că Pahonțu, spre a servi o femeie iubită, n-a ezitat a-și părăsi prietenii de idealuri.

Dolinescu vorbi cel dîn urmă, ca sa rezume apărarea și s-o încadreze în mișcarea fraților de cruce despre care afirmă că nu e politica, ci o școală de energie românească pentru formarea românului de mîine. Aminti pe larg ce-au suferit tinerii entuziaști care l-au însoțit în campania electorala la Făgăraș din partea unui contracandidat care cumula și calitatea de ministru de interne, șef al tuturor organelor represive, și care a mai cumpărat și conștiința singurului ziar prieten, uzînd de grațiile propriiei sale femei :

— Politica e urîtă sub orice formă se prezintă, dar cea mai scîrnava e aceea care încurajează lașitatea omului, care trăiește din minciună și trădare, care înșeală cu știință pe cei ce cred în cuvinte sonore fără conținut, care astfel în mod conștient sapă viitorul țării în-laturînd din viața publică pe oamenii de caracter, singura temelie solida și trainică a unui popor...

Seara tîrziu jurații se retrăgeau să delibereze... *

* Ordinea replicilor în cadrul procesului (din care unii critici au încercat să desprindă, o anume „tendință”) respectă în fond o procedura judiciară clasică: cuvîntul acuzării, iar apoi cuvîntul apărării. Sfîrșitul abrupt al romanului invită la coroborarea unor date, premisele verdictului aflîndu-se în contextul capitolului IX, *Spovedanii*. Astfel, recitirea ultimelor pagini ale cărții reliefează gravitatea asasinatului, considerat „o faptă odioasă care merită pedeapsa cea mai grea fiindcă inaugurează teroarea sîngeroasă în politica românească” (*supra*, p. 368). Inserată

în același spirit, o alta replică din context: „nu există judecător care sa nu-ți dea seama ca orice slăbiciune sau indulgență în astfel de împrejurări ar însemna o încurajare la crică” (*supra*, p. 369) downdește valoarea concluziei logice ce se degajă din cercetarea judiciară a cazului. Mai tîrziu, cînd verdictul istoriei avea să confirme luciditatea unor atare replici împouiya celor care prin masacre încercau să introducă în politică „mijloace teroriste, străine de sufletul românesc” (*supra*, p. 369), L.R. nota în jurnalul său, la 23 ian. 1941, după lichidarea rebeliunii legionare: „Toate astea fac ca azi toată lumea să fie mulțumită că s-au prăbușit și nimeni să nu fie îndurerat ca sînt împușcați” (vezi capitolul *Romanul romanului*, p. 440).

NOTE ȘI COMENTARII

I. *Gorila* apare în luna iunie 1938, la Editura „Universală Alcalay” &c Co, fiind împărțită, din considerente tipografice, în două volume : primul (de la p. 1 la 320) — imprimat „în atelierele Institutului grafic Socec & Co, din București, în luna mai, anul 1938” — al doilea (de la p. 321 la 619), tipărit, în același loc, „în luna iunie, anul 1938” — după cum ne informează colofonul respectivelor tomuri- Editura realizează un singur tiraj, divizat, din punct de vedere bibliografic, în trei ediții apărând „de sine stătătoare”. Abia peste patru ani se va mai publica un mic supliment de tiraj („ediția a IV-a”), pe baza aceluiași zăț tipografic, cu coperta Editurii Socec & Co, păstându-se în rest toate caracteristicile bibliografice (două volume, număr de pagini, perpetuarea aceluiași greșeli de tipar etc). Numai reeditarea operelor rebreniene, sub copertă-tip, la Socec, pare să explice rostul noii ediții căci, în rest, factorii estraliterari au fost potrivnici cărții, de la bun început.

Romanul a apărut în condițiile „încătușării complete a presei” — ca să folosim cuvintele scriitorului —, la n'îmai patru luni de la instaurarea dictaturii regale. Cu puțin timp în urma (31 mart, 1938), fuseseră interzise, prin decret regal, toate partidele politice, instituindu-se un Consiliu de Coroana, ca organ de stat permanent, alcătuit din membrii numiri de monarh, cu rang de miniștri de stat, dar avînd strict atribuții consultative. Dictatură personală, autocrație în cel mai înalt grad de manifestare. Dacă la început desființarea regimului parlamentar se

Apud L.R., *Jurnal* (notațiile din 11 aug. 1938).

asociază cu o campanie virulentă împotriva mișcării legionare — fapt ce răspundea unor necesități istorice, izvorâte din starea de spirit a întregului popor — ulterior formele de înăbușire totală a libertăților democratice lezează tot mai flagrant aspirațiile maselor populare, într-un moment de mare tensiune politică, prin care trecea întreaga Europă, „Evenimentele m-au ajuns din urmă într-atît, încît s-ar putea spune — di cei care nu știu de cîta vreme lucrez la această carte — că e vorba de un roman de actualitate, de un roman cu cheie”², ține să precizeze Rebreanu cititorilor săi, cu cîteva zile înainte ca primele exemplare ale cărții să intre în librării. Mai grav este ca aceleași evenimente să obligă să-și cenzureze unele gânduri, să-și lase cartea neterminată (dacă o judecăm în raport cu mărturisirile lui, cu proiectele rămase în arhivă), ultimele capitole fiind scrise tocmai în acest interval.

Dar și așa lucrarea n-avea cum să nu deranjeze privirile oficialității, dezbateră de idei a romanului în jurul problemei „totalitarism sau democrație ?” fiind inoportună prin felul în care era abordată de scriitor. Este interesantă, în această privință, o notație jurnalieră a lui Liviu Rebreanu din timpul directoratului la Teatrul Național :

„Carianopol vine să se dezvinovățească cu dansatoarea maghiară și spune că a fost amendat cu 4 000 lei pentru că a aprobat la cenzură *Gorila*”³.

La data apariției romanului scriitorul este în mare cumpănă, ceea ce, deliberat, îl va determina ca paralel cu explicarea simbolului cărții (*Gorila* = Politica) să îndrepte privirile „curioșilor” asupra unor aspecte „neutre” ale operei : „conflicțul epic, propriu-zis, e un conflict de iubire”⁴; „*Gorila* va fi un roman care se va apropia de realitatea imediată — nu însă ca o oglindă ci ca o ficțiune a acestei realități”⁵; ea „va fi totuși un roman social, fără să ridice anume vreo problemă, fără să rezolve nimic pe planul social și politic”⁶.

Precauțiile cu care romancierul încearcă să-și introducă noua carte, în vremuri improprii libertății cuvîntului, nu vor înșela deloc suprastructura totalitară carlistă, după cum, mai tîrziu, nu vor deruta nict pe „ostenitorii ei. După abdicarea regelui, în cumplitele zile ale proclamării „statului național-legionar”, cartea nu se retipărește. Caricaturizați uneori pînă la șarjă în paginile romanului, „arhanghelii” noului regim de teroare, antipopular și antinațional, nu vor să se recunoască în literatura marelui scriitor. Mai mult decît atît : se evită

chiar simpla ei menționare, avînd, din acest punct de vedere, soarta cărților interzise. După alungarea legionarilor de la cîrma țării și instaurarea dictaturii militare / generalului Ion Antonescu, *Gorila* continuă să fie „inoportuna”. Substratul ei anritotalitarist o recomandă ca atare. Cele două mii de exemplare tipărite în 1942 sînt mai mult o favoare făcută marelui scriitor care, începînd din 1940, își reîmpărea operele — cum aminteam — într-o serie grafică distinctă. În anii războiului, romanul nu se va mai reedita, avînd un regim „aparte” în comparație cu celelalte opere, tipărite în mai multe ediții: *Ion, Pădurea spânzuraților, Adam și Eva, Ciuleandra, Croitorul Horia, Amîndoi*. (Astăzi putem înțelege de ce cărți precum *Răscoala* și *Gorila* se dovedeau *atunci* mai puțin oportune.)

Această situație conferă, o dată în plus, o notă distinctă volumului de față, aceea de primă reconsiderare postumă, în cadrul ediției critice a operei lui Liviu Rebreanu. Ea poartă amprenta timpului în care apare, încercînd să răspundă exigențelor pe care le implică activitatea de valorificare critică a moștenirii literare. Pornind de la rigorile științifice ale întreprinderii de editare a operei rebreniene, de istorie literară dar și textologice, am găsit de cuviință să adăugăm textului tipărit un aparat critic format din: a) studiu introductiv; b) note „de subsol” la unele fragmente din roman ; c) un capitol privind geneza romanului ; d) varianta genetică din caietele de creație ; e) referințe critice.

II. Tipărit într-un moment de vîlmășag al vieții politice, romanul a fost considerat pe muchie de cuțit. Unii politicieni s-au grăbit să vadă în carte un produs conjunctural, dictat de carlism; apropiată de palatului, dimpotrivă, vedeau în carte o replică voalată dată autocrației, prin vehicularea unor opinii democratice, în favoarea regimului parlamentar ; alți „beligeranți” (între care și gardiștii) erau total derutați de titlul cărții, *Gorila*, dar și de simbolul explicat de autor, care îi leza direct. Nimic nou ; soarta tuturor operelor de ficțiune care au ca punct de pornire realitatea acidă.

După 43 de ani, cîți s-au scurs de la publicarea primei ediții, dispunem astăzi de numeroase probe materiale și spirituale în stare să elucideze „misterul” (mai corect spus „mitul”) creat în jurul romanului. În aceasta dispută, istoria literară își reclame drepturile, obligîndu-ne să aplicăm cu strictețe propria-i metodologie. Înainte de toate se pune întrebarea: care este timpul *Gorilei* ? Să fie ea rodul unui moment conjunctural ?

„Sunt subiecte care zac în tine mult timp, nu le dai importanță și crezi că le-ai uitat... cînd, deodată, ele reînvie, se trezesc din umbră

² Cf. *Remania*, I, ax. 13, 1* iun. 1938, p. 2.

³ Apud L.Jt., *Jurnal*, însemnarea din 24 febr. 1941.

⁴⁻⁵ Cf. *România*, I, nr. 13, 14 iun. 1938, p. 2-

ți ie obsedează din nou."¹ Este ceea ce caracterizează perfect și gestăria îndelungată a romanului *Gorila*. În aparatul critic al voi. 9 de *Opere*, probam, între altele, ideea că *Gorila* are la obirsie un mai vechi proiect literar, datînd încă de prin 1912—1916. Contactul cu lumea democraților de fațadă îl determinase pe tînărul ardelean, abia sosit în capitala vechiului regat, să scrie o carte avînd ca temă satirizarea politicianismului burghez.² Ecourile imediate le vom regăsi îndeosebi după război, parțial în confesiunile sale (*Calvarul*, 1919), mai mult în dramaturgie (*Plicul*, 1923 ; *Apostolii*, 1926), după cum și în romane (aluziv în *Ciuleandra*, 1927; accentuat în *Răscoala*, 1932 sau, prin coma mi nari:, *Jar*, 1934).

În proiectele șantierului literar, *Gorila* a avut deseori prioritar, romancierul fiind tentat să o scrie înainte de apariția *Răscoalei*. În tainițele creației, evoluția operei amintește cazuistica *Pădurii spînzuraților*: și acolo subiectul, „o construcție cerebrală la început, sa umanizat numai cînd a intervenit ;ontcttil cu viața reală ți cu pămîntui”³.

În cazul de față, acest contact se produce în momentul în care Rebreanu, afirmat în lumea literară, intră în administrația culturii, la început ca director al Teatrului Național (dec. 1928—dec. 1929), iar apei ca director al Educației poporului (dec. 1929—dec. 1930). Rumirea provoacă mari nemulțumiri printre „ortodoxiști” (în cap cu Xichifor Crainic), ciracii acestora (ex. Ilie Rădulescu, viitor conducător al ziarului fascist *Porunca vremii*), printre rechinii presei „independente” (Pamfil Șeicaru, proprietarul *Curentului*, sau Stelian Popescu, patronul *Universului*) ți caracuda gazetărească aservită (Romulus Dianu, Ion Dimitrescu etc). Atacurile, repetate, îl vor determina pe L. R. să-și prezinte demisia din aparatul de stat. Retras la Valea Mare, el are mai întîi tentația să transfigureze conflictul cu dușmanii sai inveterați. Amină însă tratarea temei, urmînd sa fie dezbătută în *Mojarul iluziilor* și *Gorila*. Un mai vechi proiect literar dobîndește astfel ritm și culoare, conflictul din viața reală declanșînd un sinuos proces de creație.

După romanul *Pădurea spînzuraților*. *Gorila* este al doilea „caz deschis” care ne îngăduie sa medităm asupra mult disputatului raport

¹ Cf. Dan Petrașincu, *Cu d. Liviu Rebreanu despre romanul „Amîndoi”*, în *Jurnalul*, II, nr. 141, 30 mart. 1940, p. 2.

² Proiectul se află în *Arh. L.R., II, ms. î. î. 61* ; reprodus în *Opere*, voi. 9, „Confluente”, p. 578.

³ L.R., *Mărturisiri*, 1932 (conferință-răspuns la ancheta Institutului de literatură de pe lîngă Facultatea de litere din București), publicate în *Revista Fundațiilor regale*, VII, nr. 11, nov. 1940; retipărite în *Amalgam* [1943].

realitate-ficțiune din creația rebreniană. Tipărindu-se în cadrul voi. 5 d; *Opere* corespondența lui Emil Rebreanu (considerat „prototip” ai lui Apostol Bologa), istoria literară a salutat cu întemeiate motive inițiativa noastră, avînd prilejul să dezbată, în sfîrșit, la obiect, o problema controversată 50 de ani, de la răposatul Bogdan-Duică la Stancu Ilin ți invers. De data aceasta surpriza este și mai mare. Ea ne este oferită de jurnalul scriitorului în care, cu obiectivitate (ne șîndim la spontaneitatea notației, independenta de surprizele viitorului), sînt consemnate împrejurările concrete, relațiile primare ale conflictului adus în paginile cărții, într-un cuvînt: protogeneza romanului.

Raporturile se înscriu pe parcursul a zece ani (1928—1938), timp în care adversitățile se ascut și mai mult (conflictul cu Crainic și „ortodoxism” din jur), se aplanează (cazul raporturilor cu Șeicaru), concomitent cu declanșarea altora. „Temperatura” relațiilor social-politice din imediata realitate se transmite și în materia romanului, determinînd, între altele, și sensibile modificări tipologice. De la Pamfil Șeicaru, percuția a realității, la Toma Pahonțu, plăsmuire literară, este o cale lungă, sinuoasă, nu numai din pricina antipatiei sau simpatiei scriitorului față de multiplele ipostaze ale aceuiași personaj real, dar și din cauz?. zecilor de bariere pe care viața le așază brutal în calea artistului, în încercarea lui inițială de a face o cronică a lumii politice contemporane. Năvala evenimentelor istorice îl va depăși de la an la an, obligîndu-l să acorde ficțiunii un rol primordial.”

Pentru mai multă probitate, consolidăm informația aparatului critic, făcînd cunoscute acele file din jurnalul scriitorului, dinainte, și după *Gorila*, în stare să limpezească, fără posibilitate de tăgadă, condițiile în care a fost elaborat romanul, mobilurile tainice, evoluția scrisului, greutățile întîmpinate, precum și impresiile romancierului despr± viața politica „la ordinea zilei”. Tipărirea, în viitor, a întregului jurnal (anunțat, în ultima vreme, sub îngrijirea Floricăi Rebrenu-Vasilescu și a lui Vasile Netea) este de așteptat să angajeze cadrul biografic general, în care detaliul oferit astăzi de noi va dobîndi și mai multă culoare. întreprinderea lor, de anvergură, nu anulează valoarea unor fragmente izolate, ele mărturisind încheștările unui scriitor de geniu,, osîndit să se confrunte tragic, în ani grei, cu neașteptate răsturnări dî-

¹⁰ Caiete de creație publicate de noi în cadrul voi. 9 de *Opere* (datorita confluențelor cu istoria altor romane : *Mojarul iluziilor* și *Jar*) demonstrează limpede că ideea romanului-pamflet, romanului-satră, a fost primordială, mult atenuată pe parcurs în favoarea romanului obiectiv, caracteristic scrisului rebrenian.

valori, în dauna lui ca și a „celor mulți, umili”. Din loc în loc, am găsit cu cale să adnotăm unele texte, furnizînd chiar informații lapidar; despre natura unor însemnări mai puțin importante (majoritatea gospodărești, administrative), neconcludente pentru geneza romanului și, în consecință, netipărite, marcate cu paranteze drepte (comentate în subsol).

«Jurnalul romanului», scris de Rebreanu însuși, îl începem cu momentul în care știrea viitoarei sale numiri în funcția de director al Educației poporului (direcție nouă introdusă în schema Ministerului Muncii și Ocrotirilor Sociale) se răspîndește „în tîrg” :

Miercuri, 23 octombrie 1929

[Vestea] a început să răsufle și în gazetă, firește *Curentul* lui Șeicaru. Într-un articol de duminică trecută Ion Dimitrescu mă atacă direct, strecurînd aluzii destul de transparente. De aici apoi a pornit o răfuială aspră. Soare a intervenit cu un răspuns în gen șeicăresc. Mi l-a citit. Liber să facă ce vrea. *Rampa* n-a vrut să-l publice. Froda îmi spune că nu l-a publicat pentru ca cei de la *Curentul*, drept replică, ar fi lovit în mine. S-a publicat în *Ordinea*. Și replica a venit într-adevăr adresată mie, murdar: Soare a răspuns din nou, mai violent. Șeicaru i-a trimis martori. Azi totuși a fost un articol, *Momîia de la Teatrul Național*, în care mi se promite romanul vieții și se vorbește de nu știu ce chestie ; „Michiduță”.

Deocamdată nu vreau să ies în arenă. De va continua, voi da în *Dimineața* un singur răspuns arătînd că viața mea romanțată se poate face acumă spre a servi posterității care cu siguranță o va cerceta și lumina în toate direcțiile.

În definitiv n-ar fi rău să se spargă odată buba. O droaie de lingăi și scribi au încercat totdeauna să mă ție sub amenințare pentru trecutul meu. Se va astupa gura tuturor sfîrșindu-se cu toate legende și murdăriile.

¹¹ Același ziarist publicase și alte articole în *Curentul* cu referiri la directoratul lui L.R. (ex : *Teatrul Național și trusturile dramatice*, II, nr. 368, 23 ian. 1929 ; *Cronometrarea talentelor*, II, nr. 474, 18 mai 1929) ; mai tîrziu va reveni, pretextul constituindu-l activitatea desfășurată de L.R. la Educația poporului (ex: *Escrocheriile Culturii*, III, nr. 1000, 3 nov. 1930 ș.a.). „Transparența” aluziilor la unele încercături din viața lui L.R. — amintita raai sus în jurnalul scriitorului — va fi în curînd înlocuită cu un spirit gazetăresc propriu articolului de șantaj. Pretextul îl oferă „accidentul” din Gyula (pierderea unei sume de 1000 coroane, care determinase desfacerea contractului cazon al sublocotenentului L.R. cu armata austro-ungară).

Miercuri, 26 decembrie 1929

Intervalul de o lună a fost deosebit de bogat în felurite mici scandaluri, toate în legătură cu teatrul.

În *Curentul* a mai continuat cîteva zile chestia cu Michiduță : o intervenție a mea pentru S.S.R. din care vrea să mă scoată gheșeftarct-. O prosii-. dsr scrisă de Romului Dianu, cel pe care l-am corcolit și ajutat atîta.¹² Ți-e și scîrbă !

Concomitent au început atacuri în alte părți. Hane\$, pus de Șeicaru, și agață de direcția culturală în Cameră și vorbește de un fond de publicitate al T.fatrului N.[ațional]. De aici notițe în *Universul și Dimineața*. Apoi o interpelare a unuia Iile Rădulescu¹³, cu mai multe întrebări, la care se asociază și Ionel Țăranu. L-am dat ministrului chiar a doua zi răspunsuri la toate, dar în Cameră nu s-a ajuns încă la nici o dezbateră. La buget, Șeicaru iar s-a agățat de subvenția teatrului și de direcția culturii... încît dr. Vlad, deputat, îmi spuse alaltăieri U președinția consiliului „cel mai atacat director”, fiindcă Șeicaru ar fi tipat pe culoarele Camerii că toată chestia culturii e făcută numai ca să mi se ofere mie o situație excepțională.

Între timp, vinerea trecută, alt scandal cu premiera *Amorul veghează* și Leny Caler. Am pus-o pe asta să joace. Între actori s-au provocat nemulțumiri : cum să fie luată cu reprezentația una străină cînd avem aiîtea actrițe? Cu cîteva zile înainte, Călătoreșcu¹⁴ mă anunță că studenții vor face scandal contra Leny Caler, în ajunul premierei însă tot el mă asigură că nu va fi nimica. Seara, după conferința lui Furtună, cînd intră Leny, unul se scoală în parter : „Afară jidanca de la Național”. O mică învălmășeală. Cinci inși sînt scoși afară. Sau aruncat fiole cu gaze puturoase. Alți cîțiva pătrund înlăuntru. Și aceștia sînt eliminați. Eu m-am retras cu Fany, Puia și Celesta¹⁵ în salonaș. N-am fost prea viteaz, poate dimpotrivă, fiindcă ele îmi cereau insistent să

¹² R.D. va reveni, cu o perseverență diabolică, fiind principalul pion mișcat de Pamfil Șeicaru împotriva lui L.R. (vezi: *La mormîntul „trădătorului”, Curentul*, III, nr. 917, 12 aug. 1930 ; *Este Rebreanu un plagiator, ibid.*, III, nr. 972, 5 oct. 1930 ș.a.). El și Ion Dkmitrescu sînt autorii materialelor anonime publicate în același ziar {*Cazul Rebreanu*, III, nr. 823, 9 mai 1930; *Dr. Liviu Rebreanu suferă de clu'tonwrief* III, nr. 869, 25 iun. 1930 etc).

¹³ Vutcarî conducător al ziarului fascist *Porunca tremii*.

¹⁴ Colonel (chestor).

¹⁵ Soția pictorului Ressu.

nu ies, crezînd că voi l'i eu atacat sau ca scandalul are proporții mari. Am mai stat o jumătate de act.¹⁶

Ziarele s-au sesizat. Scandalul se întinde. Circula zvonul că autorii morali ți instigatorii ar fi [...] ¹⁷

Froda se agită. Leny asemenea. Kirițescu ar profita să iasă ei director, lir. vedere cu D. R. Ioanițescu, Nicoleanti¹⁸ și Călătorescu. Suspend reprezențiunile duminică și luni. Celelalte le garantează ministrul și poliția. Azi primesc o scrisoare în care ma amenință cu devastarea casei și împușcarea. Am trimis-o Siguranței.¹⁹ În familie agitație [...] ²⁰

Joi, 2 ianuarie 1930, București

Am primit c anonimă amenințătoare, dar s-a jucat în liniște *Amanți -jogbeaza*, dsși cu puternica pază polițienească. Firește, cancanurile au continuat. Ziarele străine au înregistrat cu mari exagerări afacerea, iar aici se caută autorii morali. Kirițescu ia ofensiva la *Cuvîntul* împotriva lui Eftimiu [...] ²¹ etc. S-a dus la Maniu sa-i ceară direcția Naționalului. După sărbători fac ancheta la teatru spre a găsi pe vinovați; ascult pe mai mulți, care însă nu pot spune nimica precis.

În sărbători am avut la masă mai mulți, între care și soții Soare în care am luat apoi masa peste câteva zile cu soții Kirițescu și Ghermani. Toți îmi băteau capul să nu plec de la teatru etc. [...] ²² Ani refuzat. Froda îmi spune, după comitetele reunite de la 30 dec., că prin

¹⁶ După îndepărtarea turbulenților, spectacolul a continuat în liniște pe scena Studioului.

¹⁷ Șters în jurnal. Cu greu se descifrează inițialele (P.I. ?) care se află în fruntea altor nume (V. Eftimiu, C. Moldovanu).

¹⁸ General, prefectul poliției Capitalei, care a cerut «anchetă severă».

¹⁹ O copie de pe scrisoare se află la B.A.R. (nr. inventar 144601), fiind datată 26 dec. 1929. Studiarea cu obiectivitate a dosarului *Gorilei* demonstrează cu claritate că galeria arhetipurilor literare din lumea presei de șantaj este completată cu fauna „arhanghelilor”. Democratismul scriitorului atrage, în egală măsură, furia marilor rechini ai presei burgheze, ca și a grupărilor extremiste de dreapta, provenite din unele organizații teroriste care au apărut după sfîrșitul primului război mondial, precum, „Garda conștiinței naționale”, «Frăția de cruce» (cu o titulatură apropiată de organizația pomenită în roman), „Uniunea național-creștină”, „Asociația studenților creștini*”, „Liga apărării național-creștine” (organizată pe „frății”) și „Legiunea Arhanghelului Mihai”. Din lipsa prea multor aderenți, ele și-au schimbat deseori firma, principalele lor forme de „afirmare” fiind demagogia, inculcarea unui fanatism și misticism de cea mai oribilă speță, terorismul.

²⁰ în continuare, de vorbă cu I. Maniu despre *Crăișorul*, apoi cu P. Halipa și cercul său.

²¹ — ²² Șters în jurnal.

Vinea a aflat că Eftimiu vine la teatru la 3 ianuarie. Bine.

În ajunul Anului nou, pe la 5 d.a. Eftimiu îmi telefonează că i-a ieșit numirea. Sînt tablou. Nu știam nimica. Cine i-a făcut-o ? Răducanu²³. [„] *

Marți, 11 februarie 1930

Cite nu s-au împlinit de cînd r-am mai scris? Prin ce furtuni violente n-am trecut ? Și chiar azi, în mijlocul căror hărțuiri mă mai găsesc din care nu știu cum voi mai ieși ?

Șecaru cu *Curentul* lui a continuat permanent atacuri din ce în ce mai triviale la adresa mea. Rădulescu-Motru a făcut o interpelare în Senat, secondat de Bianu, asupra Educației poporului. Ziarele mai toate au mers împotriva acestei organizații. Se părea ca pe deoparte sînt atacat eu spre a se lăsa în ideea însăși a unei direcții a culturii. Atacurile acestea ar fi mers suportabile [*sic* !]. Iată însă că aflu că pentru adunarea generală S.S.R. mi se pregătesc alte atacuri dirijate de către Gregorian. Și într-adevăr, duminică, 2 februarie — după c dimineața prezidasem un juriu de frumusețe — după-amiazi, la adunare, Gregorian pornește atacul: că n-am lichidat o sumă de la Cătunaru pentru cărțile poștale. E huiduit. Urmează unul Vlădescu care citește acuzațiile de anul trecut din *îndreptarea* pe care nu le-aș fi dezmințit. Pun chestia de încredere. Sînt 33 pentru mine și 13 contra. Adunarea continuă în liniște. La sfîrșit, în vreme ce se votau membri noi, Caton Teodorian îmi spune că Gregorian amenința că va aduce parchetul. Enervat și plictisit, la sfîrșitul ședinței mulțumesc tuturor și declar că demisionez. Caton și Corneliu, în numele comitetului, s: asociază. Adunarea protestează: nu se poate. Eu insist și anunț alt?, adunare pentru 16 februarie.

Și de-atunci injuriile cele mai grosolane se tin lanț. A doua zi *Curentul* publică dare de seamă, citind punctele din *îndreptarea*. Marți, *Universul* de asemenea, plus articol pe pagina I. *Viitorul* arsa o noțiță urită. *Dreptatea*²⁴ răspunde. *Viitorul* ripostează reîuind punctele. A ținut vreo trei zile cu astea. Miercuri sau joi am fost la Maniu²⁵,

²³ Ion Răducanu, ministru în guvernul format de național-țăraniști.

²⁴ Detalii privind instalarea lui V. Eftimiu. L.R. urmează să preia conducerea Direcției Educației poporului.

²⁵ Oficios al Partidului liberal, partid aflat în opoziție.

²⁶ Organ de presă național-țărănist, al partidului de guvernăVivnt.

²⁷ La acea dată prim-ministru; înainte și mai tîrziu, avea să mzn:-feste o prețuire deosebită față de romancier, obținînd colaborarea acestuia în administrația culturii, ceea ce, cum am văzut, îi va prilejui numai ne-

care m-a primit admirabil, m-a încurajat, m-a îmbărbătat. Dar atacurile au mai continuat. Vineri s-au potolit. Prieteni au făcut o moțiune pentru mine pe care s-o semneze scriitori și intelectuali.

Duoinică și luni am fost la lați cu o conferință la Ateneul Tătara-;;;. Aseară m-am întors și azi s-au reluat murdăriile.

Ministrul Moldovanu, cu care am lucrat azi, îmi spune c-a auzit ca Șeicaru vrea să aducă chestia și în Cameră și să-i dati oarecare note ca să poată răspunde imediat. Nu știu dacă, prin aceasta, n-a vrut, sub o formă delicată și deghizată, să-mi ceară lămuriri pentru el ?

Unul Fortiinescu²⁸, un fel de gazetar cars-mi furnizează informații secrete, fiind prieten cu Vlădescu și în orice caz bine informat asupra celor ce se fac de către dușmanii mei, îmi spune că Nichifor Crainic a iscălit o hirtie împotriva mea, împreună cu Gregorian, Foti, Al. George, Kamabat, Vlădescu etc. Zice că ar fi vreo douăzeci. Acuma seara îmi lefonează că mâine apare în *Curentul* ceva contra mea, apoi joi va ii ceva în *Epoca* iscălit de Callimachi, iar duminică în *Universal* semnat de Gregorian. Informațiile lui au fost în general foarte bune. Așa mi-a spus că trebuia să apară daunăzi în *Universul* ceva; n-a apărut, dar Froda mi-a spus că a intervenit Ar. Blank să nu mai apară nimica. De asemenea mă vestise ca simbăta trecută avea să iasă ceva în *Epoca*. N-a apărut pentru că Blank a vorbit cu Gr. Filipescu, Acuma să vedem noile informații. Dealtfel și la *Curentul* îmi spusese Plopeanu că a încetat campania, că așa îi spusese Șeicaru. Totuși Froda îmi spune că duminică iar m-a înjurat Dimitrescu.

Mă hărțuiește mult afacerea asta. Toți râvnesc să dezgroape faimoasa mea închisoare de la Văcărești de acum 20 ani. Am fost la Papadopol și rni-am văzut fișa. E o condamnare de trei luni pentru deturnare de fonduri.²⁹ O știam. Acuma acești vrăjmași umblă să o publice ca să ma compromită și sa mă prăbușească de pe pedestalul

cazuri. Încercarea directă sau mediată de a-l atrage și în politică (deputat, senator) va eșua, L.R. susținând, în condițiile date, necesitatea independenței anistului, neintegrării lui în mașinațiile rotativei guvernamentale. Consecvent acestor credințe, el va refuza multiple oferte, nevrînd să facă parte din vreunul din partidele perindate !a cîrma țării, ca și a altora de aceea;! factura.

²⁸ Mitu S. Fortunescu.

²⁹ Detalii privind condamnarea și detențiunea lui L.R., în *Opere*, vol. 4. p. 684—689.

re care stau. Fortunescu îmi spune că Crainic vizează Direcția Educației poporului, că umblă să facă listă de comitet cu Corneliu Moldovanu.

Cred că va trebui să lichidăm: definitiv chestia asta. Și poate că cel mai bun lucru va ii sa o fac prin Parlament, să se spargă definitiv buba. Am să fac un memoriu pentru Moldovanu, amănunțit, care să-i arăt tot trecutul meu, toată opera mea. Zbuciumarea asta permanenta nu mai poate dura. Nici nu pot sta veșnic cu o sabie a lui Damocle deasupra capului meu, ca orice derbedeu să mă poată ir.snlta în public fără a-i putea da răspunsul cuvenit.

Am să mai chibzuiesc și să văd cum și ce e de fECut.

Joi, 27 februarie [19J0]

Scandalurile se țin lanț. Campania contra mea continuă concentric, dusă de tot felul de elairjiente, cîțiva scriitori și ziarele de opoziție. Sînt zi[lnic] cel mai atacat om din România. Atacuri murdare care atentează mereu la cinstea mea, la descalificarea mea. E vădit că se caută pur și simplu scoaterea mea din viața publică, adică din viața socială și politică. Atacul început la S.S.R. caută să fie continuat spre a mă debarca de la Educația poporului.

Mi se pare că sînt și cel mai dușmănit scriitor de azi. Astea sînt reversele gloriei. *Curentul* a introdus campania și a susținut-o îndelung. Acolo au putut să răsuflă țigăniile scriitorilor șantagiști. Apoi a venit Motru, punînd dăscălimsa contra mea din pricina Educației. Insulte triviale însă au fost opera scriitorilor. Puțini, mărunți, dar scriitori. Prin toate ungherele caută să mă hărțuiască. Aflu că Callimachi a publicat prin *Epoca* lături multe. N-aimj citit. Firește, vine și reacțiu-aea. Arghezi, Camil Petrescu, Perpessicius și alții neștiuți, prin diferite organe, mă apară. Lupta însă a mers crescînd pînă la adunarea S.S.R. de duminica trecută.

Cînd m-am întors de la Sinaia am aflat că Crainic a spus, chiar la Educație, de față cu Mugur, Furtună și Voiculescu, că dacă voi îndrăzni să mai candidez la S.S.R. are să mă dea el afară și de la direcție. În aceeași zi a venit Maciucescu sa mă puie în gardă că Crainic prin candidatura lui la S.S.R. urmărește Direcția Educației. Camil Petrescu de asemenea spune ca nu se poate să abandonăm lupta ri trebuie să respingem orice fel de compromis cu Crainic, deoarece izbînda va fi a noastră. Astfel la Comitetul de marți am declarat că ru mai înțeleg nici un fel de aranjament cu Crainic.

Au urmat adunările de semnături pe moțiunea tăcută în favoarea mea, iar sîmbătă seara la Comitet, s-au hotărît rolurile pentru adunarea de a doua zi. Se va da lupta din plin.³⁰

joi, 28 noiembrie 1930

Ieri am serbat a 45-a zi de naștere a mea. Lume anultă, și cadouri, și veselie.

N-am izbutit încă să isprăvesc chestia de la Cluj.³¹ Și din pricina asta mai trebuie să pierd vremea cu ministerul. Și așa avea atîtea de făcut! Atîtea romane îmi forfotesc în minte: *Gorila*, avînd erou pe Pamfil Șeicaru și toata lumea stranie, zisa intelectuală, din presa și teatru; apoi *Popescu*, sau așa ceva, în care să pun tipul reprezentativ al orășeanului român, funcționarul³²; apoi *Iubirea cea rîmă* sau *Iubirea eternă*, nu știu cum voi boteza-o, tratînd despre iubirea fatală, care e mai tare decît orice voință umană și atîtea altele.³³

Numai să mă pot lichida cît îryai curînd de toate, să" mă apuc din nou de meseria mea, singura care mi-e dragă, singura care dă un ade-vărat rost vieții.³⁴

Sîmbătă, 27 decembrie 1931

Toiugi cînd mă gîndesc să părăsesc D.E.P. am o strîngere de inimă.³⁵ E copilul meu și despărțirea mi-e tristă. E apoi și obișnuința funcționarească ce te înlănțuiește și care ar fi devenit cu timpul atît mai puternică. Trebuie să fiu mulțumit că scap și să mă ocup de lucru! meu. La roamnă să pot publica ^năcar fragmente din *Gorila*.

³⁰ Aici întrerupem filele de jurnal cu privire la relațiile lui L.R. cu Șeicaru. Crainic, ca și cu alți „ortodoxiști” sau „arhangheli” ai epocii, din jurnalul anilor 1929—1933. Informații suplimentare din jurnal: alegerile de la S.S.R. au fost cîștigate de romancier cu 56 voturi contra 27. Atacurile însă vor continua sau — cum spune L.R. — „șantajul se permanentizează” (5 mart. 1930), adăugînd ulterior: „Eu nu pot nimic, cel muk să polemizez, ceea ce însă cred că nu mi-ar folosi, ci m-ar coborî la nivelul insultătorilor. *In roman însă sper să pun multe lucruri U punct* (24 aug. 1930; sublinierea ne aparține!).

³¹ Este vorba de numirea conducerii Teatrului Național din Cluj.

³² Ecourile acestui proiect se regăsesc în *jar* (viața familiei Rosmarin).

³³ Detalii cu privire la „tema iubirii integrale, cea de la maturitate”, „lucru primordial și tragic”, în *De vorbă cu Liviu Rebreanu*; vezi *Reporter*, II, nr. 22, 16 nov. 1934, p. 5 (cf. *Opere*, voi. IX, p. 455).

³⁴ „Abătut, plictisit, arnărit și parca zdrobit”, își prezintă demisia.

³⁵ Oficial, evenimentul se petrece la 1 ian. 1931, dată cînd i se acceptă demisia.

Duminică, 4 ianuarie 1931, [Valea Mare]

Au fost foarte agreabile sărbătorile. Simplu, patriarhal, liniștit. De cînd tot rîvresc liniște!

Mi-am propus, pentru noul an. o serie de lucruri mici: să ma plimb în fiecă zi atîta timp, să scriu în fiecare noapte atîtea pagini... Firește, nu m-am ținut. Totuși, de la întii încoace, toate nopțile le stau la biurou. Am început să lucrez la *Metropole*. Aș vrea mult să :e isprăvesc, încît să poată apare prin martie. Ca să rămîn apoi liber, să sfîrșesc *Riscuala* pentru la toamnă, cîm de Crăciun. Deocamdată merge mai greu. Nici nu-i de mirare dacă de vreun an de zile și mai bine n-am scris aproape nimica. În orice caz însă simt acum o pornire mare pentru crenție. Ziua-noaptea mă frămîntă diferite subiecte, care de care mai stăruitoare. Tot am vrut eu să scriu povestea vieții mele. Mă gîndesc dacă n-ar fi mai interesantă făcută sub formă romanțată. *Un trecut tenebros*, cum a spus odată *Viitorul*. Sau *Omul cu mistere*, rîu altfel. Și *Gorila* cred că va fi interesant. Ar fi bine dacă s-ar putea să public fragmente din amîndouă în toMiyna. Nu știu ce să fac cu revista. Am impresia că va trebui s-o scot, orice sacrificii ar fi de făcut.³⁶ E nevoie de ea pentru situația mea literară. Tocmai azi-noapte îmi ziceam că în fond am ajuns aproape izolat. În presă baremi n-am rămas decît cu *Adevărul*, *Dimineața*, *Rampa* și cele guvernamentale. *Universul* e contra mea, *Curentul* oribil, *Viitorul*, *Îndreptarea*, *Lupta* ie asemenea. Același lucru și cu scriitorii. Am un grup destul de considerabil de dușmani declarați. Și grupul se mărește mereu. Crainic are *Gîndirea*, care ademenește pe mulți. Eu nu mai am nimica. Evident, există o grupare de scriitori, poate mai mare, care are cel puțin sumă pentru mine, afară de unii care-mi sînt realmente devotați. Dar aceștia sînt în general moderați. Dușmanii au fanatismul urei. În fața urei implacabile a lui Crainic, Gregorian, Vianu, Cezar Petrescu, Karnabat și alții, oameni care mă urmăresc cu ura lor pretutindeni, prietenii mei sînt blajini. De aceea nici nu știu ce să fac cu S.S.R. Să mai stau, să nu mai stau?³⁷ Ideal ar fi pentru mine să plec, să rămîn absolut independent, pentru scrisul meu. Nu este însă posibil nici să mă retrag complet ameme pentru diverse motive de tactică.... Voi mai vedea la București de toate!

³⁶ Este vorba de *România literară*, care însă va apare abia la 20 febr. 1932 (ultimul număr s-a tipărit la 6 ian. 1934).

³⁷ La Societatea Scriitorilor Români L.R. îndeplinea funcția de președinte.

Miercuri, 2 decembrie 1931

Tocmai voiam să notez începutul scrisului la un nou roman care să poată apărea înaintea *Răscoalei*. Din pricina nunții Puicuței și a răsturnărilor care s-au făcut cu ocazia asta în casă, n-am mai putut lucra nimic la *Răscoala* și d-d nu mai am nici o șansă să o pot isprăvi pentru acest sezon. Atunci m-am gândit că poate aș putea pune la punct altă carte, mai puțin voluminoasă care să iasă între Crăciun și Paști, însemnările mele o intitulau *Scara fericirii*. Fanny s-a ridicat împotriva titlului. Am găsit *Mojarul iluziilor*, care mi se pare destul de expresiv. Romanul însuși promite să fie interesant și semnificativ.³⁹ Firește, însemnările vechi s-au răsturnat complet. În loc de o construcție în scara cam didactică, cum o văzusem odinioară, vreau ceva simfonic cu acțiune multiplă, în progresiune simultană. O eroină albă, suflet de ofrandă pură, Liliana, trebuie să domine discret tot, să înnobileze și să înalțe lumea mărunță, meschină, în care trăiește și suferă și speră. Un erou vreau să-l îmbrac în figura, și caracterul lui Romulus Dianu, dându-i cât mai multe trăsături reale, fără însă a urmări o copie, căci înainte de toate trebuie să fie cum cere romanul meu. De asemenea, Nichifor Crainic, Șeicar și Ionel Dimătescu, în siluete asemănătoare și potrivite situațiilor. Pe Șeicar mai ales nu vreau să-l exploatez, ca să-mi rămâie pentru *Gorila*. Am atât de frământat în suflet întreg materialul că am impresia că aș putea scrie cartea întreagă într-o săptămâna dacă aș avea liniștea necesară.

Din nenorocire, liniștea asta n-o am din pricina hărțuierilor materiale care mă sufocă. Toată ziua am pe cap creditori peste ereditari și perspective de venituri de nicăieri. Iar pe deasupra, acum aflu de la dr. Graur că procesul meu cu Nichifor Crainic, pentru care eu primisem citația la 14 decembrie, a fost azi și am fost condamnat în lipsă. N-ar fi nimic, fiindcă desigur e la mijloc o murdărie țigănească crainiceană, dar cu siguranță că unele ziare prietene vor profita să mă mai murdărească nițel până la clarificarea cazului. În orice caz, plictis

³⁹ Tipărit mai târziu cu titlul *Jar* (1934), romanul are numeroase tangențe cu istoria altor cărți: *Răscoala* (1932) și *Gorila* (1938), fiind o punte între acestea din urmă. Printre personajele *Mojarului*, creionate în multiple ipostaze în dosarul cărții, descoperim și pe „Gorila” (directorul ziarului *Fulgerul* — denumit ulterior Răcaru, cu sugestii în realitate: Șeicar, patronul ziarului *Curentul*). Vezi în aparatul critic al voi. 9 din seria de *Opere captolele: Geneza romanului xfar*”; *Variante („Jar”)*; *Confluente*. Idem variantele romanelor *Mojarul iluziilor* și *Gorila* publicate în *Addenda* aceluiași volum.

seli neroade care nu mă lasă să pot face ceea ce aș dori, să-mi descarc sufletul. Și cu toate astea, trebuie.

Vineri, 4 decembrie 1931

Cum să scrii romane când toată vremea ești frământat de grijile ce'e mai materiale și mai vulgare? Mi-e imposibil să mă concentrez asupra subiectului meu transcendental, ca să zic așa, dacă veșnic trebuie să mă gândesc la datorii și necazuri, mărunte, istovitoare de energie și tulburătoare de orice liniște sufletească. Impozite mai am peste 30 000 lei și mereu mă amenință cu baterea tobei; proces pentru Șofer; proces cu Crainic; datorie la țară vierului pe atâtea luni în urmă; datorie de 50 000 lei la Banca Populară din Pitești pe vie; datorie de 100 000 lei la Blank; datorie de 30 000 lei la Banca lui Penescu — toate astea cu scadențe apropiate... Și nici o perspectivă de vreun venit sigur, căci și la Cartea Românească am un avans de peste 500 000 lei. De unde să câștigi ceva cu scrisul? Și nici măcar lemne nu sînt în casa decît pentru cîteva zile!

Sînt într-o stare de deprimare sufletească ucigătoare de orice inițiativă și cu atît mai mult de orice inspirație. Cum să scriu în astfel de împrejurări?”

Duminică, 24 septembrie 1933

Nu pot scrie deloc în București, parc-ar fi un făcut. În fond, pierd vremea cu fleacuri. Simple lecturi, și încă mai mult de ziare și reviste fără importanță. Cu romanul nu avansez deloc. Mi se reliefează în suflet, se adaugă inii de mici lucruri care să-i fixeze atmosfera și viața, dar pe hîrtie mai nimic afară de ceea ce am scris mai demult și din care va mai trebui să elimin multe și să completez. Dar nici măcar în altele nu avansez. Chestia operei e tot nedecisă. Baremi pentru Palatul cultural am încasat pînă azi înjurături de la Șeicar și *Calendarul*. Acuma sînt gata să iscălesc mîine un angajament cu Alcala pentru *Gorila*. Dar cînd îl voi scrie?

³⁹ „Starea de deprimare sufletească” amintită de scriitor — urmare a repetatelor atacuri ale „ortodoxiștilor” și, consecință directă, a greutăților materiale în care el se zbate după părăsirea Direcției Educației poporului — îl vor sensibiliza, făcîndu-l receptiv la unele inițiative „de stingă”. El va adera la „Comitetul național antirăzboinic” (constituit în iul. 1932 din inițiativa P.C.R.), organism din care mai fac parte dr. C. I. Parhon, prof. Ilie Cristea, N. D. Cocea ș.a. (Comitetul a editat *Buletinul de acțiune împotriva războiului*. În baza legii stării de asediu din febr. 1933, Comitetul a fost dizolvat.)

Vineri, 19 octomvre 1934, V.falea] Mare

Sosesc act cu rapidul la 10 dim. la Pitești unde mă așteaptă mașina. Ploua cu găleata. La București am' avut treburi la teatru⁴⁰ și *i radio⁴¹. De la teatru am venit cu trei piese de citit. Zaharia Banan. Beza și Mitrîc. Zice că de părerea mea depinde dacă să-i joic; iV' nu. Am să ie citesc aici. La radio am avut ședința de programe miercu/: seara pîn.i la miezul nopții. Paul P/odan m-a rugat să-l primesc eu la Ateneul Român pe la mijlocul lui noiembrie. Diverși amici st agită pentru mine să intru la Academie, între alții Voiculescu, Dauș, Mugur etc. îi las să facă ce doresc ei, dar eu nu sînt dispus să fac nici un demers. Cred că asenajenea loc trebuie să mi se ofere, nu să-l cer cu. Tot astfel și în ce privește Premiul Nobel. Dar toate astea sînt în realitate lucruri mărunte. Mai important este să pot să lucrez înainte. Din nenorocire, cu *Gorila* nu avansează deloc. Am personajul, semnificați! lui, și mă țin pe loc. ⁴²

Duminică, 21.X./1934. Valea Mare]

Ieri n-am avut nimic special. [...] Seara am așteptat pe Fanny, zadarnic, ascultînd radio și citind *Les Femmes et la Terre*. Am citit în prealabil și ziare. Mereu mi se pare mai inutilă lectura aceasta. În realitate, tot ce oferă ziarul, afara de știri materiale, e ucigător pentru suflet. Ziarele sînt o boală pentru omul modern și cariu' civilizației, cel puțin sub formă de azi a ziarelor noastre și cele mai multe străine... De-abia aștept să pot începe scrisul la *Gorila*.⁴³ în fond, e singura plăcere și bucurie pentru mine, să scriu. Creînd o lume fictivă, parcă o uiți pe asta dimprejur oricît te inspiri din ea.

⁴⁰ Amănunte administrative și gospodărești: deplasări la judecătorie în legătură cu un proces intentat de un plutonier de jandarmi („pentru că n-aș avea autorizație de construcție”), la ocolul silvic pentru lemne, cumpărături, reparația automobilului etc.

⁴¹ La Teatrul Național, din a cărei comisie de lectură ficea parte.

⁴² La Radiodifuziunea română îndeplinea funcția de vicepreședinte al Comitetului de conducere.

⁴³ în această fază de creație, romancierul încă mai valorifica vechi proiecte aflate în caietele romanelor *Răscoala* și *Mojarul iluziilor*, cu arhetipuri în lumea ziarelor de scandal. Vezi L.R., *Opere*, voi. 9, capitolul *Confluente*, p. 573, passim.

⁴⁴ Amănunte referitoare la întreținerea gospodăriei.

⁴⁵ Deși nescris, proiectul romanului continuă să-l preocupe pe L.R., ; cu un an în urma, chestionat de un reporter asupra cărților pe cale de apariție, el afirma : „Cuget și scriu mai greu. Mă frămînt, răă zbucium mai mult decît ceilalți. Unul dintre romane va fi *Gorila*, pe

Luni, 26 noiembrie 1934 [Valea Mare]

Sînt aici de sîmbăta-seară. Am venit cu Fanny, cu trenul, iar mașina noaptea a sosit cu Bondor⁴⁶ și Ana⁴⁷. Pentru mîine așteptăm pe Puia⁴⁸ ru Radu⁴⁹, iar miercuri pe Mugur pentru lucrări la radio.

Acuma, gospodăria de aici e aproape complectă. I⁵⁰.] încet-încet, dacă voi avea zile și putere, vom ajunge cu toate la punct. Trebuie răbdare și încredere multă.

Firește, dacă aș putea scrie vîrtos la *Gorila*, să fie gata de primăvară, toate s-ar înlesni considerabil. Scrisul însă merge greu, ca totdeauna. Nu sînt încă deloc hotărît asupra liniei personajului principal și nui nu pot începe nimic serios. Nu vreau să semene cu Șeicaru, să para ca un rompn pamflet, deși sumedenie din trăsăturile Șeicaru-\\ se potrivesc grozav eroului meu.

în noaptea aceasta se împlinesc 49 de ani de cînd am văzut lumina zilei, simt o emoție stranie, Cît am luptat, cît am suferit în viața aceasta! Am reușit, evident, dar cu cîte cumplite eforturi. N-am avut de nicăiri nici un sprijin, nici moral, nici material. Singură inteligența sau talentul m-au ajutat, și o sănătate robustă, cu o putere de muncă mare. Nici măcar îndrăzneală n-am avut de a da din coate H a mă supravalorifica, precum fac alții, cei mai mulți.

Dar în sfîrșit, intru în al cincizecilea an de viață. Cine știe ce mă mai aș'eaptă. Să sper că va fi un an de fericire și de încoronare [...] ⁵¹

care nădăjduiesc să-l duc la bun sfîrșit odată cu Crăciunul [1933]. Cf. Al. Robot. *Cu d. Liviu Rebreanu, romancierul care toată viața nu face decît să scrie- și totuși nu e fecund. Despre „Gorila”, „Pojarul dragostei” și altele, în Rampa, XVI, nr. 4752, 13 nov. 1933, p. 1.*

¹⁵ Șofer personal.

⁴⁷ Bucătăreasa familiei.

⁴⁸ Puia Rebreanu (căsătorită Vasîlescu).

⁴⁶ Radu Vasîlescu (ginere).

⁵⁰ Urmează un modest inventar al gospodăriei (vacă, vitei, o u-recafă. doi porci, trei dinți, 12 găini. 1 cocoș, trei găște, trei curci și patru curcani), consemnarea lucrurilor care lipsesc („mobilă potriviu” „mișu”), înregistrarea datoriilor pentru construcție, sobari, dar și mîndria „Glanetașului” de a fi izbutit să realizeze ceva în viață (arendase și 3i/, pogoane pe cinci ani) : „In sfîrșit, cînd intru în al 50-lea an de existență, pare că am ajuns să realizez aici ceea ce ar fi fost atît de bine să fi avut măcar de acum 20 ani... Dar măcar să am norocul sa trăiesc să mă bucur cîțiva ani de toate acestea, rodul atîtor trude și zbuciumări !”

⁵¹ Promisiunile unor academicieni de a-l aduce pe L.R. în mijlocul lor, încercarea altora de a-l propune pentru Premiul Nobel, cadoul primit de la soție etc.

Vineri, 8 februarie 1935

Am făcut notări mai dese în carnetul de la țări ții în privința împlărilor principale de la București. MS zhucium aici mai mult îi go!, pentru lucruri care nu au să sporească adevărata mea activitate: și nici să-mi contureze personalitatea literară. Sînt însă lucrurile pentru viața de toate zilele de care depinde tot restul. între radio >!/ *it.it.* se petrece toată efortarea mea de azi. La radio mă silesc să org-uiz-: programele atît ca formă cît și ca cuprins. Sînt și lucruri mari dîr mai ales .rrpnințisuri care răpesc timp pentru că nu există organ d-execuție într-adevăr conștiincios. La Teatrul Național mai cu seamă cu lectura pieselor ne pierdem timpul și nu putem descoperi ciimi; remarcabil.

Marți, 12 februarie, /7?->— Valea Mate!

Sînt de duminică aici, venit cu sania. Trebuia să-mi vina ieri un puțar sîrb de la Mărăcineni, să ne învoim definitiv (îmi ceruse 2500 lei). N-a venit. În schimb a fost Ionel⁵² cu avocatul Marinescu pentru procesul ce mi l-a intentat istalatorul de la Pitești.

În alta ordine de idei trebuie să menționez că în consiliul de la radio a intrat și Pamfil Șeicaru, cu care astfel m-am împăcat, devenind chiar prieteni, așa cum poți fi cu el.⁵⁴ De altă parte, la S.S.R., tineretul se agită să mă proclame pe mine iar președinte împotrivi chiar a voinței mele.

Luni, 5 aprilie 1935

Am mai vrut să vin [la țară], dar m-a reținut la București o încurcătură idioată, afară de eternele animări de consiliu la radio. A fost vorba de președinția S.S.R. Corneliu⁵⁵, în eternele-i diplomații, a scos la iveală candidatura lui Periețeanu. Tineretul s-a revoltat, a făcut polemici etc. Au convocat o adunare preliminară la S.S.R. să discute

⁵² Ionel Rădulescu, cumnat; avea o moșie la Bascov, tot liiigă Pitești; prin el L.R. dobândise casa de la Valea Mare.

⁵³ Din nou amănunte gospodărești.

⁵⁴ În schimb, raporturile cu Crainic și cu alți „ortodoksiști” ocroțiți în revista patronului lor rătmîn a fi încordate, L.R. fiind mai departe ținta unor repetate atacuri: „Temperatura” acestor relații ne-o comunică următorul dialog, dintre Crainic și Rebreanu (menționat, la 22 mai 1940, în jurnalul scriitorului, în propoz de întâlnirea avută la Academie) — Crainic: „Ne-am porcăit destul, să nu mai fim supărați!” Rebreanu: „Nu, pardon, tu ai fost porc! Și nici azi nu știu pentru ce. Eu n-am făcut decît să ripostez tîrziu...”

⁵⁵ Corneliu Moldovanu.

chestia președinției. Și acolo au hotărît să mă aleagă pe mine, deși eu am refuzat să candidez. Au delegat pe Nigrim, președinte de vîrstă, să-mi ofere candidatura. Firește, combinația Periețeanu s-a dat peste cap. Gregorian, eternul escroc, a început să lucreze, să amenințe că va face scandal etc. Era zadarnic totul. Alegerea ar fi mers strună. Dar erau nemulțumiți alde Pillat, Herescu etc. Și atunci în ultima zi au născocit candidatura lui Nicu Condiescu. Asta însemna candidatură regală. Am declarat firește că nu sînt candidat. O bună parte totuși m-a votat, adică o listă făcută de Stamatiad. Totuși m-a scîrbît afacerea asta. Dovedește un politicianism nedemn pentru breasla scriitoricească. Platitudine și toate celelalte. Dar mai ales faptul că pe lista lui Condiescu figurează Gregorian. Bunii mei prieteni Condiescu, Marin Sădoveanu, Voiculescu, Corneliu, Vianu nu se sfiesc a se alia cu individul care <ma insultat murdar la Societate acum patru ani. Pentru cunoașterea oamenilor este și asta o experiență utilă.

Luni, 3 iunie 1935

Sîmbăta, 1 iunie, îmi telefonează Marton Herz, că o casă centrală de editură de la Moscova i-a cerut romane românești pe care să le publice în rusește ca un început de apropiere culturală. El vrea să propuie *fon*; îmi cere și celelalte romane. I-am spus de *Răscoala*, că o traduce d-na Feodoroff, că Ostrovski⁵⁶ știe despre asta și Boris Pilniak cu Sabia etc. [...]” a.

Duminică, 22 decembrie 1935, [Valea Mare]

Am sosit ieri cu Fanny și două servitoare, plus Sorbul, care mi-a dăruit o sanie foarte frumoasă drept recunoștință pentru concursul ce i-am dat la serbarea lui de 50 ani și probabil ca acont pentru premiul de 100 000 lei ce mă silesc să î-l dau de la teatru. [...]”⁵⁷ Mă sîcîie o răgușeală rebelă de aproape o luna.⁵⁸ Trebuie să vindec. Și totuși, mîine trebuie să plec la București pentru Shell-gas.

⁵⁶ Ministru plenipotențiar al U.R.S.S. în România, după ce, în 1934, cele două țări au reluat relații diplomatice.

⁵⁷ Notații diverse: la moși; dejun cu Camil Petrescu; masa de la „Luzana” în onoarea scriitorului englez Peter Hali; la „Corso” cu Sorbul; ședința juriului de premii al ziarului *Adevărul*; masa la „Colonade” („Acolo am plasat pe Baltazar la *Cuvîntul liber*”).

Amănunte gospodărești: tăierea porcului etc.

⁵⁸ Sub forme mai ușoare, necazul acesta îl incomodase mai de mult. Este semnalul curioasei boli care, de-acum încolo, va reveni aproape ciclic, pînă la deznodămîntul final.

De o lună o duc numai în sărbători și felicitări pentru cei 50 ani împliniți la 27 noiembrie. Au fost zeci și zeci de articole, interviuri, note și notițe în mai toate ziarale și revistele, exoptînd doar *Universul*, *Curentul*, *Neamul* și *Țara noastră*. Mi-au dai o masă tinerii scriitori și alia S.S.R. la care a participat cel mai mare număr de s-a văzut la Cina. Am ținut aci și eu un discurs. Apoi telegrame și scrisori cu nemiluita etc. A fost o manifestație generală de simpatie și prețuire care m-a mișcat aievea.

Marti, 31 decembrie 1935

Proiectasem să fiu la București pentru revelion. [...] ⁵⁹ Pînă la Paște, afară de mine nu va mai veni aci nimeni. Eu sper să viu pe la mijlocul lui ianuarie și să mă așez serios la *Gorila*. Dacă aș sfîrși pîna la «nai, bine ar fi !

Crăciunul a mers obișnuit, cu mîncare multă. N-am avut lume afară de Ionel⁶⁰. A doua zi a sosit [Virgil] Econoovi, iar a treia zi, ziua lui Fanny, au rafii fost Toto⁶¹, Vișoiu⁶² etc. Plus lăutari. Duminică seara am fost noi la masă la dr. Tițescu.⁶³

De ieri, luni, urmez un tratament indicat de dr. Tițescu. M-a examinat sîmbătă și mi-a găsit un emfizem incipient, pe care vrea și spera sa-i înlăture. Dealtfel, răgușeala aproape cronică pare a fi un fenomen secundar al aceluiași emfizem. Voi încerca să mă caut mai serios fiindcă într-adevăr respirația a început sa-mi fie anevoioasă.

Miercuri, 5 februarie 1936

Răgușeala care mă supără de atîți ani sub diverse forme a ajuns să mă exaspereze, snai ales că în cele din urma era însoțită și de febră. Oamenii dimprejur, în special dr. Voiculescu, bănuiau discret cine știe ce boli grave. Acuma vreo două săptămîni, fiind la țara, am avut iar o izbucnire de febră care m-a făcut să nu pot lucra nimic în patru zile cît am stat acolo. Puțin alarmat, m-am hotărît să consult serios medicii. M-am adresat prof. Nanu-Muscel. Am făcut analiza urinei, spnteii, materiei fecale, sînge, radiografie : profesorul a diagnosticat o laringită cronică cu faringită și bronșita. Firește, vechiul emfizem incipient rămîne, dar fără a fi prea plicticos. Va să zică nimic grav. Mi-a dat însă să urmez strict prescripțiile dr. Tempea ; cel puțin 12 zile să stau în casă, să nu vorbesc, sa fac inhalații dimineața și seara. în

⁵⁹ Treburile gospodărești îl vor reține.

⁶⁰ Fratele și cumnata soției sale, de la Bascov (vezi nota 52).

⁶¹ Toto Niculescu, avocat din Pitești.

⁶² Profesor de contabilitate la Școala comercială din Pitești.

⁶³ Vasile Tițescu, unul din medicii curanți (Pitești, str. Țepșș-vodă, 2 bis).

plus, profesorul mi-a dat niște picături contra tusei. Cel mai important ce am descoperit cu acest prilej și întîmplător, de la dr. Voiculescu, este că nu e bine să tușesc, cu atît mai puțin să mă sforțez a tuși. Tusa irită rău gîtul întreg. Trebuie dimpotrivă să mă silesc a nu tuși. Astfel am ajuns să mă mai liniștesc. Azi sînt în a opta zi de cură. în general, n-am vorbit decît în șoapta. Se pare că merg bine. In orice caz, temperatura a dispărut. Vocea pare să se fi clarificat. Răgușeala a cedat. ⁶⁴

De aseară însă aț observat altceva. Am impresia că de cîte ori beau cafea, fie atunci pe loc, fie puțin mai tîrziu, sînt cuprins de un val de sudoare, îndeosebi gîtul, capul și dosul palmelor. Am observat asta la 6 d.a. Seara, au făcut cafea, și fenomenul s-a repetat. Dealtfel, acum îmi amintesc clar că aproape totdeauna după cafea mă cuprind sudorile. De azi voi face observații directe, să vedem daca nu e la mijloc un fel de intoxicație sau suprasaturație de cafea.

Fanny. sperioasa cum e, a alarmat lumea cît boala mea de parcă aș fi pe moarte. Firește, prietenii se grăbesc sa se intereseze. A fost alaltăieri Șeicarul și ini-a povestit despre cazul Han — Cezar Petrescu. Era amărît deși nu voia sa se arate.

Marti, 10 martie 1936

Ieri dimineața, la 11 fix, ai» fost la Mihai Popovici. Mă chemase acum o lună și nu m-am dus. Alaltăseară i-am promis prin telefon că voi merge. M-a primit cu mare efuziune. Are c casă superbă într-adevăr. Era cu Gîrnează pe care l-a expedit imediat. M-a dus la etaj, într-o cameră retrasă, biroul sau de lucru. După cîteva minute de literatură, a trecut direct asupra propunerii ce voia să-mî facă: avînd în vedere că se apropia venirea la guvern a partidului, sa primesc a fi ales deputat sau senator. Îmi face propunerea ca șef al Ardealului in dorința de a aduna personalitățile.⁶⁵

⁶⁴ Multe însemnări de același gen vor reveni în jurnal. Nu le reproducem, selectarea cîtorva avînd intenția să sugereze o stare de sănătate incertă, proprie ultimului deceniu din viața scriitorului. Cu o luna în urma acestor notații scria: „Am impresia că sînt bolnav, nu știu ce să am, dar mereu mi-e somn, sînt obosit, fără să mai pomenesc de răgușeala care persistă. Poate să văd la București si pe Nanu-Muscel sau altcineva, să ma supun unei examinări serioase, care să ma liniștească. In orice caz e semn de bătrînețe chiar numai faptul că nu mă mai simt atît de nepăsător ca înainte !" (1 ian. 1936). Starea sănătății — precară — îl va îndepărta de viața social-politică a vremii, chiar in momentele în care va fi solicitat cu insistență.

⁶⁵ Jurnalul nu specifică dacă L.R. își dă sau nu acordul. Cert este că el nu va figura printre deputații și senatorii vremii.

Miercuri, 25 martie 1936

N-am mai notat nimic, deși ar fi fost destule; sărbătorirea de la Ateneu, reînnoirea mandatului la radio etc.

Azi după-amiază a fost o recepție la S.A.D.R.⁶⁶ Nu ne-am prăpădit de multă lume. Mulți s-au scuzat. Din 70 invitați, au venit cam jumătate : Caton, Blank, Minulescu, Sorbul, Bucuța, prof. Guști, Ion Dragu, Sadoveanu, Prodan, Camil Petrescu, Sebastian, Maniu, Mircea Ștefănescu, Eftimiu, Valjan etc. A vorbit Caton, apoi Sadoveanu, Bucuța, Prodan, Valjan. Am răspuns cred binișor, poate puțin cam livresc. Nu știu de ce, însă am un sentiment de nemulțumire stranie.

Guști ne-a' pofțit la dejun pe săptămîna viitoare.

Să mai notez iar zvonurile insistente care circulă despre alegerea mea la Academie. Petrovici a declarat categoric că va da o luptă acerbă. Ioiga însuși pare că s-a convertit⁶⁷; am fi fosi la premiera piesei lui alaltăieri. Să vedem. Numai cartea stă pe loc.⁶⁸

Luni, 12 octombrie 1936

În frigurile *Gorilei*, care merge greu. Lenea și lipsa de liniște. Numai cînd sînt singur sînt capabil să stau toată ziua și noaptea la masa de scris, să dobîndesc patima hîrtiei albe. [...] ⁶⁹

Duminică, 18 octombrie [1936]

Zilnic cel puțin trei ore la masa de scris, cu stiloul în mină și hîrtia alba dinainte. Trec zilele, lunile, și nimic! Mîine-poimiine se sfîrșește tot și nu rămîne decît ce am scris. Dacă *Gorila* nu e gata în iarna asta — o rușine. Dar va fi ! Sigur!

Duminică, 29 noiembrie [1936]

Am terminat definitiv traducerea *Trei surori*.

⁶⁶ Societatea Autorilor Dramatici Români.

⁶⁷ Simplă impresie ; același N.I. se va opune peste ani la primirea lui L.R. în Academie, în urma unei scrisori de protest nesemnate. Își va retrage mai tîrziu obiecțiile, acceptînd candidatura lui L.R., depusă în 1939.

⁶⁸ Și mai tîrziu cartea nu se va urni din loc, dovadă însemnările jurnaliere din *Arhiva L.R., 1 ms, 3 a, f. 79*.

⁶⁹ Urmează amănunte referitoare la fabulația romanelor *Amîndoi* și *Minunea minunilor*, aflate la acea dată în proiect. Detaliile din jurnal ne ajută astfel să înțelegem de ce, uneori, în caietele de creație ale romanelor (*Răscoala, Pojarul iluziilor, Jar, Gorila, Amîndoi*) unele notații se întrepătrund.

Sîmbătă, 12 decembrie [1936]

Aseară de-abia aș putea zice c-am lucrat la roman, deși n-am scris încă. Dar am stat realmente pînă la 3 dimineața. Materialul îl am tot atît de organizat sau haotic cum îl aveam la *Răscoala* sau *Ion*. De fapt, ma muncesc cu fraza inițială care să dea întreg ritmul. Foarte mult m'încurcă radio, ba ascult un jurnal, ba o bucată muzicală, ba o conferință. Sper însă că va merge curînd.

Duminică, 13 decembrie [1936]

Vremea mereu închisa, urîtă. Nu s-a lucrat nimic. Se pare că operația de ieri cu purceii n-a dat rezultate căci azi i-am văzut scărpinîndu-se cu aceeași pasiune.

Cu scrisul la fel. Aseară am stat tot pînă la 3 dimineața în zadar. Am scris un rînd, pe care îl mai scrisesem de o sută de ori sub diverse forme. Mă zdruncină complet radio. Cînd voi mai scrie ceva, va trebui să înlătur complet aparatul sau să ma retrag undeva unde nu există asemenea inovație drăcească de distracție. Și totuși, cartea e clară în mine. O mica sforțare și pornește vertiginos. Trebuie !

Miercuri, 30 decembrie [1936]

De astă-seară cu jurămint voi lucra zece ore cel puțin la roman pe zi, cît voi sta aici.

Joi, 31 decembrie [1936]

Timp frumos cu soare, deși frig. Lache a sosit la 3 d.a. de la Gălăești cu o căruța de fîn. Încolo nimic.

Aseară am' stat la birou de la Oh pînă la 3^{1/2} dimineața. Am scris o pagină — proasta. În schimb pare c-am găsit un început bun, ade-văratul TM.

¹⁰ Printre documentele dosarului cărții, aflăm și alte însemnări cu caracter jurnalier completînd sau contrazicînd chiar afirmațiile cuprinse în spovedaniile datate între 11—31 dec. 1936. Le reproducem ca atare :

„Vineri, 11 decembrie 1936 de la [ora] 21 Vî pînă la 3... n-am scris, dar a fost folositor.

„Sîmbătă, 12 decembrie 1936 de la 23. pînă la 3... un rînd și prost, dar note.

„Duminică, 13 decembrie 1936 de la 21 pînă la 3.-^{1/2} pag. proaste și note.

„Luni, 14 decembrie 1936 de la 21 pînă la 4 — nimic. '

„Marți, 15 decembrie 1936 de la 21 pînă la 4^{1/2} — foarte bune note.

Vineri 1 ianuarie [1937]

Am făcut revelionul singur, la masa de scris. Nici măcar radio n-am putut să ascult; erau descărcați amîndoi acumulatorii. Am scris. Adică am, încercat. Mă chinuiesc atîta cu începutul încît de multe ori îmi zic că mi s-o fi sleit puterea de creație. În realitate cam așa am pățit cu toate cărțile. Pîna ce am pornit a fost o tortură. Este desigur și lene, lenea firească scrisului și de care eu cam abuzez. Nu reușesc sa-mi sforțez concentrarea complectă, hipnotică asupra subiectului. Toate mă distrează. N-am ajuns să-mi organizez scrisul, facultatea creatoare, ca o funcție de biurow. Dacă eu niciodată, cînd m-am așezat să încep un roman nu am avut materialul organizat! Am pornit cu un haos în suflet, care urma să se organizeze singur în fața hîrtiei albe⁷¹. Asta mi-e și acum mîngăierea. De anul trecut mă iot sîlesc să încep. Lumea crede ca e gata cartea și eu încă n-am găsit fraza care să dea ritmul adevărat... Aseară am stat pînă la 41/2. Am scris o pagină și ceva, dar nu e ce trebuie. E pe aproape, dar încă nu pe făgașul care trebuie. E curios că eu simt perfect tonul romanului, îl văd gata cu ochii sufletești. Lipsește doar cuvîntul magic care urnește elanul creator. Poate Anul nou îl va aduce...

O vreme superbă de primăvară, deși noaptea ger. [...] ¹²

Sîmbătă, 2 ianuarie [1937]

E frig dar bine. Și ieri și azi am făcut plimbări frumoase prin pădure. [...]"

Aseară am stat pînă la 4 dim. Am reluat și am refăcut aceeași pagină și jumătate, fără totuși să fiu mulțumit.

Miercuri, 30 decembrie 1936 de la 20 pînă la 3'2 ~ o pagina proastă.

Joi, 31 decembrie 1936 de la 24 pînă la 3% — pagină" (Arh. R.L., I ms. 3 a, l. 80).

⁷¹ Afirmațiile sînt valabile numai în măsura în care ^privesc *protogeneza* diverselor opere. „Spovedaniile” transmise posterității sînt contrazise de planurile multiple pe care marele constructor le stabilea în linii mari, apoi în detalii, pentru fiecare roman sau piesă, documentarul ediției critice fiind elocvent în acest sens. Este adevărat însă că în cazul romanului *Gorila* notațiile sînt mai puțin subordonate unor planuri riguros elaborate, unele proiecte de ansamblu fiind mai sumare (vezi caietele de creație publicate de noi sub titlul *Confluențe*, L.R., *Opere*, voi. 9, p. 573, passim, precum și variantele romanului *far*, ibid., p. 471, passim.

⁷² Amănunte gospodărești: bacșișuri oamenilor de servici, încărcarea acumulatorilor etc.

⁷³ Idem (îngrijirea purceilor, mers la ocolul silvic pentru podele).

Duminică, 3 ianuarie [1937]

Vreme superba ; un soare de primăvară ; seara se acoperă cerul și scade gerul. [...] ^m

Aseară am lucrat poate întîia oară bine la *Gorila*; nu atît cantitativ, ci sufletește. M-am simțit antrenat, în lumea cărții. Am stat pînă la 4 dim. și am scris, de la început reluînd, 3»/2 pg-

Luni, 4 ianuarie [1937]

Aseară am lucrat mai puțin, pînă la 4 dim., și am scris iar 3V, pg-

Marți, 5 ianuarie [1937]

Timpul foarte frumos mereu. Nu s-a lucrat nimic. Am vorbit la telefon cu Fanny. Aseară am lucrat prost și numai o pagină. M-a distrat radio și Tolstoi. Am stat totuși pînă la 4, iar cu lectura pînă la 5 dimineața.

A fost popa cu crucea seara.

Miercuri, 6 ianuarie [1937]

Timpul mereu frumos. Nu s-a lucrat nimic. [...] ⁷⁸

Aseară anr stat firește pînă la 4 dim. În zadar. Am aruncat tot. Nu poate începe cu serată la Rotaru. E prea uzat. Trebuie să reiau tot astăzi... E logodna fetei lui Rotaru. E și normal și mai bine cred⁷⁸.

Sîmbătă, 9 ianuarie [1937]

Acoperit, rece. Joi la amiazi a venit aci av[ocatul] Ionescu de la radio cu Radu⁷⁷ și m-au luat brusc la București pentru încurcăturile de-acolo. Plecînd, am lăsat merinde pînă azi dim. pentru animale. Miercuri seara am început noua formă care sper să fie ultima; 2 pagini pînă la 4 dimineața.

Azi am sosit cu Simplonul {la Valea Mare}. îmi strîng manuscris și altele ca să încep a lucra în odaia anume, de la Negulescu⁷⁹, la București, unde sper ca n-o să fiu atîta de distrat.

⁷⁴ Idem (controlul stupilor).

⁷⁵ Amănunte gospodărești.

» Pînă aici, proiectul romanului avea un accentuat caracter polemic. Cel mai vechi plan o demonstrează cu prisosință: „Începutul — ceai etc, vorbindu-se cu admirație despre Franța etc. Sfîrșitul — același ceai despre Germania" (Arh. L.R., I ms. 3 b, f. 4).

⁷⁷ Radu Vasilescu, ginere, colaborator al radiodifuziunii pentru emisiunile sportive.

⁷⁸ Nicolae Negulescu, profesor de fizico-chimice la Constanța, ulterior stabilit în București; vagă rudă cu Fanny Rebreanu. Bun prieten de ramihe.

Am dat merinde pînă duminică, 17 ianuarie, inc[usiv], pentru toate -animalele. Am trecut pe la Direcția silvică, cnde mi s-a spus ca voi mai avea arborii esență moale, prin februarie-martie, de la tăierea zăvoifului.

Mîine dim. plec la București. Doamne ajuta !

Miercuri, 13 ianuarie 1937 — București

Joia trecută m-am pomenit la țară cu avocatul Ionescu și Radu, veniți cu mașina, să mă aducă urgent la București pentru scandalul de la radio. Șeicaru a contestat bugetul, și ministrul de interne printr-o adresă către mine cere să convoc consiliul pentru 18 ian-, la care va veni ministrul și să suspend toate masurile luate întru executarea bugetului contestat. Atunci abia aflu că în lista celor meniți să fie înlăturați din serviciu se afla și Radu. În aceeași seară m-am întîlnit cu Șeicaru și am făcut hîrțile de rigoare. A doua zi am fost la Dimitriu să-l pun în curent cu masurile ce iau și mai ales să-i reproșez violent măgăria cu Radu. La 1 d.a. am fost cu Șeicaru la radio, unde convocasen pe toți directorii, și am comunicat măsurile luate. N-a participat directorul Munteanu. L-am suspendat și am delegat pe Mircea Georgeseu, apoi am convocat consiliul pentru luni, 18, să-mi ratifice măsurile.

Explozia aceasta a făcut destulă senzație. Au început firește lucrături și din cealaltă parte. Așa, luni pe la 6V2, după ce fusese la mine o consfătuire cu Șeicaru, Ciugureanu, Cazaban, Ionescu, în care am botărît cum sa lucrămj solidar, m-am pomenit la teatru cu telefon de la luca⁷⁸, rugîndu-mă să nu ținem ședința. Șeicaru l-a repezit încît peste un sfert de oră același ministru îmi spune s-o ținem. Ședința a fost relativ caldă. O ieșire gravă a avut Dimitriu contra Betolian și mai tîrziu Șeicaru. La urmă s-a ordonat anchetă contra Munteanu și Harașaga, suspendați. Comisia prezidată de mine cu Ciugureanu și Geles. Ieri am ținut ședință comitet direcție cu amîndoi; azi, comitet programe și alta ședința, aceasta cu gravă ieșire Șeicaru contra Dimitriu. Azi am constituit coopsia de anchetă; prima ședință.

Astea în rezumat extrem. De fapt, în zilele acestea zvonurile, cancanurile etc. se țin lanț. La mine în casă în primul rînd. Telefonul și intervenții și de toate. Se zice că Hodoș ar fi fost trimis la Florența, la Condiescu, să-l puie în curent; că s-a scris și telegrafiat lui Condiescu să intervieve la rege; că Munteanu umblă la palat și guvern să

împiedice urmările: că a fost lîngă luca la telefon ; că oamenii lui Dimitriu răspîndesc în oraș că, îndată, la venirea Condiescu vom fi dați afară toți din consiliu etc. De altă parte, Șeicaru declară că î! va răsturna și pe Condiescu și-l va alunga chiar de la palat, că regele îl știe bețiv etc. Apoi îmi propune insistent mie să iau direcția generală la radio, ca voi fi chemat de rege și adus pe pat de flori etc.⁸⁰.

Cu asta însă am întrerupt de tot scrisul la *Gorila*. Și fiindcă va trebui sa stau aci mai mult timp, am luat o odăiță la Negulescu, unde să vin noaptea să scriu liniștit. Astă-seara încep. Am venit însă tîrziu, fiindcă abia la 9',î am scăpat de la radio. Comitetul de programe, la 5', a mers destul de bine, la 6V2 Șeicaru m-a luat să prezidez comitetul de direcție. Aici s-a iscat un conflict grav la sfîrșit. Ieri, Dimitriu făcuse două afirmații referitoare la avocat Ionescu. Azi, Șeicaru l-a chemat să se justifice. Dimitriu n-a vrut să asculte ; ba la urmă mi-a reproșat ca l-am tras în cursă, deoarece i-am promis că nu vor fi funcționarii prezenți și totuși sînt, iar ei nu vrea să facă nimic decît lucruri curente în timpul provizoratului în care trăim. Atunci eu am rugat să plece funcționarii și am protestat față de afirmațiile și atitudinile Dimitriu,

Ce-a spus el înseamnă că el mai speră să se revină la situația veche, deși întreg consiliul s-a ridicat hotărît contra. Asta înseamnă că de la el pornesc afirmațiile acoliților săi la cafenele că generalul are să ne dea afară pe toți îndată ce va veni. Apoi nu e admisibil să acuze un funcționar și să refuze a-i asculta justificările. Atunci Șeicaru s-a infuriat, a răcnit, l-a amenințat și a plecat. Rămas cu Dimitriu, m-a pisat cu aceleași lucruri, spunînd că la consiliul de luni se va clarifica tot, că el nu poate părăsi punctul de vedere inițial, neștiind dacă nu va sosi o telegramă de la prezident, că Munteanu are relații la palat și guvern; ca a fost informat că consiliul s-a adunat întîi la mine acasă pentru a-și stabili o linie de conduită. Pe urmă l-am dus eu acasă. I-am telefonat lui Șeicaru punctele noi cu Condiescu ; m-a asigurat că victoria e a noastră etc. La IC seara am venit apoi la camera de scris. Mică, îmbulzită, dar posibilitate fără de diversune. Mi-am adus două ziare franceze să-mi schimb gîndurile și pe urmă vom vedea.

Pentru antrenament poate că voi face în fiecare seară, înainte de a sene la roman, cîteva însemnări aici.

⁷⁸ Dimitrie Luca, subsecretar de stat la Ministerul de Interne.

⁸⁰ Speranțe deșarte

Aseară am stat pînă la 5 dim. N-am scris mult, dar am fost în atmosferă și sper să rămîn din ce în ce, cu toate întîmplările ext;rioare zgomotoase.

M-am sculat pe la 12^{1/2}, și am ieșit la 13^{1/2} de m-am tuns, apoi am luat masa. La 17^{1/2} am ieșit la Alcalay pentru cărți comandate — anuarul astronomic Ftammarion singur mi s-a dat azi. Am lăsat ochelarii la reparat și apoi am mers la radio unde am semnat pentru lefurile funcționarilor și am făcut, cu secretarul, procesul-verbal al ședinței Consiliului. La 7^{1/2} am început ședința comisiei de anchetă și am primit pe Mirmreanu fi Hirașa. Am aflat -ipoî că *Dreptatea* înjura cele m-tîmplate la radio și laudă pe Dimitriu. Blazian s-a dus la Mihalache, care a fost afectat și a dat ordin să se pună lucrurile la punct. Se va publica mîine re trebuie atît în *Dreptatea* cît și în *Adevărul*. Mihalache dorește să mă vadă, ceea ce se va înrimpla mîine sau poi mîine.

Vineri, 15 ianuarie [1937]

Assară am lucrat infect, adică nimic. Eiam agitat, enervat. Toată afacerea asta de la radio mă sîcîie suficient, mai ales din cauza lui Radu care, în caz ca mișcarea noastră eșuează, riscă să rămîie pe drum, după ce a ieșit din armată pentru radio. Am stat pîna pe la 8 dim. degeaba. Am ficut prostia să aduc și cărți, încît am citit și am pierdut vremea. Uneori <na apucă aproape o groază; cum de un an aproape mă tot sîlesc să încep și nu izbutesc să găsesc ritmul care să mă ducă înainte cu toîte că încolo am impresia ca totul ar merge strună, în realitate asta numai pentru că mă preocupă prea mult lucrurile ext;rioare, străine de scris. Sper să scap de cele mai multe curind...

Azi la 2 am fost acasă, dar n-am ieșit pînă la 6 cînd am avut consiliul la teatru. M-a condus Camilst, care mi-a povestit relațiile lui cu d-na Seni, destul de încurcate. La radio am găsit pe inspectorul general Tomescu, venit de la Interne să ia informații pentru o interpelare făcută U Cameră în contra societății. Cu Șeicaru împreuna ani dat o rezoluție onorabilă. Apoi. comitet de direcție. S-a început plata salariilor cu noi. Diniitriu n-a venit. M-a căutat ieri și azi la telefon în zadar; azi eu pe el la fel. Munteanu n-a fost la triajul hîrtidor sub pretext că^e bolnav. Ancheta se amină pînă luni.

st Camil Petrescu, la acea dată și el în Consiliul de lectură al Teatrului Național.

Dealtfel eu, mîine dim., plec la țară să văd ce mai e. Am dat lui Fanny sa scoată hainele Radu mîine de la Sorescu, să plătească serviioni etc. Astă-seară nu mai scriu nimic. Am venit la 10 și la 12^{1/2}, voi pleca sa dorm acasă. Iau cu mine actele cu prima anchetă Munteanu spre cercetare.

Duminicii, 17 ianuarie [1937]

Am fost ieri la țară, de unde am sosit azi după-amiază cu personalul. Acolo Toate relativ bine. Foarte frig. Toată ziua a geruit. Am venit, firește, încărcat.

Aici nimic nou. afară de articolul *Dreptatea* despre radio, în care întoarce foaia în favoarea mea. Vom vedea mîine consiliul cu ministrul, în prealabil însă trebuie o înțelegere cu Șeicaru și ceilalți.

Vineri noaptea iar n-am scris nimic. Ce-o fi această permanentă an)?nare și eschivare ? Impotență cerebrală ? Oh, oh !

Luni, 18 ianuarie [1937]

Pînă la 4 dkn. n-am scris nimic și, totuși, noaptea n-a fost pierdută. Pe deoparte mi-am lanțuri! perfect primele circa trei capitole din *Gorila*, care vor da atmosfera generală și pe care sper să le pun pe hîrtie astă-seară. Pe urmă, lungă meditație asupra romanului polițist de la Pitești — trei sau mai mulți bănuți, cu aparențe de criminali deopotrivă și la urmă {*Ochiul lui Dumnezeu*} apare criminalul care însă s-a spînzurat demuk (bijuteria la văduva fostului prim-procuror. bijuteria pe care o purta femeia ucisa).

Am telefonat pe la 1 și de-aici și de acasă pentru Șeicaru, să vină pregătit la ședința consiliului, să fie ferm etc. Ministrul a sosit precis la ora 4. Ceilalți au mai întîrziat vreun sfert de oră. Ședința a ținut pînă la 7^{1/2}?. A fost destul de liniștită. După expunerea lungă a lui Șeicaru a vorbit Dimitriu, pe care, la un mpment dat, l-a înecat plinsul de n-a putut continua. Și-a revenit pe urmă. în fond, se justifică. Apără pe Munteanu — Haraga, contestînd dreptul administratorului și președintelui de a da ordine decît prin comitet sau consiliu. După diverse con'roverse și insistența lui Șeicaru se hotărăște: rămîne aprobat bugetul, dar pentru aplicarea lui o comisie — Hurmuzescu, Alexandrini M eu, împreună cu administratorii delegați — va face propunerile necesare consiliului într-o ședința prezidată de Conditscu. Firește, ancheta cu Munteanu continuă. Tn sfîrșit, o victorie cu temperanța. Cel puțin Radu e salvat și asta era un motiv. Să sper că vom face «vai multă dreptate. Atunci va fi victoria întreagă.

Ieri n-am scris nimic. Am ajuns sa mă zbucium pentru început cu atîta stăruință încît sau e manie sau e incapacitate. Toată lumea care apare în acest început e clară, făcută, văzută, auzită, toată desfășurarea hotărîta în linia ei, chiar cuvintele principalilor oameni îmi palpită în creieri, oamenii înșiși sînt conturați cu trăsăturile lor fizice și sufletești — și totuși stau pe loc. De luni, aproape de ani de zile. E ceva îngrozitor. Nu știu unde am sa ies. Sper neconținut că odată începutul realizat, restul va merge mai ușor, cu mai multă bucurie, altfel creația aceasta ar fi cea mai dureroasă și mai sleitoare. Mai ales ma ostenește pierderea de timp fără măsură. Sînt atîtea zeci, poate sute de nopți de veghe zadarnică. Însăși atenția, concentrarea dătătoare de inspirație nu poate lucra daca mă frămînt pe loc. Cel mai mic lucru îmi distruge meditația. Îmi trec prin minte mii de alte lucruri, numai fraza salvatoare nu vine, fraza care să fixeze ritmul adevărat. Am venit în odaia asta de student tocmai ca să mă feresc de distracție, să n-am în jurul meu nimic ce mî-ar putea împiedica lucrul rodnic, nici cărți, nici ziare sau reviste, nici zgomote, nici măcar mîncare. Și totuși, nu vine ritmul, și fără el nu mă încumet să înaintez. În sfîrșit, să persistăm. Creația e și voință stăruitoare, ucigătoare, energie neclintită...

Ami stat pînă la 3, și la 4 m-am culcat. La 7 m-am deșteptat. Și am avut o întîmplare care merită să fie notată cît mai complex. A fost prima mare spaimă a morții. Ar fi poate să spun, avertismentul morții... De cîte ori mă culc, pînă să adorm vreau să mă gîndesc la începutul romanului, care nu vine, sperînd mereu în minunea care mi-l va scoate din subconștientul meu. Meditația aceasta e de obicei foarte scurtă, fiindcă am norocul sa adorm aproape îndată ce mă culc. Abia rareori mă zvircolesc și atunci foarte îndelung, fără a mă putea concentra asupra vreunui lucru; sînt adevăratele insomnii, obositoare, enervante, istovitoare. Repet însă, foarte rare. Dealtfel, insomnia aceasta vine după o ațipire de cîteva minute, uneori de o oră. Mă deștept din ațipeală și nu mai pot adormi. Aseară însă am! adormit repede, normal... La 7 dimineața m-am deșteptat tocmai pe cînd mă întorceam de pe dreapta pe stînga. În acel moment de semisoirm mi-a trecut prin gînd: cu siguranță eu am să mor asfixiat, fiindcă a început să mi se scurteze respirația și uneori trebuie să respir adînc... Apoi deodată m-a cuprins o groază: ce-ar fi. dacă, adormind acuma, nu m-aș mai trezi deloc. E tot ce se poate mai verosimil. Mori în somn. Un atac de tusă sau așa ceva te face să-ți pierzi conștiința etc. Groaza mi s-a încheștat în inimă și a început să mă zgîlție. Nu era nici o durere, nimic, ci numai

o spaimă cumplită ca am să mor, că totul s-a sfîrșit, că lumea asta s-a terminat pentru mine și încă fără să fi terminat baremi romanul, ca nu voi mai apuca ziua, nu voi mai vedea pe Fanny, pe Puia pe nimeni... Și ce oribil rămîne Fanny, fără nimic, vai de capul ei. Nici n-am făcut măcar un testament. Va trebui negresii să fac... Spaima era ^ de^ fapt un fel de regret nespus de dureros pentru lumea asta sensibilă, fără nici un gînd, ce poate fi dincolo. Aveam așa de mare siguranță ca am' să mor încît, vrînd să nu mpr aici, în odaia asta străină, și socotind sa ma scol, să plec, îmi ziceam că e inutil, fiindcă am sa mor alunecînd pe scări sau căzînd sub tramvai, în sfîrșit că nu voi putea evita moartea. Încercam să mă liniștesc, spunîndu-mi că ceea ce fac e o prostie, că la urma urmelor daca voi muri nu e nimic excepțional, că tot trebuie sa mor odată și trebuie să primesc ideea morții cu sînge rece, cu înțelepciunea omului... în zadar, nu reușeam deloc sa-mi risipesc spaima cea nebună care mă sleia... Și iar ziceam : bietul Radu, care rămîne complet în vînt, ce-o să se aleagă de el... Siguranța morții care a venit mi-o certificam singur, amintindu-mi că și tata a murit brusc, la 51 ani. Te pomenesci ca am să mor și eu exact la vîrsta lui. Oare cîte luni a mai trăit peste cei 51 ani ?... Am aprins lampa. Parcă s-au mai risipit puțin negurile amenințătoare, dar peste puțin au reînceput tot așa de intense. Îmi ziceam sa adorm cu becul aprins, dar imediat adăugam că nu, adormirea are să fie eternă. Atunci mi-a venit în gînd că poate asta e o formă de nebunie, poate cea mai crîncenă; a nu îndrăzni să adormi de frica morții și a muri prin epuizare. Acest gînd sporea spaima, mai ales că se plimba oarecum lucid prin sufletul meu. Totuși, m-am dat seama vag că nu poate fi nebunie cînd îți dai seama că e nebunie... Voiam să-rai alung gîndurile și nu aveam măcar o carte sau ceva. Am descoperit ziarul *Dreptatea*, și am început să citesc ca să-mi întorc atenția. După eforturi de mai multe minute am reușit să înțeleg foiletonul despre Constituția cehoslovacă. La 7/, am scăpat de teroarea asta unică. Am simțit ceva similar doar în somn cînd scriam la *Pădurea spîmuraților* și apoi cînd aveam flegmon înțîia oară, de eram cu febră mare și aiuram... În orice caz a fost un „avant-gout" non normal.

La 11 m-am sculat și am ieșit după cafea, ziare franceze, cerneala etc. La 5 am avut la radio comisia de anchetă. Munteanu a refuzat să deschidă dulapul. Am încheiat deci cercetarea cu dînsul și vom refera consiliului. Am comunicat și comitetului ; Dimitriu m-a adus acasă cu declarații de amor.

Joi am o conferință la Constanța, cu primire mare. Mîine trebuie sa plec la țara sa-mi iau manuscrisul. Iar zile pierdute pentru scris.

Dealtfel și acum: e ora 2 și eu încă fac însemnări aici. Ce să mai pot face la roman când ia trei trebuie să mă culc, ca să mă scol la 10 ? Doamne, Doamne, ce-o să mai fie cu *Gorila* asta? Și ce frumoase lucruri am în suflet pentru cartea asta !

Sîmbăta, 23 ianuarie [1937]

Am stat aseară pînă la 3 și n-am scris ni-mic. Nn mai comentez. Notez însă mereu pentru curiozitate. Fac parcă tot posibilul să nu scriu. Sau, în orice caz, fac împrejurările. Sînt în stare să stau o noapte întreagă gîndindu-ma la balamucul de la radio sau la îngrășatul porcilor, și nu pot să mă concentrez complet pentru scris... [...]"

Duminica, 24 ianuari* [1937]

Numai două rinduri am scris aseară și totuși am fost mulțumit, fiindcă m-am simțit în atmosferă și cu atenția în subiect, ca să nu zir inspirat. La miezul nopții însă am plecat acasă căci azi trebuie să merg la țara să dau merinde și să văd ce e pe acolo. Am descoperit cum m-a înșelat Lache eu 3 duble porumb la uruiala trecută. Am dat merinde pînă la 1.11. inclusiv; lui de asemenea. Am adus diverse mîncăruri. Fanny e bolnavă de gripă în pat- Puia a fost. Altfel nimic.

Robul lui Dsm Theodorescu [...] ⁸³ e tot genul lui. antiliterar, polemic. Credeam că personajele lui ar fi din *Gorila* mei. Nu, nu. Dacă n-aș fi în stare să fac decît asemenea lucru, m-aș lăsa de sens. *Gorila* trebuie să aducă noutate. În orice caz, sa arate cum se scrie un rom[^]n social urban român. La noi, toate romanele de acest fel au fost satirice, pătimeșe. Autorii se războiau cu anume date sociale în loc sa creeze oameni. Eu aş pune două lumi față-n față, dar nu prin vorbe, ci prin fapte. România de ieri și cei de mîine.^{8,1}

Luni, 25 ianuarie [1937]

Aseară am putut striga Evrika sau Thalassa ! în sfîrșit mi-a apărut adevărata semnificație a *Gorilei*. Pînă acum era un roman oarecare, poate bine făcut și bine scris, cu un erou puternic, dar fără anvergura interioară care caracterizează o operă într-adevăr solidă și durabilă, piatră de hotar într-o literatură prin valoarea ei etică și estetică. Aseară,

82 Treburi gospodărești și administrative: la Casa Școalelor după o lunetă ; la radio „vorbă zadarnică” ; aceleași lupte intenstine.

⁸³ Text deteriorat.

⁸⁴ Pe parcursul elaborării romanului, intențiile se clarifică și mat mult. (Cf. *România*, I, nr. 13, 14 iun. 1938, p. 2.) Vezi *infra*, p. 435—436.

am găsit ce germina în mine ds ani de zile — *Gorila* e lumea veche în fața căreia se ridică frumoasă lumea nouă.⁸⁶

De-acuma dar înainte, cu mai multă nădejde!

Azi am făcui cîteva mici curse, apoi la Teatru! Național comitet de lectură și pe urma bomba de la radio. Toată agitația de două săptămîni s-a încheiat azi fulgerător cu un decret regal prin care se numesc alți membri în consiliul de administrație de la radio din partea guvernului : Condiescu și popa Nae⁸⁸ dintre cei vechi și alți trei noi, Amza. irtg. Ciolac și un magistrat pensionar, de la Giurgiu. Ceea ce înseamnă că am fost înlocuiți eu, Ciugureanu, Cazaban, Geles.

Radu îmi telefonase la teatru că s-a întîmplar ceva. Nici nu bănuiam. Betolian mi-a arătat ce s-a întîmplat: Mircea Georgescu a fost chemat la telefon de luca și înștiințat că s-a schimbat consiliul.

Marti, 26 ianuarie [1937]

Am stat și aseară pînă la 3, dar n-a fost chip nici măcar să meditez serios pentru carte. Afacerea de la radio m-a mîhnit mai mult decît îmi închipuiam în primul moment. îmi apărea ca o ofensă gratuită. E posibil ca un scriitor de talia rreja, cu reputația mea, să poată fi azvîrlit din fruntea unei societăți culturale, cu atîta ușurința și chiar nepăsare, mai rău ca un servitor ? De niște oameni care nici servitori

⁸⁵ Aici ca și în alte locuri, în gîndirea lui L.R. „lumea noua” are valoare de „necesitate”, fără un contur concret în ambianța vieții sociale, în prezentul înconjurător, cu atît mai puțin confundabilă cu o anume mișcare politică. Contextul jurnalului ne lămurește pe deplin în această privință. Cităm din însemnările scriitorului. „Un ritm anume, viii, sacadat vrea să^ fie ^ritmul lumii noi. O simt și eu lumea nouă, vine. Nu e gata. E însă în aer ssu în măruntaiele pămîntului. Se pregătește. Poate să sosească mîine sau peste un secol, două, mai multe. Lumea noastră, cea în care ne-am născut noi cei de azi, se duce iremediabil. Se aude parcă uoznind crăpăturile anunțatoare de prăbușire. Sufletul omului însuși se zbuciumă îngrozit de necunoscutul ce-l presimte... Poate ca lumea nouă se pregătește chiar în Rusia sau poate în alt colț al pămîntului. Dealtfel ce contează cîteva secole în viața bieteii omeniri. În același jurnal, „prezentul” este și mai bine definit: „Azi inima noastră e atît de plîpîndă, aspirațiile noastre aut de mărunte. Intr-adevar, viermi^ sîntem încă. O cale atît de imensă va mai parcurge sufletul omului pînă se va curați de toată zgura de noroi ce-i apasă aripile. [...] Sufletul ar vrea sa zboare, să cuprindă infinitul, sa pătrundă tainele cele mari. și inima ie smulge brusc dîn căile înaripate, te aruncă în noroi ! Chirie, mîncare, datorii, obligații...” (ibid.)

⁸⁸ Preotul Nicolae Popescu, membru al Academiei Române, tatăl actorului Mihai Popescu.

n-ar putea să-mi fie în eternitate?... Nu vreau să-mi arăt mîhnirea, dar îmi roade inima. Chiar și în somn. M-am trezit dimineața și am avut o emoție cruntă aducîndu-mî aminte de jignirea suferită.

Miercuri, 27 ianuarie [1937]

N-am făcut aseară decît să citesc notițele din război ale lui Averescu pînă la 4 dim. Acuma, la 2 noaptea, le-am și terminat. Sînt interesante fiindcă sînt scrise de Averescu și pentru ca, prin observațiile critice și polemice, reda atmosfera fierbinte a zilelor de război, încolo nimic instructiv. Se vede un militar priceput, dar și ambițios și mai ales mereu preocupat de ceva instinctiv politic. Nu face politică, dar îi place să fie considerat ca un cap salvator și, prin diverse gesturi și vorbe, face propagandă, desigur foarte discretă, pentru popularitatea sa. În orice caz cred că e dintre pușinii noștri generali care au fost realmente buni conducători.

Luni, 1 februarie [1937]

De sîmbăia dimineața pîna azi-dimineață am fost la țara unde am avut ieri și pe Sorbul în vizită. Așa că nu mai știu nimic special de pe aici. Dealtfel, viața acuma mî-e dominată de chestia de la radio. Am impresia chiar că se exagerează enorm toată afacerea asta. În definitiv, prezența în acest consiliu n-a fost un titlu de glorie specială pentru rtyne. Nu mi-a ridicat întru nimic valoarea literară sau socială. Am fost chemat acolo de la început pentru o colaborare culturală plătită. Era un ajutor bănesc în primul rînd. Din moment ce partet aceasta era problematică și ajunsese ca un mijloc deghizat de a-mi cumpăra cu ea adeziunea la sistemul de administrație, n-are ce să mă intereseze... Vineri mi s-a spus că vor să-mi propună, ca o compensație, președinția comitetului de programe, bine plătită. Dacă nu ar fi făcut măgăria să mă scoată nedelicat din consiliu, aș fi renunțat poate singur și aș fi primit în schimb conducerea programelor. Așa, chiar de-ar fi adevărat zvonul propunerii, ar fi inacceptabil, cel puțin pentru moment. Pe Mihalache nu l-am văzut; e mereu bolnav.

E curios ce neînsemnate și meschine apar de depene toate frămîntările astea cu radio și alte asemenea fleacuri. Cel mult, partea ațaterială mă îngrijește, că n-am plătit chiria, că mi-a dispărut o sursă de unde se mai putea găsi un ban etc. Încolo toate păreau mărunțișuri asupra cărora nici nu merită să te oprești. De o mie de ori mai important e orice detaliu ce privește *Gorila*, care însă stă pe loc mereu.

Marți, 2 februarie [1937]

Aseară am sîrșit un idiot roman polițist de Agatha Cristie și apoi m-am culcat. Mă durea capul, eram obosit, cu o depresiune ciudată în suflet. M-am sculat abia la 12.

N-am avuL nimic special; n-am ieșit din casa. Cu Mugur am vorbit la telefon pentru interviul lui Radu. Pe urmă m-a chemat GustL să-mi spună cît e de indignat.

Miercuri, 3 februarie [1937]

De la 7/2 seara pînă la 4 1/4 dimineața am stat în zadar. Am început cu rslatv eUn, am scris o pagină și m-am oprii cuprins de îndoieli. Nu-îmi place deloc începutul și fără început nu pot merge mai departe, fiindcă-mi lipsește linia și ritmul. Am ajuns la adevărată disperare. Parcă niciodată n-am fost așa de steril în invenție... Nu-i adevărat. Nu e sterilitate. Am poate zece-douăzeci de variante, dar nici una nu-mi place, nu mă duce înainte cum ar trebui... Și totuși, am fost destul de bine dispus și bine concentrat, fără obișnuitele distracții ale atenției. Poate că și scrupulele estetice sînt excesive. Dacă făceam așa, nu mai scriam *Ion* niciodată. Și cînd am început să scriu la *Ion* n-aveam nici pe sfert material ca acump...

Am dormit pe urmă destul de prost. Pînă să adorm, iarăși mici încercări de spaime.

Joi, 4 februarie [1937]

N-am scris aseară nimic. M-am agitat de pomană cu ginduri inutile. Și totuși, am pierdut noaptea stînd pînă la 5 dim., negreșit utili7nd ultima oră cu recitirea dîn *Război fi pace*.

Verești îmi spune că contenciosul de la radio s-a derobat a se pronunța asupra legalității numirii membrilor consiliului, propunînd și se treacă această sarcina contenciosului de la Interne. De la Blazian : că Amza s-a certat cu Dimitriu și nu mai lucrează împreună.

În matineu am fost la Comedia. Nu m-am prăpădit nici după piesi *Poveste de iubire* nici după interpreta cîntată [*sici*], Deculescu, deși asta are talent frumos. Pe urmă la *Adevărul* cu Marcovici despre chestia Sadoveanu.⁸⁷ Despre același lucru vag și cu Sevastos și mai tîrziu cu Elazian. La Național am avut consiliu — mărunțișuri. Afară mă

⁸⁷ La acea dată Mihail Sadoveanu era victima unor campanii huli-ganice, inițiate și susținute ds legionari, împotriva atitudinii sale demo-cratice ca și a operei sale. L.R. se număra printre cei care, de la bun început, au organizat apărarea confratelui său. Mai mult, inițiativa protestului public îi aparține.

aștepta Blazian sa mergem la Mihalache, dar era prea târziu ; mya dus pînă acasă.

Vineri, 1 februarie [1937]

Nici n-ar mai trebui sa însemnez că n-am scris nimic. E ceva normal. Orice e bine venit pentru a nu scrie, chiar a nu încerca. Aseară m-am simțit greoi; era foarte cald în cameră etc. Si dealtfel, mi-am găsit altceva de lucru: să răspund unei anchete la *Adevărul*. Pentru rest a fost lectură. Și așa am pierdut altă noapte, fiindcă abia la 5'î dim. m-am culcat.

Duminica, 7 februarie [1937]

Am' făcut un răspuns la ancheta *Adevărului* și am citit.⁸⁸ Atîta a fost activitatea pînă la 5 dim. Și u asta s-a sfîrșit camera de la Negulești unde, în fond, n-am făcut nimic decît meditație. Mi-a folosit ceva și meditația asta, evident, dar trebui să termin cu meditațiile, să trecem la altceva. Nici n-am să mai las să treacă atîta timp Fără sa ma încordez la lucru serios.

La masă au fost Sorbii și copiii. Apoi vizita lui Ocneanu, cu care am vrut să fac un aranjament, dar n-am ajuns; a trebuit să plec la Sadoveanu. A fost foarte mișcat de inițiativa «nea ; a și plîns. Mi-a mulțumit. Ne vom mai vedea. Pe urmă am tratat puțin cu Braniște și Marcovici în aceeași chestiune. Am să fac o ciornă de protest care va servi de bază, iar după ce zece inși au semnat vom da-o mai departe.⁸⁹

Seara am fost pe la Negulești.

1937] "

După proces⁹¹ am scris o scrisoare lui Șeicaru ca nu mai vreau să știu nimic, fundca am auzit ca Amza a fost la președintele Curții,

⁸⁸ In 1937 vor mai apare interviuri în *Lumea românească*, I, nr. 58, 29 iul. 1937, p. 4 (Camil Baltazar, *întîlniri revelatoare*), și în *Rampa*, XX, nr. 5954, 15 nov. 1937, p. 6 (Bel Vinoiu, *De vorbă cu d. Ii viu Rebreanu*).

⁸⁹ Protestul apare la 1 apr. 1937 în paginile ziarului *Dimineața*, fiind semnat de L. Rebreanu, P. Groza, M. Ralea, E. Lovinescu, V. Eftimiu, A. Oțetea, Al. Philippide, D. Botez, Ș. Cioculescu. El condamnă campania organizată de fasciști împotriva lui M. Sadoveanu.

⁹⁰ Text degradat în jurnal.

⁹¹ Este vorba de procesul intentat împotriva nelegalităților de la radio, neamendate și soldate cu îndepărtarea unor consilieri bine intenționați. Inițiativa procesului a aparținut lui P. Șeicaru.

să-i spuie că regele dorește să se cîștige procesul. Șeicaru voia să facă să parvină scrisoarea la rege prin Urdăreanu.

Dar despre toate astea prea mult. Am lăsat complet scrisul. Doamne, Doamne, cînd voi isprăvi odată cu *Gorila* asta ? Dacă via; i nu mă lasă-n pace !

Astă-seară reiau. Deocamdată numai orientare și reintrare în atmosfera. De cînd am găsit eroului un contra-erou, mi-e mai dragă cartea asta dureroasă. Pe omul vechi îl voi face sigur, pe omul nou va fi mai greu — îl simt numai un pachet de nervi, de fanatism, de misticism. Un eroism zgomotos, scandalagiu si totuși enorm de simpatic Amîndoi sînt într-un fel ariviști; dar îi desparte o prăpastie un „iiberbruckber". Nu se pot înțelege niciodată. Sînt cu adevărat două lumi, fiindcă unul e individualist, celălalt e colectivist în suflet, nu cum au fost liberali: colectiviști. Întruchiparea celui faimos „servir", care abia acuma își capătă semnificația reala...

Explicațiile aici nu contează decît ca o convorbire cu viitorul.

Miercuri, 3 martie [1937]

Urmez cura contra răgușelii cu o conștiinciozitate oribilă. Fa< rîte cinci inhalații pe zi, diferite; beau lapte cu miere și mai ales. nu vorbesc deloc — strictul necesar în șoapte cu Lache sau Tinca, ceea ce nu face mai mult de cinci minute pe zi. Chiar cu mîncarea sînt de o sobrietate rară — o singură dată pe zi mîncînc, și foarte frugal. Ieri am fumat numai U țigări, dar cafea am băut normai. Sper să fiu și mai sever în privința asta.

Pentru scris cura ar fi bună dacă n-ar lua prea mult timp. In orice caz, am reintrat în atmosferă complet. Dacă mi-ar ajuta Dumnezeu sa pot lucra cu spor! Acuma sînt sigur că va ieși un roman mare. Mai ales dacă voi reuși să zugrăvesc cum îl simt pe omul nou, românul nou !

⁹² Ritmul interior al cărții îl detenmjnă pe L.R. să opteze pentru structuri antitetice, concepute însă în mod livresc. Marea intuiție realistă a scriitorului îl va determina să prezinte în roman un *aparent* conflict între două lumi, confruntarea dovedindu-se, în cele din urmă, între două retorice, forme de manifestare ale aceleiași „gorile" politice.

⁹³ Intenția artistului nu avea nicidecum șanse de izbînda, motiv pentru care părăsește această variantă de concepere a romanului, una dimre multele existente pe masa de lucru a scriitorului. La acea dată îi inai târziu, romancierul nu vede în ansamblul vieții politice adevăratele forțe sociale in stare să soluționeze gravele probleme pe care societatea românească, bazată pe relații burgheze de exploatare a O H J -

[...1937] «

Situația e destul de complicată. E o iluzie să ne închipuim că revenind [la radio] vom putea face ce vom vrea.

E probabil că se va numi un președinte autoritar care să puie frîna necesară. E de văzut dacă Tatărescu va primi să anuleze decretul. Prin proces, afacerea poate să treneze cine știe cit. Șansele sînt șanse. Numai faptul că Ionescu e suspendat poate să fie spre bine. El, în disperare, montează mereu pe Șeicaru, care iarăși nu poate înghiți înfrîngerea așa de ușor, plus cheltuiala ce a făcut cu procesul... Așteptarea e tot ce se impune, și răbdarea...

Miercuri, 7 iulie dim. [1937] — V.[alea] Mart

La 5 dini. am închis dosarul cu manuscrisul. Duminică făcusem legămînt cu mine să stau în fiecare noapte pînă la 5—6 dimineata. Am stat, dar încă n-a venit inspirația care să-mi dea ritmul definitiv. Cred că acuma l-a«n, găsit pentru întreg subcapitolașul inițial. Fiindcă e vorba de un roman politic, trebuie să înceapă cu o indicație politică, așa că exclamația d-nei Cornoiu „m-ați amețit cu atîta politică” sper

dă nota trebuincioasă. Am lămurit, pornind de-aici, mersul începutului, așa că noaptea asta, cu toate că n-am transcris decît o pagină care va trebui reluată mîine. a fost totuși rodnică. Dacă voi scăpa de primul capitol, am impresia că restul va merge bine. Materialul îl am în mine ca și *Răscoala* — un haos care nu se ordonează decît în fața hîrtiei albe.

Joi, 8 iulie [1937]

Deși am stat pînă la 5 dîm., n-am lucrat efectiv nimic. Am reînceput, a nu știu cîta oară, transcrierea. Mă împotmolesc mereu din pricina proporțiilor. Prezentarea aceasta trebuie să se facă și interesant, dar și fără prolixitate. Dacă mi-aș da drumul ar ieși cel puțin o sută de pagini numai din descrierea logodnei. în realitate, logodna asta e mijlocul cel mai expeditiv de a prezenta o bună parte dintre personajele care vor purta acțiunea romanului și de-a încheia atmosfera generală. De aceea, la fiecare frază, dacă nu chiar la fiecare cuvînt, mă oprește teama de-a nu spune prea mult. Se adaugă însă și o distracție

lui de către cm, le ridică cu acuitate. Este și motivul pentru care, în cele din urmă, protagoniștii romanului, indiferent de culoarea organizațiilor din care fac parte (naționali, radicali, frați de cruce ș.a.), îngroașă rîndurile aceleiași tagme de politicieni însetați de putere. Pentru dobîndirea supremației ei folosesc tot arsenalul mijloacelor „clasice”, de la corupție la șantaj, de la demagogie la crimă.

*- Text degradat în jurnal. '

revoltătoare, o lene ciudată de-a aduna toate gîndurile și toată atenția asupra lucrului... Doamne, de-aș scăpa de primele o sută de pagini ! Restul sînt sigur că va merge cu bucurie. Dealtfel și acurop, de cîte ori meditez asupra începutului ma trezesc bucurîndu-mă de cutare scene sau momente de pe la stîrșit.

Mîine trebuie să plec la București pentru a face rost de bani. Stau infam bănește și mă sîcîie îngrozitor. în loc să mă pot concentra în torul asupra scrisului, mereu să născocesc cum să mai găsesc cîteva mii de lei. Totuși am să stau și asta-seară măcar pînă la 1, iar manuscrisul îl iau la București.⁶⁵

Duminică, 11 iulie [1937]

Firește, nici nu m-am atins de manuscris în București, deși îl aveam la mine. Eram atît de amărît că aș fi fost incapabil să scriu un rînd.

Plecaser la București să văd dacă s-a făcut ceva la Fundațiile regale cu cartea despre care vorbisem cu Rosetti. Afacerea a început pe la sfîrșitul lui aprilie mi se pare. Am, propus eu lui Rosetti romanul polițist ce-l voi scoate după *Gorila* și pe care l-am botezat provizoriu *Ochiul lui Dumnezeu*. Cu condiția să-mi dea imediat 70 000 lei. Rosetti s-a arătat înecîntat, dar s-a plîns ca nu poate lucra, fiindcă regele se amestecă în toate. într-altele, regele aprobă un buget pe un an înainte și nu se mai poate achiziționa nimic în cursul anului fără aprobarea lui. [...]

lată-mă, om de 52 ani, în plină glorie literară, o personalitate care va avea totdeauna un loc în istoria culturii românești — și nu am asigurată nici măcar punea cea de toate zilele, pe cînd oricine, în altă meserie, la vîrsta aceasta, are cel puțin un minim de trai. De șapte luni trăiesc numai din aconturi și expediente. Pînă cînd va mai merge și asta Pentru momenr nici nu vedeam cui sa mă adresez măcar

⁶⁵ Cu data de 8 ini. 1937 se încheie o etapă din istoria romanului. Rezultatul ei constă în versiunea de 69 file, cuprinzînd capitolul I (*întorsătura*) și un fragment din următorul (*Vălmășagul*). Varianta a fost tipărită de noi în *Addenda*, voi. 9 de *Opere*, p. 659—720. *Mersul scrisului* (tipărit în același voi., p. 624—630) evidențiază că pentru elaborarea ei au fost cheltuite peste 50 de nopți, încadrate între 1 mart. și 8 iul. 1937. Notățiile lapidare care însoțesc aceste datări („bine”, „binișor”, „prost”, „infernă”, fără atenție, distrat”, „infect, leneș”, „bine și organizare”, „meditații noi”, „slab, pierdere de timp” etc.) completează cronologia jurnalului, bazat, de multe ori, pe însemnări disparete.

⁶⁶ În continuare despre încercăturile birocratice pricinuite în viața editurii. Discuții sterile cu Condiescu, „omul palatului”.

pentru 2—3 COO lei, să nu mă întorc aci cu mînn goală. Voiam să-i cer lui Ploeanu — plecat la Karlsbad. Ma gîndeam să-i cer indirect lui Ionescu — radio, din pricina căruia am pierdut mica siguranță materială ce-o aveam acolo. Nu l-am' găsit. Încolo nu mai vedeam nimic. De la Alcalay sau *Adevărul* nu m' puteam cere; îmi era rușine.

Așa a venit seara. Eram disperat. Nici nu puteam citi, necum să scriu. Într-un tîrziu m-am gîndit să-i cer lui Serafim de la teatru pînă ce va veni Ploeanu, sau eventual lui Negrea. Era penibil pentru mine. Dealtfel, în toată vremea aceasta, mai dureroasă era rușinea că să fiu silit 'ă cer cîteva mii de lei, la vîrstă și situația mea, de la niște oameni care-mi sînt subalterni în toate privințele. Seralim n-ă răspuns la telefon. În cele din urmă mi-am zis că voi veni ti FiiCți și voi mai lua de la evreul *Adevărului* 2 DDO lei.

N-am. putut adormi pînă la 3 noaptea, frămîntîndu-i mereu creierii. Am ațipit în sfîrșit cu speranța că voi găsi totuși la Serafim. La radio auzisem că Iamandi va pleca sîmbăta seara la Iași. Mi-a trecut prin minte să mă adresez lui, dar am refuzat, de rușine.

A doua zi, pe la 9, am cerut din nou pe Serafim. Nu răspundea. Atunci mi-a venit în cap că trebuie să fie în concediu. În disperare de cauză am hotărît să-i cer lui Măciucescu de la S.S.R. 2 500 lei și să încerc și la Iamandi⁹⁷ a Măciucescu ieșise. La S.S.R. mi era. nici la Dotație. Va veni pe la 10. Iamandi răspunse îndată și-mi dădu întrevedere la el acasă — II'/s. Cu Măciucescu am aranjat îndată. N-avea cu cine să-mi trimită. Mergînd la Iamandi, am trecut eu și am ridicat banii.

Iamandi a fost foarte drăguț. I-ao^{*} cerut 50 COO lei sub o formă care să nu fie umilitoare. Nu numai că i-a aprobat imediat, dar, ca să nu umblu pe la minister, mi-a dat chiar el banii. Mi-a vorbit despre Stelian Popescu, Manolescu. Vaida, național-țărăniști etc.

Am avut impresia că în acel sfert de ora cît am stat la Iamandi s-a spart un ghinion pentru mine și că de-aci încolo iarăși o să-mi meargă toate în plin. Atît de mult cred asta încît chiar vreau să rețiu un loz de loterie ce mi s-a trimis; cred că am să cîștig.

Mai mult: cred că și ghinionul cu scrisul s-a sfîrșit și că pînă în trei luni voi scăpa de *Gorila*.

⁹⁸a Victor Iamandi, ziarist și om' politic (ministru în guvernul condus de Gh. Tătăreanu); ucis, în 1940, de legionari.

[Iul. 1937]

— Cu com^naptele astea [gospodărești] însă n-am mai respectat legămintul cu scrisul. I., fi_{re} seară pînă după miezul nopții e Fanny cu viața casei, iar la 4y₂ dimineața începe viața, așa că nu-mi rămîne timp senos de lucru.« Apoi aici prea mă distrează toate începînd cu radio_{st} jurnale și sfîrșind cu diversele preocupări de gospodărie. Din imitativa Fanny am hotărît să mă instalez la Bascov, unde toată casa și moșia e liberă și goală. Cred că chiar de luni voi începe. Dacă nici în sihăstria aceea tăcută și singuratică nu voi progresa cu *Goriu*, atunci nu-mi rămîne decît să pun lira-n cui. Să sperăm că vom merge vertiginos.

Miercuri, 5 august [1937], Bascov

De la ÎS iulie m-am mutat la moșia lui Ionel, unde arai deplină liniște și singurătate pentru scris. Fanny a rămas să vadă de gospodărie și de toate.⁹⁶

Merge, dar foarte încet. Transcriu pentru definitiv. Ei bine, pînă azi exclusiv abia am 18 pagini făcute. Mă muncesc enorm cu amănunte. Dealtfel e expoziția, cînd fiecare cuvînt are repercusiuni.

De astă-seară, fiindcă scriu ziua, vreau să notez mersul lucrului în amănunte zilnice. Dacă mă voi ține.⁹⁹

Sîmbătă, 18 septembrie [1937] — Valea Mar^{*}

Azi mi-am reluat reședința aici, după o lipsă de două luni care a fost atît de rodnică încît sper să pot continua aici la fel de bine ["«I⁹⁸»

⁹⁷ După *Mersul scrisului* (op. cit.), începutul transcrierii datează din 18 iul., fără spor.

⁹⁸ La Valea Mare, în apropiere.

⁹⁹ Angajamentul va fi respectat în jurnalul special întocmit pentru urmarea scrisului [a *Gorila*; acolo se menționează, potrivit obiceiului întîlnit și la alte romane, localitatea, ziua, luna, anul, ora așezării la masa de sens, ora terminării lucrului, numărul paginii și rîndului din manuscris la care a ajuns, uneori impresii asupra fragmentelor elaborate („prost, apăsător”; „greu început”; „slab”; „inspirat”; „greoi, fără por”; „infernă”; „greoi, fără inspirație”; „bine spornic”; „prost, somn, lipsa inspirație”; „nici un elan”; „mai inspirat totuși”; „bine”; „slăbuț”; „prost și tîrziu”; „foarte prost, refăcut”; „slab”; „reluat întreg capitolul”; „prost, len”; „infecție de len”; „Uf, am scăpat de pag. blestemată”; „mai bine” etc.) — menționate de la 11 aug. 1937 la 10 ian. 1938, cînd încep să i se trimită corecturi (la această dată cartea încă nu fusese scrisă în întregime). Vezi *Mersul scrisului*, în *Opere*, voi. 9, p. 626—630.

¹⁰⁰ Urmează amănunte gospodărești.

Iar să însemnez decursul unei așa-zise crize politice în care sînt interesat puțin, fiindcă mi se oferă anunțe participări. Se pare ca mai demult cercurile politice se agită. Se împlinesc patru ani de cînd Duca¹⁰¹ a fost chemat la putere și prin urmare trebuie să se facă o schimbare. Evident, s-n putea să se schimbe numat parlamentul, dar cum la noi e emanația guvernului și nu invers, cum ar cere un regim parlamentar, neschimbarea guvernului ar fi continuarea regimului partidului liberal.

De vreo săptămîna, regele primește pe șefii de partide care se agită îngrozitor. Pentru rege, situația e delicată destul. El n încurajat fără-mișarea partidelor și sporirea poftelor. În loc să avem donS partiție tu echipe ministeriale puternice,¹⁰² avem zece partiduțe, expresia paraponiseli și ambițiilor nemăsurate a unor politicieni mediocri care, în calitate de șefi de partide, au dreptul să aspire la conducerea totaiă a țării. Sînt partide d-asiea foarte pretențioase care ar fi incapabile să înjghebe o listă ministerială de nume măcar pasabile. De aceea mai ales, partidele acestea se maimuțăresc a se numi totalitare spre a justifica inexistența unor individualități și a îndreptăți pe șef să-ți considere drept slugi colaboratorii... Ca să poată guverna el, regele a stimulat pe toți dușmanii partidelor mari, fie din partidele însăși, fie din arară. Probabil că le-a făcut și oarecare promisiuni vagi. Acuma e ceasul răfuieiilor. Și bietul rege nu poate plăti. Acuma știe că trebuiesc partide mari și că poate guverna și cu ele. De aceea e criză. Altfel, normal, lucrurile ar fi simple de tot... Ar chema partidul de opoziție cel mai puternic, cerînd eventuale colaborări. Cum a făcut cu liberalii, care cu numai doi-irei ani înainte îl insultau pe stradă și prin publicitate, făcîndu-1 aventurier ele.

¹⁰¹ I. G. Duca, președintele Partidului național-liberal (după moartea lui Vimița Brătianu); cu patru ani în urma (29 dec. 1933) fusese asasinat de membri ai organizației fasciste Garda de fier (dizolvată de el, în calitate de prim-ministru, la 29 mai 1933).

¹⁰² Opinia definește perimetrul percepției politice a autorului la acea dată, exprimînd îngrijorarea lui în fața pulverizării partidelor politice, pulverizare manipulată de rege pentru a-și netezi calea spre dictatură. Dacă jurnalul nu ne mărturisește cum ar fi trebuit să arate aceste „două partide” ipotetice, fragmentul ce urmează este edificator pentru repulsia scriitorului față de grupările de dreapta care candidau în alegeri (aminteam ca printre acestea se numără și partidul „Totul pentru țară”, firmă sub care se prezentau în alegeri legionarii).

Azi însă lucrurile par complicate. „Dreapta”, adică Goga, amenința cu revoluția [răzmerița] dacă ar veni național-țărăniștii.¹⁰³ Aceștia, în caz că n-ar fi aduși la putere, amenință cu Maniu. Mai încolo, Vaida ar fi complect distrus politicește nevenind, fiindcă singurul rost al acțiunii lui a fost să încurce pe național-țărăniști. Etc.

Au fost zilele acestea diverse consultări. Ieri s-au terminat prm Averescu, președinții Corpurilor Legiuitoare, Tătărăscu. La 6 d.a. sa prezintat din nou Mihalache. Imediat s-a răspîndit zvonul că a fost însărcinat sa formeze guvernul. *Timpul* a dat vestea aceasta într-o ediție speciala. O făcea verosimilă și sosirea cu avionul de la Paris a lui Guști, viitorul ministru de externe național-țărănesc și persoana grăia la palat. La T[eatrul] N[ațional], unde aveam comitet de lectura, au fost dureri înăbușite. Prodan m-a luat de cîteva ori deoparte să mă întrebe diverse lucruri. Petrovici, dezinteresat, protesta că dintr-o generație întreaga de oameni nu pot servi țara decît cei înfeodați lui Tătărăscu sau lui Maniu... Pe urma sa aflat că nu e adevărat încă. Și combinațiile au continuat. (Nu la teatru, de unde plecarăm cu credința că s-a sfîrșit — vine Mihalache.)

Dar astea sînt lucrurile de-afară, oarecum oglinda presei. Eu am mai puține știri directe și nici acelea mai precise. Fiindcă în fond nu știe nimeni nimic sigur.

Cînd am fost aici săptămîna trecută, m-a căutat la telefon Mihai Popovici¹⁰⁴, cu care am mai avut și acum doi ani convorbiri în cursul cărora mi-a propus să fiu deputat sau senator în caz că „venim”. Ne-a poftit pentru marțea trecută la un ceai. Era o adunare a fruntașilor ardeleni pentru informație. Fanny sa dus direct la d-na Popovici cu ctre a star tot timpul, de la 5—8.

Am fost prienr, evident, cu mare efuziune de toți, ca scriitorul cel mai mare al Ardealului și al țării. Mihai Popovici, după cîteva clipe, m-a luat sus, în cabinetul lui, sa vorbim separat. Mi-a mulțumit de felicitările de ziua lui, ieri. M-a rugat să transmit și lui Șeicarul mulțumiri ca și-a adus aminte, măcar acuma de el. Au fost prieteni, pe urmă Șeicarul sa schimbat etc.

¹⁰³ Cu puțin timp în uwnă (14 iul. 1935) fusese creată organizația fascistă Partidul național-creștin, prin fuziunea Ligii apărării național-creștine (L.A.N.C.), de sub conducerea lui A. C. Cuza, cu Partidul național agrar, condus de O. Goga. Vechea „dreaptă”, învesmîntată în haine noi după instaurarea hitlerismului în Germania, va continua să aibă o atitudine de ostilitate față de multe personalități ale culturii naționale, între care și L.R. însemnările din paginile care urmează sînt concludente în acest sens. Aversiunea este reciprocă.

¹⁰⁴ Fruntaș național-țărănist.

Comedia sa sfinșit, încît însemnările despre ea ar fi inutile. Privind în urmă acuma se vede clar c-a fost un simplu joc pentru ochii lumii, că lucrurile erau de mult și complect aranjate. Cît trebuie să se fi amuzat regele cu Tătăreșcu în cursul așa-zisei crize !

Să notez că Minai Popovici mi-a oferit un loc în Parlament, unde voi dori eu, rămînînd ca pe urmă să spun ce mai doresc. A fost cu ceilalți vorbă lungă cu speranțe multe. Nu voiam deloc unii să puie în față eventualitatea cea rea. Cei mai mulți erau totuși sceptici. După ce au plecat toți, Popovici m-a mai reținut să-mi spuie diverse episoade din framîntările opoziționiste.

Zilele următoare, miercuri, joi, vineri, Sfa menținut mereu părearea publica: vine Mihalache.' Vineri a venit la mine Pavel Pavel la Corso să mă întrebe insistent ce vreau, ca să mă susțină toți ardenii, care nu vor admite să se dea un subsecretariat lui Eftimiu (cum se zvonea de el însuși) înaintea mea; așa că trebuie să mă pronunț fiindcă e sigură acuma venirea lui Mihalache. Evident, m-am derobat — îmi ajunge un mandat; pentru rest vazînd și făcînd.

Sîmbăta am fost la țară. Regele urma să primească iar pe Mihalache. Seara am aflat de la Ionel că a fost însărcinat Mihalache să formeze guvernul cu colaborarea lui Vaida. Eu știam, de la Popovici, că Mihalache mai discutase cu regele imposibilitatea morală de-a lucra cu Vaida și că regele înțelesese și aprobase... Cînd am sosit aci am aflat că colaborarea cu Vaida era o condiție sine qua non, că Mihalache voise să refuze pe loc și numai din deferență a primit totuși mandatul, ca însă nu va merge la Vaida, ci se sfătuiește cu membrii biroului și mîine va depune însărcinarea. Așa s-a și întîmplat. Pe urmă se spunea ca regele l-a îmbrățișat și i-a promis că vor mfi lucra împreună, iar Mihalache ar fi răspuns : „Numai pînă joi, sire.” „De ce ?” s-a mirat regele. „Fiindcă joi devine Maniu șeful partidului.” Mai plauzibil pare alt răspuns: „Da, sire, dar nu în calitatea de azi.” Dealtfel, Tătăreșcu nici nu-și dăduse demisia — ca să nu se producă un gol de autoritate. Imediat apoi a venit Tătăreșcu, și-a dat demisia și a fost însărcinat să formeze un guvern cu baze largite. Tătăreșcu intra și ieșea la palat tot timpul crizei și după fiecare audiență a șefilor de partide, ca și cînd ar fi fost consultat asupra tuturor celor ce spuneau regelui ceilalți. Asta a fost duminică. Luni, Tătăreșcu a oferit colaborarea lui Gh. Brătianu și Iunian. Ambii au refuzat pînă marți la amiază. Atunci a făcut apel la... partidul lorga! Și cartel oferit lui Vaida ! Cu iorghistii a mers pe loc. Vaida, marele Vaida, a șovăit pare-se să intre complect în serviciul liberalilor pe care i-a combătut o viață întreagă. Miercuri au

mai fost zbuciumări sau poate numai tîrguieli conduse de scîrnavul Tilea. Pînă seara, totul s-a consumat. Vaida a fost cumpărat cu 50 locuri în parlament. Și seara, Guta a depus jurămîntul cu noul guvern care, tot cel vechi plus doi așa-zîși specialiști.

S-ar părea că toată comedia s-a făcut pentru satisfacția lui Vaida. Regele își dă seama că l-a compromis, încurajîndu-l să-și părăsească la bătrînețe prietenii de toată viața și caută să-i dea cel puțin iluzia puterii și grației regale. Se zice că, dacă Mihalache ar fi mers la Vaida, i s-ar fi primit orice ofertă — urmînd firește ca pe urmă să-i saboteze toată guvernarea. Așa a trebuit și Tătăreșcu să-l ia la remorcă, numai ca să nu rămîie cu totul de căruță. Și totuși, rolul lui s-a isprăvit și încă așa de urît ! „Țopîrlanul” a fost gendeman, iar boierul Vaida a primit un blid de linte...

AdMTJja, la național-țărăniști pare a stapîni o liniște complectă. A fost o unanimitate impresionantă în respingerea oricăror colaborări cu Vaida. Nici o defecțiune. Să vedem ce-ar zice alegerile. Poare să vie Maniu șef. La o situație schimbată e nevoie de om nou. Și trebuie o activitate vie. Dinamism, ce Dumnezeu!...

Intre timp mă zbat în necazuri bănești. Chiria și altele. Si veniturile amîinate de tot. Am scris lui Condiescu pentru un avans de la revistă. Astă-seară mi-a telefonat că pînă duminică face [roșt] de unde o fi.

Luni, 6 decemvre 1937

Azi vreau să reiau *Gorila*, să termin. De peste o lună stau pe loc. Efectul politicii și al necazurilor. Și totuși n-ar fi fost rău dacă aveam gata cartea de Crăciun. Librarii spun [că s-ar fi] epuizat o ediție în sărbători. Acuma e prea tîrziu.

Luni, 13 decemvre 1937

Nici pîna azi n-amj reînceput scrisul efectiv. De fapt mă zbucium cu nevoile și procesele izvorîte din nevoi. Mi-e imposibil să mă concentrez pentru ficțiuni cînd creditorii bat mereu la așa.

Mai este evident și situația extrem de încordată în politica țării care atrage atenția în alte direcții. Cu revenirea lui Maniu în activitate s-a dat un dinamism' poate excesiv vieții politice, mai ales că se amestecă în polemici și persoana regelui sub forma camarilei. Nu știu ce va ieși din toate astea. Prea mult bine nu, în nici un caz.

foi, 30 decembrie [1937 — Valea Mare]

Venit să stau pîna la 14 ianuarie, să termin cu *Gorila*. Ninsoare.! mare de ieri ; la București cu viscol și ger ; aici cald și zăpadă multă.

Am plecat cu simplonul cu 1/4 ora întârziere din București. La Pitești mă aștepta sania. *Am*, luat farmacie și băcănie. Puțin la Ionel pentru [a discuta] politica guvernului Goga și Armandica.¹⁰⁵

Vineri, 31 decembrie [1937]

A mai nins încă avem o zăpadă de 1/2 metru. M-am culcat la S și m-am sculat la 2 d.a. încerc să mă doftoricesc de răgușeala neieșind deloc din casă și luând fel de fel de combinații.

E seara de revelion. Adineaori am ascultat discursul dictatorului nostru proaspăt la radio. Afară de câteva măsuri deoiiagogice, mai ales conținutul evreilor, nimic *Atch* vorbe. Dictator de carton ar părea, dar toți dictatorii par de carton la început. Cine știe dacă Goga, așa cum e, nu va deveni dictatorul pur și simplu.

În definitiv oricine a pus mîna pe frînele țării, se poate menține cu forța [-]¹⁰⁶

Deocamdată însă să isprăvesc cu *Gorila*. Sper că va merge scrisul oricît mă distrează afacerile politice care totuși nu mă interesează decît ca spectator.

Revelionul să mă găsească în muncă rodnică.

Sîmbătă, 1 ianuarie [1938]

Ger, zăpadă, frumos. [...] ¹⁰⁷

Mă distrează enorm radio. Pierd vremea cu el. Trebuie să reduc considerabil, altfel nu termin. Nu merge apa la baie; o fi făcut ceva instalatorul. Și acum în pat. Poate mîine să dreagă.

Guvernul Goga se războiește grav, deocamdată cu jidovii. Ei laudă italienii și nemții.

Duminică, 2 ianuarie [1938]

Ger, bine. [...] ¹⁰⁸ Mă omoară însă guturaiul de care nu pot scăpa. Am citit că există guturai cronic, ceea ce este un catar al mucozităților nazale. Încerc să-l combat cu băile.

În schimb, scriu prost fiindcă mă plictisește boala aceasta ascunsă, agasantă.

¹⁰⁹ La Valea Mare mai fusese, cu câteva zile în urmă (21—23 dec), revenind apoi la București. Vechea răgușeală îl șicanează peste măsură.

¹¹⁰ Guvernul Goga-Cuza va ființa doar o scurtă perioadă de tranziție (44 de zile) spre dictatura carlistă.

i(W_i08 Detalii d_{expres} boală și tratament.

Joi, 10 februarie [1938]

Să notez că de luni m-a lăsat răgușeala care mă ținuse de la (21 dec.) Crăciun. [...] ¹⁰⁹ Guvernul Goga a căzut după o lună abia de la instalare pretentioasă, Mîine plec la București.

Sîmbătă, 12 februarie [1938] — Valea Mare

Am sosit la 6 seara la Buc. Nimic deosebit... Azi-noapte a țiriit, iar dimineața a nins ușor, dar zăpada s-a topit repede.

Tot mai sînt în luptă cu *Gorila*. De pe la 15 octombrie mă țin în loc evenimentele politice care mă interesează prea mult. [...] ¹¹⁰

Vineri, 1 aprilie 1938

Sînt totuși spre sfîrșitul *Gorilei*. Doamne, mult m-a chinuit. Voi fi fericit dacă voi fi terminat pînă la Paști, să-mi rămînă numai niscaiva corecturi.

Vineri, 13 mai [1938]

Numai acutria am venit aici. Lucrez corecturi și sfîrșit *Gorila*.¹¹¹

Miercuri, 18 mai 1938

La ajun de 10 mai a murit Goga la Ciucea după o boală de câteva zile. Congestie cerebrală și pulmonară. A avut funeralii naționale frumoase, impresionante. Mă delegase și S.S.R. și S.A.D.R. să vorbesc în numele lor. N-au fost discursuri și am scăpat. Nu mă trăgea inima.

Mî-a fost un dușman înverșunat. M-a combătut pe unde a putut.

Lucrez cu disperare la corecturile *Gorilei*. Sper să fie gata, pe piață, de ziua cărții, 8 iunie. Stau toată ziua și noaptea.

Ieri, pe la 6 d.a., un telefon de la Petrovici; mă anunță că adineaori secția literară a Academiei m-a votat în unanimitate membru activ. I-amîț mulțumit cu emoție, mai ales convins că de la el a pornit propunerea. [...] ¹¹²

¹¹⁰ M Y e m '

¹¹⁰ Sînt amintite „căderea Tătarăseu în alegeri”; „aventura guvernului Goga de 44 zile”; „guvernul cu patriarhul în frunte și cu 7 foști prim-miniștri ca sfetnici fără portofoliu”; regimul tipăriturilor („ziarele nu mai au voie să scrie nimic despre politica”) etc. Mai tîrziu, desființarea prin decret regal a tuturor partidelor politice și instituirea Consiliului de Coroană îl vor debusola și mai mult*

¹¹¹ Puține notații în jurnal date între apr. și mai. Cele câteva existente consemnează, din nou, starea precară a sănătății.

¹¹² Urmează amănunte din culisele Academiei. Bucuria va fi de scurtă durată: mașinațiunile din umbră ale dușmanilor vor reactiva

Duminică, 22 mai (1938)

Bucuria pură cu Academia n-a ținut prea mult. [...]''' Se repetă povestea, la intervale, cu încercarea de asasinat moral. Brătescu crede că tăietura a fost trimisă de vreun candidat înlăturat, pomenind pe Eftimiu sau chiar Bassarabescu. Eftimiu e capabil. A mai făcut-o și la Paris, cu Legiunea de onoare. Eu cred mai curînd că e tot de la Karnabat, care astfel îți răzbună nevasta. În orice caz, ar fi oribil să cad acum pe asemenea considerente... Am pierdut noaptea fără să pot Sucra, deși corecturile *Gorilei* ma îndemnau stăruitor.

Vineri dimineața m-am dus la *Adevărul* să caut documentele. Am găsit notița din *Îndreptarea* și am copiat-o împreună cu răspunsul meu. Mi-am notat numerele din *Rampa* cu adunarea generală S.S.R. din 1930 și cu manifestul — protest a vreo sută de scriitori etc. De asemenea, numărul din *Adevărul* cu răspunsul explicativ definitiv. [...]'''

Luni, 23 mai [1938?]

Am trimis lui Sadoveanu cele patru exemplare de explicații-răspuns, la Academie. Iartr telefonat acasă să-l vestesc, adăogînd că în articolul trimis se găsesc toate explicațiile crimei pe care apoi se întemeiază toate legende și crimele viitoare, încît cine vrea poate să fie lămurit, iar cine nu... „Evident, zice el. Pe răuvoitori nu-i poți dezarma. În orice caz, sperăm să facem ceva. Ca unii ziceau să ne oprim etc. Eu cred că secția literară trebuie să dea lupta în plen, iar plenul va face cum crede. Pe urmă vom discuta noi în presă la nevoie...” Cam așa ceva a spus. Nu părea deloc sigur, deși Sadoveanu e totdeauna rezervat, niciodată expansiv. Îmi lasă impresia de mari dificultăți și de o nehotărîre mare în sînul chiar al secției literare. Baremi perspectiva discuției în presă e dezastruoasă... în sfîrșit, vom mai vedea mîine, la comisia premiilor naționale, unde vom întîlni și pe lorga. (A! Sadoveanu a mai spus că în plen poate să mă atace lorga.)

întreaga campanie de denigrare a lui L.R. condusă de Crainic. Timp de un an, scriitorul va fi prizonierul gîndurilor negre pricinuite de amînarea și respingerea candidaturii sale în cadrul Academiei. (Evenimentul se va produce, cum s-a mai relatat, la 26 mai 1939, după numeroase greutăți întîmpinate.)

''' Referiri la anonimele trimise conducerii Academiei, la tăieturile din ziar trimise în același scop (fragmentul din articolul publicat în ziarul *Îndreptarea*; vezi *supra*).

Urmează noi amănunte în legătură cu acțiunile întreprinse de el pentru dezvinovățire (discuții cu Țițeica, Bratescu-Voinești, M. Sadoveanu, I. Petrovici, D. Caracostea; pregătirea unui memoriu în opt exemplare etc.)

N-am ieșit deloc, am primit doi scriitori tineri, Const. Salcia și George Constant, pentru recomandării. Pe scară, d-na Stamatiad, pentru premiu.

La 9 seara a venit avocat Ionescu să ană ia la Șeicaru. Pe drum îmi spune că Șeicaru a spart gheața la radio, introducînd în comitetul programelor pe Tiberiu Brediceanu. Crede că îi va fi mai ușor să facă loc pentru mine și Cazaban după acest precedent. Șeicaru îmi cere votul pentru Tutoveanu. E certat rău cu lorga, care îl sapă pretutundeni fiindcă regele a spus într-un consiliu că iubește pe Șeicaru. lorga și Miron Cristea J-au înlăturat de unde se poate, încît sub noul regim are mai multe greutăți ca înainte. Mi-a arătat noua rotativă colosală și mia spus planuri diverse. Vrea să ne mai vedem... Zice că e mai sigură alegerea mea la Academie decît a lui Crainic fiindcă Academia e dominată de ardeleni.

Acuma scriind, aud cîntecul cucuvei peste apa. înainte de vestea buna cu Academia a cîntat insistent. Te pomenești că-mi vestește iar bine !

Sîmbătă, 11 iunie [1938]

Ieri am primit primele exemplare din *Gorila*.

Marți, 14 iunie 1938

Am început să scriu romanul *Gorila* acum cinci ani. Cartea are un subiect ingrat. Gorila nu este un personaj propriu-zis, ci simbolizează pacostea care a fost pentru țara noastră *politică*.

E adevărat că evenimentele m-au ajuns din uimi într-arita, incit s-ar putea spune — de cei care nu știu de cîtă vreme lucrez la această carte — că e vorba de un roman de actualitate, de un roman cu „cheie”...

Cum nu am încetat de a crede, cu hotărîre, în autonomia actului de creație, problema nu m-a preocupat decît din punct de vedere literar, la fel cum cred că va fi judecat și romanul.

Opera literară nu poate fi pamflet. Dt aceea, politica ce s-a făcut la noi pînă mai ieri, nu e decît un „material” în *Gorila*.

Din amalgamul realităților — neinteresîndu-mă nicidecum ordinea și legile lor -- am ales semnificațiile, căutînd să le ridic la treapta ficțiunii literare, adică unei realități independente.

Nu am urmărit și nu ara descris fapte întîmplaie ci, pentru înfățișarea esenței lor, mi-am „bătut” (cum se spune țărănește) singur firele necesare țesăturii epice. Asta, firește, Cu destule dificultăți interioare și exterioare.

Am' aruncat sute de pagini, din cele ce puteau fi înțelese ca niște raportări la viața de la noi.

Cu atât mai mult cu cât concretizarea „Gorilei” (respectiv *Politica*) o redau îndeosebi doua manifestări: naționalismul cu pumnii în piept și falsa democrație.¹¹⁵

Romanul romanului — așa cum se constituie din lectura jurnalului — dispune și de un „epilog”, desprins și el din însemnările aceluiași scriitor după apariția cărții. Ele datează din anii dictaturii regale și întunecatelor zile care aveau să li se alăture sub patronajul „statului natuinal-legionar”. Spicuim din însemnările lui Liviu Rebreanu :

„Regimul sub care trăim de un an, deși a dat și rezultate bune, distruge moralmente și puținul ce există în țara asta blagoslovită. Nu s-a văzut nicăiri și de când e lumea atîta lașitate, lingușire, „Krieche-rei”, lipsă de caracter. E o emulație fără seamăn în lipsa de demnitate. Exemplul cel mai rușinos l-a dat însăși Garda de fier cu toți șefii legionari care voiau să regenereze România, care umblau să puie la zid pe vechii politicieni” (9 ian. 1939).

„Prin politica de zece ani regele a reușit să dezorganizeze complet aparatul de stat, să devalorizeze toate personalitățile conducătoare, fără să creeze sau să selecteze altele în loc, încît azi ajung la conducere oameni complet necunoscuți, fără rădăcini în conștiința publică și fără calități de conducere. Ce să mai spun de oamenii de casă, de valeții puși în fruntea treburilor publice care se dovedesc imediat idioți, izbutind să dărîm* încrederea în autoritate și ierarhie. Regele a distrus orice veleitate de caracter, înconjurîndu-se numai cu slugi. Se confundă disciplina cu slugărnicia. Cu cît cineva e mai puțin demn și mai lipsit de șira spinării, cu atât are mai multe șanse de-a fi agreat de rege. În asemenea condiții regele nu mai are sfinți, ci numai slugi care caută să-i ghicească gîndurile ca nu cumva să spună altceva decît ceea ce gîndește stăpînul.” (11 iul. 1940).

„De-acum trei zile regele Carol II a dispărut din circulație. Silit să abdice, a părăsit cu Lupeasca lui, lăsînd în urmă România mutilată cu o treime din teritoriu și populație, într-o cruntă dezmembrare sufle-

* Fragment din mărturisirile publicate (Înainte ca romanul să fie difuzat) în *România*, I, nr. 13, 14 iun. 1938, p. 2. Pentru detalii vezi *Opere*, voi. 9, *Confluente*, p. 573—582, passim.

tească. Om foarte capabil, cu scăpărări de geniu, s-a prăbușit din pricina unei năîngii oarbe și nebunești care l-a împiedicat mereu să asculte sfaturi sau măcar părerile altora decît ale lingușitorilor abjecți. Prea încrezător în puterea sa de înțelegere și cunoaștere a poporului românesc și mai ales a politicianilor români, disprețuind pe toți de la o înălțime astronomică, s-a înconjurat numai de lichele care i-au bătut în struna și a vrut să construiască pe minciună, lașitate și ticăloșie. Cu puține excepții, oamenii conducători s-au dovedit de o lașitate și slugărnicie fara pereche, începînd cu Vaida și mai cu seamă Tătăărăscu, sfîrșind cu javrele mărunte, profitoare pînă la scandal. Venal fără margini a făcut din tronul românesc o tarabă de afaceri murdare pe spinarea statului... Era fatal să ajungă la o prăbușire totală. Ciopîrtirea Ardealului prin arbitrajul germano-italian a pus virf la toate. Indignarea și furia poporului, înăbușite atîta vreme prin asasinate, au izbucnit viforos și l-au aruncat în cîteva zile de pe pedestal” (9 sept. 1940).

„Mă cuprinde uneori un fel de silă de viață. În ultimul timp parcă tot mai des. O indiferență și o oboseală fără motive aparente. În realitate îmi dau seama că e un dezgust de toate cele ce se petrec, o imposibilitate de acomodare și de urmărire a vertiginoselor transformări. Poate nici o generație n-a trecut prin mai multe și mai radicale evenimente exterioare și interioare. De azi pe mîine se răstoarnă toate : valori, oameni, instituții... Ajungi să nu mai poți crede în nimfe. Ce-a fost mare ieri, azi e zero ; ce-ai iubit ieri, u;buie să urăști azi; ce-ai respectat ieri, se cere să huițuești azi. În toate domeniile — spirituale și materiale. România mică, război balcanic, război mondial, războiul unirii, ocupația germană. România mare, socialism, umanitarism, Liga Națiunilor, regență, carlism, legionarism, asasinate medievale, pierderea [...] Ardealul de nord, România mijlocie, prăbușirea carlismului, totalitarism legionar... Toate astea în mai puțin de treizeci de ani. Și fiecare din asiea vrînd să transforme și fizionomia morală a omului, să impună alte valori, să dărîme tot ce a fost... Se clatină și se zdruncină încrederea în însuși rostul omului pe lume. Dacă nu poți avea nici un ideal, de ce să mai trăiești ? Ce valoare mai are viața în astfel de lume ?” (8 oct. 1940)¹¹⁶.

¹¹⁶ Reamintim că însemnările sînt așternute în jurnal puțin timp după ce, printr-un decret regal (14 sept. 1940), România este proclamată „stat național-legionar” ; Ion Antonescu își arogă titlul de „conducător”, iar Horia Suna, șeful mișcării legionare, devine vicepreședintele Consiliului de Miniștri.

„Nu pot scrie nimic. Nici măcar o însemnare. Mă îrut parcă inutil într-o lume smulsă din făgașurile ei. Am trăit prea mult — asta mi-e impresia deseori. Un om nu poate trai atâtea transformări esențiale cîte a îndurat generația mea. Ajungi să nu mai știi pe ce lume ești. Sînt momente cînd confunzi ceea ce ai visat sau ai închipuit în trecut cu ce ai trăit aveau. E o viață aproape neverosimilă, firește dacă vrei s-o înțelegi și s-o adîncești, nu să te mulțumești a o trăi animalic, lăsînd-o să treacă peste tine fără să-i înregistrezi decît zbuciumările stomacale” (14 oct. 1940).

„De ierî și Grecia a căzut în viitoarea războiului. Italia o atacă. N-ar fi nimic. Lumea s-a obișnuit ca giganții să atace pe cei mici cînd le vine pofta. Ceea ce e mai oribil e ca agresorul vrea să dovedească lumii vina și crima victimei. Nu e destul că te omoară, mat vrea să te șt dezonoreze. A, ți-e scîrbă !” (29 oct. 1940).

„Sînt niște vremuri așa de tulburi și de pline de întîmplări că par aproape neverosimile. Cînd citești în cronici vechi despre vărsări de sînge fără număr, crezi că sînt timpuri care nu se mai pot întoarce. Ceea ce se petrece însă la noi e mai îngrozitor decît toate povestirile istorice.

Joi dimineața Cornelia Moldovanu îmi spunea că ar fi fost ucisî lorga și Madgearu. Mihaileanu confirmă. Pîna la Socec alți cîțiva repetă știrea. Spre seară aflai amanunție : lorga a fost ridicat de la Sinaia, sub pretext că are să dea o declarație în procesul reabilitării lui Codreanu, miercuri la 5/6 seara, de un grup de șase legionari care s-ar fi legitimat, iar joi dim. pe la 4/5 cadavrul său, lovit de trei gloanțe în cap și alte cîteva în trup, a fost găsit aruncat pe șosea lîngă satul Streșnic (Prahova), de către administratorul moșiei Radovici care a anunțat jandarmii. Madgearu a fost luat de la masă, tot miercuri la prînz, și a doua zi a fost găsit ucis în pădurea Snagov.

Vești despre alte ucideri începură să circule: dr. Lupu, Vidrighin, chiar Mihalache... însuși Maniu ar fi amenințat și e păzit de prietenii săi înarmați. La Jilava ar fi fost ucis și Cezar Petrescu etc.

Joi seara Motru confirmă moartea lui lorga și înmormîntarea lui a doua zi, fără coroane sau discursuri, și participînd numai familia.

Vineri dimineața ma anunță de la Academie că ședința va fi la ora trei, iar la patru, Academia va participa totuși la înmormîntarea lui lorga. În oraș Ilie Lazăr îmi spune amănunte, iar Pitulescu ca lorga ar fi fost maltratată înainte de a fi fost ucis, că i s-a smuls barba și că ucigașii i-ar fi umplut gura cu excremente. Ion Barbu e consternat,

nu înțelege, dar încearcă să motiveze, dacă nu să justifice, prin jertfele făcute de legionari.

Ședința de vineri a Academiei a fost lugubră. Au venit membri obișnuiți, afară de Crainic care probabil n-a vrut să se compromită. Motru a vorbit cumpnte. Toată lumea e îngrozită și revoltată și mai ales înfricoșată. Fostii politicieni se așteaptă la toate relele.

Ne ducem la înmormîntare abia vreo zece academicieni, deși sînt automobile suficiente: Motru, Peirovici, Antipa, Nistor, Nae Popescu, Banescu, Caracostea, Capidan, Rosetti, Carpen... Lume foarte multă și buna; intelectuali de toate neamurile. Flori multe, mai ales modeste. Slujba simplă în capela de la Belu, apoi ducerea la groapă. Solemnitatea impresionantă în modestia ei și mai ales gîndindu-te ce-ar fi fost în alte împrejurări înmormîntarea lui lorga” (1 dec. 1940).¹¹⁷

„E neîndoielnic că azi legionarii sînt ca uti corp străin în mijlocul neamului, ca un fel de ocupanți fanarioți care nu urmăresc decît îmbogățirea prin orice mijloace, oncît de reprobabile. De aceea lumea are adevărată groază de legionari și numai de frică tace, întocmai ca pe vremea Calinescu. Dealtfel ei înșiși par a urmări să se impună prin teroare, încît nimeni nu i-ar mai regreta azi dacă s-ar întîmpla să fie înlăturați” (22 ian. 1941).

„Regimul legionar s-a prăbușit în abia patru luni de guvernare fără a lăsa regrete, întocmai ca regimul Caro! II. Calculăm greșit psihologic azi-noapte socotind anevoioasă victoria lui Antonescu. N-am ținut seama de faptul că lupta o dădeau după o guvernare îngrozitor de rea în cursul căreia au lovit absolut toate categoriile de cetățeni, de la simpli muncitori, comercianți, meseriași, negustori, funcționari, profesori și toate felurile de intelectuali. Au abuzat, au nedreptățit, au înjosit, au umilit și mai ales au fost fără milă și generozitate. De un egoism fără pereche și de o lipsă de scrupule nemaipomenită, au ajuns să apară ca o bandă dușmană pusă să jefuiască și să stoarcă țara în folosul lor propriu. Toate actele lor au fost demagogie ieftină. Sub pretextul românizării și al ajutorării celor săraci au săvîrșit murdării fără număr [...] S-a arătat treptat că sînt mai răi decît toți care i-au precedat. Barem după omorîrea celor închiși la Jilava în condiții ori-

¹¹⁷ Cu puține zile în urma (27 nov. 1940), L.R. consemnează în jurnal și „altă oribilă crimă” (asasinarea a 64 deținuți în închisoarea Jilava). Concluzia pe care o va trage dezvăluie, fără drept de apel, revolta, protestul său, în fața lanțului de crime: „Asasinatele săvîrșite de ^puterea constituită sînt cele mai abominabile, tocmai fiindcă sînt lără riscuri pentru ucigași. Sau cel puțin fără riscuri momentane.”

bile și mai ales a lui Iorga și Madgearu, nici un român nu mai putea crede într-înșii.

Toate astea fac ca azi toată lumea să fie mulțumită ca s-au prăbușit și nimeni să nu fie îndurerat că sînt împușcați. N-am auzit un om care să zică : săracii ! În asemenea condiții nici nu mai poate fi vorba de o revenire a regimului legionar.

Și totuși... La prăbușirea regimului Carol II părea că nu poate urma ceva mai rău. Doamne, ferește măcar acum! A. suferit destul neamul acesta și a plătit toate păcatele. Ar trebui să vie și zile mai senine" (23 ian. 1941).

Cu aceste „zile senine” Rebreanu ar fi dorit să-și încheie romanul *Gorila*, proiectat, cîndva, cu un capitol suplimentar: *Zorile*³. Atît părțile angajate în conflictul cărții, dar mai ales atmosfera tulbură în care este terminată și tipărită opera (dictatura regală) întunecă viziunea scriitorului, istoria urmînd să-și spună cuvîntul.

Pînă la verdictul ei final, Rebreanu a ținut totuși să se mărturisască posterității, jurnalul îngaduindu-ne să înțelegem semnificația cărții ca și singurătatea artistului care a zămislit-o. Verdictul scriitorului rămîne o pildă pentru jurații cărții sale.

II. VARIANTE

Încercînd să conturăm cît *nai aproape de adevăr istoria romanului, am-menționat în capitolul precedent că, între 1938 și 1942, bibliografia cărții înregistrează patru ediții; trei tipărite în 1938 și una în 1942. Compararea, literă cu literă, a volumelor amintite (operație obligatorie oricărei întreprinderi de stabilire a textului definitiv) s-a soldat, cum scriam mai sus, cu concluzia că, între amintitele ediții, nu există nici o deosebire. Mai mult decît această constatare ne deranja însă calitatea inferioară a zăului tipografic, cu numeroase greșeli, anulîndu-ne posibilitatea de a-l reproduce tale quale.

Aceasta realitate a fost unul din motivele care ne-au determinat, în 1978, să animăm apariția volumului 10 de *Opere*, pregătind pentru tipar volumul 11 (1980). Atunci, în 1978, publicînd o mare parte din caietele de creație ale romanului (pe motivul că, în multe locuri, erau tmșente cu istoria altor opere și, în primul rînd, a romanelor *Răscoala* și *Jar*), scriam despre *Gorila*:

„Cu toate acestea, nu am găsit cu cale să edităm romanul în cauză, lipsindu-ne, deocamdată, toate instrumentele necesare. Absența manuscrisului dintr-o colecție publică (manuscris de existență căruia nu ne-am îndoit o clipă, scos la iveală însă abia tîrziu) ne-a împiedicat să stabilim textul, prin coroborarea lui cu versiunile antume. Or, din experiența acumulată pînă în prezent, variantele autografe ns-au înlesnit eliminarea multor greșeli.”¹

³ Vezi planuri în *Arh. L.R., 1 ms. 3 a* (f. 122, 9S—105) ; cf. *Opere*, voi. 9, p. 735.

¹ Liviu Rebreanu, *Opere*, voi. 9, 1978, p. 577.

Studiat cu atenție, fragmentul de manuscris din *Gorila*, aflat la B.A.R., ne avertiza că între versiunea autografa și cea tipărită sînt modificări sensibile. Fragmentul este o primă redactare a capitolului I din roman, *Întorsătura*, căruia i s-au mai adăugat patru file din capitolul următor, *Vălmășagul*. Publicat de noi în cadrul volumului 9, ca o anexă la capitolul *Confluente*, fragmentul îngăduie cititorilor interesau să surprindă caracterul modificărilor.³ Tot acolo s-au mai publicat și alte cinci fragmente, mai vechi, de introducere în roman.³

După aceste încercări, autorul se lasă furat de o nouă variantă, care îl reține la m«a de scris 40 de zile (între 1 mart.-27 iun. 1927, pentru a o abandona, cum aminteam, și pe aceasta.⁴ Comparația cu manuscrisul integral al romanului reflectă aceeași revenire pe paginile scrise anterior. Iată cum evoluează, în noile manuscrise, începutul de roman :

Varianta abandonată

„Capitolul 1

întorsătura

1

Intr-un grup de bărbați trona, blondă și fericită, d-na Emilia Cornoio. Mai fericită ar fi fost dacă măcar vreunul i-ar fi făcut și puțină curte." [Arh. L.R., ! ms. 3 a, f. 1]

După șase introduceri posibile, ne-am aștepta ca, în sfîrșit, autorul să opteze pentru ultima expresie, pentru manuscrisul integral predat tipografiei.⁴ Compararea textelor ne demonstrează contrariul, că Rebreanu a continuat cu aceeași febrilitate traviul pe șpalturile venite din tipografie, ajungînd la o expresie stilistică diferită, pe cît de apropiată ca sens de cele anterioare. Aceasta continuă refacere a textului nu este însă subordonată, în exclusivitate, plasticizăm expresiei artistice, înțeleasă în sens restrictiv, ci și nevoii de concentrare a acțiunii, de îndepărtare a unor fragmente dăunătoare tensiunii dramatice a romanului, ritmului cărții. Cum pe plan administrativ-editorial parcurgem o etapă în care interesul pentru aparatul de variante scade vertiginos, nu adăugăm noi exemplificări. Considerăm că cititorii avizați vor putea

» *Ibid.*, secțiunea *Addenda*, p. 669—720.

³ *Ibid.*, p. 659—669.

⁴ Cf. *ibid.*, p. 624—626.

⁵ El se află în posesia Puiei Florica Rebreanu-Vasilescu.

Manuscrisul integral

„Capitolul 1

întorsătura

1

— Uf, m-ați amețit cu atîta politică ! izbucni d-na Emilia Cornoio într-un grup de bărbați, așteptînd începerea ceremoniei. Parcă n-am fi la logodna Co-cuții..." [f. 1]

trage singuri concluziile ce se impun în privința limbii literare a lui Uviu Rebreanu, din confruntarea variantei de roman, publicată în *Addenda* volumului 9, cu forma definitivă a operei, tipărită în volumul de față.

Pentru lărgirea cadrului, în cîmpul cercetării se pot include și alte variante, de tipul celor transcrise de noi tot în *Addenda* volumului 9⁶. Ele conțin texte îndepărtate și înlocuite apoi de Rebreanu în manuscrisul definitiv: f. 5, 7, 39, 40, 110, 111, 112, 113 (trei redactări ale aceleiași file). 114, 163, 169, 339—340).

În procesul de definitivare a textului pentru tipar, manuscrisul integral al romanului s-a dovedit a fi unul din instrumentele esențiale ale muncii noastre, îngaduindu-ne să răspundem la zecile de întrebări ridicate de lectura cărții din 1938. Fără el, n-am fi putut corecta lecțiuni greșite ale tipografului, să completăm; un rînd sărit la linotip sau să îndepărtăm repetarea altora, cu același conținut, dar plasate în alt context. Un exemplu :

Ediția 1938

„Oficiosul guvernului căută timid să minimalizeze afacerea ; o singură replică *Rernâniei*. Noul mare păzitor al dreptății și anunțarea altora, fu suficientă să înăbușe orice veleități de mușamalizare" (p- 299).

Ediția 198/

„Oficiosul guvernului căută timid să minimalizeze afacerea ; o singură replică a *României* cu înșirarea dovezilor publicate și anunțarea altora, fu suficientă să înăbușe orice veleitate de mușamalizare" (p. 184).

Cuvintele: „*României*, Noul mare păzitor al dreptății" *e repetă mecanic, pe aceeași pagină, în ediția din 1938 ; ele au fost înlocuite, în ediția noastră, cu fragmentul ; „a *României* CM *însirarea dovezilor publicate*", preluat din manuscrisul romanului (f. 168).

Al doilea prag în sistemul variantelor, necesar la rîndul lui pentru definitivarea textului pentru tipar, îl constituie fragmentele publicate în periodice. Din evidențele de care dispunem, în revistele literare se publică fragmente la sfîrșitul anului 1937 și începutul lui 1938. Colaborări ulterioare, de același gen, sînt evitate de scriitor, mult prea concentrat asupra :

a) terminării romanului și

b) efectuării corecturilor pe șpalturi (care, dacă s-ar fi păstrat, ar fi avut rolul „textului de bază, definitiv").

⁶ Cf. *Opere*, voi. 9, f. 721—733. Ele se află la B.A.R., Arh. L.R., I ms. 3 a, f. 139, 125, 92, 93, 91, 70, 71, 72, 137, 134, 73, 74, 138, U7, 95, 96.

Fragmente de roman publicate în periodice :¹

Întorsătura, în *Revista Fundațiilor Regale*, IV, nr. 11, nov. 1937, p. 243—264 ;

Pahonțu, în *Revista Fundațiilor Regale*, IV, nr. 12, dec. 1937, p. 486—501 ;

Tatiana, în *Cronica*, I, nr. 7, 25 dec. 1937, p. 5 ;

Gorila (fragment), în *Decembrie*, I, nr. 5—6, 29 ian. 1938, p. 3
întoarcerea, în *Viața românească*, XXX, nr. 6, iun. 1938, p. 3—12.

Din punct de vedere stilistic, fragmentele încredințate revistelor se apropie mai mult de versiunea autografa a romanului și mai puțin de foiania lui finală. Concludente sînt îndeosebi fragmentele publicate în *Revista Fundațiilor Regale*.

Rămîne de clarificat o ultimă categorie de „variante”, desprinse din caietele de creație ale scriitorului. După cum se știe, cazul specific al romanului *Gorila* ne-a determinat să argumentăm punctul de vedere potrivit căruia, în faza inițială, opera s-a aflat la confluența altor lucrări. Exemplificările și trimiterile la caietele altor romane, făcute de noi în cadrul volumului precedent², precum și documentele publicate în continuarea comentariilor pe aceasta temă întregesc informația cercetătorului cu privire la variantele *Gorilei*. Nu intenționez să repetăm concluziile trase ci doar să subliniem ideea că geneza romanului își sporește paginile dacă se vor reciti caietele unor opere ca *Răscoala* și *Jar*. Conflictul avut în viața reală de Rebreanu cu Nichifor Crainic sau cu Pamfil Șeicaru îl sensibilizează în așa măsură încît, li început, ei a fost tentat să acorde înțîietate operei inspirate din viața politică românească. Mărturisirile lui, răspunsuri la numeroase interviuri³ luate încă din 1931, atestă pe deplin afirmația de m^{ai} sus. Ulterior, lumea „gorilei” a contaminat proiectele altor cărți (și invers). Așa se explică de ce în caietele romanului *Răscoala* întilnim: asemenea însemnări :

„Nichifor Crainic — seminarist din Amara, părinții lui și el.”⁴

„Între țărani tatăl lui Nichifor Dobre care vrea să se mute la București ca să ajute pe fiul sau.” (Capitolul III, *Flămînzii*)⁵

„A venit acasă în vacanța seminaristul Nichifor Dobre de la București.” (Capitolul IV, *Luminile*)⁶

¹ Vezi *Opere*, voi. 9, capitolul *Confluențe*, p. 573—631.

² Vezi *Alte referințe critice*, p. 472.

³ *Arh. L.R., I ms. 1 c. f. 5* (vezi *Opere*, voi. 8, p. 626).

⁴ *Ibid.*, f. 21 (vezi *Opere*, voi. 8, p. 627).

⁵ *Ibid.*, f. 26 (idem).

„Titu cu Nichifor [...] Fiind vorba despic țărani, Titu singur îi apără în mijlocul ciocoilor. Nichifor se leapădă onctuos.”¹²

„Titu conduce pe Belciug. Se mută de la d-na AJcxandrescu. Debutul literar. Prietenia cu Nichifor Dobre.” (Capitolul *Muncile*)¹³

Ultima notație ne reactivează legătura din cadrul aceluiași ciclu: *Ion, Răscoala și Gorila*.

întrepătrunderile sînt mult mai numeroase, angajînd și alte personaje cunoscute. Iată un alt exemplu din caietele *Răscoalei*, cu ecouri în lumea personajelor din *Gorila*: „Titu defloarează pe Niculina”.

S-ir zice ca, prin 1930—1931, făcînd proiectele romanului *Răscoala*. Rebreanu încă nu se dumerise unde și cum își va „plan datorile” față de Crainic și Șeicaru. Spre sfîrșit, transferă conflictul amintit în paginile unei noi cărți. Din nou, caietele romanului *Jar* îmbogățesc proto-geneza *Gorilei*. Proiectele comune se află în *Arh. L. R., II ms. 6, I ms. 4 b, I ms. 4 a*. Recitînd aceste caiete, avem uneori impresia că ne găsim în fața unui roman-unic, cu o respirație mai profundă.¹⁹

În variantele celor două romane (*Jar* și *Gorila*), protagoniștii cunosc ipostaze inedite, pornite, uneori, de la simple contaminări onomastice : Pamfil Șeicaru devine *Pantelimon Racaru*, pentru ca apoi, în vecinătatea lui *Nichifor Crainic*, sa se transforme în *Nichifor Prundaru*¹⁵.

După ce în presă Pamfil Șeicaru l-a acuzat pe Rebreanu (direct și prin acoliții de la *Curentul*) de hoție, de trădare etc., prima tentație a romancierului a fost să-i răspundă cu aceeași monedă. Exemplu :

„Asupra celor de la *Fulgerul* circulă diferite legende, mai toate injurioase, care însă le ridică enorm prestigiul în ochii colegilor și ai cititorilor. Despre Răcaru că are 40 milioane în Elveția, că a șantajat pe atîția, că a furat inele de la ofițeri nemți căzuți etc.”¹⁷

Intenția polemică este evidentă. Iată schița de portret a celor doi ziariști în caleidoscopul variantelor :

„Talaleu Ionescu-Răcaru, 45 ani, mijlociu, murdar, parca niciodată nu s-ar spăla. Dinții glodoși. Mustața neagră ciufulită. Pare veșnic nepieptănat. Roade unghiile. îmbrăcat în veston negru veșnic boțit, murdar, cu fire și fulgi. Pălărie cu boruri mari, cravată-lavaJiera.”¹⁸

¹² Idem.

¹³ *Ibid.*, f. 30 (vezi *Opere*, voi. 8, p. 629).

¹⁴ *Ibid.*, f. 29 (vezi *Opere*, voi. 8, p. 628).

¹⁵ Cf. *Opere*, voi. 9, *Geneza romanului „Jar”* p. 447—461, și *Variante (Jar)*, p. 471—526 (îndeosebi p. 473—481, +83—484, 487, 489, 490—496).

¹⁶ Cf. *Arh. L.R. II, ms. 6, f. 1*.

¹⁷ *Ibid.*, f. 2.

¹⁸ *Arh. L.R., I ms. 4b, f. 21*.

„Ilie Prundaru, 50 ani, inspector general, literat, premiul național, poet, autor dramatic, eseist. Însurat a treia oară cu o rusoaică. Eseuri sub formă de scrisori, publicate în *Dimineața*, către un tânăr imaginar. Sîrb de origină, — un sat lîngă București — a devenit supraestet. Planuri de organizare a artelor în care el să fie capul. A lingușit întîi pe toți și pe urma i-a înjurat pe toți, cînd a crezut că a ajuns. După orice înjurătură, declamă imîndru : Eu sînt invulnerabil... Cea mai mică critică în ziare îl exasperează.”¹⁹

Chiar structura de organizare a romanului, plănuită înainte de 1933, amintește mai mult de *Gorila* și mai puțin de *Majorul iluziilor* (sau *Jar*, cum se va intitula mai tîrziu).²⁰

Legăturile sînt, repetăm, mult mai numeroase și leconsuarea aparatului critic alcătuit la *Răscoala* și *Jar*, în cadrul ediției născute de opere, poate îmbogăți informația. Același lucru despre numeroasele documente publicate în volumul precedent, referitoare la confluențele romanului *Gorila*. Se impune însă o precizare. Deliberat, în volumul 9 de *Opere*, nu am inclus și unele proiecte (variante genetice cu caracter arhitectonic, de situații și replici) mai apropiate de forma definitivă a romanului. Între ele, și o structură de roman în care capitolul „Frații de cruce” nici nu exista. Tipărirea integrală a operei ne prilejuiește și publicarea acestora. Caracterul unor însemnări ne îndeamnă pe-a locuri să medităm la substratul antilegionar al cărții, lată, de pildă, două replici din exercițiile de dialog :

„Crezi că numai avînd [în] posesie tirania ești român ?”²¹, sau: „Ceea ce faci e o crimă ; nu ideea, ci metoda ! Crimă în contra celor mulți umili din care te-ai ridicat pentru că prin tine în loc să li se facă dreptate li se făuresc alte lanțuri pentru o robie și mai crîncenă.”²²

Nu este de neglijat nici „prelungirea *Răscoalei*” în proiectele noului roman. O precizare că „Grigore Juga a mîrit în război, fiul lui (are 18 ani) și e gardist”²³, ne obligă să circumscriem și mai bine, din punct de vedere social, lumea „arhanghelilor”.

Revederea acestor eboșe și compararea cu maldărul de documente care le-a precedat, ne îngăduie să înțelegem, odată în plus, afirmația scriitorului la apariția cărții ‘.

¹⁹ *Ibid.*, f. 8.

²⁰ *Ibid.*, f. 3 (vezi Liviu Rebreanu, *Opere*, voi. 9, *Variante - Jar*, p. 477).

²¹⁻²³ *Arh. L.R., I ms. 3 a.*

„E adevărat că evenimente m-au ajuns din urma într-atîta, încît s-ar putea spune — de cei care nu știu de cîtă vreme lucrez la această carte — că e vorba de un roman de actualitate, de un roman cu «cheie-.”²⁴

Toate documentele pe care le publicăm mai jos se află la B.A.R., în *Arh. L. R., I ms. 3 a* (mftpă din care au fost publicate multe alte documente, în volumul 9 de *Opere*).

Capitolul I [f. 97]²⁵

Vălmășagul

Virginia devine geloasă și, vrînd să-l atașeze, mai mult îl depărtează.

Schimbarea guvernului. Pahonțu deputat. Rotaru nu e ministru. Nunta lui Teofil. Tinerii. Cel cu Mihai Viteazul. Belcineanu.

(1. Masă cu Dolinescu-Viteazul și căderea guvernului.

2. Crăciunul la Cumpănașu.

3. Pahonțu — deputat. — Rotaru nu e ministru.)²⁶

1 Revelionul la Cumpănașu — prezenți familiile Cumpănașu, Titu Herdelea, Pahonțu, băieții, Udrea, Teofil cu logodnica și Gafina.

2. Căderea guvernului. Alegeri. Pahonțu deputat. Rotaru nu e ministru. Pentru că a[u] venit la putere două partide.

3. Nunta lui Teofil: se pune Ea caie gazeta lui Pahonțu.

(Virginia se agață de el, începe să-și facă toalete, iese cu el, îl așteaptă noaptea, îl întreabă unde a fost, îl urmărește.;²⁷

(pulverizarea partidelor comunitate românească românul eroic.)²⁸» (f. 122)²⁹

²⁴ Cf. *România*, I, nr. 13, 14 iun. 1938, p. 2.

²⁵ Filă izolată, filigranată: „Extra Strong — Cartea Românească”, scrisă cu cerneală. Pe verso adăugat cu creion maron : „Gloanțrie”.

²⁶ Anulat la reluarea textului.

²⁷ Adăugat, în diagonală, în stînga filei; restul însemnărilor cu creionul.

²⁸ Adăugat cu cerneală, jos, în partea dreaptă a filei.

²⁹ Filă izolată, nefiligranată. Pe verso, un triunghi, socoteli și notația : „Pahonțu — Rotaru trecerea”.

III

Gazeta ³⁰

Lansarea ziarului. Rotaru ministru de stat. Creșterea lui Pahonțu. Eleganța. Temerile Virginiei. Femeile, [f. 98.]³¹

IV

Treptele

Alt guvern. Rotaru nu se mai alege. Pahonțu deputat guvernamental], încurcătura cu artista. Scandalul. Coca³² are amante. [f. 99]³³

V

Despărțirea ³⁴

Teofil se desparte de Coca. Rotaru de artistă. Pahonțu de nevastă. Tinerii se despart de Rotaru. — Sfârșitul : Pahonțu cu Ionescu o iau fiecare în altă parte ; fiindcă vine Belcineanu la putere, dușman ni tinerilor pe care Rotaru îi susține.

Utalea se desparte de Eabila. [f. 100]³⁵

VI

Iubirea ³⁸ Patima ? Furtuna ; Vijelia

Tinerii pornesc lupta contra Belcineanu. Pahonțu și Florica.

Alegerea de deputat, parțial, la Făgăraș. *Candidează Belcineanu și Vdrea, nouă români*. Schingiuirea tinerilor etc. [f. 101]³⁷

VII

Prigoana

În Cameră un deputat numește gorile pe tineri, [f. 102]³⁸

VIII

Gloanțele

Titu Herdelea scrie, după moartea lui Pahonțu, articol fulgerător contra tinerelor gorile etc. [f. 103]³⁸

³⁰ Titlul (capitolul), nu va fi păstrat în forma definitivă a romanului, din pricina concentrării materiei.

³¹ Filă izolată, nefiligranată (creion negru).

³² Nume aflat în planuri de creație și în manuscrisul romanului. În versiunea definitivă : „Corina”.

³³ Filă izolată, nefiligranată (creion negru).

³⁴ În structura definitivă a romanului, există un capitol (VI) ; *Despărțiri*. Tct acolo, capitolul V se intitulează *Frații ae cruce* — capitol inexistent în arhitectura acestui proiect.

³⁵ -"Filă izolată, nefiligranată (creion negru).

³⁶ Titlu inexistent în structura definitivă a capitolelor; Ia fel titlurile propuse ca variante, menționate pe același rînd.

³⁷ Filă izolată, nefiligranată (creion negru).

s*-³⁹ Idem.

IX

Osinda

Procesul. Thu plînge și cere iertare. Logodna Livia⁴⁰ cu Ionescu Ion. [f. 104]"

*Zorile*⁴¹ [f. 105] «

Interval

Discuții în jurul ziarului: bani nemțești, {comuniști, ovrei, guvernul, industriași)⁴⁴.

S-a aflat de împrumutul cu ipotecă prin Goldstein — paravan; guvernul i-a dat prin Rotaru care i-e prieten.

Barbu Dolinescu

Barbu

Barbu :

Pahonțu are moralitate exterioară, îi lipsește cea interioară și de aceea trebuie să cadă.

(Titu Herdelea deputat)⁴⁵

În sîngele nostru e România de ieri, în lupta noastră e România de azi și-n sîmînța ce-o împrăscăm e România de mîine !

(O singură religie: tinerețea; singur ideal : mîmuirea țării!)⁴⁶*

Vizita la ziar!

(Barbu Dolinescu)⁴⁷ [f. 134]⁴⁸

P.[ahonțu] n-a avut caracter — crima lui. Dar în țara noastră caracteru[l] e așa de rar că țara ar rămîne depopulată dacă am suprima pe toți cei fără caracter. [...] *

⁴¹ în versiunea definitivă a romanului : „Cintia”.

⁴¹ Filă izolată, nefiligranată (creion negru).

⁴² Capitol inexistent în forma definitivă a romanului, editat într-o • versiune cu nouă capitole.

⁴³ Filă izolată, filigranată: „Extra Strong — Cartea Românească” (creion maron).

⁴⁴ Teme care urmau să fie tratate în paginile ziarului.

⁴⁵ Adăugat cu creionul negru.

⁴⁶ Asemenea notații tind să fixeze profilul „fraților de cruce” în paginile romanului. În același sens, autorul a mai adăugat ulterior o notație marginală : „Dolinescu / contra jidanilor, politiciailor și tîlharilor / program în 10 puncte”.

⁴⁷ Scris pe diagonală, se pare după fixarea definitivă a numelui.

⁴⁸ Filă izolată, nefiligranată (cerneală, cu excepția adnotărilor în creion amintite). Pe verso, începutul filei 113 din manuscrisul romanului

La noi sînt cel puțin tot atîția oameni de caracter (eu cred infinit mai mulți) și totuși nimeni nu s-ar gîndi la astfel de fapte, îa suprimarea adversarului sau trădătorului. Noi nu facem judecată în proprie cauză. [f. 120] *

Interval⁵⁰ — 1. Lansarea ziarului, vizita tinerilor.

2. Belcineanu — ruperea.

3. Amanta de la revistă — Teofil.

4. Dolinescu despre arhangheli

5. Rotaru ministrul justiției

6. Căderea guvernului

Gazetarul evreu cu Pahonțu

Arhanghelii⁵¹ — 1. Belcineanu interne, Teofil se desparte de el și nevasta.

2. Mișcarea arhanghelilor și guvernul, falanga.

Despărțiri⁵²

Dolinescu palmuiește în redacție pe Pahonțu și e bătut grav de personal

Eu nu-s [...] * și nici milog.
Spune d-nei că-mi pare foarte rău dar eu nu alerg după nimeni și nici nu aștept pe nimeni. Cînd sînt poftit înțeleg să fiu.

— Politica voastră.

— De ce a noastră ?

— Fiindcă ești în ea și tu.

[f. 120 v.] "

*Frații*⁵⁴ Belcineanu face curte d-nei Utalea ; Pactul Pabonțu-Belcineanu.

(abandonată) precum și o listă de scriitori, documente tipărite de noi în *Opere*, voi. 9, p. 728 (vezi acolo și nota 104).

⁵⁰ Inițial, fila se deschidea cu un fragment de proză (începutul f. 128 din manuscrisul romanului: „După o lună de apariție” și o notare lapidară : „Linia românească). După notițele de mai sus (creion negru), adăugat de LJR. cu creion roșu: „așa nu se face”.

⁵¹ In roman capitolul IV.

⁵² In roman, *Frații de cruce*, capitolul V.

⁵³ In roman, capitolul VI.

⁵⁴ Filă izolată, filigranată: „Original Bristol-paper” (cerneală). Pe aceeași filă, notate cu creionul: „autoritate / ordine / disciplină / munca” și „Gorilă feroce și lubrică”.

⁵⁵ Ulterior, titlul a fost definitivat în *Frații de cruce* (capitolul V). Titlu], refăcut, a fost adăugat deasupra cu creion roșu.

*Despărțire*⁵⁶ — Pahonțu se desparte de Virginia; Teofil de Coca; Rctaru de actrița; Utalea de Babila.

*Prigoana*⁵⁷ Altercația Pahonțu-Dolinescu ; Campania contra fraților.

*Gloanțele*⁵⁸ D-na Belcineanu dă divorț care merge repede încît la proces e divorțată.

Zorile — Belcineanu se va însura cu Babila.⁵⁹ [f. 138]⁶⁰

(Nu poate face politică cine nu crede adine, cu fanatism. Schimbătorii de partide și de programe sînt oportuniști pe care-i poți cumpăra oricînd cu un blid de lînt. Omul politic adevărat nu-și schimbă crezul politic precum nu-și schimbă pe D-zeu. Credința mută munții din loc în loc. Credința e dogmă și trebuie primită fără discuție. Unde începe discuția încetează credința și mai ales puterea ei. Credința discutată nu mai mută munții din loc. O credință politică susținută cu adevărat fanatism nu se poate să nu se impună, să nu cîștige aderenți și sa nu învingă. Cînd crezi adevărat, toate se colorează în forma credinței tale, crezul întreg este ireproșabil și infailibil. Nimeni nu-ți poate sta în față, ji nici [face] obiecții. Pentru o credință mori fericit orieînd.)⁶¹

<Nu-mi trebuie obiectivitate și echitate. Astea sînt atributele lășității. Eu am dreptate și cine zice ca mine cere la fel ; restul sînt dușmani și-i tratez ca atare.)⁶²

*

(Grigore Iuga a murit în război; fiul lui [are] 18 ani și e gardist.)⁶³ [f. 11S]⁶⁴

⁵⁵ în roman, capitolul VI (*Despărțiri*).

⁵⁶ In roman, capitolul VII.

⁵⁷ în roman, capitolul VIII.

⁵⁸ Este o primă indicație cu privire la conținutul capitolului la care, în cele din urmă, L.R. a renunțat. Prin el, arhitectura romanului respecta structura simetrică, obișnuită.

⁵⁹ Filă izolată; pe verso, începutul filei 163 din manuscrisul romanului (abandonată), tipărit în *Opere*, voi. 9, p. 730 (vezi acolo și nota 108).

⁶⁰ Intr-o altă versiune, replica (notata cu cerneală) va fi atribuită lui Barbu Dolinescu.

⁶¹ Adăugat cu creion roșu (replica a unui personaj extremist).

⁶² Adăugat cu creion verde. Această legătură cu lumea personajelor din *Răscoala* va fi abandonată în versiunea aetimnă a romanului *Gorila*.

⁶³ Filă izolată, filigranată: „Original Bank-post paper”. Pe această

<Noi nu învățăm nimic serios, solid, *gründlich*. Chiar ne baiem joc de cel ce face așa. Noi sîntem deștepți. Deșteptăciunea e nenorocirea noastră. Pricepem imediat orice și nu mai adîncim. Nu învățăm nimic dar ne pricepem. Pentru noi a fost o catastrofă influența franceză. N-am luat ce-i bun de la francezi ci ce-i prost de exportat. Sîntem leneși etc.)⁶²

(*Religia tinereții*:)⁶³

(Arivismul e necesar la un popor tînăr și fără o aristocrație veritabilă. Prin arivism se îmbogățesc [și] se primenesc clasele sociale înalte. Arivistul totdeauna are calități, în orice caz o vitalitate superioară. E lupta pentru viața. România noua are nevoie de ariviști. Ceea ce s-a făcut: o săritură de clasă extraordinară. Din marele rezervor țărănesc au apărut pentru complectarea golurilor războiului și a trecutului zeci de mii de oameni. Peste trei generații aceștia vor fi adevărați burghezi sau aristocrați.)⁶⁴ [f. 124]⁶⁵

Sîntem într-o criză de creștere, ca toți adolescenții !

*

Explicația antiregionalismului ardelean și basarabean

Aventura Vaijean Puia

*

Spovedania «roului la Vaijean

*

(În pofidă cel mai mare defect este să ai talent și caracter)⁶⁶

filă se afla și cîteva date privind elaborarea scrierii unor fragmente de roman, între 5 și 11 iul. 1937 (reproduse de noi în *Opere*, voi. 9, p. 624).

⁶² Replica va reveni, cu modificări, în vorbirea personajelor din roman (scrisa cu creionul).

⁶³ Adăugat cu cerneală.

⁶⁴ Adăugat cu creion albastru; în vecinătatea titlului *Religia tinereții*, notația ne facilitează caracterizarea unor personaje din roman.

⁶⁵ Filă izolată, filigrantă: „Extra Strong — Cartea Românească”. Pe verso, începutul unei file din roman (vezi *Opere*, voi. 9, p. 659, precum și nota 24).

⁶⁶ Notație marginală (creion negru). Va reveni în uniugui personajelor.

(Rotaru vechi candidat la justiție)⁶⁷

(Eroul recunoaște că se schimbă radical ca și viața-ri-mers, fiindcă e spirit dinamic' Numai boul e consecvent. Acum, zece ani era fanatic umanitarist — după război. Azi e pentru regim autoritar național.)⁶⁸

(D-na Cornoiu spune îndată d-nei Rotaru despre legătura cu Puia)⁷¹ [f. 123]⁷²

(Deși logodna fixată la 5, logodnicii invită pe nași la 6, iar ei vin la 7 și se face la 8 fără popă)⁷³

(— Pentru ce în diplomația română toți sînt greci sau bulgari ca nume ? încît face impresia că românii sînt neapărat greci ?)⁷⁴

(Poezia iubirii a dispărut la generația actuală. Ei încep unde sfîrșește amorul. În amor preliminarile sînt plăcute și poetice. Actul nu mai e poezie, ci proză. Odinioară nici prin aluzie nu se spunea ceea ce acum se face la prima vedere. „Spune-mi unde, cînd și cît ?” vorba cîntecului — asta e poezia iubirii actuale.)⁷⁵ [f. 107]⁷⁶

*Prigoana*⁷⁷

1. Dolinescu — Teofil
2. Surprinderea la d-na Teleman
3. Cristiana la Pahonțu — articolul
4. Scandal Pahonțu-Dolinescu
5. Alegerea de la Făgăraș cu prigonirea

*Gloanțele*⁷⁸

1. Ionescu legămîntul pedepsirii trădătorului
2. Cristiana merge la Pahonțu cu vestea cea bună

69.7» Nouții marginale.

⁷¹ Adăugat cu creion verde.

⁷² Filă izolată, filigrantă : „Extra Strong — Cartea Românească”, însemnările de creație, în fond sugestii pentru dialog, au fost scrise pe o filă de manuscris (abandonată). Vezi *Opere*, voi. 9, p. 659 și nota 23.

⁷³ Adăugat cu creion verde.

⁷⁴⁻⁷⁵ Schițe de dialog ; prima replică este scrisă cu creion mov ; a doua cu cerneală.

⁷⁶ Filă izolată, filigrantă: „Extra Strong — Cartea Românească”. Pe aceeași filă, fragment din capitolul I, publicat în *Opere*, voi. 9, p. 663 (vezi acolo și nota 27).

⁷⁷ În roman va deveni capitolul VII.

⁷⁸ În roman va deveni capitolul VIII.

3. Ieșirea Cristiana. Dialog cu Ionescu. Gloanțele
 4. Moartea [lui] Pahonțu. Reacțiunea Titu. La Camera. Ionescu s-a predat.

<aduce moravuri de gorilă în politica rom,[ânească]>¹⁸

5. Instrucția

*Spovedanii*⁶⁰ [f. 94 v.]⁸¹

Teofil — politica

Virginia

Belcineanu

d-na Belcineanu

întoarcerea 49

Vălmășagul 90

Treptele 125

Interval 150

Frații de cruce 180

Despărțiri 215

Prigoana 250

Gloanțele 285

Ispășirea 325

Zorile⁸³

~ C e r e a m f a c i e b e r i m s : a u

ideea, ci metoda! Crimă în contra celor mulți umili din care le-ai ridicat pentru ca prin tine, în loc să li se facă dreptate, li se făuresc alte lanțuri pentru o robie și mai crincenă.

— Eu sînt pe iinie româneasca...

— Eu nu sînt?... Crezi ca a fi pe linie românească înseamnă negreșit a lupta pentru tirania cîtorva asupra celor mulți? Și nici măcar acei cîțiva nu sînt cei aleși.

⁷⁹ Adăugat pe verticală (stingă filei), caracterizare privind acțiunea „fraților de cruce”.

⁸⁰ In roman va deveni capitolul IX, ultimul.

⁸¹ Fila izolată, filigranată: „Bristol-paper” (cerneală). Pe aceeași filă socoteli. Pe verso, începutul unei file de manuscris (abandonată), citim: „Capitolul VII / Prigoana f 1”, iar apoi cu creionul roșu: „Benadore, Lerida” și diverse calcule.

⁸² Cu excepția acestui capitol, celelalte vor dobîndi locul programat în structura romanului. O singură modificare: Capitolul IX (*Ispășirea*) se va intitula: *Spovedanii*,

— Crezi că numai avînd [în] posesie tirania ești român?⁸³

— Apologia violenței n-am făcut-o dar voi face-o, aed în ea. Violența e selecția electivă, principiul vieții de progres, spre deosebire de⁸⁴

Politica și iubirea — cele două vehicule [f. 137]⁸⁵

83_84 Notatii marginale.

⁸⁵ Filă izolată. Pe verso, începutul filei 113 din manuscris (abandonată), publicată în *Opere*, voi. 9, p. 727 (vezi acolo și nota 103). De reținut că pe aceeași filă se află o notație criptică, din care, la prima vedere, reținem datări între 1933—1944. O reproducem ca atare: „1933 = 7

1934 = [8]

1935 = 9

1936 = 1

1937 = 2

1938 = 3

1939 = 4

J94C = 5

1941 = fi

1942 = 7

1943 -- s

[19]44 = 9”. Cifre fatidice? La ele s-a ajuns prin următorul calcul :

= 16) sau (1 + 6) = 7

17) - (1+7) = [8]

= 18) „ (1+8) = 9

= 19) „ (1 + 9) = 1 rezultat din : (1+9 = 10) de unde (1 + 0 - 1)

20) „ (2 + 0) = 2

21) „ (2 + 1) = 3

22) , (2 + 2) = 4

14) „ £1 + 4) = 5

}>) „ (1 + 5) = 6

16) , (1 + 6) = 7

17) „ (1 + 7) = 8

= 18) sau (1 + 8) = 9.

1938 (1 + 9 + 3 +

III. REFERINȚE CRITICE

POMPILIU CONSTANFINESCU, *Liviu Rebreanu: „Gorila”, 1011, li (roman), Editura „Universala”, în Vremea, XI, nr. 543, 26 iun. 1938 (Cronica literară) ; republicat în voi. Scrieri, voi. 4, Editura Minerva, 1970, p. 487—492.*

Dacă ne-ar antrena jocul atît de iubit regretatului Thibaudet, al clasificărilor, în peisagiul destul de variat astăzi al romanului național, n-am găsi o mai bună încadrare a operei d-lui Rebreanu decît aceea de romancier al energiei. O clasificare nu este, desigur, numai un gust formal și oarecum didactic, cî rezultatul unei intuiții scoasă din structura unui scriitor. D-l Liviu Rebreanu este structural un creator de energie, un evocator de voință epică; universul ficțiunilor sale încheagă un adevărat spectacol de forțe devoratoare. Fie că ne referim la figura într-un fel clasică a țăranului Ion, fie că ne amintim de drama voinții lui Apostol Bologa, fie ca ne recapitulăm năprasnica voință colectivă din *Răscoala* sau revedem destinul de martir al „Grăitorului” — ne limpezim o viziune unitară a omului, mînai de instincte dominatoare. Și chiar atunci cînd s-ar părea că ne aflăm într-o zonă de fantastic, precum în *Adam și Eva*, sau în ascunzișurile patologiei, ca în *Ciuleandra*, sau în cadrele vieții burgheze, ca în romanul *Jar*, unde un comun egoist ca Dandu dezlănțuie o tragedie în sufletul unei femei neexperimentate, aceeași viziune epică ne călăuzește. Ceea ce se cheamă realismul d-lui Rebreanu purcede nu dintr-o formulă literară, ci dintr-o bine definită concepție despre om.

N-am exagera, poate, spunînd că ne aflăm în fața unei adevărate concepții materialiste, aplicată vieții spirituale. Dorința de a poseda pămînt, avere, fericire, echilibru interior, ca în obsesia lui Apostol Bologa, dreptate în *Croitorul*, împrospătare de vitalitate, cent, aspiră Puiu Faranga, prin căsătoria cu Mădălina, sau simple senzații erotice, cum vînează Dandu, ne duce la un fel de arborescentă a „voinții de putere” ca axă a existenței. Imagine care ne explică suficient foița epică a scriitorului și situația de prim plan a d-lui Rebreanu în romanul contemporan.

Fixînd viziunea sa în limitele unei concepții materialiste a omului, nu înțelegem decît să precizăm, caracterizînd, o modalitate de intuiție. D-l Rebreanu reduce pe om la instinctele lui fundamentale, foamea și iubirea, ca forme ale împlinirii personalității. Drept este însă că aceste instincte depășesc un nivel comun, nivelul necesității imediate, al expresiei elementare de a trăi, devenind adevărate axe morale, aș îndrăzni să spun, proiecții metafizice ale voinții de putere. Nivel care se explică prin destinul tragic al tuturor eroilor săi, cu minime excepții, consumați prin însuși paroxismul la care ajunge energia lor, care nu cunoaște frînuri și nici granițele dintre bine și rău.

Pe cît știm, d-l Rebreanu n-a teoretizat niciodată asupra artei sale, nici în feluritele convorbiri literare, nici în cuprinsul romanelor sale. E un motiv mai mult să credem că punctul său de vedere contemplativ este atît de organic, atît de natural. Dacă putem surprinde vreo indicație reflectată, în opera sa, ea consta în voința de a-și împropăta, cu fiecare volum, cadrul și datele materiale. De la viața complexă a satului lui *Ion* și aceea a micii burghezii provinciale la atmosfera de război din *Pădurea spinzuraților*, de-iei la retrospecțiunea istorică din *Crăișorul*, apoi la variatele decoruri din *Adam și Eva*, la momentul dionisiac dintr-un sat argeșean, din *Ciuleandra*, la psihoza colectivă din *Răscoala* și la mediul orășenesc din *Jar* — scriitorul a căutat aceeași unitate a omului în împrejurări și incidente felurite. Intr-o clasare a valorilor sale epice, discuția se poate totuși isca asupra unui singur punct; și anume, asupra celei mai proprii ambianțe sociale, în care talentul său își poate reconstitui intuiția centrală despre om fără a fi stînjenit de datele materiale, fără a fi refutat de experiența lor concretă. Este neîndoios că operele capitale ale epicei d-lui Rebreanu, în ordinea realizărilor, sunt pînă acum *Ion*, *Răscoala* și *Pădurea spinzuraților*. Problema este într-un fel asemănătoare cu a lui Caragiale, ale cărui comfzii și *Momente* stau în fruntea creației lui, în timp ce drama *Năpasta*, din lumea satelor, și *O jădie de Paști* și *Păcat* sunt lipsite de conținutul concret care să le facă viabile. S-ar putea spune că, la

Caragiale, problema se complică și cu o schimbare toială de atitudine, comediile și *Momentele* mărturisind o viziune comică a vieții, pe cînd unica lui dramă și nuvelele proiectează o contemplație tragică. Dar celelalte nuvele, *La hanul lui Mînjoală*, *În vreme de război*, *La conac*. *Calul dracului*, *Abu-Hassan*, *Ion* (chiar și *Kir lanulea*, deși de viziune comica) nu infirmă observația noastră? Nu, fiindcă în comedii și *Momente* viața se creează prin limbaj, în timp ce povestirile amintite pun în evidență arta lui inimitabilă de *conteur*. Caragiale nu este un psiholog, un analist, și singurele lui încercări nuvelistice (*O făclie* și *Păcat*) fixează și limitele mijloacelor lui artistice. Iar în *Năpasta* numai Ion nebunul se exprimă în conformitate cu firea lui de țaran și cu psihoza lui, pentru ceilalți vorbind Caragiale. La d-l Rebreanu nu se pune problema limbajului, ca la dramaturgul Caragiale; se pune numai problema materialului psihic în cadrele celui social, raportul dintre intuiție și materialul de inspirație. Creator prin agîbmerare de fapte, prin dinamica lor, prin analiză sau povestire artistică, d-l Rebreanu este legat în mod concret de material, și intuiția sa crește din stăpînirea lui suverană. De aceea *Ion* și *Răscoala* ridică în planul contemplației, cu forța și relief, o lume specifică, individualități clar conturate, într-o atmosferă de nedezmințit autentic; de aceea datele concrete de la care a pornit scriitorul se sublimează în ficțiune, se purifică în experiența spiritului.

Romanul *Gorila* era așteptat ca o confruntare a marelui sau talent epic cu viața urbană, din care s-a inspirat incidental, și nu în cele mai expresive opere ale sale. Schematic, ne regăsim în cadrele aceleiași viziuni despre om, și este vizibilă voința scriitorului de a avea echivalentul urban al lui Ion în figura de arivist a gazetarului Pahonțu. Inteligent, ambițios, lipsit de scrupule, individualist neînfrînat, voină să-și completeze ascensiunea socială cu rafinamentul dragostei, voluntar și versatil în slujba „voinții de putere”, Pahonțu păstrează, în liniile lui generale, întreaga schemă psihologică a țaranului Ion. Ceea ce ne jenează, în *Gorila*, și ne turbură ficțiunea și judecata limpede, este tonul și materialul de cronică al romanului. Eforturile noastre de a ne sustrage realității, de a refuza să identificăm personagiul central cu un model real sunt, pînă la sfîrșit, înfrînte. S-ar putea spune că e la mijloc o simplă sugestie, un obicei rău moștenit din lotul atît de gros al romanelor noastre sociale, cu material contemporan. D-l Rebreanu nu satirizează (să fie totuși impresia mereu valabilă?), dar mai ales nu moralizează; iată un punct de deosebire între *Gorila* și mai toate romanele din viața politică și a presei bucureștene. Dar faptele înseși,

invenția — cum se spune cu un cuvînt demodat în critică — ne coboară de pe planul ficțiunii în cel al realității. Nu cădem exclusiv în pamfletul și povestirea cu cheie a lui Stere, de pildă* din ultimele lui romane, și nici nu ne mișcăm între resentimente personale; dar suntem între fapte prea familiare nouă, prea prezente, între figuri vizibil reproduse, ca să nu fim stînjiți.

Și cu toate acestea, desigur că pivotul *Gorilei* este Pahonțu, expresie a democrației noastre postbelice, simbol al invaziei îndrăznețelor cu apetituri, într-un mediu politic inferior, imoral și ambițios. Pahonțu servește și se servește de această ambianță, triumfă și se pierde, prin marea lui versatilitate, deși este omul unei voințe inflexibile, este prizonierul dorințelor lui. Ne gîndim că și *Le rouge et le noir* a fost prezentat ca o cronică a timpului, că și Julien Sorel a avut un model, în seminaristul Berthet, al cărui celebru proces a fost punctul de plecare al viziunii stendhaliene. S-ar putea ca noi să n-avem perspectiva suficientă ca să transpunem în ficțiune pe Pahonțu. Dar iar să nu uităm că Stendhal, pornind de la datele romanești ale subiectului, le-a umplut cu o densă substanță analistă, cu un psihologism viu. D-l Rebreanu pare stendhalian întrucît manifestă o intuiție a vieții pe latura energiei, mijloacele sale artistice fiind ale realismului colecționar de fapte suprapuse, din care se construiesc, prin mișcarea epică, tipurile. Ceea ce s-a numit „ideologia pasională” stendhaliană este o reluare a analizului lui Laclos și o integrare a individului într-o conștiință reflectată a actelor lui extravagante. D-l Rebreanu pornește de la observația faptului, de la data sensibilă, aglomerînd-o, dinamizînd-o, fără analiză. Pe Ion îl vezi în gesturile, în reacțiunile lui imediate, în sinteza lui individuală, născută din faptă. Pahonțu e schematizat, e ținut într-un fel de penumbră a acțiunii; nu știi chiar dacă este om de afaceri sau un ambițios pur, care se folosește de nevoile celor pe care-i servește ca să ajungă. Conținutul lui epic se rarefiază, diminuîndu-și senzația aceea neuitată de concret în ficțiune, care ne domina în *Ion* și *Răscoala*. Dealtfel, ceea ce se întîmplă, în bună parte, cu mai toate personagiile de prim-plan ale romanului, cu avocatul Rotaru, protectorul lui, cu Belcineanu, politicianul abil, cu Barbu Dolinescu, animatorul din culise al mișcării tineretului, cu doctorul Ionescu, șeful de partid, ținut și mai în culise, și chiar cu umbra romanțioasă a Elenei Belcineanu, admiratoarea și nenorocirea fără voie a lui Pahonțu.

Cu atît mai vii, mai prezente sunt figurile profesorului ardelean Cumpănașu, ale Cintiei, fiica lui, a lui Ion Ionescu, [prietenul] fratelui ei. ale amantei trecătoare a lui Pahonțu, Tatiana, și cu deosebire a Virginiei, solia sacrificată, pentru o ascensiune curmată în plin apogeu.

Ne-amintim că silueta lui Pahonțu apăruse sumar satirizată în *jar*, sub numele lui Răcaru; fără îndoială că de la această indicație la personajul central din *Gorila* desfășurarea pe linie epică este surprinzătoare; iar în galeria romanului nostru social contemporan Pahonțu este totuși o figura nouă și complementul necesar al celui alt tip, al învinsului, al «robului», așa cum l-a zugrăvit, în ultima sa cronică animată, d. Dem. Theodorescu. Cât privește Titu Herdelea, maturizat și ajuns colaborator și succesorul lui Pahonțu, se schimbă, fără să evolueze, lunecă sub ochii noștri, fără să trăiască.

Dintre romanele-fluviu ale d-lui Rebreanu, *Gorila* ni se pare o schiță pe dimensiuni de frescă; pictorul și-a adunat temele, figurile, le-a zvîrlit pe spații largi, pe proporții vaste, într-o primă elaborare fugară. Culoarea care dă viața și relief se pare însă că nu i-a ajuns, iar când s-a dat jos de pe schele, privind în perspectivă tabloul, au rămas mai vizibile liniile complicate ale desenului decât valorile interioare de frescă.

PERPESSICIUS, *Liviu Rebreanu; „Gorila”, roman, 2 volume, ed. Universală-Alcalay, I. În România, I, nr. 29, 30 iun. 1938, p. 2 și nr. 31, 2 iul. 1938, p. 2 (Mențiuni critice).*

Dintre numeroasele probleme cu care ultimul roman al d-lui Liviu Rebreanu a și început să suscite, dar mai ales va continua să alimenteze curiozitatea cititorului de obște sau dorința de pătrundere a cronicarilor literari, două mi se par fundamentale și la ele voi lăsa puținele rînduri ce mă văd silit a consacra unei opere de o atît de înaltă valoare: problema indicelui de actualitate și a cîte reacțiuni se leagă de dînsa și-n al doilea rînd, problema valorii de sine, a valorii, ața-zisa, estetică, în măsura în care socotim și ne este dat să o dezbatem. Un hîtru bun de glume ar spune că, de fapt, toate s-ar putea îngloba în cea de-a doua — dar poate că numai înainte de a fi citit *Gorila*.

Pentru cititorul de obște, ca și pentru creatorul ei. *Gorila* pune din plin această problemă a indicelui de actualitate. Orice roman social — și *Gorila* este, prin excelență, un astfel de roman — poartă în tiparul [lui] urmele și ecourile evenimentelor la cari participă. Dacă despre oricare, așadar, s-ar putea vorbi de prezența unui atare indice de actualitate, în *Gorila*, el trece pe întîiul plan al interesului, amenințînd nu o dată, să coboare, de partea sa, balanța. Stă deci în puterea noastră să restabilim echilibrul, să repunem în toate drepturile ei individualitatea creatorului și să oprim, din timp, acele infiltrațiuni lăturalnice, și cu accent de realitate identificabilă.

Aipectele vieții noastre politice au ispitit, încă — de la întîiul nostru romancier, de la Nicolae Filimon. Ba, judecînd drept, predilecția aceasta urcă nu numai la *Istoria ieroglifică*, admirabilul roman politic, cu cheie, al lui Dimitrie Cîntemir, dar chiar la majoritatea cronicarilor, și moldoveni și munteni, cîrturari și oameni politici, în egală măsură, unii mai obiectivi, alții mai subiectivi, mergînd pe drumul acesta al reacțiunii pînă la accentele pamfletare ale unui Stoica Ludescu sau Radu din Popești, Romanul nostru a urmat și el după temperamentul cui l-a folosit, aceeași îndoită cărare a pamfletului și a cronicii obiective. Dacă Nicolae Filimon, cu toată documentarea arhivistului, care era, nu părăsește nota pamfletară, Duiliu Zamfirescu, în schimb, cu toate aptitudinile satirice, pe care le folosește în fabule sau în corespondență, se înscrie în planul dimpotrivă. Dacă d-l Dem. Teodorescu ilustrează (în mare măsură, desigur, în întîile sale romane) pamfletul politic în două din istoriile lui înfățișări, d-l Cezar Petrescu, în majoritatea romanelor sale, studiază viața politică ca element preponderent în organizarea acelei epocii ciclice, către care tinde întreaga sa operă. Și pentru a numi pe cea mai recentă, întîile două volume din 1907 acordă factorului politic, ce avea să aducă la dezastrul răscoalelor agricole, nu numai pitorescul unor concluzive ficțiuni dar și importanța unui adevărat studiu științific.

Împlîntat în inima realităților contemporane, d-l Liviu Rebreanu nu putea trece peste această mlaștină a vieții noastre sociale, care a fost politica românească, înainte de a fi așezat cîteva piloni solizi pentru fundamentul construcției de astăzi. Incidental în *Ion* și în *Jar*, ei sînt cu mult mai mulți în *Răscoala* unde, ca și în romanul d-lui Cezar Petrescu, politicul primează și explică întreaga decadentă socială a epocii. Cei douăzeci de ani de după război, cu toate variațiile de temperatură, ale unei febre politice, mergînd uneori pînă aproape de delir, trebuiau să sugereze celui mai obiectiv dintre romancierii noștri obiectivi, ideea unei construcții în care morbul politic să fie urmărit în cele mai acute din crizele lui de creștere. D-l Liviu Rebreanu a ascultat aceste apeluri, și romanul de lungă gestație, care este *Gorila*, apare într-un moment al vieții noastre publice, în care procesul de stingere al epidemiei se urmează cu febrilitate. De aici, accentul acela de acută actualitate, despre care vorbeam și mai sus, care dă romanului d-lui Liviu Rebreanu un ciudat timbru și de roman de anticipație dar și de ficțiune ajunsă din urmă de eveniment și inundată de șiroaiele realității.

Riscuri, de bună seamă, dar riscuri pe care d-l Liviu Rebreanu le atenuază, ba chiar le suprimă, grație tocmai puternicului său dar

epic, care din realitatea înconjurătoare, chiar când extrage elemente de bază, le supune unei viziuni proprii și unor legi de creație, ce-i stau cu toții în putere. *Gorila*, cum a mărturisit-o însuși, în una din convorbirile sale și cum reiese din întreaga textură a romanului sintetizează, în această sugestivă metaforă, o entitate morala (sau 'Iacă vreți imorală), am zice colectiva, acel suflet primar, în care se topesc și se reduc, ca într-o unitate, toate personalitățile, indiferent cărei fracțiuni, din această diversă organizare politică, ar fi aparținut. Se știe doar că dincolo de varietatea indefinită a manifestărilor politice, ceea ce le apropia și le împrumuta un caracter de serie, era tocmai duhul acesta primar, numai instincte, care-i stăpânea pe toți. Individualizați la suprafață și în manifestările de fațadă, în dosul paravanelor și în fundul acelor smîrcuri unde-și dezvoltau activitatea, fie că se numeau partide, fie că se numeau cluburi, unul de altul nu se deosebeau, căci aceeași le era morala, aceleași instinctele. Mai mult chiar: capacitatea de personalizare și de abrutizare a acestei gorile politice era așa de tiranică, mai bine-zis atât de devastatoare, că nivelarea nu admitea excepție și că indiferent de virtuțile fiecărui în parte, odaia intrat în masă, individul împrumuta psihologia grupului. Niciodată nu mi s-au părut mai la locul lor cuvintele ce Sainte-Beuve [le] spunea cu privire la iezuiți: „indivizii pot să fie în general buni, ceea ce este detestabil e Corpul și spiritul de Corp”. Sau citind avizata părere a abatelui GalJani, aceste rinduri nu mai puțin categorice: „Fiecare iezuit era amabil, umilit, util, în timp ce societatea în întregul ei, care de fapt era altceva, era odioasă, coruptă în morală, primejdioasă. Explice alții acest straniu fenomen ; mie mi-e imposibil.”

Ei bine, acest straniu fenomen, despre care vorbesc rîndurile _de rîni sus, alcătuiește și tema principală a romanului d-lui Liviu Rebreanu. Romancier înainte de orice, d-sa nu era ținut să explice acest straniu fenomen, dar era ținut să-l înfățișeze în datele lui cele mai convingătoare, să-l sugereze. Și d-l Liviu Rebreanu izbuteste, pe calea abstractizărilor succesive, să realizeze acea entitate a gorilei politice, care terorizează societatea și o stînjenește în evoluția ei normală, care ocupă toaie mințile și favorizează toate legendele ca și zmeul din basme care tiraniza ținuturile și se cuinea împăcat cu vieții tinere. Există un climat al gorilei politice, după cum a existat un climat al răscoalei, și d-l Liviu Rebreanu posedă și curajul de a întreprinde expediții așa de dificile dar și firul conducător cu care să se petreacă toate aceste evenimente particulare, și să pătrundă în tainița cea din urmă a monstrului.

Și cum se limpezesc toate în lumina acestui talisman. Observați pe de-o parte că partidele politice, folosite în *Gorila*, au foarte vagi asemănări de titulatură cu partidele cîte au bîntuit, pînă deunăzi, țara. Partid democrat și partid radical e tot ce poate fi mai puțin consistent, în materie de doctrină politică, în împărăția *Gorilei*. Când avocatul Rotaru își părăsește, pentru un soi de portofoliu, partidul, el schimbă doar de fotoliu, nu și de program. E același Rotaru, om prob în particular, dar șters și pierdut în masa anonimizantă a politicienilor. Pînă și Belcineanu, dîrzul ministru de interne, a cărui viața particulară are un contur și o fizionomie individuală, cît de mult seamănă cu ceilalți. E oare altfel Dolinescu, șeful fraților de cruce? Discursurile lui au nerv și sentințele lui par gravate în aramă. Dar cine ție? Nu-i a lui această frază de atît de tulburătoare profecție: „Politicianul, ca și intelectualul, e gata oricînd să trădeze* ? D-l Liviu Rebreanu a realizat în *Gorila*, din elemente purificate și generale, climatul cel mai propriu, în care va avea să evolueze ziaristul și deputatul Toma Pahonțu, victima inocentă și gratuită a devoratoarei gorile politice. Căci *Gorila* e romanul lui Tema Pahonțu și Toro) Pahonțu este, cum vom dovedi în foiletonul viitor, unul din eroii de primă linie ai creațiunilor d-lui Liviu Rebreanu.

Stîinzînd istoria politica a ultimilor douăzeci de ani, așa cum am arătat în foiletonul trecut, d-l Liviu Rebreanu a izbutit să aducă celui pronunțat indice de actualitate, de care vorbeam, cel mai radical, dar și cel mai eficace, dintre corectivele cu puțință. Operațiunea era pe cît de necesară pe atît de dificilă, însă nu mai puțin ispititoare pentru un romancier, pe care nu l-au speriat niciodată experiențele, chiar dacă uneori au depășit mijloacele sale de înfăptuire. Intrucît a fost și izbutită se poate deduce din acordul ce se realizează, esteticeste vorbind, între platforma aceasta a vieții politice și eroul menit să o reprezinte și să o exprime. Căci oricît s-ar diferenți Toma Pahonțu de masa politică înconjurătoare, oricît de veleitar și cast îl năzuiește și-l durează autorul, idealistul acesta descins din tranșeele războiului și ale unei genealogii primare trebuie să sfîrșească prin a îngenunchea la picioarele gorilei politice. La început a fost Gorila, și la urmă tot ea a fost, își va fi spus Pahonțu în minutele agoniei, ale acelei scene de scurgere a vieții și de prăfuire a conștiinței, egală celor mai tari din scenele de agonie în zugrăvirea cărora d-l Liviu Rebreanu trece de maestru. Este aici în înfrîngerea aceasta surd concentrată a eroului, un

soi de Jege geologică, în virtutea căreia exemplarul diferențiat este lăsat un timp să se creadă desprins de sol și de legăturile ce-l robesc, pentru ca în cele din urmă să fie absorbit cu și mai multă putere. Vorbeam deunăzi de mlaștina vieții politice, așa cum apare ea în *Gorila*. Ei bine, este o lege, un statut, dacă voiți, al mlaștinilor, pe care nimeni nu-l poate frânge. Mai mult chiar, cu cât parul se vrea mai hotărât și mai apăsător, cu atât și scufundarea e mai decisivă. Exact cazul lui Toma Pahonțu, generalisim' hărțuit de îndoieli și aspirații, dar evoluind pe înghețate lacuri mazuriene.

Toma Pahonțu, spuneam, e un erou de clasă mare, de prima linie a eroilor' d-lui Liviu Rebreanu. Consecvent anei d-sale epice, d-l Liviu Rebreanu l-a înconjurat de o societate numeroasă și diversă în care se întâlnesc reprezentanți ai politicii, ai finanței, ai ziaristicii, ai vieții mondene și casnice, fiecare cu planeta sa, mai bogat sau mai sărăcăcios redactată. Poate că simpatia unora să meargă și pe buna dreptate, la silueta de mucenică îndurerată a Virginiei, soția neînțeleasă, și părăsită, sau la silueta fanatică și sumbră a studentului ucigaș, sau la schița de financiar tipic a lui Utalea, magnat al industriei și al negoțului de suflete, la înțeleaptă figură a profesorului Cumpănașu, și chiar la caricaturala și amuzanta schemă de Xantipă a d-nei Niculina Herdelea. Toți însă eroi de a doua, de a treia și chiar de a treisprezecea linie (căci este în *Gorila*, ca în oricare dintre marile romane ale d-lui Liviu Rebreanu, o adevărată artă a dispunerii personajilor în amfiteatru), toți sînt aici pentru a înconjura, a favoriza și a promova individualitatea lui Toma Pahonțu, eroul central al romanului. Așa cum se petrec, dealtminteri, lucrurile și în *Ion* și în *Pădurea spi Murăților*.

Există între personajele, oricît de diferențiate ale romanului unui autor, o luminoasă dungă spectrală, un vădit aer de rudenie sufletească și el se poate urmări și la d-l Liviu Rebreanu. Toma Pahonțu e de fapt un Ion al vieții politice și sociale, orășenești, în România deceniilor de după război, un Ion, tot atât de ahtiat de ascensiune, pe cît era acela posedat de patima stăpînirii paraîntului, însă un Ion, de constituție mai puțin metalică, mai puțin tenace, oricît și unul și celălalt plătesc cu viața și se prăbușesc în același, abis tarpeian, în chiar minutul victoriei lor. Plămădiți din aceeași pastă originară, Ion și Pahonțu sunt totuși distinct individualizați, după locul și timpul în care i-a așezat autorul. Și fiindcă sîntem la acest capitol, să adăugăm; că Toma Pahonțu reprezintă o admirabilă fuziune a două din figurile proeminente ale epicei d-lui Liviu Rebreanu. În Toma Pahonțu s-au reîncarnat sufletele lui Ion al Glanetașului și al lui Apostol Bologa. Dacă această trecere succesivă, dintr-un tipar în altul (care a preocupat

pe autor în *Adam și Eva*), poate fi considerată drept unul dintre principiile creatoare scumpe autorului nostru, iată ce s-ar cuveni mai departe meditat. Dar că Toma Pahonțu împrumută din vrîstele încheiate ale eroilor răpuși, sufletul lui Ion și pe al lui Apostol Bologa, iată un adevăr neîndoios. Voluntar ca Ion și torturat de neliniști ca Apostol Bologa, predestinat și însoțit tot timpul de semne funebre, Toma Pahonțu înaintează ca și aceia, dus de o putere mai presus de sine, către mormîntul presimțit, ce-l așteaptă la capătul drumului. >

Uciderea lui Toma Pahonțu este, fără îndoială, absurdă și gratuită. Căci eroul '*Gorilei* este cel mai puțin rău dintre răii aceștia, pe care nici o pasiune nu-i înalță și la care însăși politica e doar un joc de obișnuințe. Plebeic în toată alcătuirea lui sufletească, candoarea lui Toma Pahonțu e la nivelul ambițiilor lui interceptate. Sunt, evident, într-însul, elemente ale aceluși arivism, din care Stendhal făcuse, evanghelia eroului său, dar de un transfer de clasă, așa cum găsea Bourget că ar fi cazul pentru Julien Sorel, nu poate fi aici vorba. Și într-aceasta mi se pare, că d-l Liviu Rebreanu s-a dovedit istoric, de sigură intuiție al societății românești contemporane. Bîlcuială politică de după război, cu toată acea învălmășire de straturi sociale, era cel mai indicat și cel mai prielnic mediu pentru situarea lui Toma Pahonțu. A pătrund; și a domina în această lume de o nivelatoare mediocritate. n-ar fi trebuit să fie prea greu pentru un ziarist excepțional și pentru un luptător călit în focul războiului. Nici îngrădirile nu mai erau așa de exclusive ca pe vremuri, nici ambițiile lui Toma Pahonțu nu erau, deahminteri, așa de inaccesibile. *Orgoliul de naștere* pe care Julien Sorel îl socotea *colină fortificată* între el și d-ra de La Mole n-ar fi putut fi invocat, pe meridianul nostru geografic și genealogic. E drept că Toma Pahonțu dorea să fie cunoscut în lumea bună și că din ziua în care înțelege că poate rîvni la d-na Belcineanu, alt gînd mai puternic nu-l stăpînește. Voința lui de putere este de fapt o voință de iubire, pe care nu i-o satisface imaculata Virginie. Conjuncția inimelor se petrece după cea mai nestînjinită coincidență astronomică. Suav sufletește, Holofernul acesta nu va fi răpus de o Cristină-Iidiiă, cit de un concurs de împrejurări, tot atât de absurd și inconștient; ca și întreaga viață politică în mijlocul căreia evoluează. Omenesc în toate contradicțiile aparente, dictate de dorința lui de independență, Toma Pahonțu e victima unui complex de inferioritate, pe care psihologul Liviu Rebreanu l-a urmărit în toate meandrele lui. între intransigența lui Dolinescu și zig-zagurile de suprafață ale lui Toma Pahonțu, votăm, fără doar și poate, pentru acesta din urmă. Pentru că sînt omenești, pentru că mărturisesc un suflet, care a înțeles să-și urmeze numai

drumul său. Ideea ca toți îl socotesc subaltern și că vor să-l folosească pentru scopurile lor (ceea ce este adevărat) iată mobilul care determină și explică nu numai îndârjirea lui împotriva lui Dolinescu, dar și atâtea din reacțiunile lui morale. Cît de emoționante sînt însă confesiunile lui Pahonțu, reeditînd în accente puternice versul lui Eminescu, *virtute* t ușoară cînd ai ce-ți trebuiește* (263—265)¹, cele despre intransigență, în explicația lui Dolinescu (396)² sau cît de motivată și de grandioasă scena izgonirii lui Utalea, venit să-i cumpere sufletul...

Departate de noi gîndul ca am fi epuizat fie și cele două probleme ce ne propusesem, necum să fi desprins în oarecare măsură, cîteva din sugestiile nenumărate cu care te îmbie *Gorila*. Ne-ar fi plăcut, desigur, să prezentăm cîteva din scenele puternice, proprii geniului epic al autorului nostru (între altele scena doborîreii și agoniei lui Pahonțu) sau atîtea din luminișurile psihologice ale acestui roman. Să ne mulțumim, totuși, a închide toate dezideratele și regretele într-o formulă ce mi se pare că ilustrează secretul și vocația marilor romancieri; participarea la ficțiune. Ca în toate marile creațiuni ale d-lui Liviu Rebreanu și în *Gorila*, participarea cetitorului la ficțiune nu șovăiește D clipa.

ȘERBAN CIOCULESCU. *Aspecte epice contemporane. 1. Liviu Rebreanu, „Gorila”, roman în 2 voi., Editura „Universala” Alcalay, 1938. În Revista Fundațiilor regale, V, nr. 8, 1 aug. 1938, p. 4D8—414*³.

Noul roman al d-lui Liviu Rebreanu a fost așteptat nu numai cu legitima curiozitate cuvenită producerilor celui mai însemnat romancier al nostru, dar și cu o vie nerăbdare, datorită îndelungatei gestații a *Gorilei*. Au trecut, într-adevăr, patru ani încheiați de la apariția romanului precedent al d-sale, *far*. În acest răstimp, numeroși romancieri, răsăriți de pe urma impulsului dat romanului nostru de autorul lui *Ion*, au produs cîte un roman cu periodicitate anuală, testimoniu al unui nou ritm, de creație. D-l Liviu Rebreanu pare a nu voi să beneficieze de aceasta nouă cadență cronologică; d-sa își elaborează operele după un ritm propriu, păsîrîndu-și-le pe șantier cît mai mult, spre a satisface instinctului său aihitectonic. Neînlesnit cu daruri naturale de

scriitor, cu facilități de peniță, care împrumută străluciri inconsistente, d-sa nu tinde către stil prin artificio voluntar, dar compensează lipsa artei cuvîntului prin frămîntarea, pînă la desăvîrșire, a materialului epic. Voluntar și tenace, d. Liviu Rebreanu da exemplul unei probități scriitoricești dintre cele mai rare, respingînd creditul ce s-ar acorda înseși improvizarilor sale, de publicul său credincios; ceea ce urmărește d-sa, nu e însă succesul, ci realizarea. D-sa o obține printr-o probitate profesională exemplară și printr-o disciplină neobișnuită. Astfel, însușirea obiectivității care • se recunoaște îndeobște, oricît i-ar fi de structurală, nu ar reuși să se proiecteze pe planul epic fără o nesfîrșirj de gingaș: grije a amănuntului, în sinteza compoziției, fără o dominare sigură a evenimentelor și a personajelor. E o greșală de a crede ca obiectivitatea, în înțeles de imparțialitate, ar fi o însușire specific naturalistă: opțiunea și atitudinea, simpatiile și antipatiile nu lipsesc romancierilor naturalști. De asemenea să nu se creadă că Natura, ca entitate creatoare, ar fi indiferentă, imparțială și obiectivă; justiția ei, dimpotrivă, e nedreaptă, distribuie bunurilor ei, arbitrară. Conceptul imparțialității, departe de a fi natural, este uman și rațional, în opunere cu logica naturii. De aceea vom spune că d-l Liviu Rebreanu, în dozarea pasiunilor omenești și a răspunderilor ce le comporta faptele, este mai obiectiv decît natura, pe care o corectează. Noul său roman, cu sugestivul titlu ce și l-a ales, are dimensiuni de frescă socială, pe măsura realităților noastre politice. Iuca înainte de apariția sa, prin zvon public, cartea a fost etichetată ca un rechizitoriu al vieții politice. Titulatura pare a defini sentimentul de repugnantă al autorului, față de fenomenul politic în genere și în special cu privire la acela românesc. Temperamentului apolitic al marelui romancier i s-a atribuit anticipativ o energică reacțiune subiectivă împotriva imoralismului politic. La drept vorbind, alegerea titlului e îndestul de vorbitoare, ca să trădeze sentințentul autorului, în subiectivitatea sa. Structura imparțială a geniului epic rebreanist a adus însă un corectiv sau o frîna, tendințelor logice sale afective. La naturi scriitoricești de asemenea structura, a nu iubi politica nu înseamnă totodată a-și da pe față impulsunile; numai așa se explică literaricește contradicția dintre conținutul operei și implicările titlului: *Gorila*, din perspectiva frescei sociale, înfățișează procesul dialectic al vieții noastre politice din ajun, fără nici o tendință, nici detractoare, nici apologetică. Din faptul că autorul nu-și «vinifastă nici o preferință, pot decurge tot felul de confuziuni, deoarece romancierul poate fi socotit Guelf de Gibelini și invers, așa cum constata cu o resemnată ironie Montaigne, care nu se afiliase nici unei secte. Viața politică și parlamentară se reflectează în

¹ În ediția noastră = p. 163—164.

² În ediția noastră — p. 245.

³ în continuarea articolului, comentarii critice la următoarele opere: G. Calinescu, *Enigma OtiJiei*; Mircea Gesticone, *Războiul micului Tristan*; B. Iordan, *Satele*, apărute în același an.

oglinzile autorului, fără efecte de îngroșate ori deformare. S-ar spune că romancierul privește politica întocmai ca pe o rasfrîngere omenească, fără să-și îngăduie un punct de vedere strict personal, o atitudine de autor. D-sa se vedește încă o dată erijai grijuliu de a surprinde integrarea individului în colectivitate, prin procesul politic, decît de a face o profesiune de credință. De n-ar fi o extraordinară putere de stăpînire de sine, îndelung exercitată și ajunsă la desavîrșire, i s-ar cuveni imputată autorului indiferența ca o neizbutire, dar ea este în realitate un act de voință epica: a lăsa să vorbească faptele și numai faptele. Politica, așa cum este văzută de autor, dezvăluie mai mult apetiturile individuale, decît eventuale credințe programatice; ea este un teren de satisfacere a ambiției de parvenire, cu prețul concesiunilor și al instabilității. Omul nu este însă la d. Liviu Rebreanu, un 20011 *politikon* integral, dezumanizat prin pasiune politică și văzut pe o singură latură; dacă l-ar fi arătat astfel, am fi avut romanul politic pur, desigur spre mulțumirea unei perspective exclusiviste, dar și în dauna adevărului. *Gorila* ne înfățișează o galerie de tipuri, care se angajează politicește atît cît le trebuie pentru dorita ascensiune, păstrîndu-și însă disponibilități pentru alte pasiuni sau pofte. Mai fiecare din eroii comediei politice e situat în cadrul familiei, din care se sustrage fără scrupul. O seamă de aventuri extraconjugale ne orientează asupra interesului pe care autorul îl poartă familiei. Nici în această perspectivă însă, nu putem surprinde la romancier o tendință precis moralizatoare. Mai adesea însă, constatăm că d-sa pare a atribui bărbatului inițiativa adulterului, rezervînd femeii spiritul conservativ, dintr-o privire iarasi imparțială. Romancierul obiectiv nu lipsește de a schița, alături de țîmpaticele victime feminine ale datoriei, cîte o vrednică soție, funciar uricioasă, ca Niculina Herdelea, dominatoare, vulgară și geloasă, — și sa noteze arbitrarea mecanică a căsătoriei, datorită căreia funcționează fără greș căminul lui Titu Herdelea, vechea noastră cunoștință. În optica d-lui Rebreanu, omul nu e nici bun, nici rău, și instituțiile omenești îi seamănă, nefiind deplin rele sau bune. Așa-zisul sau naturalism» mai curat decît cel de școală din epocă, îl îndeamnă să privească cu egală sollicitudine, aspectele variabile ale naturii omenești, care nu se manifesta niciodată perfect odioasă sau incoruptibil ideală; societatea, considerată ca o totalitate de indivizi, pare a fi privită de asemenea fără idei preconcepute, care ai putea stirni autorului rolul de reformator sau de medic social. Motivul pentru care credem că structura obiectivă a d-lui Liviu Rebreanu nu l-a îndemnat să atace problema- politicianismului, cu toate consecințele ei, este faptul că d-sa privește vițiile de integrare a individului în ritmul social-politic, cu

abdicări și concesiuni vinovate, ca un fenomen natural și prin aceasta chiar necesar. D-sa constata și nu condamnă, pentru că socotește mecanica psihologică și pe aceea socială, dintr-un unghi determinist, care nu îngăduie individului sau grupărilor improvizate, puțința de a preface într-un sens sau altul, stările naturale sau sociale, statornicite prin lucrarea biologiei sau a istoriei.

Obiectivismul său epic are drept corolar social, considerarea politice ca o funcțiune firește precară, mereu nedesăvîrșită, adaptîndu-se situațiilor și corespunzînd valențelor etice ale societății; este un empirism social, poate, fără amețitoare ambiții, dar și ferit de dezamăgirile ce pîndesc pe doctrinariii normativi. Fresca socială din *Gorila* nu se organizează însă în vederea unei perspective autonome și integrale a politicei noastre. Partidele, miniștrii și parlamentele nu se perinda cu iuteală, dar și cu pretenția de a da o privire sintetică și perfect valabilă a recentelor noastre realități politice; conștiința profesională a autorului nu s-ar fi satisfăcut cu această rapidă filmare. D-I Liviu Rebreanu și-a depus toată puterea de concentrare asupra unui personaj central, în jurul căruia se mișcă oamenii și evenimentele. *Gorila* este în primul rînd romanul unui arivist politic și numai în măsura în care era nevoie de cadru larg pentru desfășurarea ascensiunii sale, o frescă politică. D-sa a ales din realitățile noastre sociale un element foarte înzestrat, ivit de la țară, trecut prin toate treptele învățămîntului prin proba de foc a războiului de întregire: Toma Popescu Pahonțu, cavaler al ordinului Mihai Viteazul, după ce a încercat să se afirme ca literat sau în cadrele magistraturii, s-a hotărît pentru calea «nai iute a gazetăriei, servindu-se în sfîrșit de politica pentru a sări cît mai grabnic etapele normale ale parvenirii. Tatăl său, muncitor clăcaș, și-a cîștigat porecla de Pahonțu pentru că, din sărăcie, încercase toate meseriile. Toma, la rîndul lui, a încercat de toate, dar într-un chip norocos, deoarece toate obstacolele se frîng în cîde-i. Aciuiat la începutul romanului pe lîngă influențatul avocat și politician Rotaru, ministeriabil, Pahonțu provoacă trecerea patronului său în partidul indicat la succesiune și se alege deputat mulțumită protectorului său; întemeiază un jurnal, cu concursul aceluiași, își reia „independența", lansează jurnalul prin campanii violente, se pune în serviciul benevol al unei mișcări de primenire, pe care o combate ca să obțină mîna femeii iubite, și sfîrșește asasinat de foștii tovarăși. Pahonțu e un Dinu Păturică în ediție nouă, cu mijloacele de parvenire ale împrejurărilor de astăzi, „în vremile astea de atotputernicie a presei" cum spune un personaj

(I, 268)⁴, el parvine prin politică și cu concesi de principii; căci, într-adevăr, Pahonțu a pornit în viață cu convingeri riguroase, dar și le-a părăsit când a văzut ca ele nu-l duc nicăieri și a făcut din schimbarea lor un procedeu tactic, fără greș. Idealist la început, Pahonțu „avusese revelația între timp că politica este esența vieții” (I, 58)⁵, dar mai ales trambulina cea mai potrivită arivismului. Ca mai toți ariviștii, doritori numai să ajungă și indiferenți de a se realiza pe planul personalității interioare, exemplarul d-lui Liviu Rebreanu e în esență un zevzec, care mestecă noțiunile ca o morișcă; piatra de încercare a inteligenței acestui fals intelectual este aceasta frază: „Politica e arta de a prevedea (reminiscență notorie, *n.r.*), de a *crea* și de a *ferici* un popor sau *lumea întreagă*” (I, 128)⁶. Cu asemenea putere de gândire, nu e de mirare că Pahonțu și-a ales calea cea mai oblică și lesnicioasă totodată de parvenire. Dacă d. Liviu Rebreanu ar fi fost un romancier schematic și doctrinar, de tendențioasă înfățișare a realității, Pahonțu ar fi reușit pînă la urmă să-și satisfacă toate ambițiile fără să se încurce sentimentalicește. Am fi avut atunci icoana convențională a arivistului pur, căruia o societate în decădere morală i-ar fi oferit piedestalul neclătinat. Potrivit însă subordonării sale la condiția de complexitate a vieții, romancierul i-a dăruit lui Pahonțu o pasiune, paralelă arivismului său, o patimă omenească, deoarece d-sa, după cum am mai spus, nu crede de cuviința a secătui forțele vitale, în folosul unei teze. Așadar iubirea se interpune între arivist și interesele sale de parvenire, ca o obscură putere, de la care nu se poate sustrage nimeni. Printr-o fericită intuiție epică, d. Liviu Rebreanu îl face pe Pahonțu să se îndrăgostească de o femeie foarte mîndră, care privea relațiile soțului ei de sus și le întindea o mîna rece. Îndrăgostirea lui Pahonțu are deci, la punctul inițial, atracția obstacolului și numai apoi se preschimbă într-o adevărată pasiune.

Cît dsspre caracterul distant al Cristiane Belcineanu, el nu e decît o mască, în dosul căreia se ascunde dezamăgirea și dorința fericirii. De buna seamă, amatorii romanului politic nu se vor împăca ușor cu introducerea unui sentiment, care contrariază esența arivistului integral. Aceeași amatori de simetrii geometrice vor găsi poate contestabila iubirea unei cucoane mari pentru un om din popor, nescrupulos în alegerea mijloacelor de parvenire și în fond vulgar. Va trebui să se

⁴ în ediția noastră = p. 166

⁵ în ediția noastră = p. 54.

⁶ în ediția noastră = p. 78.

înțeleagă însă că, după cum pe Pahonțu l-a atras puternicul fluid al unei feminități reținute și concentrate, așa și pe Cristiana a sedus-o, distragînd-o de la nefericirile-i conjugale, tenacitatea timidă și respectuoasa a îndrăgostitului. În ceea ce ne privește, noi credem nu numai în perfecta congruență a acestei iubiri în economia romanului, dar îi acordăm o deosebită prețuire față de tipologia morală a arivistului și de fresca politică din *Gorila*. O biruință de ordin psihologic, de astă dată, încoronează romanul social al d-lui Liviu Rebreanu. Nu doar că nu am aprecia atît cît se cuvine valoarea portretului lui Toma Pahonțu, care este o foarte reușită încarnare a parvenitismului jurnalistico-politic.

De altă parte, dacă vor fi unii pe care să-i indisună jaloanele reperabile ale unei anumite cronici a actualității, le vom atrage atenții acelor pe buzele cărora stăruie un nume prea cunoscut, ca prototip al lui Pahonțu, că acest Pahonțu este în realitate sublimarea modelului său prezumat. Pahonțu, într-adevăr, nu e arivistul abject, doritor de înavuțire prin toate turpitudinile, ca nu știu care Sosie de răsunătoare celebritate; nu trampează în afaceri, își părăsește soția doar după ce i-a eliberat casa de ipoteca pusă cu prilejul scoaterii jurnalului și nu are la pasivul său delikte sau măcar indelicateți de ordin material, ci numai versatilități și concesiuni de principii... E, așadar, arivistul care urmărește situațiile din dorința gloriei; avem din nefericire alții, de specie mpi odioasă. Dar, pînă la urma, gorila simbolică, politica își descleștează strînsoarea înăbușitoare și îl redă pe Toma umanității necontingente, cu pasiunile ei mai puternice decît cele sociale și mai necruțătoare. Soarta lui Toma, de a muri pentru că a cedat iubirii, reintegrîndu-se omenescului pur, îl face pînă la urmă un personaj aproape simpatice. Și dacă am crezut cu cale a ne îndoi că d-l Liviu Rebreanu ar fi urmărit a fixa fresca vieții noastre politice, cu tendința, vom adăoga că și portretul arivistului d-sale cu care a îmbogățit caracterologia noastră autohtonă de parveniți, este de aceeași esență obiectivă și imparțială. Necorespunzînd poate așteptărilor titlului și unui anumit sentiment public de curiozitate, *Gorila* e o viguroasă creație de ordin obiectiv, lărgind vechile cadre ale operei d-lui Rebreanu, cu perspectiva fenomenului social de la oraș. O operă de o asemenea amploare și probitate poate înfrunta norocos timpul, care, cu un oarecare recul, va oferi cititorilor elemente morale dezbatute de efemeridele politice iastante cu semnificația lor permanentă, de ordin individual sau colectiv.

* * *, *Ce e real în opera dv. literară ?* In *Rampa*, XVI, nr. 3886, 2 ian. 1931, p. 4.

L.R. : „Romanul *Gorila* la care scriu acum e inspirat de un personaj actual care reprezintă tipul feroce al arivistului de azi. Acesta este un roman în care datele sînt luate din realitatea imediată și palpabilă. Lucruri cari vor putea fi apreciate mai just, tipul fiind un mare ziarist și mediul fiind al scriitorilor și artiștilor. Dar a lua din realitate nu înseamnă a stînjeni libertatea creației și libertatea inspirației. Realitatea e doar lutul care servește la modelarea operei de artă. Procesul creației pentru a fi artistic nu trebuie să fie copie fotografică,”

* * * *Curier literar*. In *Adevărul*, XLIV, nr. 14 513, 23 apr. 1931, p. 2 (Caleidoscopul vieții intelectuale).

L.R. lucrează la *Gorila*.

* * *, „*Gorila*” de d. Liviu Rebreanu. In *Adevărul*, XLVI, nr. 14 897, 29 iul. 1932, p. 2 (Caleidoscopul vieții intelectuale).

Amintirea lucrării se face într-un moment cînd scriitorul se afla în plină elaborare a romanului *Răscoala*.

* * *, „*Minunea minunilor*” și „*Gorila*”. In *România literară*, I, nr. 48, 14 ian. 1933, p. 4 (Curier literar).

Ambele romane se află pe șantier.

* * *, *Pojarul iubirii*. In *România literară*, II, nr. 63, 29 apr. 1933, p. 2 (Curier literar).

„Umblase zvonul ca Liviu Rebreanu scrie un roman de experiență citadină : *Gorila*. Alții spuneau că închipuise o poveste: *Minunea minunilor*. De fapt însă autorul ultimului «npre succes, *Răscoala*, lucrează la un nou roman de dragoste care ar fi să se cheme *Pojarul iubirii* sau *Pojarul iluziilor*.”

* * *, „*Gorila*” de Liviu Rebreanu. In *Adevărul*, XLVII, nr. 15 197, 22 iul. 1933, p. 2 (Caleidoscopul vieții intelectuale).

⁷ Deliberat, au fost introduse în acest capitol și informații selectate din presa interbelică, informații tipărite în ziare și reviste începînd cu 1931 (respectiv cu 7 ani înaintea apariției cărții). Tot pentru împlinirea istoriei cărții, sau făcut trimiteri la interviurile luate scriitorului între 1931—1938. Același rol funcțional îl au trimiterile la unele reviste minore din epocă, la acele publicații care, prin atitudinea adoptată, ne-au îngăduit să diferențiem receptarea critică a operei.

Nou roman cu subiect din viața mondenă a Capitalei. Cartea va apare, probabil, în toamna anului 1933.

* * *, *[Informații]*. în *Vremea*, VI, nr. 308, 8 oct. 1933, p. 4 (Fapte și idei).

L.R. a făcut contractul cu Librăria Alcalay pentru *Gorila*.

* * * *[Informații]*. In *Vremea*, VI, nr. 311, 29 oct. 1933, p. 8 (Fapte și idei).

Pe masa scriitorului : *Gorila*.

Al. Robot, *Cu d. Liviu Rebreanu, romancierul care toată viața nu face decît să scrie și totuși nu e fecund. Despre „Gorila”, „Pojarul dragostei” și altele*. în *Rampa*, XVI, nr. 4752, 13 nov. 1933, p. 1—2 (Un sfert de oră cu scriitorii).

Din răspunsuri: „Acțiunea *Gorilei* se petrece mai mult într-o lume politică, activă. Eroul acestui roman e un tip reprezentativ al stărilor de azi [1933, n. ed.]. *Gorila* e scris, nu însă și isprăvit, adică revăzut și proclamat definitiv. De aceea mă refugiez la țară, unde pot lucra în liniște și siguranță.” (Informația nu este exactă. La acea dată doar subiectul era conturat în mintea romancierului. Ce-l determina să afirme ca pînă în Crăciunul aceluiași an va duce la bun sfîrșit proiectul său este greu de înțeles.)

C. Bahazar, *De vorbă cu Liviu Rebreanu*. In *Reporter*, II, nr. 22, 16 mai 1934, p. 5.

Pornind de la problematica socială a creației rebreniene, revista, cu un caracter antifascist bine știut, îl invita pe autorul *Răscoalei* sa-si prezinte proiectele, avînd în vedere tocmai starea gravă a evenimentelor zilei. Din răspunsuri: „Am pe șantier o cane căreia nu i-am găsit titlul. O am însă complet schițată. E cartea cea mai dureroasă a vieții mele. Ea cuprinde zbuciumarea și combustia întregului meu suflet, un zbucium pe care, fatal, îl simte orice conștiință astăzi. Atît de mult mă preocupă și mă interesează această cane încît stau la îndoială dacă să nu opresc *Gorila* la care scriu acum, pentru a continua această carte care mă obsedează de trei ani încoace. Ea se poartă asupra unei probleme tragice: problema omului față de lume.”

Dan Petrasincu, *Cu d. Liviu Rebreanu despre romanul „Răscoala”*. în *Adevărul literar și artistic*, XIV, nr. 760, 30 iun. 1935, p. 1—2.

Din interviu : „— Deși romanele dv. dau impresia unei perfecte ordine de creație, văd că sînieți foarte dezordonat în succesiunea romanelor...”

— E adevărat... Plănuiesc un roman, încep să scriu la el... și iese cu totul altceva. Scriu de atîta timp, de exemplu, la *Gorila* și mi se pare că va ieși un alt roman: *Minunea minunilor!* Tot din această dezordine s-au născut și *Adam și Eva*, *Ciuleandra*, *Jar*. Simt deseori necesitatea de-a mă înnoi în alte domenii — deși toate cărțile mele își au o explicație originară în acea viziune a întregului, a omului care nu trebuie să se despartă de pămînt."

* * *, D. Liviu Rebreanu. In *Zorile*, I, nr. 112, 24 aug. 1935, p. 4. *Gorila*, roman multășteptat.

Lascăr Sebastian, *[De vorba cu Liviu Rebreanu]*. In *Dimineața*, XXXI, nr. 10 402, 9 dec. 1935, p. 3.

Interviu important pentru cunoașterea stării de spirit în care L.R. se afla în anii de gestație a romanului *Gorila*. In discuție temele: *Despre politica; Pentru libertatea democratică; Cultul camaraderiei*, prilejuri de protest împotriva regimului de dictatură, cu referiri, între altele, la „eroarea antisemitismului”.

•,/>. Liviu Rebreanu. In *Vremea*, VIII, I, nr. 418, Crăciun 1935, p. 30 (Șantier literar).

L.R. lucrează cu febrilitate la *Gorila*, așteptată „în cursul acestui sezon literar”.

Vlaicu Birna, *Gorila*. In *Rampa*, XX, nr. 5724, 11 febr. 1937, p. 1 (Breviar).

După ani de așteptări, romanul este anunțat să apară pînă la sfîrșitul lui februarie 1937. Speră să fie evenimentul literar al anului.

Comeliu Albu, *însemnări literare și culturale*. In *Patria*, XIX, nr. 46, 27 febr. 1937, p. 2.

Din sezonul literar de primăvară, sînt amintiți: Cezar Petrescu, cu un roman masiv (fără titlu), Dan Petrașincu, cu *Monstrul*, și Liviu Rebreanu, cu *Gorila*.

Const Gh. Popescu, *[In cîrînd romanul „Gorila” a lui Liviu Rebreanu]*. în *Afirmarea*, H, nr. 9, sept. 1937, p. 94 (Cărți).

Notă în legătură cu sezonul literar de toamnă; L.R. va da, în sfîrșit, mult anunțata d-sale *Gorila*. De fapt, vor mai trece... nouă luni.

Dan Petrașincu, *Sugestii în jurul „Gorilei”*, noul roman al d-lui Liviu Rebreanu. în *Lumea românească*, I, nr. 156, 4 nov. 1937, p. 2. Cu privire la noutatea lucrării în ansamblu! operei rebreniene. Lumea romanului.

\ Liviu Rebreanu. In *Vremea*, XI, nr. 525, 13 febr. 1938, p. 9 (Fapte și idei).

^ Din *Gorila* s-au publicat cîteva fragmente. L.R. încă mai lucrează însă la ultima formă a romanului.

M.R.P. [Miron Radu Paraschivescu], *Liviu Rebreanu despre „Gorila”, despre artă în general și Caragiale în special, despre libertate, viață, omenie și multe altele*. în *Facța*, XIX, nr. 2116, 15 febr. 1938, p. 2.

Interviu în așteptarea noului roman. în afara unor considerații elogioase cu privire la creația rebreniană, aflăm date interesante despre istoria cîrții. Romanul a fost predat de mult editorului (în realitate în tranșe), cules (pe măsura scrierii), numai că autorul „întîrzie mult asupra fiecărui rînd, din fiecare șpalt”. (Informație exactă, rezultată din comparația manuscrisului cu versiunea tipărită.) Din interviu: „întreb care e tema romanului? Ce fel de personaj este «Gorila» asta?”

— Gorila, este politica, dragul meu! Politica asta, de toate zilele, de toate sforările și mîrșăviile. Monstrul ăsta ucigător care pătrunde în viața eroului meu, i-o năpădește, îl copleșește. Conflictul se naște tocmai de-aici: din pasiunea politică întîlnind într-un individ o altă pasiune, omenească: iubirea.

— Temă. așadar, clasică, observ.

— Evident, dacă vrei, e un fel de *Cid* modern, adaugă scriitorul."

în legătura cu lipsa de libertate, apreciată de L.R. ca o „condiție tragică a existenței noastre”, M.R.P. evocă un episod relevant: intervenția romancierului făcută cu un an în urma (1937) la Societatea. Scriitorilor Români, în favoarea unor confrăți care au fost arestați, intervenție socotită drept „pildă strălucită” în apărarea libertății.

I. Gruia. *Liviu Rebreanu: „Gorila” (roman, ed. Akalay)*. In *Azi*, VII, nr. 31, ian.-apr. 1938, p. 2881—2884.

Retrospectiva creației: *Ion*, *Pădurea spîmurașilor* și *Răscoala*, romane aflate pe primul plan al creației. *Adam și Eva*, *Ciuleandra* și *Jar*, romane „convenționale”, socotite incidente, experiențe în căutarea, unei noi direcții literare. După însăși afirmația autorului. *Gorila* vrea să fie corespondentul urban al lui *Ion*. Cu toate acestea, LJR. n-a făcut din *Gorila* un roman social și nici un roman politic, deși eroii săi fac politica, sîni reprezentanți ai unor partide politice. Viața lor de partizani este exterioară ființei lor, „reacțiunile ca și discuțiile lor «ideologice» trec alături de personalitatea lor adevărată, pe care ai vrea să ghicești sub avalanșa vorbelor goale pe care le rostesc”. (Exemplificări caracterologice: Belcineanu, Rotaru, Utalea.) Partea politică a roma-

nului este cea mai slabă, neprelucrată artistică. Pe planul pseudo-luptelor politice, figura lui Toma Popescu-Pahonțu, „eroul central al *Gorilei*”, se impune înaintea tuturor. El îmbogățește o cunoscută galerie de eroi: Dinu Păturică, Tănase Scatiu, Tase Bojocanu (*Fecior de slugă*) sau Golaescu (*Gol*). Analiza literară a personajului, considerat „tip realizat”, m comparație cu restul personajelor. Deși pare să fie un roman politic, noua carte se dovedește a fi romanul unei iubiri. În ansamblul creației, *Gorila* se înscrie imediat după *Ion*, *Pădurea spînzuraților* și *Răscoala*, prin încercarea de pătrundere psihologică în analiza lui Pahonțu, fără însă ca aceasta analiză să rivalizeze cu cea a vieții lui Apostol Bologa (N.B. : La data cînd apare recenzia, romanul nu se afla încă în librării. Se publicaseră însă fragmente masive în revistele literare.)

* * * | *Liviu Rebreanu*. In *Vremea*, XI, nr. 539, 29 mai 1938, p. 8 (Fapte și idei).

L.R. încă este nemulțumit de forma pe care a dat-o romanului său *Gorila*, așteptat cu o legitimă curiozitate. Despre voința sa de desavîrșire.

L. Horia, *Liviu Rebreanu: „Gorila”*. în *Lumea românească*, II, nr. 368, 8 iun. 1938, p. 4 (Lumea culturii).

Mai sînt cîteva zile pînă la apariția romanului. Nici o operă a vreunui alt scriitor nu este așteptată cu atîta curiozitate.

C.T., *Cu d. Liviu Rebreanu despre „Gorila”, între realitate și creația literară, între roman și eroismul scriitorului*. în *România*, I, nr. 13, 14 iun. 1938, p. 2.

Interviu luat imediat după apariția romanului. Cel mai semnificativ în ceea ce privește istoria operei și tendințele ei ; de reținut că simbolul „gorilei” (politică) privește, în egală măsură, ambele părți angajate în conflictul romanului: „naționalismul bătut cu pumnii în piept și falsă democrație” (vezi *Romanul — romanului, supra*).

* * *, *Gorila*. în *Lumea românească*, II, nr. 377, 15 iun. 1938, p. 4 (Caleidoscop).

Prezentare elogioasă. Replică urbană a lui *Ion*, romanul se situează pe înălțimile de inspirație care au zămislit *Pădurea spînzuraților*, *Adam și Eva*, *Răscoala*. Moment epocal în creația romancierului și în literatura română.

Silviu Cernea, *Liviu Rebreanu: „Gorila”*. In *Neamul românesc*, XXIII, nr. 127, 15 iun. 1938, p. 2 (Cronica literară).

Carte scrisă la rece, masivă, cu valoare de document.

* * *, *Scurte interviuri cu Liviu Rebreanu, Miball Sorbul, Victor Eftimiu, George Mihail Zamfirescu*. In *România*, I, nr. 14 din 15 iun. 1938, p. 2 (Crestături).

Lit. : „Am ispăvit *Gorila*, care a și apărut, și lucrez la alta carte, *Minunea minunilor*.”

* * * *Gorila*. In *Vremea*, XI, nr. 542, 19 iun. 1938, p. 8 (Vitrina). Anunță apariția romanului. Scriitorul a și început să lucreze la un nou roman : *Minunea minunilor*.

Costin I. Murgescu, „*Gorila*” de *Liviu Rebreanu*. In *Noua Gazetă de vest*, III, nr. 630, 23 iun. 1938, p. 2 (Capitala culturală).

Comentarii favorabile în întâmpinarea romanului multășteptat, pe marginea mărturisirilor lui L.R. din ziarul *România*, făcute la 14 iunie 1938.

* * *, *Liviu Rebreanu, „Gorila”, roman*. In *Timpu*, II, nr. 408, 23 iun. 1938, p. 2 (Cartea zilei).

Gorila — roman de dragoste și mai puțin frescă a politicii românești. Cauzele care determină lipsa unei unități globale. Raportări la romanele apărute în același ciclu (*Ion* și *Răscoala*). Personajele cînit și actele lor evoluează firesc. Tudor Popescu-Pahonțu — eroul principal al cărții — rămîne însă singura „realitate temeinică” a operei.

A1. Mironescu, „*Gorila*”. *Roman de d. Liviu Rebreanu*. In *Semnalul*, I, nr. 119, 24 iun. 1938, p. 1—2.

După opinia recenzentului, respirația și meșteșugul arhitectului nu au izbutit să înscrie noul roman în regiunea marilor sale creații. Prea aproape de evenimentele romanului, A1. Mironescu este de părere că autorul a fost mai mult preocupat să codifice și să însumeze o serie de documente, decît să realizeze o mare operă de artă.

A. Gh-, *De ce scrie d. Liviu Rebreanu*. In *Vremea*, XI, nr. 543, 26 iun. 1938, p. 8 (Fapte și idei).

L.R. vede lucrurile așa cum sînt. El nu le redă fotografic ci în adevărul lor. Cu fiecare roman, personalitatea lui devine și mai complexă. Noua carte, *Gorila*, este o dovadă grăitoare. Articolașul însoțește cronică literară a lui Pompiliu Constantinescu, publicată în același număr (vezi *supra*, p. 456—460).

I. Gruia, *Liviu Rebreanu, „Gorila” (roman, edit. „Universala Alcalaia”)*. In *Lumea românească*, II, nr. 390, 2 iul. 1938, p. 4 (Cronica literară).

Dezvoltare a recenziei publicată în revista *Azi* (VII, nr. 31, ian.-apr. 1938). Cronică adaugă o concluzie nouă : *Gorila* nu este un roman complet terminat. De la autor se așteaptă romanul maturității sale epice.

Constantin Fintîneru, *Liviu Rebreanu: „Gorila”, roman, două volume* (București, 1938). În *Universul literar*, XLVII, nr. 20, 2 iul. 1938, p. 2 (Cronică literară).

Cronică elogioasă. După explicarea tîlcalui romanului, conturarea cadrului în care se desfășoară conflictul său, autorul ei ajunge la concluzia că „*Gorila* s-ar putea numi roman istoric”. În încheiere: „Romanul se termină printr-o mare imprecizie. Nu știm dacă Pahonțu ar fi fost fericit cu d-na Belcineanu, cu care s-ar fi căsătorit după divorțul amîndurora. Ar fi devenit alt om? Maî cînstît, mai curat, schimbat Ja față, după cum declara că se simte în stare prin iubire? Pahonțu este cel mai chinuit, cel mai turburat și complex personaj în *Gorila*. Imprecizia pe care o lasă ca o dîră neagră, prin moartea lui, arunca un ultim fum de înecare la sfîrșitul cărții. Depresiunea se lățește definitiv. Sau poate că Pahonțu n-ar fi fost fericit cu d-na Belcineanu, sufletul sau incapabil de înnoire era cu totul pierdut și Dolinescu avea dreptate? Aceasta și alte probleme mari de creație se află în cartea d-lui Rebreanu.”

Barbu Theodorescu, *Ralul național al literaturii*. În *Vremea*, XI, nr. 544, 3 iul. 1938, p. 2.

încercare de încadrare a romanului în creația literară românească, în rosturile ei educative. Subcapitole: După război; *Gorila*; *Nimic sfîrst* și *Primatul național*. Articol gazetăresc care, pornind de la ideea ca avem de-a face cu un roman-document, încearcă să explice simbolul cărții (*gorila* = patima politică). Abuz de citate cu rol exemplificator.

* * * *Gorila*. În *Patria*, XX, nr. 135, 4 iul. 1938, p. 1 (Note). Multașteptatul roman a apărut într-un moment social care face propice lectura lui. Considerente despre politicianism, despre victimele pe care le face în societatea românească. Interesanta notația potrivit căreia „drama propriu-zisă nu se naște decît atunci cînd în acțiunea romanului apare «școala nouă» care predică și aplica violența în domeniul politic, rezervat înainte numai luptătorilor de idei”. Referiri la lumea personajelor cărții, ce pare ușor de identificat. Impresie de moment, căci *Gorila*, deși este o veridică frescă socială, nu este în același timp și un roman cu cheie. Carte mare, hărăzită să dăinuie în literatură, noul roman nu atinge totuși înălțimea artistică a lui *Ion* sau a *Pădurii spinzuraților*.

Av. A., *Gorila*. În *Vremea*, XI, nr. 546, 17 iul. 1938, p. 6 (Fapte și idei).

Roman-croniră; conflictul și personajele operei; Toma Pahonțu — personaj central. „Autorul *Gorilei* nu e nicăieri prezent în romanul său, lăsînd viața eroilor să se desfășoare firesc, și totuși judecata autorului o simți continuu prezentă, iscoditoare, lucidă, necruțătoare.”

Theodor Scarlat, *Liviu Rebreanu: „Gorila” — roman, Ed. „Universala — Alcalay”*. În *Revista scriitoarelor și scriitorilor români*, XII, nr. 7—8, iul.-aug. 1938, p. 28—30 (Cronică literară. Cărți-reviste).

„Prin factura ei, deosebit de interesantă, *Gorila* este parcă sortită — ca toate operele cu adevărat mari — să-și însiruiască cititorii în spiritul adevăratei omenii.”

L. Horia, *Liviu Rebreanu: „Gorila”, Edit. „Alcalay”, în Lumea românească*, II, nr. 429, 10 aug. 1938, p. 4 (Cronică literară).

Pe scurt, despre particularitățile artistice ale celui pe care îl consideră cel mai viguros romancier al literaturii române (scrisul evoluează greoi, zgrunțuros, lipsit de lirism, febră interioară care crește pe măsura aglomerării materialului epic, ritmul interior ce se desfășoară pe spații mari, obiectivitatea). Tipul orășeanului în creație. Romanul social cu aspecte din viața politică (N. Filimon, D. Zamfirescu, Cezar Peftescu, Dem. Teodorescu ș.a.) n-a găsit în L.R. un creator cu suficiente resurse, „poate din lipsa unor afinități fără de care nu este posibilă înțelegerea fenomenului”. Cartea nu reușește decît să fie un reportaj politic, o schiță a moravurilor politice postbelice.

M.[ircea] B.fratucu], *Liviu Rebreanu: „Gorila”. Edit. Universala Alcalay Co., București, 1938*. În *Viața românească*, XXX, nr. 8, aug. 1938, p. 139-143 (Recenzii).

Consideră romanul, în mpd greșit, ca expresie ultimă pe drumul perfecțiunii epice a stilului rebrenian. Observații critice cu privire la conținut.

Ovidiu Drimba, *Liviu Rebreanu: „Gorila”. În Noua Gazetă de Vest*, III, nr. 686, 3 sept. 1938, p. 2 (Cărți românești).

Romanul este caracterizat drept „frescă a societății politicianiste”, o reușită a creației rebreniene.

Const. Gh. Popescu : *Liviu Rebreanu — „Gorila” — roman în două volume, editura „Universala Alcalay”*. În *Afirmarea*, III, nr. 9, sept. 1938, p. 110 (Cărți)-

Recenzie negativă, recenzentul ocupîndu-se excesiv de greșeli de ortografie și inconsecvențe de rostire.

Zina D. Imbrescu, *Liviu Rebreanu: „Gorila”*. în *Căminul cultural*, IV, nr. 9, sept. 1938, p. 470—471.

încercare de situare a operei în cadrul romanului social. Apreciază tehnica literară dar păstrează rezerve asupra felului în care scriitorul „a dat rezonanță realităților”. Considerații cu privire la lumea personajelor din care se detașează Pahonțu, eroul principal al romanului. În final, aprecierea că romanul, cu toate carențele lui, se situează printre cele fii izbutite lucrări literare cu fond social.

Octav Șuluțiu, *Liviu Rebreanu; „Gorila” (Ed. Universala-Alcalay)-în Familia*, V, nr. 8, sept. 1938, p. 70—75 (Scriitori și cărți).

După opinia criticului, viziunea romanului *Gorila* este mai mult exterioară, carență explicată prin „stricarea tiparelor prime” [*Ion și Răscoala*]. Notabile comentariile potrivit cărora romanul suferă prin parțialitatea informării: „E adevărat că Rebreanu n-a putut scrie tot ce trebuia, date fiind condițiile politice actuale* (deși tot Șuluțiu adaugă: „un scriitor trebuie să știe să creeze cu ceea ce are la îndemână, iar dacă nu poate, atunci e preferabil să tacă definitiv”). Lumea personajelor îl dezamăgește profund, fără să omită a comenta faptul că avem de-a tunc cu un roman concentrat în jurul unui singur erou. Apreciabil în *Gorila* rămîne desăvîrșita obiectivitate a autorului. „El nu condamnă, nici nu aprobă, ci prezintă în mod egal și prin gura eroilor săi critici și pentru și contra oricăror tendințe politice, dar buna-credință cu care le prezintă e în afară de orice îndoială.” Autorul s-a ferit de reproducerea exactă a realității, de formula romanului cu cheie.

Dinu Tanase, *Liviu Rebreanu: „Gorila”*. În *Tara visurilor noastre*, 11, nr. 8—9, sept.-oct. 1938, p. 42—43 (Recenzii).

Recenzie elogioasă, nesemnificativă însă decît, poate, pentru a surprinde și ecoul cărții într-o lume partizană.

Gh. Agavriloaei, *Liviu Rebreanu: „Gorila”, roman, două volume, Alcalay*, 1938. în *Însemnări ieșene*, III, nr. 10, 1 oct. 1938 (Cronica literară), p. 120—125.

După opinia recenzentului, L.R. este un scriitor „cu suflet rural, care chiar transplantat într-un mare oraș nu poate realiza o descriere a vieții urbane care presupune mai mult rafinament și mai multă complexitate psihică”. Subiectul ales i se pare ingrat. Spre paguba literaturii române, toți cei care au tratat romane politice le-au ratat. Opinează că Pahonțu „este axa de susținere a întregului roman”. Analizînd celelalte personaje ale cărții, criticul observă că „prin fanatismul și violența lui”, asasinul lui Pahonțu este un fidel reprezentant al grupărilor extremiste.

Romanul este important mai mult ca document, nu ca opera de artă precum *Ion* și *Răscoala*.

Lotar Răduceanu, *Gorila*. În *Gîndul vremii*, VI, nr. 8—10, oct.-dec. 1938, p. 16—24.

„*Gorila* învederează — s-ar putea spune chiar : cu mai vădita maturitate — toate calitățile de romancier ale scriitorjiâ, după cum, fără îndoială, înfățișează și cunoscutele lui scăderi. Ceea ce vrem să spunem noi este altceva: că *Gorila* poate fi un foarte bun roman de descriere a suprafețelor sociale, dar că nu pătrunde îndărătul lor pentru a descoperi și fondul, semnificația și forțele mișcătoare. Pe scurt nu este tocmai ce ar fi trebuit să fie: nu este un roman social. Se prea poate că, evenimentele pe care le romantează *Gorila* fiind prea apropiate încă, un scriitor nu le poate privi cu distanța trebuincioasă pentru o creație senină și adînc răscolitoare. Marile romane sociale care nu au ca obiect aspectul static al societății, ci acela dinamic, au fost mai întotdeauna, într-un anume înțeles, și romane istorice : ele s-au scris și tipărit ani mulți adesea chiar zeci de ani în urmă.” Exemplificări -. opere care atestă și contesta această opinie din creația lui Zola, Barbusse, Rebreanu. În cazul de față, „scriitorul a fost într-adevăr covîrșit în deplinul înțeles al cuvîntului. Din noianul de impresii fapte și energii ce au năvălit asupra lui, el n-a putut reține decît caleidoscopul desfășurărilor exterioare, jocul de umbre numai al forțelor care acționau cu adevărat. *Gorila* seamănă mai mult cu un roman de cheie decît ca un roman social. Nu este însă, nici mia, nici alta.” După opinia recenzentului, dacă în centrul romanului nu ar fi fost plasată „tragica iubire a lui Pahonțu”, *Gorila* ar fi rămas o cane de reportaje. „Ceea ce frapează în *Gorila* e în primul rînd lipsa de pe scenă a principalului personaj, a poporului.” Paralelă între lumea cărții și lumea reală.

N. Papatanasiu, *De vorbă cu romancierul Liviu Rebreanu*. În *Adevărul literar și artistic*, XIX, nr. 942, 25 dec. 1938, p. 7.

Interviu important pentru concepția literară a scriitorului, argumentată la cîteva luni după apariția romanului *Gorila*, prilej de meditare a subtextului operei. În discuție: *O definiție a romanului; epicul pur; o formulă a romanului modern; romanul fluviu; viitorul romanului social; romanul cu teză; jurnalul intim; romanul și critica; proiecte ș.a.* Pentru *Gorila*, este notabilă definiția generală : „Romanul este o proiecție în afară, a trăirilor mele, organizate într-un cosmos nou” ; de asemenea, caracterizarea specială a operei drept „lămurire a feno-

menelor sociale nouă". Se menționează în articol că romanul *Gorila* a suferit numeroase modificări, „de la gândul cel dintâi, pînă la trecerea colilor sub teascuri". Reporterul menționează ca toate acestea s-au întins pe parcursul a nouă ani.

V. Horia, *Liviu Rebreanu; „Gorila". In Gîndirea*, III, nr. 10, dec. 1938, p. 552—553 (Cronică literară).

„*Gorila* nu poate spera altceva decît un succes de moment, legat de pasiunile actuale pe care le răscolește. Căci cartea suferă de toate păcatele realismului. Nu e adică nici o redare obiectivă a realității care ar putea servi istoria sau curiozitatea de mai tîrziu, nici o operă a cărei puritate literară să poată străbate vremurile."

Ilie Constantinovschi, *De la „Răscoala" la „Gorila". Evoluția literară a d-lui Liviu Rebreanu. în Viața românească*, XXX, nr. 12, dec. 1938, p. 37—49.

încercare sociologică de explicare a limitelor d^e concepție a noii opere. „*Gorila* oglindește, pe de o parte, atmosfera de nemulțumire a celor mai largi straturi sociale, în perioada postbelică și opoziția surdă a tuturor față de instituțiile și mecanismul vieții noastre publice. Totodată *Gorila* oglindește confuzia ideologică a unei părți a intelectualității și micii burghezii orășenești, neputința lor de-a înțelege procesele sociale și calea justă de urmat, mărginirea ideologiei lor, alunecarea spre «noile» curente de diversivune politică și neputința autorului real [realist?] de a se ridica mai sus decît această psihologie strimță și primară a unor păături sociale semidocte și dezorientate." în concluziile recenziei, autorul se întreabă: „Va ști oare Rebreanu să descopere în atmosfera agitată și în plină prefacere a societății noastre, liniile generale și oamenii care aduc într-adevăr soluția viitorului la problemele ridicate în *Gorila*? Ne va da autorul *Gorilei* un nou roman al orașului, care să oglindească mai plin, mai veridic și mai realist societatea românească de astăzi? Prietenii literaturii românești privesc cu încredere drumul de miine al scriitorului."

G. Minden-Capuțineanu, „*Gorila*", roman de Liviu Rebreanu (*Edi-tura Alcalay. în Vlăstarul*, XV, nr. 1, 1938, p. 15—17 (Cronică literară).

Gorila, roman de actualitate. Simbolul „gorilei" și subiectul romanului. „Sentința juriștilor nu ne e împărtășită, rămînînd s-o ghicim noi." Romancierul nu și-a propus să dovedească superioritate vreuncea din taberele angajate în conflict, ci doar caracterul nociv al politicianistului.

Dumitru Luca, *Liviu Rebreanu: „Gorila". In Revista literară a Colegiului Național S-tul Sava*, XIII, nr. 3—4, ian.-febr. 1939, p. 37.

Despre nota socială și cea psihologică a romanului, împletite mai mult în noul roman decît în restul creației rebreniene. „Romanul pare a nu avea sfîrșit, căci el se încheie prin intrarea magistraților în deliberare, în fond autorul ne lasă nouă sarcina de a-i aplxa pedeapsa cuvenită."

A1. Pini, *Liviu Rebreanu, „Gorila". în Iașul*, VII, ar. 274, 20 febr. 1939, p. 3.

„*Gorila* e în mare parte un studiu sociologic, jurnalistic, și deci în afară de roman, lipsit de intuiție profundă, cîteodată și de înțelegere a evenimentelor puse în scenă."

Vladimir Streinu, *Liviu Rebreanu. In Revista Fundațiilor Regale*, VII, nr. 5, 1 mai 1940, p. 379—390.

Despre operele de al doilea plan în care unii cercetători includ chiar *Pădurea spînzuraților* și *Gorila* care, totuși, par să reclame un statut aparte. *Pădurea spînzuraților* este „primul roman psihologic de adîncime" în literatura română, iar *Gorila* „încheie un ciclu de care nu-l putem despărți". în privința acestui roman, „e adevărat că planul de valoare, în care această scriere trebuie văzută, este secundar. Oricît ar salva-o pe alocurea obiectivitatea marelui scriitor, aerul de cronică contemporană o înecă cel oțai adesea. Cu toate acestea însă, *Gorila* beneficiază față de romanele de al doilea plan din opera d-lui Rebreanu, de o dublă lumină exterioară, proiectată asupra-i de ciclul de romane, pe care îl încheie cît și de tipul omenesc, tip familiar, la noi, în care eroul principal se înscrie la rîndul lui. Căci, după cum se știe, romanul în discuție întregeste societatea românească văzută mai întîi cu *Ion* în țărănimea din Ardealul dinainte de Unire și apoi cu *Răscoala* în țărănimea și proprietarii fostului Regat — o întregeste cu aspectul ei politicizant și bucureștean de după război. Și faptul acesta singur, chiar dacă *Ciuleandra* sau *Jar* ar fi cuprinzînd mai mult adevăr artistic, îl trag din planul de umbră al romanelor secundare. La aceeași situație mai favorabilă, dar nu principală, contribuie de asemenea figura aceluia monstruos Pahonțu. Pahonțu ilustrează sau, poate mai nimerit zis, este ilustrat de categoria oarecum specifică societății și literaturii noastre, a ariviștilor. El face serie cu Dinu Păturică, cu Tănase Scatiu, cu Pirgu, dacă această iasmă a lui Mateiu Caragiale din *Craii de Curtea-Veche* ar fi mai mult decît o sumbră eroare, cu Stanică din *Enigma Otiliei* a d-lui G. Călinescu, primind astfel nu de la eroii aceștia, numiți aici ca semeni și nu

ca antecesorii, ci de la «tipul arivistului», atât de încercat în literatura noastră, o evidență numeroasă.

Ion Ștefan, *Literatura sub noul regim*. în *Tribuna*, III, nr. 126, 5 iul. 1940, p. 2.

Despre interdependența politicii și a artei, în lumina influenței pe care epoca o are asupra fenomenelor culturale. Pe parcursul articolului, aprecierea că apariția romanului *Gorila* „marchează o dată hotarnică în literatura noastră”.

G. Călinescu, *Liviu Rebreanu*. în voi. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, 1941, p. 652—653.

„*Gorila* este scrierea cea mai rea a lui Liviu Rebreanu, întărit de nivelul de jos al mijloacelor sale. Pentru că s-ar părea că printr-unut din eroi, autorul ar nutri sentimente antisemite, tabăra democratică a repudiat acest roman cu mai multă violență decât se cuvenea. Atunci cealaltă tabără naționalistă a îmbrățișat opera, găsindu-i mari însușiri pe care nu le are. De fapt, oricare ar fi tendința romanului, el putea fi prețuit, ideile autorului nefiind în chestiune într-o operă literară.” După unele comentarii privind lirica lui Eminescu, pe marginea relației tendință—capodopera, criticul adaugă : „Apoi L. Rebreanu are atât meșteșug literar încât să nu dezvăluie în mod supărător atitudinea sa și în planul ficțiunii e nedreaptă orice obiecție de acest fel întrucât părțile nu sunt alimentate abuziv de scriitor și fiecare conștiință e liberă să tragă concluzia practică ce-i convine. Romanul e doar neizbutit. Tema totuși nu e lipsită de virtualități. Un gazetar cu talent dar și fără multe scrupule vrea să facă avere și nume, oscilează în lumea politică după oportunitate și se prăbușește nu prin inconsecvențele sale reprobabile ci tocmai din noblețea de a apăra o femeie iubită. Omul e dar un ambițios, cu mari însușiri și scăderi, căruia soarta îi face ironia de a-l surpa printr-un accident. Chiar alegerea politice ca domeniu de desfășurare nu e neindicată, deoarece energia omului de toate zilele găsește aci spațiul său vital. Balzac dă eroilor săi ambiții politice, mondene, financiare, și gazetarul Pahonțu are aspecte de erou balzacian. Condițiile actuale din care a ieșit observația sunt prea învederate din lipsa de organizație creatoare, iar aceasta vine de acolo că talentul lui Liviu Rebreanu nu poate să nască indivizi. E foarte probabil că figura lui Pahonțu a fost inspirată de același cunoscut gazetar în viață la care se face aluzie și în romanul *Jar*. Romancierul n-a putut să inventeze și apare clară atenuarea liniilor, din temerea de a nu fi prea străveziu. Pahonțu însă rămâne amorf, fără consistență, fiindcă nici nu e lăsat să aibă atitudini semnificative. Erou în război, fiu de țăran, el fundează

o gazetă independentă, bine scrisă, ajută pe Rotaru să ajungă ministru, se lasă el însuși ales deputat, apoi se apropie de Belcineanu, la a cărui nevastă aristocrată {din obscure năzuințe de om de jos} ține. Acum apare Dolinescu, căpetenia unei organizații totalitare, care cere și obține sprijinul lui Pahonțu. La alegeri însă gazetarul trădează pe Dolinescu și nu fiind cumpărat de ministrul acum la guvern Belcineanu, ci pentru că acesta e prețul prin care Cristiana, iubita lui, ar putea obține divorțarea de Belcineanu. Un fanatic partizan al lui Dolinescu împușcă pe Pahonțu. E cu puțință ca Liviu Rebreanu să fi îmbrățișat partea lui Dolinescu {ceea ce era liber să facă}, având în vedere conturul prea ideal și deci nesubstanțial al eroului, dealtfel fugitiv. Atitudinea ascunsă este la L. Rebreanu, în romanele epopeice, un aliment al vigoarei epice.” Urmează referiri la *Ițic Ștrul, dezertor*, „schiță fără interes, supraprețuită însă de partea interesată”, după care criticul revine la personajele *Gorilei*: „Dolinescu, Belcineanu, Rotaru și toți ceilalți sunt inexistenți. Viața mondenă e zugrăvită fără sentimentul ei, iar mediul burghez cu știuta vulgaritate. Titus Herdelea apare și aici ca un spectator fără rost. Ce e Pahonțu ? Un cuceritor de posturi în viață, inteligent și onest în fond, care-și dă seama însă că sentimentele etice sunt o piedică la izbândă ? Un cinic profitor ? Un idealist pervertit de mediu ? Nu se poate ști, fiindcă mișcarea eroului e lipsită de manifestatii decisive. Metoda unică a romancierului împiedică realizarea indivizilor. Liviu Rebreanu prezintă grupuri nu persoane, incapabil să urmărească individul în gloată. *Gorila* e făcută din logodne, nunți, prânzuri, unde lume multă se adună și vorbește fără înțeles adânc. În *Răscoală* cuvântul anonim din mulțime zugrăvea, aci, nefiind gloata, romanul se platifică și se iezește. Când nu mai poate aduna pe eroi, romancierul le face istoricul sau îi pune să peroreze, adăogînd și această împrejurare supărătoare de a da grai ardelenesc eroilor de dincoace. Bizareria numelor este un indiciu al lipsei de observație. Cîtă vreme suntem în mediu ardelenesc numele sunt firești, în romanele orășenești ele supără urechile. Un general se cheamă Dadarlat (după un nume comun în Ardeal ; Dadîrlat). Belcineanu, Spufbereanu, Tolontan, Rotaru, Cumpănașu, Dolinescu, Drugeanu sunt nume sau rău inventate sau nepotrivit ardelenesti. Psihologia mărunță a personajilor de oraș e arbitrară și simplistă. Virginia, nevasta lui Toma, femeie de treabă, nu găsește altceva de făcut spre a se admira, decât, ca Nadina din *Răscoală*, să se așeze în fața oglinzii, goală.” Peste 24 de ani, același critic sublinia necesitatea recitirii integrale a operei rebreniene (vezi articolul *Un suflet înalt și plin de stele*, în *Contemporanul*, nr. 36, 4 sept. 1964).

Eugeniu Todoran, *Realismul lui Liviu Rebreanu*. In *Revista Fundațiilor Regale*, IX, nr. 12, 1 dec. 1942, p. 559—583.

În am lui L. R. s-nr putea deosebi două direcții: una exterioară, indicată de *Ion*, *Răscoala*, *Gorila*, *far*, și alta interioară, indicată de *Ciuleandra* și *Amlndoi*. Punctul diversificării îl constituie *Pădurea spînzuraților*. „O restrîngere a cadrului exterinr, și prin urmare O intensificare a compoziției, este caracteristica roma'ului pe care Al. Thibaudet îl numește *pasiv*. El nu redă viața în totalitate ei, ci prezintă un număr restrîns de existențe umane. Unitatea lui se t-ntrează în jurul a puține vieți. Este tipul cel mai simplu și mai comun al romanului de care nici Rebreanu nu ne-a lipsit în activitatea lui literară.” Concluzia: *Gorila* și *far* sînt romane pasive.

Ion Caraion, *Gorila*. In *Fapta*, II, nr. 56, 15 s\lu.1944, p. 2.

Articol penibil la moartea lui L.R., semnat, ir.\edibii, de un poet hipersensibil.

Ov. S. Crohmălniceanu, *Liviu Rebreanu*. în *Viat, românească*, VI, nr. 11, nov. 1953, p. 281—311.

În cadrul primului studiu de sinteză postumă a ci *ației rebreniene, care a stat la baza retipăririi romanelor *Ion*, *Pădurea spînzuraților* și *Răscoala*, autorul consideră ca nerealizarea cărții din 1938, *Gorila*, rezidă din „confuzkinismul ideologic” al scriitorului. Probată ai fi și prima versiune a romanului, *Minunea minunilor* (informație inexactă, proiectul amintit ntavînd nimic comun cu geneza operei anal rate). Mai tîrziu, cu prilejul publicării volumului *Literatura ronțăită între <ele două războaie*, criticul își va nuanța comentariul din 1953.

Al. Piru, *Prefață la volumul Liviu Rebreanu, Opere* [ediții bibliofilă], voi. 1, București, 1962; reluată în micromonografia *Liv'u Rebreanu*, 1964.

După opiniile autorului, eșecul romanului *Gorila* ar proveni din „copierea cam informă a datelor realității” (vezi și studiul introdus • al ediției de față, p. LVI—LVII).

Fanny Liviu Rebreanu, *Cu soțul meu*. București, 1963, p. 209—2 3.

În capitolul *Ultimele cărți*, se fac referiri la două epistole trimise t • L. R. soției și fiicei sale, în martie și aprilie 1938. În prima, mulțumește soției pentru lista de nume trimise, din care a selectat pe *Cristiana*. Reținem : „în orice caz, interesul tău pasionat pentru *Gorila vu-e drag*. Măcar de ar corespunde așteptărilor realizarea. Dealtfel, același interes l-ai avut tu totdeauna, cu ocazia fiecărei gestații a mele; de aceea te și iubesc eu atît de mult. Așa, participi și tu, colaborînd, la toi*e căr-

țile mele, și treci prin ele spiritual, prin însăși esența Ier, fără să mai vorbesc de momentele cînd, ca alt Meșter Mano'e, te zidesc vie cu cîte o parte a trupului sau sufletului tău în anume pagini” (*op. cit.*, p. 210—211). În a doua epistolă, pornind de la greutățile întîmpinate în procesul de elaborare a noului roman, L. R. mărturisește Puiei : „Eu noutățile trebuie să mi le făuresc singur din inima și din sufletul meu ca să le încadrez într-o viață nouă și într-o lume nouă. Așa se face *Gorila*, această chinuitoare și istovitoare, ca toate celelalte cărți ale mek. Uneori simt cu mare luciditate cum mi se scurge în picături lente sîngele și vinra, ca să se transforme în altă viață și alt sînge, să se transfigurez; în oameni noi și într-un univers nou. De multe ori ostenit, extenuat, aș vrea să mă smulg din ftămîntarea asta singuratecă, să beneficiaz de bucuriile mărunte, banale, dar bucurii, ale vieții care trece în ritm din c; în ce mai vertiginos. Și nu se poate. E o vrajă care mă readuce la masa de scris, o chemare misterioasă care mă face să uit tot restul și să-mi trăiesc toate satisfacțiile într-o lume de ficțiuni, dar cu atîta intensitate ds parcă ar fi mai reale decît realitatea. Fiindcă, în fond, poate că lumea imaginației e mai aproape de esența realității decît lumea cea palpabilă a realității aparente” (*op. cit.*, p. 211). În original, L. R. continuă : „Destul ! Te asasinez acum cu taina de creație. Și tainele acestea nu sînt folositoare pentru alții. Creația adevărată e atît de unică, de personală, încît pentru restul lumii nu poate fi decît un miraj. Dar *Gorila*, în sfîrșit, trăiește !”

Nicolae Manolescu, *Ultimele romane*. In *Gazeta literară*, XIII, nr. 49, (682), 2 dec. 1965, p. 8.

Cu privire la *Gorila*, criticul consideră că „absența intuiției sufletelor complexe și, în general, a puterii de creație sînt cauzele nereușitei, *Gorila* e un tipic roman de gazetar, nepreocupat să insufle viață personajelor, să facă plauzibil uti univers social. Trebuie înlăturată învinuirea adusă autorului de a înfățișa cu simpatie pe «frații de cruce», denumire străvezie pentru o cunoscută organizație politică. Obiecția sa putut face deoarece romanul nu e obiectiv, în sensul de creator, și are o cursivitate prea jurnalistică. Tot așa de bine s-ar putea spune că Rebreanu se exprimă prin eroul principal, Toma Pahonțu, care e un dezorientat, înțelegînd prea tîrziu că propriile idei (încurajarea crimei politice, naționalismul) stau la baza actelor brutale ale «fraților de cruce». Dar înțelegînd totuși... chiar dacă va cădea victimă el însuși. Dacă romanul era mai puțin superficial, mai adînc obiectiv, reproșul nu se făcea. Mai important, pentru noi, ar fi să vedem de ce o carte cu subiect pur politic a ieșit așa de plată. Nu se poate tăgădui o sincer-

tate reportericească în descrierea tribulațiilor politice ale diferitelor personaje și chiar oarecare culoare a vieții politice românești de acum treizeci de ani. Romanul seamănă cu orice roman care consemnează fapte prea de suprafață din existența socială. Pahonțu ar fi putut deveni tipul ambițiosului, un Rastignac, de n-ar fi rămas confuz și de fapt fantomatic. Autorul l-a gândit ca pe un ambițios, năruit când ne așteptam mai puțin prin dragostea pentru o femeie din altă clasă socială, către care aspira (temă tratată cu mijloace superioare în *Donna Alba* a lui Gib Mihăescu de care Rebreanu are cunoștință). Să spunem așadar, ca G. Călinescu din *Sensul clasicismului*, ca lipsește romanului clasicismul fundamental : în loc de a ilustra categorii morale universale, ca Balzac, ai cărui ambițioși se aruncă și ei în politică, Rebreanu pornește de la evenimentul accidental, de la contingenta pură, încercând să-i dea semnificație."

Lucian Raicu, *Liviu Rebreanu, Eseu*. București* 1967, p. 274—282. Greutăți în gestația romanului ; planul geometric al romanului *Gorila* („construcție amplă") urmează pe celelalte din *Ion* și *Răscoala* ; începutul operei rezumă tema ; scăderea instinctului creator și a conștiinței artistice ; nesiguranța atitudinii, absența oricărei perspective; Toma Pahonțu - personaj central cu reale însușiri, cu energii de tip stendhalian ; primul capitol și lumea personajelor. „Expunerea, mai departe, în stilul cronicii obiective, a avatarurilor politicianismului burghez, nu lasă nici o îndoială asupra intențiilor critice, demascatoare, pamfletare chiar, traduse fără destul nerv." Exemplificări. Din concluziile studiului: „Chiar dacă lipsit de profunzime și tendențios pe alocuri, *Gorila* este un document din care, de-ar fi nevoie, s-ar putea reconstitui un climat al arivismului social și al dibăciei politice, al compromisurilor făcute în absența oricărui principiu, al luptei facțiunilor gata să se sfîșie, al întregii epoci de agonie a parlamentarismului burghez și a stării de spirit ce a favorizat mișcările totalitare de extremă dreaptă și a pactizat cu ele." Exemplificări.

Puia-Florica Rebreanu, *Zilele care au plecat*, București, 1969, p. 318—324.

Date despre geneza romanului. Sînt publicate și cîteva fragmente din epistolele lui L.R. adresate autoarei, cu privire la *Gorila*.

I. Negoîtescu, *Liviu Rebreanu*, în voi. *Analize și sinteze*, București, 1976, p. 157—163.

în centrul înnoirilor pe care romancierul le realizează cu fiecare operă, criticul plasează „trilogia socială : *Ion*, *Răscoala*, *Gorila*, frescă a

națiunii în desfășurarea ei social-politica din prima jumătate a secolului 20". Despre cadrul literar universal și național în care se alia opera scriitorului. „Arit de rău scrisă, și atît de superficial concepută, *Gorila* concede viață, simplistă dar multă, obsesiei haotice a lui Pahonțu: el e un Ion care a învățat carte și care s-a născut în Muntenia." Prin el, „*Gorila* dă naștere în sfîrșit, cu chiu cu vai, unui erau adevărat, care domină detestabil o carte".

Niculae Gheran, *Confluențe*. în Liviu Rebreanu, *Opere*, voi. 9, București, 1978, p. 573—631.

Capitol în cadrul aparatului critic, comentînd „romanul total" care, în jurul anului 1931, aduna, într-un singur proiect, multe documente ale unor opere devenite mai tîrziu de sine stătătoare : *Gorila*, *Răscoala*, *Mojarul iluziilor* (*Jar*). Caietele *Gorilei* și cronologia scrisului. Argumentele care pledează pentru reconsiderarea romanului.

Aurel Sasu, *Liviu Rebreanu - - sărbătoarea operei*. București, 1978, p. 160—165.

în capitolul *Criza de imaginație*, criticul ia în dezbateră diferența de valoare dintre operele capitale ale creației rebreniene și cele aflate pe al doilea plan. Reținem despre cele din urmă : „Senzația, la lectura acestor cărți, e una de suferință fizică, o grabă justificată sau nu (are mai puțina importanță) de a încheia, de a pune capăt unei îndoieli ca o nouă deschidere spre lumina capodoperei; de a pune capăt unei crize, neliniști și, de ce nu, unei imposibilități de receptare în ficțiune a cotidianului. Pagina ia aspect de proces-verbal, jurnal în cel mai bun caz, notație precipitată și nesigură." Cazul lui Titu Herdelea este considerat simptomatic pentru înțelegerea creației minore a lui L.R.

Ion Simuț, „*Gorila*" — *recurs*. In *Familia*, XV, (CXV), nr. 6 (166), iun. 1979, p. 6.

Amplă și argumentată pledoarie pentru reeditarea romanului, stimulată de redeschiderea dosarului în cadrul seriei noastre de opere (voi. 9, p. 573—631). Structura studiului: 1. *Romanul politic; riscurile obiectivității* ; 2. *Romanul de dragoste ; Cuplul etern*; 3. *Romane politice de ieri și de azi*. Articolul a fost însoțit de o notă redacțională din care reținem : „în numerele sale ultime, revista *Magazin istoric* publică fragmente din jurnalul lui Liviu Rebreanu, alese din perioada în care țara traversa momentele cele mai dramatice, marcate de ofensiva guvernărilor de extremă dreaptă — dictatura carlistă și apoi cea legionară. *Sovedaniile* conțin probe elocvente ale veritabilei repulsii nutrită de marele scriitor față de grupările care, prin politica lor iresponsabilă, puneau în

pericol însăși ființa neamului. R-gele i s; pare un element dizolvant, a cărui grandomanie prășește turpitudine, corupție și incompetență" ; „Gu-vjrn.irea legionară este comentată în termeni și mai drastici." „S-a bătut prea multa monedă pe așa-zîsa simpatie a lui Liviu Rebreanu pentru orientările de extremă dreaptă, ceea ce, chipurile, s-ar fi repercutat asupra operelor sale din ultima parte a vieții, inclusiv *Gorila*. Deși acuzele s-au făcut de multe ori prin amalgamarea criteriilor politice cu cele estetice, revelatoarele pagini de jurnal pot face lumina și în această direcție, pot elibera memoria marelui scriitor de nedreptăți și trebuie să ducă la valorificarea integrală a operei sale."

Marian Popa, *Recurs : Un mare roman încă greșit considerat*. In *Lucea-fărul*, XXIII, nr. 31 și 33 din 2 și 16 aug. 1980, p. 6 (I) și 3 (II).

Studiu documentat, convingător, în sprijinul reintegrării romanului în circuitul valorilor literare românești. Dintre numeroasele „probe" ale „recursului" menționăm : „Ceea ce caracterizează înainte de toate societatea reprezentată de Rebreanu este politicianismul, funciarmamente negativ și conducind într-un fel sau altul la eșecul individului și deteriorarea colectivității. Romanul este exclusiv preocupat de ceea ce Zeletin în aceeași vreme numea «clasa politică». Specifică acestei clase este existența dublă : pe de o parte existența e redusă la criteriul politicianist, pe de alta e posibilă imixtiunea compensatorie a tuturor celorlalte criterii ale existenței în politică. Și nu cred că se mai poate numi un autor al secolului nostru din literatura universală care sa fi prins mai exact si mai total clasa polirică decât Rebreanu. Particulară romanului este reprezentarea unei posturi politice prin fiecare personaj puternic individualizat ; apoi, dinamismul și fluctuația acestor postttti, amintind parcă de agitația și frenezia modificărilor existențiale din tragediile lui Racine. Evident, există împrejurări sociale, materiale și psihologice care favorizează funcționarea optimă a unei clase si chiar a unei societăți politice : acestea aparțin unei epoci de tranziție, de criza precis analizată dealtfel, de înseși personajele prozatorului. Oricare ar fi însă forma de manifestare a individului, ea se încadrează în aceeași clasă de comportamente sterile și nocive, a poliiciickmsmfiki indicat prin simbolul *gorilei*. Interesant este că negativitatea «gorilei» care este numitorul comun unanim acceou- Ut, este diversificată printr-un adjectiv calificativ sau determinativ, simbolul fiind atribuit astfel • adversarilor. Barbu Dolinescu vorbește undeva de "gorila politică». Pahonțu sacrifică orice principiu și orice opțiune politică pe altarul iubirii, susținînd un romantism pur și desuet mtr-o lume de marasm, dar renunțarea sa e negativă din perspectiva fraților de cruce și Ionescu Îl califică «gorilă lubrică... Un oficial, la

moartea lui Toma Pahonțu, spune că frații de cruce au «moravuri de gorila». Adunați în simbolul aceleiași specii, oamenii nu pot oferi lumii soluții acceptabile și nu există personaje salvate de prozator. Dacă un Barbu Dolinescu, gorila idealistă, amintește de Everard Webley, șeful «Englezilor liberi» din *Punct-Contrapunct* de Huxley, Ionescu, unul din subalternii săi, ilustrează gorila patologica în maniera cunoscuta de la personajele dostoevskiene la teroriștii bolnavi ai epocii noastre.

În ordinea individualizării politicianismului trebuie remarcat și rolul erotismului. Naturalismul și psihanaliza pot servi explicații, dar acestea pot fi principial eterne. *Cberchez la femme!* explică mai bine lucrurile decât psihanaliza, atît în cazul unui Pahonțu, cît și al unui Rotaru. Utalea și alții. Important este că erotismul constituie nu soluția de contracarare a politicianismului, ci numai una din ipostazele eșuate ale acestuia. Ce înseamnă aceasta ? În primul rînd, faptul că în noile condiții ale funcționării clasei politice, vechile relații interindividuale au devenit îrelevante. Nu se mai nasc conflicte majore d- n cauza iubirii, iubirea nu mai poate opri un război. Erotismul și politica sînt parcă alternativele unei situații existențialiste : nici una nu se poate realiza prin cealaltă, oricare duce la eșec. Iată deci o viziune neutralizantă, de o extremă modernitate, atît de cunoscută literaturii postbelice, de la Sartre la Grass.

O axiomă a naturalismului este impersonalitatea. Orice cititor normal va remarca faptul că nu există nici un personaj sau doctrină favorizată de prozator. Exista o obișnuință a realismului de a-și evidenția viziunea asupra lumii sau problemelor sociale prin personajul central, prin «erou». Naturalistul refuză un asemenea punct de vedere subiectiv, preferind să devină el însuși «natura». În *Gorila* personajul central există, dar el nu este simpatizat: rolul său este doar acela al unui pretext pentru concentrarea verosimilă a unui număr de fapte, situații și personaje necesare constituirii imaginii clasei politice. Fiind *martor*, un asemenea personaj este și *mărturie*, adică material nesupus interpretării de către autor. Ținînd seama de această particularitate a presonajului naturalist s-ar putea și ar fi util să se renunțe și la judecata mai veche, după care Titu Fferdelea ar fi neapărat un alter-ego al prozatorului. Titu Herdelea apare și în *Gorila*, ca ziarist îmbătrînit și rutinat, devenit fără vota kii deputat cu ceva bun simț, dar atras și de micile fapte, vorbe și intrigi ale Camerei, avînd în Niculina o soție grobiană, descinzînd direct din Chirița lui Alecsandri, sau din *Gaițele* lui Kirițescu, și în Zachî un fiu mitocan și fascist. Caracterul de obiect conferit personajului central poate fi continuu probat de

prezentarea sa detașată; adeseori funcționează ironia, tare este un act deliberat sau un produs secundar al distanțării și chiasmului naturalist. Personajul este privit fără menajamente, indicându-se ceea ce are bun sau rău, meschin sau elevat [...]

Desigur, aspijind către obiectivitate, un roman naturalist, distanțat, devine dintr-un punct de vedere excentric, partizan, obiectivist sau «dușmănos». O asemenea apreciere poate fi valabilă într-o epocă dezechilibrată, dar nu și într-una caldă, lucidă, cum este cea actuală. Fără îndoială ce i se poate reproșa autorului este lipsa de atitudine, marcată chiar și prin finalul suspendat, care nu oferă nici măcar informația cu privire la sentința în procesul lui Ionescu, fratele de cruce criminal. Dar o asemenea obiecție este superfluă astăzi, atât din punct de vedere problematic cât și artistic. Mai întâi, pentru că romanul, fiind o punere a datelor în joc și nu o interpretare a lor, este un foarte modern *roman deschis* sub raport problematic. Acest tip de structurare a ficțiunii lasă posibilitatea cititorului lucid să interpreteze el faptele, cunoscând de altfel și consecințele istorice. Un argument pentru acest modern roman distanțat îl constituie chiar romanele politice nedistanțate eșuate definitiv: toate acestea, de la *Tigrii* lui Protopopescu la romanele lui A.G. Vaida n-au fost omologate de istoria literară, în ciuda unor aprecieri convenționale momentane...

O altă problemă este aceea a cheilor. *Gorila* este un roman cu chei, se afirmă, și este foarte probabil să fie așa. Dar cheile ridică în literatură serii duble de probleme. Pe de o parte, ele sînt manifestări ale mimesisului și împlinesc un deziderat al realismului care pretinde modele pentru ficțiunea beletristică. Pe de altă parte, dacă nu este U mijloc frica de consecințele reprezentării unor personaje istorice încă destul de vii pentru a reacționa, mascarea prin chei constituie un procedeu de generalizare și stilizare caracterologică, de depășire a fenomenalului în favoarea legicii și artisticului. Între aceste limite oscilează întreaga literatură. În *Gorila* mascarea poate fi explicată prin ambele serii de determinări. Numele monarhului nu este niciodată pomenit: se vorbește de «suveran», «lege», «coroană», «palat»; nu apar indicațiile «fascist» sau «legionar», organizația terorista este indicată prin «Frații de cruce». Așadar, Rebreanu a vrut să dea romanului său și prin acest procedeu, generalitatea și distanța. Procedeu! cheilor a fost familiar de altfel tuturor epocilor. Se caută chei în tragediile clasiciste și n-ar exista nici un motiv să nu se creadă că și poemele homerice au avut chei. Cheile caracterizează romanele postbelice ale unor George

Călinescu și Marin Preda, Eugen Barbu și Ion Lancrănjan; dar mi ele dau dimensiunea absolută a operelor lor. Rolul cheilor este momentan, satisfăcînd interesele unei estetici a momentului, dincolo de care rămîne însă ficțiunea artistică sprijinită de propriile-i calități și nu pe determinări. Or, și din acest punct de vedere, *Gorila* este un roman remarcabil, unul din marile romane românești care merită soarta tuturor celorlalte."

CUPRINS

<i>Studiu introductiv.</i>	v
----------------------------	---

GOKILA

Capitolul I, <i>întorsătura.</i>	5
Capitolul II, <i>Vălmășagul.</i>	SS
Capitolul III, <i>Treptele</i>	IC".
Capitolul IV, <i>Interval.</i>	.137
Capitolul V, <i>Frații de cruce</i>	.183
Capitolul VI, <i>Despărțiri.</i>	.239
Capitolul VII, <i>Prigoana.</i>	.279
Capitolul VIII, <i>Gloanțele.</i>	.325
Capitolul IX, <i>Spovedanii.</i>	360

NOTE ȘI COMENTARII

I. <i>Romanul romanului.</i>	387
II. <i>Variante.</i>	441
III. <i>Referințe critice.</i>	456